

KATRIINA
SIIVONEN

Saaristoidentiteetit merkkien virtoina

Kansatieteellinen Arkisto 51

KANSATIETEELLINEN
ARKISTO

51

KANSATIETEELLINEN ARKISTO 51
SUOMEN MUINAISMUISTOYHDISTYS

Katriina Siivonen

SAARISTOIDENTITEETIT MERKKIEN VIRTOINA

Varsinaissuomalainen arki ja aluekehitystyö
globalisaation murroksessa

SKÄRGÅRDSIDENTITETER SOM STRÖMMAR AV TECKEN
Vardag och lokalt utvecklingsarbete i Egentliga Finland under en brytningstid präglad
av globaliseringen

ARCHIPELAGO IDENTITIES AS STREAMS OF SIGNS
Everyday life and local development in Southwest Finland as
a part of global transition

Helsinki 2008

Toimittaja: Sanna Kaisa Spoof

Kansi: Ville Korkiakangas

Geologian professori Carl Ehlers sai Åbo Akademin saaristotiedon ekskursion varsinaisuomalaisessa saaristossa tämän kirjan kirjoittajan humanistina ensi kerran näkemään, että pysyvääkin pysyvämpi peruskalliomme muuntuu osana äärettömän hidasta materiaalien globaalia virtaa. Vaikka kulttuurin virta on tähän verrattuna huiman nopea, siitäkin välillä huomataan vain sen pysyvyys. Kuvassa virtaa Dragsfjärdin Kasnäsin rantakallio.

© Katriina Siivonen ja Suomen Muinaismuistoyhdistys

Taitto: Tieteellisten seurain valtuuskunta

Painetun kirjan ISBN 978-951-9057-70-5
ja ISSN 0355-1830

Sähköisen version ISBN: 978-951-29-3537-6

Esipuhe

”Mitä vikaa on siinä, jos joku pystyy ajattelemaan nopeasti? Ei sinänsä mitään, lukuun ottamatta sitä seikkaa, että jotkin ajatukset tulevat vain hitaasti, ja että joitakin asioita voi ajatella vain pitkäkestoisesti.”

Thomas Hylland Eriksen, *Hetken tyrannia*, 2002, 163.

Laadullisen tutkimuksen polut ovat polveilevia. Niissä kutoutuvat yhteen tavoitteellinen tutkimus sekä tutkijan kokemukset ja vaikutteet kulttuurista ja yhteiskunnasta ympäriltään. Tämä työ lähti liikkeelle inkeriläisten paluumuuttajien tutkimisesta. Jatko-opintojeni alkuvaiheissa olin kuitenkin myös ansiotöissä Varsinais-Suomen saariston alueella. Ne toivat nähtävilleni kiinnostavan tilanteen. Havaitsin, että Euroopan unioniin liittyminen ja sitä kautta alkaneet aluekehitystyön hankkeet herättivät monenlaisia keskusteluja erityisesti suomen ja ruotsin kielten asemasta tällä saaristoalueella. Vaihdoin tutkimukseni aiheen näiden kokemusten herättämänä ja lähdin perehtymään saaristoon. Siitä alkoi tämän kirjan tuottanut monivuotinen retkeni saaristoidentiteettien maailmaan.

Monet ihmiset ovat vaikuttaneet työhöni sen eri vaiheissa ja ansaitsevat siten kiitokseni. Professori emeritus Matti Räsäsä kiitän tien avaamisesta jatko-opintoihini. Hänen kannustava suhtautumisensa uudenlaisten näkemysten etsimiseen näkyy tässä valmistuneessa tutkimuksessani, vaikka hän jäikin eläkkeelle, kun työni oli aivan alussa. Dosentti Teppo Korhosta kiitän tuesta ja kannustuksesta, joita hän on työtäni kohtaan osoittanut erityisesti työni alkuvaiheissa toimiessaan ma professorina Turun yliopistossa kansatieteessä. Työni ohjaa professori Pekka Leimua kiitän tuesta, myönteisestä suhtautumisesta ja vapaudesta toteuttaa näkemyksiäni tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Ensimmäiset kenttätyöni saaristossa tein sinä aikana, jolloin toimin ma assistenttina professori Leimun alaisena. Tein työtäni rehtori Keijo Virtasen johtamassa Kulttuurisen vuorovaikutuksen ja integraation tutkijakoulussa (myöhemmin Itämeren alueen kulttuurisen vuorovaikutuksen ja integraation tutkijakoulu) pääosin niin sanotun vastinparin asemassa henkilökohtaisilla apurahoilla, mutta myös kaksi vuotta palkallisena tutkijakoulutettavana. Olen kiitollinen ajastani tutkijakoulussa ja siitä, että sieltä löysin varsinkin työni alkuvaiheissa sitä innoittavan monitieteisen keskusteluyhteisön. Tutkijakoulun tukemana pääsin myös osallistumaan professori John Deelyn Helsingin yliopistossa pitämään yhden lukukauden mittaiseen semiotiikan seminaariin, jolla on ollut suuri merkitys työni teorian kehittämisessä. Olen kiitollinen professori John Deelyn ja semiotiikan alan kollegojen kannustavasta suhtautumisesta työtäni kohtaan. Olen tehnyt työni loppuun Turun kauppakorkeakouluun kuuluvan monitieteisen Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen työyhteisön jäsenenä. Siellä johtajina apurahakausinani toimineita professori Markku Wileniusta ja VTT Juha Kaskista kiitän lämpimästi siitä, että tämä oli mahdollista.

Useat kollegat ovat lukeneet ja kommentoineet työni käsikirjoitusta. Erityisen kiitollinen olen ma professori Helena Ruotsalalle ja ma vierailijaprofessori Pirjo Ståhille, jotka ovat lukeneet sen kokonaan ja antaneet siitä arvokkaita, rakentavia ja kannustavia kommentteja. Kiitän myös dosentti Erkki Kilpistä, dosentti Pentti Määttästä ja FL Hanneleena Hietaa niistä tärkeistä ja työtäni eteenpäin auttaneista huomioista, joita he tekivät käsikirjoitukseni eri osia luettuani. Arvokasta keskustelua olen saanut FM Anna Kirveennummelta, dosentti Anita Rubinilta ja professori Markku Wileniukselta. Dosentti Erkki Kilpinen toimi myös työni toisena esitarkastajana. Kiitän häntä siitä, että hän tässä tehtävässäänkin löysi sijan kiinnostavalle ja tutkimuksessa eteenpäin kannustavalle teoreettiselle keskustelulle. Työni toisena esitarkastajana toimi dosentti Outi Tuomi-Nikula, jota kiitän niistä lukuisista tärkeistä ja käytännönläheisistä huomioista, joiden avulla viimeistelin käsikirjoitustani lopulliseen muotoonsa. Lisäksi kiitän niistä lukemattomista seminaari- ja kahvipöytäkeskusteluista, joita olen käynyt kollegojeni ja ystävieni kanssa sekä Turun yliopistossa Kulttuurien tutkimuksen laitoksella, Åbo Akademin etnologiassa, Tulevaisuuden tutkimuskeskuksessa että Suomen kansatieteilijöiden yhdistyksen Ethnos ry:n piirissä. Kaikilla niillä on ollut oma korvaamaton merkityksensä työni etenemisessä.

Seuraavat rahastot ja säätiöt ovat rahoittaneet pääosan työstäni: Koneen Säätiö, Suomen Kulttuurirahasto, Seurasarisäätiön Emil ja Lempi Hietasen rahasto ja Turun Yliopistosäätiö. Lisäksi olen saanut tukea kenttätöihin ja tutkimukseeni liittyviin konferenssimatkoihin seuraavilta: Alfred Kordelinin yleinen edistys- ja sivistysrahasto, Koneen Säätiö, Letterstedtska föreningen, Seurasarisäätiön Emil ja Lempi Hietasen rahasto, Suomalainen Konkordialiitto, Suomen Kulttuurirahaston Varsinais-Suomen rahasto ja Turun Yliopistosäätiö. Olen näille kaikille hyvin kiitollinen siitä, että olen saamieni apurahojen turvin saanut ajatella hitaasti ja että olen saanut kutoa ajatuksenlankaani yhteen toisten ihmisten ajatusten kanssa sekä työtäni kirjoittaessani että kenttätöissä ja konferensseissa.

Erityisen lämpimästi kiitän kaikkia kenttätöissäni saaristossa ja saaristoyhteyksissä kohtaamiani ihmisiä, jotka ovat antaneet tietojaan ja näkemyksiään käytettäväksi työssäni ja joiden kanssa olen käynyt avartavia ja hedelmällisiä keskusteluja. Olen saanut osakseni runsasta vieraanvaraisuutta ja huolenpitoa, työtäni on kannustettu ja se on herättänyt kiinnostusta. Vierailuni saaristossa ovat antaneet minulle paljon sekä tutkimustani varten että henkilökohtaisina kokemuksina voimakkaan luonnon ja ystävällisten ihmisten parissa.

Kiitän suomenkielisten haastatteluideni litteroinnista Tuija Mustikkamaata ja ruotsinkielisten Åsa Bonnia. Anne Arvosta kiitän valokuvieni muokkaamisesta painokuntoon. Hyvin toimivat kirjastot ovat olleet työlleni välttämättömät. Erityiskiitoksen hyvästä kirjastopalvelusta ansaitsee kirjastoamanuessi, FM Tiina Suikkanen Turun yliopiston Fennicumin kirjastosta. Englanninkielisen tiivistelmän kielentarkastuksesta kiitän Dennis Estilliä ja ruotsinkielisen Jonita Siivosta. Suomen Muinaismuistoyhdistystä kiitän siitä, että se on ottanut työni arvostettuun julkaisusarjaansa. Sarjan toimittajaa, dosentti Sanna

Kaisa Spoofta kiitän hyvästä yhteistyöstä. Ville Korkiakangasta kiitän kannen idean hienosta toteutuksesta.

Puolisoani, FK Esa Riihosta kiitän äärimmäisestä kärsivällisyydestä ja vankkumattomasta uskosta työni kannattavuuteen. Lisäksi kiitän häntä työni karttojen, kuvioiden ja taulukoiden teknisestä toteuttamisesta ja avusta kaikenlaisten tietokonepulmien kanssa. Lapsiani Veera ja Artturi Riihosta kiitän siitä, että he pelkällä olemassaolollaan ovat muistuttaneet siitä, mikä kuitenkin on elämässä tärkeintä.

Paikan merkityksen on nähty muuntuvan globaaleissa verkostoissa. Työni on osoittanut, että paikalla on nykyisessä globaalissa maailmassa monitahoista merkitystä saaris-tossa eläville ja työskenteleville ihmisille. Aiheeseen paneutumisen myötä olen löytänyt myös oman helsinkiläisyyteni, joka ei ole ollut minulle itsestään selvä kaiken aikaa. Suuret kiitokset myös tästä kaikille, jotka olen työni eri vaiheissa kohdannut!

Turussa kevään korvalla 2008

Katriina Siivonen

Sisällysluettelo

I OSA Tutkimuksen kohde ja lähtökohdat	13
1. KIMMOKKEET JA PÄÄMÄÄRÄT	15
Havainnot tutkimuksen käynnistäjänä	15
Tutkimuskohteen määrittäminen	16
Empiirisen tutkimuksen lähtökysymys	18
Teorian kehittämisen tavoite	18
2. MIKÄ ON SAARISTO?	20
Saaristo sanana	20
Saaristoluonto	21
Ihmisten saaristo	23
Varsinais-Suomen saaristo ominaispiirteineen	24
3. SAARISTOTUTKIMUS	30
Tutkittu ja julkaistu saaristokulttuuri	30
Saaristotutkimuksen tukijat, tuottajat ja käyttö	34
4. KULTTUURITEOREETTINEN PERUSTA	37
Keskeisiä kysymyksiä kulttuurin käsitteestä	37
Kulttuurin käsitteen kiinnekohdat	41
Semiotiikasta vastauksia kysymyksiin kulttuurista	42
II OSA Kulttuurin ja identiteetin teoria	47
5. SEMIOOTTINEN KULTTUURIN TEORIA	49
Antroposemiosis kulttuurin perusvirtana	49
Kulttuurien symbolinen erityisyys ja kulttuuriset rajat	56
Symbolien voima kulttuurin virrassa	62
Kulttuurin kolme olomuotoa	69
6. IDENTITEETTI SEMIOOTTISEN KULTTUURITEORIAN JÄSENTÄMÄNÄ	73
Kulttuuri identifioitumisen peilinä	73
Identiteetti ja identifikaatio	78
III OSA Murroksia ja murrosten hallintaa	81
7. GLOBALISAATIO, ALUEKEHITYSTYÖ JA KULTTUURI	83
Murroksia globaalissa kulttuurin virrassa	83
Kulttuuri informaatioajan murroksessa	86
Murrokset Varsinais-Suomen saaristossa	89
Aluekehitystyö ja kulttuuri	91
8. SUOMENRUOTSALAISSUUS, SAARISTO JA TURUNMAA	96
Kieliryhmä, kieliraja ja kielialue	96
Saaristo suomenruotsalaisuuden ilmentäjänä	99
Turunmaa Varsinais-Suomen saariston osana	102

9. EUROOPAN UNIONIIN INTEGROITU ALUEPOLITIIKKA, SAARISTO JA KULTTUURI	105
Euroopan unionin alue- ja kulttuuripolitiikka	105
Suomalainen saaristopolitiikka	108
Aluekehitystyön integraatio Euroopan unioniin	110
Aluekehitystyön organisaatiot Varsinais-Suomen saaristossa	113
Kulttuuri saaristoalueen aluekehityshankkeita ohjaavissa ohjelmissa	118
IV OSA Metodologia, tutkimusprosessi ja aineisto	121
10. ETNOLOGINEN METODOLOGIA	123
Metodologia on kansatieteen ydin	123
Tutkija kentällä	126
11. TUTKIMUSPROSESSI JA KYSYMYKSENASETTELU	130
Hetkien ketju saaristokulttuurin merkkien prosessissa	130
Tutkimuksen kysymyksenasettelu	132
12. TUTKIMUSAINEISTO	134
Haastattelut	134
Havainnointi	140
Sekundaarinen aineisto	141
13. TUTKIMUSPROSESSIN JA AINEISTON ARVIOINTIA	143
Suhteeni kenttääni	143
Tutkimusetiikka	146
Aineiston mahdollisuudet ja rajat	147
V OSA Saaristojen rajautuminen	151
14. SAARISTO, SAARISTOMPI, SKÄRGÅRD?	153
Ulompana merellä saaristo on enemmän saaristoa	153
Merelliset yhteydet, ympärivuotiset saaristolaiset ja laki vankistavat saaristoa	157
Todellisen saaristolaisuuden vaatimuksena juuret ja taidot	162
Arkinen vuorovaikutus kahdella kielellä	164
Saaristo jakautuu arjessa moneksi	174
Organisaatioiden monet saaristot	178
<i>Saaristot alueen kuntien ja kaupunkien näkökulmasta</i>	<i>178</i>
<i>Maakuntaliiton saaristot</i>	<i>179</i>
<i>Varsinais-Suomen saaristo pohjoismaisessa saaristoyhteistyössä</i>	<i>183</i>
<i>Interreg-yhteisöaloitteen saaristo</i>	<i>185</i>
<i>LEADER-yhdistyksen saaristo</i>	<i>191</i>
<i>Seutukunnat ja suomenkielinen saaristo</i>	<i>194</i>
<i>Organisaatioiden Turunmaa</i>	<i>196</i>
<i>Suomenkielisen saariston organisoimista saaristoon</i>	<i>197</i>
<i>Varsinais-Suomen saaristo kansallisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä</i>	<i>200</i>
Onko skärgård enemmän kuin saaristo?	201
15. SAARISTON SYMBOLISET RAJAT	204
Saaristolaisuus arkisessa vuorovaikutuksessa	204
<i>Oma saaristoalue arjen tuttuutena</i>	<i>204</i>
<i>Organisoituja kiteytymiä arjen käytänteissä</i>	<i>209</i>

Symboliset saaristot organisaatioiden toiminnassa	212
<i>Ruotsinkielisen saariston vallitsevuus 1900-luvulla</i>	212
<i>Saaristo Euroopan unioniin integroidussa Suomessa.</i>	215
Arjen ja organisaatioiden saaristot	219
VI OSA Saaristoidentiteettien sisällöt	225
16. ARKISET KIINNEKOHDAT SAARISTOON	226
Meren voima, maiseman kauneus ja luonnon läheisyys	226
<i>Meren ja luonnon läheisyys.</i>	226
<i>Merellä kulkeminen elantona ja huvina</i>	231
<i>Meren julmuus ja kauneus</i>	236
<i>Luonnon suojele.</i>	237
Saaren rantojen rajoissa oma vapaus	240
<i>Rajojen valvonta</i>	240
<i>Saarten maiden ja antimien hallinta</i>	243
<i>Vapaus sitoo saarelle.</i>	247
<i>Omien tietojen ja taitojen huomassa</i>	249
Lähiyhteisön tuki ja kuluttavuus	251
<i>Tuttuuden vaikeus ja turva.</i>	251
<i>Kohtaamisen tavat</i>	254
<i>Naapuriapu</i>	256
<i>Sitkeät riidat</i>	258
<i>Ulkopuolisen osa</i>	259
<i>Yhteiseen toimintaan kiinnittymisen keinoja</i>	264
<i>Suku ja kotitila</i>	267
<i>Totunnaiset tavat, arvot ja puheenparret</i>	270
<i>Musiikki ja kirjallisuus kiinnittymisen kohteina</i>	275
Vieraanvaraisuus ja ehostamattomuus	276
<i>Ehostamisen tarve ja tarpeettomuus</i>	276
<i>Vieraasta huolehtiminen</i>	280
Yksityinen suhde omaan lähiympäristöön	281
17. SAARISTOKULTTUURI ALUEKEHITYSTYÖN VÄLINEENÄ JA KOHTEENA	285
Tietojen ja taitojen kasvattaminen	285
Vuorovaikutusverkostojen vahvistaminen	288
Elinkeinotoiminnan kehittäminen	295
Matkailun edistäminen	297
Entisajan saaristo kehityksen välineenä	299
Modernin matkailutuotteen saaristo	306
18. SAARISTOIDENTITEETIT ARJESSA JA ALUEKEHITYSTYÖSSÄ	312
Arkiset identiteetit	312
<i>Saaristoympäristö arkisissa identiteeteissä.</i>	312
<i>Saaristoarjen sanaton yhteisyys</i>	315
<i>Saarten symboliset rajat saaristoidentiteettien ytimenä.</i>	318
Arkielämän ja aluekehitystyön saaristoidentiteettien jännitteinen suhde	322
<i>Saaristoarjen vuorovaikutuksen ja käytänteiden kehittäminen</i>	322
<i>Entisajan saaristokulttuurin elementit kehittämisen välineinä.</i>	325
<i>Saariston moderni imago arjen yhteydessä.</i>	327
Kulttuurisesti kilpailevat identiteetit aluekehitystyössä	329

VII OSA Saaristoidentiteetit ja kulttuurin semioottinen kokonaisuus	333
19. SAARISTOKULTTUURI ANTROPOSEMIOSIKSEN GLOBAALISSA PROSESSISSA	335
Eurooppalaiset ja globaalit murrokset Varsinais-Suomen saaristossa	335
Mitä on kulttuuri?	337
Kulttuureihin identifioutuminen	340
Arjen omaksi koettu saaristo	342
Saariston rajautuminen organisaatioiden piirissä	345
Saaristojen rajat arjessa ja aluekehitystyössä	347
Aistitusta ympäristöstä arkisiin kulttuurisiin jäsennyksiin	348
Identiteettien konstruointi aluekehityksen hankkeissa	352
Aluekehitystyön kulttuurinen kestävyys	354
20. SEMIOOTTISEN KULTTUURITEORIAN ANTI	357
Kulttuurin perusta	357
Teorian hyödyt arjen ja aluekehitystyön analyysissa	358
LÄHTEET	360
SVENSK SAMMANFATTNING	391
ENGLISH SUMMARY	397
Liite 1 Varsinais-Suomen saaristo ja aluekehitystyön organisaatioiden toiminta-alueet	405
Liite 2 Tutkimusalueen nykyisten kuntien ja kaupunkien alueiden väestömäärät 1900–2004	406
Liite 3 Tutkimusalueen nykyisten kuntien ja kaupunkien alueiden vuosien 1900, 1995 ja 2004 ruotsinkielisen väestön lukumäärät ja prosenttiosuudet alueiden koko väestöstä	408

I OSA
Tutkimuksen kohde ja lähtökohdat

1. Kimmokkeet ja päämäärät

”De historiska och kulturella banden är liksom det gemensamma språket kännetecknande för regionen. Regionen kan indelas i Egentliga Finlands skärgård med den svenskspråkiga delen Åboland, Åland med en indelning i fasta Åland och skärgården samt Stockholms regionen med sin skärgård och kustbygd. [...]

Traditionerna, det huvudsakligen gemensamma språket, gemensamma näringspolitiska förutsättningar och en likartad uppbyggnad av demokratiska och offentliga organ har medverkat till att göra skärgårdssamarbetet synnerligen livaktigt. Den har fört samman såväl politiker och tjänstemän från de tre regionerna som enskilda personer och organisationer i skärgårdarna.

[...] verksamhet kommer genom Interreg programmet att få en naturlig fortsättning då flera av tidigare tagna initiativ kan utnyttjas i de kommande projekten.”

INTERREG II -program för skärgårdsregionen, Skärgårdssamarbetet, 15. januari 1996, 9–10.¹

Havainnot tutkimuksen käynnistäjänä

Suomi liittyi Euroopan unioniin vuoden 1995 alussa. Saman vuoden alussa aloitin kulttuurisihteerin sijaisena Varsinais-Suomen saaristoon kuuluvassa Merimaskussa. Kiinteä kontaktini saaristoon lähti liikkeelle siitä. Heti sijaisuuteni jälkeen olin myös muissa tehtävissä Merimaskussa ja sen ympäristössä saaristoalueella. Näiden töitteni kautta tulin vähitellen tutuksi alueen kanssa. Samalla pääsin myös seuraamaan sitä, miten Euroopan unioniin integroitu aluekehitystyö käynnistyi ja minkälaisia keskusteluja sen myötä Varsinais-Suomen saaristossa heräsi.

Puhetta pulppusi välillä kiivaastikin suomen- ja ruotsinkielisten asemasta, toiminnasta ja yhteistoiminnasta tällä saaristoalueella. Kiinnostuin tästä ja tartuin keväästä 1997 asiaan tutkimuksessani. Kysyin silloin miksi kieliasiat nousivat Varsinais-Suomen saaristossa esille Suomen liittyttyä Euroopan unioniin ja miten kieliryhmien välit lähtivät niiden myötä siellä kehittymään. Havaitsin että asia kytkeytyy mahdollisesti kaikkiin seuraavista: alueellisuuteen, paikallisuuteen, etnisyyteen ja identiteetteihin.

1 Sitaatti on Pohjoismaisen ministerineuvoston rahoittaman Pohjoismaisen saaristoyhteistyön laatimasta Interreg II -ohjelmasta: *Interreg II* 1996.

Tutkimuskohteen määrittäminen

Havainnot inhimillisestä toiminnasta hahmottuvat luontevasti ajan, paikan sekä ihmisten ja heidän sosiaalisten ryhmittymiensä avulla. Ne ovat pitkään olleet keskeiset kulttuurisia ilmiöitä jäsentävät kategoriat myös pohjoismaisessa kansatieteessä. Tässä niiden avulla on helppo kiinnittää tutkimukseni sen lähtökohtiin.

Käynnistäessäni tutkimukseni, tartuin ajallisesti juuri käsillä olevaan hetkeen, josta lähdin havaitsemaani ilmiötä tarkastelemaan. Kyseessä ovat Suomen EU-jäsenyyden ensi vuodet eli pari kolme 1990-luvun viimeistä ja 2000-luvun ensimmäistä vuotta. Nämä vuodet asettuvat varsinaista aineiston keruuta hiukan laajempaan, runsaan kymmenen vuoden aikahaarukkaan työn alkukimmokkeesta vuodesta 1995 sen kirjoittamiseen asti. Koko tämän ajan olen seurannut saaristoa ja tutkimiani ilmiöitä siellä ja tämä on vaikuttanut siihen, miten kokonaisuuden tutkimuksessanikin ymmärrän. Selvitän tarkemmin tutkimukseni ajallista rajaamista työn osassa IV, missä käsittelen metodologiaa, tutkimusprosessia ja aineistoa.

Aika tulee työssäni esille myös muulla tavoin kuin yhtenä tutkimuksen rajaajana. Kulttuurin teoriassani työn osassa II se on mukana ajatuksena kulttuurista ajassa etenevänä, muuntelevana ja varioivana prosessina. Tähän prosessiin syntyy ajoittain runsaasti yhtäaikaista muutoksia, jotka näkyvät kulttuurisina murroskausina ja niiden erottamina ajanjaksoina niille ominaisine ilmiöineen. Käsittelen murroksia kulttuurin- ja tulevaisuudentutkimuksen avulla työn osassa III. Kulttuurinen prosessi, murrokset sekä aikakausien ja murrosten ominaisuudet muodostavat työssäni yhden analyttisen kehyksen saariston nykyiselle tilanteelle. Murroksien aikana suurten muutosten hallintaan kehitetyt yhteiskunnalliset ja kulttuuriset keinot ovat oleellisia. Käsittelen myös niitä yleisellä tasolla työni osassa III. Erityistä huomiota kiinnitän siinä suomenruotsalaisuuden ja Euroopan unioniin integroidun aluekehitystyön tarkasteluun. Nykyisessä informaatioajan murroksessa muutoksen hallinnan keinoihin kuuluu nimenomaan aluekehitystyö, mihin työni käynnistänyt havainto liittyi.

Keskustelua kieliryhmien asemasta, toiminnasta ja yhteistoiminnasta saaristossa käytiin työtäni pohjustavien alkuhavaintojeni mukaan erityisesti erilaisissa aluekehitystyön hankkeissa tai organisaatioissa työskentelevien suomen- ja ruotsinkielisten ihmisten keskuudessa. Kohdistan huomion työssäni yhtäältä juuri heidän näkemyksiinsä tästä ilmiökokonaisuudesta. Näissä hankkeissa ja organisaatioissa toimivina he muodostavat yhden sosiaalisen jäsenyykseni työssäni.

Kansatieteen perusluonteen mukaisesti kiinnostukseni kohdistui painokkaasti myös siihen, mitä erilaisia merkityksiä saaristoalueen kielet saavat identiteettien, alueellisuuden ja etnisyyden ilmentäjinä ihmisten arjessa. Arkea katson saaristossa vakituisesti asuvien suomen- ja ruotsinkielisten ihmisten kannalta. Syntyperäisyys ei ole tässä tärkeä kriteeri, vaan vakituinen, ympärivuotinen asuminen voi olla aivan tuorekin asia. Muualta saaris-

toon muuttaneet ja siellä syntyneet ovat kummatkin rajauksessani mukana. Sen sijaan kesäsukkkaiden, veneilijöiden ja saaristomatkoilijoiden näkökulmat rajaan työni ulkopuolelle. Tilapäisesti saaristossa aikaa viettävät katsovat asiaa omilta, sinänsä kiinnostavilta näkökannoiltaan. Kysymyksenasetteluni kannalta niiden huomioon ottaminen ei ole kuitenkaan välttämätöntä ja se laajentaisi työtä liikaa. Siksi tarkasteluni kohdistuu nyt saariston pysyviin asukkaisiin ja heidän elinoloihinsa. Tästä muodostuu toinen, sosiaalisesti laaja-alainen perusta tutkimukselleni.

Tarkastelen työni sosiaalista rajaamista tarkemmin aineistoa ja metodologiaa käsittelevässä työn osassa IV. Tämän lisäksi myös sosiaalinen ulottuvuus kutoutuu työn osassa II osaksi kulttuurin teoriaani ensinnäkin ajatuksena sosiaalisesta vuorovaikutusprosessista, jossa kulttuuriset ilmiöt elävät. Toiseksi se jäsentää teoriaani ajatuksina erilaisista sosiaalisesti organisoiduista kulttuurin muodoista. Nämä muodostavat niin ikään yhden analyttisen kehyksen saariston nykytilanteen ymmärtämiseksi ajallisten prosessien ja murrosten lisäksi.

Alueellisesti saaristo ulottuu täällä Itämeren pohjoisosissa Suomenlahden ja Pohjanlahden perukoilta Varsinais-Suomen ja Ahvenanmaan kautta Ruotsin rannikolle asti. Työni rajaaminen juuri Varsinais-Suomen maakunnan saaristoalueelle kytkeytyy sen lähtökysymykseen. Havaitsemaani kielikeskustelua käytiin tältä alueelta käsin, vaikkakin keskustelussa näkyi myös laajempi Turusta Ahvenanmaan kautta Tukholmaan ulottuva saaristovyöhyke. Sekä suomen- että ruotsinkielisiä alueita on kuitenkin vain Varsinais-Suomen saariston alueella. Rajaus maakunnan rajojen mukaan oli luonteva siksi, että maakunta näkyi saaristoalueella yhtenä organisoituna toiminnallisena yksikkönä. Pienempiä kieliyryhmät kokoavia alueita ei saaristosta luontevasti pystynyt rajaamaan. Määrittelen ja rajaan työni lähtökohtana olevan Varsinais-Suomen saariston täsmällisemmin saaristoa tutkimuskohteena kuvaavassa luvussa 2. Kommentoin tutkimuskohteeni alueellista rajaamista metodologisena kysymyksenä työni osassa IV tutkimukseni kentän rajaamisen yhteydessä.

Saariston erilaiset paikalliset ja alueelliset rajautumiset ovat kuitenkin myös yksi tutkimukseni empiriaan perustuva analyysin kohde. Saaristo paikallisuutena ja alueellisuutena sekä etnisyys suomen- ja ruotsinkielisyytenä ovat niitä kulttuurisia ilmiöitä, joihin työni lähtöhavainnossani kiinnitin huomioni. Ne liittyvät toisiinsa ja niihin yhdistyy monenlaisia muita kulttuurisia merkityksiä, jotka tarjoavat ihmisille omanlaisiaan kulttuurisen identifioitumisen mahdollisuuksia. Näitä merkityksiä käsiteltiin havaitsemisiani keskusteluissa saaristoalueella Suomen liittyttyä Euroopan unioniin. Ne muodostavat työssäni varsinaisen tutkimuksen kohteen. Niiden analyysin tulokset esittelen työni osissa V ja VI. Osassa V käsittelem merkityksiä, jotka antavat saaristolle erilaisia rajoja. Kyse on siis siitä mikä alue kullekin saaristossa asuvalle tai siellä toimivalle on oleellinen alueeseen identifioitumisen kannalta. Osassa VI käsittelem niitä sisällöllisiä merkityksiä, jotka saaristossa asuvat ja siellä toimivat tuovat alueesta esille itselleen tärkeinä. Tässä kyse on siis siitä, min-

käläiset alueen piirteet ovat oleellisia erilaisten saaristoon ihmisiä sitovien identiteettien osina. Läpi koko analyysin tarkastelen identifioitumista ja identiteettien sisältöjä sekä laajasti saaristossa asuvien, että saaristossa aluekehitystyön hankkeissa ja organisaatioissa toimivien näkökulmasta. Aiemman saaristotutkimuksen tuomaa taustaa tällaiselle tutkimusasetelmalle selvitän luvussa 3.

Empiirisen tutkimuksen lähtökysymys

Näin siis hahmottui työni lähtökohta kiinnostukseksi siitä, mikä on suomen- ja ruotsinkielisyyden asema ja sen mahdollinen muutos saaristossa Euroopan unioniin liittymisen myötä muuttuneessa tilanteessa. Mietin miten Euroopan unioniin integroituminen vaikuttaa identiteetteihin, alueellisuuteen, paikallisuuteen ja etnisyyteen saaristossa niin arkisessa elämässä kuin aluekehitystyön yhteydessä. Näihin varsinaissuomalaisessa saaristossa havaitsemiini ilmiöihin huomioni kohdistui tutkimuksessani sen alkuvaiheissa.

Laadullisen tutkimuksen tapaan työtä tehdessäni sain tutkimistani ilmiöistä ja niiden hahmottamisen mahdollisuuksista uutta tietoa pääosin kenttätöissä, mutta myös kirjallisuudesta. Sen myötä kysymyksenasetteluni sai aivan uuden muodon. Keskeiseksi nousut uusi kysymyksenasetelu korvasi aiemman ja jäseni kenttätöaineistoni jämäkästi. Sen avulla työni kuitenkin kykenee tuomaan vastauksia ensimmäiseen ihmettelyni kohteeseen, eli siihen miksi kieliasiat keskusteluttivat Varsinais-Suomen saaristossa ihmisiä Suomen liittyttyä Euroopan unioniin. Siihen mikä tämä uusi kysymys on, palaan työni osassa IV tutkimusprosessia ja kysymyksenasettelua käsittelevässä luvussa 11.

Teorian kehittämisen tavoite

Työni teoreettiset lähtökohdat ovat 1980- ja 1990-lukujen antropologisen tutkimuksen tavassa kyseenalaistaa ajatukset kulttuurista rajallisena, ihmisryhmään tai alueeseen juurtuneena omintakeisena kokonaisuutenaan. Mukana on tietoisuus siitä, että kulttuureista niin tutkimuksessa kuin muissakin yhteyksissä muodostetut näkemykset ovat konstruktivisia ja jonkin tahon luomia. Ne sisältävät aina muodostajansa taustasta ja intresseistä juontuvia perusolettamuksia, jotka väistämättä vaikuttavat joko eksplisiittisesti ilmaistuin tai implisiittisinä siihen, minkälaisia kokonaiskuvia kulttuureista laaditaan. Käsitukset kulttuureista vaikuttavat ihmisten tapaan hahmottaa ympäristöään, identifioitua siihen ja heidän toimintaansa. Kulttuurisia konstruktioita käytetään tietoisesti hyödyksi esimerkiksi poliittisesti. Siten myös valta kietoutuu mukaan kulttuuriin monella tavalla, sekä tutkimuksissa että muissa ihmisten toimissa.

Kulttuurisia konstruktioita määrittävät erilaiset kulttuuriset merkitykset. Niihin ja niiden analysoinnissa hedelmälliseen semioottiseen teoreettiseen viitekehykseen olin painunut jo akateemista perustutkimtoa suorittaessani sekä kesällä 1987 Lohjalla NEFA-Nordenin (Nordisk Etnologisk och Folkloristisk Arbetsgrupp) seminaarissa *Ihmisten ulkoinen olemus kulttuurin kuvastajana (Människans yttre – kulturens spegel)*² että pro gradu -tutkielmassani *Ihmisten ulkoasujen viestit ja niiden tulkitseminen stereotyyppisten ihmiskuvien avulla*³. Olin mukana suunnittelemassa ja järjestämässä mainittua seminaaria. Sekä siellä että erityisesti pro gradu -tutkielmassani käytin Charles S. Peircen semiotiikkaa kulttuurin tutkimuksen teoreettisena apuna.

Kokemukseni perusteella katsoin, että Charles S. Peircen semiotiikka on kiinnostava ja lupaava analyysin jäsentäjä myös paikallisuuden, alueellisuuden, etnisyyden ja identiteettien tutkimuksessa saariston ajankohtaisessa tilanteessa. Lähtökohdaksi tässä tutkimuksessani nousi siis tämän teoreettisen viitekehyksen käyttö ja edelleen kehittäminen siltä teoreettiselta pohjalta ponnistaen, jonka 1980- ja 1990-lukujen antropologinen tutkimus antoi. Käyn tarkemmin läpi antropologisen kulttuurin teorian ja semiotiikan tutkimukselleni tarjoamia lähtökohtia luvussa 4.

Työni empiirisen kysymyksenasettelun lisäksi sillä on siis myös toinen tehtävä. Tavoitteena on luoda Charles S. Peircen semiotiikkaan sekä etnologiseen ja antropologiseen kulttuurin käsitettä koskevaan teoreettiseen keskusteluun perustuva kulttuurin teoria. Identiteetti on työssäni keskeinen alueellisuuteen, paikallisuuteen ja etnisyyteen sitoutumista kuvaava käsite. Siksi sen määrittely suhteessa aiempaan tutkimuskirjallisuuteen ja tuottamaani kulttuurin teoriaan on teoreettisen viitekehykseni oleellinen osa. Teen tämän työni kulttuuria ja identiteettiä käsittelevässä osassa II. Teoriani avulla jäsenän empiirisen tutkimukseni tuottaman aineiston, jolloin teorian soveltaminen käytäntöön tulee yhden tapaustutkimuksen kautta koetelluksi.

2 Seminaarista on julkaistu raportti: Costiander-Huldén et al. 1988.

3 Siivonen 1992.

2. Mikä on saaristo?

”Alussa oli suora viiva.

Siitä Jumala aloitti.

Sitten hän katkaisi horisontin kivellä.

Tähän kiintopisteeseen silmä aina tarttui.

Jumala pani kiven kiven päälle.

Se oli jo mielekäs näky.

Innostuneena hän sirotteli meren täyteen kiviä ja kallioita.

Siitä syntyi maisema. Yksinkertainen, mutta kaunis.

Hän antoi veden ja jään hioa kiviä ja kallioita kunnes ne tuntuivat pehmeiltä käden sivellä. Näin hän keksi hyväilyn.

Sitten hän antoi ruohon kasvaa kivien väliin, ja jo muutamat korret antoivat kiville elämää.

Mielissään tästä hän kasvatti männyn saarelle ja antoi tuulen muotoilla sen.

Viimeksi hän täytti taivaan valkoisilla linnuilla, ja kat- sellessaan tekemäänsä hän oli tyytyväinen.

Näin hän teki Suomen saariston luomisvoimansa ensimmäisenä purkauksena. Vasta sen jälkeen hän ryhtyi luomaan mantereita jotka ovat suurisuuntaisempia, mutta joissa ei näy niin pelkistettynä ja kauniina hänen ajatuksensa.”

Henrik Tikkanen, *Minun saaristoni*, suomentanut Elvi Sinervo, 1970, 168–170.

Saaristo sanana

Proosallisen arkisen kielentajuni mukaan saaristo on alue, jossa on useampia kiviä, kareja, luotoja ja saaria toistensa läheisyydessä. Kun saaret ja luodot loppuvat, loppuu saaristokin ja alkaa joko manner tai avomeri. Saari taas on veden ympäröimä, mantereeseen verrattuna pieni maa.

Suomen kielen perussanakirja on pitkälti samoilla linjoilla. Sen mukaan saari on ”joka puolelta meren ympäröimä (mannerta pienempi) maa-alue” ja saaristo on ”ryhmä lähikäisiä saaria (vars. meren rannikolla), saariryhmä”⁴. Tässä määritelmässä ei kuitenkaan puhuta siitä, kuuluvatko joukkoon kaikki saaret vai vain osa niistä. Ja jos saaristo muodostaa vain osan laajasta saarten joukosta, mikä silloin rajaa saariston juuri siksi tietyksi saaristoksi, josta kulloinkin on kyse.

4 *Suomen kielen perussanakirja* 1994, hakusanat saaristo ja saari. Myös *Nyky-suomen sanakirja* (1959 ja 1996) antaa aivan vastaavat merkitykset näille sanoille.

Saaristoinen on alue ”jossa on saaristoja”⁵. Tämän kautta tulee konkreettisesti esille se, että laajan saarien alueen sisällä voi olla useita saaristoja. *Suomen kielen perussanakirjan* esimerkkien mukaan on olemassa Suomenlahden saaristo ja Turun saaristo, saariston kalastajat ja ulkosaaristo. Näissä saariston rajojen määrittäjät ovat erilaisia. Määrittäjänä ovat vesistöalue, läheinen kaupunki tai saariston etäisyys mantereesta. Ilmaisuihin ”saariston kalastajat” antaa saaristosta laajimman kuvan sulkematta erityisesti mitään saariryhmän saarta ulkopuolelleen.

Miksi määreet ovat juuri nämä, ei käy ilmi sanakirjan tasoisesta asian käsittelystä. Voi aavistella, että taustalla on vaikuttamassa erilaisia kulttuurisia alueen jäsenystapoja, mutta ei sitä, mitä ne kaikkiaan sisältävät eikä sitä, miksi ne sen tekevät. Asia nousee siis kulttuurisesti kiinnostavaksi.

Työni liikkuu sekä suomen- että ruotsinkielisillä alueilla. Siksi on tarpeen todeta myös vastaavien ruotsinkielisten termien skärgård ja ö merkityksistä, että niissä näkyvät samat piirteet kuin suomenkielissäkin sanoissa. Skärgård voi tarkoittaa saaristoa laajasti tai jotta sen rajattua osaa.⁶ Avoimeksi ja kulttuurisesti kiinnostavaksi kysymykseksi jää kuitenkin tässäkin se, miten saaristo missäkin yhteydessä rajataan ja miksi niin tehdään.

Saaristoluonto

Saaristo tuo jo perussisällöltään mieleen kuvan läikehtivästä mosaiikista, jossa maa ja vesi rikkain muodoin vuorottelevat. Se muodostaa aivan omanlaisensa luonnonympäristön, jonka tarjoamien mahdollisuuksien ja asettamien rajojen mukaan myös ihmiset rakentavat sinne elämänsä. Itämeren saaristo on maailmanlaajuisesti katsoen erityinen. Mistään muualta ei löydy aluetta, joka olisi kokonaisuutena pinnanmuodostukseltaan, ilmastoltaan, kasvistoltaan, eläimistöltään ja merensä ominaislaadultaan samanlainen. Itämeri vuorovedettömänä murtovesialueena antaa saaristollemme omaa erityisluonnetta. Jääkauden jälkivaikutuksena edelleen meidän päivinäkin merestä nouseva maa muuntaa hiljalleen saariston maisemaa niin, että ihmismuisti pystyy muutoksen hahmottamaan. Tällaiseen saaristoon on myös Varsinais-Suomen alueelle asettunut ihmisiä osin tilapäisesti, mutta myös pysyvästi heti kun maa on jääkauden jälkeen kohonnut veden pinnan yläpuolelle.⁷

Saariston luonto vaihtelee runsaasti alueen sisällä. Sitä onkin jaettu vyöhykkeisiin luonnonolosuhteittensa perusteella maantieteen keinoin. Ensimmäisenä asiaan tarttui Ernst Häyrén vuonna 1900. Häneltä on peräisin saariston tieteellinen jako sisä- ja ulkosaariston yhteensä neljään vyöhykkeeseen sisimmästä, rannikkoalueetkin kattavasta nie-

5 *Suomen kielen perussanakirja* 1994, hakusana saaristoinen.

6 *Ordbok över svenska språket* 1977; *Svensk ordbok* 1986, molemmista hakusanat skärgård ja ö. Ainoana näkyvänä erona erikielisten sanojen välillä oli se, että skärgård-sanan kerrotaan sisältävän myös saarten väliset vesialueet, mitä ei viitteissä 1 ja 2 ilmenevissä sanakirjoissa ainakaan sanoiksi asti ilmaista sanasta saaristo.

7 Jaatinen 1984, 82–83; Ohlson 1975, 11–12; Bergman 1975, 25; Mikkola 1975, 37–38; Jaatinen 1975, 93–95.

Kuva 1. Askel saaristoon. Dragsfjärd, Kasnäs. Valok. Katriina Siivonen 1999.

mien ja suurten, mantereen läheisten saarten vyöhykkeestä uloimpaan kallioisten luotojen ja karien harvaan vyöhykkeeseen. Hän näki vyöhykkeet luonnollisina kokonaisuuksina, jotka loivat perustan ihmisten erilaisille, vyöhykkeisiin sidotuille elinkeinoille. Olavi Granö on todennut, että Häyrénin näkemys oli aikansa tapaan romantiikan värittämä. Luonnollisten vyöhykkeiden kokonaisuuksia ei pysty luonnonpiirteistä selkeästi rajaamaan. Pikemminkin saaristo on maasta mereksi jatkumona vähittäin muuntuva aluetta, jossa muutosta luonnonoloissa on niin koko alueen tasolla kuin yksittäisillä saarilla noustaessa merestä kohti saaren keskustaa.⁸

Granö on kuitenkin yhdessä Markku Roton ja Leena Laurilan kanssa jakanut Suomen rannikkosaariston luontonsa perusteella kuuteen eri alueeseen, ei vyöhykkeittäin, vaan eri kohtaan rannikolle sijoittuviksi sektoreiksi. Yksi niistä on Lounais-Suomen saaristo. Tämän saaristoalueen erityispiirteenä on leveä rehevän sisäsaariston vyöhyke, joka ulompana hiljalleen vaihtuu laajaksi pienten, karujen ja harvassa sijaitsevien saarten vyöhykkeeksi. Kaikkiaan lounaissuomalainen saaristo on selvästi ulommaksi merelle ulottuva kuin saaristot muualla Suomen tai Itämeren rannikolla.⁹

8 Granö 1981, passim.; Häyrén 1900, passim.; Häyrén 1948, passim.

9 Granö, Roto & Laurila 1999, 33. Myös muunlaisia sektorittaisia jakoja on Suomen saaristosta esitetty, ks. Jaatinen 1984, 82–85.

Yksiselitteisen täsmällisiä ja oikeita saariston jäsentämisen tapoja tässäkään ei löydy, vaan kiinnostavaksi jää edelleen se, miten ja miksi saaristo jaetaan – nyt luonnonolojensa pohjalta – kulttuurisesti erilaisiin osiin.

Ihmisten saaristo

Saaristo-Suomen kartasto kokoaa yksityiskohtaisesti luonnonolot, väestökehityksen ja elinkeinot 1900-luvun ensimmäiseltä puoliskolta ja jakaa niiden toisiinsa kytkeytyvien piirteiden mukaan saariston ulko-, sisä- ja mannersaaristoon¹⁰. Christoffer Taxell on 1900-luvun lopulla määrittänyt saaristoa ihmisyhteisöjen näkökulmasta. Yhteisöjen elinolosuhteet niihin liittyvine intresseineen nousevat silloin keskeisiksi. Hänen mukaansa saaristosta kannattaa silmätä tässä yhteydessä nimenomaan ne alueet, joilla asuu ihmisiä. Ne voidaan taas jakaa kolmeen osaan: lossisaaristoon, yhteysalussaaristoon ja ”selviä itse”-saaristoon, jonne pääseminen on oman veneen varassa. Siltasaaristoa tässä jaottelussa ei ole mukana ollenkaan. Samankaltaisen jaon on varhemmin esittänyt Ilmari Hustich. Kulkuyhteydet ovat siis saaristoa määrittävinä elinolosuhteina näissä keskeisiä. Kulkemisen tavat ovat muuttuneet yleisen teknisen kehityksen mukana ja monipuoliset liikkumisen mahdollisuudet nousevat tärkeämmiksi elämän puitteiden rajaajina kuin luonnonolot.¹¹ 1800-luvun lopussa saaristossa kuljettiin omien veneiden lisäksi höyrylaivoilla, joilla oli 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä siellä runsaasti reittejä. Kun liikenne kaikkiaan 1900-luvun kuluessa teknisen kehityksen myötä siirtyi vesiltä enemmän maalle, saaristosta tuli vaikeapääsyistä aluetta ja kulkuyhteyksien merkitys korostui. Maantieverkostoa ja lossiyhteyksiä kehitettiin siellä valtiojohtoisesti 1920-luvulta alkaen ja yhteysaluverkostoa alettiin muodostaa 1950-luvun lopulta lähtien.¹²

Harri Andersson on koonnut ihmislähtöisiä alueellisia jaotteluja Lounais-Suomen saariston yhdyskunta- ja aluerakenteen kehittämisen tarpeisiin. Hänen ajattelussaan Häyrénin luomat vyöhykkeet elävät edelleen, samaten kulkuyhteydet ovat keskeisiä. Andersson jakaa tämän saaristoalueen myös toisin päin sektoreihin rannikon ja siellä olevien kaupunkien toimintojen perusteella. Urbanilla sektorilla Turun ja sen lähikaupunkien ympäristössä kaupunkien läheisyys näkyy saariston asukkaiden päivittäisissä toimissa ja kaupungeista kauempana se vaikuttaa esimerkiksi maankäytön suunnitteluun muun muassa kesäasutuksen muodossa.¹³

10 *Saaristo-Suomen kartasto: Atlas över Skärgårds-Finland* 1960, erityisesti kartta 15. Skärgårds-Finland tai Saaristo-Suomi kattaa alueena Varsinais-Suomen saaristoalueet ja Ahvenanmaan.

11 Taxell 1989, 52; Hustich 1964, 11–12.

12 Vikström 1994, 13–38; Vikström 1995, 97–104.

13 Andersson, H. 1998, 8–11. Anderssonin ulko- ja ulappasaaristossa on aavoja selkiä ja pääosin puuttomia luotoja. Pysyväle asutukselle on sieltä vaikea löytää riittävää suojaa. Väli- ja keskisaaristossa vesi- ja maapinta-alat ovat suunnilleen yhtä suuret. Alueella on vakituista asutusta ja yhteydet hoidetaan lossi- ja yhteysalusliikenteellä. Manner- ja rannikkosaaristossa maa-alojen osuus on selkeästi vesialaa suurempi ja mantereeseen on kiinteät tieyhteydet.

Nils Storå on jäsentänyt kulttuuriekologian avulla saaristolaisten omaa tapaa hahmottaa ympäristöönsä ja toimia siinä, kohteenaan Ahvenanmaa. Luonnonolot luovat selkeät puitteet sille, miten on eletty ja mitä elinkeinoja on voitu harjoittaa menneinä vuosisatoina saariston eri osissa. Yhtä tärkeä saaristoelämän muodon muokkaaja on kuitenkin sosiaalinen ympäristö muun muassa maanomistussuhteineen. Karkeasti ottaen 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa sisäsaariston suurilla saarilla on maatalous ollut vallitsevaa, välisaaristossa on harjoitettu sekä maataloutta että kalastusta ja ulkosaariston pienillä luodoilla maatalous on ollut mahdotonta ja pääelinkeinot ovat olleet kalastus ja metsästys. Elinkeinojen harjoittamisen ja maanomistuksen mukaan on käytössä ollut monimutkainen oikeuksien ja velvoitteiden vuorovaikutusverkosto. Saaristolaiset ovat suunnanneet toimensa ja rakentaneet toimeentulonsa luonnonolojen antamissa puitteissa sosiaalisen asemansa mukaisesti.¹⁴ Monica Nerdrum on käsitellyt väitöskirjassaan saariston naisten elämää. Hän on todennut, että merellisyys oli yksi oleellinen elementti 1900-luvulla saaristossa heidän elämässään ja osittain myös elinkeinojen harjoittamisessa, mikä näkyi ulkosaaristossa kouriintuntuvammin kuin mantereen kaltaisessa sisäsaaristossa.¹⁵

Luonto ja meri ovat kaikkiaan saaristossa vahvasti esillä ja vaikuttavat hyvin konkreettisesti ihmiselämään, vaikka kokonaisuutta muokkaa myös kulttuuri muun muassa teknologisten mahdollisuuksien, niihin liittyvien elinkeinojen ja kulku- ja kommunikaatio- muotojen sekä taloudellis-sosiaalisen rakenteen kautta. Niiden perusteella saaristoa ei kuitenkaan voi luokitella selkeisiin, toisista erottuviin osiin, kuten Storå ja Nerdrumkin toteavat.¹⁶ Vaihtelua on niin luonnonoloissa kuin ihmiselämässäkin sekä synkronisesti että diakronisesti tarkasteltuna. Määritelmät ja jaottelut pätevät aina jostakin näkökulmasta, toinen katsantokanta muuttaa tilannetta. Kulttuurin tutkimuksen kannalta kiinnostavana kysymyksenä on edelleen se, miten saaristo missäkin yhteydessä määritetään ja miten se on kulttuurisesti selitettävissä.

Varsinais-Suomen saaristo ominaispiirteinen

Rajaan työni Varsinais-Suomen maakunnan alueelle saaristoon. Alueesta käytetään Varsinais-Suomen saariston lisäksi nimitystä Saaristomeri, johon sen lisäksi saatetaan lukea Ahvenanmaa, jonka Kihdin selkä erottaa Varsinais-Suomen saaristosta. Varsinais-Suomen saariston ja Ahvenanmaan kokonaisuus tunnetaan myös Saaristo-Suomena.¹⁷

Varsinais-Suomen saariston kokonaispinta-ala vesialueineen on noin 10 000 km² ja siihen kuuluu kaikkiaan yli 22 000 saarta. Alue on hyvin vaihteleva luonnonolosuhteiltaan. Siellä on toisaalta maanviljelyyn hyvin soveltuvia, laajoja ja vehmaita saaria pääosin

14 Storå 1985a, passim.

15 Nerdrum 1998, 218–219.

16 Storå 1985a, 141–143; Nerdrum 1998, 218–219.

17 Jaatinen 1984, 82; *Atlas över Skärgårds-Finland* 1960; ks. myös Hustich 1964, 25–26.

mantereen läheisyydessä. Toisaalta kolme neljänestä alueen saarista on kooltaan hehtaaria pienempiä ja monet niistä ovat hyvin karuja olosuhteiltaan. Ulkosaaristossa tällaiset saaret ovat hallitsevina.¹⁸

Merialueen saaria on Varsinais-Suomessa kaikkiaan 21 kunnan tai kaupungin alueella. Niistä osaan kuuluu alueita myös mantereelta. Kokonaan saarilla sijaitsevat seuraavat varsinaissuomalaiset kunnat ja kaupungit: Dragsfjärd, Houtskari, Iniö, Kemiö, Korppoo, Kustavi, Nauvo, Parainen, Rymättylä, Velkua ja Västanfjärd. Saaria ja manneralueita on seuraavissa kunnissa ja kaupungeissa: Askainen, Halikko, Kaarina, Merimasku, Naantali, Piikkiö, Särkisalo, Taivassalo, Turku ja Uusikaupunki.¹⁹

Työni täsmällisen rajauksen perustana ei ole varsinaisesti alueen maantieteellinen luonne, vaikka saaristo käsitteenä pohjautuukin maaston ja vesistön tietynlaiseen muotoon. Koska väitöskirjassani kiinnitän huomioni Varsinais-Suomen maakuntaan alueellisenä toimijana, katson myös miten saaristo käsitetään maakunnassa. Varsinais-Suomen liitto nostaa saaristokunnat esille toiminnassaan. Liiton Internet-sivujen mukaan saaristo määrittyy saaristolain mukaisesti.²⁰

Saaristolain mukaan ”saaristoon katsotaan kuuluvaksi sellaiset merialueen ja sisävesistöjen saaret, joihin ei ole kiinteää tieyhteyttä, sekä muut saaret ja mantereen alueet, jotka ovat muutoin olosuhteiltaan saaristoon verrattavissa”. Sillalla mantereeseen yhdistetyt saaret, joilla olosuhteet eivät mantereen olosuhteista juuri poikkea, eivät siis kuulu saaristoon tämän perusteella. Lain tarkoitus on turvata saariston kiinteä asutus sekä suojata sen maisemaa ja luontoa.²¹ Suomen valtioneuvosto päättää aika ajoin sen, mitkä kunnat milloinkin kuuluvat lain mukaiseen saaristoon ja ovat siten oikeutettuja sen tuomiin etuihin. Osa kunnista kuuluu kokonaan saaristoon ja osassa on saaristo-osia²². Varsinais-Suomessa varsinaisia saaristokuntia ovat vuoden 2004 asetuksen mukaan seuraavat: Dragsfjärd, Houtskari, Iniö, Korppoo, Kustavi, Nauvo, Rymättylä ja Velkua. Saaristo-osia on seuraavissa kunnissa: Askainen, Halikko, Kemiö, Merimasku, Parainen, Piikkiö, Särkisalo, Taivassalo, Västanfjärd ja Uusikaupunki.²³ Koska määrittelyt perustuvat alueen oloihin, esimerkiksi siltojen rakentamiset tuovat muutoksia niihin, mutta oleellisia muutoksia ei Varsinais-Suomen alueella ole tarkasteluaikani tapahtunut²⁴. Turun, Naantalien ja Kaarinan kaupunkien alueella olevat saaret eivät lain mukaan kuulu saaristoon.

18 Granö, Roto & Laurila 1999, 33, 38; *Atlas över Skärgårds-Finland* 1960, kartta n:o 9:2.

19 Liite 1, kartta a.

20 *Saaristokunnat 2007*, missä on lueteltu saaristolain perusteella saaristoon kuuluvaksi katsotut kunnat. Kiinnostavaa on huomata, että Varsinais-Suomen liiton saaristolautakunta rajaa saariston hiukan pienemmäksi, *Saaristolautakunta 2007*. Koska liiton kautta saaristosta on näkyvissä sekä laajempi että suppeampi määrittelmä, otan työni rajajaksi niistä laajemman, johon koko suppeampi alue sisältyy.

21 *Laki saariston kehityksen edistämisestä* 1981/494, muutos 1993/1138, 2§ ja 3§.

22 Nämä ovat niin sanottuja saaristo-osakuntia.

23 *Valtioneuvoston asetus saaristokunnista ja muiden kuntien saaristo-osista, joihin sovelletaan saaristokuntaa koskevia säännöksiä* 2004. Liite 1, kartta b.

24 Vuoden 1995 valtioneuvoston asetuksessa Rymättylä ei ollut varsinainen saaristokunta, vaan siinä katsottiin olevan vain saaristo-osia, mutta vuoden 1996 asetuksessa ja sen jälkeen sillä on ollut saaristokunnan status. Kemiön kunnan alueella on myös ollut muutoksia ja vuoden 1996 asetuksessa sen alueelta poikkeuksellisesti Kyrkobyn, Engelsbyn ja Wretan kylät eivät kuuluneet saaristoon. Tarkastelin asiaa vuodesta 1995 kirjoittamisajankohtaan asti lähteinäni

Rajaan siis työssäni saariston kattamaan ne varsinaissuomalaiset kunnat, jotka saaristolain perustalta ovat saaristokuntia ja joissa on saaristo-osia. Otan tutkimusalueekseni nämä kaikki kunnat kokonaisuudessaan, koska myös kunta oman alueensa toimijana on työssäni keskeinen yksikkö vastaavasti kuin maakuntakin. Siten otan lähtökohdakseni yhden kulttuurisen tavan jäsentää saaristoa. En kuitenkaan lukkiudu tähän alueeseen, vaan tarkkailen sitä, miten erilaiset saaristoalueet tulevat esille ihmisten puheissa ja toimissa ja min-käläisiä merkityksiä niihin liitetään. Empiirisen aineistoni valossa analysoin sitä tutkimuksen osassa V.

Varsinais-Suomen varsinaisissa saaristokunnissa ja saaristo-osakunnissa asui vuoden 2004 lopulla vakituisesti runsaat 60 000 henkeä.²⁵ Tästä määrästä noin kolmannes asui lain määrittämässä saaristossa²⁶. Väkimäärä on alueella vaihdellut eri tavoin sen eri osissa. 1800-luvulla saaristossa oli kautta aikojen vilkkain asutusvaihe. Silloin koko maan väestön lisääntyminen näkyi myös siellä ja aiemmin asumattomille, ulommille alueille perustettiin torppia ja pieniä tiloja²⁷. 1900-luvun aikana ulompien, varsinaisten saaristokuntien yhteenlaskettu väkimäärä on vähentynyt noin puoleen. Vähentymisen nopeus on vaihdellut 1900-luvun eri vuosikymmeninä ja 1970-luvulta lähtien se on vakiintunut hyvin hitaaksi. Sisempien saaristo-osakuntien yhteenlaskettu väkimäärä on sen sijaan noussut samana aikana siten, että kokonaisväkimäärä varsinaisten saaristokuntien ja saaristo-osakuntien yhteisellä alueella on pysynyt suurin piirtein samana koko 1900-luvun ajan. Tältä ajalta ei kuitenkaan ole saatavissa yhtenäisesti määritettyä tilastotietoa siitä, miten suuri osa saaristo-osakuntien väkimäärän noususta sijoittuu saarille.²⁸

Väestön muutoksiin saaristossa 1900-luvulla on vaikuttanut poismuutto toisaalta muualle Suomeen, toisaalta Amerikkaan 1900-luvun alussa ja Ruotsiin toisen maailmansodan jälkeen, jolloin kuitenkin Karjalasta saapuneiden evakkojen asuttaminen toi pääosin sisäsaaristoon myös uutta väkeä²⁹. On todettu, että nimenomaan ulkosaaristossa väestö on vähentynyt rajusti pääosin poismuuton takia 1900-luvun toisella puoliskolla. Muuttoliikkeestä osa suuntautui sisemmäksi saaristoon. Sittemmin ulkosaaristonkin auti-

Valtioneuvoston asetukset saaristokunnista ja muiden kuntien saaristo-osista, joihin sovelletaan saaristokuntaa koskevia säännöksiä seuraavilta ajoilta: 13.12.1995, 17.10.1996, 16.12.1999, 18.12.2003 ja 21.12.2004.

- 25 *Suomen tilastollinen vuosikirja* 2005, 92–94; liite 2. Mukana ovat sekä ne kunnat, jotka kuuluvat kokonaan saaristoon, että kokonaisuudessaan ne, joissa on saaristo-osia eli saaristo-osakunnat.
- 26 Sisäasiainministeriö 2003, 116–117. Tässä sisäasiainministeriön *Saaristo-ohjelmassa* ilmoitetut vuoden 2000 kuntakohtaiset kokonaisväkiluvut poikkeavat hiukan liitteessä 2 käyttämistäni Suomen tilastollisen vuosikirjan ilmaisemista vastaavista luvuista, vaikka molemmat perustuvat Tilastokeskuksen tietoihin. Lain mukaisella saaristoalueella asuvien määrän voi kuitenkin näiden tietojen perusteella ilmoittaa tässä ilmaistulla tarkkuudella. Ks. myös *Suomen tilastollinen vuosikirja* 2001, 80–83; liite 2.
- 27 Vainio 1981, 31–32; ks. myös Storå 1985a, 122–123.
- 28 Liite 2; Wickström 1975, passim.; Eklund 1987, passim.; Andersson, K. 1998a, passim.; ks. myös Vainio 1981, 131–138; Finnäs 1998, passim.; Jaatinen 1960; Hustich 1964, 19–36. Nämä teokset käsittelevät vain osaa tutkimusalueestani tai liitteessä 2 tarkastelemastani sadan vuoden ajanjaksosta. Sadan vuoden aikaista väestön muutosta ei ole mahdollista tarkastella lain mukaisessa saaristossa, koska koko käsite ja sen mukainen tilastointi ovat syntyneet saaristolain myötä vuonna 1981.
- 29 Vainio 1981, 33.

oituminen on hidastunut.³⁰ Toisaalta nykyisin saaristo houkuttelee ja saa niin sisemmäksi kuin hiukan ulommaksikin muualta, muun muassa kaupungeista uusia asukkaita³¹.

Varsinais-Suomen saariston kieliolot poikkeavat koko maasta selkeästi. Sen eteläisten osien väestö on pääosin ruotsinkielistä, kun taas pohjoisemmissa osissa väestö on lähes kokonaan suomenkielistä. Kummankin kielisissä kunnissa on sekä varsinaisia saaristokuntia, että saaristo-osakuntia. Ruotsinkieliset alueet ovat suomenkielistyneet paikoin enemmän, paikoin vähemmän. Kaikissa ruotsinkielisissä kunnissa on siitä huolimatta edelleen enemmistön kielenä ruotsi. Paraisia lukuun ottamatta niiden ruotsinkielinen väestö on hyvin selkeänäkin enemmistönä.³² Kielialueet ovat säilyneet suhteellisen muuttumattomina vuosisatojen ajan³³ ja muodostavat yhden kulttuurisen tavan jakaa saaristoa. Työni kannalta tämä jako on erityisen kiinnostava, koska juuri siihen liittyivät ne keskustelut, joita havaitsin saaristossa käytävän Suomen liittyttyä Euroopan unioniin ja jotka olivat kimmokkeena tämän tutkimuksen aloittamiselle.

Elämä Varsinais-Suomen saaristossa on muuttunut teolliseen aikakauteen siirtymisen myötä. Alueelle varhemmin luonteenomaiset primäärielinkeinot karja- ja maatalous, pyynti ja kalastus eivät enää kannata entiseen tapaan. Niistä elantonsa saavien määrä on vähentynyt selkeästi 1900-luvun aikana. Kalankasvatus on tullut osittain korvaamaan kalastuksen vähenemistä. palvelualojen kehitys erityisesti julkisella sektorilla on tuonut uudenlaisia työmahdollisuuksia 1970-luvulta lähtien.³⁴ Viljelykelpoinen maa on varsinkin ulompana saaristossa vähäistä, joten jo pelkästään viljan hankkimiseksi on saaristossa käyty kauppaa vuosisatojen ajan. Merenkulku sekä siihen liittyvä kauppa ja laivanvarustus ovatkin alueella olleet vanhastaan vahvoja elinkeinoja. Saaristossa on myös teollisuutta, jonka juuret ovat paikoin usean sadan vuoden takana. Teollisuus ja liikenne, mukaan lukien merenkulku, työllistävät alueella edel-

30 Bergbom 1975, passim.; Bergbom & Bergbom 1989, passim.; Bergbom & Bergbom 2005, 57–61.

31 Ks. liitteestä 2 esimerkiksi Merimaskun, Rymättylän ja Velkuan nousevaa väestökehitystä; Ovaska 2000.

32 Vuonna 2004 varsinaisista saaristokunnista Dragsfjärdissä, Houtskarissa, Iniössä, Korppoossa ja Nauvossa oli kussakin väestöstä yli 70 % ruotsinkielisiä, kun taas Kustavissa, Rymättylässä ja Velkualla korkeintaan 2 % oli ruotsinkielisiä. Saaristo-osakunnista Paraisilla oli runsaat 50 % ruotsinkielisiä, Kemiössä runsaat 60 % ja Västanfjärdissä vajaan 90 %. Sen sijaan Askaisissa, Halikkossa, Merimaskussa, Piikkiössä, Taivassalossa ja Uudessakaupungissa oli kussakin alle 2 % ruotsinkielisiä. Muista suomenkielisistä kunnista erillään Varsinais-Suomen ja Uudenmaan rajalla sijaitseva Särkisalo oli ainoa, jolla oli hiukan suurempi ruotsinkielinen vähemmistö. Siellä oli runsaat 10 % ruotsinkielisiä. Särkisalo on saaristo-osakunta. Koko maan väestöstä oli 5,5 % ruotsinkielisiä vuonna 2004. Ruotsinkielisistä kunnista on ainoastaan Houtskari ollut tarkastelemallani ajalla yksikielinen kunta ja sekin määriteltiin kaksikieliseksi vuoden 2003 alusta lähtien. Muut ruotsinkieliset kunnat ovat koko tutkimusajanjakson ajan olleet kaksikielisiä. Suomenkielisistä kunnista ainoastaan Särkisalo on kaksikielinen, kaikki muut ovat yksikielisiä. *Suomen tilastollinen vuosikirja* 2005, 92–94; *Houskär* 2007; liite 3; liite 1, kartta a; ks. myös Hustich 1964, 36–40.

33 Tarkastelemallani alueelta Kustavin Kaurissalo ja Vartsala sekä Särkisalo ovat suomenkielistyneet 1600-luvulta lähtien. Paraisilla ja Kemiössä on ollut suhteellisen suuret suomenkieliset vähemmistöt 1600-luvulla, kuten tilanne on nykyisinkin. Jutikkala 1949, kartta 9; Wallén 1932. Ruotsinkielisen asutuksen katsotaan tulleen Lounais-Suomen aitiolle rannikolle ja Turun saaristoon varhaiskeskiajalla, Suvanto 1985, 73–75. Ritva Liisa Pitkänen on kuitenkin todennut väitöskirjassaan, että alueen nimistön perusteella osilla nykyisistä ruotsinkielisistä alueista on rautakaudella turvattomien olojen vuoksi tyhjentynyt alueen uudelleen asuttamisen aikoihin varhaisella keskiajalla ollut ensin suomenkielisiä väestöä, mutta alueet ovat myöhemmin ruotsinkielistyneet, Pitkänen 1985, 369–370.

34 Andersson, K. 1998b, passim.; Penttilä 1989, 16–18; ks. myös Hustich 1964, 67–130.

leen.³⁵ Oman paikallisesti merkittävän leimansa elinkeinojen kokonaisuuteen ovat tuoneet valtiolliset luotsilaitos, majakat ja puolustusvoimat, joiden osin monisatavuotinen toiminta on nyt saaristossa vähenemässä.³⁶ Tilanteen mukaan vaihtelevilla painotuksilla primäärielinkeinot, teollisuus, kauppa, merenkulku ja myös valtiolliset tehtävät on yhdistetty monitoimitaloudeksi, jossa eri elannonhankkimisen muodot ovat tukeneet toisiaan ja vankistaneet kokonaistaloutta. Myös nykyiseen saaristoelämään kuuluu monitoimisuus siten, että palkkatyöhön esimerkiksi palvelualalla yhdistetään sivuelinkeinoksi primäärielinkeinoja.³⁷ Kaupunkien lähellä sijaitsevilla saaristokunnissa työssäkäynnin kaupungissa voi nykyisin yhdistää saaristoasumiseen. Kauempana kaupungeista sijaitsevilla kunnissa saariston vapaa-ajankäyttö ja siihen liittyvät elinkeinot nähdään mahdollisuuksina. Saariston matkailullisen vetovoiman odotetaan tuottavan sinne uusia, kaivattuja työtilaisuuksia.³⁸

Saariston luonnonolojen kehittymisellä on suuri merkitys, paitsi luonnon hyvinvoinnille itsessään, myös niin vakituisen saaristoasumisen, kesäasutuksen kuin matkailunkin kannalta. Vesistön rehevöityminen ja elinkeinojen muutoksesta juontuva maiseman umpeen kasvaminen ovat jo vähentäneet saariston viihtyisyyttä ja houkuttelevuutta.³⁹

Alueen kehittäjät ovat haasteen edessä pyrkiessään siihen, että saaristo pysyy jatkosakin asuttuna ja elinvoimaisena ulkosaaristoa myöten. Mistä löytyvät kannattavat elinkeinot, miten ylläpitää palvelurakenne, miten taata asukkaiden hyvinvointi, miten ylläpitää saariston ekologinen tasapaino? Saaristopolitiikassa on jo vuosikymmenien kokemus alueen kehittämisestä. Uusia muotoja työhön toi Suomen liittyminen Euroopan unioniin vuoden 1995 alusta.⁴⁰

35 Merenkulku ja kauppa: Kaukiainen 1970, 9–26, 50–104, 117–146, 192–197, 205–220, 226–237; ks. myös Kallberg 1981; Hackman 1975. Taalintehtaalla Dragsfärdissä on vuonna 1686 perustetusta rautaruukista kehittyneitä metalliteollisuutta, Lukala 1986, 228–232; *Teknologiategollisuus* 2006. Paraisilla Paraisten Kalkkivuori Oy perustettiin vuonna 1898 ja monen vaiheen jälkeen yritys jatkaa tätä kirjoittaessa Nordkalk-yhtiön osana. Sen toiminta pohjautuu saaristoalueella laajemmin jo useamman sadan vuoden ajan harjoitettuun kansanomaiseen kalkkipolttoon. Schybergson 2002, 16; Metzger 1948, passim; *Nordkalk* 2006. Maininnan ansaitsee myös jo päättynyt puuastiateollisuus, jota on laajamittaisena ja eri työvaiheisiin ja tuotteisiin erikoistuen harjoitettu kotiteollisuutena vuosisatojen ajan todennäköisesti keskiajalta lähtien saaristossa ja rannikkoseudulla nykyisen Uudenkaupungin alueella, Vilku 1932, passim. Nykytilanteesta: Andersson, K. 1998b, passim.; ks. myös *Atlas över Skärgårds-Finland* 1960, kartat 14:8–9.

36 Esim. Öhman 1994; Öhman 2004; Puranen 2004, 63–95; Laurell 1999, 42–48. Valtiollista luotsaustoimintaa alettiin varsinaisesti kehittää Kustaa Vaasan aikana 1500-luvulla ja ensimmäinen luotsilaitosasetus annettiin vuonna 1696, joka voidaan katsoa Ruotsin ja Suomen luotsilaitoksen perustamisajankohdaksi. Suomalaisia luotsiasemia oli 1600-luvun lopulla Utössä, Korpostromissä ja Turussa, jotka kaikki sijaitsevat Varsinais-Suomen alueella. Suomen vanhin majakka valmistui Utön saarelle vuonna 1753. Öhman 1994, 19–21.

37 Storå 1983, passim.; Penttilä 1989, 44–46; Öhman 1994, 58–67.

38 Andersson, K. 1998b, 33–36; Ovaska 2000.

39 Esim. Mattila 2000, passim.; Brävander 2000, passim.; Lindholm 2000, passim.

40 Andersson, K. 1997, passim.; Andersson, K. 2000, passim. Vaikka varsinainen saaristopolitiikka onkin 1900-luvun tuote, saariston erityisolosuhteet ovat ajaneet sen väestöä puolustamaan oikeuksiaan jo satoja vuosia sitten. Kuten Kustaa Vilku toteaa, ”vakkasuomalaiset kävivät kuninkaisa ja hoitivat asiansa hyvin” saadakseen puuastiakaupalleen oikeuden, vaikka maakauppa oli 1300-luvulta lähtien usean vuosisadan ajan kielletty. Samaten muualla saaristossa osattiin alueen etuja puolustaa, kun esimerkiksi viljan hankkimiseksi on haluttu kauppaan ja merenkulkuun erioikeuksia kaupunkiin keskittyvässä merkantilisisessä talousjärjestelmässä menneinä vuosisatoina. Talonpoikaispurjehdus vapautettiin virallisesti tasaveroiseksi muun merenkulun kanssa vuonna 1873. Vilku 1932, 2–3; Kaukiainen 1970, 9–14, 55–56.

Juuri tätä saariston kehittämistyötä tekevien keskuudesta nousi se saariston kieli-ryhmien asemaa koskeva keskustelu, jonka havaitsin työni lähtökohdaksi Suomen EU-jäsenyyden alkuvaiheissa. Kysyin silloin miten saariston kieliolot kytkeytyvät alueen kehittämistyöhön, miten Suomen EU-jäsenyys niihin vaikuttaa sekä miten kieliolot ja kehittämisö liittyvät saariston ja sen eri osien kulttuuriin, identiteetteihin, alueellisuuteen ja paikallisuuteen.

3. Saaristotutkimus

”Insikten om det vetenskapliga arbetets betydelse i ett folks kulturella utveckling har oftast varit den första anledningen till att vetenskapliga sammanslutningar tillkommit. Nordenskiöld-samfundet i Finland grundades bl. a. i avsikt att bereda tillfälle för finlandssvenska vetenskapsidkare inom samfundets forskningsområden, d. v. s. geografi, etnografi, arkeologi jämte närstående naturvetenskapliga och kulturhistoriska vetenskapsgrenar, att även i framtiden såsom hittills bidraga till fördjupandet av Finlands kulturliv.

Under sin ännu icke tioåriga tillvaro har samfundet kunnat beträda många vägar för att befämja sina strävanden. Vid samfundets första allmänna möte framställde professorn i geologi och mineralogi vid Åbo Akademi, Hans Hausen, förslaget att Nordenskiöld-samfundet i Finland skulle på sitt program upptaga en allsidig utforskning av skärgården. Tanken föll i god jordmån. I skärgården och vid kusten lever och bor en stor del av finlandssvenskarna, i skärgården har mången konstnär och mången forskare funnit värdefulla uppslag i sitt arbete och där har särskilt de svenskspråkiga stadsborna sökt sig vederkvickelse under ferier och vilotider.”

Skärgårdsboken, utgiven av Nordenskiöld-samfundet i Finland, 1948, 7.

Tutkittu ja julkaistu saaristokulttuuri

Olen kartoittanut tähän esimerkkejä saariston kulttuuriin kohdistuvasta tutkimuksesta. Tällöin lähtökohtana on itse alue ja sen rajaus tai luonnehtiminen juuri saaristoksi. Kiinnostavaa on, että tällä tavalla rajattuja tutkimuksia löytyy runsaasti. Varmasti on olemassa myös tutkimuksia, joissa kohteena on jokin kulttuurinen ilmiö, joka esiintyy myös saaristossa ja johon on siksi kerätty aineistoa muun muassa saaristosta. Tässä yhteydessä ei ole kuitenkaan mahdollista kartoittaa laajemmin tältä kannalta tehtyä tutkimusta. Tohtaan kuitenkin, että Ilmar Talven Suomen kansankulttuurin yleiskatsauksessa saaristo ei nouse selkeästi omana alueenaan esille muutoin kuin Ahvenanmaan osalta. Saaristolla on joitakin ominaispiirteitä, mutta monet kulttuurin ilmentymät ovat siellä yhteisiä muun lounaissaomalaisen kulttuurialueen kanssa.⁴¹ Ragna Ahlbäck on osoittanut suomenruotsalaisten asuinalueita käsittelevässä kansatieteellisessä kartastossaan, että aineellinen kulttuuri ei noudata kielirajaa kulttuurirajana⁴². Siten myöskään saariston ruotsinkieliset osat eivät siltä kannalta muodosta omaa kulttuurialuettaan. Saaristo näyttäytyy kuitenkin tutkimuksen valossa omana erityisenä alueenaan tai kielialueenaan.

Varhemmat kulttuurin alalla tehdyt tutkimukset saaristosta keskittyvät usein selvittämään saaristoyhteisöjen elämää, joiden nähdään sopeutuneen toisaalta runsaan kalaisiin ja kasvukaudeltaan edullisiin, toisaalta ankaran karuihin luonnonoloihin. Tarkastelussa ovat

41 Talve 1979, 319–321, 335–336.

42 Ahlbäck 1945, passim.

Kuva 2. Keväistä kylänäkymää Taivassalon Hakkenpäästä. Valok. Katriina Siivonen 2000.

mukana paikallisyhteisöjen teknologinen osaaminen ja taloudellis-sosiaalinen rakenne sekä laajemmin yhteiskunnan eritasoiset hallinnolliset ja taloudelliset rakenteet. Analyysi kohdistuu perinteiseen saaristoyhteisöön ja sen vähittäiseen modernisaatioon 1800- ja 1900-luvuilla. Myös joidenkin saaristoelämän piirteiden muutosta vastaavana aikana on selvitetty.

Ragna Ahlbäckin väitöskirja *Kökar, näringslivet och dess organisation i en utskärsocken* on tästä aihepiiristä klassinen saaristotutkimus⁴³. Nils Storå on tutkinut lähinnä Ahvenanmaan ja Pohjanmaan saaristoa kulttuuriekologisen teoreettisen näkemyksen valossa. Aihepiirit ovat liikkuneet kalastuksesta ja muista pyyntielinkeinoista, jäällä ja vesillä kulkemisen kautta saariston aineellisten ja sosiaalisten resurssien kokonaisvaltaisen hallinnan tarkasteluun.⁴⁴ Suomen rannikon ja saaristoalueiden kalastus on ollut kulttuurin tutkimuksessa suosittu aihe muillakin kuin Storålla.⁴⁵ Muista saariston monitoimi-

⁴³ Ahlbäck 1955.

⁴⁴ Esim. Storå 1966 munien keruusta ja linnustuksesta; Storå 1968 väitöskirja linnustuksesta koko pohjoisen Euraasian alueella, mukana myös Suomen saaristo; Storå 1979 kalastuksesta teknologisena ja sosiaalisena kokonaisuutena; Storå 1985a ahvenanmaalaisen saaristoelämän resurssien käytöstä; Storå 1985b ruo'on ja höyhenten keruusta; Storå 1988 merenkulusta, kaupasta ja postin kuljetuksesta; Storå 1990 hylkeenpyynnistä; Storå 1992 jäällä kulkemisesta; Storå 2003 kalastuksesta. Myös muut tutkijat ovat käsitelleet näitä aiheita tutkimuksissaan. Monica Nerdrum on lisännyt saaristotutkimukseen väitöskirjallaan naisten näkökulman, Nerdrum 1998.

⁴⁵ Kalastustutkimuksen klassikko on U. T. Sireliuksen teos *Suomalaisten kalastus*, jossa hän ei kuitenkaan lähde liikkeelle erityisesti mistään alueesta, vaan kalastustekniikoista yleisesti koko Suomessa, myös saaristoalueella. Esimerkkeinä saaristoon keskittyvistä kalastustutkimuksista Toivo Tikkanen on selvittänyt koneellistumisen vaikutuksia kalastukseen Suomen rannikko- ja saaristoalueella, Jarmo Grönroos on tutkinut kalastusta Kustavissa Kaurissalossa ja Ulf Vasström

talouden⁴⁶ elinkeinoista esille nousevat jossain määrin maa- ja karjatalous⁴⁷ sekä kalankasvatus⁴⁸, painokkaasti talonpoikaispurjehdus ja merenkulku⁴⁹ ja myös teollinen tuotanto⁵⁰. Huomiota on saanut niin ikään varhainen, 1800-luvun lopulta periytyvä matkailu, kesäasutus, veneily ja pensionaatit⁵¹, samaten uskonnollisen herätysliikkeen toiminta saaristossa⁵². Kulkumahdollisuuksien kehittyminen sekä vesillä että maalla on monipuolisesti dokumentoitu⁵³.

Saaristoasutusta, kyläorganisaatioita ja paikallisyhteisöjen muutosta on tutkittu⁵⁴. On analysoitu saariston maantieteellisten, taloudellisten ja teknologisten olojen vaikutuksia perhemuotoihin 1600-luvulta 1800-luvulle⁵⁵. On kartoitettu saaristoalueen 1700- ja 1800-lukujen teksteille ja käsityötekniikoita⁵⁶ ja tutkittu hiukan ruokakulttuuria⁵⁷. Esihistorian ja nimistön tutkimuksen avulla on hahmotettu saariston asutuksen varhaisvaiheita ja nykyculttuurin juuria⁵⁸.

Elämä saaristossa on muuttunut 1900-luvulla ja tutkimus on seurannut siinä mukana. Ihmiset ovat muuttaneet, toiset pois saaristosta, toiset saaristoon. Elinkeinot ovat muuttaneet, suhde luontoon ja saaristoelämään on muuttunut. Postmoderniin tapaan kulttuuri-ilmiöiden monimerkityksisyys näkyy myös saaristossa. Luonnon ja ympäristön käyttö ja maiseman saamat merkitykset vaihtelevat käyttäjän ja kokijan näkökulmien ja intressien mukaan. Muualta muuttaneiden, paikallisten, kesäasukkaiden ja matkailijoiden elämänmuodot kohtaavat ja niiden erilaisuus nousee esille. Viranomaiset pyrkivät ohjaamaan moneen suuntaan rönsyävää kehitystä uusiutuvin välinein. Yhteiskunnan, talouden ja

Enklingessä. Kustaa Vilkkuna ja Veikko Anttila ovat tutkineet talvinuottakalastusta Rymättylässä, Jukka Pennanen Rymättylän lisäksi myös muualla Suomessa ja Carl Jacob Gardberg Kemiön saaren ympäristössä. Näissä kaikissa kalastustekniikat sekä alueiden luonnon ja sosiaalisten rakenteiden ominaisuudet tulevat esille. E.A. Virtanen on tutkinut kalastukseen liittyviä sosiaalisia muodostumia Varsinais-Suomessa, Vilkkuna on taas tutkinut kalastajayhteisöä sosiokulttuurisena kokonaisuutena Pohjanmaan saaristossa. Outi Tuomi-Nikula on tutkinut keskipohjanmaalaisten suomenkielisten kalastajien työn muutosta 1800- ja 1900-luvuilla ekologisissa ja taloudellis-sosiaalisissa puitteissa. Orvar Löfgren on tutkinut Ruotsissa kalastajayhteisön muuttumista ja kytkeytymistä teollistuneeseen yhteiskuntaan. Kulttuurisesti kiinnostava on myös Erland Eklundin historiallisen sosiologian alan tutkimus rannikkokalastuksesta teollisena aikana. Sirelius 1906–1908; Tikkanen 1973; Grönroos 1980; Vasström 1973; Vilkkuna 1962; Anttila 1968; Pennanen 1986; Gardberg 1950; Virtanen 1938; Vilkkuna 1956; Tuomi-Nikula 1982; Löfgren 1977; Eklund 1994.

46 1700- ja 1800-lukujen saaristo- ja rannikkoalueen monitoimitaloudesta perunkirjojen esinemaailman heijastamana, Huldén 2006.

47 Esim. monitoimitalouden osana: Pursimo 1994; karjanhoito: Aaltonen-Lindblom 1996; *Atlas över Skägårds-Finland 1960*, kartat 9–13.

48 Eklund 1984.

49 Talonpoikaispurjehduksesta esim. Kaukiainen 1970; Kallberg 1981; Hackman 1975; Hackman 1997. Luotsi- ja majakkalaitoksen toiminnasta esim. Öhman 1994; Öhman 1996; Puranen 2004, 63–95; Laurell 1999.

50 Esim. Lukala 1986; Kuusterä 2002; Metzger 1948; Vilkkuna 1932.

51 Montin 1996, passim.; Puranen 2004, 159–199.

52 Holm 1989; Holm 1997.

53 Esim. Öhman 1995 yhteysalusliikenteestä ja sitä edeltävästä höyrylaivaliikenteestä 1800- ja 1900-luvuilla; Masonen et al. 1990 1600-luvulla perustetusta saariston läpi kulkevasta postitiestä; Wikström 1994 maantieyhetyden rakentamisesta saaristoon 1900-luvulla; Wikström 1995 losseista 1900-luvulla.

54 Esim. Lönnqvist 1980; Anttila 1969; Gardberg 1948; Appelgren 1931; Kirveenniemi & Räsänen 2000, 247–262; Thornström 1978.

55 Moring 1994.

56 Dahl 1980; Dahl 1987. Työt kuvaavat ruotsinkielisen saaristo- ja rannikkoalueen teksteille.

57 Jänne 1932.

58 Esim. Tuovinen 2002; Salo 1990; Cleve 1948; Pitkänen 1985; Zilliacus 1989; ks. myös *Skägård*-lehden teemanumeroa esihistoriasta vuodelta 1990.

luonnon kehyksiin asetetun saaristokulttuurin etnografisen ja historiallisen kuvauksen tilalle on syntynyt tarve analysoida eri tavoin eri näkökulmista koettuja ja arvotettuja saariston kulttuurin piirteitä.

Varhainen tällä tavoin suuntautunut tutkimus on Ruotsista Göteborgin yliopistosta, missä saariston kesävieraita, kesäasutusta ja matkailua on tutkittu hankkeessa *Kulturella kontakter i Bohusläns kustbygder*⁵⁹. Myöhemmin on niin Suomessa kuin Ruotsissakin otettu esille esimerkiksi urbaanistuvat elämis- ja asumismuodot saaristossa, kesäasutus, kesäasukaiden, matkailijoiden, viranomaisten ja paikallisten – esimerkiksi kalankasvattajien – ympäristön käytön tavat ja ympäristösuhte, maiseman eri merkitykset sekä saaristoon muutaneiden ja syntyperäisten sosiaaliset verkostot saaristossa.⁶⁰ Samassa yhteydessä on herännyt myös tarve nostaa esille vanhemman saaristoelämän merkitysmaailmaa⁶¹. Oma näkökulmansa on Susanna Heldt Casselin maantieteen väitöskirjalla, joka käsittelee yhtä kulttuurista ilmiötä eli ruokaa Turun ja Tukholman välisen saariston kaupallisiin tarkoituksiin luodun alueellisen identiteetin rakennusaineena⁶².

E erityisen kiinnostava työni lähtökohdan kannalta on Ulrika Wolf-Knutsin artikkeli turunmaalaisesta (*åboländsk*)⁶³ identiteetistä. Hän erittelee sen rakentamista suomenruotsalaisen identiteetin rakentamisen osana. Hän tarkastelee turunmaalaista kollektiivista identiteettiä suhteessa muihin suomenruotsalaisiin alueisiin ja jossain määrin myös suhteessa suomenkielisiin naapurialueisiin.⁶⁴

Varmasti ennenkin saaristoelämässä on ilmennyt monenlaisia käytänteitä. Elämään ja ympäristöön on liitetty myös moninaisia merkityksiä ja arvoja eri suunnista siihen kiinnittyvien ihmisten toimissa ja mielissä. Esimerkiksi maattomilla ja maata omistavilla on ollut erilaiset mahdollisuudet hyödyntää lähialueensa resursseja, mikä on näkynyt muun muassa elinkeinojen harjoittamisessa. Varhemmassa tutkimuksessa ei kuitenkaan kiinnostuttu merkityserojen ja arvojen eksplisiittisestä tutkimuksesta, vaikkei ihmisten toiminnassa näkyviä eroja jätettykään huomiotta.⁶⁵

Myös tämä työ sijoittuu jälkimmäiseen tutkimusten ryhmään, koska jo tarkastelun lähtökohta on suomen- ja ruotsinkielisyyden asemaa ja keskinäisiä suhteita koskeva keskustelu varsinaissuomalaisessa saaristossa, joka paitsi kielisuhteiltaan, myös muilta omi-

59 Gustavsson 1980, passim.

60 Esim. Sjöholm 2002 erilaisista saaristoelämän nykymuodoista Ruotsissa Bohusläänin saaristossa; Nordin 1994 kesäasutuksesta Nortäljessä; Nordin 1997a saaristokauppioiden muuttuneista oloista Tukholman saaristossa; Nordin 1997b saaristoelämän muutoksesta Tukholman kupeessa; Niemi 2001 Merimaskun nostalgiseksi kaavoitetusta uudisasutusalueesta; Lindberg 2003 paikallisista, viranomaisista, kesäasukkaista ja matkailijoista Houtskarissa saaristoalueen erilaisina käyttäjinä ja hyödyntäjinä; Peuhkuri 2004 kalankasvatuksesta ja ympäristönsuojelusta erilaisten intressien ristiallokossa; Saltzman 2001 saarimaiseman risteävistä merkityksistä Öölannissa; Ovaska 2000 saaristoyhteisön sosiaalisista verkostoista sinne muuttaneiden ja syntyperäisten näkökulmista Velkualla.

61 Tuomisto 1997 paikallisuudesta ja ympäristösuhteista Velkualla; Lettinen 2004 saaristolaiten oman kulttuurin kokemuksesta Kustavissa.

62 Heldt Cassel 2003.

63 Käytän tässä työssä Åboland-nimestä suomenkielistä muotoa Turunmaa, vaikka näiden nimien tarkoittamat alueet eivät aina olekaan täysin yhtenevät.

64 Wolf-Knuts 1998, passim.

65 Ks. esim. Storå 1985a; Storå 1996, passim. Aiemmin mainituista tutkimuksista Eklund on käsitellyt lyhyesti myös risteäviä intressejä tutkiessaan kalankasvatusta ympäristönäkökulmasta, Eklund 1984, 44–47.

naisuuksiltaan näyttää hajoavan moneksi, moninaiseksi ja häilyvärajaiseksi. Alueen kehittäjät toivat havaitsemiini ja työtäni alkuun viitoittamiin keskusteluihin omat näkökulmansa. Paikallisten asukkaiden näkemys jäi niissä enemmänkin näkymättömiin. Sen selvittäminen on kuitenkin yksi jo alussa asettamistani tehtävistä tälle työlle. Alueen eri merkitykset ja ihmisten suhteet niihin – siis heidän kulttuuriset paikallisisentiteettinsä – nousevat työssäni kiinnostaviksi kielikeskustelun mahdollisina selittäjinä.

Saaristotutkimuksen tukijat, tuottajat ja käyttö

Monitieteistä saaristotutkimusta on tuettu ja popularisoitu aktiivisesti. Yksi keskeinen taho tässä on ollut vuonna 1939 perustettu Nordenskiöld-samfundet i Finland, joka on toimintansa alusta lähtien suunnannut kiinnostuksensa saaristotutkimukseen⁶⁶. Seura on julkaissut tutkimukseen perustuvaa tietoa saaristosta suurelle yleisölle ensimmäisen kerran vuonna 1948⁶⁷, saariston muutoksiin painottaen vuonna 1975⁶⁸ ja vuonna 1986 pidetyn Pohjoismaisen saaristoaiheisen symposiumin pohjalta vuonna 1989⁶⁹. Vuonna 1960 se julkaisi *Saaristo-Suomen kartaston*⁷⁰. Saaristoaiheista tutkimusta seura on julkaissut myös aikakauskirjassaan *Nordenskiöld-samfundets tidskrift*. Toinen saaristoon aktiivisesti suuntautunut monitieteinen taho Suomessa on vuonna 1976 perustettu Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, joka kokoaa Åbo Akademin piirissä harjoitettua saaristotutkimusta, järjestää seminaareja ja julkaisee aikakauskirjaa *Skärgård*⁷¹. Tässä aikakauskirjassa julkaistiin esitelmiä pohjoismaisesta saaristoseminaarista, joka järjestettiin vuonna 2006, kun oli kulunut tasan 20 vuotta edellä mainitusta edellisestä vastaavasta⁷². Kummankin edellä mainitun organisaation toiminnassa vaikuttimena näkyy saariston olojen kehittäminen akateemisen tutkimuksen avulla. Molempien toiminnan ja julkaisujen kielenä on ruotsi. Saaristotutkimusta on tehty aktiivisesti myös Åbo Akademin etnologian laitoksella, missä Nils Storå professorin aikana on suuntauduttu siihen vuodesta 1969⁷³. Turussa merikeskus Forum Marinumissa toimii Sjöhistoriska institutet vid Åbo Akademi, jonka tehtäviin kuuluu merihistoriallisiin aiheisiin keskittyvä keruu- ja tutkimustyö⁷⁴.

Turun yliopistossa saaristotutkimusta tehdään Saaristomeren tutkimuslaitoksessa, jonka monitieteinen tutkimus painottuu vahvasti luonnontieteisiin⁷⁵. Turun yliopiston Täydennyskoulutuskeskuksessa toimii Maaseudun ja saariston kehittämiskeskus, joka on

66 *Nordenskiöld-samfundet i Finland* 2006.

67 *Skärgårdsboken* 1948.

68 *Skärgård i omvandling* 1975.

69 *Kontakt och konflikt i skärgården* 1989.

70 *Atlas över Skärgårds-Finland* 1960.

71 Wikgren 1987, passim.; Lindroos 2002, passim.

72 *Skärgård* 1/2006. Sekä vuonna 1986 että vuonna 2006 pohjoismaisen saaristoseminaarin järjestäjinä olivat Nordenskiöldsamfundet i Finland, Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi ja Hanasaaren kulttuurikeskus.

73 Storå 1975, passim.

74 *Sjöhistoriska Institutet* 2006.

75 *Saaristomeren tutkimuslaitos* 2006.

toteuttanut ja tarjoaa koulutusta ja kehittämishankkeita muun muassa saariston elinkeino toiminnan edistämiseksi⁷⁶.

Kuten yllä olevastakin näkyy, saaristotutkimuksessa on monesti mukana pyrkimys saariston kehittämiseen. Humanistisen tutkimuksen hyödyntäminen on ollut kuitenkin vähäisempää kuin luonnontieteellisen tai yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen.⁷⁷ Humanistinen tutkimus on tässä mielessä keskittynyt pitkälti kulttuuriperintökohteiden kartoittamiseen tähtäimenään niiden suojelu. Vuonna 1980 Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademin ja Hanasaaren kulttuurikeskuksen järjestämässä saaristotutkimusta ja päätöksentekoa käsitelleessä symposiumissa nähtiin kuitenkin myös se, että saaristoelämän kehittämisessä ja esimerkiksi paikallisen kulttuurin matkailullisessa käytössä humanistisen tutkimuksen ennistä painokkaampi anti voisi olla eduksi. Sen tehtäviksi määriteltiin perinteisen kulttuurin kartoituksen ja suojelun lisäksi toisaalta näkemysten välittäminen paikallisen väestön ja kehittämistyötä tekevien välillä, toisaalta erilaisten ongelmatilanteiden kulttuuristen ja historiallisten taustojen selvittäminen näiden tilanteiden paremmin ymmärtämiseksi.⁷⁸

Nähdäkseni tämä humanistisen tutkimuksen ja kehittämistyön yhteistyön linjaus on pitkälti edelleen vallitseva. Sen mukaisista tehtävistä en tässä työssä kartoita kulttuuria kehittämistyön aineksiksi. Sen sijaan analysoin saaristossa asuvien ja kehittämistyötä tekevien toimissa ja näkemyksissä eläviä kulttuurisia ilmiötä. Laajan kulttuurin määritelmäni myötä ymmärrän kehittämistyön yhdeksi saaristoalueen kulttuuriin vaikuttavaksi tekijäksi ja siten siis myös sen osaksi. Tämä näkökulma selkeästi esille tuotuna on nähdäkseni uusi myös kulttuurin tutkimuksen ja kehittämistyön yhteistyössä. Kjell Hansenin väitöskirja politiikan ja paikalliskäytänteiden vuorovaikutuksesta liikkuu tällä alueella. Lähelle tätä tulee myös esimerkiksi edellisessä aluvussa mainittu Susanna Heldt Casselin analyysi ruoasta saariston markkinointiin luodun alueellisen identiteetin rakennusaineena⁷⁹.

Jonkin verran humanistisen tutkimuksen ja kehittämistyön yhteistyössä on lisäksi pohdittu kestävän kulttuurimatkailun luonnetta ja mahdollisuuksia hyvinvoinnin edistämiseksi saaristossa. Sitä tehtiin Varsinais-Suomen suomenkielisellä saaristoalueella toteutetussa *Nuotta – kestävää kulttuurimatkailua saaristossa* -hankkeessa, jossa oli yhteistyöryhmässä mukana usean eri tieteenalan edustajia Turun yliopistosta.⁸⁰ Myös tässä käsillä olevassa tutkimuksessani analyysin myötä nousee esille kulttuurisesti kestävän alueellisen kehittämisen kriteerejä.

Saaristo-oloja on selvitetty lisäksi suoraan alueen kehittämistyön tarpeisiin monella taholla. Suomen valtioneuvosto on asettanut ensimmäisen saaristokomitean vuonna 1949 kartoittamaan saaristokuntien asukkaiden tilannetta ja tekemään siihen parannusehdotuksia. Komitean mietintö valmistui vuonna 1957. Sisäministeriön alaisuudessa toimiva

76 Täydennyskoulutuskeskus 2006.

77 Jaatinen 1980, 11; Storå 1980, passim.; myös Ruotsissa tilanne on ollut samankaltainen, Hedenstierna 1980, 14–15.

78 Storå 1980, passim.; Gustavsson 1980, 28–29; Storå et al. 1980, passim.

79 Hansen 1998; Heldt Cassel 2003.

80 Nurminen 2002a. Osallistuin myös itse tämän kirja kirjoittamiseen ja toimin Turun yliopiston kansatieteen oppiaineen edustajana *Nuotta – kestävää kulttuurimatkailua saaristossa* -hankkeessa.

Saaristoasian neuvottelukunta asetettiin vuonna 1961 tehtävänsä edistämään saariston elinoloja. Näiden työn tuloksiin pohjautuva laki saariston kehityksen edistämisestä astui voimaan vuonna 1981. Saaristoasiain neuvottelukunta on työssään myöhemminkin julkaissut saaristo-oloja kuvaavia selvityksiä ja ohjelmia.⁸¹ Myös muilla hallinnollisilla tasoilla, kuten Varsinais-Suomen liitossa, on tuotettu oman työn tueksi selvityksiä ja ohjelmia, joiden pohjana on alueen olojen kartoitus⁸². Lisäksi esimerkiksi turkulaiset korkeakoulut ovat selvittäneet Varsinais-Suomen saariston oloja alueen kehittämiseksi⁸³.

Korkeakoulut ovat siis mitä suurimmassa määrin osallisia alueiden kehittämisessä muun muassa saaristossa. Olen myös itse ollut siellä mukana aluekehitystyössä sekä useamman eri korkeakoulun edustajana että työskentelemällä alueella muissa rooleissa. Siten se maailma, jossa käytiin työni lähtökohdaksi havaitsemiani keskusteluja saariston kieliryhmien asemasta, on myös korkeakoulujen omaa maailmaa toimintoineen, arvoineen ja intresseineen. Vaikka saaristo ei olekaan minun henkistä eikä aineellista ympäristöäni siltä kannalta, etten ole siellä koskaan asunut, korkeakoulujen ja kehittämistyön maailma taas on ja on ollut sitä usein juuri suhteessa saaristoon.

81 Aarnio 1987, 1; ks. lisäksi esim. *Saaristokomitean mietintö* 1957; Sisäasiainministeriö 2003. Myös Ruotsissa on tehty vastaavaa työtä, esim. *Levande skärgårdar* 1994.

82 Esim. Varsinais-Suomen liitto 2006.

83 Esim. Penttilä 1989; Siivonen & Grönholm 2002; ks. myös Lindroos 2002, passim. Olen siis myös itse ollut tekemässä tällaista työtä Åbo Akademin Skärgårdsinstitutenin vetämässä hankkeessa työskennellen Turun kauppar korkeakoulun Tulevaisuuden tutkimuskeskuksessa.

4. Kulttuuriteoreettinen perusta

”Anthropologists have commented on this aspect [the dynamic character] of the cultural for decades. But they have had trouble developing a coherent model of the complex dynamics involved. One can sense the difficulty by looking at a recent statement by Sanjek. Culture, he (1991:622) says, “is ... under continuous creations – fluid, interconnected, diffusing, interpenetrating, homogenizing, diverging, hegemonizing, resisting, reformulating, creolizing, open rather than closed, partial rather than total, crossing its own boundaries, persisting where we don’t expect it to, and changing where we do.” What type of model does one use to conceptualize such a collections of traits?”

Robert Borofsky, ”The Cultural in Motion”. Teoksessa Robert Borofsky (ed. by), *Assessing Cultural Anthropology*, 1994a, 313.

Keskeisiä kysymyksiä kulttuurin käsitteestä

Kulttuurin määrittäminen on kansatieteessä ja antropologiassa jatkuva keskustelun aihe. Yllä oleva paljon lainattu ja yhä ajankohtainen sitaatti kuvaa tämän keskustelun vaikeutta. Kulttuurin käsitteellinen haltuunotto ja sen teoreettinen perustelu on tutkimuksessa keskeistä, ja kulttuurista onkin muotoiltu lukuisia määritelmiä. Kuitenkin vaikuttaa siltä, että käsite aina lipsahtaa otteesta. Se on välillä haluttu jättää syrjään hylkäämällä se kokonaan tai siirtymällä puhumaan kulttuurisesta kulttuurin sijaan. Mutta väistämättä siihen kuitenkin aina palataan.⁸⁴ Minkä tahansa kulttuurisen ilmiön tutkimiseksi on tiedettävä, mitä kulttuurilla siinä tarkoitetaan. Siksi myös tämän tutkimuksen teoriassa keskeistä on kulttuurin määrittäminen.

Yksi kulttuurin käsitteestä käytävän keskustelun jänne näkyy näkemyksissä kulttuurista ihmisten kesken jaettuna kokonaisuutena suhteessa vaihteleviin ja muuntuviin, yksilöllisiin kulttuurisiin ilmiöihin. Jaettuihin, jäsentyneisiin kulttuurin kokonaisuuksiin liitetään monesti pysyvyyden, tavanomaisuuden, rajallisuuden ja omintakeisuuden määreitä. Yksilölliset piirteet eivät hahmotu rakenteiksi yhtä helposti, vaan kuvataan esimerkiksi ajassa muuntuvana ja yhtenäkin ajan hetkenä monimuotoisena virtana, joka on toisaalta aina sama, toisaalta koko ajan vaihtuva. Tietoisuus moninaisista, muuntuvista ja kulttuurisia rajoja hämärtävistä piirteistä on ollut läsnä antropologisissa ja kansatieteellisissä keskusteluissa koko niiden historian ajan. On pohdittu yksittäisten ihmisten asemaa kult-

84 Ks. esim. Borofsky 1994b, 243; Gerholm & Gerholm 1989; Gerholm 1994, 15; Moore & Sanders 2006a, 5. Usein käytetty esimerkki kulttuurin lukuisista määritelmistä on Alfred L. Kroeberin ja Clyde Kluckhohnin teos *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*, johon he ovat koonneet niitä analysoitavikseen yli 150 kappaletta, Kroeber & Kluckhohn 1952. Esimerkiksi Ulf Hannerz pohtii perusteellisesti kulttuurin ja kulttuurisen virran välistä suhdetta teoksessaan *Cultural Complexity*, Hannerz 1992.

tuurien kokonaisuudessa. 1800-luvulla ja pitkälle 1900-luvulle asti tarkastelun pääpaino tutkimuksissa kuitenkin kohdistui jonkin alueen tai ryhmän kulttuurin yhteisiin ominaisuuksiin, vaikka tutkimussuuntauokset vaihtelivatkin.⁸⁵

Jack Goody määrittää kulttuurin käsitteiden keskeisen jännitteen kahden antropologisen tutkimuksen peruslähtökohdan väliseksi. Hänen mukaansa kulttuuri nähdään toisaalta sosiaalisessa toiminnassa syntyväksi, jolloin kulttuurin muuntelu niin yhdessä aikatasossa kuin ajan virrassakin tulee helpommin havaittavaksi. Toisaalta kulttuuri määritellään sosiaalisen toiminnan kanssa vastakkaiseksi, käyttäytymistä hahmottavaksi, tietyn ihmisryhmän tai alueen kulttuurin kokonaisuudeksi. Muun muassa Clifford Geertz määritteli 1950-luvulla sosiaalisen rakenteen jatkuvaksi vuorovaikutteisen toiminnan muodoksi ja kulttuuri on ”the framework of beliefs, expressive symbols, and values in terms of which individuals define their world, express their feelings, and make their judgements”. Geertzin mukaan kulttuuri on tulkintoja ja toimintaa ohjaava semioottinen, aineeton merkitysten verkosto, joka on mahdollista analysoida esille ihmisten toimia havainnoimalla ja kuvailemalla. Goody puolestaan katsoo tällaisen sosiaalisen ja kulttuurisen jaon perusteettomaksi ja pitää uskomuksia, symboleja ja arvoja jatkuvan vuorovaikutusprosessin osina, eikä sitä määrittävinä tekijöinä.⁸⁶ Goody haluaa lisäksi välttää materiaalien ja ideaalien elementtien eriyttämisen, mikä ei onnistu, jos kulttuuri nähdään vain symbolien ja merkitysten muodostamana aineettomana kokonaisuutena. Hänen mukaansa “there are no grounds for neglecting the role of material elements in behaviour”.⁸⁷ Kulttuuriekologiselta kannalta on myös painotettu sitä, että kulttuuri syntyy ihmisten, heidän kanssaihmistensä ja materiaalsen ympäristön välisessä dialektisessä prosessissa⁸⁸.

Gretel ja Pertti Peltto korostivat jo vuonna 1975 tarvetta painottaa tutkimuksia siihen mennessä moneen otteeseen empiirisesti todettuun kulttuuriseen moninaisuuteen. He halusivat kohdistaa tutkimusta erityisesti ihmisten käytännön toimien pariin mikrotasolle, mutta myös mikrotason ja rakenteina hahmottuvan makrotason väliseen vuorovaikutukseen. Metodologisesti he ehdottavat tähän tartuttavan yksilöistä lähtevällä tutkimuksella, jossa kiinnitetään huomiota verkostoitumiseen. Andrew P. Vayda korostaa toiminnan, variaation ja muutoksen tutkimista ja asettaa sen vastakkain järjestyksen ja hahmojen tutkimisen kanssa. Variaatio on niin vahvasti kulttuurissa läsnä, että sen on näyttävä myös tavassa määritellä kulttuuri ja kohdistaa tutkimusta. Vaydan mukaan variaation käsitteen

85 Ks. esim. Moore & Sanders 2006a; Lönnqvist 1983a; Gerholm & Gerholm 1989; Gerholm 1994; Åström 2006; Goody 1994; Hannerz 1992. Perustan asian käsittelyn tässä pääosin muutama aiempaa tutkimusta hyvin jäsentävään ja kokoavaan artikkeliin ja teokseen. Olen valinnut niiksi sellaisia, jotka analysoivat tutkimuksen kenttää nähdäkseni kattavasti. Niissä myös nostetaan kulttuurin käsitteestä esille teoreettisesti kiinnostavia ja keskeisiä kysymyksiä, jotka antavat riittävän, hedelmällisen ja aiempaan tutkimukseen perustellusti kytketyn pohjan oman työni teorian kehittämiselle.

86 Goody 1994, 250; Geertz 1957, 33; Geertz 1973, 5, 11–13.

87 Goody 1994, 251; ks. myös esim. Kiuru 1999, 228.

88 Ks. esim. Räsänen & Räsänen 1982.

käyttö edellyttää kuitenkin jonkinlaista hahmoa tai järjestystä, toisen käsitteellistä ominaislaatua ei ole olemassa ilman toisen tuomaa vastakkaisuutta.⁸⁹

1900-luvun kuluessa yhä vahvistuvat ja läpitunkevat havainnot kulttuurisesta variaatiosta ja muuntelusta sekä ihmisten ja kulttuuristen ilmiöiden globaaleista, jatkuvasti voimistuvista muuttovirroista tekivät välttämättömäksi kulttuurin käsitteen uudelleen arvioinnin. Fredrik Barth näki jo 1960-luvulla etnisyyden asiana, joka ei vain ole olemassa tiettyjen ihmisryhmien havainnoitavina ja lueteltavina ominaispiirteiden joukkoina, heidän kulttuurinaan. Sen sijaan hänen mukaansa käsitykset etnisistä kulttuureista ovat kulttuurisessa vuorovaikutuksessa syntyviä ja elämänpiirteiden moninaisuudesta valikoituvia ja muuntuvia kokonaisuuksia, joiden avulla etnisyyttä kulttuurisesti ilmennetään suhteessa toisiin etnisyyksiin. Barth on tutkimuksissaan käsitteellistänyt muutoksen ja variaation kulttuurin ominaisuuksiksi. Samoin on tehnyt Robert Borofsky, jonka tutkimuksen mukaan kulttuurissa perustavaa ovat ihmisten havainnot ja toistensa kuuntelu ja edelleen siten saavutetun tiedon jäsentäminen ympäristöstä oppimisen kautta saavutetuin keinoin. Kun jokainen ihminen väistämättä jo perustaltaan havainnoi ja jäsentää maailmaa hiukan eri tavoin kuin toiset, kulttuurisen moninaisuuden ja muuntuvuuden perusta on ilmeinen.⁹⁰

Pierre Bourdieu esitti 1970-luvulla teoksessaan *Esquisse d'une théorie de la pratique* teorian siitä, kuinka yksittäisten ihmisten toimet ja käytännöt muokkaavat kulttuurisia rakenteita sen sijaan, että nämä rakenteet yksinomaan, lainomaisesti ohjaisivat ihmisiä⁹¹. 1980-luvulta lähtien tutkijat pyrkivät määrätietoisesti irti kulttuurin ”kokonaisuuden tyranniasta”. Sen ajan kritiikin mukaan aiemmassa tutkimuksessa painotettiin liikaa sitä, että kulttuurit olisivat yksilöitä määrittäviä, rajallisia ja jähmeitä kokonaisuuksia. Huomautettiin, että siten määritettyjen kulttuurien olemassaoloa ei aiemmissa tutkimuksissa kyseenalaistettu, vaan niiden katsottiin lähtökohtaisesti olevan olemassa esimerkiksi alueeseen tai ihmisryhmään liittyvinä. Peräänkuulutettiin tutkimusta, joka lähtee liikkeelle toimintaa, muutosta, variaatiota ja kulttuuristen piirteiden välittymistä koskevasta empiirisistä havainnoista kulttuurien kokonaisuuksien sijaan.⁹²

1900-luvun lopun kritiikissä huomautettiin myös, että koska kulttuuriset kokonaisuudet ovat vuorovaikutuksessa luotuja sekä ilmennettyjä tai esitettyjä konstruktioita, on kiinnitettävä huomio siihen kuka niitä luo ja mihin tarkoituksiin, oli niiden tuottaminen sitten määrätietoisesta tavoitteellisesta tai tahattoman sattumanvaraista. Esille tuotiin myös se, että yksinä näiden konstruktioiden luojina ovat kulttuurin tutkijat. Kulttuurin kokonaisuuksia kuvaavien konstruktioiden painoarvo vallan käytön ja politiikan välineenä kulttuurisessa vuorovaikutuksessa tehtiin näkyväksi. Samalla niiden käyttö asetettiin myös

89 Vayda 1994; Pelto & Pelto 1975.

90 Barth 1969a; Vayda 1994, 322–324; Barth 1987; Borofsky 1990 (1987), 122–156; ks. myös Moore & Sanders 2006a.

91 Bourdieu 1977, 72–95. Alkuteos on kirjoitettu 1972, mutta 1977 ilmestyneessä englanninkielisessä käännöksessä on mukana Bourdieun alkuteokseen tekemiä muutoksia.

92 Gerholm & Gerholm 1989; Gerholm 1994, 15; Clifford 1986; Moore & Sanders 2006a; Vayda 1994, 324, 326.

kriittiseen tarkasteluun. Tuotiin esille se, että kulttuurintutkimus ei ole yhteiskunnallisista ja kulttuurisista toiminnoista irrallista. Tutkimusprosessit ja työn tulokset ovat vuorovaikutuksessa muun inhimillisen toiminnan kanssa ja vaikuttavat ihmisten tulevaisuuteen tutkimuksen painotuksilla, valinnoilla ja rajauksilla, mikä on tutkimuksissa otettava vastuullisesti huomioon.⁹³

Toisaalta, samalla kun tutkijat olivat kyseenalaistaneet kulttuurin kokonaisuuksia jäsentävän ja määrittävän käytön niin analyttisenä työkaluna kuin vaikuttamisen välineenä, yhteiskunnassa eri tahoilla muualla tartuttiin innolla kulttuuriin – kulttuurisiin konstruktioihin – joiden avulla lähdettiin tavoittelemaan milloin alkuperäiskansan oikeuksia, milloin etnisen ryhmän etuja tai esimerkiksi paikallisen kulttuurin voimauttavaa vaikutusta.⁹⁴

Kuitenkin edelleen, yhä uudelleen tieteellisissä teksteissä nostetaan arvioitavaksi Edward B. Tylorin vuonna 1871 muotoilema kulttuurin klassinen määritelmä: ”Culture or Civilization, taken in its wide ethnographic sense, is that complex whole which includes knowledge, belief, art, morals, law, custom, and any other capabilities and habits acquired by man as a member of society”. Teksteissä pohditaan, onko kulttuuri sittenkin olemassa tutkijoista tai havainnoijista riippumattomina kokonaisuuksina, jotka ihmiset omaksuvat yhteisöjen jäseninä ja jotka ohjaavat toimintaa vai onko kulttuuri vain yksilöllisten, heterogeenisten, keskenään ristiriitaisten piirteiden globaalia virtaa tai pelkästään eri tarkoituksiin tuotettuja, vaihtelevia konstruktioita kulttuurisista kokonaisuuksista.⁹⁵ Roger Keesingin mukaan kulttuuri näyttäytyy ajoittain tieteellisessä keskustelussa ja erityisesti arkipuheessa vastakkaisista – ja hänen kannattamistaan – näkemyksistä huolimatta lähes väistämättä tietynä pysyvänä, rajattuna ja homogeenisena kokonaisuutena ominaisine piirteineen, siis essentialistisena kulttuurina, joka reifikoituu tietyiksi kulttuuri-piirteiksi.⁹⁶

Postmodernin ravistelun jälkeen voidaan todeta Lena Gerholmin tapaan, että kaikesta huolimatta kulttuuri on olemassa sekä emisisestisesti että analyttisenä käsitteenä, ja että kulttuurissa olennaista on se, että siinä on jotakin ihmisten kesken jaettua. Tylorinkin määritelmään nykyisin kohdistuva ontologinen kysymys on: missä mielessä kulttuuri on olemassa yhteisenä kokonaisuutena? Ajatus laajenee edelleen kysymään: mikä on yksilön ja yhteisön tai yksilön ja kulttuurin välinen suhde sekä mikä on kulttuurisen erityisyyden suhde yleismaailmalliseen ihmisyyteen? Minkälainen kulttuurin teoria voisi koota sen yksilölliset ja kollektiiviset, staattiset ja dynaamiset sekä rajoja luovat ja rajattomat ulottuvuudet yhteen?⁹⁷

93 Moore & Sanders 2006a, 13–18; Keesing 1994; Anttonen 1999, 210–212, 244–253; Abu-Lughod 2006 (1991), ks. myös Bourdieu 1977, 159–197; Hannerz 1992, 100–169.

94 Moore & Sanders 2006a, 17–18; ks. myös esim. Anttonen 1999.

95 Tylor 1903 (1871), 1; Gerholm 1994, 15; Åström 2006, 82; Goody 1994, 252; Siikala, J. 1997.

96 Keesing 1994, 302–303.

97 Gerholm & Gerholm 1989; Gerholm 1994; Åström 2006; Moore & Sanders 2006b, xiii; ks. myös Goody 1994, 251; ks. myös tämän luvun alussa olevaa sitaattia, Borofsky 1994a, 313.

Kulttuurin käsitteen kiinnekohdat

Näiden näkemysten kautta nousevat esille myös ne seikat, jotka itse katson kulttuurin määrittelemisessä pitäviksi lähtökohdiksi ja niiden kautta hahmottuviksi keskeisiksi kysymyksiksi. 1900-luvun lopun tutkimukset ja teoreettinen keskustelu osoittavat, että ei ole perusteita pitää tiettyjä, rajallisia kulttuureja lähtökohtaisesti olemassa olevina. Pitävän pohjan kulttuurin teorialle saa lähtemällä liikkeelle yksittäisistä ihmisistä suhteessa johonkin lähtökohtaisesti avoimeen ja empirian kautta hahmottuvaan kulttuuriseen. Aiempien tutkimusten empiiriset havainnot näyttävät, että kulttuuri on ajassa muuttuvaa ja yhtenäkin hetkenä heterogeenista. Yksilöistä, heidän toimistaan ja niiden etnografisesta kuvailusta lähtien on mahdollista etsiä kulttuurisia selityksiä ja jäsennyksiä erilaisille ilmiöille ilman kulttuurin käsitteen a priori -kytköstä johonkin tiettyyn rajattuun alueeseen, ryhmään tai syntyperään. Katson myös Goodyn tapaan, että sekä ihmisten aineellinen että aineeton ympäristö ovat kulttuurisesti oleellisia. Ne sekä vaikuttavat inhimilliseen toimintaan että ovat molemmat monin osin sen tuotetta ja siten kulttuurin osia.

Keskeisimpinä kysymyksinä kulttuurin määrittelemisessä tältä pohjalta pidän ensinnäkin sitä, minkälainen on yksilön ja kulttuurin välinen suhde tai laajemmin ajateltuna minkälainen on ihmisten ja heidän aineellisen ja aineettoman ympäristönsä välinen suhde. Toinen keskeinen kysymys on se, miten kulttuurinen muuntelu, variaatio ja konstruktiot ovat olemassa aineellisessa ja aineettomassa maailmassa ja toimivat itsessään ja suhteessa ympäristöönsä.

Edellä esitettyjä aiempaan tutkimukseen nojaavia ajatuksia seuraten ihmisten suhde ympäristöönsä ja toisiin ihmisiin rakentuu vuorovaikutuksen kautta. Vuorovaikutus pohjautuu yksittäisten ihmisten aistimuksiin, havaintoihin ja toimintoihin, jotka jäsentyvät merkeiksi ja merkityksiksi. Vuorovaikutus, yksilöiden väliset vuorovaikutusverkostot ja niissä elävät, muuntuvat ja varioivat merkit, merkitykset, toiminnot ja aineellisen kulttuurin elementit nousevat siis tässä huomion kohteeksi. Niistä muodostuu prosessi, joka ohjaa inhimillistä toimintaa ja jota inhimillinen toiminta ohjaa. Oleellista on tarkastella myös vuorovaikutussuhteiden, merkkien, merkitysten ja materian sekä vallan yhteenliittymää.

Kokonaiskuva tällaisesta kulttuurista jää kuitenkin monin osin täsmentymättä. Minkälainen tässä vuorovaikutuksessa elävä kulttuurinen, aineellisen ja aineettoman aineksen muodostama prosessi on? Miten se toimii? Mitkä ovat sen eri elementtien suhteet toisiinsa?

Semiotiikasta vastauksia kysymyksiin kulttuurista

Semiotiikka on ”merkkejä, merkkijärjestelmiä ja niiden tuottamista sekä käyttöä tarkasteleva tiede” Eero Tarastin lyhyenyttimekkään määritelmän mukaan⁹⁸. Se tarjoaa siis siten hyvin välineitä jäsentää inhimillisissä vuorovaikutusverkostoissa eläviä merkkejä. Semiotiikan tai semiologian nimellä kulkevan tiedonalan alkutaival sijoitetaan monesti kahtaalle, Sveitsiin ja Amerikkaan, ja ajallisesti 1800-luvun loppuun ja 1900-luvun alkuun. Semioottisen ajattelun juuret ovat kuitenkin ajassa kauempana, ne voi ulottaa antiikin ja keskiajan filosofiasta nykypäivään.⁹⁹

Sveitsissä kielitieteilijä Ferdinand de Saussure hahmotteli 1900-luvun alussa uutta tietettä, semiologiaa, joka tutkisi merkkien elämää sosiaalisen elämän osana. Hän piti kielitiedettä yhtenä tämän uuden tieteen osana ja katsoi semiologian kattavan myös ei-kiellettien merkkien, kuten eleiden, tapojen, rituaalien ja esinemaailman merkkien tutkimisen. Hänen ajatustensa mukaan missä tahansa merkkejä on, siellä on myös järjestelmä, jota semiologiassa tutkittaisiin.¹⁰⁰ Muodon merkityksellisyys, symbolit ja rakenteet olivat huomion kohteena myös itäisessä Euroopassa venäläisessä formalismissa ja Prahan koulukunnan ajattelussa 1900-luvun alussa. Venäläisen formalismin suoranaista jatkona voidaan pitää Tarton koulukunnan semiotiikkaa. Sen keskeisenä edistäjänä oli Juri Lotman, jonka kulttuurisemiotiikalla on yhteydet paitsi formalisteihin, myös esimerkiksi strukturalismiin ja Claude Lévi-Straussin struktuuriantropologiaan.¹⁰¹

Amerikassa filosofi Charles S. Peirce kehitti 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa semiotiikkaa omalta suunnaltaan. Hänellä ajattelun perusta on luonnontieteissä ja filosofiassa. Kyse ei hänellä ole Saussuren ajatusten tapaisesta merkkijärjestelmien selvittämisestä, vaan maailmasta tietämisen perusteista, siitä miten havainnot jäsenyivät merkkien avulla tiedoksi. Peirce kehittää semioottisessa tutkimuksessaan loogista järjestelmää, ei siis kielellistä tai myöskään psykologista järjestelmää. Peirce tutkii sitä, miten tässä loogisessa, semioottisessa järjestelmässä fysikaalinen maailma ja psyykinen maailma ovat suhteessa toisiinsa ja miten tässä suhteessa muodostuu tietoa maailmasta. Lisäksi kyse ei ole vain inhimillisessä maailmassa esiintyvistä merkeistä, vaan Peirce pyrkii semiotiikallaan jäsentämään myös muun elollisen ja elottoman maailman välistä suhdetta ja siinä esiintyvän tiedon luonnetta.¹⁰²

Peircen semioottisesta ajattelusta on hiljattain nostettu vahvasti esille idea siitä, miten merkit elävät ja muotoutuvat vuorovaikutuksessa. Yksittäiset, tilannesidonnaiset merkit eivät tavoita kuin osan merkin mahdollisesta, potentiaalisesta kokonaisuudesta. Elävässä elämässä elollisen ja elottoman elämän välisessä vuorovaikutuksessa jokainen merkki on

98 Tarasti 1990, 5.

99 Esim. Deely 1990, 1–8; Tarasti 1990, 5–34; Veivo & Huttunen 1999, 16–19.

100 Culler 1994, 93–95.

101 Tarasti 1990, 19–25, 35.

102 Esim. Deely 1990, 1–8; Tarasti 1990, 5–34; Veivo & Huttunen 1999, 16–17.

epätäydellinen ja muotoutuva. Tästä näkökulmasta Peircen semiotiikassa keskeistä on vuorovaikutuksessa muodostuva merkkien prosessi, semiosis, joka jatkuu niin kauan kuin elämää on. Semiosiksen prosessissa kohtaavat fyysisen ja psyykkisen maailman kokonaisuudet joka hetki joka taholla jatkuvasti muotoutuvien, epätäydellisten merkkien virtana.¹⁰³

Tällöin yllä esitetty määritelmä siitä, että semiotiikka tutkii merkkejä, merkkijärjestelmiä sekä merkkien tuottamista ja käyttöä on liian ihmis- ja ideakeskeinen. Sen lisäksi, että Peircen semiotiikka kattaa inhimillisen maailman lisäksi koko muunkin olevaisuuden, se ei rajoitu käsittelemään ihmistenkään kohdalla vain ihmisten tuottamia ideaalisia merkkejä ja niiden käyttöä, vaan kohdistaa huomion siihen, miten fyysinen, materiaallinen maailma ja inhimillisten mielensisäisten merkkien maailma ovat jokaisena hetkenä, jokaisen merkin kohdalla keskinäisessä vuorovaikutuksessa ja liittyvät toinen toisiinsa. Merkit eivät siis hänellä ole olemassa vain ideaalisina, vaan hän tavoittelee semiotiikan avulla realismin ja idealismin välisen juovan ylittämistä.¹⁰⁴ Siten siis myös ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa ihmismielen muokkaamat merkit vaikuttavat toinen toisiinsa ja kuljettavat muuntuvia merkityksiä mukanaan merkkien jatkuvassa virrassa. Huomio kohdistuu tässä siihen, miten merkit elävät ja kehittyvät kaikkinaisessa elollisen ja elottoman välisessä vuorovaikutusprosessissa, ei vain siihen, miten ihmistuottoiset ideat muodostuvat ja elävät suhteessa toisiinsa ihmisten käytössä.

Näistä semioottisista näkemyksistä jälkimmäinen, Peircen semiotiikka, näyttää lupavammalta vastaamaan niihin kysymyksiin, jotka nostin edellisen alaluvun lopussa esille ajankohtaisesta antropologisesta kulttuurin käsitettä koskevasta keskustelusta. Peircen semiotiikan avulla on mahdollista tarttua ajatuksellisesti yksittäisiin ihmisiin ja yksittäisiin tilanteisiin, jotka ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Sen avulla voi avata ja jäsentää niitä merkityksiä, jotka tässä vuorovaikutusprosessissa elävät ja kytkeytyvät toisiinsa. Lisäksi sen avulla myös materiaallinen maailma tulee mukaan ajatukselliseen kokonaisuuteen kulttuurista, ei pelkästään ajatusten ja toimien kohteena, vaan myös merkkien virran osana ja sitä muokkaavana tekijänä. Se näyttää siis hedelmälliseltä välineeltä, kun pohditaan sitä mitä on elää kulttuurisesti ihmisenä ihmisten keskellä fyysisessä maailmassamme. Tästä näkökulmasta Peircen semiotiikan soveltaminen koko kulttuurin käsitteen jäsentämiseen on tietojeni mukaan täysin uutta. Siten sillä on myös mahdollisuuksia tuoda aivan uudenslaisia vastauksia kulttuurin käsitettä koskevassa keskustelussa esitettyihin kysymyksiin.

Kulttuurin käsitettä on jäsennetty myös muunlaisin semioottisin keinoin. Yksi keskeinen semioottisen kulttuuriteorian kehittäjä on edellä mainittu Tarton koulukunnan muodostaja Juri Lotman, jonka teoria on hyvin moniulotteinen. Oleellista siinä on merkitysten ja symbolien kokonaisuuksien tavoittelu yksittäisiä seikkoja selittävinä tekijöinä. Tämän ajattelun sisällä Lotman elävästi havaitsee, kuvailee ja ottaa huomioon kulttuurin

103 Bergman 2004, 337–455 ja passim.

104 Deely 2000, 71.

heterogeeniset ja muuntuvat ulottuvuudet. Mutta teoriassa on siis kuitenkin kyse kulttuuristen ideaalisten rakenteiden analyysistä. Rakenteet nähdään perustavina, kaikkeen kulttuuriseen vaikuttavina tekijöinä. Analyysi ei lähde liikkeelle kulttuurisista prosesseista, jotka toimivat yksittäisten ja erityisten ilmiöiden, tilanteiden ja ihmisten tasolla ja ehdoilla, ja joissa kulttuuriset merkitykset elävät ja muuntuvat. Analyysi ei myöskään lähde liikkeelle siitä, että miten merkitykset elävät ja muuntuvat vuorovaikutuksessa koko aineellisen ja aineettoman maailman osana. Lotmanin teorian avulla ei siten voi saada samalla tavalla jäsenystä siihen, *miten* kulttuurinen variaatio, muuntelu ja konstruktiot ovat olemassa ja toimivat itsessään, suhteessa toisiinsa sekä aineellisessa että aineettomassa muodossa kuin Peircen semiotiikkaan pohjautuvan kulttuurin teorian avulla on mahdollista. Sen sijaan Lotmanin teoria tarjoaa mahdollisuuksia analysoida sitä, *miksi* yksittäiset kulttuuriset ilmiöt ovat sellaisia kuin ovat suhteessa symboleihin ja merkitysmaailmoihin eli semiosfääreihin.¹⁰⁵ Tämä on Peircen semiotiikkaan verrattuna kapeampi näkemys, eikä nähdäkseni riitä vastaamaan kulttuurin käsitteen ajankohtaisiin kysymyksiin.¹⁰⁶ Semiosfääri on laajimmillaankin lähtökohtaisesti rakenteellisesti rajattu ja kytketty johonkin kulttuurin osaan.

Lähden siis tässä työssäni liikkeelle ajankohtaisen kulttuurin käsitettä koskevan keskustelun kannalta lupaavammasta näkemyksestä eli Peircen semiotiikasta. Sen avulla voi avata merkityksiä prosessina ja sitä tapaa, joilla merkitykset tässä prosessissa ovat ja toimivat vuorovaikutuksessa sekä aineellisen että aineettoman maailman kokonaisuuden osana. Sen avulla pääsen myös lähemmäksi yksittäisten ihmisten arkista elämää kulttuurisena vuorovaikutusprosessina, jota pidän keskeisenä ajattelun lähtökohtana nykyisessä kulttuurin tutkimuksessa ja kulttuurin käsitteestä käytävässä keskustelussa. Nähdäkseni vain siten on mahdollista välttää apriorinen kulttuurinen määrittely jollakin tavalla rajatuksi kokonaisuudeksi.

Kytken ajatuksiin mukaan paitsi Peircen semiotiikkaa käsitteiden tutkijoiden näkemyksiä, myös kulttuurin käsitteestä keskustelleiden antropologien ajatuksia. Peircen laaja tuotanto on pitkälti postuumisti julkaistua ja fragmentaarista. Olen siten hyvin kiitollinen siitä, että pääsen etsimään semioottista sovellustani muiden tutkijoiden avaamilta ja Peircen filosofiaa jäsentäviltä ajatuksen poluilta. Kulttuurin käsitettä koskevasta keskustelusta kiinnitän ajatukseni erityisesti Ulf Hannerzin ja Fredrik Barthin kirjoituksiin. Heidän avullaan saan nähdäkseni parhaiten haltuun kulttuuriteorian suunnalta tarkastellun, yksittäisistä ihmisistä lähtevän kulttuurisen moninaisuuden ja muuntuvuuden.

Peirce pohtii semiotiikassaan kysymystä siitä miten ihminen voi tietää maailmasta ja toimia siinä, siis filosofisia ja pragmaattisia peruskysymyksiä. Peircen semiotiikassa ihmisten

105 Ks. Lotman 1990. Käytän tässä tekstissäni Lotmanin etunimestä suomenkielisessä translitteroinnissa tuttua muotoa Juri. Lähteenäni olevassa Lotmanin teoksessa hänen nimensä on translitteroitu englannin kielen käytännön mukaan muotoon Yuri.

106 Myös esimerkiksi John Deely pitää Peircen semiotiikan antamaa perustaa oleellisesti laajempana kuin Lotmanin kielillispohjaisista semioottista kulttuurin määrittelyä, Deely 1994, 9.

mielen sisäiset tiedot ja merkitykset kytkeytyvät tiiviisti mielen ulkoiseen aineettomaan ja aineelliseen maailmaan ja luovat perustan inhimillisille toiminnoille¹⁰⁷. Kysymykset tietämisen ja toiminnan mahdollisuuksista liittyvät tieteelliseen ajatteluun ja sen sovelluksiin, mutta myös yhtäläillä kaikkeen inhimilliseen, arkiseen ajatteluun ja toimintaan.

Otan siis lähtökohdakseni kulttuurin teoriaa määrittellessäni yksittäisen ihmisen ja sen, miten hän voi tietää maailmasta ja toimia siinä. Kaikki inhimillinen ajattelu ja toiminta rakentuvat tämän lähtökohdan varaan, silloin siis myös kulttuurin, miten tahansa se määritellään, täytyy rakentua sen varaan. Tämä perusta on sama, jonka nostin pitävänä esille myös kulttuurin käsitettä käsittelevästä antropologisesta ja kansatieteellisestä keskustelusta. Peircen semiotiikka tarjoaa mahdollisuuden etsiä vastauksia yllä esittämäni kysymykseen eli siihen, miten kulttuurinen muuntelu, variaatio ja konstruktiot ovat olemassa aineellisessa ja aineettomassa maailmassa ja toimivat itsessään ja suhteessa ympäristöönsä.

Kulttuurin käsite saa tästä filosofisen perustan, joka on lähtökohtaisesti olemassa suhteessa kulttuurisiin ilmiöihin, joita sen avulla tutkitaan yksittäisissä empiirisissä tutkimuksissa. Tieteellinen tutkimus ei koskaan ole täysin vapaata käsitteellisistä lähtökohdistaan, niin kuin ei inhimillinen olemassaolo voi täysin vapautua käsitteellisestä, symbolisesta tai tarinallisesta tavasta olla ja elää maailmassa¹⁰⁸. Kansatieteellisessä ja antropologisessa tutkimuksessa suhdetta empirian kautta havaittavan kulttuurisen todellisuuden ja kulttuurin käsitteellistämisen välillä on jäsenetty erottamalla toisistaan esimerkiksi emisistinen ja etisistinen tutkimusote tai erityiset ja yleiset kulttuuriset ilmiöt. Milloin on haluttu painottaa emisistisesti enemmän erityistä ja tutkittavien ihmisten omaa näkemystä kulttuurin jäsentämisessä. Milloin taas on korostettu yleisempiä, hetkellisen empiirisen todellisuuden ylittäviä ja etistisiä teorioita kulttuurin olemuksesta. Täysin emisistinen lähestymistapa ei ole kulttuurin tutkimuksessa mahdollinen, jos halutaan käsitteellisesti ylittää yksittäiset aineelliset ja aineettomat kulttuuriset ilmentymät ja niiden puhtaan etnografisen kuvailu. Voidaan lisäksi sanoa, että jo tutkijan tuottama kuvailu sisältää väistämättä jonkin verran empiirisen todellisuuden ylittävää käsitteellistä ilmiöiden jäsentämistä. Oleellisena kysymyksenä pidänkin tässä sitä, minkälaiseksi kulttuurin teoriassa hahmotetaan yksittäisten ilmiöiden ja niiden käsitteellisen jäsentämisen välinen suhde¹⁰⁹.

107 Deely 1994, 3, 6.

108 Deely 1994, 60.

109 Asiaa mutkistaa se, että nämä yksittäiset ilmiöt ovat tutkimuksessa empiirisää havaintoja yksittäisistä ilmiöistä, eli jo kertaalleen tutkijan havaintojen ja siten väistämättä myös jonkinasteisen jäsentämisen tuotosta. Palaan tähän työni tutkimusmetodeja käsittelevässä osassa IV.

Lisäksi teoria kulttuurista on väistämättä kulttuurin yksittäinen osa ja määrittelee silloin itse itseään. Tämä on yleisesti tunnettu olotila kulttuurin tutkimuksessa. Teorian kriittinen tarkastelu tieteellisessä keskustelussa suhteessa toisiin teorioihin ja empirisiin havaintoihin sekä tutkijan itsereflektio ovat silloin oleellisia keinoja teorian arvioimiseksi. Hyvä kulttuurin teoria sisältää itsessään mahdollisuuden näihin. Peircen semiotiikka on perusajatukseltaan havaintoihin perustuva ja niitä käsitteellisesti jäsentävä prosessi, jossa yksittäisissä tilanteissa käsitteet ovat vajavaisia, mutta laajassa ja abstraktissa muodossa tavoittelevat totuutta. Semiotiikka ei kerro, mikä totuus on, vaan tarjoaa jäsennetyn keinon tavoitella sitä ja sekä onnistua että erehtyä, Deely 2000, 22, 34–35; Deely 1994, 94–96, 133. Siten myös yksittäinen teoria kulttuurista on hetkellinen ja vajavainen, mutta tieteellisen ja myös laajemmin yhteiskunnallisen keskustelun kokonaisuudessa tavoittelee yleisempää ymmärrystä kulttuurista kaikkiaan. Myös semiotiikka on samanlaisen semioottisen prosessin osa.

Peircen semiotiikan avulla on mahdollista lähteä liikkeelle emisistisistä ja erityisistä asioista eli yksittäisistä merkityksistä ja yksittäisistä toimista, siis myös yksittäisistä ihmisistä käsityksineen ja toimineen. Ne kuitenkin tämän semiotiikan mukaan liittyvät laajempaan kokonaisuuteen, prosessiin, jonka avulla hahmottuu se, miten merkitykset syntyvät ja elävät ihmisten arjessa, toimivat aineellisen ja aineettoman maailman osina ja jäsentävät esimerkiksi inhimillistä toimintaa yleisemmällä, yksilöt ylittävällä tasolla¹¹⁰. Tältä pohjalta määritelty kulttuuri on siis sekä emisististä että etisististä. Oleellista on, että yleinen teoria kulttuurista on kuitenkin itsessään myös yksittäinen osa semiotiikan prosessia ja siten lopujen lopuksi alisteinen muille niin arkisille kuin kulttuuriteoreettisille yksittäisille ajatuksille ja toimille niiden muodostaman semioottisen virran kokonaisuudessa.

Antropologi Milton Singer on käyttänyt Peircen semiotiikkaa kulttuurin ja identiteetin jäsentämiseen. Myös hän pitää tällä tavalla määritellyn kulttuurin teorian etuna sitä, että se lähtee arkisista käytänteistä liikkeelle ja sitä kautta on mahdollista päästä kiinni toisaalta kulttuuristen ilmiöiden todettuun heterogeenisuuteen ja muuntuvuuteen, toisaalta niiden erilaisiin jäsentyneisiin muotoihin. Hänen ajattelussaan kulttuurit ja identiteetit ovat vuorovaikutuksen ja siinä tapahtuvan merkityksenannon tulosta.¹¹¹ Vien tässä työssä ajatuksia semiotiikasta lähemmäksi yksittäisiä ihmisiä ja yksittäisiä ilmiöitä toimintatapoi- neen suhteessa kulttuurisiin kokonaisuuksiin kuin Singer työssään teki. Toisaalta tarkas- telen kulttuurien ja identiteettien konstruktioiden aktiivista käyttöä ja hyödyntämistä laa- jemmin kuin Singer. Tällä tavalla pyrin ottamaan huomioon sen keskustelun kulttuurin käsitteestä, jota on käyty Singerin teoksen ilmestymisen jälkeen¹¹².

Myöskin antropologi Richard J. Parmentier on soveltanut Peircen semiotiikkaa kult- tuurin jäsentämiseen. Hän kuitenkin ottaa ensisijaiseksi jäsentäjäksi Saussuren ajatteluun perustuvan merkkien järjestelmän ja täydentää sitä Peircen semiotiikasta noukkimillaan elementeillä analyysin yksityiskohdissa. Siten hänellä ei ole Peircen semiotiikan sovelluk- sessaan mukana ollenkaan niitä yllä esittelemiäni ulottuvuuksia, joita siinä pidän keskei- sinä.¹¹³

110 Deely 1994, 38.

111 Singer 1984.

112 Tätä tarkoittamaani keskustelua ovat käyneet esimerkiksi Ulf Hannerz (1992) ja Pierre Bourdieu, joista jälkimmäisen teos *Esquisse d'une théorie de la pratique* ilmestyi ranskaksi vuonna 1972 ja englanniksi nimellä *Outline of a Theory of Practice* jo vuonna 1977, mutta jonka ajatuksia Singer ei ole ottanut työhönsä mukaan. Keskeistä on, että Singer ei liitä kulttuurin ja identiteettien käsittelynsä ajatusta vallasta myöhemmän kulttuurin tutkimuksen tapaan.

113 Parmentier 1994, xiii ja passim.

II OSA
Kulttuurin ja identiteetin teoria

5. Semioottinen kulttuurin teoria

“When you see a river from afar, it may look like a blue (or green, or brown) line across a landscape; something of awesome permanence. But at the same time, “you cannot step into same river twice,” for it is always moving, and only on this way it achieve its durability. The same way with culture – even as you perceive structure, it is entirely dependent on ongoing process.”

Ulf Hannerz, *Cultural Complexity. Studies in the Social Organization of Meaning*, 1992, 4.

Antroposemiosis kulttuurin perusvirtana

Charles S. Peircen semiotiikan mukaan mahdollisuutemme tietää mitään meitä ympäröivästä maailmasta perustuu aistimuksiin, jotka eivät kuitenkaan sinänsä ole meille ymmärrettäviä, vaan jäsenyivät havainnoiksi ja tulkituksi ymmärrykseksi merkkien avulla. Siis merkkien avulla me ihmiset voimme tietää maailmasta.¹¹⁴ Merkki on Peircen semiotiikan mukaan jotakin, joka edustaa jollekin jotakin jonkin ominaisuutensa kautta.¹¹⁵ Tämä merkin käsite ilmaistaan monesti visuaalisessa muodossa kolmiona, jonka kärjet kuvaavat merkin eri ulottuvuuksia¹¹⁶. Käytän tässä kuitenkin kolmen toisiinsa yhdistyvän janan muodostamaa kuviota, koska sen avulla on jatkossa helpompi ilmaista merkkien toimintaa laajemmassa prosessissa¹¹⁷. Yksi jana kuvaa *representanttia* eli merkin materiaalista ulottuvuutta. Se voi olla puhutun sanan, kirjoitetun sanan, liikkeen, toiminnon tai jonkin visuaalisen elementin aineellinen ilmenemismuoto tai jokin muu materiaalisen maailman osanen. Merkin kokonaisuudessa representantti edustaa *kohdettaan*, eli asiaa, jonka representantti ilmaisee. Kohde on kuvattu kuvion toisessa jansassa. Merkki ei kuitenkaan ole merkki, jollei jokin yhdistä näitä sen kahta ulottuvuutta toisiinsa. Se tapahtuu kuvion kolmannessa jansassa ilmaistun merkin kolmannen elementin eli *interpretantin* avulla. Interpretantti on tulkitsijan mielessä oleva toinen merkki, jonka avulla hän tekee tulkintansa. Merkki on näiden kolmen ulottuvuuden muodostama kokonaisuus.¹¹⁸

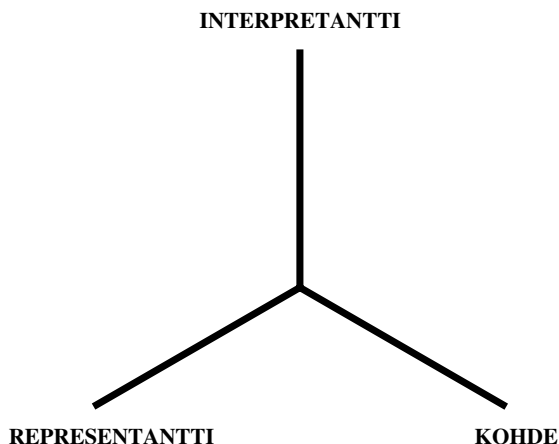
114 Peirce 1992 (1868).

115 Merkki on “something which stands to somebody for something in some respect or capacity” CP: 2.228. Yleisen käytännön mukaan viittaa teoksiin Collected Papers of Charles S. Peirce siten, että CP viittaa näihin teoksiin, kaksoispisteen jälkeen tulee volyymin numero ja pisteen jälkeen kappaleen numero tai niiden numerot.

116 Esim. Tarasti 1990, 29.

117 Kuvio 1; Merrell 1995, 41–43. Merrell huomauttaa, että hänen tapansa ilmaista merkki tässä käyttämäni kaltaisena kuviona tuo kolmiota selkeämmin esille sen, että merkin eri elementtien väliset suhteet ovat olemassa merkissä itsessään jokaisesta merkin ulottuvuudesta samanaikaisesti sen kahteen muuhun ulottuvuuteen. Kuten Mats Bergmaninkin väitöskirjasta ilmenee, tämä kuviomuoto on myös se, joka on löydettävissä Peircen omista kirjoituksista. Tosin Peirce ei visualisoi merkin käsitettä erityisesti mihinkään muotoon. Bergman 2004, 176–177; CP: 1.347.

118 CP: 2.228, 274–302. Representantista käytetään joskus myös ilmaisua *itse merkki*. Englanniksi Peircen alkuteksteissä *merkin (sign)* kolme ulottuvuutta ovat *representament* (joskus myös *sign*), *object* ja *interpretant*. Representantista

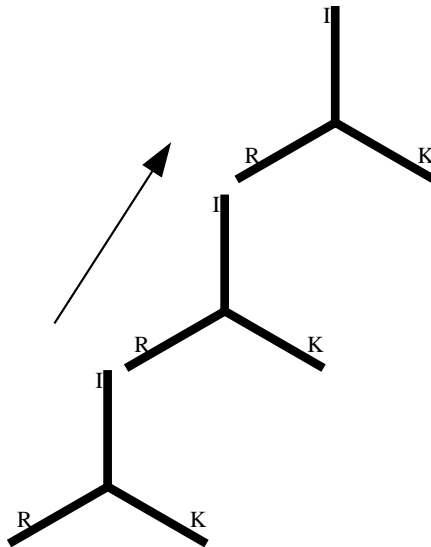

Kuvio 1. Charles S. Peirce'n merkin käsite havainnollistettuna.

Jokaisessa yksittäisessä tilanteessa, jossa joku ihminen havaitsee jotakin ja tulkitsee havaintonsa, hän käyttää tulkinnassaan merkkiä. Interpretantti on hänen mielessään oleva merkki, jonka avulla hän tekee tulkintansa, eli yhdistää havaitsemansa representantin ja sen ilmaiseman kohteen toisiinsa merkin kokonaisuudeksi. Vieraan ilmiön edessä ajatus hakee interpretanttia, joka parhaiten auttaisi jäsentämään havainnon. Havainnon jälkeen kokemus siitä tulkintoineen on kuitenkin jo osana seuraavaa representanttia, jonka avulla havaitsija voi välittää tiedon havainnosta edelleen jollekin toiselle ihmiselle. Hän voi myös miettiä itse havaintoaan ja tulkita uudella interpretantilla mielessään itselleen esittämänsä representantin, joka jo sisältää ensimmäisen tulkinnan tuoman ymmärryksen havainnosta ja sen ensimmäisestä tulkinnasta. Tällä tavalla hänen mielessään kehittyvä koko ajan täydentyvä interpretantti, jonka avulla hän voi tulkita uusia samankaltaisia havaintoja. Tulkintojen prosessissa toisiinsa ketjuiksi liittyvät intepretantit muodostavat semiosiksen prosessin. Itse asiassa jokaisessa tilanteessa ihmisillä on käytössä nippu interpretantteja havaintojen kirjon jäsentämiseksi. Interpretanteista kukin täydentyy tilanteen antamien edellytysten mukaan ja muodostaa nipun interpretanttien ketjuja.¹¹⁹

on käytetty englanniksi myös nimitystä *sign-vehicle*, välineellinen tai kuljettava merkki, erotukseksi merkistä kokonaisuutena, Deely 2000, 41. Interpretantin ei välttämättä tarvitse olla mielen sisäinen, mutta inhimillisessä maailmassa mielensisäisyys, interpretantin muodossa, suhteessa merkin mielen ulkoisiin ulottuvuuksiin, on keskeinen maailmassa olemassa olon ulottuvuus, Deely 1994, 24, 60–62.

119 Deely 1990, 22–35; Deely 1994, 94–96; Corrington 1993, 86–87 > Deely 1994, 94–96. Tässä ja seuraavassa tekstikappaleessa olen kirjoittanut merkeistä ja semiosiksen prosessista niitä käyttävän ihmisen näkökulmasta. Tämä on näkökulma, joka käytännön kulttuurin tutkimuksessa on oleellinen, mutta joka ei ole käyttämäni lähteiden mukaisen semiotiikan filosofisen kirjoittamisen päänäkökulma. Filosofisessa käsittelyssä merkkien ja semiosiksen prosessi sinänsä on kiinnostuksen kohteena. Siksi tiivis esitykseni on käyttämiini lähteisiin perustuva tulkintani merkeistä ja semiosiksesta ihmisen näkökulmasta.

Kuvio 2. Interpretanttien ja merkkien ketju semiosiksen prosessissa. Kuviossa I on interpretantti, K on kohde ja R on representantti. Kuvio on mukailten muotoiltu Floyd Merrellin vastaavan kuvion pohjalta: Merrell 1995, 44.

Havainnot ja tuotetut merkit voivat koskea yhtä hyvin jotakin jonkin ihmisen ilmaistavaa aineetonta asiaa¹²⁰, aineellista elementtiä tai toimintaa tai jotakin luonnonilmiötä. Merkki ei aina ole tietoisena sen tulkitsejan tai sen ilmaisijan mielessä. Se voi tavanomaistua näennäisen huomaamattomaksi. Merkin kokonaisuudessa kuitenkin interpretantti on yhteydessä havaittuihin ja havaitsijan mielen ulkoisiin seikkoihin ja täydentyy vuorovaikutuksessa niiden kanssa aina seuraavassa ja seuraavassa interpretantissa. Toisin sanoen, ihminen muokkaa ymmärrystään mielen ulkoisesta maailmasta siten, että tämä maailma tulee osaksi hänen ymmärrystään. Samalla tässä merkkien välityksellä tapahtuvassa vuorovaikutuksessa hänen ymmärryksensä muokkaa mielen ulkoista maailmaa. Näin tapahtuu kaikilla ihmisillä, ja kaikkien ihmisten mielen ulkoinen maailma koostuu sekä merkeistä, jotka sisältävät tietoa toisten ihmisten mielen sisäisistä maailmoista että aineellisesta ympäristöstä. Tieto on välillä tietoisessa, välillä huomaamattomaksi tavanomaistuneessa muodossa. Tämä kokonaisuus on oppimisen perusta, oli sitten kyse lapsen enkulturoitumisesta omaan lähiympäristöönsä tai aikuisten kokemuksen karttumisesta maailmassa toimimistaan. Samalla tämä on myös luovuuden perusta. Sekä aikuisten että lasten luomat uudet

120 Tällainen *aineeton* asia välittyy ihmiseltä toiselle joka tapauksessa jonkin representantin eli merkin *fysisesti* olemassa olevan muodon avulla. Tekstissä halusin kuitenkin nimenomaan yhdistää asian siihen, että havainnot koskevat sekä henkistä että aineellista kulttuuria, joihin kulttuurin ja perinteen tutkimuksessa on ollut tapana jakaa kulttuurinen aines.

asiat voivat olla niin aineellisia tai aineettomia kuin mielen ulkoisia tai mielen sisäisiä seikkoja.¹²¹

Merkin perusluonne on sen kolmen ulottuvuuden välinen suhde. Lisäksi merkissä on oleellista sen prosessimaisuus, semiosiksen prosessi, jonka mukaan yhden merkin interpretantti muuttuu toisen merkin representantiksi ja tulee tulkituksi uudella interpretantilla. Kun interpretantista tulee uusi representantti, se on Peircen merkin määritelmän mukaisesti suhteessa omaan kohteeseensa ja tuottaa oman interpretanttinsa, joka on vuorostaan jo muuntumassa taas uudeksi representantiksi. Keskinäisessä vuorovaikutuksessaan interpretanttien ketjut linkittyvät jokaisen merkin kohdalla toisiinsa.¹²²

Merkissä interpretantti ja representantti eivät ole samat, samaten kuin semiosiksessa yhtä merkkiä seuraava toinen merkki ei ole täsmälleen sama kuin edellinen merkki¹²³. Pidän tätä hyvin oleellisena kulttuurin käsitettä määriteltäessä. John Deely puhuu semiosiksesta verkostona, joka kattaa koko todellisuuden, niin mielen sisäisen kuin sen ulkoisenkin. Tämän verkoston osa on ihmisyksilöiden ja heidän ympäristönsä välinen verkosto, jonka Deely nimeää antroposemiosikseksi.¹²⁴ Ymmärrän tämän antroposemiosiksen verkoston jatkuvasti muuntuvaksi suhteeksi tai vuorovaikutukseksi ihmisten ja heidän ympäristönsä välillä. Tässä verkostossa sekä aineelliset että aineettomat ilmiöt kutoutuvat merkien ketjuiksi, jotka kietoutuvat keskinäisessä vuorovaikutuksessaan moniulotteiseksi verkostoksi tai semioottiseksi verkoksi, jonka yksi ulottuvuus on aika. Tässä verkostossa ihmisten ja heidän ympäristöjensä välinen kontakti rakentuu aistihavaintoihin perustuvista merkeistä. Merkit ovat siinä väistämättömässä muutoksessa, koska ne muodostuvat interpretanttien ketjuista, joissa yhtä merkkiä seuraava merkki ei koskaan ole täysin sama kuin edeltäjänsä.

Semiosiksen prosessissa yksittäiset interpretantit tulevat osaksi koko ajan täydentyvää interpretanttia, joka on aina laajempi kuin yhdessäkään yksittäisessä tilanteessa käytössä oleva interpretantti. Prosessista voi periaatteessa hahmottaa yhden ihmisen siihenastisen elämän aikana kartuttamat interpretantit eli hänen oppimansa ja tuottamansa asiat, hänen elämäkokemuksensa ja elämäntyönsä. Semiosiksen prosessista voi periaatteessa hahmottaa myös ihmiskunnan yhdessä kartuttamat ja toisiinsa linkittyvät elämäntyöt ja elämäkokemukset¹²⁵, joista kenenkään oma semiosiksen prosessi ei ole irrallinen.

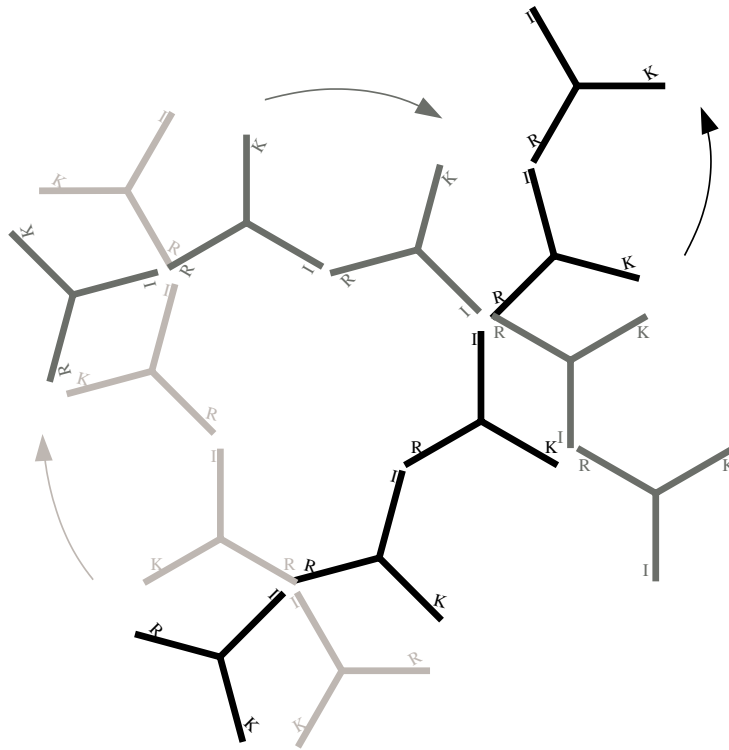
121 Deely 1994, 30–42; CP: 7.536, 587. Ks. myös viite 119. Kirjoitan merkeistä tavanomaistuneessa muodossa tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

122 Deely 1990, 22–49; CP: 2.303; kuvio 2.

123 Peirce kirjoittaa seuraavassa sitaattissa interpretantista, että se voi olla vastaava tai ehkä kehittyneempi kuin representantti: "A sign, or *representamen*, is something which stands to somebody for something in some respect or capacity. It addresses somebody, that is, creates in the mind of that person an equivalent sign, or perhaps a more developed sign." CP: 2.228, korostukset alkuperäiset. Deely korostaa Peircen kirjoituksissa vähitellen kirkastuvaa näkemystä siitä, että semiosiksen prosessissa merkit eivät vain ole olemassa, vaan väistämättä muuntuvat ja kasvavat, Deely 1990, 23. Myös esimerkiksi Mats Bergman pitää semiosiksen prosessia ja muuntuvuutta keskeisinä Peircen semiotiikan ulottuvuuksina, Bergman 2004, 401–402.

124 Deely 1994, 22–31.

125 Tällöin on kyseessä rajanveto ihmisille erityisen ja muun elollisen välille, ks. Deely 1994, 9, 53–82. Tässä yhteydessä en paneudu tähän kysymykseen tarkemmin.

Kuvio 3. Interpretanttien ketjut linkittyvät toisiinsa verkostoksi semiosiksen prosessissa. Kuviossa I on interpretantti, K on kohde ja R on representantti.

Vaikeampi on erottaa omaksi kokonaisuudekseen jonkin ihmisjoukon osuus koko prosessista, oli joukko sitten alueellisesti tai syntyperän mukaan määritelty. Ihmisten vuorovaikutuskentät eivät missään kohdassa rajoitu kokonaan johonkin rajaan. Aina ovat jotkut yhteydessä joihinkuihin ja he taas edelleen toisiin, kunnes koko maapallo on kierretty moiseen suuntaan. Semiosis on siis globaali prosessi. Nykyisessä globalisoituvassa maailmassa tämä on ilmeistä¹²⁶. Sama semiosiksen prosessi on kuitenkin ollut olemassa koko ihmiskunnan ajan ja vuorovaikutusta ihmisten välillä on ollut aina siinä määrin, että totaalaisia rajoja on vaikea osoittaa menneestäkään¹²⁷. Edellä esitettyä interpretanttien ketjun visualisointia kehittäen antroposemiosiksen verkostoa voisi kuvata kuviossa 3 esitetyllä tavalla.

Antroposemiosiksen verkostossa ihmiset ovat keskeisessä asemassa. Katson, että verkosto koostuu ensinnäkin fyysisestä maailmasta eli luonnosta, toisista ihmisistä ja ihmisten tuottamasta aineellisesta ympäristöstä esineineen, rakennuksineen ja maisemi-

126 Esimerkiksi Ulf Hannerz määrittää kulttuurin globaalina kulttuurisuuden virtana, Hannerz 1992, 3–39.

127 Lena Gerholm käsittelee tätä asiaa kulttuurin käsitteen näkökulmasta, Gerholm 1994, 19, 25. Yhdistän sen tässä itse semiosiksen käsitteeseen. Jo arkeologinen perusaineisto osoittaa kulttuuripiirteiden, hautaus- ja rakentamistavoista esineisiin, koristeaiheisiin ja raaka-aineisiin asti, kulkeutumisen paikasta toiseen asiaksi, joka on yksi ihmiskunnan perusominaisuus.

neen¹²⁸. Toiseksi verkosto koostuu käsitteistä, ajatuksista ja tarinoista, joita ihmiset vaihtavat keskenään¹²⁹. Siis tässä verkostossa sekä aineelliset että aineettomat elementit ovat tasaveroisessa suhteessa ja vaikuttavat puolin ja toisin toisiinsa. Tämä on sopusoinnussa sen kanssa, mitä muun muassa Goodyn argumenttien perusteella nostin esille yhdeksi keskeiseksi lähtökohdaksi kulttuurin käsitteestä käydystä keskustelusta.

Kuten sanottu, semiosiksessa interpretanttien tai merkkien ketjussa merkkiä seuraava toinen merkki ei ole koskaan sama kuin sitä edeltävä merkki, joten näiden ketjujen muodostamassa verkostossa muutos on sen perusominaisuus. Kaikki verkoston osat ovat muutoksessa. Niin ihmiset, heidän ajatuksensa heistä itsestään ja heidän ympäristöstään kuin heidän aineellinen ja aineeton ympäristönsäkin ovat jatkuvassa muutoksessa. Tämä on sopusoinnussa sellaisen kulttuurin määritelmän kanssa, jossa kulttuuri nähdään dynaamisena, heterogeenisena ja rajattomana prosessina, jossa sekä aineelliset että aineettomat elementit kietoutuvat toisiinsa.

Antroposemiosiksen prosessi antaa mahdollisuuden havainnollistaa sitä, miten kulttuuri sen perustasolla toimii ja elää. Se siis antaa hahmon yhdelle kulttuurin olemassa olon tavalle ja siten osavastauksen ontologiseen kysymykseen siitä, miten kulttuuri on olemassa. Vuorovaikutus ihmisen ja hänen ympäristönsä välillä on siinä ensisijaista. Sosiaalinen vuorovaikutus on tästä yksi osa. Vuorovaikutus on alusta, jolla antroposemiosiksen prosessi elää.¹³⁰ Tässä kulttuuria ei siis vielä määritä mikään rajattu yhteisö, ei alueeseen eikä syntyperään perustuva. Antroposemiosiksen prosessi muodostaa ihmisyksilöiden ja yksittäisten kulttuuristen ilmiöiden ja merkitysten välisen ajassa jatkuvasti muuntuvan verkoston, josta ei vielä tässä vaiheessa pysty rajaamaan tiettyjä, toisistaan erottuvia yhteisöjä kulttuureineen.

Määrittelen siis kulttuurin perustaltaan antroposemiosiksen verkostoksi. Tällä perustasolla kulttuuri on globaali, aineellisten ja aineettomien elementtien muodostama, jatkuvasti diakronisesti muuttuva ja synkronisesti varioiva prosessi, jonka osana niin ihmisten mielen sisäiset kuin mielen ulkoiset elementit muuntuvat ja varioivat. Tämä tapahtuu ihmisten ja heidän ympäristönsä välisessä vuorovaikutuksessa, jonka yksi osa on sosiaalinen vuorovaikutus. Kulttuurin perustana on yksittäinen ihminen. Kulttuurin yhteisyys on olemassa yksilöiden ja heidän ympäristönsä välisessä vuorovaikutusverkostossa, jossa molemmat vaikuttavat toisiinsa. Tällainen yhteisyys ei ole koskaan totaalista siinä mielessä,

128 Koska fyysinen maailma on kuitenkin antroposemiosiksen osana tullut osaksi inhimillistä hahmottamista ja käsitteellistämistä, sitä kuvaa täsmällisemmin Jakob von Uexküllin 1800-luvulla luoma käsite *Umwelt*, fyysinen todellisuus tai sen osa sellaisena kuin ihmiset voivat sen hahmottaa. Tämä ei tee fyysistä todellisuutta ihmisten käsitteellistämisestä riippuvaiseksi, vaan vuorovaikutussuhde semiosiksen prosessissa mielen ulkoisen ja mielen sisäisen välillä määrittää niitä molempia. Deely 1994, 42–46; Uexküll 1981.

129 Myös tältä osin *Umweltin* käsite kuvaa tilannetta. Kaikkiaan semiosiksen prosessissa mielen sisäiset merkkien ulottuvuudet siis interpretantit, interpretanttien ketjut ja interpretanttien muodostamat verkostot, tulevat jatkuvasti vuorovaikutukseen mielen ulkoisten merkin ulottuvuuksien, koetun maailman eli *Umweltin* kanssa. *Umwelt* sisältää sekä fyysisesti että psyykkisesti olemassa olevaa ainesta. Deely 1994, 42–48.

130 Tätä kulttuurin perustan toimintaa kuvaavat esimerkiksi Henrietta L. Moore, Todd Sanders ja Ulf Hannerz kirjoituksissaan: Moore & Sanders 2006a, 4; Hannerz 1992, 14–15. Hahmotan sen tässä itse antroposemiosiksen prosessin käsitteen avulla.

että löytyisi jokin semiosiksen osa, jonka kaikki siihen kytkeytyvät ihmiset tuntisivat ja jota he toteuttaisivat samanlaisena kokonaisuutena. Mutta se on totaalista siinä mielessä, että kukaan yksilö ei voi olla siitä irrallisena. Tämä verkosto koostuu yhden yksilön suunnasta katsottuna paitsi muista ihmisistä ja heidän mielensisäisistä maailmoistaan, myös niin ihmisen muokkaamasta kuin luonnontilaisesta materiaalisesta maailmasta¹³¹.

Katson että tämä näkemys on pitkälti sama, minkä Ulf Hannerz määrittää kulttuurissa perustavaksi kirjassaan *Cultural Complexity* ja Fredrik Barth esittää kulttuurista kirjoituksissaan¹³². Hannerzin ajatus kulttuurisesta virrasta kuvaa sitä, miten kulttuuri on jatkuvasti muuntuvaa, uusiutuvaa ja häilyvärajaista, mutta kuitenkin samanlaisuutta ja yhteyttä sisältävä prosessi. Se on aistihavaintoihin perustuvaa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa välittyvää. Se sisältää ideoita ja tapoja jäsentää ja toimia maailmassa. Hannerz ei kuitenkaan jäsennä kulttuuria semiotiikan avulla, mutta hänen näkemyksensä tarjoaa erinomaisten vertailukohteen semioottisen kulttuurin määritelmäni tarkastelulle. Barth kiinnittyy kirjoituksissaan ajatukseen kulttuurista globaalina variaatioiden prosessina, jossa on yhtä aikaa jatkuvuutta ja muuntuvuutta. Tätä globaalista prosessia ei voi jakaa selkeästi toisistaan erillä oleviksi kulttuureiksi. Myös Lena ja Tomas Gerholm kuvaavat *kulturlighet*-käsitteen avulla kulttuuristen ilmiöiden välittymistä sosiaalisessa prosessissa eli nähdäkseni pitkälti sitä, minkä tässä määritelen kulttuurin antroposemioottiseksi perustaksi.¹³³ He kuitenkin eivät sisällytä kulttuurisuutta kulttuurin käsitteen osaksi, minkä tässä semioottisessa kulttuurin määritelmäni teen. Sosiologi Risto Heiskala on tarkastellut Peircen semiotiikkaa ja semiosista kulttuurin toteutumisen tapana, mikä on niin ikään samassa linjassa tämän työn ajatusten kanssa¹³⁴. Hän ei kuitenkaan ole kehittänyt ajatusta kulttuurin määritelmäksi asti.

Palaan erityisesti Hannerzin ja Barthin kirjoituksiin kahdessa seuraavassa alaluvussa ja käyn tarkemmin läpi heidän ajatteluaan suhteessa tässä määrittelemäni semioottiseen kulttuurin teoriaan. Tässä vaiheessa tuon esille kuitenkin sen, että oleellisimpana uutena näkökulmana tässä työssä Gerholmien ja Hannerzin ajatuksiin nähden on näkemys siitä, että merkit ja semiosiksen prosessi ovat mielen sisäisten ja mielen ulkoisten aineiden vuorovaikutusta, jossa molemmat vaikuttavat toisiinsa ja muodostavat kokonaisuuden. Silloin kulttuurin aineelliset tuotteet – muun muassa ruoka, esineet, rakennukset, muokattu maise – eivät ole vain mielensisäisen kulttuurin tuottamaa materiaa, vaan kulttuurin perusprosessin eli antroposemiosiksen osia. Aineellinen kulttuuri ja kulttuurin aineeton, mielensisäinen puoli määrittävät molemmat toisiaan semiosiksen prosessissa. Myös luonnon-

131 Verkoston mielen ulkoisen osuuden hahmottamisessa Umweltin käsite on oleellinen, ks. viitteet 128 ja 129. Katson että tästä verkostosta ei ole mahdollista erottaa enemmän tai vähemmän kulttuurisia osia, vaan kaikki sen osat ovat yhtä paljon kulttuuria. Myös esimerkiksi Hannerz asettaa kyseenalaiseksi sen, että jokin kulttuurinen ilmiö voisi olla enemmän kulttuurista kuin jokin toinen, vaikka ajatus kulttuuristen piirteiden arvottamisesta enemmän tai vähemmän kulttuurisina ajoittain esiintyykin niin arkiajattelussa kuin tieteellisissä teksteissäkin, Hannerz 1992, 45.

132 Hannerz 1992, ks. esim. sivut 3–18; Barth 1994, 177.

133 Gerholm & Gerholm 1989.

134 Heiskala 2000, 112. Heiskala käyttää semiosiksesta muotoa semioosi.

ympäristö tulee aineellisen kulttuurin tavoin elimelliseksi osaksi kulttuurista vuorovaikutusprosessia. Kulttuuri ei siis ole vain ideaalista vaan myös hyvin konkreettisen materiaalista.

Antroposemiosiksen käsite antaa lisäksi kulttuurin perusprosessista tarkemman ja rakenteellisesti jäsentyneemmän kuvan kuin Hannerzin tai Gerholmien antama kuva on. Gerholmit eivät pidä kulturlighet-käsitettä metodologisesti tärkeänä kulttuurin jäsentämisen tapana. Oleellisempaa heidän mukaansa on sen tarjoama ymmärrys kulttuurin perusominaisuuksista. Ajattelen samoin yllä kuvatusta antroposemiosiksen prosessista, jos se jää ainoaksi tutkimuksen välineeksi ja otetaan käyttöön kaikessa yksityiskohtaisuudessaan. Kuitenkin se tarjoaa myös metodologisia keinoja kulttuurisen vuorovaikutusprosessin mikrotason analyysiin. Merkin ja semiosiksen käsitteet auttavat hahmottamaan mikrotason kulttuurista toimintaa osana antroposemiosiksen verkostoa. Antroposemiosiksen verkoston avulla on mahdollista ymmärtää ja kuvata sitä, miten muuntelu ja variaatio ovat olemassa itsessään ja suhteessa toisiinsa. Sen avulla on myös mahdollista kuvata sitä, miten yksittäiset ihmiset jäsentävät maailmaa ja toimivat suhteessa toisiinsa ja ympäristöönsä hyvin perustavalla tasolla.

Kulttuurin semioottinen määrittely ei kuitenkaan pelkästään kuvaa kulttuurin perustavia ominaisuuksia. Antroposemiosiksen verkoston avulla kulttuurin vuorovaikutteinen, perinnettä muuntava, tuottava, edelleen kuljettava ja ihmisten kesken jakava luonne saa muodon merkkien prosessina. Sen avulla kulttuuri määrittyy perustaltaan globaaliksi ihmisenä maailmassa olemisen ja elämisen tavaksi. Tällä kulttuurin perustasolla ei ole olemassa toisistaan erilleen rajattuja kulttuureja. Siihen kuitenkin syntyy eri tavoin erilaisuutta ja samanlaisuutta sekä kulttuurisia rajoja. Ne ovat olemassa antroposemiosiksen perusprosessin osina. Siten tämä määritelmä ei perustaltaan sisällä apriorisia oletuksia tietystä, erillisistä kulttuureista. Erilaisuuden, samanlaisuuden ja kulttuuristen rajojen kautta muodostuu kaksi muuta tapaa, joina kulttuuri tai kulttuurit ovat olemassa antroposemiosiksen prosessissa. Siten siis kulttuuri on kolmen erilaisen olemassaolon tavan muodostama semioottinen kokonaisuus. Antroposemiosiksen prosessi on niistä ensimmäinen ja perustava. Muihin kahteen paneudun seuraavassa alaluvussa.

Kulttuurien symbolinen erityisyys ja kulttuuriset rajat

Kun tapaamme ihmisiä meille tuntemattomista ympäristöistä, huomaamme että nämä ihmiset toimivat ja ehkä myös käsitteellistävät asioita eri tavoin kuin mihin olemme itse tottuneet. Joskus tämä tapahtuu niin rajusti, että puhutaan kulttuurishokista. Onko siis rajattomassa ja globaalissa antroposemiosiksen verkostossa kuitenkin olemassa toisistaan erillisiä kulttuureja, joilla on oma essentialistinen luonteensa ja jotka reifikoituvat omina

kulttuurisina piirteinään?¹³⁵ Entä missä antroposemiosiksen prosessissa ovat kulttuurissa kuitenkin yleisesti nähdyt tavanomaisuus, homogeenisuus ja muutosta vastustavat ulottuvuudet¹³⁶. Tähän on mahdollista päästä käsiksi merkin käsitteen avulla.

Merkit toimivat kolmella erilaisella analyyttisesti toisistaan erotettavalla tasolla. Ensimmäinen on kokemus niiden fyysisestä ilmenemismuodosta. Tällä *ensiyden* tasolla merkki on paljaimmillaan puhdas aistimus ja vielä ilman mitään erityistä hahmotettua muotoa. Se on esimerkiksi kokemus kylmyydestä, sinisestä juovasta tai pinnasta, jolla on sinisen, punaisen, mustan ja valkoisen kontrasteja. Toiseksi, *toiseuden* tasolla, merkki tai representantti saa hahmon. Sen fyysiset olemassaolon muodot ovat suhteessa toisiinsa ja muodostavat kokonaisuuden. Kyse voi olla kylmästä ilmasta, joka tuottaa iholle aistimuksen kylmyydestä. Tai lämpömittarista, jossa elohopea on asettunut lämpötilan edellyttämään kohtaan. Tai kyse voi olla lämpömittariin taustalevyyn merkityistä, tietyssä suhteessa toisiinsa ja elohopeajuovaan olevista viivoista ja numeroista. Kolmanneksi, *kolmannuuden* tasolla, kokemus representantin laadullisista ominaisuuksista ja niiden muodostamasta kokonaisuudesta yhdistetään interpretantin avulla niiden ilmaisemaan kohteeseen. Antroposemiosiksen prosessissa kyse on siitä, että kokemus representantista yhdistetään inhimilliseen ja kulttuuriin käsitteelliseen ymmärrykseen maailmasta. Tämän ymmärryksen kukin ihminen koostaa itselleen elämässään antroposemiosiksen prosessissa vuorovaikutuksessa oman ympäristönsä kanssa. Ymmärrykseen yhdistettynä kylmä ilma iholla kertoo esimerkiksi talvipäivään sopivasta pakkasilmasta ulkona tai pakkasesta hyvin toimivan pakastimen sisällä. Tai lämpömittari kertoo pakkasilmasta, vaikka iho ei siihen tulisikaan kosketuksiin. Tai numerot, asteikko ja elohopeapatsas lämpömittarissa avautuvat niitä ymmärtävälle tiedoksi mittarin mittaamasta lämpötilasta.¹³⁷

Analyyttisesti on mahdollista erottaa merkkien erilaisia ilmenemismuotoja. Ne ovat luonteeltaan joko ikonisia, indeksisiä tai symbolisia¹³⁸. Ikoninen merkki on ensiydessä ja siinä representantin suhde merkin kohteeseen muodostuu samankaltaisuuden ja aistinvaraisuuden kautta. Samankaltainen kylmyys on aistittavissa sekä pakkasäällä että pakastimessa, mikä kertoo havaittajalle pakkasen olemassaolosta. Indeksinen merkki on toiseu-

135 Kulttuurin essentialistisia olemassaolon tapoja arvioivat kirjoituksissaan esimerkiksi seuraavat: Gerholm & Gerholm 1989, 12–15; Keesing 1994.

136 Näistä kulttuurin piirteistä puhuvat niitä monipuolisesti arvioiden mm. seuraavat: Goody 1994; Borofsky 1994a.

137 CP:2.243–264; Deely 1994, 27, 53–58. Englanniksi ensiys, toiseus ja kolmannuus ovat *firstness*, *secondness* ja *thirdness*. Suomenkieliset termit ovat peräisin Harri Töysältä, Töysä 1991, 205–206.

138 Merkin kaikki kolme ulottuvuutta, representantti, kohde ja interpretantti saavat omat muotonsa ensiyden, toiseuden ja kolmannuuden tasoilla. Representantti on ensiydessä yksi fyysinen, laadullinen piirre, *qualisign*, toiseudessa yksi ilmentymä näiden piirteiden muodostamasta kokonaisuudesta, *sinsign*, ja kolmannuudessa sääntö, joka mukaan tällaisten representanttien koostumus määrittäytyy, *legisign*. Merkin kohteen suhde representanttiin määrittäytyy ensiydessä laadullisesti samankaltaisuuden kautta, jolloin merkki on *ikoninen* (*iconic*, *icon*). Toiseudessa kohteen suhde representanttiin määrittäytyy kausaalisesti, jolloin merkki on *ideksinen* (*indexical*, *index*). Kolmannuudessa merkin suhde kohteeseensa on *symbolinen* (*symbolic*, *symbol*). Interpretantti on ensiydessä *reema* (*rheme*), toiseudessa *lauselma* (*dicisign*, *dicent sign*) ja kolmannessa *argumentti* (*argument*). Argumentin avulla merkki kokonaisuudessaan on tietoisella tasolla ymmärrettävissä. Argumenttina se sisältää kaikki ikoniset, indeksiset ja symboliset tiedot, jotka tarvitaan merkin kaikkinaiseen avaamiseen. CP:2.243–264. Yhdessä yksittäisessä tilanteessa kuitenkin interpretantista on käytössä vain hetkellinen interpretantti, joka semiosiksen prosessissa yhdistyy muihin interpretantteihin ja on mukana muodostamassa hetkellistä laajempaa, jaettua interpretanttia.

dessa ja ilmentää kausaalista suhdetta representantin ja merkin kohteen välillä. Pakkanen vaikuttaa lämpömittarin elohopeaan ja on siitä havaittavissa ja ymmärrettävissä, kun havaitsijalla on tieto lämpömittarin toimintatavasta. Symbolinen merkki on kolmannuudessa ja edellyttää toimiakseen merkin kulttuurisesti määrittyvän ulottuvuuden olemassaolon. Lämpömittarin ilmaisema tieto tai vastaavasti esimerkiksi paperille merkityn tekstin sisältö ei miltään ulottuvuudeltaan selviä, eikä niitä ole voinut tuottaa, jollei sen lukija tai tuottaja ole selvillä numeroiden, kirjainten ja sanojen symbolisista merkityksistä. Indeksisyyttä elohopeapatsaassa, numeroissa ja tekstissä on siinä, miten ne ovat syntyneet jonkun tai jonkin aiheuttamana ja ikonisuutta merkkien fyysisessä olomuodossa. Ne tarvitaan merkin kokonaisuudessa, mutta niiden avulla ei kuitenkaan vielä mittarin tai tekstin sanoma aukene. Avaamiseen tarvitaan sääntö, joka kertoo mitä aina kulloinenkin merkki, sana ja teksti tarkoittavat.¹³⁹ Antroposemiosiksen prosessissa ja ihmisenä maailmassa olemisessa kaikki havainnot ja niiden pohjalta jäsennetty ymmärrys perustuvat tällaisiin merkkeihin.

Yksittäisessä tilanteessa ikoniset, indeksiset ja symboliset merkit aktuaalistuvat, kun ne interpretantin avulla yhdistetään representanttiin. Tässä on analyttisesti mahdollista erottaa eri tasoja. Ensiydessä interpretantti on *reema*, vaikutelma, joka antaa mahdollisuuden tulkintaan. Toiseudessa interpretantti on *lauselma*, joka kuvaa merkin aktuaalista tilaa ja muodostaa ehdotuksen tulkinnaksi. Kolmannuudessa interpretantti on *argumentti*, jonka avulla sen kaikki ikoniset, indeksiset ja symboliset ulottuvuudet on argumentoiden kytketty yhteen. Argumentissa symbolin sääntö on näkyvissä ja ilmaistuna, joko ajatuk- sissa tai ne julkituoden.¹⁴⁰ Interpretanttien ketjussa yksittäisten tilanteiden ikoniset, indeksiset ja symboliset merkit sekä interpretantit reemasta argumenttiin välittyvät edelleen ja kasvavat antroposemiosiksen prosessissa.¹⁴¹

Merkin ja interpretantin säännönmukaisuuden Peirce on ilmaissut myös tavan käsitteellä¹⁴². Antroposemiosiksen prosessissa interpretanttien ketjuissa interpretantit liittyvät toisiinsa. Silloin jokainen nykyisyydessä oleva merkki on kytköksissä paitsi seuraaviin merkkeihin eli tulevaan ja muutokseen, myös edellisiin merkkeihin eli menneisyyteen ja ajan myötä kertyneeseen kokemukseen. Jälkimmäisen voi ilmaista myös perinteen käsitteen avulla. Silloin kyse on mahdollisesti pitkänkin vuorovaikutusprosessin aikana täydentyneestä interpretantista. Interpretanttien ketju voi olla myös lyhyt, samaten kuin kokemuksen tai perinteen karttumisen vuorovaikutteinen prosessikin.¹⁴³ Yhtä lailla interpretantit ovat niissä kuitenkin tavanomaisia. Interpretanttien ketjussa yhtä interpretanttia

139 CP:2.247–249; Peirce 1992 (1868).

140 CP:2.250–253.

141 Deely 1990, 23.

142 CP:1.530–536. Tavanomaisuus kolmannuudessa on nähtävissä kolmannuuden ensiydenomaisuutena, siinä, että tapaa ei eksplisiittisesti ilmaista sääntönä sen ollessa käytössä, ei mielessä eikä sitä julkituoden. Ks. myös Deely 1994, 57; Merrell 1995, 106.

143 Perinteen käsitteen näkevät vuorovaikutteisena prosessina esim. Bringéus 1981, 122–130; Hannerz 1992, 67; Aro 1999, 179; Uusitalo 1999, 205.

seuraava interpretantti voi poiketa edeltävästä interpretantista vain hyvin vähän, tai se voi poiketa siitä paljon. Kokonaan siitä irrallinen se ei voi olla. Antroposemiosis koostuu siis sekä muuntuvista että muutosta vastustavista elementeistä, jotka luovat nopeampaa tai hitaampaa muutosta sen eri osiin.

Määrittelen tässä perinteen kulttuurisena aineksena, joka muuntuu ja elää ihmisten ja heidän ympäristönsä välisessä vuorovaikutusprosessissa. Rinnastan tällaisen perinteen käsitteen ajatukseen antroposemiosisesta. Perinne on niitä aineellisia ja aineettomia merkien elementtejä, jotka semiosisprosessissa jatkuvasti muuntuvat samalla, kun ne sisältävät joitakin piirteitä niitä edeltävistä merkeistä ja kuljettavat niitä mukanaan semiosisprosessissa. Tällaisen perinteen määritelmän avulla huomio ei kiinnity ainoastaan merkien – tai kulttuuristen ilmiöiden – entistä toistaviin piirteisiin, vaan myös niiden uusiutumiseen. Perinne ei tässä ole myöskään tiettyyn aikakauteen luettua, modernia vasten asettuvaa ja modernia edeltävää traditionaalista kulttuuria¹⁴⁴. Perinne elää antroposemiosisprosessissa ja muuntuu välillä nopeammin, välillä hitaammin.

Tavanomaisuus on yksi interpretantin ominaisuus. Tämä ominaisuus luo semiosisprosessiin taipumuksen muuttumattomuuteen. Silloin yhtä merkkiä seuraava toinen merkki on hyvin lähellä edellistä, mutta kuitenkin merkin perusluonteen mukaisesti aina jonkin verran siitä poikkeava. Tällainen tapa ei ole enää tietoisena ympäristönsä tulkitsijan ja ympäristössään toimivan mielessä. Se ei enää tavanomaistuttuaan aktualisoidu interpretanttina kolmannuuden tasolle. On myös mahdollista, että se ei ole koskaan ollut kyseisellä ihmisellä mielessään kolmannuuden tasolla.¹⁴⁵

Jotkin konkreettiset toimet ja taidot, vaikkakin hyvin harjoitetut, kuuluvat tällaisiin tapoihin. Kyseessä voi olla vaikkapa kankaankutojan harjoitettu tuntuma siitä, kuinka kireälle kudelanka on vedettävä, jotta kankaan reuna ja pinta muodostuisivat kauniiksi ja halutunlaisiksi. Kutojan on opittava taito kulttuurisesti. Jonkun on näytettävä hänelle tämä asia tai ainakin hänen on nähtävä se ja hänen on kokeilemalla löydettävä sopiva tuntuma, joka vielä vaihtelee aina tilanteen eli käytettävän materiaalin ja kankaan sidoksen mukaan. Tuntumassa on kyse joka tapauksessa ympäristön – kudonnan opettajan tai toisen kutojan ja itse tekstiilin – kanssa vuorovaikutuksessa opituista interpretanteista, joissa on hyvin paljon ensiyttä ja todellinen vaikeus ilmaista asia argumentoituna kolmannuutena.¹⁴⁶

Tällaista tavanomaistunutta tietoa kutsutaan myös hiljaiseksi tiedoksi. Se voi koskea mitä tahansa kulttuurista asiaa. Se on voinut joskus jollakulla tai joillakuilla ilmentyä argumentoituna kolmannuutena, mutta ei välttämättä, kuten esimerkiksi taitojen kohdalla on usein tilanne. Taitojen lisäksi myös muunlaiset tavat voivat välittyä ihmisiltä toisille ilman argumentointia, siis sanattomasti, kokeilemalla ja matkimalla oppimisen kautta. Toisaalta,

144 Tällaisena sen määrittelee esim. Anttonen 1993.

145 CP:1.530–536; Deely 1994, 57; Merrell 1995, 106–108.

146 Merrell yhdistää kirjoituksissaan taidon ja hiljaisen tiedon ajatukset Peircen semiotiikkaan, Merrell 1995, 106–108; ks. myös Polanyi 1969; Koivunen 1997. Taidoista kulttuurisesti välittyvinä ja hiljaista tietoa sisältävinä ks. esim. Borofsky 1990 (1987), 78–104; Espeland 1988; Koskihaara 2005.

hiljaisen tiedon voi monin osin nostaa kolmannuuden tasolle ja argumentoida sen tietoisemmin näkyväksi.¹⁴⁷

Tavan käsitteen avulla kulttuurin homogenisoivat ja muutosta vastustavat piirteet tulevat näkyviin. Nämä ovat kulttuurissa olemassa, vaikka antroposemiosiksen prosessissa muutos ja heterogeenisuus ovatkin sen perusominaisuuksia. Siksi homogeenisuus ja staatisuus eivät koskaan toteudu totaalisina, vaan kaikessa kulttuurisessa on jonkinasteinen luova perusvire olemassa. Muuttumattomissa ja yhdenmukaisissakin oloissa on aina ainakin hiukan muutosta, koska kukaan ei pysty toistamaan toisten ihmisten tai ympäristönsä antamia hiukankaan mutkikkaampia merkkejä¹⁴⁸ konemaisen täsmällisesti sellaisina kuin ne representantissa ilmenevät.

Tästä hahmottuu kaksi tapaa, joina tietyt rajalliset kulttuurit ovat olemassa. Tästä löytyy siis lisää vastauksia ontologiseen kysymykseen siitä, miten kulttuurit ovat olemassa. Nämä olemisen tavat kiinnittyvät edellä esitettyyn kulttuurin ontologiseen perusolomuotoon eli antroposemiosiksen prosessiin.

Ensinnäkin jokainen ihmisyksilö kiinnittyy globaaliin kulttuuriin eli antroposemiosiksen kokonaisuuteen oman aineellisen ja aineettoman ympäristönsä kautta. Hän on vuorovaikutuksessa ympäristönsä ihmisten, heidän toimiansa ja ilmaisemiensa ajatusten kanssa samaten kuin oman aineellisen ympäristönsä kanssa, oli kyse sitten luonnosta tai ihmisen muokkaamasta ympäristöstä. Jokainen ihminen muodostaa elämässään oman jatkuvasti muuntuvan, mutta myös ympäristöään toistavan, siis tavanomaisen, osansa antroposemiosiksen verkostoon. Kun joillakin ihmisillä on keskinäisen vuorovaikutuksen kautta suhteellisen samanlaiset osat antroposemiosiksen kokonaisuudesta, suhteellisen homogeeninen ja rajattavissa oleva kulttuuri, jonka nimeän *samankaltaisuuden tihentymäksi*, on mahdollinen. Koskaan tällainen kulttuuri ei kuitenkaan ole täysin selkeästi rajattavissa muista kulttuureista erilliseksi ja kulttuurin sisällä yhtenäisyys ei ole täydellinen, vaan tietyn ehdoin toisistaan erilliset kulttuurit ovat kuitenkin kaikki viime kädessä alisteisia globaalille antroposemiosiksen prosessille ja sen osia.

Tällainen rajattavissa oleva kulttuuri samankaltaisuuden tihentymänä on olemassa, vaikka siinä elävät ihmiset eivät olisi tietoisia sen olemassaolosta. Silloin sen olemassaolo olisi yksinomaan etisististä. Tällaisen kulttuurin sisällä antroposemiosiksen prosessi sisältäisi tavanomaisuutta ensiydestä kolmannuuteen, aivan kuten kulttuuri yleisestikin tekee. Kuitenkaan siellä ei olisi kolmannuudessa olevaa tietoa oman kulttuurin erityisominaisuuksista suhteessa muihin kulttuureihin.¹⁴⁹

147 Ibid.

148 Kirjaimet, sanat tai esimerkiksi liikennemerkit ovat sinänsä täsmällisesti toistettavia merkkejä, mutta jo niiden käyttö ja toiminta eri yhteyksissä tuo heti muuntuvuutta niidenkin ilmenemismuotoihin.

149 Olen kirjoittanut tämän kappaleen konditionaalissa, koska en pidä uskottavana, että tällaisia kulttuureja voisi puhtaassa muodossa esiintyä globaalissa antroposemiosiksen verkostossa. Ajatusleikkinä tämä on kuitenkin valaiseva, kun tarkastellaan kulttuurin ontologisia ominaisuuksia. Jokaisessa kulttuurissa on kuitenkin varmasti sellaisia osia, joiden erityisyydestä siinä elävät ihmiset eivät ole tietoisia, ks. esim. Eriksen 2000.

Tietyn, rajatun kulttuurin, samankaltaisuuden tihentymän, erityisominaisuudet eivät koskaan ole koko kuva tästä kulttuurista, koska kulttuureissa on aina yhteisiä piirteitä muiden vastaavalla tavalla määrittyvien kulttuurien kanssa. Yhdistävät tekijät syntyvät ja muuntuvat antroposemiosiksen prosessissa eli kokonaisuutenaan globaalissa kulttuurisessa vuorovaikutuksessa. Nykyisenä globalisaation aikana tämä maapallon kattava vuorovaikutus on aiempaan verrattuna ajallisesti tiivistynyt ja muuttunut yhä useammalle konkreettisen globaaliksi matkustamisen, voimistuvan kansainvälisen kaupan, median ja Internetin myötä. Aina kuitenkin antroposemiosiksessa on ollut vuorovaikutusta sen kokonaisuudessaan globaalissa verkostossa kunkin ihmisen oman lähipiirin ulkopuolelle¹⁵⁰.

Toinen tapa, jolla rajalliset kulttuurit ovat olemassa, on tietoisuus kulttuurisesta erityisyydestä suhteessa toisenlaiseen kulttuuriseen erityisyyteen. Se kasvaa esille kulttuurisessa vuorovaikutuksessa erilaisuutta kohdattaessa, kuten Fredrik Barth totesi tutkimuksissaan jo 1960-luvulla¹⁵¹. Tällöin tietoisuus oman kulttuurin omintakeisuudesta, tai sen tietyistä erityisistä piirteistä, on Peircen termin ilmaistuna argumentoitu kolmannuutena¹⁵² eli omintakeisuus tai erityiset piirteet ovat olemassa symbolisena tietona kulttuurisesta erityisyydestä, josta tietyt aineelliset ja aineettomat merkit kertovat. Tätä symbolista erityisyyttä saatetaan ilmaista yksittäisillä ja selkeillä symboleilla, kuten kansallisuutta esimerkiksi lipuilla ja kansallislauluilla. Tietyn kulttuurin erityisyys on kuitenkin myös kokonaisuutena symbolinen merkki tai tarina tämän kulttuurin omintakeisuudesta.

Symbolisena ilmennetty rajallinen kulttuuri on olemassa emisistisesti. Se on havaittavissa kuitenkin myös etisistisesti. Ja etisistisesti sen voi havaita tarinoina ja muina symboleina, joilla siitä kerrotaan. Mutta sen voi mahdollisesti havaita myös vuorovaikutusverkostoissa esiintyvänä suhteellisen homogeenisina ja erityisinä kulttuurisina piirteinä, siis samankaltaisuuden tihentymänä. Kiinnostava kysymys on se, mikä on näiden tihentymien suhde tarinoihin kyseisten kulttuurien omintakeisuudesta. Rajautuvatko ne samalla tavalla ja ovatko niiden keskeiset ilmentäjät samoja? Entä mitä tapahtuu, jos ne ovat toisistaan etäällä? Antroposemiosiksen prosessissa ne eivät kuitenkaan voi olla keskenään täysin irrallisia. Kuten Barth on todennut omissa tutkimuksissaan, aina ei kulttuurin emisistinen määritelmä ole etisistisestä näkökulmasta ainakaan ainut mahdollinen. Toisaalta hän on todennut myös, että emisistinenkin määritelmä voi argumentoinnin kautta muuttua tai sen kannattajat voivat nähdä vaihtoehdoisen näkemyksen mahdollisena. Ja edelleen, tarinat kulttuureista eivät välttämättä noudata kyseisestä kulttuurista löytyviä kulttuurihis-

150 Ks. viite 127.

151 Barth 1969a; Barth 1994. Barth puhuu kirjoituksissaan etnisyydestä, mutta katsoo itsekin, että kulttuuri ja etnisyydet ovat niin tiiviisti toistensa kuvia, että käsitteistä voi puhua rinnan, Barth 1994, 176. Kulttuurin määreenä etnisyydet ei tietenkään ole ainoa mahdollinen, mutta esimerkkinä oivallinen.

152 Ks. Kramsch 1999. Claire Kramsch analysoi rajallisten kulttuurien ilmenemistä Peircen kolmannuuden käsitteen avulla ja suhteessa toisiin kolmannuutena määriteltyihin kulttuureihin. Hän ei kuitenkaan ota tarkasteluun antroposemiosiksen prosessia kokonaisuudessaan kulttuurin käsitettä pohtiessaan, vaan pitäytyy rajallisten kulttuurien mukaisessa ajattelussa.

toriallisia faktoja, eivätkä kulttuurisiksi symboleiksi nostetut elementit ole välttämättä etisistisesti silmiinpistävimpiä tämän kulttuurin ilmentäjiä.¹⁵³

Yhtä lailla kuin emisistisesti, myös etisistisesti määritelty tietty, rajattu kulttuuri on olemassa argumentoituna kolmannuutena ja siis symbolisena tietona kulttuurisesta erityisyydestä. Muuta mahdollisuutta ei tietoisella ja ilmaistulla tiedolla ole. Ja kuten jo aiemmin totesin, kolmannuutena argumentoitu kulttuuri ei koskaan ole täysin selkeästi rajattavissa muista kulttuureista eikä kulttuurin sisällä yhtenäisyys ole täydellinen, kun symbolista kulttuuria verrataan globaalissa vuorovaikutusprosessissa syntyvään kulttuuriseen samankaltaisuuden tihentymään ja antroposemiosiksen verkostoon kokonaisuudessaan. Kaikki rajallisiksi määritetyt kulttuurit ovat kuitenkin viime kädessä alisteisia antroposemiosiksen prosessille ja sen osia.

Myöskin kulttuurin rajoja ilmentävät symbolit ja rajallisten kulttuurien kokonaisuudet kolmannuudessa argumentoituina symboleina tai tarinoina ovat globaalin antroposemiosiksen prosessin osia ja siten väistämättä, mahdollisesta muutosvastarinnasta, yhtenäisyyden vaatimuksista ja jähmeydestä huolimatta, perustaltaan muuntuvia ja heterogeenisiä. Niin ikään tieteelliset tekstit ovat tällaisia symbolisia konstruktioita ja muuntuvat tieteellisen keskustelun ja muun kulttuurisen prosessin osina. Tällä tavalla siis niin tieteelliset kuin arjessa elävät käsitykset tietyistä kulttuureista, samaten kuin näitä kulttuureja ilmentävät suppeammat symbolit, muuntuvat ja kasvavat, kuten symbolit perusluonteensa mukaan kasvavat, hiljalleen ja jatkuvasti globaalissa antroposemiosiksen prosessissa.

Symbolien voima kulttuurin virrassa

Kulttuurin perusvirrassa, antroposemiosiksen prosessissa, siis elää ja kasvaa erilaisia symboleja ja tarinoita, jotka kertovat tiettyjen, rajallisten ja piirteiltään erityisten kulttuurien olemassaolosta. Miten nämä symbolit kulttuurin virrassa elävät, muuntuvat ja toimivat? Mikä on symbolisten kertomusten suhde antroposemiosiksen prosessin kokonaisuuteen globaalisti tai vain paikallisesti? Minkälainen kirjo on olemassa erilaisia symbolisia kertomuksia, jotka kertovat tietystä kulttuurista ja miten ne suhteutuvat toisiinsa? Minkälaisessa käytössä symbolit ja tarinat erityisistä kulttuureista ovat?

Kuten jo aiemmin toin esille, 1900-luvun lopun kulttuurin käsitettä käsittelevässä keskustelussa valta oli yksi keskeinen esille nostettu aihe. Todettiin, että sekä tutkimuksessa että muussa yhteiskunnallisessa toiminnassa tuotetuilla kertomuksilla tietyistä, rajallisista kulttuureista on vaikutusvaltaa kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti, ja sitä myös käytetään. Tutkimuksessa problematisoitiin tällaisen kulttuurin olemassaolon oikeus niin analyttisenä käsitteenä kuin vallan välineenäkin. Ja samalla 1900-luvun lopulla yhteiskunnassa

153 Barth 1969b; Barth 1994.

muualla alettiin yhä useammin käyttää kertomuksia tietyistä, rajallisista kulttuureista hyödyksi erilaisten päämäärien saavuttamiseksi.

Tiettyjä kulttuureja koskevien kuvausten sijasta oleellisempaa onkin ottaa analyysin kohteeksi erilaiset emisiset ja mahdollisesti etisistisetkin symboliset tarinat tietyistä kulttuureista ja niihin liittyvät valtarakenteet¹⁵⁴. Silloin analyysia ei rajoiteta vain yhden symbolisen, tiettyä kulttuuria kuvaavan tarinan sisälle tai siihen kohdistuvaksi, vaan näkökulma ulotetaan, tässä käyttämieni käsitteiden mukaisesti, antroposemiosiksen prosessiin laajemmin. Mutta miten valta yhdistyy antroposemiosiksen prosessiin?

Milton Singer näki kulttuurit ja identiteetit semioottisessa prosessissa vuorovaikutuksessa tuotettuina merkityksinä. Hän ei kuitenkaan tarkastellut sitä erityisesti myöhemmässä kulttuurin tutkimuksessa painotettua ulottuvuutta, jossa kulttuurit tai identiteetit tulevat kulttuurisina konstruktioina välineellistetyiksi ja jonkin vallan käyttämiksi¹⁵⁵. Hänen tutkimuksessaan semiosikseen ei ole liitetty valtaa.

Ulf Hannerz on eritellyt teoreettisessa kompleksisten kulttuurien määrittelyssään neljä erilaista *organisationaalista kehystä*, joihin kulttuurin perusvirta jäsentyy. Ne ovat *elämänmuoto* tai *elämäntapa*, *liikkeet*, *markkinat* ja *valtio*.¹⁵⁶ Nähdäkseni tässä työssäni esittämäni antroposemiosiksen prosessin toiminnot rinnastuvat monin osin elämäntapaan ja spontaanisti syntyviin liikkeisiin. Elämäntapa on kulttuurissa, siis tässä käyttämieni käsitteiden mukaisesti semiosiksen prosessissa, elävää osittain hiljaiseksi tiedoksi asettunutta tavanomaisuutta ja arjen rutiininomaista toistoa. Näen siinä kuitenkin itse Hannerzin määrittäyksestä poiketen selkeän luovuuden ja muuntuvuuden ulottuvuuden, en pelkästään tavanomaistunutta rutiinia. Tietoisuus ja luovuus ovat antroposemiosiksen prosessissa ole-massa koko ajan ja aktuaalistuvat arjessa vahvemmin tai heikommin tilanteen ja olosuh-teiden mukaan. Jonkinasteisena ne ovat kuitenkin läsnä aina. Lisäksi näen, että tavanomaisuus tai symbolisuus painottuu kaikissa kulttuurisissa yhteyksissä toisinaan enemmän ensiyden tai toiseuden kaltaiseksi tiedostamattomaksi rutiiniksi, toisinaan taas se on esillä tietoisena kolmannuutena. Hannerzin näkemyksistä poiketen siis katson, että niin on myös muissa hänen ajattelunsa mukaisissa organisationaalisisä kehüksissä, ei vain tavanomaisuutena arjessa.¹⁵⁷

Hannerzin käsite liikkeet on semiosiksen virrassa toimivaa tietoista symboleilla mit-telyä, joka perustuu vapaaehtoiseen yksittäisten ihmisten toimintaan, eikä ole hallinnol-taan vahvasti keskitettyä. Liikkeet nousevat elämäntavoista ja tuovat julki oman missionsa. Ne ovat jossakin määrin organisoituneita, joten symbolien virtaa ohjaava valta on niissä järjestyneempää kuin yksittäisten ihmisten keskinäisessä vuorovaikutuksessa.¹⁵⁸ Kuten sanottu, korostan Hannertzin näkemyksistä poiketen, että liikkeetkin perustuvat kolman-

154 Esim. Keesing 1994, 309–310.

155 Singer 1984.

156 Hannerz 1992, 46–47. Termit ovat englanniksi Hannerzin teoksessa seuraavat: *organizational framework* sekä *form of life, movement, market* ja *state*.

157 Hannerz 1992, 47–50. Ks. arkisen toiminnan ja tavanomaisuuden luovuudesta Knuutila 2006; Kilpinen 1998.

158 Hannerz 1992, 49–50.

nuuteen eli tavanomaisuuteen, joka tilanteen ja olosuhteiden mukaan painottuu milloin enemmän selkeästi ilmaistuihin symboleihin kolmannuudessa, milloin taas enemmän ensiyteen päin. Vaikka liikkeiden perusominaisuus on mission tietoiseksi ja näkyväksi tekeminen, katson että ne eivät kuitenkaan voi olla vapaita antroposemiosisksen perusprosessin taipumuksesta symbolien tavanomaistumiseen.

Hannerzin jako elämäntapaan ja liikkeisiin painottaa näille elämänalueille ominaisia piirteitä ja tarjoaa siten analyysiin terävyyttä. Pidän kuitenkin oleellisena sitä, että arjen uudistavan luovuuden ja liikkeiden hiljaiseksi tiedoksi vaipuvan ja itseään toistavan tavanomaisuuden ulottuvuudet ovat kulttuurin teoriassa näkyvissä. Jos niitä ei teoriassa mainita, niillä ei juuri ole mahdollisuuksia tulla näkyviksi toisaalta tutkimuksissa, toisaalta kulttuurin välineellisessä hyödyntämisessä. Muotoilemani semioottisen kulttuurin teorian avulla se on mahdollista jäsentyneesti.

Markkinoiden käsitteen avulla Hannerz jäsentää toisaalta ihmisten tuottaman materian liikkumista kaupan myötä, toisaalta tähän tavaravirtaan liitetyn kulttuurisen – siis hänellä mentaalisen – aineksen kasvua¹⁵⁹. Katson kuitenkin että antroposemiosisksen prosessissa sekä aineellinen että aineeton aines kutoutuvat globaaliksi, dynaamiseksi verkostoksi ja aineellinen ja aineeton ovat kulttuurista molemmat. Kulttuurin perusvirran toiminnassa mielen sisäiset seikat liittyvät jokaisen merkin kohdalla mielen ulkoisiin elementteihin, olivat ne sitten ainetta tai aineetonta. Materiaan kytkeytyy siis aina sen merkinä toimiessaan mielen sisäinen ulottuvuus: representantti yhdistyy aina interpretanttiin ja saa muodon ikonisena, indeksisenä tai symbolisena merkkinä. Materiaan yhdistetyt merkitykset voivat olla tietoisesti kolmannuudessa ilmaistuja symboleja. Mutta ne voivat olla myös indeksejä ja ilmaista silloin jonkin representantin ja merkin kohteen välisen kausaalisen suhteen, kuten vaikkapa punaisena hehkuvan keittolevy ilmaisee ylikuumenemisensa tällaisen punaisuuden oppineelle. Ja materian saamat merkitykset voivat toimia myös ensiydessä ikonisina, vaikkapa peitteen tai lämpimän uunin tuomana lämmön aistimuksena iholla. Materian saamat merkitykset voivat myös tavanomaistua samalla tavalla kuin mitkä tahansa muutkin merkit, jolloin ne eivät ole aktiivisesti esillä kolmannuudessa symboleina.

Hannerzin ja myös muiden tutkijoiden esille tuoma kulttuurisen aineksen kasvu ihmisten työstämien ja kuljettamien materiavirtojen yhteydessä¹⁶⁰ ei siis ole kulttuurisen aineksen absoluuttista, määrällistä kasvua, vaan antroposemiosisksen prosessissa aineelliseen kulttuuriin merkkien avulla yhdistetyn kulttuurin symbolisen ulottuvuuden entistä vahvempaa tiedostamista ja sen nostamista tavanomaistuneesta muodosta julkituoduksi kolmannuudeksi. Mutta se on myös tämän näkyväksi tehdyn symbolisen ulottuvuuden tiettoista kasvattamista ja sillä leikittelyä joko yhden merkin – sanotaan esimerkiksi tavaran tai rakennuksen – kohdalla tai merkkien kokonaisvirrassa, jolloin merkin materiaallinen

159 Hannerz 1992, 48.

160 Ks. esim. Wilenius 2004, 25–29.

osuus voi yhä useammin olla vaikkapa bittien kuljettamien aineettomia merkityksiä välittävien väri-, valo- ja äänivirtojen näennäisen immateriaalisuuden tasolla, kuten vaikkapa Internetistä tietokoneelle napatun elokuvan tai musiikkiteoksen kohdalla on asia. Myös aktiivisesti tuotettu symbolisuus toisaalta taas kulttuurin virrassa helposti tavanomaistuu ja tietoisuus siitä laimenee. Edelleen on huomattava, että materia maiseman ja fyysisen luonnonympäristön muodossa toimii irtaimen tai kiinteän tavaran kanssa samalla tavalla antroposemiosiksen dynaamisen verkoston osana¹⁶¹.

Viimeinen Hannerzin organisationaalinen kehys on valtio. Se on alueellisesti järjestäytynyt ja organisoitunut moniin eri organisaatioihin. Sillä on toimissaan joka tilanteessa yksittäiset ihmiset ylittävää ja keskitettyä valtaa hallussaan. Hannerz käsittää valtiolla myös muut hallinnon tasot kuin varsinaiset valtionhallinnon toimet, mutta ei erittele niitä käsitteellisesti tarkemmin. Valtion olemassaolon tapaan kuuluu konstruoida alueellaan asuvat ihmiset kansalaisikseen, mikä yleensä vaatii jonkinasteista kulttuurista – siis tietoisesti ilmaistua symbolista – tämän ihmisryhmän homogenisointia. Valtio myös asettuu ohjaamaan ihmisten arkisia toimia ja tuottamaan niille mahdollisuuksia. Tämä tapahtuu esimerkiksi esteettisesti ja älyllisesti tyydyttävän ympäristön muodossa, minkä Hannerz ottaa esille puhuessaan valtion tarjoamasta hyvästä kulttuurista.¹⁶² Koska määritän kulttuurin antroposemiosiksen dynaamiseksi verkostoksi, määritän myös valtion tuottaman kulttuurisen laajemmin kuin Hannerz kattamaan sekä aineellisen että aineettoman ympäristömme kaikkiaan.

Hannerzin organisationaaliin kehyksiin sijoittamat asiat ovat osittain jäsennettävissä antroposemiosiksen verkoston ja merkkien toiminnan avulla. Siihen pohjautuvan semioottisen kulttuurin teorian avulla on kuitenkin mahdollista saada toiminnallinen ja symbolinen todellisuutemme Hannerzin jaotteluun verrattuna tarkempaan ja laajempaan otteeseen. Kuten jo aiemmin toin esille, pidän oleellisena, että luovuuden ja tavanomaisuuden ulottuvuudet tulevat näkyviksi osiksi kulttuurin määritelmään ja myös läpäisevät kaiken kulttuurisen toiminnan analyysissä. Arjen rutiineihin kutoutuu antroposemiosiksen prosessissa perustavaa luovuutta. Eriasteisesti organisoituneen toiminnan kautta tietoisesti ylläpidetyt symbolit pyrkivät antroposemiosiksen osina tavanomaistumaan osin huomaamattomiksi.

Näiden seikkojen lisäksi pidän oleellisena sitä, että aineellinen ja aineeton kulttuuri tulevat molemmat näkyviksi osiksi kulttuurin määritelmään ja niin ikään ovat läsnä kaiken kulttuurisen toiminnan analyysissä. Antroposemiosiksen prosessi ja merkkien toiminta siinä antavat analyysissä mahdollisuuden näihin molempiin sen lisäksi, että niiden avulla on mahdollista eritellä kulttuurin perusvirtaa ja kulttuurisia konstruktioita toiminnassa ja suhteessa toisiinsa. Tästä syystä katson, että kulttuurin määrittäminen Peircen semiotiikan pohjalta edellä esittämälläni tavalla on hedelmällisempää kuin Hannertzin mallin käyttä-

161 Maisemasta kulttuurisine merkityksineen ks. esim Saltzman 2001.

162 Hannerz 1992, 48–49.

minen. Monissa kohdin nämä tukevat toisiaan, mutta pidän semioottisen mallin tuomia lisä oleellisia ja käytän siksi sitä kulttuurin määrittämiseen.

Ne osat, jotka Hannerzin organisaationaalisista kehyksistä eivät jäsenny antroposemiosisin verkoston avulla, liittyvät valtaan, ja ne on siksi oleellista saada mukaan kulttuurin määritelmään. Valtaa on hänen mukaansa liikkeissä ja valtion – tai yleensä hallinnon – toimissa. Valtaa Hannerz erittelee vuorovaikutustilanteiden symmetrian ja epäsymmetrian käsitteiden avulla. Kyse on kulttuurisen tiedon ja merkitysten pienten virtojen kulkusuunnista ja vahvuuksista ihmisten välillä. Tarkasteltavana on, välittyvätkö merkitykset kasvokkain vai laajemmin yhdeltä tai harvoilta laajoille joukoille, kuten esimerkiksi median välityksellä tapahtuu, tai päinvastoin suurilta joukoilta harvoille ja valituille ihmisille, mikä on tilanne esimerkiksi laajoissa mielenosoituksissa. Lisäksi tarkasteltavana on kulttuurin virrassa kulkevien merkitysten määrä sekä yhdistyminen aineellisiin resursseihin ja valtaan.¹⁶³ Kyse on siis antroposemiosisin perusvirran analyysistä siten, että tästä perusvirrasta hahmotetaan sen liikkumisen suuntia ja vahvuuksia ihmisjoukossa, tämän virran materiaalista ulottuvuutta ja virtaan liittyvää valtaa. Siirryn hetkeksi käsittelemään valtaa toisen sosiaaliantropologin, Fredrik Barthin ajatusten mukaan. Palaan sen jälkeen takaisin Hannertzin symmetrian ja epäsymmetrian käsitteisiin.

Fredrik Barth on luonut analyysimallin, jonka avulla voi jäsentää hiukan toisesta suunnasta vallan, organisoiden toiminnan ja ihmisten arkielämän suhdetta¹⁶⁴. Hän on kehittänyt analyysimallinsa etnisyyden tutkimiseen, mutta katson että sitä voi soveltaa myös laajemmin kulttuurin analyysiin. Etnisyys on yksi tapa luoda määre jonkin rajatun ihmisryhmän kulttuurille. Muita vastaavanlaisia rajatuiksi määritettyjä kulttuureja ovat esimerkiksi alueelliset kulttuurit, maaseutukulttuuri, kaupunkikulttuuri, eri sosiaaliryhmien kulttuurit, työpaikkakulttuurit tai ”yhteiseen kiinnostukseen perustuvat harrasteyhteisöt”¹⁶⁵. Näistä työpaikkakulttuurit vaikuttavat suppeammilta kuin muut esimerkkikulttuurini. Harrasteyhteisöt tai harrastekulttuurit sekä sosiaaliryhmien kulttuurit poikkeavat muista taas siinä, että niissä yhdistävänä tekijänä ei ole paikka, vaan elämänmuodon tai kiinnostuksen kohteiden suuntautuminen joillakin ihmisillä heitä yhdistävällä tavalla. Kuitenkin kaikki rajalliset kulttuurit symbolisina kokonaisuuksina kattavat vain valikoidun osan tarkoittamansa ihmisjoukon kulttuurisesta olemassaolosta kaikkiaan. Siten periaatteellista

163 Hannerz 1992, 55–61.

164 Barth 1994.

165 Harrasteyhteisöt on Stuart Hallin mainitsema globalisaation esille nostama kulttuurin muoto, Hall 2003 (1995), 91. Kulttuuri-käsitettä käytetään paljon ja sitä yhdistetään erilaisiin määreisiin. Puhutaan vaikkapa ruokakulttuurista, rakennuskulttuurista tai musiikkikulttuurista. Näissä huomio rajataan tiettyihin aineellisen tai aineettoman kulttuurin elementteihin, ei minkään ihmisryhmän kulttuuristen piirteiden kokonaisuuteen. Tietynlainen ruoka- tai musiikkikulttuuri tai jokin muu vastaava symbolisesti määritely kokonaisuus voidaan kuitenkin yhdistää johonkin tiettyyn ihmisryhmään, jolloin tämä ruoka- tai musiikkitaiteiden tai muiden kulttuuristen piirteiden joukko symboloi tätä ihmisryhmää. Tässä kohdistan huomioni nimenomaan kulttuureihin, jotka liitetään erilaisiin ihmisryhmiin. On huomattava, että nämä ryhmät eivät ole suljettuja, vaan niistä on mahdollista irtautua tai niihin voi liittyä, ks. Barth 1994, 180. Niitä kuvaavat piirteet eivät myöskään kata niiden piirissä elävien ihmisten elämänkokonaisuutta kaikessa heterogeenisuudessaan ja muuntuvuudessaan, vaan nämä kulttuurit ovat olemassa, tässä käyttämäni termien mukaisesti, antroposemiosisin prosessissa muuntuvina emistisinä tai etistisinä kulttuurisina symboleina, kuten olen edellä esittänyt.

eroa näiden erilaisten ihmisryhmien kulttuurien välillä ei ole ja kaikkiin niihin voi soveltaa Barthin analyttistä mallia.

Barthin mallin mukaan etnisyys – tai kulttuurisuus – elää eri tavoin erilaisissa organisatorisissa yhteyksissä. Nämä yhteydet voi jakaa kolmeen eri tasoon. Yksi niistä on *mikrotaso*, jolla tarkoitetaan ihmisten arkista elämää vuorovaikutuksessa oman ympäristönsä kanssa. Tällä tasolla kulttuuri on heterogeenista ja muuntuvaa. Ihmiset operoivat erilaisilla etnisyyttä – tai kulttuurisuutta – ilmaisevilla merkeillä ja symboleilla, mutta käyttävät niitä varioiden ja muunnellen.¹⁶⁶

Semioottiseen kulttuurin teoriaani yhdistettynä mikrotason kulttuuri on siis olemassa antroposemiosiksen perusprosessina. Sen yhteisyys on olemassa ihmisten ja heidän ympäristönsä välisessä vuorovaikutusverkostossa, jossa yksilöt ja ympäristö vaikuttavat toisiinsa ja jossa ne molemmat muuntuvat vähitellen. Mikrotasolla kulttuurin yhteisyys ei ole koskaan totaalista siinä mielessä, että löytyisi jokin semiosiksen osa, jonka kaikki siihen kytkeytyvät ihmiset tuntisivat ja jota he toteuttaisivat samanlaisena.

Toinen Barthin analyysimallin mukainen etnisyyttä – tai kulttuurisuutta – määrittävistä yhteyksistä on *välitaso*, eli erilaisiin rajattuihin kulttuureihin liittyvien organisaatioiden ja instituutioiden taso. Tällä tasolla on tarve luoda pelkistettyjä kuvia kyseisestä kulttuurista, jotta niitä voitaisiin käyttää välineinä tämän kulttuurin etujen ajamiseksi.¹⁶⁷ Työni semioottiseen kulttuurin teoriaan yhdistettynä välitasolla on siis tarve määrittellä kulttuuri emistisesti symbolisena tietona kulttuurisesta omintakeisuudesta. Tätä symbolista erityisyyttä saatetaan ilmaista joillakin yksittäisillä symboleilla tai kulttuurin erityisyydestä kokonaisuutena kertovana symbolisena tarinana, usein molempina. Nämä symbolit ja tarinat tulevat kulttuurisessa vuorovaikutuksessa antroposemiosiksen perusprosessin osiksi ja muuntuvat ja varioivat siinä. Välitason toimintaa ohjaa kuitenkin Barthin mukaan pyrkimys pitää kuva kulttuurista mahdollisen homogeenisena, stabiilina ja muista kulttuureista erottuvana.¹⁶⁸

Kolmas etnisyyttä – tai kulttuurisuutta – määrittävistä tasoista on *makrotaso*. Siihen kuuluvat valtiot ja kansainväliset yhteisöt säädöksineen, resurssineen, organisaatioineen ja instituutioineen. Tällä tasolla luodaan toiminnan puitteet ja mahdollisuudet väli- ja mikrotasolle.¹⁶⁹ Täällä ei luoda emistisiä tarinoita tietyistä välitasolla toimivista kulttuureista¹⁷⁰. Sen sijaan tällä tasolla voidaan luoda etisistisiä tarinoita välitasolla toimivista kulttuureista ja erityisesti tällä tasolla luodaan yleisiä toimintamahdollisuuksia niin välitason emistisille symboleille tietyistä kulttuureista kuin myös mikrotason kulttuurin perus-

166 Barth 1994. *Mikrotaso* on alkukielellä Barthin tekstissä *mikronivå*.

167 Barth 1994. *Välitaso* on alkukielellä Barthin tekstissä *mellomnivå*.

168 Barth 1994.

169 Barth 1994. *Makrotaso* on alkukielellä Barthin tekstissä *makronivå*.

170 Makrotasolla toimivat kansallisvaltiot luovat emistisiä symboleita ja tarinoita oman kansansa kulttuurin erityisyydestä, samaten esimerkiksi Euroopan unioni luo eurooppalaisuutta ilmentäviä symboleja ja pyrkii rakentamaan tarinaa eurooppalaisesta erityisestä kulttuurista ja identiteetistä. Kansatieteellisellä ja folkloristisella tutkimuksella on tunnetusti ollut osuutensa tällaisessa toiminnassa. Ks. esim. Andersson 1991; Eriksen 1993; Honko 1980; Alsmark 1982; Räsänen 1989.

virralle, eli tässä käyttämieni käsitteiden mukaisesti antroposemiosiksen prosessille kaikkiaan. Makrotasolla on – meillä demokraattisen järjestelmän puitteissa saadut – valtuudet käyttää valtaa suhteessa välitason organisaatioihin ja mikrotasolla toimiviin yksittäisiin ihmisiin. Välitasolla on samaan tapaan mahdollisuuksia käyttää valtaa suhteessa yksittäisiin ihmisiin. Etnisyys – tai kulttuurisuus – on yksi väline, jota nämä vallan haltijat käyttävät tai ohjaavat käytettäväksi välineenä esimerkiksi ihmisten elinmahdollisuuksien parantamiseksi.¹⁷¹

Barthin analyttinen malli auttaa siis jäsentämään sitä, miten emisistisiä tai etisistisiä, symbolisesti konstruoituja tarinoita erityisistä, rajatuista kulttuureista käytetään välineellisesti eritasoisissa valtarakenteissa ja niiden keskinäisissä suhteissa. Muotoilemani semioottisen kulttuurin teorian valossa on huomattava kuitenkin, että ne kaikki, niin tarinat kuin valtarakenteetkin, kuitenkin perustaltaan elävät antroposemiosiksen perusprosessissa. Siinä nämä valtarakenteet ovat havaittavissa yllä esitettyjen Hannerzin määrittämien vuorovaikutustilanteiden symmetrisyyksien ja epäsymmetrisyyksien avulla. Analyysissa voi niiden avulla hahmottaa merkitysten, materian ja vallankäytön suuntia ja voimakkuuksia. Niiden erittelyssä auttavat Barthin analyttisten tasojen ja niille luonteenomaisten pyrkimysten tuoma jäsenitys.¹⁷²

Kaikki Barthin analyttisen tasot muodostavat yhdessä kulttuurin kokonaisuuden. Ne ovat erotettavissa toisistaan vain analyttisesti. Elämän kokonaisuudessa ne ovat koko ajan kietoutuneet toisiinsa ja vaikuttavat toisiinsa. Yksi ihminen voi eri toimissaan mahdollisesti vaikuttaa kaikilla kolmella tasolla. Erilaiset samankaltaisuuden tihentyminä tai symbolisena tietoisuutena olemassa olevat ja rajattavissa olevat kulttuurit sijoittuvat eri tavoin tähän kokonaisuuteen. Jotkin niistä ovat enemmän mikrotasolla, kuten harrastekulttuurien kanssa tuntuisi usein olevan laita, jotkin myös väli- ja makrotasoilla, kuten esimerkiksi Barthinkin analysoiman etnisyyden kohdalla on asia. Mikrotaso eli kulttuurin antroposemioottinen perustaso on kaikissa väistämättä olemassa. Väli- ja makrotason organisaatioiden intressien mukaan määrittyy se, mitkä kulttuuriset piirteet tulevat mukaan niiden toimintaan ja millä painoarvolla ne sen tekevät. Makro- ja välitasolla käytetään organisatorista valtaa alempia tasoja määrittämään.

Semioottisen kulttuurin teorian antina tässä on sen huomaaminen, että mikrotasolla toimiva antroposemiosiksen prosessi on kuitenkin koko kulttuurista virtaa perustaltaan määrittävä tekijä. Muun muassa empiirisesti kiinnostava kysymys vallan kannalta ajatellen on se, mikä tässä ristikkäisten voimien kokonaisuudessa on antroposemiosiksen perusprosessin suhde tarinoihin kulttuurien rajallisuudesta ja omintakeisuudesta ja toisin päin. Ja mikä on erilaisten kulttuurista erityisyyttä koskevien tarinoiden suhde toisiinsa antroposemiosiksen perusprosessissa.

171 Barth 1994.

172 Symboliset tarinat kulttuurin erityisyydestä on vahva väline. Silloin kun niiden käyttöön liittyy vallan lisäksi myös väkivaltaa, tämä tulee erityisen brutaalilla tavalla näkyviin. Ks. esim. Barth 1994, 186–188; Hall 2003 (1995), 100–105, Eriksen 2000, 194–196.

Kulttuurin kolme olomuotoa

Kokoan edellä esitetyn kulttuurin semioottisen teorian pääkohdat kuvioon 4. Jäsennyksen jakautuu Fredrik Barthin analyttisen mallin mukaisesti kolmeen eri tasoon. Kulttuurin kolme erilaista olomuotoa sijoittuvat näille kolmelle analyttiselle tasolle siten, että kaksi niistä, antroposemiosisken globaali perusprosessi ja siinä esiintyvät häilyvät samankaltaisuuden tihtentymät, ovat ominaisia ja vallitsevia mikrotasolla, mutta väistämättä vaikuttavat myös muilla tasoilla kulttuurin perustavina ominaisuuksina. Kolmas kulttuurin olomuoto, symbolinen tietoisuus kulttuurisesta erityisyydestä, elää eri tavoin eri tasoilla. Mikrotasolla sen muuntuvuus ja varioivuus on suurinta antroposemiosisken perusprosessin osana. Väli- ja makrotasoilla ihmiset pyrkivät levittämään sitä muiden tietoisuuteen ja käyttöön kiteytyneessä ja stabiloituneessa muodossa näille tasoille ominaisten intressien ja vallan avulla. Tavoitteena on silloin vahvistaa sellaisia kulttuurista erityisyyttä ilmentäviä tarinoita ja symboleja, jotka vahvistavat väli- ja makrotasojen organisaatioita ja instituutioita.

Antroposemiosisken prosessissa jokaisessa yksittäisessä merkityksenantohetkessä merkin ihmismielen sisäiset ja ulkoiset ulottuvuudet vaikuttavat toisiinsa tasaveroisesti. Merkin mielen ulkoiset piirteet koostuvat sekä aineettomista että aineellisista elementeistä. Aineelliset elementit puolestaan koostuvat sekä ihmistekoisista että luonnon muovaamista ilmentymistä. Antroposemiosisken prosessissa jokainen merkityksenanto tuo merkin kokonaisuuteen enemmän tai vähemmän uusia piirteitä. Siten tässä vuorovaikutusprosessissa mielen ulkoinen aineellinen ja aineeton maailma, representantit ja merkkien kohteet, muuntuvat koko ajan. Samalla tavalla jokaisen yksilön mielen sisäinen maailma, interpretantit, muuntuvat koko ajan. Kulttuurin prosessi on perustaltaan uutta luova. Mielen sisäiset ja ulkoiset muutokset kytkeytyvät ja vaikuttavat toisiinsa aina merkkien luomisen ja tulkinnan kautta. Tilanteesta riippuen muutos voi olla suurta ja ilmentää kulttuurille ominaista luovuutta. Se voi kuitenkin olla myös pientä ja enemmänkin kulttuurista jatkuvuutta, tavanomaisuutta ja rutiineja ilmentävää. Tilanteesta riippuen merkkien tuottaminen ja tulkinta voivat ilmetä kolmannuudessa ja silloin eksplisiittisenä symbolisena tietoisuutena tai ensiyden tai toiseuden kaltaisina ja silloin enemmän rutiininomaisena tavanomaisuutena ja hiljaisena tietona.

Tämän ajattelun mukaan yhteisöllinen kulttuuri ei determinoi yksittäisiä ihmisiä, mutta he määrittävät maailmaa ja toimivat kuitenkin aina sidoksissa kulttuuriin. Yksilöt muokkaavat koko ajan kulttuurista prosessia, joka muokkaa heitä. Myöskään materiaallinen ympäristö ei determinoi ihmisiä eikä kulttuuria eivätkä ihmiset ja kulttuuri materiaalista ympäristöään. Kulttuurin prosessissa mukana ovat sekä ihminen, ajatus että materia, jotka joka hetki vaikuttavat jokaisen ihmisen ja merkityksenannon kautta toinen toisiinsa antroposemiosisken prosessissa. Se taas on osa laajempaa semioottista luonnon prosessia.

Väiltaso	Paikalliset organisaatiot ja instituutiot	Oman alueen ja/ tai ihmisjoukon yhteisen hyvän määrittäminen ja edistäminen paikallisesti tarjolla olevia resursseja käyttämällä	OLOMUOTO II: Tietyn ja rajatuksi ajateltua omaa kulttuuria koskevia emistisiä symboleja ja tarinoita	Symbolleita ja tarinoita käytetään välineinä oman organisaation tai instituution kulttuuriksi ymmärretyn kokonaisuuden ylläpidossa Pyrkimys pitää kulttuurista erityisyyttä sekä niitä ilmentäviä symboleja ja tarinoita homogeenisina, stabiileina ja aktiivisesti tietoisina kolmannuuden tasolla Merkit kuitenkin elävät sekä ensiudessa, toiseudessa että kolmannuudessa välillä aktiivisen tietoisina, välillä tavanomaisuudessa muodoissa ihmisten mielissä ja toimissa	Mahdollisuus käyttää sekä symbolisesti että resurssien jaon ja säädösten kautta valtaa suhteessa yksittäisiin ihmisiin, mikä määrittyy osin makrotasolta käsin
Makrotaso	Valtioiden kansainväliset organisaatiot ja instituutiot	Ohjaavat, mahdollisuuksien mukaan tuottavat ja rajoittavat säädökset ja sopimukset, sekä aineellisten ja aineettomien resurssien jako	OLOMUOTO III: Tietyn ja rajatuksi ajateltuja kulttuureja koskevia emistisiä ja tarinoita malleja sekä symboleja ja kansainvälisten yhteisöjen kulttuurisesta erityisyydestä	Symbolien ja tarinoiden halutaan toimivan välineinä eri tasojen organisaatioiden ja instituutioiden kulttuuriksi ymmärrettyjen kokonaisuuksien ylläpidossa Pyrkimys pitää kulttuurista erityisyyttä ja sekä emistisiä että etisistä kulttuurisia malleja homogeenisina, stabiileina ja aktiivisesti tietoisina kolmannuuden tasolla Merkit kuitenkin elävät sekä ensiudessa, toiseudessa että kolmannuudessa välillä aktiivisen tietoisina, välillä tavanomaisuudessa muodoissa ihmisten mielissä ja toimissa	Mahdollisuus käyttää sekä symbolisesti että resurssien jaon ja säädösten kautta valtaa suhteessa välitason organisaatioihin ja instituutioihin sekä mikrotason yksittäisiin ihmisiin

Kuvio 4. Kulttuurin olomuodot ja analyttiset tasot

Tällaisen kulttuurin teorian avulla on mahdollista hahmottaa rajattuja, toisistaan erillisiksi ymmärrettyjä kulttuureja perustaltaan yksilöllisistä kulttuurisista piirteistä käsin siten, että nämä molemmat ulottuvuudet tulevat huomioon otetuiksi kulttuurin kokonaisuuden osina. Kun tämän mukaan kuitenkin kulttuuri nähdään perustavilta ominaisuuksiltaan globaalina antroposemiosiksen prosessina, jossa samankaltaisuuden tihentymät ja symbolisesti erillisiksi mielletyt kulttuurit elävät, apriorinen tietyn kulttuurin määrittely käy mahdottomaksi. Teoria kuitenkin jäsentää yksilöllisten ja erilaisten kulttuurisesti jaettujen piirteiden ja niiden muodostamien kokonaisuuksien suhteita toisiinsa. Lisäksi se kuvaa sitä, miten organisoidun vallan käyttö ja antroposemiosiksen perusprosessin voima vaikuttavat kulttuurin kokonaisuudessa.

6. Identiteetti semioottisen kulttuuriteorian jäsentämänä

”Only when our bodily safety and our freedom are guaranteed do we seem to have a chance to liberate ourselves from the ”murderous delirium” of ethnicity, a chance to reflect backward and forward on what it means to be, to be different, and, ultimately, as Julia Kristeva (1991) has suggested, to come to understand the strangeness within our selves.”

Regina Bendix, ”After Identity. Ethnicity between Commodification and Cultural Commentary”. Teoksessa Regina Bendix & Herman Roodenburg (ed. by), *Managing ethnicity. Perspectives from folklore studies, history and anthropology*, 2002, 90.

Kulttuuri identifioitumisen peilinä

Identiteetin käsitteen avulla katsotaan kulttuuria yksittäisen ihmisen suunnasta. Kulttuuri-identiteetti kertoo siitä, että ihminen kokee kuuluvansa johonkin symboliseen kulttuuriseen kokonaisuuteen. Toisaalta tämä symbolinen kulttuurinen kokonaisuus kaikessa muuntuvaisuudessaan tarjoaa olemassaolollaan ihmisille identifioitumisen mahdollisuuden.

Thomas Hylland Eriksen tarkastelee etnisiä identiteettejä yksilön suunnasta ja toteaa, että niissä on vaihtelua ja kirjavuutta yhdenkin ihmisen kohdalla, puhumattakaan ihmisryhmistä. Ihmisillä on monia mahdollisia identiteettejä, jotka aktuaalistuvat tilanteiden tuomien tarpeiden mukaan. Identiteettien rajat eivät ole selkeät, vaan vuorovaikutustilanteissa ihminen voi esimerkiksi tulla tulkituksi toisen kulttuurin jäseneksi kuin mihin hän itse itsensä lukee. Identiteettien häilyvyys ei kuitenkaan tarkoita, että ihmiset voisivat aivan vapaasti valita identifioitumisen kohteensa tai tulkita toisia mihin rajalliseksi nähtyyn kulttuuriin hyvänsä kuuluviksi. Vuorovaikutustilanteissa yksittäisten ihmisten käsitykset asioista suhteutuvat toisten ihmisten käsityksiin ja tällä tavalla neuvotellen identifiikaatio tapahtuu aina yksittäisissä tilanteissa. Monesti ei ole edes tarvetta tuoda identiteettiä julki. Ja monissa tilanteissa neuvottelua ei juuri tarvita, koska identiteetti on niin ilmeinen. Mutta ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa kaikkiaan kuitenkin identiteettien rajoja koko ajan haetaan ja määritellään.¹⁷³ Tässä siis Eriksen hahmottelee sitä, miten iden-

173 Eriksen 1993, 30–33. Ks. myös esim. Hall 2003 (1995), 97. Myös Lauri Honko kuvaa toimintaa, jonka voisi rinnastaa mikrotason kulttuuriseen identifikaatioprosessiin termillä ”naturlig identiter”, Honko 1982, 18–23. Ks. myös Wolf-Knuts 1995. Sekä Hongon että Wolf-Knutsin analyyseissa identifikaatio tapahtuu suhteessa suhteellisen selkeään ja ehkä tietoisesti konstruoituun, ongelmattomaan kohteeseen, eikä jatkossa esille tulevaa globaalia monimerkityksisyyden ulottuvuutta vielä näy heidän ajattelussaan. Laura Aro erotelee kolme tapaa määritellä identiteetti. Tasapainomalli kuvaa sitä, miten ihminen säilyttää sisäisen henkilöytensä muuttuneissakin oloissa. Vuorovaikutusmalli tarkastelee identiteettiä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa syntyvänä ja vaikuttavana ilmiönä. Maailmankuvamalli rinnastaa identiteetin kulttuurin arvoihin, eetokseen tai teemaan. Aro 1999, 178. Näistä kiinnityn vuorovaikutusmalliin, jossa pysyvyys ja muuntuvuus sekä erilaiset arvot ja eetokset elävät.

tifikaatio tapahtuu Barthin mallin mukaisella mikrotasolla ja tässä muotoilemani semioottisen kulttuurin teorian mukaisessa antroposemiosuksen kulttuurisessa perusprosessissa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa.

Teppo Sintonen käsittelee etnologis-yhteiskuntatieteellisessä väitöskirjassaan yksittäisten ihmisten identiteettejä narratiivisuuden ja elämäntarinoiden kautta. Hän siis pitää, semioottisen kulttuurin teoriani valossa, identiteettejä yksilökohtaisina kolmannuudessa olevina symbolisina rakenteina, jotka kuitenkin ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja perustuvat kertojien elettyyn, konkreettiseen elämään. Sintosen työssä muotoilemani teorian mukainen, merkityksiä tuottava antroposemiosuksen perusprosessi ja siinä vuorovaikutus ihmisten ja heidän fyysisten ja mentaalisten ympäristöjensä välillä ei tule minkäänlaisessa muodossa eikä minkäänlaisin käsittein teoriassa näkyviin, vaan ajattelu keskittyy tarinoihin symbolisina, intertekstuaalisina rakenteina.¹⁷⁴ Samalla tavalla, kun pidin tähän tapaan vain ideaalisessa maailmassa liikkuvaa kulttuurin määritelmää liian rajoittuneena, katson myös, että tällä tavalla määritely identiteetin käsite on liian kapea. Katson, että identiteetin tulisi kyetä rinnastumaan määritelmäni mukaiseen kulttuuriin kokonaisuudessaan.

Stuart Hall erittelee identiteettiä suhteessa kahteen eri näkemykseen kulttuurista. Toisen mukaan kulttuuri on suhteellisen pysyvä ja suljettu merkitysten ja käytäntöjen muodostama rakenne, jolla on oma ajallinen ja paikallinen jatkuvuutensa. Tämän näkemyksen hän haastaa muun muassa kontaktivöhykkeen, transkulturoitumisen ja diasporan käsitteiden avulla ja pyrkii siten tavoittelemaan kulttuurin käsitettä, joka sopii paremmin globalisaation pyörteisiin.¹⁷⁵

Kontaktivöhyke on hänellä ”aiemmin maantieteellisesti ja historiallisesti erillään eläneiden ihmisten tilallis-ajallinen rinnakkainelo ja kohtaloiden yhteen nivoutuminen”¹⁷⁶. Transkulturoituminen tarkoittaa sitä, että aiemmin jyrkästi toisistaan erillään olleiden kulttuurien välillä on siinä määrin vuorovaikutusta, esimerkiksi kolonialisaation myötä, että niistä tulevat kulttuuripiirteet yhdistyvät joksikin uudeksi, jossa on piirteitä useasta kulttuurista. Myös valtaa, epäsymmetrisessä muodossa, kytkeytyy tällöin vuorovaikutusprosessiin. Diasporalla Hall kuvaa sitä, miten ihmiset siirtyvät kulttuureista toisiin. He siirtyvät fyysisesti paikkaan sidotusta kulttuurista toiseen paikkaan sidottuun kulttuuriin, jolloin identifioituminen tapahtuu jätettyyn paikkaan ja sen kulttuuriin. Kun kuitenkin identifikaatio tapahtuu vuorovaikutuksessa lähiympäristön kanssa, diasporassa identifikaatio saa myös fyysisistä paikkaa ylittäviä muotoja. Diasporassa elävät ihmiset sitoutuvat sekä uuteen, että entiseen asuinpaikkaansa, tai useisiin fyysisiin paikkoihin, ja muodostavat näistä symbolisen, moneen kuvitteelliseen paikkaan kiinnittyvän kokonaisuuden

174 Sintonen 1999.

175 Hall 2003 (1995), 85, 124–126.

176 Hall 2003 (1995), 105. Hall viittaa tässä Mary Louise Prattin ajatuksiin; Pratt 1992, 7. Prattin alkutekstissä ””contact zone” is an attempt to invoke the spatial and temporal copresence of subjects previously separated by geographical and historical disjunctures, and whose trajectories now intersect”. Suomennos on Juha Koiviston Stuart Hallin tekstistä.

identifikaationsa pohjaksi. Näissä prosesseissa kulttuurit hybridisoituvat tai kreolisoituvat, syntyvät yhdistymisen ja vuorovaikutuksen kautta uusiksi.¹⁷⁷

Tässä Hall siis analysoi, semioottisen kulttuurin teoriani käsittein hahmotettuna, sitä miten kulttuurit ja identifikaation kohteet symbolisina rakenteina muuntuvat ihmisten välisessä globaalissa vuorovaikutuksessa, siis antroposemiosiksen verkostossa kulttuurin perusprosessissa. Kontaktivyohtykeen, diasporan, transkulturoitumisen ja kreolisaation käsitteet liittyvät kuitenkin kaikki rajallisina nähtyjen kulttuurien ideaan, siis symbolisiin tarinoihin rajallisista kulttuureista. Niitä ei voi olla olemassa antroposemiosiksen globaalissa vuorovaikutusverkoston perustasolla. Ne pitävät näkyvissä kulttuureja toisistaan erottavia piirteitä, siis niihin liitettyjä symbolisia erityisyyksiä. Ne myös tuovat näkyviin kulttuurisista samankaltaisuuden tihentymistä niille kullekin erityisiä ja niitä toisista vastaavista erottavia piirteitä. Ne eivät korosta kulttuurisia piirteitä, jotka yhdistävät samankaltaisuuden tihentymiä toisiinsa. Nämä Hallin käyttämät käsitteet edellyttävät symbolista tietoisuutta lähtökohtaisesti toisistaan erillisinä pidetyistä kulttuureista, jotka voivat kohdata ja muuntua tai joista voidaan poistua ja joihin voidaan saapua.

Hall operoi, kulttuuriteoriani valossa, ainakin suhteellisen tietoisina kolmannuudessa ilmenevien symbolisten rakenteiden ja tarinoiden keskuudessa. Hän näkee, että kulttuurinen heterogeenisuus ja muuntuvuus ovat niin vahvoja, varsinkin globalisaation myötä, että kulttuureilla suljettuina ja pysyvinä merkitysrakenteina ei ole elämisen mahdollisuuksia. Ja hän erittelee sitä, miten näille kulttuurisille rakenteille käy globaalissa kulttuurisessa vuorovaikutuksessa. Heterogeenisuutta ja muuntuvuutta hän ei käsitteellistä kulttuurin käsitteen osaksi, eikä hän näe kulttuuria perustaltaan globaalina mikrotasolla toimivana merkitysten verkostona ja prosessina antroposemiosiksen tapaan. Hallin kirjoitusten kautta tulee kuitenkin hyvin näkyväksi se, miten kulttuurit tarjoavat yksittäisille ihmisille kiinnittäytymisen ja kuulumisen paikkoja sekä konkreettisesti että symbolisessa muodossa. Toisaalta tulee myös hyvin näkyväksi se, että identifikaatioprosesseissa ja ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa rajattuina pidetyt, symboliset kulttuurit muuntuvat.

Thomas Hylland Eriksen on aiemmin siteerattua myöhemmässä tekstissään tarttunut uudelleen etnisyyden – tai nähdäkseni yhtä hyvin kulttuurisuuden – yhteydessä etnisille tai kulttuurisille ryhmille ominaisten, arjen konkreettisten ja rutiininomaisten kulttuuristen piirteiden tarkastelun tarpeeseen. Hän toteaa, että julkituodut symboliset etnisyyden tai kulttuurisuuden merkitykset eivät nouse tyhjästä. Ja hän peräänkuuluttaa tutkimusta, joka selvittäisi arkiseen tavanomaisuuteen juontuneiden symbolien ja poliittiseen käyttöön muokattujen symbolien keskinäisiä suhteita, jotta ymmärtäisimme paremmin, mitä kulttuurissa kaikkiaan tapahtuu.¹⁷⁸ Regina Bendix pohtii vaikeutta ja mahdollisuutta irrottautua symbolisista identiteettirakenteista arkisessa vuorovaikutuksessa. Hän hakee

177 Hall 2003 (1995), 105–124; Pratt 1992, 6–7. Myös Hannerz nostaa kreolisaation oleelliseksi käsitteeksi, kun käsitellään kulttuurin globaalissa kokonaisuudessa rajattavissa olevia kulttuureja ja niiden vuorovaikutusta keskenään, Hannerz 1992, 261–267.

178 Eriksen 2000.

siis mahdollisuutta toimia moniulotteisina yksilöinä ilman tiettyjen, valittujen identiteettitarinoiden tuomaa kahletta. Hän toteaa hyvin uskottavasti, että ainoastaan silloin, kun voimme tuntea itsemme sekä fyysisesti että mentaalisesti vapaiksi ja turvatuiksi, voimme yksilöinä päästä irti haastavasti vastakohtaisuuksia ja pelkistyksiä luovista tai ylläpitävistä identiteettirakenteista.¹⁷⁹ Sekä Eriksen että Bendix siis hakevat tutkimuksiin vankempaa arkisten kulttuurin perusprosessien tarkastelua. Tässä käyttämäni termien avulla ilmaistuna, heillä on tavoitteena saada toisaalta yksilöllisiä piirteitä sisältävä, heterogeeninen ja varioiva antroposemiosiksen perusprosessi, toisaalta siinä tavanomaistuneina elävät samankaltaisuuden tihtymät vahvemmin näkyviin ja ilmaistuiksi kolmannuudessa argumentoituina, jotta arjen monimuotoinen todellisuus voisi olla entistä tietoisempaa ihmisten mielissä havaintojen tarttumapintana ja toiminnan viitoittajana kulttuurin globaalissa vuorovaikutusprosessissa. Kun nykyisin tuntuvat lähes yksinomaan hallitsevan selkeästi ilmaistut, vaikkakin mahdollisesti tavanomaisuudessaan osittain tiedostamattomasti toistetut, symboliset identiteettirakenteet kulttuureista omina, rajattuina kokonaisuuksiin.

Haastavissa vastakkainasettelun tilanteissa identiteetit politisoituvat helposti, jolloin niiden toiminta vahvistuu Barthin mallin mukaisilla väli- ja makrotasoilla, jotka ulottavat valtaansa entistä selkeämmin mikrotasolle, kuten esimerkiksi Marjut Anttonen on todennut väitöskirjassaan¹⁸⁰. Sheila L. Croucher erittelee kiinnostavasti sitä, miten globalisaatio muuntaa identiteettien toimintaa ja politisoitumista nyky-yhteiskunnissa. Hän toteaa, että vaikka kontaktiverkosto globaalilla tasolla ei ole uusi ilmiö, se on kuitenkin nykyisin ajallisesti ja tilallisesti niin paljon entistä tiiviimpi, että se muuntaa sosiaalisia, poliittisia ja taloudellisia suhteita ja todellisuuksia. Tämä muuntaa myös identifioitumisen prosesseja. Ne vankistuvat, tässä käyttämäni käsiteiden avulla sanoen, tietoisina, kolmannuudessa olevina symboleina ja tarinoina, jolloin niiden arkinen tavanomaisuus ohenee. Symboliset tarinat hänen erittelemistään kansallisuuksista, etnisyyksistä ja sukupuoliryhmistä saavat uudenlaisia sisältöjä, muotoja ja poliittisia painoarvoja, jotka eivät pysy vakaina, vaan muuntuvat globaalissa vuorovaikutusprosessissa. Globaali, moniulotteinen merkitysverkosto on konkreettisempaa läsnä yhä useamman maapallollamme elävän ihmisen omassa vuorovaikutuskentässä ja tarjoaa identifikaation mahdollisuuksia valittavaksi eri tilanteisiin. Muun muassa etniset ryhmät tai sukupuoliryhmät saavat globaalilla tasolla malleja ja tukea toisiltaan. Globaali yhtenäistymisen voima haastaa tällöin kansalliset erityisyydet. Perustaltaan identifikaatio on kuitenkin yksilöllistä ja siten kaikkia symbolisia rakenteita ravistelevaa, varsinkin kun jatkuvasti muuntuvaa valinnanvaraa on globaaleilla identifioitumisen kentillä tarjolla. Mutta kuitenkin yksilöllinen identifikaatio myös vahvistaa yhteisiä symbolisia identiteettirakenteita. Koko prosessi on täynnä vas-

179 Bendix 2000.

180 Anttonen 1999. Myös esim. Lauri Honko kuvaa identiteettien rakentamista väli- ja makrotasoilla. Hänellä asia tulee esille positiivisena käyttövoimana lähinnä kansallisella tasolla, Honko 1980; Honko 1982.

takkaisia voimia, joiden yhteisvaikutusta tuntuu olevan mahdotonta hallita tai ennustaa. Kuitenkin kaikkiaan identifikaation ja identiteettien kirjon merkitys Croucherin mukaan tulee kasvamaan.¹⁸¹ Kulttuurin perustava, arkinen antroposemisen prosessi ei siis todellisessa elämässä kykene irrottautumaan globaalissa virrassa kulkevista väli- ja makrotasoilla elävistä kiteytyneistä symbolisista kulttuurisista konstruktioista. Katson että tutkimuksissa on kuitenkin tärkeää analyttisesti erottaa nämä toisistaan ja tuoda kulttuurin antroposemioottiselle perusprosessille näkyvyyttä, jotta moninaisuus ja muuntuvuus saisivat paremmin elintilaa symbolisten rakenteiden ajoittaisessa puristuksessa¹⁸².

Paikalla on erityinen merkitys monissa identiteeteissä. Se mielletään yhdeksi kulttuurisen identifikaation peruspilariksi. Symbolisten kulttuuristen konstruktioiden kytkös konkreettiseen paikkaan tai paikan ajatukseen on vahva, vaikka ei välttämätön. Kaikki rajallisina nähdyt kulttuurit eivät hae voimaansa paikallisuuden avulla. Paikan ajatukseen liittyy myös maisema, joka helposti juontuu kyseistä kulttuuria kuvaavien symbolien joukkoon silloin, kun se yhdistetään nimenomaan tiettyyn paikkaan ja sen luonnon- ja kulttuuriympäristöön.¹⁸³

Fyysiseen tai kuvitteelliseen paikkaan sijoitettu kansa tai etninen ryhmä on toinen vahva elementti identiteeteissä. Ajatuksissa on ihannekuva ihmisjoukosta, joka on ammoisista ajoista lähtien elänyt keskinäisessä vuorovaikutuksessa samoilla seuduilla ja muodostanut siellä eläessään yhteisen, jaetun kulttuurin, johon sen jäsenet identifioituvat ja mahdollisesti liittyvät myös keskinäisin sukulaisuussuhtein.¹⁸⁴

Todellisuus ei koskaan ole ollut läpensä näiden paikan ja kansan ihannekuvien mukainen, mutta globaalissa maailmassa niiden olemassaolon konkreettiset mahdollisuudet ovat entisestään heikentyneet. Ideoina kulttuurille ja identifikaation kohteille kuuluvista peruspiirteistä ne kuitenkin elävät vahvoina edelleen globaaleilla identiteettimarkkinoilla tarjoten symbolisten konstruktioiden malleja erilaisille kulttuurisille paikallisuuksille tai ryhmittymille kautta maailman.¹⁸⁵

Perimmältään identiteeteissä on kuitenkin kyse ihmisen itseystestä. Laura-Kristiina Moilanen ja Susanna Sulkunen ovat Jerrolds Seigeliin viitaten erottaneet niistä kolme erilaista analyttistä ulottuvuutta. Ensimmäinen on fyysinen tai ruumiillinen olemassaolo, johon liittyvät ihmisen keho, luonne ja perustarpeet. Semioottisen kulttuurin teoriansi valossa silloin liikutaan pitkälti ensiyden ja hiukan myös toiseuden tasoilla siinä, miten ihminen on enemmänkin vain potentiaalisesti vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Toiseksi on suhteellinen, sosiaalisessa ja kulttuurisessa vuorovaikutuksessa ilmenevä identiteetin ulot-

181 Croucher 2004, 185–196; ks. myös Siikala, A-L. 1997, 62–64.

182 Tutkijan arvot vaikuttavat väistämättä jossain määrin tutkimuksen rakentumiseen. Tässä näkyvät omat arvoni: pyrin tutkimukseni avulla tuottamaan elintilaa monimuotoiselle, muuntuvalle, suvaitsevalle ja luovalle arjen kulttuurille, jonka uskon lisäävän inhimillistä hyvinvointia. Tuon tämän esille, jotta tämän työni ulottuvuus voisi asettua yleisen arvioinnin kohteeksi akateemisessa ja arkisessa keskustelussa.

183 Hall 2003 (1995), 88–95.

184 Hall 2003 (1995), 94–99.

185 Hall 2003 (1995), 88–99.

tuvuus. Semioottisen kulttuurin teoriani valossa siinä on kyse tavanomaisuudesta näissä vuorovaikutussuhteissa, joita hallitsevat toiseudenomaisina elävät merkit. Identiteetit ja identifikaatio eivät välttämättä ole tietoisia, vaan toimivat tavanomaistuneen arjen osasina. Kolmanneksi on aktiivisesti itsestään tietoinen itsenä oleminen. Tällöin kulttuurin teoriani valossa itseys on olemassa kolmannuuden tasolla argumentoituna identiteettinä.¹⁸⁶

Pidän näitä kaikkia ulottuvuuksia olennaisina ja elämässä toisiinsa kietoutuneina. Yllä kuvatuissa globaaleissa vuorovaikutusprosesseissa nämä kaikki ovat joka hetki mukana. Identiteetit ovat olemukseltaan sekä itsenä olemista, vuorovaikutteista identifioitumisen prosessointia, että sen tuottamia konkreettisia ja tiedostettuja identiteettien ilmauksia. Katson lisäksi, että näissä vuorovaikutussuhteissa ei riitä se, että tarkastellaan vain niiden sosiaalisia ja kulttuurisia puolia. Vuorovaikutus sekä ihmistekoisena että luonnonvaraisen materiaalsen maailman kanssa on myös oleellinen identifikaation ja identiteettien analyysissä, mitä Moilanen ja Sulkunen eivät identiteetin piirteitä kuvatessaan mainitse.

Identiteetti ja identifikaatio

Näkemykseni mukaan kulttuurisina ilmiöinä identiteetit ja identifikaation prosessi toimivat antroposemiosiksen prosessin osina. Sen ja sen avulla hahmottuvan kulttuurin kolmen olemassa olon tavan avulla määritetty identiteetin käsite avaa näkemään siitä joi-takin tuoreita ulottuvuuksia. Samalla käsite muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden. Keskeisenä identiteetin käsitteen lähtökohtana on se, miten ihminen hahmottaa itsensä laajemman kulttuurisen ilmentymän osaksi. Yksittäisten ihmisten suunnasta ajateltuna ensinnä identiteetit ovat ensiyden tasolla kehollisesti ja aistinvaraisesti itsenä olemista. Kyse on silloin lähinnä potentiaalisesta kulttuurisesta identifioitumisesta.

Toiseksi identiteetit ovat antroposemiosiksen prosessissa pääasiassa toiseuden tasolla tapahtuvaa itseyden määrittymistä suhteessa lähipiiriin muihin ihmisiin sekä kunkin ihmisen omaan aineelliseen ja aineettomaan ympäristöön. Kyse on tottumuksesta toimia kulttuurisessa semiosiksen prosessissa mahdollisesti tiedostamattomienkin tapojen mukaan, määrittää siinä omaa olemassa olon tapaa ja määrittä oman toimintaympäristön vaikutuksessa jatkuvassa identifikaation prosessissa. Tällöin näitä totunnaisia tapoja ei aktiivisesti liitetä symbolisiksi, tiettyyn kulttuuriin kuulumisen merkeiksi. Jos kulttuurisessa vuorovaikutuksessa prosessoituvat merkit ovat tässä tietoisella tasolla ilmaistuja symboleja, ne ilmaisevat jotakin muuta kuin tiettyyn kulttuuriin kuulumista. Ne ovat symbolisella tasolla olevaa kulttuurissa välittyvää tietoa maailmasta muuten. Identiteetit ilmenevät tällä tasolla esimerkiksi yllä esiteltyjen Thomas Hylland Eriksenin näkemysten tapaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toimivana identifikaationa. Semiosiksen prosessissa tulee kuitenkin selkeästi näkyväksi se, että

186 Moilanen & Sulkunen 2006, 9–10; Seigel 2005, 5–7, 11, 18, 24–25.

tiettyyn, häilyvärajaiseen kulttuuriin kuulumisen kokemus on olemassa toiseuden totunnaisina tapoina, ja tällöin nimenomaan hiljaisena tietona.

Tällä tasolla toisiinsa linkittyvät kulttuuriset identiteetit voivat muodostaa globaaliin antroposemiosiksen prosessiin omia, jossain määrin rajallisia samankaltaisuuden tihentymiään eli tietyn ihmisryhmän suhteellisen yhteisiä kulttuurisia olemassaolon tapoja. Ajan ja erilaisten tilanteiden mukana antroposemiosiksen prosessissa muuntuvat koko ajan sekä se ihmisjoukko, jota tällainen yhteisyys koskee, jokaisen heidän omat tiedostamattomat ja tiedostetut kokemuksensa itsestään että heidän häilyvärajaisesti yhteiset olemassaolon kokemuksensa. Yksi yksilö voi kokea sekä samuutta että vierautta samojen ihmisten kanssa. Hän voi myös kokea samuutta ihmisten kanssa, jotka tuntevat yhteenkuuluvuutta hänelle vieraitten kulttuurisen olemassaolon tapojen kanssa. Jokainen voi kokea myös samuutta useiden erilaisten ja muuntuvien samankaltaisuuden tihentymien kanssa. Nämä kaikki olemassaolon, samuuden ja vierauden kokemukset ovat olemassa, vaikka eivät nousisikaan tietoisesti argumentoiduiksi. Ne ovat arkisessa vuorovaikutuksessa esillä sanattomana tuttuuden tai vierauden tunteina sekä taitona tai vaikeutena toimia yhdessä muiden kanssa tässä semiosiksen tihentymässä. Tämän tapaisen identiteettien olemassaolon Regina Bendix halusi yllä siteeraamassani tekstissään nähdäkseni tuoda vahvemmin tietoiseksi kulttuurisen vuorovaikutuksen ja identifioitumisen osana ja selkeästi ilmi tuottujen ja pelkistettyjä kulttuurisia piirteitä korostavien identiteettien rinnalle.

Globalisaation pyörteissä tihentymiä muodostavat vuorovaikutuskentät hajautuvat monelle taholle aivan yksittäisistä ihmisistä ja esimerkiksi paikkaan, etnisyyteen, kansallisuuteen tai johonkin sosiaali- tai intressiryhmään sitoutuvista tihentymistä asti kohti erilaisia muuntuvia globaaleja ja glokaaleja merkitysmaailmoja ja vuorovaikutusprosesseja. Tätä Sheila L. Croucher erittelee kirjoituksissaan. Yksittäisten ihmisten arkielämää tarkasteltaessa tässä on kyse Barthin analyyttisen mallin mukaisesta mikrotason toiminnasta. Mutta tällaista vuorovaikutusta on mukana myös väli- ja makrotasojen toiminnassa.

Kolmanneksi identiteetit ovat antroposemiosiksen prosessissa kolmannuuden tasolla ilmaistua tietoisuutta itseystä suhteessa muihin. Ymmärrys omasta yksilöllisestä tai kulttuurisesta erityisyydestä tehdään näkyväksi symbolisina tarinoina tai muina tästä erityisyydestä kertovina symboleina. Ne elävät, muuntuvat ja varioivat ihmisten arjessa, siis kulttuurissa mikrotasolla antroposemiosiksen prosessissa. Monesti niihin kuitenkin kytkeytyy jokin identiteeteille sisältöjä tuottava sekä identifikaatiota tukeva ja ohjaava valta, kuten esimerkiksi kansallisuuden tai etnisyyden rakentamisissa tapahtuu. Tällöin on kyse väli- tai makrotason toiminnasta sen mukaisesti, mistä organisaatioista milloinkin on kyse. Niiden tuottamat kulttuurin erityisyydestä kertovat symbolit toimivat suhteessa kulttuuriin samankaltaisuuden tihentymiin ja nostavat esille valikoituja kulttuurisia piirteitä ja rajallisesta kulttuurista kertovia tarinoita yksilöiden identifioitumisen kohteiksi. Tähän suhteeseen nähdäkseni Thomas Hylland Eriksen kiinnitti huomiota nostaessaan esille arjen konkreettisten ja rutiininomaisten ilmiöiden tarkastelun tarpeen etnisyyden tutkimuk-

nessa. Paikallisen, alueellisen, etnisen, kansallisen, eurooppalaisen ja globaalin vuorovaikutuksen muodostamassa kudelmassa näistä kulttuureista kertovien piirteiden ja tarinoiden muodot kohtaavat sekä niitä tukevia että niitä hajottavia kulttuurisia piirteitä entistä useammin, kuten yllä Sheila L. Croucheriin viitaten totesin.

Stuart Hallin kontaktivyöhyke, diaspora, transkulturoituminen ja kreolisaatio voivat esiintyä tietoisina ainoastaan silloin, kun identiteetit ovat kolmannuuden tasolla ilmaistua itsenä olemista suhteessa johonkin toisenlaiseen. Tämä tietoisuus voi nähdäkseni olla emisististä tai etisistä. Jälkimmäisessä tapauksessa erilaisissa kulttuurisissa samankaltaisuuden tihentymissä elävät ihmiset voivat olla kosketuksissa toisensa kanssa ja vaikuttaa toisiinsa ilman, että ovat välttämättä näistä vaikutuksista tietoisia. Sen sijaan jokin näiden samankaltaisuuden tihentymien ulkopuolinen taho tuo silloin nämä vaikutukset etisistisenä ymmärryksenä esille niiden välisestä kulttuurisesta vuorovaikutuksesta.

Identiteetteihin ja identifikaatioon vaikuttavaa kulttuurista vuorovaikutusta voi olla Fredrik Barthin ajatuksia seuraten esimerkiksi välitasolla eri organisaatioiden välillä, väli- ja makrotasoilla eri organisaatioiden välillä tai väli- ja mikrotasoilla organisaatioiden ja yksilöiden välillä. Kaikissa tilanteissa kyse on luonnollisesti yksittäisten ihmisten toiminnasta, mutta erona on se, edustavatko he toimissaan jotakin organisaatiota tai instituutiota vai ovatko siinä vain omana yksityisenä itsenään. Hannerzin symmetrian ja epäsymmetrian käsitteiden avulla on mahdollista jäsentää kulttuurisen tiedon, merkitysten ja aineellisten resurssien virtojen kulkusuuntia ja vahvuuksia. Ne valaisevat eri tasojen välistä ja sisäistä vuorovaikutusta ja vallan kytkeytymistä identiteettien muodostumisen ja muuntumisen prosesseissa.

III OSA

Murroksia ja murrosten hallintaa

7. Globalisaatio, aluekehitystyö ja kulttuuri

”The conference showed that the smaller islands of Europe, which are too often ignored by the mainland and the larger islands, are leading the way with innovative solutions in the field of renewable energy, education, social provisions and IT.”

*ESIN (European Small Islands Network) Inter Islands Exchange Project, December 2006, 8.*¹⁸⁷

Murroksia globaalissa kulttuurin virrassa

Antroposemiosiksen prosessi muodostaa kaikkiaan koko ihmiskunnan kattavan aineellisten ja aineettomien kulttuuristen elementtien virran. Pentti Malaska on tulevaisuuden-tutkijana jäsentänyt ihmiselämän muutosta maapallon mittakaavassa ja laajassa aikaperspektiivissä menneestä nykyisyyteen ja kohti haltuun tavoiteltavaa tulevaisuutta. Peruskysymyksenä ja tulevaisuuden hahmottamisen apuna on se, milloin voidaan havaita sellaista muutosta, että kyse on yhteiskunnan perusluonteen vaihtumisesta. Hän näkee, että maatalousvaltaisesta, perustarpeiden tyydyttämiseen painottuvasta yhteiskunnasta on aikanaan siirrytty aineellisia tarpeita tyydyttävään teolliseen yhteiskuntaan ja nyt siirrytään edelleen aineettomia tarpeita tyydyttävään palvelu- tai informaatioyhteiskuntaan.¹⁸⁸

Malaskan mukaan jokaiselle vaiheelle on luonteenomaista pyrkimys kasvattaa ja tehostaa omaa perustuotantoaan. Sen saavuttamiseksi kehitetään keinoja, jotka alkavat tuottaa varsinaisen tehtävänsä ohessa myös aivan uusia kulttuurisia piirteitä. Maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa tietämystä ja teknologiaa kehitettiin, jotta viljelykset, karja ja pyynti tuottaisivat paremmin ja rakennukset, tarve- ja työkalut, vaatetus ja ruoka saataisiin vähemmällä uurastuksella aikaan. Samalla kuitenkin syntyi tiedollinen ja teknologinen itu (*germ*), josta teollinen kehitys alkoi kasvaa. Maatalouden hiljalleen tehostuessa oli enemmän ja enemmän mahdollisuuksia kasvattaa tätä itua. Maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa toimineiden käsiteollisuuden, manufaktuurien ja ruukkien pohjalta muodostettiin vähitellen teollisessa yhteiskunnassa vallitsevia teollisia laitoksia ja niiden tarvitsema tietopohja. Tehostuneen maatalouden johdosta yhä useampi ihminen saattoi työskennellä aineellisia tarpeita tyydyttävän teollisuuden parissa ja tuottaa aina vain enemmän ja tehokkaammin uusia aineellisia tuotteita ihmisiä hyödyttämään ja huvittamaan. 1970-luvulta

187 Sitaatti on Euroopan pienten saarten verkoston (ESIN, European Small Islands Network) tiedotuslehdessä, jossa kerrottiin 21. –22.11.2006 Skotlannissa pidetystä Euroopan pienten saarten konferenssista ja muusta verkoston toiminnasta. Varsinais-Suomen saaristo on mukana tässä verkostossa. TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja VI, 26.4.2007, liitteenä em. tiedotuslehti.

188 Malaska 1991, passim.

lähtien on ollut havaittavissa taso, jolla teollisen tuotannon kasvu ei enää tehokkaasti ole lisännyt tuottavuutta, koska se samanaikaisesti on suhteellisesti kasvattanut organisaatioiden kustannuksia ja inflaatiota. Teollisen tuotannon yhteiskunnassa olivat kuitenkin jo kasvamassa uuden vaiheen idut, merkitystään lisäävä informaatio ja globaalille tasolle ulottuvat ihmisten väliset verkostot. Ne puolestaan ovat tulleet ja tulevat täyttämään kasvavia aineettomia tarpeita palvelu- ja informaatioyhteiskunnassa. Kaikkiaan tämä laajasta perspektiivistä tarkasteltu muutos ei Malaskan näkemyksissä ole unilineaarista, vaan siinä on alueellisia ja paikallisia erityispiirteitä ja eriaikaisuutta.¹⁸⁹

Vaihdokset maatalousvaltaisesta teolliseen ja teollisesta palvelu- ja informaatiovaltaiseen yhteiskuntaan on nähty murrosten kautta tapahtuviksi. Elämme parhaillaan näistä jälkimmäisessä. Murrokset ovat aikakausia, joihin ajoittuu runsaasti yhtäaikaisia, nopeita muutoksia sosiaalisissa rakenteissa, kulttuurissa, taloudessa ja politiikassa. Murrosajan muutosprosessiin saattaa sisältyä kaoottisiaakin piirteitä.¹⁹⁰

Ilmar Talve on esittänyt analyysin murroskausista Suomen kansankulttuurissa, siis väestön arkisissa elämänmuodoissa ja niiden edellytyksissä. Siitä käy ilmi, että maatalousvaltaista aikaa luonnehtivat kaikkiaan ajoittaiset kuolleisuutta lisänneet katovuodet, sairaudet ja nälänhädät. Siltä kannalta voi katsoa, että on oikeutettua määrittää Malaskan tapaan maatalousvaltainen aika perustarpeiden tyydyttämisen ajaksi. Kuitenkin Talven analyysi tuo tältä ajalta esille myös runsaan joukon kulttuurisia piirteitä, joita ei voi katsoa pelkästään suojan, lämmön ja ravinnon hankinnaksi. Näihin kuuluvat musiikki, tanssit, leikit ja pelit. Lisäksi monilla kulttuuripiirteillä on useita yhtäaikaisia funktioita, mikä näkyy muun muassa tekstiili-, puu- ja metallitöiden – siis vaatteiden, kodintekstiilien ja erilaisten tarve- ja työkalujen – sekä rakentamisen ajoittain runsaana ja erilaisia statusarvoja tavoittelevana koristeluna. Myös aina elämään kuuluneet juhlat sisältävät piirteitä, jotka eivät selity vain perustarpeiden tyydyttämisellä. Niin ikään on mainittava Suomeen keskiajalta lähtien perustetut kaupungit, jotka ovat kaupan ja käsityöläisyyden keskuksina tuoneet alusta asti kulttuuriin moninaisuutta, huveja ja ylellisiäkin piirteitä, vaikkakin hyvin pienelle väestönosalle.¹⁹¹

Tämän maatalousaikakauden tarkemman tarkastelun ansiona on se, että näkyviin nousee myös aikaisempia murroskausia, joiden aikana yhteiskunnassa ja kulttuurissa on tapahtunut monia yhtäaikaisia ja perustavia muutoksia. Niiden kautta maatalousvaltainen kulttuuri ei näyttäydy yhtenäisenä, vaan sieltä löytyy keskeisesti toisistaan poikkeavia jaksoja. Vastaavasti teolliseen ja informaatiopainotteiseen aikaan vievät murrokset eivät nouse tästä suhteellisen muuttumattomana nähdystä taustasta niin merkittävästi entisestä poikkeavina esille jo pelkästään siksi, että nähdään että murrosaikoja on ennenkin ollut. Talve painottaakin kulttuurissa aina ilmenevää muutosta, josta voidaan hahmottaa toisistaan poikkeavia periodeja. Koska muutos on jatkuvaa ja vähittäistä, periodien rajat eivät ole

189 Malaska 1991, passim.

190 Rubin 2000, 21–25; Wilenius 1997, 42–43.

191 Talve 1979, passim.; Malaska 1991, 142–143.

selkeitä, vaan aina kulloistenkin analyysissä erilaisina esille nousseiden periodien välillä on näkyvissä siirtymäkausi, murros aikakaudesta toiseen.¹⁹²

Talven tarkastelun pääpaino kohdistuu historialliseen aikaan, vaikka hän hakeekin sille taustaa esihistoriasta. Maatalous seuraa murroksen kautta esihistoriallista pyynti- ja keräilytaloutta, jota voi nähdäkseni maatalousaikaa perustellummin luonnehtia perustarpeiden tyydyttämiseen keskittyväksi ajaksi. Muutos maatalousvaltaiseen kulttuuriin tapahtui Suomessa vähittäin kivikauden lopulta ja erityisesti pronssikaudelta alkaen¹⁹³. Pyynnillä on ollut kansanomaisen monitoimitalouden osana suuri merkitys maatalouden rinnalla läpi rautakauden ja pitkälle historialliselle ajalle asti. Viljely ja karjatalous ovat kuitenkin olleet merkittäviä elinkeinoja jo esihistoriallisena aikana ja ne ovat säilyneet keskeisinä aina teolliseen aikaan asti. Ensimmäisen maatalousaikakauteen sijoittuvan murroskauden, keskiaikaan johtaneen murroksen, Talve määrittää 1200-luvulle. Silloin Suomessa vakiinutettiin Ruotsin kruunun ja katolisen kirkon hallinto lännessä, toisaalta idässä ortodoksinen kirkko ja Novgorod muodostivat asemansa. Murrosta edelsivät jo pitkään jatkuneet kontaktit kristillisine vaikutteineen kumpaankin suuntaan. Suomeen perustettiin todennäköisesti 1200-luvun lopulta alkaen ensimmäiset kaupungit, joihin keskitettiin kaupankäynti ja käsityöläisyys. Ihmiset saivat tämän murroksen aikana tottua lukuisiin aineettoman ja aineellisen kulttuurin uutuuksiin sekä perustavalla tavalla uusiin sosiaalisiin rakenteisiin rälssimiehineen, pappeineen ja kaupunkien porvareineen. Murroksessa keskeistä olivat aikaisempaan nähden huomattavasti alueellisesti laajentuneet ja ajallisesti tihtyneet kulttuuriset kontaktit, joiden taustalla oli kirkon ja kruunun vaikutus ja auktoriteetti. Yksittäisten ihmisten kannalta aikakausi toi tullessaan todennäköisesti sekä aineellisesti että henkisesti vankempaa turvallisuutta.¹⁹⁴

Seuraavan siirtymä- tai murroskauden keskiajan kulttuurista uuteen aikaan Talve sijoittaa 1500-luvulta 1720-luvulle ajoittuvalle ajanjaksolle. Tähän aikaan sijoittuvat laajat muuttoliikkeet Savon ja pohjoisen Suomen erämaihin. Kirkon piirissä tapahtui uskonpuhdistus. Koulutusjärjestelmää kehitettiin ja vuonna 1640 perustettiin Turun Akatemia. Uskonpuhdistuksen, koulutuksen ja kirjapainotaidon kehittymisen seurauksena kansankielinen uskonnollinen kirjallisuus ja luku- ja kirjoitustaito alkoivat levitä ihmisten keskuuteen. 1700-luvun alkupuolella Etelä- ja Länsi-Suomessa lukutaito ylittikin useilla paikkakunnilla täysi-ikäisten keskuudessa 75 % rajan. Valtion ja kirkon valta tiivistyi, ja useita hallinnollisia uudistuksia toteutettiin muun muassa postin, tavarankuljetuksen ja ihmisten kuljettamisen ja kulkeamisen helpottamiseksi. Ruotsin kieli alkoi hiljalleen vakiintua sivistyksen ja hallinnon kieleksi.

192 Talve 1979, 278–279.

193 Pronssikausi ajoittuu Suomessa noin vuosiin 1200–500 eKr. ja rautakausi vuosiin 500 eKr.–1150 jKr. Varhaisimmat merkit maataloudesta Suomesta ovat kivikautisen Kiukaisten kulttuurin piiristä. Se ajoittuu kivikauden loppuun alkaen noin vuodesta 2000 eKr. ja nivoutuen loppuvaiheissaan pronssikauteen, Salo 1984; Vuorela 1984.

194 Talve 1979, 279–288; Salo 1984; Vuorela 1984; ks. myös Korhonen 1985; Halinen 2002, 69–71; Hiekkänen 2002, passim.; Lehtonen 2002a, passim.; Lehtonen 2002b, passim. Kulttuurisia murroskausia on havaittavissa myös esihistoriallisena aikana, mutta niitä en käsittele tässä tarkemmin, ks. esim. Edgren 1983, passim.; Salo 1984, passim.; Lehtosalo-Hilander 1984, passim.

Tässäkin murroksessa oleellista olivat uusien kontaktien ja niiden myötä informaation huomattava kasvu entiseen nähden sekä muutokset sosiaalisissa rakenteissa ja aineellisen ja aineetoman kulttuurin piirteissä.¹⁹⁵ Keskiajan ja uuden ajan murrosten jäsentäminen keskeisten tarpeiden kautta Malaskan tapaan ei ainakaan näin tiiviisti esitetystä katsauksessa ole mahdollista. Pidän kuitenkin tärkeänä sitä, että nämä kulttuuriset murrokset tulevat huomatuiksi.

Talven analyysissa seuraava ajanjakso sijoittuu 1700-luvun alusta 1800-luvun puoleen väliin. Sen aikana edellisessä murroksessa liikkeelle lähteneet uutuudet jatkavat kehittymistään. Tähän aikaan sijoittuu muun muassa säätyvaltiopäivien perustaminen, joka aktivoi poliittisesti säätyläisten ja papiston lisäksi myös porvariston ja talonpoikien johtavia ryhmiä. Keskiajan alussa luotua kyläkohtaista sarkajakoista viljelyjärjestelmää alettiin vähitellen muuttaa isojaossa 1700-luvun loppupuolelta alkaen talokohtaiseksi, millä oli suuret vaikutukset kyläasutuksen fyysiseen ja sosiaaliseen muotoon. Painovapaus säädettiin vuonna 1766 ja uskonnonvapaus vuonna 1781. Uskonnollisuus alkoi muuttua kollektiivisesta yksilöllisempään suuntaan. Väestö kasvoi huomattavasti ja rauhankaudet toivat taloudellista vaurautta. Kontaktit sekä maan sisällä että ulkomaille kasvoivat jatkuvasti.¹⁹⁶

Teollisen murroksen Talve sijoittaa Suomessa noin vuosien 1860–1960 väliselle ajalle. Maa- ja metsätaloudesta elantonsa saaneiden ihmisten osuus väestöstä supistui jatkuvasti teollisuuden vahvistuessa ja vuonna 1966 teollisuustyöväen määrä ohitti maa- ja metsätaloudesta elantonsa saavien määrän. Eri paikkakunnilla teollistuminen tapahtui eri aikoihin ja erilaisella intensiteetillä 1800-luvun jälkimmäiseltä puoliskolta lähtien. Maaseudulla maatalous koneistui ja erikoistuminen tuli korvaamaan monitoimitalouden ja rahatalous omavaraistalouden. Aineellinen elintaso nousi, siis tulevaisuudentutkimuksessa teolliseen aikakauteen liitetty aineellisten tarpeiden tyydyttäminen oli toiminnoissa keskeisellä sijalla. Elinkeinorakenteen muutoksen ja teknologisen kehityksen rinnalla aikakaudelle keskeisesti liikkuminen helpottui, tiedon saanti ja kouluttautumismahdollisuudet paranivat ja demokraattiset oikeudet 1800-luvun lopulta lähtien kehittyvässä kansallisvaltiossa vahvistuivat huomattavasti ja muun muassa kuntien hallintorakenne luotiin. Kansalaisaktiivisuus esimerkiksi yhdistystoiminnan muodossa eli vahvana. Siirtolaisuus ja kaupungistuminen lisääntyivät. Muutoksen vaikutukset sosiaalisiin rakenteisiin sekä aineelliseen ja henkiseen kulttuuriin olivat suuret.¹⁹⁷

Kulttuuri informaatioajan murroksessa

Talven analyysi ei ulotu informaatioajan murrokseen. Sitä ovat puolestaan luonnehtineet useat yhteiskunnan ja tulevaisuuden tutkijat. Tässä työssä tutkimani ilmiö sijoittuu tähän

195 Talve 1979, 288–296; ks. myös Lehtonen 2002c, passim.; Lappalainen 2002, passim.; Joutsivuo 2002, passim.

196 Talve 1979, 288–303, ks. myös Knapas & Forsgård 2002, passim.

197 Talve 1979, 303–318, ks. myös Kolbe & Kervanto Nevanlinna 2003, passim.

murrokseen, jossa myös parhaillaan elämme. Haen siis siitä tietoa mainittujen alojen piiristä. Samaan tapaan kuin keskiajan, uuden ajan ja teollisen ajan murroksissa, informaatioajan murroksessakin pidetään yhtenä tekijänä merkittävää kasvua ihmisten välisten kaukaistenkin kontaktien ja niiden kautta välittyvän informaation määrissä. Jokainen uusi vuorovaikutusta ja uutta tietoa lisännyt hyppäys on mahdollistanut seuraavien aikakausien uutuudet. Keskiajalla kirkon ja maallisen hallinnon organisaatioiden, uudella ajalla painetun kirjallisuuden, kansanvalistuksen ja lukutaidon ja teollisena aikana toisaalta uusien teknisten kulku-, kuljetus- ja kommunikointivälineiden, toisaalta voimistuvan koulutusjärjestelmän ja kansalaisyhteiskunnan tuottama kontaktien määrän ja informaatiovirtojen raju kasvu on näiden analyysien mukaan nyt saavuttanut uuden, informaatioteknologian tuottaman hyppäyksen, jolla nähdään olevan mullistavat vaikutukset sosiaalisiin rakenteisiin sekä aineelliseen ja aineettomaan kulttuuriin¹⁹⁸. Malaskan analyysin mukaisesti olemme sen myötä siirtymässä aineettomia tarpeita tyydyttävään aikakauteen.

On nähty, että nykyiseen murrokseen ovat johtaneet ajankohtaiset poliittiset, taloudelliset ja teknologiset muutokset globaalilla tasolla. Risto Heiskala luonnehtii näiksi Suomen osalta informaatio- ja kommunikaatioteknologisen kumouksen lisäksi talouden globalisaatiota ja sääntelyn purkamista, kylmän sodan loppumista ja Neuvostoliiton romahtamista sekä 1990-luvun lamaa. Näiden seurauksina on pidetty muutoksia arvomaailmassa sekä tavoissa tulkita ja antaa merkityksiä todellisuudelle, mitkä näkyvät myös toiminnan muutoksina. Kaiken kaikkiaan talouden ja hallinnon aloilla teolliselle kaudelle ominaisesta hierarkkisesta, suljetusta, säännelystä ja yhtenäisestä toiminnan tavoitteesta on 1900-luvun lopulla siirrytty yksilöllisyyttä, moninaisuutta, avoimuutta, kilpailua, tehokkuutta ja innovatiivisuutta korostaviin ihanteisiin, joiden voidaan sanoa vaikuttavan kaikkien ihmisten elämään.¹⁹⁹

Markku Wilenius pitää tämänhetkisen siirtymävaiheen ytimenä kulttuurista muutosta. Siinä keskeistä on siirtyminen teollisen ajan yhdenmukaisuuden tavoittelusta kohti luovaa yksilöllisyyttä ja kulttuurista heterogeenisuutta, mikä näkyy myös yllä esitetystä talouden ja hallinnon muutoksessa. Toisena elementtinä on talouden ja yhteiskunnan dematerialisoituminen, jolloin tuotannossa ja kuluttamisessa yhä suurempi osuus on aineettomana kulttuurina ja materian osuus tuotteiden arvossa ja kaupankäynnissä vastaavasti pienenee. Kolmantena tekijänä kulttuurisessa muutoksessa ovat verkostot, joissa kontaktit paikallisista globaaleihin kutoutuvat toisiinsa aiempaa moniulotteisempina ja entistä muuntuvampina sosiaalisina rakenteina. Wilenius nimeääkin edessä häämöttävän uuden aikakauden verkostoyhteiskunnaksi Manuel Castellsin tapaan.²⁰⁰ Wileniuksen mukaan keskeiseksi yritysten tai alueiden kehittämisessä nousee kulttuuriosaaminen, siis yhä tiiviimmin

198 Uusimmasta murroksesta ks. esim. Castells 1996, passim.

199 Heiskala 2006, 30, 36–37; Alasuutari 2006, 63; ks. myös Castells 1996.

200 Wilenius 2004, 22–29; Castells 1996; Castells 1998, 336–360; ks. myös Florida 2004, 1–17, 267–269.

globaaleissa verkostoissa elävän heterogeenisen ja muuntuvan kulttuurisen, aineettoman merkitysjärjestelmän ymmärtäminen ja hallinta²⁰¹.

Nykyisen murroskauden kulttuurinen ydin on tämän tutkimuksen semioottisen kulttuurin teorian valossa kahtalainen. Sen mukaan ensinnäkin tässä murroksessa painopiste kulttuurissa siirtyy yhä enemmän sen perustavaan antroposemioottiseen vuorovaikutusprosessiin mikrotasolle. Sen heterogeeninen, muuntuva ja yksilöistä käsin rakentuva verkostomainen ja prosessinomainen luonne tulee kulttuurisesti entistä vallitsevammaksi ja yhtenäistävät, jonkin vallan ohjaamat väli- ja makrotasojen symboliset merkitysjärjestelmät menettävät merkitystään globaalistuvissa vuorovaikutusverkostoissa. Tämä kulttuurin yksilölähtöinen, heterogeeninen ja dynaaminen perusta nousee esille paitsi sen luontaisessa ympäristössä arkielämässä, myös entistä tärkeämpänä erilaisissa ja eritasoisissa taloudellisissa ja hallinnollisissa organisaatioissa²⁰².

Tosin murroskautta analysoivissa teksteissä ei kulttuurin käsitettä ole käsitteellistetty yksilöihin asti, vaan kulttuuri näyttyy niissä loppujen lopuksi kokonaisuutena, johon yksilöt liittyvät maailmaa jäsentäen ja siinä toimien²⁰³. Esimerkiksi Richard Florida on kyllä kiinnittänyt huomion luoviin yksilöihin. Mutta vaikka hän esittää, että luovuus ei ole minkään ihmisryhmän erityspiirre, hän kuitenkin taloudellisen elinvoimaisuuden näkökulmasta katsoen liittää luovuuden ensisijaisesti luovaan luokkaan, siis ihmisiin, jotka työskentelevät aloilla, joilla on tavoitteena tuottaa itsenäisesti ja luovasti uudenlaisia merkityksiä, palveluja ja tuotteita. Hän kiinnittää huomion niihin taloudelliskulttuurisiin yhteyksiin, joissa yksilöllisyys elää suhteellisen voimakkaana. Silloin kuitenkin kulttuurin luova, heterogeeninen ja dynaaminen perusominaisuus jää käsitteellistämättä.²⁰⁴ Sen teoreettinen jäsentäminen ja sitä kautta näkyväksi tekeminen on kuitenkin nähdäkseni oleellisen tärkeää nykyisen murroskauden kulttuurisen luonteen ymmärtämiseksi.

Toiseksi nykyisenä murroskautena katsotaan, tässä työssä esitetyn semioottisen kulttuuriteorian termein esitettynä, että antroposemiosiksen prosessissa jokaisessa yksittäisessä vuorovaikutustilanteessa ilmenevät merkit saavat yhä enemmän symbolista painoarvoa, erityisesti kaupallisen lisäarvon tuottamisen mielessä. Kuten olen kulttuurin teoriaa käsittelevässä luvussa todennut, ihmisenä maailmassa oleminen ja eläminen ovat väistämättä symbolisia. Tämä symbolinen aines kuitenkin tavanomaistuu antroposemiosiksen prosessissa, jolloin se ei enää ole olemassa tietoisena ja kolmannuuden tasolla ihmisten mielissä, vaan vaipuu ensiyden- tai toiseudenomaiseksi ja enemmän tiedostamattomaksi. Symbolisen aineksen painoarvon nousu on siis tämän valossa sitä, että merkkien symbolisia ulottuvuuksia nostetaan aiempaa aktiivisemmin tietoisiksi ja myös kaupan teon välineiksi. Kulttuurille on tässäkin yhteydessä ominaista se, että symbolit tavanomaistuvat, joten aktiivisesti heräteltyjen ja luotujen symbolien tavanomaistumista ei voi täysin estää. Kuitenkin tämän teorian mukaan näyt-

201 Wilenius 2004, 40–60.

202 Tällöin tavoitteena on esimerkiksi innovatiivisuuden nostaminen: Stähle & Wilenius 2006, 204–209.

203 Ks. esim. Wilenius 2004; Castells 1996; Castells 1997; Castells 1998.

204 Florida 2004, 8–10 ja passim.

täisi siltä, että symbolien kierto tietoisuuden ja tavanomaistumisen kiertokulussa nopeutuu. Kun vuorovaikutusprosessit samalla globaalistuvat kaikilla ja kaikkialla, keskenään ennestään erilaisten symbolien kohtaaminen tihentyy. Tämän ansiosta symbolit toisaalta nousevat helpommin tavanomaisuudesta tietoisiksi, koska rinnastus erilaiseen tuo tavanomaisen näkyviin. Toisaalta symbolit muuntuvat vilkkaammin, koska kohtaamiset epätavanomaisten symbolien kanssa väistämättä vaikuttavat jokaisen ihmisen mielessä symbolien tulkintatilanteissa syntyviin interpretantteihin. Ne puolestaan vievät uusiksi merkeiksi muodostettuina uudistuneita symboleja eteenpäin antroposemiosiksen prosessissa. Uudistuneet merkitykset elävät ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa tietoisina symboleina aikansa, kunnes taas pikkuhiljaa vakiintuvat ja tavanomaistuvat.

Tähän globaaliin, tai pikemminkin jatkuvasti paikallisen ja globaalin yhdistävään globaaliin, heterogeeniseen ja dynaamiseen prosessiin yhdistyvä organisatorinen valta ei enää kykene luomaan kattavan homogeenisia symbolisia merkityksmaailmoja. Sen sijaan keskenään kilpailevat merkityksmaailmat tulevat tavallisemmiksi ja saavat sitä kautta kukin enemmän painoarvoa. Tästä on nähdäkseen kyse esimerkiksi Castellsin esille nostamassa, verkostoyhteiskuntaan kuuluvassa erilaisten identiteettien prosessissa ja voimassa²⁰⁵. Hänen analyysissään kuitenkin yksilöllinen mikrotason kulttuurinen vuorovaikutusprosessi jää näkymättömiin²⁰⁶. Pidän tässäkin yhteydessä sen jäsentämistä ja käsitteellistämistä kulttuurin teorian osaksi oleellisen tärkeänä nykyisen globaalin kulttuurisen vuorovaikutusprosessin ja siinä elävien symbolien ymmärtämiseksi.

Murrokset Varsinais-Suomen saaristossa

Varsinais-Suomen saariston yhteiskunnalliset vaiheet ja murrokset näkyvät niissä väestö- ja elinkeinorakenteen muutoksissa, joita olen tarkemmin kuvannut luvussa 2. Maatalous- ja pyyntielinkeinot ovat säilyneet pitkälle nykyaikaan asti merkittävänä ja edelleenkin niitä alueella harjoitetaan. Niiden asema on kuitenkin 1900-luvulla selkeästi heikentynyt. Tilalle ovat nousseet erityisesti palveluelinkeinot 1970-luvulta alkaen. Kalastus on pitkälti korvautunut kalankasvatuksella. Alueella on harjoitettu maatalouden ja pyynnin lisäksi vanhastaan käsiteollisuutta. Merenkulku ja siihen liittyvä pyynti-, maatalous- ja käsiteollisuustuotteiden kauppa ovat tuoneet oman vahvan perusuonteensa alueen elinkeinorakenteeseen maatalousvaltaisena aikakautena. Talonpoikaispurjehduksesta ja laivanvarustuk-

205 Castells 1997.

206 Castells 1997, 6–12. Tässä teoksessa Castells kirjoittaa sivulla 7 seuraavasti: ”While this approach is close to Erikson’s formulation of identity, my focus here will be primarily on collective, rather than on individual, identity.” Kirjasta ei käy ilmi mihin kirjoitukseen tai kirjoituksiin Castells tässä viittaa. Tässä työssä identiteetin käsitettä määrittellessäni olen käyttänyt keskeisenä lähteenä Thomas Hylland Eriksenin kirjoituksista kulttuurista identiteettiä yksilötasolta käsin valaisevaa teoreettista ajattelua. Identiteetin ja kulttuurin käsitteiden määrittelyssä pidän kokonaisuuden ymmärtämisen ja teorian käytäntöön kytkemisen kannalta oleellisena sitä, että siihen sisältyy sekä yksilötason vuorovaikutusprosessi että kollektiivisiksi luodut rakenteet ja niiden keskinäiset suhteet.

Kuva 3. Autioitumisen merkkejä sisäsaaristosta Piikkiön Harvaluodosta. Valok. Katriina Siivonen 1999.

sesta on 1900-luvun kuluessa siirrytty suurten laivayhtiöiden palvelukseen ja merenkulku on siten yhä näkyvissä alueen elinkeinorakenteessa. Liikenne saaristossakin on kuitenkin siirtynyt selkeästi mereltä maalle. Valtio on saaristossa ollut vahvasti läsnä 1600-luvulta lähtien merenkulkuun liittyen silloin perustettujen luotsi- ja majakkalaitoksen kautta ja koska saaristosta silloin muodostettiin postin kuljetuksen keskeinen Turusta Tukholmaan vievä väylä²⁰⁷. 1900-luvulla itsenäisessä Suomessa valtiovalta kehitti saariston maantie- ja lossiverkostoa sekä yhteysalusliikennettä. Taalintehtaalle 1600-luvun lopulla perustettu rautaruukki on kehittynyt moderniksi metalliteollisuudeksi ja Paraisten ympäristön alkuaan kansanomaisen kalkinpolto on toiminut teollisesti 1800-luvun lopulta lähtien. Teollistumisen aika näkyy saaristossa myös muuttona mantereelle tai ajanjaksosta riippuen siirtolaisiksi joko Amerikkaan tai Ruotsiin elantoa etsimään. Väestö on vähentynyt 1800-luvun lopun huippuvuosista selkeästi 1970-luvulle asti, minkä jälkeen väheneminen on hidastunut huomattavasti. Matkailua pidetään lupaavana elinkeinona nykyisin. Alue houkuttelee myös uusia asukkaita. Heitä saapuu erityisesti seuduille, joilta on mahdollista kulkea päivittäin töihin lähikaupunkeihin.

Edellä esitetystä ilmenee, että Varsinais-Suomen saaristossa yllä kuvatut aikakaudet ja niiden väliset murrokset tai siirtymäkaudet eivät näy selkeinä alueen teknologisessa kehityk-

²⁰⁷ Masonen et al. 1990.

sessä eivätkä elinkeinorakenteessa. Siellä on elänyt suhteellisen vahvoina ja pitkälle 1900-luvulle asti esihistorialliselta ajalta periytyviä pyyntielinkeinoja maa- ja karjatalouden rinnalla. Teollista tuotantoa on jonkin verran, mutta se ei ole korvannut varhaisempia elinkeinoja. Murrokset kuitenkin näkyvät alueella. Keskiajan murros on saaristossa selkeä, läntinen kirkko ja maallinen hallinto vakiintuivat sinne lounaissuomalaiseen tapaan varhain. Saaristoon myöskin muutti ja juurtui niihin aikoihin ruotsinkielistä väestöä lännestä, mikä näkyy alueen kielirakenteessa edelleen.²⁰⁸ Murros keskiajalta uuteen aikaan toi valtion konkreettiseksi osaksi saariston arkea 1600-luvulta alkaen ajan kommunikaatiota parantavien luotsilaitoksen ja majakoiden sekä postin kuljetuksen tuomien velvollisuuksien kautta. 1800-luvun jälkipuoliskolla alkanut ja 1900-luvulla jatkunut teollinen murros näkyy alueella vahvimmin pyynnin ja maatalouden merkityksen vähittäisenä vähenemisenä, väestön poismuuttona ja osin uusina elinkeinoina. Kulkuyhteyksien kannalta saaristo siirtyi keskeisestä meriteiden väylästä teollisen ajan kehittyvien maakulkuyhteyksien mukaiseksi perifeeriseksi alueeksi. Aikakauteen liittyvä kansallisvaltion luominen nosti siellä Turunmaan esille yhtenä suomenruotsalaisuuden symbolisena alueena. Käsittelen tätä tarkemmin myöhemmin luvussa 8. Paikallisuuden merkityksen odotetaan nykyisin vahvistuvan ja tuovan saaristoon uusia mahdollisuuksia esimerkiksi matkailuelinkeinon kehittämiseksi. Tämä odotus liittyy uusimpaan, symbolisten merkitysten hallintaa, informaatiota ja verkostoitumista korostavaan murroskauteen.²⁰⁹ Sen aikana kysymyksiä mielessäni herättänyt ja tutkimukseni käynnistänyt keskustelu suomen- ja ruotsinkielisten välisistä suhteista pulppusi alueella esille uudella tavalla ja erityisesti aluekehitystyön kontekstissa.

Aluekehitystyö ja kulttuuri

Kulttuuri- ja aluepolitiikassa kulttuuria on käytetty eri tavoin välineellisesti hyödyksi muutosten hallinnassa jo teollisesta murroksesta lähtien. Esa Pirneksen mukaan näissä yhteyksissä kulttuuri on nähty toisaalta vapaana ja luovana itseilmaisuna, toisaalta vastuullisena hallintana ja järjestyksenä²¹⁰. Siinä on siis ainakin joltakin ulottuvuudelta ollut mukana sekä mikrotason yksilöllinen antroposemioottinen prosessi että väli- ja makrotasolla institutionaalisesti tuotetut symboliset kokonaisuudet.

Anita Kangas on etsinyt suomalaisesta kulttuuripolitiikasta ajan mukana muuttuvia painopisteitä ja niistä muodostuvia syklejä viimeisen runsaan sadan vuoden ajanjaksolta. Vastaavat vaiheet voi havaita myös kansainvälisellä tasolla. Niistä ensimmäisessä kulttuurin alaksi on jäsenetty taiteellinen työ ja luovien taiteilijoiden toiminta. Tämä vaihe on kansallisuuden rakentamisen aikaa. Toinen sykli liittyy toisen maailmansodan jälkeiseen hyvin-

208 Talve 1979, 19–21; Suvanto 1985, 73–75, 87–90.

209 Ks. Andersson, K. 2004.

210 Pirnes 2002, 19.

vointivaltioideologiaan. Sen aikana kulttuuripolitiikan alaa laajennettiin taiteesta kulttuuritoiminnaksi, jonka tavoitteena oli tuottaa tasa-arvoisesti hyvinvointia maan eri alueille. Organisoitu kulttuuritoiminta ammattimaistui ja harrastuspohjaisten kansalaisjärjestöjen merkitys oli suhteellisen vähäistä. Kolmas, 1900-luvun loppuun ajoittuva sykli kytkeytyy kilpailutalouteen. Kulttuuripolitiikan keskustelussa nousee tällöin tärkeimmäksi alueiden kilpailukyvyn turvaaminen. Kolmas sektori ja yritykset otetaan julkisen sektorin rinnalle kysytyiksi yhteistyökumppaneiksi.²¹¹ Opetusministeriön alaisuudessa tuotetussa ehdotuksessa valtioneuvoston taide- ja taitelijapoliittiseksi ohjelmaksi, *Taide on mahdollisuuksia*, nostetaan näiden lisäksi neljänneksi vaiheeksi 2000-luvulla esille tullut kulttuurin ja taiteen innovatiivinen rooli, jota leimaavat kulttuurin moninaisuus ja taloudellinen hyödyntäminen²¹². Kokonaisuuden linja kulkee yksittäisten luovien taiteilijoiden kansallista kokonaisuutta rakentavasta työstä laajoille kansalaisjoukoille suunnatun, yhtenäisesti organisoitun toiminnan ja alueiden kilpailukyvyn keskitetyn vahvistamisen kautta kohti aluetta kehittävien toimijoiden verkostoa, missä yksittäisten luovien ihmisten osuus nousee uudelleen, mutta entistä laaja-alaisempaan tärkeäksi. Kulttuuripolitiikan linjauksissa siis näkyvät edellä esitetyt murrokset ja niiden mukanaan tuomat ominaisuudet. Teollistuvana ja teollisena aikana vallalla olivat kansallisuuden rakentaminen ja yhtenäisyyttä tavoitteleva kulttuurinen sääntely kun taas verkostoyhteiskuntaa kohti mentäessä kulttuurin taloudellinen hyödyntäminen, yksilöllisyys ja luovuus korostuvat.

Edellä mainitussa *Taide on mahdollisuuksia* -julkaisussa todetaan, että 2000-luvun uutuutena on antaa taiteelle ja kulttuuritoiminnalle luovuutta edistävä innovatiivinen rooli myös alueellisessa kehittämistyössä. Alueellinen ja paikallinen kulttuuri sinänsä sen sijaan nähdään siinä kollektiivisena, omanlaisenaan kokonaisuutena, jonka nykyisessä maailmantilanteessa esimerkiksi globalisaatio haastaa ja jota se voi myös vahvistaa.²¹³ Tämän ehdotuksen mukaisesti *Valtioneuvoston periaatepäätöksessä taide- ja taiteilijapolitiikasta*²¹⁴ paikallista, kollektiivisena nähtyä kulttuuria pidetään arvokkaana kehittämisen voimavarana ”syrjästä esiin” -periaatteen mukaisesti²¹⁵. Edellisten kanssa samankaltainen näkemys on havaittavissa myös esimerkiksi opetusministeriön kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan aluekehittämisen toimenpide-ehdotuksessa *Alueiden vahvuudeksi*²¹⁶.

Kulttuurisen kestävyden käsite on oleellinen alueellisen kulttuurisen kehittämisen kannalta. Sitä on arvioitu tutkimuksissa esimerkiksi kulttuurin ajallisesti pitkäkestoisten ilmiöiden ja monimuotoisuuden saaman huomion kautta. Kun niille annetaan arvoa, keskitytään vaalimaan aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä.²¹⁷ Katriina Petrisalo näkee pitkäkestoisten rakenteiden huomioon ottamisen kulttuurisen kestävyden edellytyk-

211 Kangas 2002; Kangas & Hirvonen 2001, 10–11.

212 Opetusministeriö 2002, 53.

213 Opetusministeriö 2002, 52–57; Kangas 2002.

214 Opetusministeriö 2003a, 8.

215 Ks. Euroopan neuvosto 1998.

216 Opetusministeriö 2003b.

217 Esim. UNESCO 1972; UNESCO 2003.

seksi.²¹⁸ Patrice Béghain katsoo, että kulttuuriperintö on mahdollista saada kestävällä tavalla paikalliseksi voimavaraksi, jos otetaan huomioon tasa-arvoisesti sosiaalinen ja kulttuurinen monimuotoisuus.²¹⁹ Ajattelullisena lähtökohtana näissä on alueiden tai ihmisryhmien kollektiivinen kulttuuri perintöineen, vaikkakin kulttuurinen monimuotoisuus tuodaan esille myös yksittäisten ihmisten ja subjektiivisten elementtien tasoisena asiana. Samankaltainen painotus on myös otettu johdattamaan ajatuksia opetusministeriön *Kulttuurimatkailu ja kestävä kehitys* -julkaisussa.²²⁰ Siinä ajatukset nojaavat ICOMOSin vuoden 1999 Meksikon maailmanjulistuksen kulttuurimatkailun kestävä kehityksen periaatteisiin²²¹. Näissä yhteyksissä esille nostetut näkökannat tuovat kollektiivisista kulttuurin jäsenyksistä esille piirteitä, joiden vaalimista pidetään tärkeinä. Paikallinen kulttuuri ei näissä tule esille kulttuurissa perustavan, arkisen, yksilöllisen, luovan ja vuorovaikutteisen prosessin kannalta.²²²

Kulttuurin merkitys on nostettu myös esille konkreettisia alueellisen kehittämisen toimia tarkastelevissa tutkimuksissa. Niissä puhutaan yhtäältä yksilöllisestä moninaisuudesta näkökulmana, joka on otettava huomioon aluekehityksessä ja sen kulttuurisissa yhteyksissä, mutta mainitaan, että siitä on olemassa toistaiseksi vähän tutkimuksellisia tietoja. Näissäkin teksteissä yksilöllisyys jää kuitenkin käsitteellistämättä kulttuurin osaksi. Se liitetään vain jonkin erityisesti luovaksi määritellyn ihmisjoukon ominaisuudeksi ja muiden katsotaan omaksuvan kollektiivista kulttuuria.²²³ Kimmo Kainulainen huomauttaa lisäksi, että mikäli kulttuuri nähdään kaikkeen ihmiselämän symboliikkaan liittyväksi, se karkaa analyttisesti määrittelijöiden käsistä²²⁴. Katson kuitenkin, että jos kulttuuria ei nähdä perustaltaan laajana prosessina antroposemiosisken tapaan, menetetään mahdollisuus ymmärtää kulttuurin kokonaisuutta. Silloin kulttuurin heterogeeninen ja muuntuva perusta jää näkymättömiin ja arkinen, yleisesti ihmisille luonteenomainen uusien kulttuuripiirteiden tuottaminen jää niveltämättä kulttuurin kokonaisuuteen. Toisaalta silloin myös esimerkiksi organisatorinen, refleктоimaton tavanomaisuus jää helposti pimentoon.²²⁵

218 Petrisalo 2001, 137.

219 Béghain 1998, 87–110.

220 Opetusministeriö 2003c, 10–11. Lisäksi Simo Häyrynen on tarkastellut kulttuurisesti kestävä kehitystä konkreettisella tasolla kulttuuristen vaikutusten arvioinnin suunnasta ympäristövaikutusten arviointia koskevan lain pohjalta. Kulttuuri on Häyrysellä lähtökohtaisesti tietyn ihmisryhmän elämäntavan kokonaisuus. Hänen mukaansa arvioinneissa on otettava huomioon esimerkiksi arvioinnin tarve ja siitä nousevat erityiskysymykset, kulttuuriperintö, tapauskohtaiset erityispiirteet ja myös kulttuuristen piirteiden subjektiiviset ulottuvuudet, jotta voitaisiin tavoittaa erilaisten hankkeiden todelliset kulttuuriset vaikutukset mahdollisimman yleispätevästi. Häyrynen 2004, 15, 44–89; *Laki ympäristövaikutusten arvioinnista* 468/1994.

221 ICOMOS 1999. ICOMOS eli International Council on Monuments and Cites on kansainvälinen, riippumaton historiallisten kohteiden suojeluun keskittynyt organisaatio.

222 Olen käsitellyt kulttuurisesti kestävä kehityksen ajatuksia tarkemmin aiemmin, Siivonen 2006.

223 Kolehmainen 2004; Raunio 2004; Bennenworth 2004; Kainulainen 2004.

224 Kainulainen 2005, 153.

225 Vrt. Kainulainen 2005, 158–159. Kainulainen sijoittaa arkielämän refleктоimattomaan, merkitysvälitteiseen kulttuuriin ja kulttuuritapahtumat kulttuuria refleктоidusti tuottavaksi kulttuuriksi. Hän kuitenkin käyttää teoksessaan Anthony Giddensin strukturaatioteoriaa, jossa yksilön refleksiivinen itseohjautuvuus ja sosiaaliset rakenteet limittyvät ja vaikuttavat toisiinsa. Tämä näkemys sopii pitkälti yhteen esittämäni semioottisen kulttuurin teorian kanssa, mikäli se ulotetaan käsitteeseen yksilöllinen ja refleктоiva arkielämä. Katson kuitenkin, että esittämäni teoria tuo myös strukturaatioteorian rinnalle lisäjäsenystä merkin ja semiosisken moniulotteisten käsitteiden avulla. Ks. Kainulainen 2005, 416–418; Giddens 1984a, 117–118, 375–380; Giddens 1984b.

Esittämäni semioottisen kulttuuriteorian avulla pystytään antroposemiosioksen perusprosessista hahmottamaan erilaisia kulttuurin olemassaolon tapoja ja niiden välisiä suhteita, jolloin laaja kulttuurin näkemys on mahdollista saada analyttisesti haltuun.

Toisaalta aluekehitystä käsittelevässä tutkimuksessa nähdään kulttuuri jotakin kokonaisuutta määrittävinä merkitysjärjestelminä. Analyyseissa keskitytään tarkastelemaan esimerkiksi niiden liittymistä erilaisiin poliittisiin diskursseihin ja intresseihin²²⁶. Niissä voidaan myös tutkia sitä, miten jokin rajalliseksi määritelty organisatorinen kokonaisuus uusintaa itseään oman erityislaatuisen ytimensä säilyttäen²²⁷. Tai niissä odotetaan innovaatioita tuottavien heterogeenisten vuorovaikutusverkostojen institutionalisoituvan ja juurtuvan sitä kautta pysyvämmäksi osaksi yhteiskuntaa ja taloudellisia tuotantokoneistoja²²⁸. Tällöin näkökulma painottuu joidenkin tiettyjen ja tietoisena kolmannuudessa elävien symbolisten merkitysrakenteiden tarkasteluun, niiden välisiin suhteisiin, niiden ylläpitämiseen tai niiden muodostumiseen. Nämä analyysit tuovat oleellista tietoa organisaatioiden tai muiden lähtökohtaisesti tietyllä tavalla rajattujen kulttuuristen kokonaisuuksien toiminnasta, mutta jättävät kuitenkin käsitteellisellä tasolla varjoon yksilöllisen, heterogeenisen ja symbolisten rakenteiden rajoja koettelevan kulttuurin ulottuvuuden.

Kansainvälisellä tasolla luovuuden ajatuksia on viitoitettu UNESCO:n ja Yhdistyneiden kansakuntien aloitteesta vuonna 1993 käynnistetyssä Kulttuurin ja kehityksen maailmankomissiossa. Sen julkaisussa *Moninaisuus luovuutemme lähteenä* painotetaan, että inhimillisellä, luovalla ja yksilöistä lähtevällä kulttuurisella vuorovaikutuksella on ensisijainen merkitys kehitykselle. Kulttuurilla on julkaisun mukaan itseisarvo, vaikka sillä nähdään olevan myös välineellistä arvoa talouden kehittäjänä. Teoksessa huomautetaan, että ”jos haluamme avartaa näkemystä kulttuurista pelkkänä välineenä ja otamme huomioon sen rakentavan, perustavan ja luovan merkityksen, meidän on myös nähtävä kulttuurinen kasvu osana kehitystä”. Välineellistetyin kulttuurin nähdään määrittävän sitä värittävien asenteiden sekä sitä käyttävän vallan ja hallinnon kautta. Julkaisussa kyseenalaistetaan kehityksen kulttuurinen kestävyys, jos se nähdään vain valmiiden, valtaaan sidottujen kulttuuristen rakenteiden suojeluna. Julkaisussa ajatellaan kuitenkin yksittäisten ihmisten toimivan kollektiivisen alueellisen tai ryhmään sidotun, mutta globaalissa vuorovaikutuksessa muuntuvan kulttuurin puitteissa.²²⁹

Suomessa on muutaman viime vuoden ajan keskusteltu vilkkaasti luovuudesta kansallisen ja alueellisen kehityksen edesauttajana. *Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelmassa* asetettiin tehtäväksi maan kattava luovuusstrategia luovan toiminnan edellytysten kehittämiseksi Suomessa²³⁰. Hallitusohjelman vauhdittama keskustelu inhimillisen osaamisen, kulttuurin ja luovuuden vahvistamisesta kytkeytyi erityisesti kulttuurin ja ta-

226 Ilmonen 1998.

227 Stähle 2004.

228 Raunio 2004, 59.

229 UNESCO 1998, 22–27, 262–267.

230 Valtioneuvoston kanslia 2003, 26.

louden vuorovaikutukseen²³¹. Suomalaisen alueellisen kehittämisen ja kulttuurin kannalta hyvin kiinnostava puheenvuoro on tullut opetusministeriöstä luovuusstrategian työryhmien raportin muodossa. Siinä kulttuurin ymmärtäminen toisistaan eroavina, esimerkiksi alueellisina yhteisöinä tai kulttuuripiireinä, joiden omintakeiset luovuuden erot voitaisiin nostaa tarkasteltaviksi, mainitaan vaikeita arvostuskysymyksiä nostavana näkemyksenä. Sen sijaan teoksessa arkielämälle annetaan suuri sija ”luovuuden toteutumisen päänäyttämönä”, vaikka samalla todetaan, että ”monimuotoisen arjen sekä sen ja institutionaalisen toiminnan uudelleen muotouttamisen tarpeelle ei ole kehittynyt vielä kunnolla kieltä”. Tulevia toimenpiteitä viitoittamaan otetaan avuksi sellaisia sanoja kuin sallivuus, ihmisten luova kohtaaminen, osallisuus ja aktiivisuus. Alueellisen henkisen ja taloudellisen kehityksen keskeisenä asiana painotetaan luovaa toimintaa edistävää ilmapiiriä perinteisten, alueellisten vetovoimatekijöiden sijaan.²³²

Yksilöllinen luovuus ja laajemman kulttuurisen kokonaisuuden hallinta ovat siis molemmat olleet koko ajan läsnä kulttuuripolitiikassa ja alueiden kehittämisessä, mutta vaihtelevalla painolla. Keskustelu yksilöllisestä, kulttuurisesta luovuudesta on vasta viime vuosina noussut esille alueellisessa kehittämistyössä ja näyttää osittain hakevan vielä muotoaan eri tahoilla sekä puheessa että toiminnassa²³³. Nykyistä murroskautta luonnehtivat yksilöllisyys ja vapaus on näissä yhteyksissä kuitenkin varattu yleensä taiteen ja siihen rinnastuvan kulttuurisen toiminnan ominaisuuksiksi, vaikka myös arkisten toimien luovuudesta puhutaan²³⁴. Aluekehitystyössä keskeinen alueellinen kulttuuri nähdään kuitenkin pääsääntöisesti kollektiivisen järjestyksen ilmentymänä. Katsotaan, että luova, yksilöllinen taide tuo siihen eloa ja innovatiivisuutta.²³⁵ Suomessa varsinaisesti vasta opetusministeriön luovuusstrategiatyössä tuodaan arjen luova ihminen esille alueellisen kulttuurin yhteydessä, silloinkin käsitteellistä tukea etsien.

Nähdäkseni on tarpeen käsitteellistää arkinen luovuus alueelliseen tai johonkin muuhun rajattuna nähtyyn kulttuuriin vaikuttavaksi voimaksi. Muutoin ei ole mahdollista nähdä sen kulttuuriin tuomaa muutoksen ja moninaisuuden perusvirettä. Toisaalta ilman kulttuurille ominaisen tavanomaistumisen havaitsemista sekä arkisten toimien että sosiaalisesti organisoitujen kulttuurin muotojen olemisen tapana, ei ole mahdollista ymmärtää kokonaisvaltaisesti kulttuurin välineellistä käyttöä esimerkiksi alueellisessa kehittämisessä ja alueellisten muutosten hallinnassa. Näihin tarpeisiin esittämäni kulttuurin semioottinen teoria pyrkii tuomaan vastauksia.

231 Esim. Wilenius 2004; Himanen 2004.

232 Opetusministeriö 2005, 16–17, 43–44, 65–66.

233 Ks. esim. Kainulainen 2005, 18, 359.

234 Uusikylä 2002.

235 Ks. esim. Pirnes 2002, 20.

8. Suomenruotsalaisuus, saaristo ja Turunmaa

”Pohjaltaan ei ole mitään vastakohtaisuuden ja vieroksumisen tunnetta suomalaisen ja ruotsalaisen kanta-asutuksen välillä. Olen itse kasvanut ja saanut ratkaisevat elämänvaikutuksi aivan kielialueiden yhtymäkohdalla ja tiedän senvuoksi juurilta käsin, että erikielisten kansa-asutustemme välillä ei ole minkäänlaista vierovaa tai vihamielistä suhdetta toisiinsa. Erikieliset väestöryhmät elelevät näissä vaatimattomasti vauraisissa pikkupitäjissä – tarkoitan Turun pohjoista saaristoa – luonnollisessa ja välittömässä naapuruus- ja useasti sukulaissuhteissakin toistensa kanssa.”

Volter Kilpi, *Kansallista itsetutkiskelua*, 1987 (1917), 107–108.

Kieliryhmä, kieliraja ja kielialue

Varsinais-Suomen saaristossa on varhaiskeskiajalta lähtien ollut sekä enemmistöltään suomen- että ruotsinkielisiä alueita, kuten jo aiemmin luvussa 2 toin esille. Samaten on muualla Suomessa, ja kaikkialla suomen- ja ruotsinkielisten kielialueiden rajamailla on molemmankielistä asutusta ollut rinta rinnan ja toistensa lomassa koko sinä aikana, jolta asiasta on tutkittua tietoa saatavissa. Näillä alueilla on elänyt kaksikielisiä ihmisiä ja kaksikielisiä perheitä, kun avioliittoja on solmittu erikielisten kesken. Joskus kieltä on vaihdettu pysyvästi, kun on muutettu toista kieltä puhuvaan ympäristöön. Toisaalta on myös tietoja siitä, että omasta kielestä on pidetty kiinni ja avioliittoja on pyritty solmimaan oman kieliryhmän kesken. Vaikka tällaisiakin piirteitä on ilmennyt, kokonaisuudessaan kielialueiden välinen raja ei Varsinais-Suomessa eikä pääosin muuallakaan Suomessa ole ollut jyrkkä maantieteellisesti eikä kieli ole muodostanut selkeää estettä ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Tämä sumea kieliraja ei myöskään muodosta kulttuurirajaa, vaan niin aineellinen kuin henkinenkin kulttuuri on leviänyt niiden käyttäjien kielestä riippumatta muutoin soveliaille alueille suomen- ja ruotsinkielisten keskuuteen. Suomen- ja ruotsinkieliset ihmiset ovat siis eläneet rinnan toistensa keskuudessa ja jakaneet arkisen, jokapäiväisen todellisuutensa.²³⁶ Kiinnostavaa on, että kielirajan häilyvyydestä huolimatta kumpaakin kieltä puhuvien asuinalueet ovat tarkastelemallani alueella Varsinais-Suomessa olleet suhteellisen pysyvästi samoilla paikoilla vuosisatoja.

Nämä tiedot kuvaavat ihmisten toimia Barthin analyttisen mallin ja esittämäni kulttuuriteorian mukaisella mikrotasolla arkisessa elämänpiirissä. Kun sillä tasolla tarkastellaan laajaa ihmisjoukkoa, näyttävät suomen- ja ruotsinkieliset eläneen keskinäisessä vuorovaikutuksessa siten, että kulttuurin perusvirta, antroposemiosisksen prosessi, on kulkenut suhteellisen vapaasti ihmisiltä toisille heidän äidinkielestään riippumatta. Aineelliset ja

236 Lönnqvist 2001a; Ahlbäck 1945; ks. myös Lönnqvist 1981a.

henkiset kulttuuripiirteet ovat välittyneet ja muokkautuneet tässä prosessissa. Ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa on mukana kykyä ja taitoa käyttää toisten kieltä, antaa ja ottaa vaikutteita kanssaihmisiltä jopa siihen asti, että jokapäiväisessä käytössä ollut kieli on saatettu vaihtaa toiseen. Vuorovaikutusprosessissa on mukana yksilöitä, jotka ovat todennäköisesti kokeneet omakseen kummatkin kielet, jos ovat lapsesta lähtien kasvaneet kaksikielisiksi. Mutta mukana on myös ihmisiä, joille oma kieli on niin tärkeä, että siinä on haluttu pitäytyä.

Kuten Bo Lönnqvistkin toteaa, vanhemmasta aineistosta on vaikea sanoa, sisältääkö tiettyssä kielessä pysyttäytyminen samalla myös tietoisuuden symbolisesta rajasta kahden eri kieliryhmän välillä²³⁷. Kielisidonnaisuus on saattanut elää ihmisten mielissä tavanomaistuneessa muodossa. Silloin on riittänyt se, että tutussa ja totunnaisessa puheenparressa on haluttu pysyttäytyä ilman, että kieliryhmän symbolista merkitystä omana rajattuna kokonaisuutenaan on erityisesti havaittu tai tuotu esille. Kukin on yksinkertaisesti vain käyttänyt omaa lapsuudessa opittua kieltä ja hakeutunut ympäristöihin, joissa se on mahdollista.

Eri kielten välinen ero on kuitenkin hyvin ilmeinen. Sen huomaa väistämättä, esimerkiksi konkreettisen vuorovaikutuksen rajoittajana silloin, jos toista kieltä ei hallitse. Eron on siten ollut oltava ajoittaisissa vuorovaikutustilanteissa olemassa aktuaalisena ja tietoisena, siis siinä mielessä symbolisena ja Peircen käsittein kolmannuudessa ilmenevänä ymmärryksenä erilaisuudesta eri kieltä puhuvien ihmisten välillä²³⁸. Tämäkään ei kuitenkaan vielä välttämättä sisällä tietoisuutta kieliryhmistä, etnisyyksistä tai kielialueista yhtenäisinä ja erityisinä symbolisina ilmentyminä eikä niitä erottavasta kielirajasta. Ekspansiivinen tieto eri kielistä, niitä puhuvien ihmisten olemassaolosta ja mahdollisesti heidän tavanomaisista asuinalueistaan on voinut olla riittävä, ilman että on esimerkiksi odotettu tiettyjen alueiden ja niiden väestön muodostavan omia kielellisesti määrittäviä saarekkeitaan ja ryhmiään.

Bo Lönnqvist onkin osoittanut, että ajatus Suomen ruotsinkielisistä ihmisistä omana etnisenä ryhmänään tuotettiin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa – siis teollisen ajan murroksessa – vastareaktiona ja rinta rinnan suomalaisen kansallisen idean muodostamisen kanssa. Kumpaakin siivitti yksi tämän murroksen vahva, eurooppalainen liikehdintä, nationalismi ja kansallisvaltioiden rakentaminen.²³⁹ Lönnqvistin mukaan ruotsinkielisen etnisen identiteetin luominen oli monivaiheinen prosessi. Se lähti liikkeelle 1860-luvulla Suomen ruotsinkielisen väestönosan nimeämisestä. Nimitykset tosin vaihtelivat niin, että vasta 1920-luvulla käyttöön vakiintui nykyinen nimitys suomenruotsalaiset (*finlandssvenskar*). Alueellisesti rajatun ilmentymän suomenruotsalaisten kotiseudut saivat

237 Lönnqvist 2001a, 154.

238 Ks. myös Lönnqvist 2001a, 159–160.

239 Lönnqvist 2001b, 26–30; ks. myös Lönnqvist 1983b; suomalaisten kansallisten tuntojen kasvusta ks. esim. Honko 1980; Räsänen 1989.

visuaalisessa muodossa ensimmäisen kerran vuonna 1897, jolloin ne julkaistiin karttana *Kalender utgifven af Svenska Folkskolans Vänner* -julkaisun kansikuvassa.²⁴⁰

Suomenruotsalaisuuden rakentamisen prosessiin kytkeytyi mukaan myös kielen ja kulttuurin tutkimus. Kieliryhmään ja -alueeseen kohdistuvana se vahvasti vähittäin näkemystä niiden olemassaolosta, eli kieliryhmän omasta, pitkään paikalleen juurtuneesta kulttuurista sekä sen omasta alueesta, jonka suomenkielisistä erottaa kieliraja. Samaa työtä tekivät myös erilaiset organisaatiot, yhdistykset ja instituutiot. Suomenruotsalaisten rajattu asuinalue määrittyi siis näin kielirajan häilyvyydestä huolimatta ja vaikka tutkimukset toivat toisaalta myös tietoa asutuksen kaksikielisyydestä ja erikielisten yhteisistä kulttuurisista piirteistä. Kielirajan sisälleen sulkema suomenruotsalaisten oma alue, *Svenskfinland*²⁴¹, lanseerattiin lopulta yleiseen käyttöön 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Yksi vahva tekijä, jonka avulla käsitykset suomenruotsalaisuudesta ja Svenskfinlandista iskotettiin ruotsinkielisen väestön keskuuteen kautta maan ja läpi sosiaalisten kerrostumien, olivat laajasti väkeä keränneet laulujuhlat ja niiden kulttuuriohjelma. Suomenruotsalaisten määrittämisen kulttuurinen prosessi sai tukea myös lainsäädännöstä, kun itsenäistyneessä Suomessa laadittiin ruotsin kielen aseman turvaava kielilaki vuonna 1922.²⁴²

Lönnqvistin kuvaama prosessi kertoo siitä, miten suomenruotsalaisuus ja Svenskfinland muodostettiin kolmannuudessa eläviksi, tietoisiksi symbolisiksi tarinoiksi ja välitettiin ruotsia puhuvan väestön keskuuteen. Niin akateemiset kuin muutkin ihmiset tarttuivat asiaan ja hankkivat sen edistämiseksi resursseja. Suomenruotsalaisuuden ja sen oman alueen muodostamisessa siis Barthin mallin mukaisilla väli- ja makrotasoilla aktiiviset ihmiset perustivat erilaisia organisaatioita ja instituutioita, joiden avulla he edistivät kieliryhmän etuja ajan voimakkaasti muuttuvissa oloissa. Kulttuuri toimi yhtenä välineenä tässä työssä. Kielellisten ja kulttuuristen symbolien välittäminen mikrotasolle arkiseksi ymmärrykseksi kieliryhmistä, -alueista ja -rajoista tapahtui muun muassa toistuvia symbolisia muotoja sisältävien laulujuhlien avulla. Vastaavalla tavalla toimittiin samaan aikaan myös suomenkielisten keskuudessa suomen kielen ja kansallisuuden aseman vahvistamiseksi.

Svenskfinland ja sitä myötä kieliraja ja kielialue siis elävät kulttuurissa ajatuksena kulttuurista, jolla on selkeä maantieteellinen alue rajoineen sekä pitkä, yhteinen ja jaettu historia tällä alueella²⁴³. Tämä tulee näkyviin esimerkiksi vuonna 1994 eli juuri ennen tutkimusjaksoni ajallista alkua ilmestyneestä vihkosesta *Svenskt i Finland*, jonka on julkaissut Svenska Finlands folkting, suomenruotsalaisten etuja ajava organisaatio. Tässä vihkosessa esitellään suomenruotsalaisten yhteisöllinen tausta ja määritellään heidän asutusalueensa.

240 Lönnqvist 2001a; Lönnqvist 2001b; ks. myös Lönnqvist 1983b; Lönnqvist 1984.

241 Suomen kielestä ei löydy tarkkaa, kaikki sen merkitykset kattavaa vastinetta Svenskfinlandille, minkä tarkistin puhelimitse Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta Pirjo Mikkoselta 13.10.2006. Olen siksi päättänyt käyttämään tätä ruotsinkielistä ilmaisua myös suomenkielisessä tekstissä.

242 Lönnqvist 2001a; Lönnqvist 2001b; ks. myös Lönnqvist 1983b; Lönnqvist 1984. Tutkimuksellinen mitteli Varsinais-Suomen saariston kielellisestä omistajuudesta näkyy paitsi ruotsinkielistä aluetta vahvistavina tutkimuksina, myös näiden näkemysten osittaisena kiistämisenä esim. Ritva-Liisa Pitkäsän väitöskirjassa, ks. viite 33 luvusta 2.

243 Ks. Lönnqvist 2001a.

Näitä alueita ovat Uusimaa, Pohjanmaa, Ahvenanmaa ja Turunmaa. Näille kullekin annetaan vihkosessa selkeät maantieteelliset rajat.²⁴⁴ Uusin versio samasta vihkosesta on tehty vuonna 2003. Siinä Svenskfinland nähdään maantieteellisesti rajatun alueen sijasta suomenruotsalaisten ja heidän organisaatioidensa verkostona. Pohjanmaa, Turunmaa, Uusimaa ja Ahvenanmaa mainitaan alueina, joilla asuu suurin osa suomenruotsalaisista. Svenskfinlandin alue on kuvattuna viitteellisessä karttakuvassa, mutta ei sen tarkemmin tekstissä. Tekstissä sen sijaan tuodaan painokkaasti esille väestön ja ihmisten paikoittainen kaksikielisyys. Suomenruotsalaisuuden historian esittelylle annetaan runsaasti tilaa, mutta siinäkin painotus ei ole ruotsinkielisten alueiden esittelyssä, vaan ruotsinkielisyyden ja ruotsinkielisen väestön historiallisten vaiheiden kuvaamisessa.²⁴⁵

Näissä kahdessa esimerkkitapauksessa suomenruotsalaisuus tuodaan esille vahvasti kolmannuudessa ilmaistuna symbolisena tarinana kyseisestä etnisestä ryhmästä. Sen tekee organisaatio, jolla on mahdollisuuksia käyttää valtaa suomalaisessa yhteiskunnassa ja joka tarjoaa identifikaation välineitä suomenruotsalaiselle kansanosallemme. On kiinnostavaa huomata, että tutkimusjaksoni aikana tämä tarina on hyvin oleellisella tavalla muuttanut muotoaan. Se on irrottautunut selkeästi teollisen ajan murroksessa luodusta, maantieteellisiin alueisiin ankkuroituneesta suomenruotsalaisuudesta ja Svenskfinlandista ja kuvaa ne sen sijaan verkostomaisena symbolisena rakenteena. Muutos on ominainen informaatioajan murroksessa. Svenskfinland maantieteellisenä alueena on nyt siis uudestaan vain täydentämässä tekstiä visuaalisessa muodossa, samoin kuin se oli vuoden 1897 *Kalender utgifven af Svenska Folkskolans Vänner* -julkaisun kansikuvassa. Ruotsinkielisen Suomen verkostomainen symbolinen rakenne ei kuitenkaan ole uutta. Suomenruotsalaisuus on myös aiemmin kytketty rajatun maantieteellisen alueen ohessa tai sen sijasta erilaisten suomenruotsalaisten organisaatioiden ja yhdistysten verkostoon²⁴⁶.

Saaristo suomenruotsalaisuuden ilmentäjänä

Suomenruotsalaisuus ja Svenskfinland kokonaisvaltaisina symbolisina rakenteina kiteytettiin edellä esitellyssä prosessissa erilaisiin niitä ilmentäviin rajatumpiin symboleihin. Lönnqvist nostaa tällaisina esille suomenruotsalaisen perheen yhteenkuuluvuuden ilmentäjänä, talonpoikaishäät, juhannussalon, viikingit, Lucian päivän, Runebergin päivän ja hyvin eksplisiittisenä asian ilmaisuna ruotsalaisuuden päivän (*Svenska dagen*). Musiikilla, puvuilla ja muulla kansankulttuurilla oli myös merkittävä symbolinen asema tässä kokonaisuudessa. Erityiset päivät toimivat suomenruotsalaisuuden symboleina jo sinänsä, mutta

244 Turunmaan osalta ks. liite 1, kartat a ja c; *Svenskt i Finland* 1994. Ruotsinkielisinä nämä alueet ovat nimeltään Nyland, Österbotten, Åland ja Åboland.

245 *Svenskt i Finland* 2003.

246 Ks. esim. Bejjar et al. 1997, 38, 57. Tämän populaarin julkaisun tarkoitus on kertoa eurooppalaisille myönteisenä esimerkkinä Suomen suomen- ja ruotsinkielisten etnisten ryhmien rauhallisesta ja ystävällisestä rinnakkainelosta, jonka turvaa kummankin tasa-arvoinen kielellinen asema lain edessä.

myös niiden viettämiseen järjestetyissä tilaisuuksissa. Niihin koottiin ohjelmaa muun muassa muiden yllä mainittujen suomenruotsalaisuutta ilmentävien aineellisten ja aineettomien elementtien joukosta. Erilaiset suomenruotsalaiset järjestöt, siis Barthin mallin mukaisella väli- ja makrotasolla toimivat organisaatiot, nostivat nämä monikerroksiset merkitysrakenteet suomenruotsalaisuuden merkeiksi.²⁴⁷ Anna-Maria Åström toteaaakin, että symbolisesti vahvimmin suomenruotsalaisuus ilmenee juuri juhlakäytänteissä ja poliittisessa toiminnassa²⁴⁸.

Myös saaristo, rannikkoalueet ja meri tulevat esille suomenruotsalaisuutta esittelevässä kuvastossa. Ne olivat tällaisena symbolisena kuva-aiheena mukana heti kun suomenruotsalaisuutta alettiin korostaa omana etnisenä ryhmänään suomalaiskansallisen kansanosan rinnalla.²⁴⁹ Tärkeä ulottuvuus tässä on se, että meri ja saaristo on koettu omiksi kaikissa ruotsinkielisissä yhteiskuntaluokissa²⁵⁰. Saariston merkitys näkyy muun muassa tutkimuksen kohdentumisena juuri sinne. Tämä tulee hyvin esille luvussa 3, missä esittelen saaristoa koskevaa tutkimusta ja sitä tehneitä organisaatioita. Ne ovat Suomessa pääosin olleet suomenruotsalaisia.

Taiteella ja luovilla taiteilijoilla oli merkittävä osuus kansallisuuden rakentamisessa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa²⁵¹. Sen ajan kirjallisuutta koskevassa tutkimuksessa saariston ja siihen liittyvien muiden elementtien on katsottu ilmentävän ruotsinkielisten erillisyyttä ja erityisyyttä. Yksi tällainen elementti on Clas Zilliacuksen analysoima kääkkärämänty, saariston tuulissa uhmakkaan sitkeäksi tuivertunut, suolanroiskeinen, ikivihreä puu.²⁵² Riitta Konttisen mukaan kansallisuuden rakentamisen aikaan kuvataiteessa ”nuorsuomalaiset taiteilijat etsivät suomalaista maisemaa myös ruotsinkieliseltä rannikko-seudulta, jota yritettiin osittain kielirajan ylittämisen nimissä liittää kansallisen maiseman valikoimaan”. Hän näkee joitakin Venny Soldan-Brofeldtin ja Albert Edelfeltin teoksia tämän tavoitteen toteuttajina.²⁵³ Saaristo on siis otettu näissä yhteyksissä symboloimaan ruotsinkielisiä, oli sitten tavoitteena heidän rajaamisensa omaksi etniseksi ryhmäkseen tai kokoamisensa mukaan yhteisen kansallisuuden rakentamiseen.

”En nytjårad eka doftar på svenska” kirjoittaa suomenruotsalainen säveltäjä Lasse Mårtenson ja kertoo lapsena ihmetelleensä, kuinka ei-ruotsinkieliset ylipäänsä pärjäisivät saaristossa tai osasivat venettä merellä soutaa oikein²⁵⁴. Sven-Erik Klinkman on analysoinut suomenruotsalaisen populaarimusiikin sanoituksista saaristoaihetta ja todennut sen näkyvän niissä unelmana Svenskfinlandista aurinkoisena saaristovaltakuntana purjehtijoi-
neen ja laituritansseineen, siten että unelmassa on mukana ripaus lähestyviä syysmyrs-

247 Lönnqvist 2001b, 36; Lönnqvist 2001c; Lönnqvist 1981b, 136–153.

248 Åström 2001a, 55.

249 Lönnqvist 2001b, 28.

250 Lönnqvist 2001c, 254.

251 Kangas 2002.

252 Lönnqvist 2001b, 28; Zilliacus 1999, 76–77.

253 Konttinen 2001, 235, 244.

254 Mårtenson 2001, 31–33.

kyjä. Yhdeksi tämän aiheen ilmentäjäksi hän mainitsee TV-sarjan Myrskyluodon Maija ja sen musiikin, jonka Lasse Mårtenson on säveltänyt. Suomenruotsalainen saaristo elää siis näissä musiikillisissa, sanallisissa ja kuvallisissa teoksissa vahvoina, nostalgisina symboleina edelleen.²⁵⁵

Saaristo on omaan elämänpäiriin kuuluvaa ympäristöä paitsi siellä vakituisesti asuville, myös monille kesäasukkaille. Åström toteaa, että nimenomaan suomenruotsalaiset kaupunkilaiset ovat yleensä valinneet kesäpaikakseen ruotsinkielisten asuttaman saariston, kun taas suomenkieliset monesti suuntaavat samassa tarkoituksessa sisämaahan päin²⁵⁶. Hän analysoi saariston kesäasukkaiden ja vakituisen väestön välisen suhteen näkymistä Helsingin silakkamarkkinoilla. Åströmin mukaan siinä ilmenevät paitsi toisinaan jopa sukupolvilta toisille välittyvät kontaktit saaristolais- ja kaupunkilaistuttujen välillä, myös yleinen ruotsin kielen ja etnisyyden manifestointi. Pääkaupungin lehdistössä Helsingin silakkamarkkinoille saapuneita saaristolaisia on kuvattu muun muassa säänpuremiksi ydinruotsalaisiksi (*”väderbitna kärnsvenskar”*). Åströmin analyysin mukaan silakkamarkkinoilla kieliryhmän yhteenkuuluvaisuus tulee esille pääosin urbaanin arjen käytänteinä. Vaikka suomenruotsalaisuus saa vankkaa institutionaalista tukea monilta organisaatioilta, tässä yhteydessä niistä ei toiminnallisessa roolissa näy kuin lehdistö.²⁵⁷ Toisenlaisena aktiivisuuden kenttänä saaristo näyttäytyi 1960-luvulla, jolloin nimenomaan suomenruotsalainen nuoriso kohdisti huomionsa ja huolenpitonsa saaristoon ja sen herkkään luontoon ajan uuden aatteen, ympäristönsuojelun nimissä²⁵⁸.

Saaristo on siis kaikkiaan eri aikoina esiintynyt monissa erilaisissa asiayhteyksissä, mutta kuitenkin yleisesti ruotsinkielisiin liittyvänä symbolina ja heille tärkeänä toiminnan ja huolenpidon kohteena. Joissakin tilanteissa, esimerkiksi silakkamarkkinoilla asioinnissa tai luonnonsuojelussa, saaristolaisuus ruotsinkielisyyden ilmentäjänä tulee esille arkisen vuorovaikutuksen ja toiminnan kautta. Silloin sen symbolinen ulottuvuus ei välttämättä ole tietoisena esillä ja ilmaistuna, vaan saattaa vaikuttaa toiminnan taustalla pelkästään hiljaisena tietona.

Suomenruotsalaisuus ja sitä ilmentävät symbolit ovat syntyneet vuorovaikutuksessa suomalaiskansallisuuden ja sen symbolien kanssa. Etnisyyden ja kansallisuuden tietoisien rakentamisen prosesseissa teollisen ajan murroksessa vastakkainasettelu ja erojen korostaminen olivat symbolisia keinoja, joilla omaa erityisyyttä ilmaistiin.²⁵⁹ Muun muassa saaristo muodostui suomenruotsalaisuutta ilmaisevaksi symboliksi. Silloin se tässä vastakkaisasettelun prosessissa ei ilmentänyt eikä ilmennä suomenkielisyyttä. Suomalaiskansallinen symbolinen kuvasto koostuu muista elementeistä, kuten karelianismista, katajaisesta kansasta tai vaikkapa saunasta²⁶⁰.

255 Klinkman 2005, 37.

256 Åström 2001b, 41–42.

257 Åström 2001c.

258 Lönnqvist 2001c, 257.

259 Ks. Åström 2001a, 55.

260 Ks. esim. Konttinen 2001; Lindqvist 2001.

Suomenkielistä saaristoa ei siis ole olemassa tietoisena ja julkituotuna, Peircen käsittein kolmannuudessa ilmenevänä symbolina teollisen ajan murrokseen ajoittuvissa kansallisuuden, suomalaisuuden ja suomenruotsalaisuuden rakentamisen prosesseissa, joita tuotettiin Barthin mallin mukaisissa väli- ja makrotason organisaatioissa. Näin on siitä huolimatta, että esimerkiksi Varsinais-Suomen saaristossa useamman kunnan alueella asuu ja on asunut suomenkielisiä ihmisiä kautta aikojen ja siis mikrotasolla arjen käytänteissä saaristossa on suomeksi eletty.

Turunmaa Varsinais-Suomen saariston osana

Turunmaa on yksi niistä alueista, joista teollisen murroksen ja nationalismien aikaan suomenruotsalaisuuden rakentamisen prosessissa Svenskfinland maantieteellisenä alueena tuli koostumaan. Sakari Topelius kuvaa vuonna 1876 ensi kerran ilmestyneessä *Maamme-kirjassaan Turunmaata (Åbolandet)*, jolla hän tarkoittaa saaristoa ja myös sisämaan aluetta, joka levittäytyy Turun ympärillä merialueella ja mantereella molemmin puolin Aurajokea. Hänen Turunmaansa on siis Varsinais-Suomen synonyymi. Saariston osalta siihen kuuluu koko lounais- tai varsinaissuomalainen saaristo, eikä eroa tehdä sen mukaan, mitä kieltä siellä puhutaan. Suomen ruotsinkielisiksi alueiksi Topelius määrittää ainoastaan eteläisen Pohjanmaan, eteläisen Uudenmaan ja Ahvenanmaan, jolta ruotsinkielisiä on muuttanut myös Turun saariston joillekin alueille.²⁶¹

Ulrika Wolf-Knutsin mukaan kielipoliittisesti rajattuna nimityksenä *Åboland* on peräisin vuodelta 1912, jolloin hänen Suomen ruotsinkielisten esitaistelijaksi kuvaamansa Hugo Ekholm, sittemmin Hugo Ekhammar, loi sen merkitsemään Turun edustan ruotsinkielisiä saaristokuntia sekä Turun kaupungin ruotsinkielistä väestöä. Tämän Turunmaan kulttuurin määrittäminen ja sen juurruttaminen ihmisten keskuuteen tapahtui samoilla keinoilla kuin vastaavat toimet koko Svenskfinlandinkin alueella. Käytössä olivat kotiseutuaiheiset tekstit, laulut ja juhlat, aihepiireinä muun muassa saaristo, meri ja viikingit, mutta myös esimerkiksi Suomen entinen pääkaupunki Turku maan kulttuurin ja sivistyksen kehtona. Aktiivisina näissä toimissa olivat ruotsinkielisyyden asiaa paikallisesti ja valtakunnallisesti ajavat yhdistykset.²⁶² Tässä on siis kyse Barthin mallin mukaisten väli- ja makrotasojen toiminnoista, joilla operoidaan selkeästi julkituoduilla, aluetta ja ruotsinkielisyyttä ilmaisevilla symboleilla.

Wolf-Knuts on eritellyt Turunmaan (*Åboland*) saamia merkityssisältöjä eri lähteistä. Hän toteaa, että Turunmaa ei ole käsitteenä kiteytynyt pysyvään muotoon, vaan

261 Topelius 1876, 31, 201; Topelius 1875, 29, 192; Wolf-Knuts 1998, 8–9. Topeliuksen *Maamme* kirjan myöhemmissä painoksissa Turunmaan sijaan on kirjoitettu Turun seutu, ks. esim. Topelius 1981, 30. Ruotsinkielisissä laitoksissa *Åbolandet*-muoto näkyy myöhemmissäkin painoksissa, ks. esim. Topelius 1983, 30. *Maame* kirjaa on uudistettu useamman kerran sen lukuisissa uusissa painoksissa, Mäkinen 1981, IX–XII.

262 Wolf-Knuts 1998, 8–9.

se on saanut erilaisissa maailmankuvallisissa ja poliittisissa yhteyksissä eri merkityksiä. Maantieteelliseen alueeseen kytkeytyvät kielipoliittiset pyrkinnöt ovat tässä olleet keskeisiä. Kyse on paitsi Suomen ruotsinkielisen kielialueen määrittämisestä kokonaisuutena, myös sen sisäisten alueiden, Pohjanmaan, Uudenmaan, Ahvenanmaan ja Turunmaan, suhteuttamisesta toisiinsa. Jälkimmäisellä tasolla kyse on erojen tekemisestä laajemman samankielisten alueen sisällä. Suomenkielisiin naapurialueisiin suhteuttamisessa nousee kieli keskeiseksi ja erottavaksi määrittäjäksi. Sitä eron tekemisen suuntaa Wolf-Knut ei kuitenkaan keskity analysoimaan.²⁶³

Alueelliselta pohjalta suomenruotsalaisuutta määrittävä *Svenskt i Finland* -vihkonen vuodelta 1994 luettelee Turunmaahan kuuluviksi Särkisalon kunnan, kunnat Kemiön saarelta (Dragsfjärd, Kemiö ja Västansfjärd) ja läntiseltä Varsinais-Suomen saariston alueelta (Houtskär, Iniö, Korppoo ja Nauvo) sekä Paraisten ja Turun kaupungit²⁶⁴. Vuoden 2003 *Svenskt i Finland* -vihkonen versiossa Turunmaan aluetta ei enää kuvata. Samat kunnat ja kaupungit tulevat esille ainoastaan ruotsinkielisen väestön määriä esittelevässä taulukossa otsikon Varsinais-Suomi (*Egentliga Finland*) alla.²⁶⁵ Nykyisin Turunmaa määrittyykin seutukuntana, jossa on kahdeksan saaristoon kuuluvaa kuntaa. Yllä mainitusta alueesta ovat Särkisalo ja Turku pudonneet pois ja jäljellä ovat Kemiön saaren ja läntisen Varsinais-Suomen saariston kunnat sekä Paraisten kaupunki.²⁶⁶

Turunmaa saa olemassaololleen muodon myös lukuisten yhdistysten toiminnassa. Monet eri ammattialoihin, koulutukseen ja harrastustoimintoihin keskittyvät yhdistykset rajaavat toimintansa alueeksi Turunmaan. Nämä organisaatiot toimivat vilkkaassa keskinäisessä yhteistyössä. Tätä kautta alue saa muodon eri organisaatioiden ja niissä toimivien ihmisten muodostamana verkostona, joka asettuu ajan mukana hiukan vaihdellelle Turunmaan maantieteelliselle alueelle.²⁶⁷ Alueen määrittäminen tätä kautta saattaa ilmetä tietoisena ja selkeästi ilmi tuotuna symbolisena kokonaisuutena. Mutta se voi myös olla tavanomaistuneessa muodossa, jolloin asiaa sen suuremmin perustelematta totunnaisesti toimitaan kielipoliittisesti määrittyneellä alueella, mutta sitä ei erityisesti tuoda esille eikä välttämättä edes tiedosteta. Wolf-Knutsin analyysi ei kuitenkaan ulotu näiden organisaatioiden toiminnan erittelyssä sille tasolle, että sen perusteella olisi mahdollista päätellä mistä kulloinkin on kyse.

Wolf-Knutsin mukaan yksittäisten ihmisten tasolla turunmaalaisuus on olemassa, aktualisoituu heidän niin halutessaan ja saa silloin muotonsa yhteisen toiminnan kautta. Arjen toiminnoissa ja alueeseen kuulumisen tunteina se kuitenkin varioi huomattavasti

263 Wolf-Knuts 1998.

264 *Svenskt i Finland* 1994, 11. Vihkosessa mainitaan lisäksi, että suomenkielinen nimi Turunmaa ei tarkoita samaa kuin Åboland. Åboland määrittyy kielellisin perustein alueeksi, jolla asuu merkittävässä määrin ruotsinkielisiä. Tekstin perusteella on pääteltävissä, että suomenkielinen Turunmaa ei tällaista määrittelyä sisällä. Kuten jo aiemmin olen todennut, tässä työssä käytän Turunmaata Åbolandin synonyyminä, jolloin se määrittyy kielialueeksi.

265 *Svenskt i Finland* 2003.

266 *Turunmaan seutu* 2006.

267 Wolf-Knuts 1998, 10–11; Bröckl 1996.

niin ajassa, eri tilanteiden mukaan kuin eri ihmisten välillä.²⁶⁸ Barthin mallin ja esittämäni kulttuuriteorian mukainen mikrotason kulttuurinen heterogeenisuus ja kulttuuristen ilmiöiden muuntelu antroposemiosiksen prosessissa näkyy siis myös Wolf-Knutsin analyysissä. Ihmiset saavat paikalliseen identiteettiinsä aineksia ja kiinnittymisen kohteita väli- ja makrotasoilla muodostetuista symboleista, mutta turunmaalaisuudessa on kuitenkin sillä tasolla hallitsevana näkymänä moninaisuus, muuntuvuus ja tilannesidonnaisuus.

Sen jälkeen, kun Turunmaa sai kielipoliittisen määrittäytensä, suomenkieliset saaristokunnat eivät ole siihen enää kuuluneet. Niillä ei ole Turunmaata vastaavaa omaa nimitystä. Niillä ei ole myöskään vastaavaa organisaatioiden tuottamaa alueellista ilmiäsuua eikä samanlaista alueella toimivien organisaatioiden verkostoa kuin Turunmaalla on. Suomenkielinen saaristo ei siis ole Turunmaan osa, eikä muodosta omaa vastaavaa symbolisesti määritettyä maantieteellistä eikä toiminnallista aluettaan. Suomalaiskansallisuuden muodostamisen prosessi ei tuottanut suomenkielisille saaristokunnille vastaavia symbolisia kiinnekohtia kuin Svenskfinlandin muodostaminen toi Turunmaalle. Tällaiselle ei suomenkielisellä saaristoalueella ole näyttänyt olevan myöskään tarvetta sinä aikana, jolloin suomalaiskansallisuutta rakennettiin.

Arkisten toimintojen tasolla Varsinais-Suomen saaristossa on eletty samankaltaista elämää kummallakin kielellä. Kulttuuripiirteet ovat pitkälti välittyneet eri kieltä puhuvilta ihmisiltä toisille, elinkeinot ovat olleet yhteisiä, samoin väestön elinolosuhteet monin tavoin. Kielirajan yli on myös pystytty kommunikoimaan ja toista kieltä on tarpeen mukaan osattu, ainakin sen verran että esimerkiksi kaupankäynnissä on pärjätty²⁶⁹.

Teollisen ajan murroksen ja kansallisuusaatteen aika toi Varsinais-Suomen saaristoon kulttuurisena uutuutena ja murroksen hallinnan yhtenä keinona saariston vahvan symbolisen merkityksen ruotsinkielisyyden ja Svenskfinlandin ilmentäjänä. Kieliryhmän symbolinen esiintyminen alueeseen kiinnittyneenä näyttää Suomessa muuttuvan informaatioajan murroksen myötä. Varsinais-Suomen saariston ja Turunmaan osalta analysoin tätä prosessia empiirisen aineistoni valossa myöhemmin työni osissa V ja VI.

268 Wolf-Knuts 1998, 11–12.

269 Ks. esim. Lettinen 1999, 75.

9. Euroopan unioniin integroitu aluepolitiikka, saaristo ja kulttuuri

”Tule ja ole osa tätä elinvoimaa.”

Iniö luonnollisesti, Iniön kunnan esite.²⁷⁰

Euroopan unionin alue- ja kulttuuripolitiikka

Euroopan yhdentymisen juuret ovat 1900-luvun taloudellisessa ja lainopillisessa yhteistyössä. Kulttuuri on tullut mukaan vähitellen. Varsinaisesti vasta Maastrichtin sopimuksessa vuodelta 1992 määritettiin ensimmäisen kerran suuntaviivoja eurooppalaiselle kulttuuripolitiikalle. Kulttuuri on siis informaatioajan murroksessa esille otettu eurooppalaisen taloudellisen ja yhteiskunnallisen muutoksen hallinnan keino. Mainitussa sopimuksessa sanotaan seuraavasti: ”Yhteisö myötävaikuttaa siihen, että jäsenvaltioiden kulttuurit kehittyvät kukoistaviksi pitäen arvossa niiden kansallista ja alueellista monimuotoisuutta ja korostaen samalla niiden yhteistä kulttuuriperintöä”. Jäsenvaltioiden yhteistyötä ja toimintaa tuetaan kansojen ja kulttuurin historian tuntemuksessa, Euroopan kannalta merkittävän kulttuuriperinnön suojelemisessa, muussa kuin kaupallisessa kulttuurivaihdossa sekä taiteellisessa ja luovassa toiminnassa. Lisäksi sopimuksessa sanotaan, että ”[y]hteisö ottaa kulttuuriin liittyvät näkökohdat huomioon muiden tämän sopimuksen määräysten mukaisessa toiminnassaan, erityisesti kulttuuriensa monimuotoisuuden vaalimiseksi ja edistämiseksi”.²⁷¹

Yhtenä Maastrichtin sopimuksen mukaisena poliittisena tavoitteena on Euroopan taloudellinen ja sosiaalinen yhteenkuuluvuus. Sen mukaisesti ”[y]hteisö pyrkii erityisesti vähentämään alueiden välisiä kehityseroja sekä muita heikommassa asemassa olevien alueiden tai saarien jälkeenjääneisyyttä, maaseutu mukaan luettuna.” Näitä tavoitteita toteutetaan Euroopan unionin rakennerahastojen ja muiden olemassa olevien rahoitusvälineiden turvin.²⁷² Esimerkiksi tässä toteuttamistyössä tulee sopimuksen kulttuuriin liittyvät näkökohdat ottaa huomioon.

270 TYKL/SPA/395: Kenttätöpäiväkirja III, 2.6.1999, Iniö kunnan esite esite liitteenä.

271 Shore 2000, 42–54; Kangas & Hirvonen 2001, 11–13. Maastrichtin sopimuksen kulttuuripoliittiset linjaukset määritetään osastossa IX ja artiklassa 128, jotka ovat myöhemmin tehtyjen korjausten jälkeen osasto XII ja artikla 151. Osaston tekstiin ei ole tehty muutoksia. *Euroopan unionin virallinen lehti* 2006; 2. *Euroopan yhteisön perustamissopimus*, XII osasto, 151 artikla.

272 *Euroopan unionin virallinen lehti* 2006; 2. *Euroopan yhteisön perustamissopimus*, XVII osasto, artikkelit 158–162. Sopimuksen osasto XVII on ennen ollut osasto XIV ja artikkelit ovat muuttuneet seuraavasti: 158 (ent. 130 a), 159 (ent. 130 b), 160 (ent. 130 c), 161 (ent. 130 d) ja 162 (ent. 130 e). Tekstiin ei siteeratuilta osilta ole tehty sisällöllisiä muutoksia Maastrichtin sopimuksen jälkeen.

Cris Shoren analyysin mukaan Euroopan unionin kulttuuripolitiikassa keskeistä on yhteisen eurooppalaisen identiteetin rakentaminen Euroopan taloudellisen kehityksen tueksi. Tähän tavoitteeseen kytkeytyy myös tuki kansallisille ja alueellisille identiteeteille ja kulttuureille. Viime kädessä näkemys on se, että alueelliset ja kansalliset elementit muodostavat yhteisen eurooppalaisen kulttuurin ja identiteetin. Näiden kaikkien nähdään olevan lähtökohtaisesti olemassa, mutta tarpeellisena pidetään niiden vaalimista ja niiden tuottamista kansalaisille eurooppalaisuuden ylläpitämiseksi ja taloudellisen kehityksen turvaamiseksi globaalissa maailmassa.²⁷³ Euroopan unionin kulttuuripolitiikassa ei siis näyttäisi tältä kannalta katsottuna olevan juuri sijaa globaalille, heterogeeniselle ja dynaamiselle mikrotason antroposemioottiselle vuorovaikutusprosessille, jossa kulttuuriset ilmiöt ja identifikaatioprosessit elävät ja identiteettien kirjo muuntuu ja varioi. Sen sijaan siinä painottuvat makro- ja välitasoilla määritetyt symboliset merkitysrakenteet, jotka liitetään milloin alueisiin, milloin kansallisuuksiin tai Eurooppaan. Monimuotoisuus on monien tällaisten merkitysrakenteiden tasaveroista rinnakkaiselo, ei yksilötasolle ulottuvaa kulttuurista heterogeenisuutta. Kansallisessa ja kansainvälisessä kulttuuripoliittisessa keskustelussa vähittäin voimistuvat yksilöllisyyden ja luovuuden ideat eivät näy tässä yhteydessä.

Euroopan unionin ylikansallista alue- ja rakennepolitiikkaa toteutetaan käytännössä EU:n rakennerahastoista ja yhteisöaloitteista tuettujen hankkeiden avulla. Kulttuurille ei rahoitusrakenteessa ole olemassa omia toimenpidekokonaisuuksia, vaan se tulee ottaa huomioon unionin muita politiikkoja toteutettaessa. Näin usein tapahtuukin, erityisesti maaseudun kehittämiseen ja ympäristöpolitiikassa rakennettuun ympäristöön liittyvissä hankkeissa. Euroopan unionin politiikkojen tavoitteena on sopeuttaa Eurooppaa informaatio- ja verkosto aikaan. Tässä kokonaisuudessa EU:n rakennerahastoista rahoitettujen kulttuurihankkeiden myötä kulttuurialan toimijarakenne on Suomessa monipuolistunut ja kulttuurihankkeilla nähdään olevan tavoitteeksikin asetettua taloudellista merkitystä. Paikallisen identiteetin voimistaminen ja kulttuuriperinnön uusintaminen määritellään hankkeissa usein tavoitteeksi. Hankkeiden kautta taide- ja kulttuurielämä siirtyvät uudenlaisiin toimintatapoihin. Anita Kankaan ja Johanna Hirvosen analyysin mukaan niillä ”[t]uotetaan uutta asiantuntijuutta, jolle on tyypillistä kansalaislähtöinen näkökulma, vahva verkostoituminen ja korkeakulttuuristen merkkien epäily”.²⁷⁴ Asiantuntijuuden, kansalaislähtöisyyden ja Euroopan unionin kulttuuri- ja aluepolitiikan tavoitteiden välisiä suhteita ei tässä yhteydessä kuitenkaan ole analysoitu hankkeiden vaikutuspiirissä elävien kansalaisten ja heidän paikallisen identifioitumisensa näkökulmasta.

Susanna Heldt Cassel on tutkinut Turun ja Tukholman välisessä saaristossa toiminutta *Skärgårdssmak*-hanketta ja sen tapaa tuottaa mielikuva alueesta ruoan ja ravintoloiden avulla. Niihin on hankkeessa liitetty autenttisen, kalastuksella ja maataloudella elävän saariston ja korkean laadun määreet. Hanke on saanut taloudellista tukea Euroopan unionin

273 Shore 2000, 42–54.

274 Kangas & Hirvonen 2001.

Interreg-yhteisöaloitteesta. Heldt Cassel toteaa tutkimuksensa perusteella, että hankkeen avulla toteutetut aluepoliittiset tavoitteet johtavat alueellisina erityispiirteinä pidettyjen elementtien korostamiseen alueen imagossa. Hänen analyysinsä koskee *Skärgårdsmakin* luomaa mielikuvaa alueesta, mutta ei ulotu siihen, millainen on saariston asukkaiden tai alueella vierailevien ihmisten suhde tähän mielikuvaan.²⁷⁵ Heldt Cassel siis kertoo siitä, miten yksi alueellinen imago on Euroopan unionin tuella luotu. Kyseessä on esimerkki yllä esitetystä Euroopan unionin kulttuuri- ja aluepolitiikasta käytännössä. Tämän politiikan mukaisesti hankkeessa tuetaan eurooppalaista taloutta paikallisen kulttuuriperinnön avulla, minkä seurauksena valitut erityispiirteet korostuvat alueen luonnehdinnassa. Avoimeksi jää kuitenkin tässäkin kysymys siitä, miten paikalliset ihmiset suhtautuvat luotuun saaristokuvaan.

Nykyiselle informaatio- ja verkostoajan murrokselle ominainen symbolisten merkitysrakenteiden käytön ja tarinaistamisen tarve on siis havaittu niin Euroopan unionin alue- ja kulttuuripolitiikassa kuin muissakin yhteyksissä alueellisen talouden vauhdittamisessa globaaleilla markkinoilla²⁷⁶. Eurooppalaiset etnologit ovat analysoineet tätä tilannetta ja todenneet siitä joitakin kiinnostavia ulottuvuuksia. Vaikka Euroopan unionin politiikassa ja globaaleilla erottautumisen markkinoilla tavoitteena on paikallisen erityisyyden painottaminen, käytetyt symbolit ja paikoista luodut merkitysrakenteet tukeutuvat suhteellisen yhtenäiseen kuvaan siitä, mistä paikallinen erityisyys koostuu. Eurooppalaisen maa-seudun kehittämisen piirissä painottuu harjoitetun politiikan mukaisesti paikallinen kulttuuriperintö, mikä käytännössä usein tarkoittaa ruokia sekä markkinoita, juhlia ja festivaaleja tuotteistettuina ja kollektiivisen identiteetin rakentajina. Euroopassa on toteutettu ja käynnissä tuhansittain EU-tuella rahoitettuja aluekehityshankkeita, joissa nämä samat periaatteet vallitsevat. Paikalliset erityisyydet symboliarvoineen asettuvat tässä yhtenäiseen paikallisuuden kehikkoon. Sitä kautta moninaisuus saa yhtenäisen merkitysrakenteen, joka asettuu yhtäältä määrittämään paikallista omintakeisuutta. Etnologien analyysissä on näkyvissä havainto siitä, että tuotteistetut paikallisen perinteen piirteet ovat monesti etäällä sekä paikallisesta nykykulttuurista että entisajan kulttuurista etnologisen tutkimuksen kautta kertyneestä kokonaiskuvasta. Selvää on kuitenkin se, että Euroopan unionin harjoittama politiikka tulee koko unionin alueella erottamattomasti osaksi kunkin paikkakunnan arkielämää ja identifikaatioprosesseja hankkeiden vyöryn kautta. Tämä nykykulttuurin ilmiö on sen verran nuori ja vielä tutkimaton, että etnologisessa tutkimuksessa siitä kaivataan lisää erityisesti kansainvälisiä, vertailevia, kulttuurin mikrotason prosesseja valaisevia analyysseja.²⁷⁷ Tässä työssä tartun asiaan analysoimalla sitä yhden eurooppalaisen alueen ja siellä elävien ihmisten arkielämän näkökulmasta.

275 Heldt Cassel 2003.

276 Ks. esim. Luoto 2006.

277 Ks. esim. Johler 2002; Löfgren 2005.

Antropologisessa ja etnologisessa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota myös yleisemmällä tasolla kehittämiseen ideana sitä mukaa, kun kehittämishankkeet ovat juurtuneet eurooppalaisen paikallishallinnon osaksi ja hyödyntävät yhä enemmän ajatuksia paikallisesta identiteetistä esimerkiksi talouden edistäjänä. Tutkimuksissa on havaittu, että jo kehittämisen käsite saa erilaisia sisältöjä näkökulmasta riippuen. Kehittämistyön suunnitellut tavoitteet jäävät usein tyhjäksi retoriikaksi ja turhauttavaksi toiminnaksi tavallisten paikallisten ihmisten näkökulmasta. Heidän suunnastaan katsottuna toimet eivät silloin näytä kehitymiseltä ja jotkin paikallisen kulttuurin hyvin toimivat ulottuvuudet saattavat myös kärsiä kehittämisprosesseissa. Hallinnossa tuotettuihin strategioihin kirjatut elinvoimaa lisäämään suunnitellut toimet eivät näissä tilanteissa kohtaa paikallista arkielämää. Lisäksi kaikkialta löytyy erilaisia, keskenään risteäviä intressejä. Paikallisten voimasuhteiden väliset suhteet saattavat hankkeiden kautta muuttua ja uuden tasapainon löytäminen vie aikansa, mikä voi olla tavoiteltuakin. Toivottu uusien ihmisten aktivoiminen ja osallistaminen saattaa tietyksi myös epäonnistua. Havaitut epäkohdat voivat johtua hankkeiden epäonnistumisista tai ne ovat kehittämishankkeiden tarkoituksettomia ja myös kielteisiä ulottuvuuksia saavia sivuvaikutuksia, joita ei välttämättä ole osattu ennakoida eikä ehkä havaita jälkikäteenkään. Koska kehittämisen ajatus näyttäytyy eri näkökulmista erilaiselta, myös tulkinnat toimien onnistumisesta ja epäonnistumisesta vaihtelevat näkökulmasta riippuen.²⁷⁸ Kulttuurin mikrotason vuorovaikutus- ja merkityksenantoprosessit huomioiva tutkimus nousee tästäkin näkökulmasta katsoen hyvin tärkeäksi. Jos käynnissä on runsaasti kehittämishankkeita, jotka eivät kohtaa paikallista arkista kulttuuria, koko kehittämisen ajatus rapautuu, voimavaroja tuhlautuu tarpeettomasti ja joissakin tapauksissa saatetaan aiheuttaa myös haittaa.

Suomalainen saaristopoliittika

Saaristopoliittikan tarve kytkeytyy tiiviisti saariston elinoloihin. Suomen merialueiden saaristossa väestö kasvoi, olot olivat suotuisat ja kalastus tuotti hyvin 1800-luvun lopulla teollisen murroksen käynnistyessä Suomessa. Silakka kävi kaupaksi niin Suomen alueella kuin Venäjälläkin, joka silloin kuului kotimarkkina-alueeseen. Kysyntä Suomen suunnalla hiipui kuitenkin heti vuosisadan vaihteen jälkeen, koska ravintotilanne parani koko maassa. Venäjän kanssa harjoitettu merkittävä kalakauppa tyrehtyi Suomen itsenäistymiseen, kun kotimarkkinaetu menetettiin. Kalastuselinkeino joutui kriisiin. Kuitenkin saariston suhteellinen asema Suomen muihin alueisiin nähden oli kohtalaisen hyvä edelleen, koska siellä on niihin verrattuna leudompi ilmasto, pidempi kasvukausi ja lisäksi kalastus toi mahdollisuuden täydentää ravintoa huonompien viljelysvuosien aikana. 1930-luvulla

²⁷⁸ Abram 1998 ja kirjan muut artikkelit; Gerholm 1985.

ja toisen maailmansodan aikaan kalan kysyntä kasvoi tilapäisesti, mutta sodan jälkeen se putosi jälleen merkittävästi.²⁷⁹

Kalastuksen tilanteeseen kiinnitettiin valtiollisella tasolla huomiota luomalla sitä ohjaavia säädöksiä 1900-luvun alussa. Toimia pidetään kuitenkin epäonnistuneina, koska ne painottivat maata omistavien talonpoikien oikeuksia maa-alueisiin rajoittuviin kalastusvesiin. Kalastuksesta pääelinkeinonaan elävät olivat pääosin maata väestöä, jolloin he eivät näitä oikeuksia saaneet. Talonpojat taas näihin aikoihin erikoistuivat harjoittamaan maataloutta entistä tiiviimmin, jolloin heillä kalastuksen merkitys sivuelinkeinona väheni. Kalastajien ja maataloustuottajien organisoituminen yhteiseen järjestöön ei tätä tilannetta helpottanut. Lisäksi kalakaupan organisointi oli kalastajien näkökulmasta epäonnistunut.²⁸⁰

Kalastuksen lisäksi kehitys kuljetusalalla ja maataloudessa alkoi heiketä teollistumisen ajan murroksen tuomien muutosten myötä, jolloin saaristo muuttui 1900-luvun alusta alkaen hiljalleen periferiaksi, vaikka se aiemmin oli meriteiden tärkeyden ansiosta ollut keskeistä aluetta ja esimerkiksi monien lännestä Suomeen saapuneiden kulttuuristen uutuuksien tuloväylänä. Näin oli siitä huolimatta, että alueen kulttuurissa oli myös paljon hyvin vanhoja piirteitä esimerkiksi elinkeinoissa.²⁸¹ Saaristo- ja rannikkoseutujen asukkaat olivat koko Suomessa pääosin ruotsinkielisiä. 1900-luvun alun suomalaiskansallisen aatteen säilyttämässä kielipoliittisessa tilanteessa tämä johti siihen, että heidän asemansa parantaminen voimakkaasti muuttuvissa oloissa jäi valtakunnanpolitiikassa syrjään. Eduskunnassa saariston asioita ajoivat lähinnä ruotsinkieliset kansanedustajat. Saariston symbolinen merkitys ja sen asukkaiden kannatus olivatkin Ruotsalaiselle kansanpuolueelle tärkeitä ja kytkeytyivät sen tavoitteeseen koota koko ruotsinkielinen väestö yhteen.²⁸²

Sotien jälkeen tilanne saaristossa huononi kun primäärielinkeinojen kannattavuus heikkeni entisestään ja väestö väheni erityisesti ulkosaaristosta huomattavasti poismuuton takia. Samaan aikaan saariston asioiden edistäminen kuitenkin helpottui valtakunnanpolitiikassa, koska kielipoliittinen vastakkainasettelu lieveni. Voidaankin katsoa, että saaristo nostettiin aluepoliittisessa mielessä erityisalueeksi heti sodan jälkeisenä aikana vuonna 1949. Silloin asetettiin Saaristokomitea selvittämään niitä toimia, joilla saariston elinoloja voitaisiin parantaa. Komitean työn tuloksena perustettiin vuonna 1958 Saaristodelegaatio, josta tuli pysyvä saariston etuja ajava elin valtion hallintoon, missä se nykyisin toimii sisäministeriön alaisuudessa. Sekä Saaristodelegaatiossa että Saaristokomiteassa ovat ruotsinkieliset vaikuttajat ja Ruotsalainen kansanpuolue toimineet aktiivisesti ja ovat pitäneet hallussaan esimerkiksi kummankin puheenjohtajuutta vallitsevasti.²⁸³

279 Andersson, K. 1997, 26–28, 43.

280 Andersson, K. 1997, 18–19, 37–41.

281 Andersson, K. 1997, 27; Talve 1979, 319–312.

282 Andersson, K. 1997, 25, 28–29.

283 Andersson, K. 1997, 33–36, 59–61.

Varsinaisesti yleistä valtiollista aluepolitiikkaa alettiin kehittää 1960-luvulla, jolloin saariston eteen tehty työ toimi osaltaan tämän mallina. Saaristopolitiikka kytkettiin yleiseen aluekehitystyöhön, jolloin sen vaikuttamismahdollisuudet paranivat entisestä. Manner-Suomen suomenkielisen järvisseudun saaristoiset alueet alettiin 1960-luvun alusta lukea osaksi saaristoa aluepoliittisessa mielessä, jolloin saaristoasioiden poliittinen painoarvo valtiollisella tasolla kasvoi. Saaristodelegaation työn tuloksena astui vuonna 1981 voimaan aiemmin mainittu saaristolaki, jonka perusteella nykyisin ohjataan aluepoliittisia toimia niin merialueiden vahvasti ruotsinkielisessä saaristossa kuin Sisä-Suomen suomenkielisillä järviolueillakin.²⁸⁴

Aluepoliittiset toimet muodostuivat alkujaan kehitysalueiden teollisuuden verohelpotuksista ja investointituista. Lainsäädäntöä kehitettiin ja 1970-luvun puolivälissä siirryttiin kokonaisvaltaisempaan aluepoliittiseen suunnitteluun. 1980-luvulla informaatioyhteiskunnan vaikutukset näkyvät siten, että tiedon merkitystä korostettiin aluekehityslainsäädännössä yhä enemmän. Jo 1980-luvun lopulta lähtien, mutta varsinaisesti 1990-luvun alussa aluekehitystyötä alettiin muuttaa ohjelmaperusteiseksi, mikä pohjusti tulevaa jäsenyyttä Euroopan unionissa ja aluekehitystyön integroimista EU:n järjestelmiin.²⁸⁵

Aluekehitystyön integraatio Euroopan unioniin

Euroopan unioniin liittyminen toi arkielämään asti ulottuvia muutoksia Suomen aluepolitiikkaan ja -hallintoon. Lait, asetukset ja hallinnon rakenteet harmonisoitiin EU:n alue- ja rakennepolitiikkaan sopiviksi samassa yhteydessä, kun Suomesta tuli EU:n jäsen vuoden 1995 alusta ja kansallinen aluehallinto yhdistyi osaksi vastaavaa eurooppalaista. Suomalaiset saivat mahdollisuuden hakea Euroopan alue- ja rakennerahastoista merkittäviä tukia alueelliseen kehitystyöhön.²⁸⁶

Euroopan unionin toimintaan integroidulla uudella alueellista kehitystyötä ohjanneella lailla²⁸⁷ muutettiin aiempi keskusjohtoinen kehitystyö alueiden itsensä hallitsemaksi ja ohjelmiin perustuvaksi. Maakuntien liitot nimettiin tästä kehitystyöstä vastaaviksi viranomaisiksi. Niiden vastuulle tuli maakuntaohjelmien ja -suunnitelmien laatiminen määräjain toisaalta paikallistasolla alueensa kuntien, yritysten ja järjestöjen, toisaalta kansallisen ja Euroopan unionin hallinnon kanssa.²⁸⁸

Maakuntaohjelmiin on kirjattu alueen analyysiin perustuvat kehitystyön painopisteet, tavoitteet ja toteuttamiskeinot. Maakunnissa laaditut ohjelmat tulivat muodostamaan ohjelmatyön perustan ja ne muotoiltiin yhteistyössä Suomen valtion ja Euroopan unionin

284 Andersson, K. 1997, 50–62; ks. myös Vartiainen 1998.

285 Andersson, K. 1997, 50–51; Vartiainen 1998.

286 Pirrtimäki 1994, 2; Autio 1997, 8–9; Hautamäki 1999, 25–26.

287 *Laki alueiden kehittämisestä* 1135/1993. Laki on sittemmin uusittu useamman kerran, mutta se noudattaa edelleen samoja periaatteita, *Alueiden kehittämislaki* 602/2002.

288 Salminen 1993, 21–24; Ekestam 1994; Andersson, K. 1997, 62–66; Hautamäki 1999, 26.

hallinnon kanssa. Kehittämisohjelmien avulla suomalaiset pääsivät liittymään Euroopan unionin aluepoliittisiin ohjelmiin ja siten osallisiksi eurooppalaisista alueelliseen kehitykseen suunnatuista merkittävistä rahoista.²⁸⁹ Aluekehityksen integrointi Euroopan unioniin on vaikuttanut myös kuntiin, koska ne toteuttavat monet kehittämistoimenpiteet. Kuntien toiminnassa on siten yhtäaikaisesti kasvanut kansainvälisten verkostojen ja paikallisuuden merkitys.²⁹⁰

Uuden aluekehityslain mukaisesti Suomessa ryhdyttiin entistä enemmän painottamaan kulttuurista omaleimaisuutta alueiden omaehtoisessa kehittämisessä²⁹¹, mikä on sopusoinnussa Euroopan unionissa toivotun kehityksen kanssa. Siirtyminen ohjelmaperusteiseen aluepolitiikkaan on merkinnyt myös eri alueiden välisen kilpailun lisääntymistä aluekehitystyöhön suunnattuja varoja jaettaessa²⁹².

Varsinais-Suomessa maakuntaliitto on toteuttanut Euroopan unioniin integroitujen aluekehityslakien velvoitteita muotoilemalla maakunnan kehittämisohjelmia. Tämä ohjelmatyö heijastaa kuvaavasti kansainvälistä ja kansallista keskustelua kulttuurin merkityksestä toisaalta omintakeisena alueellisena voimavarana, toisaalta luovuuden lähteenä. *Varsinais-Suomen kehittämisohjelmassa*²⁹³ vuodelta 1997 kulttuuri on voimavara, jonka avulla pyritään ”vahvistamaan maakunnan taitotietoa ja sen kautta myös parantamaan työllisyyttä”. Kulttuuri pyritään sitomaan ”maakunnan markkinoinnin osaksi”. Ohjelman mukaan ”maakunnan tulee hyödyntää alueen kulttuuria ja historiaa vientiartikkeleina alueen tunnetuksi tekemisessä ja alueen elinkeinoelämän kehittämisessä”. Osaamisen ja kulttuuriperinteen kehittämisessä vastuuta tarjotaan paikallisille ihmisille, joiden valmiuksia tätä varten pyritään parantamaan. Saaristosta puhuttaessa ohjelmassa painotetaan matkailuelinkeinon kehittämistä.²⁹⁴ Vuonna 2001 ilmestyneissä *Maakuntasuunnitelmassa 2020* ja *Varsinais-Suomen maakuntaohjelmassa vuosille 2001–2004* kulttuuri nähdään edelleen alueen ominaispiirteinä, joita kannustetaan hyödyntämään tuotteistamalla niitä esimerkiksi matkailun tarpeisiin. Toisaalta kulttuuri katsotaan yhteishenkeä tuottavan identiteetin ja myönteistä tunnettavuutta lisäävän imagon rakennuspuiksi, joiden avulla alueen kilpailukykyä halutaan kasvattaa.²⁹⁵ Vuonna 2005 valmistuneissa *Maakuntasuunnitelmassa 2025* ja *Maakuntaohjelmassa 2005–2008* on uusina piirteinä maakunnan vahvistamiseksi otettu esille suvaitsevaisuuden lisääminen, monikulttuurisuuden hyödyntäminen ja taloudelliseen toimintaan liittyvä luovuus. Edelleen kuitenkin painotetaan omintakeista kulttuuriperintöä sekä kilpailukykyä ja vetovoimaa kasvattavia identiteettiä ja imagoa.²⁹⁶

289 Salminen 1993, 21–24; Ekestam 1994; Andersson, K. 1997, 62–66; Hautamäki 1999, 26.

290 Sotara 1996, 39.

291 Hautamäki 1999, 27.

292 Pirttimäki 1994, 2; Johler 2002, 14.

293 Varsinais-Suomen kehittämisohjelma hyväksyttiin maakuntavaltuuston kokouksessa 13.10.1997 ja se korvasi aiemman, vuonna 1994 valmistuneen kehittämisohjelman. Ennen hyväksymistä ohjelmasta pyydettiin lausunto organisaatioilta, jotka edustavat maakuntaa hyvin laajasti. Varsinais-Suomen liitto 1997, osa 1, 1, 4.

294 Varsinais-Suomen liitto 1997, osa 2, 6, 14, 17; Varsinais-Suomen liitto 1997, osa 3, 17–21.

295 Varsinais-Suomen liitto 2001a, 11, 31; Varsinais-Suomen liitto 2001b.

296 Varsinais-Suomen liitto 2005a, 29, 35; Varsinais-Suomen liitto 2005b, 13, 2.

Vastaava ajattelutapa eriaikaisine painotuksineen näkyy myös Varsinais-Suomen saaristo-ohjelmissa. Matkailu on koko ajan nähty saaristossa eräänä tärkeimmistä kehitettävistä elinkeinoista.²⁹⁷ Varsinais-Suomen liiton matkailun kehittämistä käsittelevissä linjauksissa saaristo, kulttuuri ja merellisyys ovat jatkuvasti painotusten kärjessä ja tavoitteena on sekä kansainvälinen että kotimainen markkinointi²⁹⁸.

Kulttuurin merkitys näkyy yllä pääosin kahtalaisena. Toisaalta kulttuuri nähdään ihmisten paikallisia ilmiöitä ja olosuhteita koskevinä tietoina ja taitoina, joilla on itseisarvo, mutta joiden olemassaolo hyödyttää myös elinkeinoelämää. Vahvan omaleimaisen kulttuurin nähdään silloin tukevan alueellista yhteishenkeä, identiteettiä, ja sitä kautta tuovan yhteistyökykyä ja parantavan elinkeinoelämän mahdollisuuksia. Toisaalta kulttuuri nähdään aineksina, joista voidaan luoda omaleimaisia myytäviä tuotteita tai joiden avulla alueita voi markkinoida niiden erityispiirteitä painottaen. Näiden lisäksi ohjelmatyöhön on viime vaiheissa tullut uutuutena joitakin piirteitä yleisessä keskustelussa luovien prosessien perustaan luetusta, yksilöllisiä piirteitä sisältävästä, monimuotoisesta ja sallivasta arjen kulttuurista, vaikka työskentely alueellisten erityispiirteiden hallitun kokonaisuuden avulla muodostuukin sen yleiskuvaksi.

Matkailu kytetään saariston kehittämisenäkymissä paitsi luontoon, myös tiiviisti kulttuuriin²⁹⁹. Matkailukohteiden kulttuuri määrittyy kuitenkin matkakohteen kulttuurin sijasta globaaleilla matkailumarkkinoilla matkailijoiden kotiseudun kulttuurista käsin. Hyödynnettäväksi etsitään kulttuurin eri elementtejä: paikan henkeä, identiteettiä sekä aitoa ja autenttiseksi katsottua perinnettä. Tavoitteena on löytää jotakin omintakeista ja erilaista. Erilaisuus voi määrittyä esimerkiksi ajallisesti, jolloin hakeudutaan ikään kuin jäädytettyyn menneeseen, matkailijoiden kotoisesta arjesta katsoen kaukaista mennyttä aikaa edustavaan paikkaan. Matkakohteen kulttuurilla on vaarana tällaisessa tilanteessa muuntua steriiliksi ja kuoliaaksi suojelluksi, jolloin matkailutuotteeksi muotoillun paikallisuuden staattisuus ja homogeenisuus asettuvat ristiriitaan matkailupaikkakunnan väistämättä dynamisessa muutoksessa olevan, heterogeenisen ja nykypäivän globaalissa arjessa elävän kulttuurin kanssa.³⁰⁰ Kuten aiemmin luvussa 7 globaaleja kulttuurisia murroksia käsiteltäessä tuli ilmi, Varsinais-Suomen saaristossa elää yhtäaikaisesti ja rintarinnan eriaikaisiksi miellettyjä kulttuurisia elementtejä, siis myös otollisia kohteita eksoottista mennyttä hakeville. Globaaleilla matkailumarkkinoilla kulttuurin avulla erottautuminen ja taloudellinen kilpailu vaikuttavat vahvasti ja tulevat osaksi matkailupaikkakuntien nykyistä, jokapäiväistä arkea.

Katson että ohjelmaperusteisesta aluekehitystyöstä on kulttuuristen prosessien ja identiteettien tutkimuksen kannalta oleellista nostaa esille edellä mainitsemani asiat eli aluekehitystyön suunnittelu- ja päätösvallan hajauttaminen Euroopan unionin tasolta paikall-

297 Varsinais-Suomen liitto 2000; Varsinais-Suomen liitto 2006.

298 Varsinais-Suomen liitto 1998; Varsinais-Suomen liitto 2005c.

299 Varsinais-Suomen liitto 1998; Varsinais-Suomen liitto 2005c.

300 Craik 1997; Rojek 1997; Ritzer & Liska 1997; Urry 2002, 7–15.

liselle tasolle yksittäisiin ihmisiin asti, alueellisen omaleimaisuuden nostaminen ansioksi ja alueiden asettaminen keskinäiseen taloudelliseen kilpailutilanteeseen. Nämä seikat nousivat merkityksellisiksi myös alueellisen talouden ja elinkeinorakenteen kytkeytymisessä globaalin talouden prosesseihin, missä matkailu on keskeisessä asemassa saaristossa.

Aluekehitystyön organisaatiot Varsinais-Suomen saaristossa

Aluekehitystyötä tehdään käytännössä monissa organisaatioissa erilaisten institutionaalisten rakenteiden avulla. Jo mainittu maakuntaliitto on yksi tällainen organisaatio. Sen roolina on luoda ohjaavia päälinjauksia aluekehitystyölle. Työtä toteutetaan kunnissa ja muissa alueellisissa organisaatioissa. Varsinais-Suomen saaristossa toimii useita tällaisia. Osa niistä on syntynyt joitakin vuosikymmeniä sitten, osa on luotu Euroopan unioniin liittymisen yhteydessä. Lisäksi saaristolaki suuntaa aluekehitystyötä tietyille saaristoalueelle.

Varsinais-Suomen liiton saaristotoimet kohdistuvat maakunnan kaikille saaristoalueille, joiksi mainitaan kulloisetkin saaristolakiin perustuvat saaristokunnat ja saaristo-osakunnat³⁰¹. Liitossa saariston etuja ovat valvoneet ja ajaneet vuodesta 1973 alkaen saaristotoimikunta ja vuodesta 1975 saaristoasiainsihteri. Vuodesta 1993 toiminta jatkui uudistetussa maakuntaliitossa saaristolautakuntana saaristoasiamiehen vetämänä.³⁰² Maakuntaliiton laatimat saaristo-ohjelmat kattavat koko saaristolain mukaisen saaristoalueen, minkä jo *Alueiden kehittämislaki* ja sen edeltäjät velvoittavat niiden tekevän³⁰³. Tästä huolimatta liiton saaristolautakunnan toimialue käsittää saaristo-osakunnista vain osan.³⁰⁴ Liiton toiminnassa saaristoalueen institutionaalinen jäsentyminen näyttää siis jossain määrin häilyvältä. Merkittävältä osalta se kattaa koko lain mukaisen saaristoalueen, mutta sen sisälle kuitenkin asettuu saaristolautakunnan suppeampi toimialue. Tämä jälkimmäinen on kuitenkin laajempi, kun saaristolain mukaan määriteltujen varsinaisten saaristokuntien alue ja kattaa myös osan kunnista, joilla on saaristo-osia.³⁰⁵

Euroopan unioniin integroidun aluekehityslainsäädännön mukaisesti maakuntaliittojen veloitteena on tuottaa rakennerahasto-ohjelmia. Niistä ohjelmakaudella 1995–1999 Varsinais-Suomen saaristoalueita koski tavoite 5b -ohjelma ja ohjelmakaudella 2000–2006 tavoite 2 -ohjelma. Ensimmäisellä kaudella saaristokunnista mukana eivät olleet Halikko,

301 *Saaristolautakunta* 2000.

302 Varsinais-Suomen maakuntaliiton toimintakertomukset vuosilta 1972, 1975; Varsinais-Suomen liiton maakuntavaltuuston pöytäkirja 26.2.1993, 9 §; keskustelu Varsinais-Suomen liiton saaristoasiamiehen Tapio Penttilän kanssa 13.3.2007.

303 *Alueiden kehittämislaki* 602/2002; *Asetus alueiden kehittämisestä* 1315/1993; Varsinais-Suomen liitto 2000; Varsinais-Suomen liitto 2006.

304 *Saaristolautakunta* 2000; *Saaristolautakunta* 2007; *Saaristokunnat* 2007. Kuten saaristolautakunnan Internet-sivuilta vuosilta 2000 ja 2007 ilmenee, saaristo-osakunnista Askaisista, Halikosta, Piikkiöstä, Taivassalosta ja Uudestakaupungista ei ole edustajia saaristolautakunnassa.

305 Liite 1, kartta b.

Parainen, Piikkiö eikä Uusikaupunki. Toisella ohjelmakaudella aluetta laajennettiin ja siihen kuuluivat kaikki saaristokunnat ja saaristo-osakunnat.³⁰⁶

Saaristo määrittetty hiukan laajemmaksi, kun sitä katsotaan Pohjoismaisen saaristoyhteistyön näkökulmasta. Pohjoismainen ministerineuvosto on vuodesta 1978 lähtien rahoittanut Tukholman, Ahvenanmaan ja Turun saaristoalueiden yhteistointintaa, joka on vuodesta 1980 ollut viralliselta nimeltään Pohjoismaisen ministerineuvoston Saaristoyhteistyö (*Nordiska ministerrådets skärgårdssamarbete*). Sitä johdetaan Ahvenanmaalta Maarianhaminasta ja Ahvenanmaan maakuntahallitus vastaa sen hallinnosta. Toimintaa perustettaessa sen kokoavaksi keskustelukanavaksi asetettiin vuotuinen kokous, *Ärligt Möte*, josta myöhemmin kehittyi kaikille avoin saaristoasioita käsittelevä ja edelleen vuosittain järjestettävä konferenssi. Saaristoyhteistyön tehtävänä on saaristoasioiden ajaminen sekä yhteydenpidon ja yhteistyön edistäminen kahden valtion ja kolmen maakunnan alueella. Varsinais-Suomen maakunnassa siihen kuuluu koko saaristolain mukainen saaristoalue.³⁰⁷

Euroopan unioniin integroitumisen yhteydessä suomalaista aluekehitystyötä varten luotiin uusia alueellisia organisaatioita. Vuonna 1994 voimaan tulleesta aluekehityslaista lähtien sen ja sitä seuranneiden lakien mukainen ohjelmiin perustuva aluepolitiikka suuntautuu yksittäisten kuntien lisäksi seutukuntiin. Seutuistuminen käsitteenä liittyy 1970-luvulta alkaneeseen prosessiin, joka on johtanut kaupunkeja ympäröivien maaseutualueiden kaupungistumiseen. Kaupungeista ja niitä ympäröivistä kunnista alkoi silloin muodostua laajoja alueita, joiden työssäkäyntikeskus oli kaupungissa.³⁰⁸ Suomen sisäasiainministeriö vahvisti ensimmäisen seutukuntajaon vuonna 1993. Perusteina käytettiin työssäkäyntialueita ja vanhastaan vallinnutta kuntien välistä yhteistyötä. Sen mukaan Varsinais-Suomen maakuntaan tuli viisi seutukuntaa, joista neljään kuuluu saaristoalueita. Ne neljä ovat Turunmaan, Salon, Turun ja Vakka-Suomen seutukunnat. Turunmaan seutukuntaan kuuluvat Houtskari, Iniö, Korppoo, Nauvo, Parainen, Kemiö, Dragsfjärd ja Västanfjärd, jotka kaikki ovat saaristokuntia. Salon seutukuntaan kuuluvat saaristokunnista Halikko ja Särkisalo. Turun laajaan seutukuntaan kuuluvat saaristokunnista Askainen, Velkua, Merimasku, Rymättylä ja Piikkiö. Vakka-Suomen seutukuntaan kuuluvat saaristokunnista Uusikaupunki, Taivassalo ja Kustavi.³⁰⁹ Enemmistökieleltään suomenkieliset saaristokunnat jakautuvat Salon, Turun ja Vakka-Suomen seutukuntiin ja ovat niissä kaikissa

306 *Laki alueiden kehittämisestä* 1135/1993; *Asetus alueiden kehittämisestä* 1315/1993; *Alueiden kehittämislaki* 602/2002: *Tavoite 5b* 1996; *Tavoite 2* 2005. Uusi ohjelmakausi on alkanut vuoden 2007 alussa, mutta siihen liittyviä asikirjoja en tarkastele, koska kenttätyöaineistoni ei ulotu sen ajalle.

307 Nyström & Wijkmark 1998; *Skärgårdssamarbete* 2007; liite 1, kartta b.

308 Sarja 1995, 36; Uusitalo 1998, 134.

309 TYKL/SPA/395: Ollikainen 1999. Seutukuntajakoon on tullut joitakin muutoksia vuoden 1993 ensimmäisen päätöksen jälkeen. Turun seutukuntaan kuului alkuun 17 kuntaa ja Vakka-Suomen seutukuntaan kahdeksan kuntaa. Mynämäki on siirtynyt vuoden 2005 alusta Vakka-Suomen seutukunnasta Turun seutukuntaan ja kun Mietoinen yhdistettiin vuoden 2007 alusta Mynämäkeen, se siirtyi samalla niin ikään Vakka-Suomen seutukunnasta Turun seutukuntaan, kuten *Sisäasiainministeriön tiedotteista* 11.11.2004 ja 28.12.2006 selviää. Nämä muutokset eivät kuitenkaan suoraan kosketa saaristokuntia. Liite 1, kartta d.

vähemmistönä mantereen kuntiin nähden. Turunmaan seutukuntaan kuuluu pelkästään koko enemmistökieliltään ruotsinkielisten saaristokuntien joukko.

Jokaiseen Varsinais-Suomen seutukuntaan perustettiin myös kehittämiskeskus, jonka tehtävänä oli yhdessä kuntien kanssa käytännössä kehittää alueensa elinkeinotoimintaa ja elinolosuhteita. Kehittämiskeskukset toimivat pääosin seutukuntansa alueella. Ainoastaan Turunmaalla Saaristomerellä kehittämiskeskus sai aluettaan laajempia tehtäviä, koska saaristoasiat keskitettiin sinne. Muihin seutukuntiin kuuluvia saaristokuntia liittyikin Saaristomerellä kehittämiskeskukseen oman seutukuntansa ohessa, jotta ne pääsisivät osallisiksi yhteisistä saariston kehittämistoimenpiteistä.³¹⁰ Seutukunnat ovat sittemmin kehittäneet toimintaansa sekä sisällöllisesti että rakenteellisesti. Saaristopainotus tässä työssä on ollut ainoastaan Turunmaan seutukunnassa.

Turunmaan seutukunta on osallistunut vuodesta 2001 lähtien sisäasiainministeriön käynnistämään seutukuntien SEUTU-hankkeeseen, jonka tavoitteena on syventää mukana olevien seutukuntien sisäistä yhteistyötä ja kehittää uusia malleja kuntien väliseen yhteistoimintaan. Tätä tarkoitusta varten on perustettu Turunmaan seutu ry. (*Region Åboland rf.*), joka huolehtii kyseisen seutukunnan toiminnasta ja siihen kuuluvien kuntien välisestä yhteistyöstä. Yhdistyksen perustana on jo pitkään alueella toiminut epävirallinen kuntien välinen yhteistyöelin, Turunmaan kuntakokous (*Åbolands kommunalstämma*). Tässä muodossaan seutukunnan toimintaan ei enää ole liittynyt sen ulkopuolisia saaristokuntia. Turunmaan Matkailuyhdistys ry. (*Åbolands Turistförening rf.*) sulautettiin Turunmaan seutu ry:een vuonna 2003. Vuodesta 2004 Turunmaan seutu ry. on toteuttanut Saaristomerellä biosfäärialueen toimintaa yhteistyössä Lounais-Suomen ympäristökeskuksen kanssa, joka aiemmin hallinnoi biosfäärialuetta yksin.³¹¹ Saaristomerellä biosfäärialue toimii Dragsfjärdin, Houtskarinn, Korppoon ja Nauvon kuntien alueella ja kuuluu kansainväliseen UNESCO:n *Man and the biosphere* -ohjelmaan (MaB).³¹² Näiden toimien kautta Turunmaan seutukunta on vankistanut toimintamahdollisuuksiaan ja luonut niiden tueksi sekä sisäisiä, kansallisia että kansainvälisiä yhteistyöverkostoja.

Pääkieliltään suomenkieliset saaristokunnat alkoivat tehostaa keskinäistä yhteistyötään ja vuorovaikutusta Turunmaan seutu ry:n kanssa perustamalla vuonna 2004 epävirallisen suomenkielisten saaristokuntien yhteistyöryhmän. Siinä ovat edustettuina kyseiset saaristokunnat sekä Turun, Vakka-Suomen ja Salon seutukunnat, joihin nämä kunnat kuuluvat. Tavoitteena on luoda entistä parempia edellytyksiä esimerkiksi koko saaristoalueen yhteisille EU-hankkeille.³¹³

310 *Alueelliset kehittämiskeskukset 2000; Saaristomerellä kehittämiskeskus 1999.*

311 *Turunmaan seutu 2007; Öhman 2000.*

312 UNESCO:n *Man and the biosphere* -ohjelma (MaB) on toiminut 1970-luvun alusta ja verkottaa nykyään yhteen 482 biosfäärialuetta 102 maasta koko maailmasta. Saaristomerellä biosfäärialue perustettiin vuonna 1994. Biosfäärialueiden tavoitteena on parantaa ja tasapainottaa ihmisen ja luonnon välistä suhdetta ja niiksi on valittu alueita, joilla on kansainvälisesti ainutlaatuisia luonto- ja kulttuuriarvoja. *Biosfäärialue 2007; Öhman 2000.*

313 Varsinais-Suomen liitto 2006, 24; keskustelu Varsinais-Suomen liiton saaristoasiamiehen Tapio Penttilän kanssa 13.3.2007.

Varsinais-Suomen saariston alueelle perustettiin Euroopan unioniin liittymisen yhteydessä myös omia organisaatioita suoraan tiettyjä Euroopan unionin aluekehitystyöhön suunnattuja tukia varten. Nämä ovat niin sanottuja yhteisöaloitteita, joihin on kanavoitu osa Euroopan unionin aluekehitystuista³¹⁴. Niiden toteuttaminen kilpailutetaan ohjelmakausittain ja toteuttajat valitaan ohjelmiansa perusteella. Saaristoalueella Varsinais-Suomessa toimii kaksi tällaista organisaatiota. Toinen on Interreg-organisaatio, joka kattaa hiukan laajennettuna Pohjoismaisen saaristoyhteistyön Turusta Tukholmaan ulottuvan alueen. Saariston Interreg-ohjelma olikin Pohjoismaisen saaristoyhteistyön luoma ja niiden organisaatiot toimivat hyvin tiiviisti yhdessä varsinkin alkuaan. Varsinais-Suomen alueella Interreg-ohjelman alue kattaa koko lainmukaisen saariston.³¹⁵

Toinen yhteisöaloitteisiin kuuluva organisaatio on LEADER-yhdistys I samma båt – samassa veneessä rf., joka toimii Varsinais-Suomessa usean saaristokunnan alueella yli kielirajan. Yhdistyksen toiminta-alueeseen kuuluvat Turunmaan kahdeksan ruotsinkielistä kuntaa ja suomenkieliset Merimasku, Kustavi, Rymättylä, Särkisalo, Taivassalo ja Velkua Varsinais-Suomesta. Lisäksi mukana on Bromarvin kylä Uudeltamaalta. Myös Askainen oli alkuaan mukana, mutta on sittemmin jättäytynyt pois.³¹⁶

1970-luvulta juontuva ja saaristolakiin tukeutuva Varsinais-Suomen liiton ja Pohjoismaisen saaristoyhteistyön toiminta kattaa pääpiirteissään koko Varsinais-Suomen lainmukaisen saariston. Euroopan unionin jäsenyyden myötä luotu uusi aluehallinto, erityisesti seutukuntien aseman vahvistuminen, näyttäisi tuovan saaristoalueelle tähän verrattuna suuremman alueellisen hajanaisuuden. Vaikka seutukuntajako pohjautuukin varhaisempaan kuntien väliseen yhteistyöhön, saaristokuntia eri alueisiin kytkevien organisaatioiden merkitys aluekehitystyössä on seutukuntajaon myötä vahvistunut. Saariston näkökulmasta seutukunnista nousee erityisesti esille Turunmaan seutu, joka on tiivistänyt sisäistä yhteistoimintaansa sisäasianministeriön SEUTU-hankkeen avulla. Sillä on myös erityinen saaristopainotus toimissaan, mikä on luonnollista, koska kaikki siihen kuuluvat kunnat ovat saaristokuntia. Lisäksi aluetta yhdistävänä tekijänä on ruotsinkielisyys. Vaikka seutukunta ei olekaan identtinen Svenskfinlandin Turunmaan kanssa, se saa kuitenkin tukea tästä sadan vuoden takaisesta, kansallisuusaatteen rakentamisen aikaan luodusta alueellisesta, symbolisesta kokonaisuudesta, mihin yhtenä symbolisena rakennusaineksena on kuulunut ajatus saaristosta Svenskfinlandin luonteenomaisena osana. Aluekehitystyön yhteydessä ruotsinkielisen saariston asemaa vahvistaa saaristopolitiikan historiallinen kytkeytyminen kielipolitiikkaan ja saariston symbolinen merkitys Ruotsalaiselle kansanpuolueelle, vaikka saaristopolitiikka järjestelmänä kattaakin koko saariston kielirajasta välittämättä. Samaan aikaan näiden saaristoa alueellisesti hajottavien ilmiöiden kanssa, on myös

314 Autio 1997, 52–53.

315 *Interreg II* 1996; *Interreg IIIA* 2004a; *Interreg* 1999; Nyström & Wijkmark 1998. Varsinais-Suomen maakunta on kokonaisuudessaan mukana myös Viron suuntaan yhteistyötä tekevässä Interreg-ohjelmassa, *Varsinais-Suomen liitto* 2007. Liite 1, kartta b.

316 Nymark Jansson et al. 2006; *LEADER* 2000; *LEADER* 2007; liite 1, kartta e.

Kuva 4. Nuotanvetäjäpatsas Rymättylän kunnanviraston vieressä kertoo esi-isien työn ja kalastuksen suuresta merkityksestä paikkakunnalle. Patsas ei ole EU-ajan tuote, vaan paikkakunnalla jo vanhempaa perua (TYKL/SPA/409). Valok. Katriina Siivonen 1999.

saaristoa yhdistävien organisaatioiden asema vahvistunut kielirajan yli toimivien Interreg- ja LEADER-organisaatioiden luomisen kautta.

Kukin edellä esitellyistä organisaatioista on valjastettu hyödyntämään muun muassa toiminta-alueensa omaleimaisuutta ja kulttuuria, jotta niiden elinkeinoelämä ja elinolosuhteet paranisivat Euroopan unionin tukeman politiikan mukaisesti. Alueille halutaan toisaalta houkutella uusia asukkaita, yrittäjiä ja asiakkaita. Toisaalta halutaan hyödyntää mahdollisimman hyvin aluekehitystyöhön suunnattuja kansallisia ja Euroopan unionin aluekehitystukia. Jokaisella alueella on tarve osoittaa olevansa kulttuurisesti erityinen. Jokaisen tulisi pystyä muotoilemaan omaperäinen alueellinen identiteetti, joka vielä konkretisoituisi myytäviksi tuotteiksi tai palveluiksi sekä yhteistoiminnaksi. Koko tässä kokonaisuudessa alueet ja organisaatiot kilpailevat keskenään samoista resursseista. Tässä yhteydessä Varsinais-Suomen suomenkielisen saariston omintakeisuus saaristona nousee ensimmäistä kertaa merkittäväksi tietoisesti esille nostettujen symbolien tasolla. Tämä selittää osaltaan sitä, miksi kielikeskustelu pulpahti esille saaristossa Suomen liittyttyä Euroopan unioniin. Mutta se ei kuitenkaan vielä kerro mitään siitä, miten paikalliset saaristossa asuvat ihmiset suhtautuvat suomen ja ruotsin kieliin ja niihin liittyvään keskusteluun tässä uudessa tilanteessa.

Kulttuuri saaristoalueen aluekehityshankkeita ohjaavissa ohjelmissa

Käytännössä aluekehitystyötä tehdään erilaisissa hankkeissa. Maakuntaliitto jakaa linjauksensa mukaisesti Euroopan unionin ja kansallisten rahoituslähteiden tukia aluekehityshankkeille. Myös muut aluehallinnon viranomaiset ja ministeriöt tekevät näitä rahoituspäätöksiä. Interreg- ja LEADER-organisaatiot hallinnoivat osaltaan aluekehityshankkeita, joiden hakemuksia ne käsittelevät, vaikka niiden rahoituspäätökset tehdäänkin viime kädessä Ahvenanmaan maakuntahallituksessa (Interreg) ja TE-keskuksen maaseutuosastolla (LEADER). Myös Pohjoismaisen ministerineuvoston saaristoyhteistyön toimintaan sisältyy aluekehityshankkeita. Seutukunnat luovat vahvasti oman alueensa profiloituja kehityslinjauksia ja verkottuvat eri tahoille niitä toteuttamaan. Lisäksi niiden kautta alueen asukkaiden on mahdollista saada neuvoja yritystoimintaan tai aluekehityksen hankkeisiin. Kunnat ovat mukana maakuntaliitossa, seutukunnissa ja LEADER-yhdistyksessä jäseninä. Lisäksi kunnat ovat mukana toteuttamassa monia hankkeita. Hankkeissa voi olla toteuttajina ja rahoituksen hakijoina kuntien lisäksi erilaisia organisaatioita, yrityksiä, yhdistyksiä tai yksittäisiä ihmisiä. LEADER-yhdistyksessä I samma båt – samassa veneessä jäsenistö koostuu sääntöjen mukaan yksittäisistä ihmisistä ja erilaisista julkisista ja yksityisistä organisaatioista.³¹⁷ Näin siis jokaisella Varsinais-Suomen saariston asukkaalla on mahdollisuus päästä osalliseksi aluekehitystoimista joko aluekehityksen hankkeita ideoimalla ja toteuttamalla tai kunkin mahdollisuuksiensa mukaan jäsenenä organisaatioissa tai poliittisissa päätäntäelimissä

Maakuntaliiton maakuntaohjelmat ja -suunnitelmat sovitetaan valmisteluprosessissa yhteen kansallisten ja Euroopan unionin aluekehitystyön tavoitteiden kanssa. Sekä seutukunnat ja kunnat että monet muut alueelliset organisaatiot on kytketty mukaan niiden valmisteluun ja toteuttamiseen aluekehityslainsäädännön perusteella. Interreg- ja LEADER-yhteisöaloitteita toteuttavat organisaatiot muotoilevat kullekin Euroopan unionin ohjelmakaudelle omat aluekehitystyön linjauksiin ja omaan organisaatiomuotoonsa sovitettut ohjelmansa. Kun ohjelmat on hyväksytty ja ne ovat toiminnassa, hankkeiden tulee puolestaan toteuttaa niitä, jotta saavat rahoituksensa. Näin Euroopan unionin kulttuuri- ja aluepolitiikka koskettaa kaikkia hankkeissa ja niiden hallinnoinnissa työskenteleviä paikallisia ihmisiä ja hankkeiden tuottaman paikallisen toiminnan kautta myös muita paikallisia.

Varsinais-Suomen saaristossa tuotetut Interreg- ja LEADER-ohjelmat perustuvat tietoisuuteen alueen elinkeino- ja väestörakenteen muutoksista, ympäristön tilan heikkenemisestä sekä globalisoituvan informaatio- ja verkostoyhteiskunnan alueelle tuottamista haasteista. Niihin vastaamisessa ohjelmissa yhdistyvät toisaalta paikalliset kehittämisajatukset, toisaalta Euroopan unionin politiikat. Selväsanaisesti esiin tuotuna kult-

317 *Tavoite 2 2005; Interreg IIIA 2004a; LEADER 2007; Stadgar för I samma båt – samassa veneessä rf. 2004; Varsinais-Suomen liitto 2007; Skärgårdssamarbete 2007; Saaristomeren kehittämiskeskus 1999; Alueelliset kehittämiskeskukset 2000.*

tuuri määritetään näissä ohjelmissa yleisesti paikallisiksi erityispiirteiksi ja kulttuuriperinnöksi, jotka konkretisoituvat esimerkiksi kulttuurimaisemassa ja perinteisissä primääri- linkeinoissa. Tämän omaleimaisen saaristokulttuurin merkitys paikalliselle identiteetille ja matkailulliselle vetovoimalle tuodaan ohjelmissa esille. LEADER-ohjelmassa vuosille 2000–2006 mainitaan myös globaali ja jatkuvasti uusiutuva nuorisokulttuuri, jonka osana saariston nuorten on tärkeää saada elää. Kulttuuri näkyy lisäksi laajemmassa merkityksessä näissä ohjelmissa, vaikkakaan silloin niissä ei aina mainita, että ajatukset ja toimet kohdistuvat kulttuuriin. Ohjelmissa esitetään tavoitteiksi osaamisen kasvattaminen ja vuoro- vaikutuksen lisääminen saariston asukkaiden keskuudessa. LEADER-ohjelmassa vuosille 2000–2006 näissä ajatuksissa ovat keskeisiä kylät ja niiden asukkaat, Interreg-ohjelmissa puolestaan yrittäjät. Myös Interreg-ohjelmien tavoitteena oleva saariston tavaramerkki, *Skärgårdssmak*, on luonteeltaan vahvasti kulttuurinen ilman että sen sitä ulottuvuutta kuitenkaan mainitaan ohjelmassa.³¹⁸

Alueen kielirakenteeseen kiinnitetään ohjelmissa huomiota. Interreg-ohjelmissa kaksikielisyys tuodaan esille vahvuutena ja mainitaan, että ohjelman tulee toimia sekä suomeksi että ruotsiksi. Haasteena on se, että toisaalta ruotsin kielen taito ei ole vahva suomenkielisen saariston alueella, toisaalta Ruotsissa ei suomea osata. LEADER-ohjelmissa kaksikielisyys on esillä vahvuutena ja rikkautena. Ohjelmat toimivat kahdella kielellä ja niissä suunnataan voimavaroja kielirajan ylittävään toimintaan ja kielitaidon molemminpuoliseen kasvattamiseen lapsuudesta alkaen.³¹⁹

Kulttuuri näkyy siis näissä ohjelmissa kahdessa olomuodossa. Ensinnäkin se on tietoisesti ilmaistuna, symbolisena kiteytymänä, jonka sisältö rakentuu perinteisestä saaristokulttuurista. *Skärgårdssmak*-tavaramerkin kohdalla kuitenkin sen tietoinen, symbolinen sisältö muodostuu korkean laadun ja erikoisuuksien ajatuksista ilman että sitä kytetään selkeästi perinteiseen saaristokulttuuriin. Siitä huolimatta tämä kytkös ilmenee ohjelman toiminnan tuloksena, minkä Susanna Heldt Cassel on todennut väitöskirjassaan³²⁰. Kaksikielisyys mainitaan ohjelmissa yhtenä saariston symbolisena erityispiirteenä, joka toisaalta vaikuttaa ohjelmien hallintoihin, toisaalta LEADER-ohjelmissa myös niillä tavoiteltuun alueelliseen toimintaan ja kehitykseen. Nämä saaristoa kuvaavat symbolit ovat paikallisten organisaatioiden luomia. Kyse on siis välitason organisaatioiden tuottamista paikallista kulttuuria ilmentävistä symbolisista välineistä, jotka on muotoiltu makrotason poliittisten tavoitteiden, lakien sekä aluekehitystyön hallinnon ja tukirahojen ohjaamina. Tavoitteena on paikallisen elinvoimaisuuden ja yritteliäisyyden voimistaminen sekä matkailun ja muun elinkeinotoiminnan kehittäminen.

318 *Interreg II* 1996; *Interreg IIIA* 2004a; *Interreg IIIA* 2004b; *I samma båt – samassa veneessä* 1996; *Med fulla segel framåt* 2007. Vastaavat kulttuuriset painotukset ovat nähtävissä koko Suomessa maaseudun toimintaryhmien, muun muassa LEADER-yhdistysten, ohjelmissa ohjelmakausilla 1995–1999 ja 2000–2006, Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2006.

319 *Interreg II* 1996; *Interreg IIIA* 2004a; *Interreg IIIA* 2004b; *I samma båt – samassa veneessä* 1996; *Med fulla segel framåt* 2007.

320 Heldt Cassel 2003.

LEADER-ohjelmassa vuosille 2000–2006 on näkyvissä tietoisuus aluekehityksessä hyödynnetyn kulttuurin välineellisestä luonteesta ja siitä seuraavista mahdollisista ongelmista matkailun yhteydessä. Ohjelmassa sanotaan: ”Kulttuurimatkailun perustana on kulttuurin tuotteistaminen elämyksiksi matkailijoille. Tällöin on vaarana, että kulttuuri esineellistetään palvelemaan yksinomaan taloudellisia tavoitteita, ja sen merkitys paikallisyhteisön ylläpitäjänä ja henkisen kasvun lähteenä katoaa.” Näitä kielteisiä piirteitä ohjelman mukaisessa toiminnassa halutaan välttää.³²¹

Toiseksi kulttuuri on ohjelmien tavoitteissa olemassa dynaamisena vuorovaikutusprosessina, kehittyvinä ja kehitettävänä tietoina ja taitoina, esimerkiksi kielitaitona, sekä globaalina vuorovaikutuksena. Kuitenkaan ymmärrystä näiden ilmiöiden kulttuurisesta luonteesta ei yleensä esitellä, mikä voi johtua toisaalta siitä, että tätä tietoisuutta ei ole tai toisaalta siitä, että sitä ei ohjelmilta odoteta eikä vaadita, jolloin ohjelmalla halutun asian edistämiseksi ei ole etu tuoda sitä esille. Mikrotason kulttuurinen, dynaaminen ja heterogeeninen antroposemiosiksen vuorovaikutusprosessi siis on tavoitelluissa toimissa mukana ilman, että on selkeästi ilmaistu sen kulttuurista luonnetta. Silloinkin kyse on väli- ja makrotasojen tavoitteellisesti ja tietoisesti ohjaamasta toiminnasta, mutta ei niiden tietoisesti tai ainakaan julkilausutusti määrittämästä kulttuurista.

Suomen ja ruotsin kielet on näissä paikallisen tason ohjelmissa mukana monella tavalla. Kielet kuitenkin asettuvat niissä vain yhdeksi saariston erityisyyttä ilmentäväksi kulttuuriseksi elementiksi ja ohjelmien toimia määrittäväksi tekijäksi, mikä onkin aluekehitystyön kokonaisuudessa luonnollista. Mikä tässä yhteydessä on oleellista paikallisten ihmisten kannalta? Mikä merkitys kielillä, kielirajalla ja siitä käytävällä keskustelulla on heidän arkielämässään, heidän toimissaan ja heidän identifioitumisessaan kotipaikkaansa? Entä mikä merkitys niissä on saaristolla? Mikä ja minkälainen saaristo on heille? Tällaiset kysymykset nousivat työni aikana esille tutkimuksen aihepiiriin perehtyessäni. Paneudun niihin empiirisessä analyysissä työn osissa V ja VI.

321 *Med fulla segel framåt* 2007, 16.

IV OSA

Metodologia, tutkimusprosessi ja aineisto

10. Etnologinen metodologia

”Men den största upplevelsen var ändå att få gå omkring bland gårdarna i Laknäs och göra sina första intervjuer, att få göra den omtumlande erfarenheten att etnologin gav ett slags frihetspass att närma sig vilt främmande människor med högst personliga frågor och i regel mötas av öppenhet och frispråkighet.”

Mats Hellspong, ”Om folkkulturens trollmakt”. Teoksessa Lena Gerholm (red.), *Etnologiska visioner, femton forskare reflekterar kring sitt ämne*, 1993, 119.

Metodologia on kansatieteen ydin

Monet tutkijat niin Suomessa kuin muuallakin painottavat, että kenttätyö muodostaa kansatieteen keskeisen olemuksen. Etnologiatieteissä tutkijat luovat oman aineistonsa pitimmillä tai lyhyemmillä retkillä tutkimuskohteeseensa. Tätä aineistoa kertyy arkistoihin, ja toiset tutkijat puolestaan tekevät tutkimusretkiä arkistojen uumeniin. Elämästä talentuu ja talletetaan jälkiä myös monin muin tavoin kansatieteilijöiden ulottuville, ja he elävät koko ajan omaa elämäänsä kulttuurissa. Etnologisen kipinän saanutta tarkkailijan, keräilijän ja erittelijän mielenlaatua ei voi laittaa koskaan kokonaan syrjään. Etnologit luovat jatkuvasti ainakin potentiaalista aineistoa mielessään tai konkreettisesti vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Joskus se tapahtuu tietoisesti kenttätöihin tai arkistoihin hakeutuen, joskus oman elämänkulun myötä kaiken muun sivussa. Etnologian ytimessä on kyse siis pikemminkin metodologisesta perusotteesta kuin pelkästään kenttätöistä. Jotakin tästä perusotteesta on säilynyt samana koko tieteenalan yli satavuotisen historian ajan, vaikka siihen vaikuttavat teoreettiset linjaukset ovatkin sinä aikana vaihtuneet useamman kerran. Etnologinen käytäntö ohjaa katsomaan jokapäiväisiä ja ihmisläheisiä asioita ja asettamaan niitä näkyville kulloistenkin teoreettisten virtausten mukaan laajempiin yhteyksiin liitettyinä.³²²

Varhemmassa suomalaisessa kansatieteellisessä tutkimuksessa työn teoreettisia ulottuvuuksia ei tuotu vahvasti esille. Keskeisemmällä sijalla oli empiirisen aineiston kuvailu ja erittely vallitsevan ja osin implisiittisesti ilmaistun teorian mukaisesti. Tämä asetelma on kuitenkin muuttunut. Nykyisin teoreettisen viitekehyksen valinta monien näkökulmien

322 Löfgren 1993, 255, 257; Lönnqvist 1999, 13–14, 16; Junkala 1999, 188–189; Ruotsala 2005, 45. Helena Ruotsala ja Maria Vasenkari katsovat, että kenttätutkimus sisältää kolme tasoa, epistemologisen, metodologisen ja metodisen. Kenttätyön suunnasta katsoen pidän metodologiaa näistä kokoavana käsitteenä. Sen avulla liitetään toisiinsa teoria väistämättömine epistemologisine kannanottoineen ja käytännölliset tutkimusaineiston hankinnan menetelmät. Teoria ja epistemologia saattavat jäädä tutkimuksen hiljaiseksi tiedoksi ohjaamaan aineiston keruuta ja työn jäsentämistä valmiiksi tutkimukseksi ilman, että niitä siinä erityisesti käsitellään. Kuitenkin ne aina vaikuttavat kaikessa tutkimuksessa. Ruotsala 2005, 46; Vasenkari 1996, 84–85.

joukosta tuottaa jokaiseen tutkimukseen tarpeen kirjata selkeästi näkyville teoreettiset perustelut suhteessa empiriaan ja työn kokonaisuuteen.³²³

Tässä tutkimuksessani teorian osuus on jo lähtökohtaisesti asetettu suureksi, koska työn yhtenä tavoitteena on nimenomaan teorian kehittäminen. Kulttuurin käsitteestä käydyn tieteellisen keskustelun ja semiotiikan pohjalta muotoilemani kulttuurin teoria muodostaa niin sanotun suuren teorian, jonka avulla on mahdollista hahmottaa kulttuurisen aineksen välittymisen tapaa sekä yksilöiden ja kollektiivien välisiä suhteita. Identiteetin ja siihen kytkeytyvän etnisyyden käsitteet muodostavat työssä niin sanotun välitason teorian, joka on määritelty toisaalta suuren teorian linjausten mukaisesti, toisaalta muuhun tutkimuskirjallisuuteen rinnastamalla. Empiiristä aineistoa erittelen analyttisten käsitteiden avulla ja haen niille jäsenystä sekä välitason että suuren teorian avulla. Analyttiset käsitteet kuvaavat konkreettisia ja työni empiirisen osan otsikoissakin näkyviä ilmiöitä, kuten meri, ehostamattomuus tai lähiyhteisö, joiden merkityksestä arkisessa elämänympäristössään ihmiset kertovat tai joista minulla on omia havaintoja.³²⁴ Näitä metodologia kytkee toisiinsa: ihmisten elämää kaikkineen, heidän kertomuksiaan ja omia havaintojani siitä ja käyttämiäni eritasoisia analyttisiä ja teoreettisia käsitteitä.

Suomalaisten etnologiatieteiden suuntautuminen nimenomaan kenttätööhön näkyy metodologisen keskustelun vilkkauksessa. Tässä keskustelussa on selkeänä piirteenä myös se, että toisilleen läheisiä kulttuurin tutkimuksen aloja yhdistää erityisesti kenttätö, josta keskinäistä ajatusten vaihtoa on helppo käydä. Sekä aineellisen että aineettoman kulttuurin keruuretkiä on tehty jo ennen kuin kansatiedettä, kansanrunoudentutkimusta tai antropologiaa oli itsenäisinä tieteenaloina olemassa ja työtä jatkettiin niiden syntyvaiheista lähtien edelleen. Suomessa 1800-luvulla alkaneita osakuntaretkiä tehtiin vielä 1900-luvun puolella. Pitkät ja holistiset, osallistuvaan havainnointiin ja keruuseen perustuvat retket sukukansojen pariin tuottivat laajoja ja monipuolisia aineistoja 1800-luvulla. Museo- ja arkistolaitoksia alettiin kehittää ja aineistoja koota niihin.³²⁵ 1900-luvun alkupuoliskolla tehtiin ahkerasti kylätutkimusretkiä.³²⁶ Eräänlaisena murroskohtana tässä keruumatkojen jatkumossa useat tutkijat mainitsevat NEFA-Nordenin ensimmäisen kenttätöseminaarin Vöyrillä vuonna 1965. Metodologinen ajattelu siirtyi aineiston keruusta kenttätööhön, jossa näkemykset toisaalta tutkimuksen ja kentän vuorovaikutteisesta suhteesta, toisaalta kulttuurin kokonaisuudesta ja kulttuuristen elementtien kontekstista nousivat entistä vahvempina esille paitsi suomalaisessa, myös pohjoismaisessa tutkimuksessa.³²⁷

323 Åström 2005, 30; ks. myös Lönnqvist 1999, 13–14.

324 Anna-Maria Åström kirjoittaa suuren teorian, välitason teorian ja analyttisten käsitteiden käsitteistä, Åström 2005, 30–34.

325 Lönnqvist 2003, passim.; Lönnqvist 1999, 17; Lehtipuro 2003, passim.

326 Lönnqvist 2003, 36; Kirveennummi & Räsänen 2005, 90.

327 Lönnqvist 2003, 34; Löfgren 1993, 248; Snellman 2003, 50; ks. myös Lehtipuro 2003, 15–17. Orvar Löfgrenin artikkelista ilmenee myös tästä alkanut NEFA-Nordenin (Nordisk Etnologisk och Folkloristisk Arbetsgrupp) kenttätöseminaarien perinne ja sen merkitys, Löfgren 1993, 250, ks. myös Ruotsala 2005, 47. Kenttätöopetus vakiintui sen jälkeen vähitellen pohjoismaisissa yliopistoissa kansatieteen ja folkloristiikan opetuksessa. Kuvaava onkin, että 1980-luvulla NEFA-Nordenin kenttätöseminaarien painotusta haluttiin siirtää kenttätöistä teoreettiseen keskusteluun. Tähän yhteyteen ajoittuu Turun yliopiston ja Åbo Akademin opiskelijoiden yhteisvoimin

Dialogisen kenttätömetodologian mukaisesti keskusteluun nousi 1990-luvulla myös haastattelutilanteen näkeminen vuorovaikutteisena prosessina, jossa sekä haastattelijat että haastateltavat koko ajan toisiinsa reagoiden luovat yhdessä haastattelut, joista tutkimukset saavat aineistonsa. Vastaava vuorovaikutusprosessi on olemassa myös kulttuuria havainnoitaessa. Kyse ei siis tässä ole jonkin itsenäisesti olemassa olevan kulttuurisen elementin keräämisestä talteen ja tutkimuksen käyttöön. Kun kulttuuri ymmärrettiin vuorovaikutuksessa jatkuvasti muuntuvaksi, oli ilmeistä, että myös haastattelutilanteen vuorovaikutus vaikuttaa siihen. Jokainen dokumentoitu haastattelu ja havainnointi on siten nähtävä aintukertaisen, tutkijan ja tutkittavan näkemyksiin perustuvan yhteistoiminnan tuloksena. Ja jokainen haastattelu jättää ainakin jonkinlaisen jälkensä kulttuurin laajaan prosessiin ja haastattelussa mukana olleisiin. Lisäksi tällä näkemyksellä on vaikutuksensa siihen, minkälaiseksi kenttätöössä tuotettujen dokumenttien suhde kulttuurin kokonaisuuteen hahmotetaan ja miten niiden sitä kautta katsotaan edustavan jotakin itseään laajempaa.³²⁸

Sekä tutkijat että tutkittavat tuottavat ja tulkitsevat merkityksiä niin elämässään kaikkiaan, haastattelu- ja havainnointitilanteissa kuin tutkija myös suhteessa dokumentoituun aineistoonsa. Tulkinnat ja niiden kautta kasvava ymmärrys tutkittavasta asiasta ovatkin nykyisessä metodologiassa keskeisiä. Niitä jäsentää hermeneuttinen tiedon käsitys, jonka mukaan ymmärrys ja tieto syntyvät vuorovaikutteisessa prosessissa. Vuorovaikutukseen osallistuvilla on omat esiyymmärrystä luovat ja rajaavat kokemuseräiset näkökulmansa eli horisonttinsa. Dialogin kautta heidän horisonttinsa kohtaavat, he saavat uutta tietoa, heidän ymmärryksensä laajenee ja tuottaa uudistunutta esiyymmärrystä seuraavaan tulkinnan hetkeen. Näin prosessi kulkee koko ajan tulkinnasta toiseen sekä yhden haastattelun tai havainnointitilanteen puitteissa, koko tutkimuksessa että myös laajemmissa elämän kokonaisuuksissa.³²⁹

Tätä hermeneuttista prosessia voi kuvata myös antroposemiosiksen prosessina. Siinä tulkitsijan mielessä olevassa interpretantissa yhdistyvät mielen ulkoisen merkin materiaallinen ilmentymä (representantti) ja merkin ikoninen, indeksinen tai symbolinen kohde merkin kokonaisuudeksi. Prosessin seuraavassa vaiheessa interpretantti muuntuu ilmaisutuksi representantiksi, joka tulee toisen ihmisen tulkitsemana uudeksi interpretantiksi uuden merkin kokonaisuudessa. Prosessin jokaisen merkin representantin tuottajan ja interpretantiksi tulkitsijan horisontit kohtaavat ja muodostavat interpretanttien karttuvassa ketjussa uutta ymmärrystä merkin ilmaisevasta asiasta. Haastattelussa ja havainnoinnissa

suunnittelema ja vuonna 1987 järjestämä teoreettisesti suuntautunut, semiotiikkaan keskittynyt NEFA-Nordenin 15. kenttätöseminaari *Ihmisen ulkoinen olemus kulttuurin kuvastajana (Människans yttre – kulturens spegel)*, jota olin itse yhtenä mukana järjestämässä, ks. Costiander-Huldén et al. 1988. Sen seminaarin seurauksena olen lähtenyt kehittämään semioottista kulttuurin teoriaa ensin pro gradu -tutkielmassani ja nyt tässä työssä.

328 Vasenkari 1996, passim.; Honko 1993, passim.; Crapanzano 1990, passim.; Ruotsala 2005, 47; ks. myös Ruotsala 2002, 28–29. Outi Lehtipuro katsoo, että aineiston keruu arkistoon on suomalaisessa folkloristisessa tapahtunut koko tieteenalan historian ajan dialogissa kentän, arkiston ja tutkimuksen välillä, Lehtipuro 2003, 18–19. Näin varmasti onkin laajemmasta tutkimuksellisesta ja kulttuuria tallettavassa perspektiivissä. Katson kuitenkin, että Maria Vasenkari tavoittaa dialogisen kenttätömetodologian avulla haastattelu- ja havainnointitilanteista sellaisia tekstissä mainitsemani ulottuvuuksia, joiden oli hyvä päästä kirjatiksi ja tutkimuksen tulkintoihin vaikuttaviksi.

329 Vasenkari 1996, 85–92; Lönnqvist 1999, 24; Ruotsala 2002, 28; Tontti 2005, 64–66; Gadamer 1975.

sekä tutkija että tutkittavat siis kartuttavat ymmärrystään vuoroin tulkitsemalla, vuoroin tuottamalla sanallisia ja sanattomia merkkejä keskinäisessä keskustelussaan ja kanssakäymisessään, kuten ihmiset yleensäkin tekevät vuorovaikutustilanteissa. Siten näkemys kulttuurista antroposemiosuksen prosessina jäsentää sekä tutkittavana olevaa kulttuuria että sen tutkimisen tapaa. Tutkimus on osa kulttuuria ja kulttuuri tutkimuksen kohde.

Etnologinen katse kohdistuu tässä kiehtovan moniulotteisiin arkisiin käytänteisiin ja ihmisläheisiin ilmiöihin, jotka sinänsä voivat näyttää triviaaleiltakin. Niille haetaan tutkimuksessa hahmoa, joka auttaa ymmärtämään kriittisessäkin mielessä yhteiskunnan, kulttuurin, ympäristön ja yksittäisten ihmisten vuorovaikutusta, sen tuottamia merkityksiä ja rakenteita ja sen aiheuttamaa muutosta.³³⁰ Metodologisesti tarkasteltavana on tutkijan vuorovaikutuksen laatu arjen käytäntöjen kanssa, missä tutkijan esiymmärrys ja horisontti ohjaavat prosessia. Minkälaista tietoa kenttätyö ja tutkimus tuottavat tutkimuksen kysymykseen vastaamiseksi? Miten tutkimuksen kysymys kohtaa arjen käytäntöjen ja merkitysmailmojen kirjon? Miten tutkimuksen lähtökohtana oleva arvoitus saadaan ratkaistuksi³³¹?

Tutkija kentällä

Tutkija tulee kenttätöiden kautta vuorovaikutteiseen suhteeseen kenttensä kanssa ja osin myös sen osaksi. Tavoitteena on saada tutkimuskysymyksen valossa riittävä kuva kohteeksi valitusta kulttuurisesta prosessista tavanomaisuuksineen ja symboleineen, ihmisine ja valtasuhteineen.

Etnologi on tässä itse keskeinen tutkimusvälineensä. Lauri Honko on tuonut tämän hienosti esille kirjoittamalla: ”Tutkijan on siis alistuttava välineeksi, eräänlaiseksi keräilijän, kääntäjän ja tulkin yhdistelmäksi, voidakseen hahmottaa ja välittää tietoa toisesta todellisuudesta”. Välillä tutkija on hyvinkin tiiviisti itse kokijana mukana tutkimisissaan tilanteissa, välillä etäisyyttä on enemmän. Omakohtaiset kokemukset tulee kyetä etäännyttämään, jotta niistä voi saada tutkimuksellisen otteen. Tulkinta on vuoroin eläytymistä ja mahdollisesti omaksikin kokemista, vuoroin vierauden tunnetta, etäännyttämistä ja kohteen asettamista tutkijasta katsoen toiseksi. Tutkijan etäisyys kohteestaan on tietysti osin kiinni siitä, kuuluuko kohde hänen omaan elämänpiiriinsä vai onko hän lähtenyt tutki-

330 Ehn 1993, 31–32; Löfgren 1993, 257; Daun 1993, 119; Säaskilahti 1999, 150–151; Åström 2005, 25. Pertti Alasuutari painottaa laadullisessa sosiaalitutkimuksessa merkityksien tutkimista. Tämä painotus näkyy myös etnologien kirjoituksissa. Niissä kuitenkin huomio kohdistuu myös asioihin, joiden merkitys ei ole ilmeinen ja jää siksi tutkimuksen haasteeksi. Alasuutari kirjoittaa, että ”[n]ormaaliin arkeen ei tunnu liittyvän mitään symbolisesti kiinnostavaa”. Tätä näkemystä eivät jokapäiväisen triviaaleillakin kulttuurisilla yksityiskohdilla herkkuttelevat etnologit näytä jakavan. Lisäksi muotoilemani semioottisen kulttuurin teorian mukaisesti sinänsä kiinnostavalla, tavanomaistuneella ja rutinoituneella arjella on myös symboliset ulottuvuutensa. Alasuutari 1993, 13, 42.

331 Ks. Alasuutari 1993, 15.

maan itselleen vieraaseen ympäristöön.³³² Tutkijan omasta kulttuurisesta asemasta lähtevä esiymmärrys ja kenttätöissä ja kirjallisuutta lukemalla tulkintojen kautta vähittäin kasvanut ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä johdattaa kuitenkin jokaisessa tapauksessa kentän rajausta, kysymyksenasettelua ja kenttätutkimuksen muotoa pienimpiin yksityiskohtiin asti sen kaikissa vaiheissa.

Jokainen ihminen kasvattaa samalla tavalla ymmärrystään itseään ympäröivistä kulttuurisista ilmiöistä ja vaikuttaa niihin omassa elämässään. Jokainen siis tulkitsee ja tuottaa omia interpretanttien, merkkien ja merkitysten ketjujansa suhteessa kohtaamiinsa ”muihin” antroposemiosiksen prosessin laajassa kokonaisuudessa. Anna-Leena Siikala kirjoittaa, että kulttuuri on olemassa haihtuvien hetkien ketjuina, joista tutkija pyrkii tavoittamaan sieltä täältä tavoitteilleen tärkeitä hetkiä³³³. Samoin toimivat myös muut ihmiset arkisissa puuhissaan. Ominaista näille hetkille on niiden ainutkertaisuus, toista juuri samanlaista ei ole. Arkielämän tulkinallisista prosesseista tutkijan kenttätö eroaa kuitenkin joissakin suhteissa. Kentällä tutkijan aisteja ohjaa kiinnostuksen mukaan rajattu tutkimuksen kohde ja kysymyksenasettelu, joiden mukaan hänen on systemaattisesti ja hellittämättä etsittävä vastauksia asetettuun ongelmaan³³⁴. Tutkijan asema avaa pääsyn moniin sellaisiin tiloihin, tilanteisiin ja keskusteluihin, joihin arkinen vuorovaikutus ei antaisi mahdollisuutta³³⁵. Ainutkertaisten tapahtumien virrassa on myös yhdenmukaisuutta. Laadullisen tutkimusaineiston katsotaankin riittävän, kun uusi aineisto ei tuo enää esille kysymyksenasettelun kannalta uusia piirteitä vaan jo havaittu alkaa tiheämmin ja tiheämmin toistua kenttätöprosessissa, vaikka kenttätöitä ei voikaan koskaan tehdä täysin tyhjentävästi³³⁶. Havaitun ja kyselyn asian dokumentointi ”tiheästi” ja toisille avautuvaan muotoon tutkimusaineitoksi on lisäksi yksi tutkimuksen tekemisen ja sen arvioinnin edellytys³³⁷. Näin on erityisesti siksi, että jokainen laadullinen tutkimusprosessi on ainutkertainen³³⁸.

Vaikka kohteen rajaus ja tutkimuksen ongelmanasettelu suuntaavat tutkijan huomiota systemaattisesti tiettyyn suuntaan, kentän kuuntelu on kuitenkin oleellista. Hermeneuttisessa prosessissa kentän kanssa vuorovaikutuksessa kasvanut ymmärrys tutkimuksen kohteesta täsmentää ja muuntaa kysymyksenasettelua arjen käytäntöjen todellisuutta paremmin avaavaksi. Anna-Maria Åström onkin Margareta Hallbergiin viitaten todennut, että etnologia on heikosti konstruktivistinen tieteenala juuri siksi, että sen tuottamat konstruktiot syntyvät tiiviissä vuorovaikutuksessa empirian kanssa.³³⁹ Kuitenkin tie-

332 Grönfors 1985, 13; Honko 1993, 124; Junkala 1999, 190; Gothóni 1997, 141; Suojanen 1997, passim.; Ruotsala 2002, 46–63.

333 Siikala, A-L. 1997, 46.

334 Siikala, A-L. & Uljašev 2003, 132.

335 Löfgren 1993, 250; Hellspång 1993, 119.

336 Junkala 1999, 196; ks. myös Siikala, A-L. 1997, 47.

337 Honko 1993, 128–129.

338 Alasuutari 1993, 10.

339 Åström 2005, 39–41; Hallberg 2001, 216–220.

teen tehtävä on arkiajattelua täsmällisemmän, laajemman ja syvemmän muodon ja sitä kautta aiempaa suuremman ymmärryksen tuottaminen tutkimuksen kohteesta³⁴⁰.

Muodon tuottaminen alkaa jo itse kentän luomisesta ja jatkuu analyysissa. Kenttää ei enää yleisesti nähdä paikkana, jossa tutkimusta tehdään. Sen sijaan etnologiatieteiden metodologisten tekstien perusteella kentän voi kiteyttää tutkijan ja kohteen väliseksi vuorovaikutteiseksi suhteeksi.³⁴¹ Silloin sitä rajaavat toisaalta kohteen rajaus, toisaalta tähän suhteeseen vaikuttavat tekijät. Niihin kuuluu edelleen fyysinen paikka: kaikki kulttuurinen toiminta tapahtuu tai on tapahtunut jossakin paikassa. Paikka voi kuitenkin olla tutkitavan kulttuurisen toiminnan mukaisesti hajautuneena monelle taholle.³⁴² Tutkija voi kohdata paikan yhtä hyvin arkistossa ja silloin mahdollisesti pitkänkin ajan takaa kuin elävässä elämässä ihmisten parissa.³⁴³ Lisäksi kenttää määrittävät tutkimuksen ajallinen ulottuvuus ja kenttään luettavien ihmisten joukko, vaikka heidän toimintansa yltäisikin enemmän tai vähemmän kentän ajallis-spatiaalisten rajojen ulkopuolelle. Myös tutkimuksen teema ja sen yhteiskunnalliset merkitykset sekä tutkimuksen kokonaisuutta koskeva tutkijan esiymmärrys ja työn mukana muuntuva horisontti vaikuttavat siihen, mitä asioita antroposemiosiksen globaalista prosessista kaikkiaan tulee tutkimuksen piiriin ja siis sen kenttään kuuluvaksi.³⁴⁴

Yksi kenttää rajaava tekijä on kohteen ja tutkijan välinen raja. Oleellista tässä on se, tehdäänkö tutkimusta tutkijan omassa vai hänelle vieraassa kulttuurisessa ympäristössä. Mitä läheisempi tutkimuskohde on tutkijalle henkilökohtaisesti, tai mitä tiiviimpään vuorovaikutukseen hän sen kanssa tulee, sitä enemmän hän on itse kenttensä osa. Tämä raja myös liikkuu sen mukaan, miten tutkijalla kohdettaan tulkitessaan vuorottelevat toisaalta läheisyyden ja ymmärtämisen, toisaalta etäisyyden ja abstraktimman hahmottamisen tavoitteet. Etäisyyttä omaan itseensä kentän osana tutkija ottaa itserefleksion avulla.³⁴⁵ Osittain tutkijan ja kohteen välisessä rajassa on myös kysymys siitä, miten etäiseksi tutkija kokee tai tekee valitsemansa kohteen. Joskus tämä ilmenee peräti kentän eksotisointina joksikin tutkijasta etäiseksi ”toiseksi”, jota voi siten tutkimuksellisesti paremmin hallita.³⁴⁶ Läheisyyden ja etäisyyden tunne kentällä kohdattujen ihmisten kanssa on kuitenkin molemminpuolista ja vuorovaikutuksessa syntyvää ja siten riippuvaista paitsi tutkijan kokemuksista, myös kentällä elävien ja toimivien ihmisten kokemuksista. Vuorovaikutteisen kentätutkimuksen kannalta kyse on tekijöistä, jotka vaikuttavat siihen, minkälaista aineistoa tutkijalle kentällään karttuu.

Kenttään ja sen kautta myös tutkimuksen aineistoon tiivistyvät paitsi tutkijan ja tutkitavien keskinäinen kommunikaatio, myös koko niihin vaikuttava kulttuuri, yhteiskunta ja

340 Ks. Siikala, A-L. 1997, 49

341 Siikala, A-L. 1997, 46–47; Ruotsala 2005, 49; Clifford & Marcus 1986; Lederman 1990, 88; Clifford 1990, 64–65.

342 Ruohonen 1997, 74; Nygren 1997, 158.

343 Ruotsala 2005, 48; ks. myös Löfgren 1993, 255; Lönnqvist 1999, 14, 24.

344 Nygren 1997, 158–159; Ruotsala 2005, 48–49; Åström 2005, 35.

345 Ruotsala 2002, 46–62; Ehn & Klein 1994.

346 Nygren 1997, 160; Ruotsala 2005, 48; Sääskilähti 1999, 150–151.

fyysinen toimintaympäristö. Kansatieteelle ominaisesti kenttä rakentuu hyvin konkreettisesti arkitodellisuuden pienistä aineellisista ja aineettomista yksityiskohdista, jotka tutkimuksen päämäärien suuntaamassa vuorovaikutteisessa suhteessa tulevat osaksi tutkijan kokemuksi, dokumentoitua aineistoa ja tutkimuksen analyyttistä ajatusmaailmaa.³⁴⁷ Nämä kaikki muotoutuvat monimutkaisessa, ajassa etenevässä prosessissa, jossa varsinainen kenttätutkimus alkaa, kun päätös aineiston määrätietoisesta kokoamisesta ja dokumentoinnista on tehty. Sitä ennen kuitenkin on ehtinyt tapahtua jo paljon³⁴⁸. Jotkin tulevaa kenttää määrittävät havainnot ovat saaneet tutkijan tarttumaan aiheeseen. Kenttätöitä edeltävät tapahtumat vaikuttavat kentän ja koko tutkimuksen muotoutumiseen väistämättä. Samaten tutkimuksen ja aineiston vähittäinen analyysi alkaa välittömästi ensimmäisestä tutkimuskohdasta koskevasta havainnosta ja etenee sitä mukaa, kun tutkijan ymmärrys aihepiiristä kasvaa tutkimuksen hermeneuttisessa prosessissa³⁴⁹.

Jotta tässä kokonaisuudessa voidaan määrittää kenttätöprosessin aikana kootun aineiston laadullinen ja määrällinen riittävyys, on kuvattava tutkimusaineiston suhdetta sekä siihen elämän kokonaisuuteen, jota sen avulla kuvataan, että tutkimuksen kysymyksenasetteluun. Lisäksi on kuvattava tutkijan suhdetta kohteeseensa kaikkiaan ja kenttätöissä. Käytetyt kenttätömenetelmät määrittävät konkreettisesti muodossa tutkijan, tutkimuksen kohteen, kysymyksenasettelun ja dokumentoidun aineiston välistä suhdetta.

347 Nygren 1997, 158–159; Åström 2005, 39–41.

348 Löfgren 1993, 258.

349 Grönfors 1985, 146.

11. Tutkimusprosessi ja kysymyksenasettelu

”Kulttuuri on olemassa vain hetkinä, vaikka tuhatvuotisetkin instituutiot elävät hetkien ketjussa. Niinpä etnografiaa voisi kuvata haihtuvien hetkien tavoittamiseksi. Hetket muuntuvat mielessä muistoiksi, jotka ovat tosia kokijan kannalta, mutta kenties epätosia muiden muistelijoiden mielestä.”

Siikala, A-L. & Uljašev, ”Maailmojen rajalla. Muuttuvaa hantikulttuuria kohtaamassa”. Teoksessa Pekka Laaksonen et al. (toim.), *Tutkijat kentällä*, 2003, 132.

Hetkien ketju saaristokulttuurin merkkien prosessissa

En ole itse saaristosta, joten olen tutustunut alueeseen toisaalta kenttätöissä, toisaalta osin jo niitä ennen muiden töittäni kautta. Yhden alun Varsinais-Suomen saaristoon tutustumiselleni voi asettaa vuodenvaihteeseen 1994–1995, jolloin aloitin runsaan vuoden mittaisen työni kulttuurisihteerin sijaisena Merimaskussa, yhdessä nykyisen tutkimusalueeni suomenkielisistä saaristokunnista. Saman vuoden alusta Suomi liittyi Euroopan unionin jäseneksi. Sitä ennen, vuonna 1992, olen työskennellyt yhden kesän Paraisilla kulttuuri- ja museoharjoittelijana. Ja heti Merimaskun kulttuurisihteerin sijaisuuden jälkeen toimin Merimaskussa kulttuurimatkailuyrittäjänä yhden kesäkauteen painottuvan vuoden ajan. Näiden töittäni kautta tutustuin saaristossa toimiviin ja asuviin ihmisiin sekä ruotsinkielisellä että erityisesti suomenkielisellä alueella. Kun siirryin töihin Turun yliopistolle vuonna 1997, saaristokontaktini ja siinä vaiheessa myös juuri aloitettu saaristoaiheinen väitöskirjatutkimukseni poikivat minulle tehtäviä Varsinais-Suomen saaristossa toimivissa hankkeissa, joihin haettiin aluetta tuntevaa kulttuurintutkijaa esimerkiksi kansatieteen oppiaineen edustajaksi hankkeiden ohjausryhmään. Vuoden 2002 alussa minut pyydettiin Turun kauppakorkeakouluun kuuluvaan Tulevaisuuden tutkimuskeskukseen tutkijaksi vajaan vuoden kestäneeseen ja koko Turunmaan seutukunnan kattaneeseen *Framtidsscenarioer för Åboland* -hankkeeseen (*Turunmaan tulevaisuudenskenaariot* -hanke). Hanketta koordinoi Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, jonka kanssa se toteutettiin yhteistyössä. Hankkeen kautta kontaktini ruotsinkieliseen saaristoalueeseen tiivistyivät.

Toimintani ja niiden myötä syntyneet kontaktini Varsinais-Suomen saaristossa muodostavat kokonaisuuden, joka on tuottanut minulle esiymmärryksen tutkimukseni pohjaksi ja joka on kasvattanut kenttätöiden ohessa ymmärrystäni saaristosta. Siten kontaktini ja toimintani saaristossa, kenttätöni, lukemani saaristokysymyksiä valaisevat kirjoitukset kaunokirjallisuudesta sanomalehtiin ja esitteistä tutkimuksiin sekä aineistoni analyysi ja kirjoittaminen ovat toisaalta erottamattomasti kutoutuneet toisiinsa ja vaikuttavat

rajauksiini ja tulkintoihini. Toisaalta varsinaisen tutkimuksen ja tutkimusaineiston osuus on tästä kokonaisprosessista rajattava omiksi toiminnallisiksi ja sisällöllisiksi kokonaisuuksikseen.³⁵⁰

Dokumentoituun aineistooni kokosin muistiinpanoja kenttätyö- ja tutkimuspäiväkirjoihin, haastatteluja, havaintoja saaristohankkeisiin liittyvistä seminaareista ja kokouksista, valokuvia, esitteitä ja sanomalehtileikkeitä, nauhoitettuja TV- ja radio-ohjelmia sekä haastattelu- ja havainnointitilanteissa minulle annettua saaristohankkeita ja organisaatioita käsittelevää materiaalia. Varsinaisen tutkimusmateriaalin muodostavat haastattelut, dokumentoidut saaristoseminaarihavaintoni ja niihin kumpaankin liittyvä materiaali. Muu aineisto on oheisaineistoa, joka kuvaa kenttääni, siis sitä prosessia, jossa olen tullut koko ajan tutummaksi saaristoon rajatun tutkimuskohteeni kanssa. Ei ole ollut mahdollista eikä tavoiteltavaakaan dokumentoida kaikkea saaristosta havaitsemaani. Kuitenkin muistiin kirjaamani ja tallettamani asiat auttavat hahmottamaan suhdettani tutkimuskohteeseeni kaikin osin.

Ajallisesti varsinainen dokumentoitu kenttätyöprosessini alkoi toukokuussa 1997, jolloin kirjasin kenttätyöpäiväkirjaani ensimmäiset havaintoni saaristohankkeiden maailmasta ja aloin suunnitella kenttätyötäni. Viimeinen kirjaus yksittäisestä havainnosta kenttätyöpäiväkirjassani on huhtikuulta 2007, jolloin olin kuitenkin jo jättänyt kenttätyövaiheen ja edennyt työni kirjoittamisessa pitkälle. Ensimmäisen haastattelun tein syyskuussa 1997 ja viimeisen heinäkuussa 2001. Intensiiviset havainnointitilanteet jatkuivat kevääseen 2004 asti.

Kenttätyöni koostuu lukuisista pistäytymisistä saaristoon. Milloinkaan en ole asettunut sinne paria kolmea vuorokautta pitemmäksi ajaksi haastattelemaan tai havainnoimaan. Yleensä retkiini on riittänyt yksi päivä. Koko kenttätyövaiheen ajan muut työt ovat vieäneet aikaani ja tuoneet taukoja aineiston kartuttamiseen. Kontaktini saaristoon on kuitenkin säilynyt jatkuvana. Kenttätyöni jakautuvat tällä tavalla suhteellisen pitkälle aikavälille. Vaikka tämä on tutkimuksen etenemisen kannalta ollut haitta, sisällöllisesti tämä on kuitenkin etu, koska siten olen päässyt paremmin havainnoimaan ja ymmärtämään jatkuvasti muuttuvaa kulttuurista prosessia. Ei ole mahdollista saada lyhyessä ajassa kuvaa tapahtumista, jotka kehittyvät vähitellen ajan kanssa. Myöskään kenttätöiden jälkeen en päässyt muiden ansiotöiden takia suoraan ja keskeytyksettä kirjoittamaan tutkimustani. Dokumentoitu aineistoni on kuitenkin tuonut mahdollisuuden palata vuosienkin takaisin kenttätyötilanteisiin ja saada ne elävinä mieleen analyysi- ja kirjoitusvaiheessa³⁵¹.

Haastatteluni kuvaavat juuri niiden ajankohtaan liittyviä asioita, samoin havainnointiaineistoni. Niissä tulevat esille työni kysymyksenasetteluun liittyvät tuoreen EU-jäsenyyden tuomat muutokset. Ne ajoittuvat Suomen EU-jäsenyyden kahdelle ensimmäi-

350 Ks. Löfgren 1993, 258; Vasenkari 1996, 84; Åström 2005, 25–26; Alasuutari 1993, 211–213; Junkala 1999, 190–191; Ruotsala 2005, 46.

351 Ks. Ruotsala 2002, 41.

selle ohjelmakaudelle, jotka siten muodostavat niille relevantin viitekehyksen. Kolmas ohjelmakausi on alkanut vuoden 2007 alusta. Sen ajalle ajoittuvaa tutkimusmateriaalia minulla ei ole enkä ota sitä tutkimukseeni mukaan, vaikka kulttuurinen ja yhteiskunnallinen prosessi Varsinais-Suomen saaristossa jatkaakin kiinnostavalla tavalla kulkuaan.

Kenttätöistäni muodostuu siis eri puolille saaristoa ja useamman vuoden ajalle hajautuva sellaisten hetkien ketju, joissa olen itse ollut mukana näkemässä, kuulemassa ja koke-massa, havainnoimassa ja haastattelemassa ja joita olen tallentanut aineistooni. Saaristossa on kuitenkin kaikkiaan koko ajan tapahtunut paljon myös tutkimukseni aihepiiriin liit-tyviä asioita, joista en ole koskaan päässyt tietoiseksi, vaikka monista asioista minulle on kerrottu haastatteluissa ja havainnointitilanteissa.

Teoreettisesti työni prosessi lähti liikkeelle jo aiemmin kuin kenttätöitteni myötä ke-väällä 1997. Lähtökohtanani oli ymmärrys identiteeteistä ja etnisyydestä vuorovaikutuk-sessa elävinä prosesseina esimerkiksi Thomas Hylland Eriksenin ajatuksia seuraten. Tähän ei työni empiirinen vaihe tuonut muutoksia. Semiotiikan osuus on kasvanut työn edetessä selkeiden kulttuuristen merkkien jäsentämisen ajatuksesta kohti laajempaa antroposemi-osiksen kulttuurista perusprosessia ja sen kytkeytymistä erilaisiin sosiaalisen organisoitu-misen ja vallan muotoihin. Siten tämä suuri teoria kehittyi tutkimusprosessissani vuoro-vaikutuksessa välitason teorian ja kenttätyöprosessini kanssa.

Tutkimuksen kysymyksenasettelu

Toimiessani Merimaskussa vuosina 1995–1996 tutkimuksellisen kiinnostukseni herätti keskustelu, jota saaristoyhteyksissä alkoi kuulua siellä täällä suomen ja ruotsin kielistä ja saaristoyhteistyöstä Euroopan unionin hankeorganisaatioihin tai hankkeisiin liittyen. Esitin siis tutkimukseni pohjaksi kysymyksen siitä, miksi näin tapahtui ja miten Suomen liittyminen Euroopan unioniin muutti suomen- ja ruotsinkielisten välisiä suhteita saaris-tossa. Lähdin selvittämään sitä keväästä 1997 alkaen. Halusin tietää miten kieliryhmien välinen suhde muuttuu erityisesti arkielämän tasolla, mutta myös miten muutos näkyy EU-hankkeiden toiminnassa. Kaikkiaan näin, että kyse on alueeseen, paikkaan ja kieleen liittyvistä identiteeteistä, jotka koskevat yhtäläillä hankkeiden toimintaa kuin ihmisten ar-kista elämääkin.

Tutkimuksen analyysi alkaa pienin askelin välittömästi kohteen ensimmäisestä hah-mottamisesta alkaen. Näkemys kypsyy kenttätyöprosessin aikana ja edelleen työn varsinais-sessa analyysi- ja kirjoittamisvaiheessa. Kysymyksenasettelu elää suhteessa kentällä kuul-tuun, koettuun, nähtyyn ja vähitellen jäsentyvään ymmärrykseen kohteena olevasta kult-tuurisesta prosessista.³⁵² Tässäkin työssä kysymyksenasettelu muuttui työn aikana vastaa-maan paremmin sitä, mitä kentällä oli havaittavissa.

352 Ks. Åström 2005, 39; Grönfors 1985, 146.

Alkuperäinen kysymys ei auttanut kattavasti jäsentämään toisiinsa liittyviä havaintoja kentällä. Lokakuussa 1999 olen kirjannut kenttätöypäiväkirjaani kysymyksenasettelun juuri silloin ajankohtaisesta muutoksesta seuraavasti: ”Vielä keväällä 1999 pidin hallinnon ja organisaatioiden osuutta työssäni sivujuonteena. Nyt se alkaa hahmottua keskeiseksi tekijäksi, jonka rinnastan nk. ”tavallisten ihmisten” näkökulmaan ja katson minkälaisen elintilan eri tasojen hallinnoitu ja suunniteltu identiteettituotanto antaa sille, miten ihmiset oman identiteettinsä kokevat.” Tästä siis muodostui tutkimukseni uusi kysymyksenasettelu. Muutoksen keskeinen vaikutin oli se, että ne ihmiset, jotka vilkkaimmin ja tietoisimmin olivat puhuneet minulle kentällä kieliryhmiin ja paikallisidentiteetteihin liittyvistä asioista, olivat EU-hankemaailmassa työskenteleviä. Muiden saaristossa elävien suhde kotipaikkaansa ja kieliryhmiin hahmottui haastatteluisissa toisissa muodoissa.³⁵³ Kysymyksenasettelun muutos ajoittuu aktiivisen kenttätöyprosessin puoleenväliin, minkä jälkeen se säilyi samassa muodossa työn loppuun asti.

Täten työni kysymyksenasetteluksi muodostui seuraava:

- Mitkä asiat sitovat ihmisiä omaan kotipaikkaansa Varsinais-Suomen saaristossa? Mikä merkitys etnisyydellä, ruotsin ja suomen kielillä, alueellisudella ja saaristolaisuudella on tällä kaksikielisellä saaristoalueella eläville ihmisille?
- Mitkä alueellisen kulttuurin piirteet nousevat tärkeiksi aluekehitystyössä Varsinais-Suomen saaristossa? Minkälaisille alueellisille identiteeteille Euroopan unionin ja kansallisen hallinnon ohjaamat aluekehitystyön ohjelmat ja niiden puitteissa rahoitetut projektit luovat siellä elintilaa?
- Minkälainen on niiden merkitysten välinen suhde, joita alueellisuus, etnisuus ja identiteetit saavat toisaalta aluekehitystyössä, toisaalta saaristossa elävien ihmisten jokapäiväisessä elämässä?

Tämä on se kysymyksenasettelu, jota noudatan tässä työssä. Alkuvaiheen kysymykset jäävät kuvaamaan tutkimuksen tätä kohti vievää polkua. Nämä kysymykset tuovat kuitenkin myös vastauksen alkuperäiseen ihmettelyn aiheeseeni, eli siihen, miten Suomen liittyminen Euroopan unioniin vaikutti saariston kieliryhmien välisiin suhteisiin. Näihin vastaamiseksi on lisäksi selvitettävä miten saaristo kaikkiaan hahmottuu ja rajautuu eri yhteyksissä.

353 TYKL/SPA/395: kenttätöypäiväkirja IV, 25.10.1999.

12. Tutkimusaineisto

”Muuttuvaa yhteiskuntaa joutuu tarkastelemaan tilanteissa, jossa mitä erilaisimmat asiat ovat yhtä aikaa läsnä. Ne muodostavat kokonaisuuden, kentän, jossa maailmat virtaavat toisiinsa, sekoittuvat, sulautuvat ja muuntuvat.”

Siikala, A-L. & Uljašev, ”Maailmojen rajalla. Muuttuvaa hantikulttuuria kohtaamassa”. Teoksessa Pekka Laaksonen et al. (toim.), *Tutkijat kentällä*, 2003, 146.

Haastattelut

Työni ensisijaisen aineiston kokosin haastattelemalla saaristossa vakituisesti asuvia syntyperäisiä tai sinne ehkä vasta hiljattainkin muualta muuttaneita ihmisiä. Lisäksi haastattelin saaristoalueella aluekehitys- tai hallintotyötä tekeviä, vaikka he eivät itse olisi saaristossa asuneetkaan. Alkuperäisen kysymykseni mukaisesti olin kiinnostunut ihmisten suhteista saariston kieliryhmiin ja saaristoon paikkana. Haastatteluissa lähdin kuitenkin liikkeelle laajemmasta näkökulmasta. En halunnut johdattaa ihmisiä puhumaan kieliryhmistä enkä saaristosta, vaan halusin katsoa mitkä asiat ovat heille kotiympäristöönsä identifioitumisessa tärkeitä, mistä he alkavat minulle haastatteluissa kertoa ja kuuluvatko kieliryhmien suhteet ja saariston paikalliset piirteet niiden joukkoon. Katsoin että siten tavoitan paikallisidentiteettien ilmenemisen konkreettisessa muodossaan ihmisten vuorovaikutteisena suhteena omaan lähiympäristöönsä.

Tällä tavalla kansatieteelle ominaiseen tapaan halusin tavoittaa saaristossa omissa kulttuurisissa yhteyksissään elävien ja toimivien ihmisten itse asioille antamia merkityksiä³⁵⁴. Tämä koski yhtä lailla niin sanottuja tavallisia saaristossa asuvia ihmisiä kuin aluekehityksen ja hallinnon kentillä toimiviakin. Tällaisen tiedon saamiseksi tutkimuksen käyttöön on teemahaastattelu paras menetelmä, joten käytin sitä. Siinä keskustellaan etukäteen valitusta teemasta ilman, että keskustelun sisältöä on kuitenkaan strukturoitu mitenkään ennalta. Sen avulla on mahdollista saada ihmisten kertomana tietoa heidän toimistaan, heidän suhteistaan ympäristöönsä ja heidän niille antamista merkityksistä. Teemahaastattelu tehdään haastateltavan ehdoilla ja tavoitteena on antaa hänen ohjata keskustelun kulkua itselleen tärkeiden asioiden mukaisesti. Tilan antaminen kuuntelemalla ja hiljaisuuttakin sietämällä voi tilanteen mukaan haastatteluissa olla oleellista. Lisäksi heikosti tiedostetut seikat on mahdollista nostaa esille paremmin kuin muissa haastattelumuodoissa, koska teemahaastattelussa voi reagoida pieniinkin vihjeisiin ja suunnata puhetta niiden mukaan ilman että haastattelun struktuuri ohjaa keskustelun kulkua.

354 Ks. Åström 2005, 25–26.

Tarkoituksena ei ole pysyttäytyä etukäteen valituissa aiheissa, vaan kartoittaa kaikkia niitä aiheita, joita haastateltavat pitävät oleellisina haastattelun teeman puitteissa.³⁵⁵

On kuitenkin selvää, että haastattelija johdattaa keskustelua avoimestikin etenevässä haastattelussa aina jossain määrin omien tavoitteidensa mukaisesti ja valikoi keskustelua rajaavan yleisen aihepiirin. Haastateltavat tunnistavat tutkimushaastattelun omanlaisekseen keskustelun muodoksi ja muodostavat keskustelun kautta ymmärryksensä siitä, mitä haastattelija haastattelullaan haluaa heiltä tavoittaa. Tähän he vastaavat oman motivaationsa mukaisesti. Kokonaisuudessaan haastattelu syntyy siis tässä avoimuuden, rajaamisen, erilaisten horisonttien kohtaamisen ja mahdollisen kohtaamattomuuden sekä erilaisten tavoitteiden vuorovaikutuksessa.³⁵⁶

Haastateltavani voi väljästi ottaen ryhmitellä kahteen joukkoon. Toisaalta etsin haastatteluihin saaristossa asuvia ihmisiä, jotka eivät toimineet missään EU-hankkeessa eivätkä niitä ohjaavissa organisaatioissa. Toisaalta etsin haastatteluihin EU-hankemaailmassa eri tehtävissä toimivia ihmisiä. Jälkimmäiset saattoivat olla myös saariston asukkaita, mutta eivät välttämättä. Näiden kahden eri ryhmän haastattelut etenivät eri tavoin.

Hankemaailmassa toimimattomien kanssa keskustelin pelkästään heidän suhteestaan lähiympäristöönsä ja siellä kieliryhmiin, saaristoon ja identiteetteihin. Koska en halunnut rajata enkä ohjata sitä, mitä asioita he nostavat esille itselleen tärkeinä, lähdin liikkeelle kysymällä mitä heidän kotiympäristönsä merkitsee heille. Kyselin mitkä asiat ovat siellä heille tärkeitä, millä alueella he liikkuvat, minne heillä on kontakteja ja mitä he jäisivät kaipaamaan, jos muuttaisivat haastatteluhetken kotiympäristöstään pois. Etenin haastatteluissa tämän jälkeen sen perusteella, mitä haastateltavat kertoivat minulle. Tarkkailin sitä, miten he puhuvat saaristosta sekä suomen- ja ruotsinkielisistä saaristoalueista ja kieliryhmistä. Haastattelu eteni keskusteluna ja tarkentavina kysymyksinä sekä näistä, että muista esille tulleista aiheista.

Näihin haastatteluihin etsin haastateltavat sattumanvaraisesti. Havainnointi- tai haastatteluretkien yhteydessä hakeuduin esimerkiksi losseilla tai kauppojen edustalla keskusteluun siellä liikkuvien ihmisten kanssa ja kysyin heiltä suostumusta haastatteluun myöhemmin sovittavana aikana, jos he olivat saaristossa vakituisesti asuvia. Ainoastaan kaksi tällä tavalla tavoittamaani ihmistä kieltäytyi haastattelusta. Jonkin verran sain myös vihjeitä mahdollisista haastateltavista haastatteluissa tai muuten tutkimusaluettani tuntevilta ihmisiltä ja käytin niitä hyväkseni. Yhden haastatteluretken tein yhdessä muiden kulttuurintutkijoiden kanssa³⁵⁷, jolloin saimme myös vihjeitä haastateltavista kunnan viranomaisilta. Yhden haastatteluni tein niiden perusteella. Siinä haastateltava oli paikkakunnalla tunnettu perinteen kerääjä, jolle oli jo vuosikymmeniä ollut myös henkilökohtaisesti

355 Ruotsala 2005, 65; Gustavsson 1993, 58; Hirsjärvi & Hurme 1982, 30–35; Hirsjärvi & Hurme 2004, 47–48; Tiittula & Ruusuvuori 2005, 11–12. Avoin haastattelun on teemahaastattelun rinnalla käytetty termi hyvin samansisältöisestä menetelmästä.

356 Ks. Vasenkari 1996; Alasuutari 1993, 118–119.

357 Kyseessä oli syksyn 1997 Åbo Akademin folkloristiikan oppiaineen kenttätyökurssi, jota veti Anja Tuomisto.

Kuva 5. Pistäytyminen talvisessa saaristossa Västanfjärdissä. Valok. Katriina Siivonen 1999.

hyvin tärkeää toimia tiedonantajana eri organisaatioiden järjestämissä perinne­kyselyissä³⁵⁸, mikä määrittäi vahvasti hänen suhdettaan omaan kotipaikkaansa ja hänen tapaansa ymmärtää sitä, mitä häneltä haastattelussani halusin. Joka tapauksessa kaikilla näillä haastateltavilla on omanlaisensa suhde omaan kotiympäristöönsä, mistä haastattelussani olin kiinnostunut.

Pääasiassa haastattelin ihmisiä heidän kotonaan. Jos he asuivat sillan, lossin tai yhteysaluksen ulottuvilla, pääsin paikalle omin keinoin. Haastateltavistani kaksi asui saarella, jonne pääsemiseksi tarvitaan oma vene. Toiselle sain haastateltavani järjestämän venekuljetuksen. Toisessa tilanteessa haastattelu sovittiin haastateltavan kotikuntaan autoreitin varrella sijaitsevaan matkailijakodin rauhalliseen ravintolaan. Pidin kuitenkin oleellisen tärkeänä päästä näkemään itse haastateltavan kotiympäristön, mikäli se oli mahdollista. Siten

³⁵⁸ Näitä perinnettä keräviä organisaatioita olivat ainakin folkloristiikka ja etnologia Åbo Akademista, Svenska Litteratursällskapet ja Museovirasto, TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja I, 28.10.1997.

sain myös omaan kenttätyöhötkieni ketjuun mukaan omakohtaista kokemuksellista ymmärrystä siitä ympäristöstä, jossa haastateltavani elävät. Osittain olen kirjannut kokemuksiani kenttätyöpäiväkirjoihin, osittain olen valokuvannut niitä. Siten kokemukseni eivät ole vain muistini varassa. Kaikkea koettua on kuitenkin ollut mahdoton kirjata, vaikka se ymmärrykseeni saariston oloista vaikuttaisikin.

Työn lähtökohtana olleen ajattelun mukaisesti identiteetit ja kieliryhmien väliset suhteet muuntuvat ja jäsenyvät ihmisten keskinäisessä ja ihmisten ja heidän ympäristönsä välisessä vuorovaikutuksessa. Ajatukseni oli syventää ymmärrystäni ihmisten suhteesta saaristoon ja lähiympäristöönsä kuvahaastattelujen avulla. Kuvasin sekä ihmisiä että maisemia, joista tarkoituksena oli saada tulkintoja jatkoahaastatteluissa jo aiemmin haastateltujen ihmisten kanssa. Kuvahaastattelut osoittautuivat kuitenkin tarpeettomiksi kahdesta syystä. Ensinnäkin jo keskustelut ihmisten kanssa heidän suhteestaan kotiympäristöönsä tuottivat riittävästi aineistoa tutkimukseni käyttöön, eikä odotettavissa ollut, että kuvahaastattelut toisivat oleellista lisätietoa asiasta. Toiseksi kenttätyöprosessin aikana kasvanut ymmärrys hankemaailman tarkemman kartoittamisen tarpeesta nousi keskeisemmäksi tehtäväksi. Se toiminnan ja merkitysten vuorovaikutteinen ja ihmisten arkeen asti ulottuva prosessi, jota hankemaailmassa käytiin, oli otettava mukaan analyysiin kokonaiskuvan saamiseksi. Jätin siksi kuvahaastattelut pois.

Hankemaailmassa toimivilta kysyin näkemyksiä aluekehitystyön ja -hankkeiden keskeisistä tavoitteista ja keinoista heidän toiminta-alueellaan. Keskustelu haastatteluissa asettui kulttuurin ja identiteetin ajatuksellisiin kehyksiin. Kiinnitin huomioni siihen, minkälaista toimintaa ja minkälaisia sisältöjä aluetta hyvin kehittäville hankkeilta odotetaan ja millä perusteella niitä pidetään hyvinä. Tavoitteenani ei ollut käydä haastatteluissa tai muun aineiston kautta läpi koko valtavan laajaa aluekehitystyön hankkeiden kirjoa, joka kenttätyöni aikana saaristossa oli meneillä. Sen sijaan kohdistin huomioni niihin hankkeisiin, jotka haastattelujen kautta tulivat esille alueellisissa organisaatioissa työskentelevien kertomana. Haastatteluissa mainittiinkin toistuvasti joitakin hankkeita. Samaten kuulin niistä havainnoidessani saaristoseminaareissa. Hakeuduin haastattelemaan niistä meneillä olevien hankkeiden parissa työskenteleviä lisätietojen saamiseksi.

Lisäksi pyysin hankemaailmassa toimivia kuvailemaan heidän organisaationsa tai hankkeensa yhteistyösuhteita ja toiminta-alueita. Selvitin myös heidän henkilökohtaista suhdettaan toimintaympäristöönsä samaan tapaan kuin hankkeissa toimimattomien kanssa, vaikkakin joissakin tapauksissa pintapuolisemmin, koska heidän suhteensa saaristoon saattoi olla henkilökohtaisesti etäisempi. Kysyin myös mille paikkakunnalle tai alueelle he itse kokevat kuuluvansa. Monet heistä olivat saariston vakituisia asukkaita ja siten sain myös heiltä tietoa heidän omasta suhteestaan kotiympäristöönsä. Avoimen haastattelun tapaan keskustelimme aiheista, jotka haastateltavani nostivat esille. Tarkkailin haastatteluissa kaikkiaan miten kieliryhmät ja saaristo tulivat niissä esille. Hankemaailmassa toimivista haastateltavistani useampi antoi minulle esitteitä, raportteja, toimintasuunnitelmia

tai jotakin muuta kirjallista materiaalia, joka liittyi keskustelemiimme asioihin. Nämä olen liittänyt dokumentoituihin haastatteluihini oheisaineistoina.

Etsin hankemaailmasta haastateltavakseni saaristoasioiden parissa työskenteleviä viranomaisia eri hallinnollisilta tasoilta kunnista maakuntaan sekä Euroopan unionin hankeorganisaatioissa ja EU-hankkeissa erilaisissa tehtävissä toimivia ihmisiä. Näitä organisaatioita olen käsitellyt luvussa 9. Hankemaailmassa toimiviin otin yhteyden sen organisaation tai hankkeen kautta, joissa he toimivat. Osin minulla oli tiedossani näissä toimivia ihmisiä omien aiempien töitteni kautta, osin tavoitin heidät muista haastatteluista saamieni tietojen tai Internetin kautta. Hallinto ja hankeorganisaatioihin perehtyminen oli tässä kokonais kuvan saavuttamiseksi ja haastateltavien tavoittamiseksi oleellista. Hankemaailmassa toimivien ihmisten kanssa tein haastattelut joko heidän työpaikallaan tai kotonaan. Useissa tapauksissa kyse oli molemmista, koska moni heistä teki töitä kotoaan käsin. Jotkin näistä haastatteluista tein varsinaisen tutkimusalueeni ulkopuolella, Turussa, Maarianhaminassa ja Tukholmassa, kun sieltä oli saatavissa tietoa Varsinais-Suomen saaristoa koskevista EU-hankkeista ja niitä ohjaavasta toiminnasta. Toisin sanoen seurasin kenttäni alueellista hajautuneisuutta näihin Varsinais-Suomen saaristoa koskettaviin välitason organisaatioiden toimipaikkoihin asti. Makrotason organisaatioissa toimivia ihmisiä en haastatellut, vaan hankin siltä tasolta tiedot kirjallisuuden ja asiakirjojen kautta.

Haastattelin kaikkiaan 48 ihmistä. Heistä 11 ei ollut millään tavalla tekemisissä henkilökohtaisesti EU-hankkeiden tai niiden hallinnoinnin kanssa. Loput 37 henkeä oli ainakin jossain roolissa mukana EU-hankkeita toteuttamassa tai ohjaamassa. Hankkeiden lonkeroitumista saariston arkeen kuvaa se, että muutaman heidän kohdallaan asia selvisi minulle vasta haastattelun aikana. Olin tavoittanut heidät sattumanvaraisesti saaristoalueella liikkuessani tai saamieni vihjeiden kautta tavoitteenani löytää hankemaailmassa toimimattomia ihmisiä. Hankemaailmassa toimivista ainoastaan kuusi asui Varsinais-Suomen saariston ulkopuolella. Muita kolmeakymmentäyhtä heistä saatoin siis haastatella sekä aluekehityshankkeiden toiminnasta että heidän omasta identifioitumisestaan Varsinais-Suomen saaristoon, minkä ajan salliessa teinkin. Kaikista Varsinais-Suomen saariston alueella asuvista haastateltavistani 14 on syntynyt tämän saariston alueella. Heistä viisi oli haastatteluhetkellä mukana hankemaailmassa. Lisäksi yksi hankemaailman haastateltava, joka haastatteluhetkellä asui Varsinais-Suomen saariston ulkopuolella, oli syntynyt alueella.

Kaikista Varsinais-Suomen saaristossa asuvista haastateltavistani 20 asui Turunmaan, kaksi Salon, 16 Turun ja neljä Vakka-Suomen seutukunnan alueella haastatteluhetkellä, mikä heijastaa näiden kunkin saaristoalueen laajuutta. Turunmaalaisista viisi oli suomenkielisiä, loput ruotsinkielisiä. Muiden seutukuntien alueella asuvista kaikki olivat suomenkielisiä. Varsinais-Suomen saariston ulkopuolella asuvista yksi oli suomenkielinen, muut ruotsinkielisiä. Olin tavannut aiemmin tai tunsin entuudestaan joissakin tapauksissa oikein hyvinkin 14 haastateltavistani. Heistä kahdeksan oli suomenkielisiä ja kuusi ruotsinkielisiä. Kahta lukuun ottamatta nämä entuudestaan tuntemani olivat kaikki hankemaailmassa toimivia.

Haastateltavat olivat pääosin työikäisiä ihmisiä, naisia ja miehiä, jotka iältään olivat yleensä 30 ja 60 ikävuoden välillä. Nuorin haastateltava oli 25-vuotias ja vanhin 81-vuotias. Naisia haastateltavista oli 21 ja miehiä 27. Hankemaailmassa toimivista naisia oli 14 ja miehiä 23 ja vastaavasti hankemaailmassa toimimattomista naisia oli seitsemän ja miehiä neljä. Eri-ikäiset miehet ja naiset ovat siis kukin tuomassa näkökulmiaan työhöni suhteellisen tasaisesti. Jos tähän vielä yhdistetään haastateltavien äidinkieli, voi todeta, että hankemaailmassa toimivista naisista sekä suomen- että ruotsinkielisiä oli seitsemän. Hankemaailman miehistä 12 oli suomenkielisiä ja 11 ruotsinkielisiä. Tässäkin suhteessa haastateltavat jakautuvat näihin eri ryhmiin suhteellisen tasaisesti. Sen sijaan jos tarkastellaan hankemaailmassa toimimattomia, suomenkielisten osuus painottuu. Heistä vain yksi mies ja yksi nainen on ruotsinkielinen, kun kuusi naista ja kolme miestä ovat suomenkielisiä. Näistä suomenkielisistä kuitenkin kolme, kaikki naisia, asuivat Turunmaan alueella kunnissa, joissa enemmistön kieli on ruotsi. Osittain on sattumaa, että osuin heidän kohdallaan haastattelemaan juuri suomenkielistä. Tavoitin yhden heistä kaupan edestä tietämättä hänen äidinkieltään. Kaksi muuta sen sijaan löytyivät lumipallotekniikalla, joka lähti liikkeelle haastattelusta ruotsinkielisen naapurin kanssa ja päättyi ketjuna näihin kahteen. Heidän kohdallaan kenttätöprosessin alkuvaiheessa olin kiinnostunut löytämään myös suomenkielisiä, jotka elävät ruotsinkielisellä alueella.

Tein haastatteluja sekä suomeksi että ruotsiksi. Käytin haastateltavien äidinkieltä, elleivät he itse halunneet toisin, kuten kahdessa tapauksessa kävi. Tuntemattomien kanssa aloitin aina keskustelun alueen pääkielellä, mutta vaihdoin kieltä, jos huomasin että heidän äidinkieltensä onkin toinen. Näin kävi muutaman kerran pääkieleltään ruotsinkielisellä alueella. Kielen vaihto olikin silloin luonteva, koska vaihdoin itse myös omaan äidinkieleeni. Entuudestaan tuntieni ruotsinkielisten ihmisten kanssa minulla on vakiintunut yhteiseksi käyttökieleksemme yleensä ruotsi, jota siten oli luonnollista käyttää myös haastatteluissa. Yksi hyvin kaksikielisistä haastateltavistani on tässä poikkeuksena ja haastattelin häntä suomeksi yhteisen vakiintuneen puhekielemme mukaisesti.

Haastattelujen ajan keskustelin yleensä kahden haastateltavieni kanssa. Joissakin haastattelutilanteissa oli hetkittäin läsnä myös muita perheenjäseniä tai työtovereita, jotka saattoivat ajoittain osallistua keskusteluun sivummalta. Yhdessä haastattelussa haastateltavan tytär ja äiti liittyivät haastattelun loppupuolella keskusteluun. Haastateltava kyseli heiltä samoja asioita, joita olin kysellyt häneltä ja sain siten kiinnostavaa lisätietoa. Kaikki olivat koko ajan tietoisia siitä, että nauhoitus oli päällä ja kommentoivatkin sitä. Hankemaailmassa toimivia ihmisiä haastatelllessani heidän työhuoneissaan, katkaisin nauhoituksen aina kun haastattelu keskeytyi puhelun takia tai siksi, että joku pistäytyi huoneessa hoitamassa jotakin asiaa.

Haastattelut kestivät vajaasta tunnista runsaaseen viiteen tuntiin. Tavanomainen haastattelun pituus oli noin kaksi tuntia. Yhteensä nauhoitettuja haastatteluja aineistossa on noin 73 tuntia. Yhden haastattelun nauhoitus epäonnistui ja kirjoitin siinä kuulemani asiat heti haas-

tattelun jälkeen kenttätyöpäiväkirjaan muistini ja muistiinpanojeni avulla. Kahdessa haastattelussa osa haastattelusta jäi tallentumatta nauhalle, enkä sitä havainnut heti. Haastattelujen aikana olen kuitenkin kerrannut esille tulleita aiheita, mikä osittain korvaa puuttuvia osuuksia, mutta ei kokonaan. Joissakin haastatteluissa nauhoituksen laatu ei ole hyvä, mutta puhuttu asia selviää niistä. Haastattelut on litteroitu ilman taukojen ja väliäännähdysten kirjaamista siten, että haastattelujen vuorovaikutteinen prosessi ja ilmaistut asiat selviävät litteraatioista. Myös nauhat on talletettu. Jokaisesta haastattelusta on tietoja kenttätyöpäiväkirjoissani. Kirjattuna on haastatteluista sopiminen, haastattelujen aikaisia muistiinpanoja ja yleisvaikutelmiani haastatteluista niiden jälkeen kirjoitettuna.

Havainnointi

Toisen osan varsinaisesta tutkimusaineistostani muodostavat havainnoinnit saaristoseminaareissa. Olen ollut seminaareissa osallistuvana havainnoitsijana, koska olen jokaiseen osallistunut samanlaisena seminaarin osanottajana kuin muutkin osanottajat, kuitenkin samalla havainnoiden tutkimustani varten. Joissakin seminaareissa olen myös itse pitänyt esitelmän kutsuttuna puhujana. Olen kertonut havainnoinnistani keskusteluissa muiden seminaariosanottajien kanssa, mutta en yleisellä tasolla kaikille seminaarissa läsnä olleille. Havainnointini seminaareissa on ollut tutkimukseni kysymyksenasettelun näkökulmasta tapahtuvaa tavoitteellista ja dokumentoitua havainnointia, jossa olen vuoroin ollut läheisesti mukana tapahtumissa ja keskusteluissa, vuoroin tarkastellut tilannetta etäämmältä havainnointimielessä.³⁵⁹

Kaikki havainnoimani viisi seminaaria olivat jonkin saariston kehittämistyötä tekevän organisaation järjestämiä ja havainnoinnit niissä liittyvät kohdealueeni välitason organisaatioiden toiminnan selvittämiseen. Niistä yksi oli suomen- ja ruotsinkielinen ja muut ruotsinkielisiä. Kolme seminaareista oli pohjoismaisia ja muut kaksi rajoittuivat suppeamalle alueelle Varsinais-Suomen saaristoon. Yhtä lukuun ottamatta seminaarit pidettiin Varsinais-Suomen saariston alueella. Näistä yhdessä pidin itse esitelmän.

Lisäksi minulla on kirjattuna kenttätyöpäiväkirjoihin joitakin havaintoja yhdestätoista muusta seminaarista, joissa tuli esille Varsinais-Suomen saaristoon liittyviä asioita ja joihin osallistui siellä toimivia ihmisiä. Kolmessa niistä keskusteltiin kulttuuriasioista yleisemmin, eivätkä ne rajoittuneet saaristoasioiden käsittelyyn. Seminaarien kielinä olivat suomi, ruotsi tai molemmat näistä. Yhdessä käytettiin suomea ja englantia. Yhteen osallistuin niin varhain, syksyllä 1997, että en vielä ollut asettanut konkreettiseksi tehtäväkseni organisaatioiden toiminnan tutkimista. Olen kuitenkin kirjannut joitakin havaintojani tämän seminaarin jälkeen kenttätyöpäiväkirjaani aiheeseeni liittyvinä kiinnostavina ilmiöinä. Kahteen osallistuin niin myöhään, vuosina 2006 ja 2007, että en enää ennen se-

359 Ks. Ruotsala 2005, 58–59; Ehn & Klein 1994, 11–14.

minaaia ottanut tavoitteekseni havainnoida siellä työtäni varten. Niissä kuitenkin nousi esille työhöni liittyviä keskusteluja, jotka kirjasin muistiin kenttätyöpäiväkirjaani seminaarien jälkeen. Kaikkiaan näistä seminaareista yhdeksässä pidin itse esitelmän. Varsinaisesti havainnointini ajoittuvat vuosien 1999–2004 väliseen aikaan.

Olen osallistunut seminaareihin silloin, kun se on ollut luontevaa muun toimintani kuin tutkimuksen tekemisen kannalta. Olen käyttänyt niissä sekä suomen että ruotsin kieliä tilanteen mukaan. Havainnointini seminaareissa on ollut fokuusoitua, koska olin jo aiempien kokemusteni kautta tullut tutuksi tämän toimintaympäristön kanssa ja muotoillut sen perusteella kysymyksenasettelun tutkimukselleni. Siten kenttään tutustumisen ensivaiheen kuvaileva havainnointi ei ole ollut tarpeen. Havainnoinnissa olen keskittynyt teemoihin, jotka työni kysymyksenasettelun kannalta ovat oleellisia. Olen seurannut sitä, miten saaristo, paikallisuus, kieliryhmät ja identiteetit ovat tulleet esille seminaarin ohjelmissa ja sekä erityisesti ohjelmaan liittyvissä että tauoilla käydyissä keskusteluissa. Olen myös itse käynyt ajoittain pitkiäkin keskusteluja muiden osanottajien kanssa joko seminaarien tauoilla tai matkoilla seminaaripaikkakunnille tai niiltä pois. Olen kirjannut työni kannalta oleelliset havaintoni ja keskusteluissa esille tulleet asiat kenttätyöpäiväkirjaani joko välittömästi havainnointitilanteessa tai myöhemmin. Jälkimmäisessä tapauksessa olen kirjannut paperille havainnointitilanteessa tai välittömästi sen jälkeen joitakin muistisanoja, joiden avulla olen kirjoittanut tarkemmin havainnoistani jälkikäteen. Monesti seminaareissa on kuitenkin ollut luontevaa kirjoittaa muistiinpanoja, koska se on yksi tavallinen seminaareissa toimimisen muoto. Havainnointitilanteita en ole kertaakaan nauhoittanut. Olen tallettanut kenttätyöpäiväkirjoihin tai niiden oheen seminaareissa jaossa olleen kirjallisen materiaalin, kuten ohjelman, osanottajaluettelon, esitteitä ja materiaalia esitelmistä.³⁶⁰

Sekundaarinen aineisto

Olen pitänyt kenttätyöpäiväkirjaa koko kenttätyövaiheeni ajan. Sen lisäksi, että olen kirjannut niihin tietoja haastatteluista ja havainnointitilanteista, olen kirjoittanut niihin myös saaristoa koskevia hajahavaintojani. Nämä ovat osittain omia kokemuksiani kenttätyöretkillä tai muissa yhteyksissä saaristossa. Osittain ne koostuvat lehtileikkeistä. Nämä hajahavainnot eivät ole systemaattisesti koottuja. En ole esimerkiksi järjestelmällisesti seurannut kaikkia saaristossa ilmestyviä paikallislehtiä. Kuitenkin useammasta niistä minulla on leikkeitä sen mukaan, miten olen sattunut lehtiä lukemaan ja niissä on ollut aiheeni kannalta kiinnostavia juttuja. En käytä näitä hajahavaintoja varsinaisena tutkimusmateriaalina, vaan ne kuvaavat omaa karttuvaa saaristoon tutustumisen prosessiani. Siten ne tuovat perustaa aineistoni refleksiiviselle tarkastelulle, mutta eivät muodosta kompaktaa aineistokokonaisuutta analyysin pohjaksi.

360 Ks. Ruotsala 2005, 62–63; Grönfors 1985, 130–136.

Olen kirjannut kenttätöypäiväkirjoihini myös muistumia tutkimustani edeltävistä kokemuksistani saaristossa, mikäli ne ovat nousseet mieleeni jonkin kenttätöissä havaitsemani asian kautta ja ovat siinä tilanteessa nousseet eri tilanteiden ymmärtämisen avuksi. Muistumien kirjaaminen palvelee niin ikään refleksiivisen tarkastelun perustana, ei varsinaisena tutkimusmateriaalina.

Tutkimukseni rinnalla ja sitä ennen olen ollut erilaisissa rooleissa mukana saaristoalueella käynnissä olevissa EU-rahoitteisissa kulttuuria ja identiteettejä työstävissä hankkeissa, esimerkiksi ohjausryhmän jäsenenä Turun yliopiston kansatieteen oppiaineen edustajana. Kokemukset näistä hankkeista ovat väistämättä vaikuttaneet ymmärrykseeni hankemaailmasta. Niiden kautta olen hyvin tiiviisti itse osana omassa tutkimuksen kohteessani. En kuitenkaan ole valinnut mitään hanketta havainnointikohteekseni enkä ole havainnoinut niitä järjestelmällisesti. Sen sijaan hankkeista olen koonnut tietoa laajemmalla ja yleisemmällä tasolla haastatteluissani. Olen kuitenkin kirjannut myös hankkeisiin osallistumisieni kautta karttuneita kokemuksiani ja havaintojani kenttätöypäiväkirjoihin, jotta saan niistäkin refleksiivistä pohjaa muun aineistoni analyysiin.

Kuten kenttätöypäiväkirjat yleensäkin, myös minun kirjoittamani ovat hyvin henkilökohtaisia ja niissä on monesti vasta idulla olevia ajatuksia ja pyrkimyksiä koota ja jäsentää kentällä havaittuja asioita. Päiväkirjani muodostuvat jatkuvista, kokonaistarkkailuun tähtäävistä muistiinpanoista ja henkilökohtaisista kokemuksista. Lisäksi haastattelujen ja havainnoinnin osalta niissä on systemaattisen kenttätöysuunnitelman suunnittelua, uudelleen suuntaamista ja seuraamista.³⁶¹

Yhden osan sekundaarisesta aineistostani muodostavat kontaktini median kanssa. Saaristo on joukkotiedotusvälineitä kiinnostava aihe ja myös minua on useamman kerran haastateltu radioon tai jotakin lehtijuttua varten. Olen kuitenkin myös kieltäytynyt tällaisista haastatteluista, koska en halunnut kertoa työni alustavista tuloksista julkisuudessa kenttätöyväiheessä. Vasta viimeisen tutkimushaastatteluni jälkeen olen jonkin kerran kertonut niistä radiossa. Kenttätöyväiheessä olen puhunut julkisuuteen jostakin rajatusta saaristoaiheesta, joka ei suoraan ole liittynyt työni aihepiiriin. Olen tallettanut nauhoille radio-ohjelmat, joissa olen puhunut saaristoon liittyvistä asioista, jotta niiden avulla ja niiden osalta on mahdollista tarkastella vuorovaikutteista suhdettani kenttäni kanssa. Samaten kenttätöypäiväkirjoissa on tallessa joku yksittäinen sanomalehdessä ilmestynyt juttu, jossa olen ollut haastateltavana.³⁶²

361 Ks. Ruotsala 2005, 70–71.

362 TYKL/SPA/395: kenttätöypäiväkirja IV, 10.8.1999, 17.9.1999, kenttätöypäinäkirja V, 21.10.1999, 31.12.1999, kenttätöypäiväkirja VI, 27.2.2006, oheisaineto, nauhat 1–4 ja CD; TYKL/SPA/468.

13. Tutkimusprosessin ja aineiston arviointia

”Vasta hetkien kudos, jossa solmiutuu mennyt ja nykyinen, oma ja vieras, voi luoda näköaloja, jossa olennaisuudet nousevat esiin.”

Siikala, A-L. & Uljašev, ”Maailmojen rajalla. Muuttuvaa hantikulttuuria kohtaamassa”. Teoksessa Pekka Laaksonen et al. (toim.), *Tutkijat kentällä*, 2003, 133.

Suhteeni kenttäni

Äidinkieleni määrittää pitkälti suhdettani kenttäni. Samaten sen tekevät tutkimustani edeltäneet kontaktini kenttäni. Suomenkielisenä ja suomenkielisellä alueella toimineena minut luettiin suomenkielisen saariston toimijaksi. Kuitenkin mukana oli monesti tietoisuus siitä, että olen työskennellyt myös ruotsinkielisellä alueella ja että osaan ja käytän mielelläni ruotsia aina tilaisuuden tullen. Tunsin entuudestaan ihmisiä kummaltakin kielialueelta. Monien enemmistön kieleltään ruotsinkieliseltä saaristoalueelta kotoisin olevien tuttujeni kanssa yhteiseksi käyttökieleksemme onkin vakiintunut ruotsi, vaikka myös suomi olisi ollut mahdollinen valinta. Vaikka olin toimieni ja kontaktieni kautta jossain määrin tuttu kenttäni kanssa, en kuitenkaan ole kuulunut mihinkään saaristoyhteisöön. Sen sijaan olen kuulunut ja väitöskirjatyöni kautta kuulun edelleen saaristossa työtä tekevien tutkijoiden ja aluekehittäjien joukkoon. Tämä on asia, joka on hankemaailmassa toimivilla ja kentälläni kohtaamilla ihmisillä usein tiedossaan. Valitsemaani aihepiiriä tutkiessani olenkin väistämättä jo pelkästään omassa tutkijan roolissani kenttäni osa, koska tutkimus on kiinteästi vuorovaikutuksessa aluekehitystyön kanssa yliopiston yhteiskunnallisten tehtävien myötä.³⁶³

Hankemaailmassa toimivat haastateltavani ovat ihmisiä, joilla on viranomaisina tai muissa rooleissaan vankka asema ja vaikutusmahdollisuuksia yhteiskunnassa. Heillä on yleensä akateeminen tutkinto ja muun muassa sen myötä kykyä eritellä analyttisesti yhteiskuntaa ja kulttuuria ja toimia niissä aktiivisesti. Siten olen omassa asemassani ollut toisaalta tutkijana ja aluekehityksen hankkeissa toimivana hyvin tasaveroisessa asemassa heidän kanssaan. Toisaalta heillä on kentälläni sellaista vaikutusvaltaa, jota minulla ei ole ollut. Töittäni kautta kuitenkin myös minulle on kertynyt tietoa ja vaikutusvaltaa, jota heillä ei omien töidensä tai kontaktiensa kautta ole ollut. Hankemaailmassa toimimattomiin saariston asukkaisiin verrattuna minulla tutkijana on sitä vastoin huomattavasti suurempi mahdollisuus vaikuttaa yhteiskunnassa ja kulttuurissa. Etnologisten tieteiden tapaan otin tavoitteekseni käyttää tätä valtaa ja valaista tutkimaani asiaa ensisi-

363 Ks. Ruotsala 2002, 46–62; Åström 2005, 29; Ruotsala 2005, 53–54.

jassa tavallisten saaristossa asuvien ihmisten kannalta. Työni aikana kysymyksenasetteluni suuntautui uudelleen tavallisten ihmisten arkisen kulttuurin ja aluekehityksen hankkeissa elävän kulttuurin mahdolliseen poleemiseen suhteeseen eli siihen, että paikallisuudella ja identiteeteillä näytti olevan ainakin osittain eri sisältö arjessa ja aluekehitystyössä. Koska itsekin kuulun siihen joukkoon, joka tekee aluekehitystyötä saaristossa, asetuin siis tutki- maan sitä poleemista suhdetta, joka itselläni muiden muassa on tavallisten ihmisten arki- seen kulttuuriin saaristossa. Näiden eri näkökulmien välisiä mahdollisia jännitteitä olen tarkkaillut eläytymällä milloin alueen ja sen asukkaiden hyväksi työskentelevän hanke- maailman edustajan toimiin, milloin eri puolilla saaristoa asuvien ihmisten elämään. Olen hankkeissa toimiessani tuonut myös kenttätutkimukseni kautta vähitellen kehittyneitä näkemystäni esille ja keskustellut siitä hankemaailman edustajien kanssa. Näissä keskuste- luissa olen saanut hyvää palautetta ajatuksistani ja siis käytännössä olen niissä muokannut tulkintojani tutkimuskohteistani vuorovaikutteisessa keskustelusuhteessa tutkimuskohte- eni ihmisten kanssa.³⁶⁴

Suhteeni kenttään on kaksijakoinen. Hankemaailmassa toimivien suhteen olen itse kenttäni osa, jolloin asemani tuottaa toisaalta sisäpuolisen ymmärtämisen mahdollisuuksia, toisaalta haasteen etäännyttää ja tehdä tulkintoja kriittisesti arvioiden. Hankemaailmassa toimimattomien suhteen olen vastuullisessa, valtaa käyttävässä asemassa määrittämässä tutkimuksellani kulttuuria, joka ei ole omaani³⁶⁵. Avoin ja itsereflektiivinen ote on jo va- kiintunut metodologinen keino hallita tällaista tilannetta.³⁶⁶

Joka kerta kun olen ottanut yhteyden uusiin haastateltaviin tai puhunut kentällä ha- vainnoinnistani uusien ihmisten kanssa, olen maininnut että teen väitöskirjatutkimusta Turun yliopistoon kansatieteeseen. Siten asemaani haastattelu- ja havainnointitilanteissa on määrittänyt edellä kuvatun lisäksi se, että olen jatko-opiskelijana yliopistolla.

Haastatteluissa keskustelun luonne tutkimusta varten tehtävänä haastatteluna on luonut luonnolliset puitteet puhutulle asialle. Ihmiset ovat kertoneet minulle yleensä nähdäkseni avoimesti ja mielellään suhteestaan lähiympäristöönsä. Aihe on ollut monesti heille myös omakohtaisesti kiinnostava, mutta sellainen, etteivät he ole välttämättä asiaa selkeästi ai- emmin ajatelleet tai siitä puhuneet. Siten kysymykseni askarruttivat heitä ja panivat heidät ajattelemaan itselleen tärkeitä asioita niin, että keskustelumme tuotti myös heille uuden- laista ymmärrystä suhteestaan ympäristöönsä. Teoreettiselta kannalta katsottuna näen, että heillä tavanomaistuneessa muodossa olleet asiat nousivat keskustelussamme tietoi-

364 Ks. Tontti 2005, 66; Nygren 1997, 160–161; Alasuutari 1993, 121, 230. Anja Nygren ja Pertti Alasuutari näkevät ainoastaan tutkijan tiedon ja kontaktien kautta saavuttaman vallan suhteessa tutkittaviin, eivät päinvastaista tai tasaveroista tilannetta tutkijan ja tutkittavien välillä. Tässä tutkimuksessa tilanne ei ole näin yksinkertainen.

365 Alun perin saaristoalueelle töihin lähtiessäni mieleeni ei tullut, että olisin lähdössä itselleni vieraaseen kulttuuriin. Eikä niin olekaan. Yleisemmällä tasolla jaan saaristossa asuvien kanssa samaa suomalaista, pohjoismaista, eurooppalaista ja globaalia kulttuuria ja siinä näille seuduille kehittyneitä samankaltaisuuden tiheyttä. Kuitenkin monissa yhteyksissä jo ennen kenttätöitäni myös huomasin, että kohtasin alueella asioita, jotka olivat itselleni vieraampia. En ole saaristossa elävien yhteisöjen jäsen, vaikka oli hetkiä, jolloin olin hyvin lähellä sitä. Aivan mikrotasolla siis kulttuuri siellä ei kuitenkaan ole omaani sen suuremmin kuitenkaan aluetta eksotisoimatta.

366 Ks. Ruotsala 2002, 46–63.

siksi ja kolmannuudessa ilmaistuksi merkityksiksi, jotka he keskustelujen kautta siten havaitsivat itsekin paremmin kuin ennen. Näin kävi sekä hankemaailmassa toimimattomien että niissä toimivien kanssa.

Monissa haastatteluissa ihmiset ovat tuoneet esille hyvin henkilökohtaisia asioita. Jonkin verran olen myös itse maininnut heille jotakin keskustelumme teemaan liittyen omasta elämästäni, mutta pääasiassa kuitenkin haastattelussa roolit haastattelijana ja haastateltavana ovat olleet koko ajan ohjaamassa keskustelua ja olemme keskittyneet haastateltavien näkemuksiin ja tilanteeseen. Teemahaastattelu kuuntelevana keskustelun muotona ja tutkimukseni aihe ovat luoneet otollisen ilmapiirin henkilökohtaisten asioiden pohtimiselle. Tämä ilmapiiri koskee yhtälailla hankemaailmassa toimivia kuin siellä toimimattomiakin. Monet vieranomaiset ja hankkeissa toimivat pohtivat kanssani hyvinkin avoimesti yhteistyösuhteisiin, kieliryhmiin ja identiteetteihin liittyviä kysymyksiä. Vaikutelmani oli, että monia heitä haastattelujen keskustelut kiinnostivat, koska he pääsivät niissä pohtimaan työnsä taustalla vaikuttavia ilmiöitä ja samalla ehkä tietoisemmiksi niistä paremmin kuin ennen olivat olleet. Monet myös pitivät työni aihetta tärkeänä ja kiinnostavana ajankohtaisessa muuttuvassa tilanteessa. Haastatteluissa en kuitenkaan tavoittanut samalla intensiteetillä puhetta konfliktitilanteista kuin muuten kentällä havainnoidessani esille ryöpsähtäneissä keskusteluissa, joissa eri kieliryhmät asettuivat vastakkain. Merkille pantavaa on, että siitä huolimatta, että kieli-asioista oli kentälläni ajoittain käynnissä kiistoja, haastatteluissa sain kuulla hyvin avointa puhetta kieliryhmistä ja niiden asemasta saaristossa sekä suomen- että ruotsinkielisiltä haastateltaviltani. Annan tälle suuren arvon, koska pidin mahdollisena, että herkästä aiheesta ei helposti kerrottaisi mitään varsinkaan kielirajan yli.

Monet erityisesti hankemaailmassa toimimattomista haastateltavistani ovat asettaneet minut opiskelijan rooliin. He ovat haastatteluun suostuessaan halunneet auttaa minua tehtävässä, joka minun on opintojeni suorittamista varten tehtävä. Nuoren naisopiskelijan roolissa olen ollut harmiton ja vaaraton, mikä lienee luonut edellytyksiä luottamuksellisten keskustelujen synnylle.³⁶⁷ Varmasti kuitenkin on myös tilanteita, joissa erityisesti hankemaailmassa toimivat haastateltavani ovat miettineet suhdettani keskusteltaviin asioihin ja sitä, mitä minulle tai yleensä tutkimuksen kautta tulevaan julkisuuteen kannattaa kertoa.

Havainnointitilanteissa olen muun tiedon ohessa saanut haastatteluja enemmän tietoa konflikteista, joita kentälläni ilmeni. Olen niissä kuullut, kun ihmiset ovat puhuneet aiheista, jotka ovat herättäneet ajoittain kiivaitakin tunteita tai ärtymistä. Joskus he ovat kertoneet niitä suoraan minulle. Erityisen herkin ja hankalan havainnointitilanteen muodostivat seminaarien tauoilla ja illanistujaisissa havaitsemani tapahtumat ja niissä käydyt keskustelut. Näissäkin keskusteluissa olen ollut itse mukana ja illanistujaisissa olen käynyt niitä myös viinilasin ääressä muiden tavoin³⁶⁸. Erityisesti nämä tilanteet vaativat seuraavan alaluvun tutkimuseettistä tarkastelua.

367 Ks. Ruotsala 2005, 67; Fingerroos 2003, 205.

368 Ks. Alasuutari 1993, 220.

Tutkimusetiikka

Työni kaltainen tutkimus aluekehitystyön ja paikallisen kulttuurin välisestä suhteesta sivuaa väistämättä niin poliittista kuin kulttuurista määrittelyvaltaa. Tämä valta ja samalla myös vastuu on loppujen lopuksi aina tutkijalla suhteessa koko tutkimuksen kenttään. Tutkimus on osa yhteiskuntaa ja kulttuuria eikä voi olla osaltaan vaikuttamatta niihin. Tässä työssä toteutan näkemystä, jonka mukaan tutkijan tehtävänä on tuoda moniäänisyyttä kuuluville sen sijaan, että lähtisi esimerkiksi ajamaan tutkimuksen avulla jotakin tiettyä poliittista näkemystä. Toisaalta jo moniäänisyyden puolesta puhumisen voi nähdä poliittisena valintana. Sen valinnan työssäni kuitenkin siis teen.³⁶⁹

Haastattelut on tehty niin, että haastateltavat ovat olleet tietoisia siitä, että kaikki niissä keskusteltu asia päättyy tutkimuskäyttöön. Olen haastatteluissani antanut haastateltavileni sen mahdollisuuden, että heidän nimensä ei tule julkaistussa tutkimuksessa näkyviin. Useampi heistä on pyytänyt että niin toimittaisiin. Sitä kautta olen saanut haastatteluissani luottamuksellista tietoa. Jotta nimettömyys toteutuisi mahdollisimman hyvin, pidän kaikki haastattelut anonyymeina. En yksilöi aineistoihin tekemiäni viittauksia henkilöihin tai heidän yhteiskunnallisiin asemiinsa asti. En myöskään ilmaise heidän asuin- eikä toimipaikkojaan täsmällisesti. Nämä tiedot on talletettu arkistoituu primääriaineistooni. Olen kuitenkin kenttätöprosessini eri vaiheissa huomannut, että useampi haastateltavani on itse kertonut muille tulleen haastateltavakseni. Tällöin he ovat itse luopuneet nimettömyydestä, mihin heillä tietysti on täysi oikeus.³⁷⁰

Samat nimettömyyden periaatteet koskevat myös havainnointitilanteita. Vaikka olen avoimesti kertonut havainnoivani väitöskirjaani varten, on ilmeistä, että havainnointitilanteissa ihmiset eivät ole olleet kaikin ajoin tietoisia siitä, mihin kaikkeen huomioni on kohdistunut. Katson että ilman heidän eksplisiittisesti antamaansa lupaa kaikkien havaintojeni käyttöön saamani tieto on luottamuksellista ja pidän myös sen julkaistussa tutkimuksessa nimettömänä, vaikka osa havainnointitilanteistani onkin ollut julkisia. Sama tilanne koskee sitä ymmärrystä, jonka olen tutkimuskohteestani saanut haastattelujen kahvitauoilla tai muuten haastattelujen yhteydessä käydyissä keskusteluissa, joita ei ole nauhoitettu. Nämä kaikki havaintoni väistämättä vaikuttavat kulttuuriseen kokonaisymmärrykseeni tutkimuskohteestani ja siten siitä tekemiini tulkintoihin. Jotta työtäni on mahdollista tältä osin tutkimuksellisesti arvioida, olen näistä tilanteista kirjannut muistiin asioita kenttätöpäiväkirjoihini.³⁷¹

Vuorovaikutteisessa prosessissa kenttäni kanssa olen tasapainoillut kahden vastakkaisen toimintatavan välissä. Toisaalta olen halunnut kuulla eri ihmisten ääniä kentältä vaikuttamalla niihin omilla ajatuksillani mahdollisimman vähän. Toisaalta olen katsonut, että

369 Ks. Lönnqvist 1999, 29–30; Kupiainen 1997, 220–221; Ruotsala 2002, 27; Olsson 2005, passim.

370 Ks. Kuula 2006.

371 Ks. Snellman 2003, 57; Olsson 2005, passim.; Kuula 2006.

olisi eettisesti väärin olla tuomatta esille sitä ymmärrystä, jota tutkimusprosessi on tuonut haltuuni. Kenttätätöprosessini jälkipuoliskolla 2000-luvun puolella olen esittänyt ajatuksiani paikallisen arkisen kulttuurin ja aluekehitystyön suhteesta hankkeiden kokouksissa ja muissa keskusteluissa hankemaailmassa toimivien ihmisten kanssa. Ajatukseni ovat läheneet elämään näissä yhteyksissä muiden ihmisten mielissä, minkä olen kuullut keskustellessani heidän kanssaan. Tämä vuorovaikutus on ollut hedelmällistä myös minun tutkimukseni kehittymisen kannalta. Näitä keskusteluja olen tarpeen mukaan kirjannut kenttätätöpäiväkirjaani sekundaariseen aineistoon.³⁷²

Tutkijan ja kentän välillä saattaa olla myös taloudellisia ulottuvuuksia³⁷³. Olen saanut työlleni osan rahoituksesta Koneen Säätiöltä, jonka asiamies on Hanna Nurminen. Hän on Varsinais-Suomen saariston alueella aktiivinen aluekehitystyön ja hankemaailman toimija, jonka kanssa olen ollut paljon yhteistyössä eri töissäni. Koneen Säätiön apurahojen turvin työni toteuttaminen ja loppuun saattaminen on tullut mahdolliseksi. Säätiöiden rahoittaman tutkimuksen tieteellinen vapaus on itsestäänselvyys. Siitä huolimatta tuon erikseen esille sen, että missään vaiheessa en ole kokenut, että rahoittaja olisi asettanut työlleni mitään vaatimuksia tai rajoituksia. Koen myös, että olen rahoittajan puolesta täysin vapaa tuomaan esille tutkimuksessani mahdollisesti esille tulevia kriittisiä näkökulmia ja tuloksia, vaikka ne kohdistuisivat esimerkiksi saariston kehittämistyöhön ja -hankkeisiin.

Aineiston mahdollisuudet ja rajat

Ajallisesti aineistoni sijoittuminen Suomen kahdelle ensimmäiselle ohjelmakaudelle Euroopan unionin jäsenyyden toteutumisen jälkeen antaa mahdollisuuden seurata tutkimaani ilmiötä niin pitkään, että sen dynaamisessa prosessissa eri suuntiin vaikuttavista voimista ja kulttuurisista merkityksistä on mahdollista saada hyvä kuva. Muutosprosessi jatkuu saaristossa parhaillaankin ja tuottaa uusia konkreettisia merkityksiin liittyviä toiminnallisia ja organisatorisia muotoja, joten aihepiiriin liittyvää seurattavaa syntyy siellä jatkuvasti. Ajallinen rajausta kahteen ensimmäiseen ohjelmakauteen tuottaa kuitenkin selkeän kokonaiskuvan siitä, mitä muutosprosessissa erilaisille kulttuurisille saaristoalueeseen sekä suomen- ja ruotsinkielisyyteen tai etnisyyteen liittyville merkityksille ja niiden käytölle tapahtuu eri yhteyksissä. Työn ajallinen rajausta on siis riittävän laaja tuomaan vastauksia työssäni asettamiini kysymyksiin. Haastatteluissa tuli esille myös nykytilannetta valaisevia taustatietoja Suomen EU-jäsenyyttä varhemmalta ajalta. Haastateltavani kertoivat

372 Esim. TYKL/SPA/395: kenttätätöpäiväkirja VI, 4.4.2003. Yhtenä konkreettisenä esimerkkinä vuoropuhelusta kenttäni kanssa on suomenkielisten saaristokuntien alueella toiminut saariston kulttuurimatkailuun keskittynyt Nuotta-hanke, jonka puitteissa tuotettiin julkaisu matkailusta kestävästä kehityksen näkökulmasta, Nurminen 2002a. Artikkelini siinä käsittelee arkisen ja matkailuun tuoteistetun kulttuurin välistä suhdetta, Siivonen 2002. Ks. Kupiainen 1997, 220–221.

373 Ks. viitettä 372; ks. Grönfors 1985, 116. Martti Grönfors tuo esille tutkimuksen tiedonantajien mahdollisen taloudellisen riippuvuuden tutkijasta, minulla tilanne on päinvastainen.

niitä omien kokemustensa pohjalta. Niiden avulla pystyn tuomaan analyysiin mukaan seikkoja, jotka valaisevat risteävien merkitysten dynamiikkaa varsinaisella tutkimusajalani. Kaikkiaan tutkimusaikani asettuu siten laajempaan ajalliseen kulttuurin prosessiin. Sain haastateltaviltani tietoa varhemmista, tutkimusaikaani selittävästä seikoista. Työni analyysi voi puolestaan sitä lukevan mielessä auttaa ymmärtämään myös tutkimusaikaani seuraavia tapahtumia saaristossa.

Aluekehitystyön maailmaa haastattelujeni perusteella analysoidessani tavoitteenani ei kuitenkaan ole ollut tietojen löytäminen siitä, miten tarkastellussani olevien organisaatioiden toiminta konkreettisesti muodossaan on ajan kuluessa kehittynyt. Jossain määrin olen sitä käsitellyt luvussa 9 kirjallisten lähteiden pohjalta. Palaan myös aiheeseen seuraavissa luvuissa, kun käsittelen organisaatioiden toimintaa empiirisen aineistoni valossa. Analyysini kohteena ovat kuitenkin varsinaisesti ne kulttuuriset tavat, joilla saaristoa arjessa ja organisaatioiden toiminnassa jäsennetään. Silloin konkreettisten vaiheiden kuvaamisen tarkoituksena on auttaa ymmärtämään kulttuurisia saaristoon liittyviä merkityksenantoja ja niiden kerrottuja vaikutuksia toimintaan. Haastattelu- ja havainnointiaineistosta en etsi varsinaisesti faktoja organisaatioiden toiminnan historiasta.

Aineistoni kautta työhöni tulee näkökulmia monista erilaisista suunnista saaristoa katsovilta ihmisiltä. Keskeistä haastateltavieni joukon sosiaalisen jäsentymisen kannalta tässä on hankemaailmassa toimivien ja sen ulkopuolisten jaottelu. Molemmista ryhmistä löytyi haastateltavia. Kuitenkin aluekehitystyö on niin tiiviisti lonkeroitunut aivan paikalliselle tasolle ihmisten arkeen, että varsinkin ruotsinkielisten joukosta oli hankala löytää haastateltavaksi ihmisiä, jotka eivät olisi missään tekemisissä hankemaailman kanssa. Katson toisaalta, että tämä kuvastaa hyvin tilannetta paikallisella tasolla erityisesti Euroopan unioniin integroitumisen jälkeen. Aluekehitystyö on juurtunut sinne vankasti. Toisaalta haastatteluissani on näkyvillä vahvasti myös arkisia, monenlaisten saaristossa pysyvästi asuvien ihmisten antamia saaristoon kuulumisen merkityksiä. Siten tämäkin sosiaalinen näkökulma saa riittävän perustan aineistossani.

Lisäksi olen tarkastellut ja koonnut haastateltavieni joukkoa sen mukaan, mikä on heidän äidinkieliensä ja missä he Varsinais-Suomen saariston alueella asuvat tai toimivat. Nämä tekijät kytkeytyvät tutkimiini ilmiöihin. Ajatuksena on, että niihin eri tavoin kiinnostuvat katsovat tutkimaani asiaa eri tavoin ja tällä tavalla saan oleellisia ja välttämättömiä, asiaa eri suunnista valaisevia näkökulmia aineistooni. Selvää kuitenkin on, että jokainen haastateltava tuo haastattelussa esille myös aivan oman katsantokantansa.

Alueellisesti haastateltavani tuovat tietoa eri puolilta saaristosta. Heitä on sekä sisempää että ulompaa saaristosta, kummaltakin kielialueelta sekä eri kunnista ja kaupungeista. Ymmärrykseni saaristoalueen rajautumisista kasvoi vähitellen kenttätöittäni kautta. Se ohjasi myös sitä, mistä etsin haastateltaviani. Hain heitä siltä alueelta, jota haastatteluissani yleisesti luonnehdittiin saaristoksi. Siten aivan saariston reunamilta ja sen ulkopuolelle asettuvilta saarilta haastatteluja ei ole yhtä tiheästi kuin saaristoksi luonnehditulta alueelta.

Huomattava kuitenkin on, että hankemaailmassa toimivista haastateltavistani kaikki eivät asuneet saaristossa, vaikka heidän toimintansa sinne kohdistuikin. Siten heidän kauttaan tulee osittain myös aluetta ulkopuolelta tarkastelevia näkemyksiä. Tämän seurauksena aineistoni kuvaa kuitenkin saariston alueellista rajautumista sekä alueiden ja kieliryhmien saamia merkityksiä pääosin saariston sisältä käsin. Tutkimieni ilmiöiden kannalta tämä näkökulma on oleellinen ja riittävä vastaamaan tutkimukseni kysymyksiin.

Arkisesta saaristoon identifiointumisesta ja identiteeteistä olen kysellyt haastatteluissa hyvin avoimesta lähtökohdasta. Tutkimusprosessin aikana selvisi, että tämä identifikaatio on rinnastettava aluekehitystyössä käytössä oleviin kulttuurisiin identiteetin ja alueen määritelmiin, jotta myös alkuperäinen kysymys kieliryhmien mahdollisesti muuttuneista suhteista saaristossa Euroopan unioniin liittymisen myötä saisi vastauksensa. Taustalla on aluekehitystyötäkin ohjaava ajatus siitä, että hankkeiden tuottamat identiteetit määrittävät ja tukevat paikallisten ihmisten kulttuurista alueisiin identifiointumista.

Arkista alueellista identifikaatiota tutkiessani en haastatteluissa tehnyt kysymyksiä siitä, miten ihmiset kokevat hankkeiden tuottamat identiteetit ja kuvat paikallisuudesta. Kenttätyöprosessini alkuvaiheessa tämä kysymys ei vielä ollut ehtinyt muotoutua, jotta olisin voinut asiasta kysyä. En kuitenkaan loppuvaiheessakaan suunnannut siihen kysymyksiä. Sen sijaan tarkastelen identiteettejä ja identifikaatiota abstraktimmalla tasolla ja katson miten haastatteluissa spontaanisti kehittyneet eri toiminnan kentistä kertovat keskustelut saavat sisältönsä itsessään ja miten ne rinnastuvat koko aineistoni tasolla toisiinsa. Havainnointitilanteet tuovat kiinnostavaa ja haastatteluja täydentävää tietoa erilaisten identiteettien ja identifikaatioiden keskinäisistä suhteista.

Aluekehitystyön ja hankemaailman näkökulmasta koottu aineistoni on kylläntynyttä ja kenttätyöprosessin loppuvaiheessa jo kuullut asiat alkoivat toistua uusissa haastatteluissa ja havainnoinneissa³⁷⁴. Saariston arkikulttuurin tutkiminen haastatteluissa on aihepiiri, jonka kylläntyminen on yksilöllisten piirteiden kirjon takia hankalampaa kuin hankemaailmaa kuvaavan aineiston vastaavanlainen täytyminen. Kuitenkin havaitsemani hankemaailman ja arkikulttuurin ominaispiirteet kävivät ilmeisiksi koossa olevasta aineistostani. Sain myös runsaasti tietoa molempien kieliryhmien ja eri saaristoalueiden arkisesta elämästä, vaikka hankemaailmaan kuulumattomien ruotsinkielisten osuus haastateltavieni joukossa jäi lopulta pieneksi. Lisäksi arkikulttuuria kokoava käsitteellinen taso oli mahdollista löytää tutkimieni ilmiöiden analyysissa³⁷⁵. Siten arvioin, että aineistoni kuvastaa oleellisia saaristoelämän piirteitä ja on riittävä, jotta sen avulla voi analysoida saaristoalueella hahmottuvaa kulttuuristen ilmiöiden muodostamaa kokonaisuutta kysymyksenasetteluni mukaan, vaikka se ei ole, eikä voikaan olla asiaa tyhjentävästi valaiseva.

374 Ks. Junkala 1999, 196.

375 Ks. Alasuutari 1993, 25.

V OSA
Saaristojen rajautuminen

14. Saaristo, saaristompi, skärgård?

“Pengar kunde gudinås behövas i huset eftersom gubben i stället för att smuggla sprit drack upp den.

– Förbudslagen upphäves för mer än tio år sedan, sa David på finska. Det är ingen förtjänst på smuggling nu mera.

– Är det förtjänst att supa då, skrek Matilda på svenska.

Matilda talade svenska och David talade finska och de hade varit gifta i snart fyrtio år.

– Pirullinen akka, sa David.

– Go to hell, sa Matilda. Hon vände sig förklarande till oss:

– Jag var tre år i Amerika innan jag gifte mig. Jag borde ha stannat där.”

Henrik Tikkanen, *Min älskade skärgård*, 2002 (1968), 10–11.

Ulompana merellä saaristo on enemmän saaristoa

Tässä luvussa tarkastelen saaristojen rajautumista erilaisten toimien, käytänteiden ja merkitysten kautta sekä arjessa että aluekehitystyössä. Näkökulmia on runsaasti ja tuon niiden kirjoa esille. Keskityn empirian etnografiseen kuvailuun. Jäsenän tässä esitellyn aineiston teoriani avulla luvussa 15.

Saaristo on suhteellinen käsite. Sisäsaaristosta ja mantereelta katsoen se on laajimmillaan. Mantereelta käsin saaristoksi voisi lukea kaikki saaret, jotka heti sen päätyttyä työntyvät merestä esiin. Näin ei kuitenkaan tehdä selkeästi missään kenttätöissäni kohtaa massani tilanteessa. Rannikon kaupunkeihin kuuluvat yksittäiset suuret saaret, Kaarinan Kuusisto, Turun Ruissalo, Hirvensalo ja Kakskerta sekä Naantalin Luonnonmaa, mielleltään pääosin hiljaisesti saaristoon kuulumattomiksi. Ne eivät tule haastatteluissa saaristosta puhuttaessa esille. Niitä pidetään ensisijaisesti kaupunkien osina, mikä on aineistosani kuitenkin ilmaistu vain yhdessä haastattelussa. Otin silloin itse puheeksi haastattelupaikkana olleen kaupunkiin kuuluvan suuren saaren saaristoluonteen.

KS: Mites tota, äsken, kun sä puhuit [ulompana saaristossa olevasta saaresta], niin sanoit, että se on niin kun tätä saaristoo. Mielläks sä [tämän kaupunkiin kuuluvan suuren saaren] saaristoks?

H: Tavallaan, tää on niin valtavan iso saari, et monika ei ajattele ilmeisestikään tätä saarta, kun se on vaan [saaren nimi], et se on [kaupungin] jatke. Mut onhan tää näitä ensmäisiä saaria Turunmaan saaristossa. Vaik tää on niin lähellä [kaupunkia], niin onhan tää kuitenkin saari sinänsä. Mut sit taas meitä ei lasketa. Meit lasketaan [kaupunkiin], vaikka me ollaan irti [kaupungista], niin meit ei sit taas lasketa maaseutuun.³⁷⁶

376 TYKL/SPA/401. Merkitsen haastattelusitaateissa haastateltavan aina kirjaimella H ja omat puheenvuoroni kirjaimilla KS. Jos sitaattina on puheessa kaksi haastateltavaa, erottelen heidät omilla koodeillaan, jotka ilmenevät kyseisen sitaatin alaviitteestä. Sitait ovat sillä kielellä, jolla haastattelu on tehty. Joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta kyseessä

Haastateltava tekee tässä eron kaupungin ja maaseutuun kuuluvan saariston välille³⁷⁷. Kulttuurisesti vaikuttaa siis selkeältä, että suurten tai suurehkojen kaupunkien suuret saaret eivät ole saaristoa, vaikka ne maan ja meren muotoja tarkastellen saaria olisivatkin. Varsinais-Suomen saaristosta löytyy kuitenkin kaksi kaupunkia, Parainen ja Uusikaupunki, jotka katsotaan kokonaan tai osittain saaristoon kuuluviksi. Parainen sijaitsee saarilla, Uusikaupunki osittain mantereella. Jälkimmäisen silppuisessa saaristossa on erityisesti kaupunkiin liitettyjen entisten Lokalahden ja Pyhämaan kuntien alueita.

Merellisyys on keskeinen kriteeri, kun arvioidaan näiden kaupunkien kuulumista saaristoon. Paraisten osalta se näkyy seuraavassa haastattelusitaatissa, jossa Paraisten katsotaan olevan itsestään selvästi saaristoa ja merellinen.

KS: Jo, hur är det sen just med, skärgården, idén om skärgården, så hur stor betydelse har det här i Pargas?

H: Att Pargas är skärgård, eller?

KS: Ja just.

H: Nog får man väl säga att, för en enskild, för det första, ja om det är någon betydelse vad det kostar, så då är det naturligtvis kostsamt att det är skärgården, för med sig en massa olika extra utgifter, alla vägar går ut så här och så vidare, och så vidare, men det här, eljest så betyder det väl nog mycket för både Pargas identitet och pargasborna, jag tror att få, men det gäller ju inte bara Pargas det gäller ju alla orter i skär vid kusten, att så att, en ekenäsbo kan inte riktigt gärna tänka sig att bo, inne i landet utan ska vara fast i havet, än mindre en hangöbo och samma är det med en pargasbo att, då man har vatten nära, eller om man inte skulle se det men man vet att det finns där på en kilometers avstånd, det har nog stor betydelse, jag skulle inte själv kunna bo någonstans inne i Pöytyä eller Oripää eller någonstans, fast jag skulle veta att det fanns någon liten sjö, den får vara vacker och hur kristallklar som helst men, jag vet själv att man måste ha den här känslan av att man kan ta roddbåten och fast ro till Kina från stranden, man behöver inte se det där vattnet, men man måste veta att det finns där, helst nog se det också.³⁷⁸

Sama näkyy Uudenkaupungin luonnehdinnoissa. Seuraavissa kahdessa sitaatissa on esillä tietoisuus siitä, että Uusikaupunki ei sijaitse kokonaan saarilla, vaan sillä on alueita sekä saaristossa että rannikolla. Merellisyys ja saaristo liitetään tässä toisaalta matkailuun, siis muualta tulevien odotuksiin kaupungista. Toisaalta haastateltava liittää ne käsitukseensä erityisesti syntyperäisille asukkaille tärkeistä kaupungin piirteistä. Hän asuu itse Uudessakaupungissa, mutta ei ole sieltä kotoisin ja katselee kaupunkia osittain ulkopuolisen silmin.

H: [...] sitten mikä niin kun mereen liittyy, että saaristomatkailu on semmonen sana, joka kaikkien huulilla on, et sitä pitäis voida enemmän hyödyntää, kun tähän asti.

KS: Just, mikä merkitys tällä saaristolla on sitten ihan niin kuin Uudenkaupungin kannalta? Vai, onko se saaristo oleellinen Uudessakaupungissa?

on haastateltavan äidinkieli. Olen merkinnyt sitaatteihin hakasulkuihin muusta haastattelun keskusteluyhteydestä selviäviä tarkennuksia ja esimerkiksi sen, jos siteeratun puheen aikana on naurettu. Olen myös häivyttänyt paikkojen ja henkilöiden nimiä, jotta haastateltaville luvattu nimettömyys toteutuisi mahdollisimman hyvin myös käytännössä.

³⁷⁷ Saariston luonnehtiminen maaseuduksi ja kaupungin vastakohdaksi näkyy myös muissa haastatteluissa: TYKL/SPA/433; TYKL/SPA/435; TYKL/SPA/438; TYKL/SPA/440.

³⁷⁸ TYKL/SPA/418; ks. myös TYKL/SPA/416.

H: No, on se, on se tietyllä tavalla. Sanoisin, että kahdessa mielessä. Tietysti maisemalliset arvot on luku sinänsä, joita ei voi niin kun rahassa mitata, mutta meillähän on viidenneks eniten kesämökkejä koko maassa, kolme ja puoli tuhatta ja niistä on iso osa kyllä saaristossa ja ainakin rannikolla. Ja tuota toinen asia sitten on tämä vierasvenesatama. Eli, meidän Uudenkaupungin matkailun painopiste on, halutaan me tai ei, niin sillä tavalla mereen liittyä, että valtaosa tänne tulevista turisteista tulee kesällä ja veneillä.³⁷⁹

H: [...] Tää on sillä tavalla niin kun kosmopoliittinen kaupunki, että täällä on paljon muita, kun syntyperäisväestöä. Ja nyt on kysymys vaan siitä, että miten nopeasti se ero tai juopa, jos sitä on, sitten kuroutuu umpeen.

KS: Just joo, et ihan niin kun sen vanhan Uudenkaupungin alueen sisälläkin näkyy se, että on syntyperäisiä ja muualta tulleita?

H: Juu, kyllä se tuota näin on. Eritoten nämä syntyperäiset, niin niillehän tämä meri ja saaristo on kaikki kaikessa.³⁸⁰

Parainen ja Uusikaupunki täyttävät siis merellisyyden vaatimuksen. Siihen liittyy myös merialueen saariston ymmärtäminen varsinaiseksi saaristoksi suhteessa järviseutujen saarista muodostuviin saaristosiin alueisiin, mikä on haastatteluissa yleisemminkin koko saariston käsitettä koskeva määre. Tästä kertoo seuraava sitaatti:

H: [...] vi har ju en speciell plats då när vi har de här stora insjöarna så att, det finns ju verkligt stora vattendrag där som, har både öar och bosättning [...] det där att, att nog anser jag att när man pratar om skärgård så pratar man om havsskärgård alltså, det är havet som omspanner och där är den verkliga skärgården [...]³⁸¹

Aineistossani näkyy toisaalta, että paraislaisia ei aina katsota saaristolaisiksi. Esimerkiksi seuraavasta sitaatista käy ilmi, että ulompana saaristossa elävä haastateltava ei pidä saaristolaisena henkilöä, jonka hän ajattelee syntyneen mahdollisesti Paraisilla. Näin on siitä huolimatta, että hänen tietonsa mukaan tämän henkilön sukujuuret ovat ulkosaaristossa.

KS: Han är väl skärgårdsbo han, varifrån?

H: Ja nej, kanske han är född i Pargas, möjligt, jag tror det jag, men att hans föräldrar, härstammar nog från Utö.³⁸²

Vastaavasti ulompaa saaristosta katsoen Parainen ei ole alueena varsinaisesti saarella tai saaristoa, vaikka sitä toisissa yhteyksissä on luonnehdittu saaristokaupungiksikin³⁸³. Saaristoksi Paraisten saarilta on liian helppo pääsy mantereelle siltoja pitkin ja sillä on saarillaan liian laajasti maata. Seuraavassa sitaatissa tehdään kuitenkin tarkempi ero Paraisten suurten, maantien pääväylän varrella olevien saarten ja vaikeapääsysisempien pienempien saarten välille. Jälkimmäiset ovat tämän haastateltavan mukaan saaristoa, edelliset eivät.

KS: Hur är det sedan med till exempel Pargas, hör det till skärgården?

379 TYKL/SPA/419.

380 TYKL/SPA/419.

381 TYKL/SPA/436; ks. myös TYKL/SPA/404.

382 TYKL/SPA/398.

383 TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/439; TYKL/SPA/440; TYKL/SPA/443; ks. myös TYKL/SPA/402.

H: Nå inte hör ju, som jag ser det, alltså, den här sträckan mellan, färjvästet då i Lillmälö och Pargas Malm och sen vidare ifrån, att inte tycker jag att det är skärgård, däremot har ju Pargas en skärgård också, och det är ju en skärgård, alltså de holmar där det bor människor, och där det är, 200–300 som bor där.³⁸⁴

Kemiön saarta suurena ja mantereen läheisenä haastateltavieni on myös välillä vaikea luonnehtia saaristoksi, vaikka se on selkeästi saari, jonka ympäri voi vesitse kulkea. Vastaavaa on sanottu myös esimerkiksi Askaisten Livonsaaresta ja Piikkiön Harvaluodosta³⁸⁵. Kemiön osalta tämä käy ilmi seuraavista hiukan ulompana saaristossa asuvan haastateltavan ilmaisemista ajatuksista.

H: [...] jag tycker inte, att man kan marknadsföra Kimito som något skär, det är ju, ett fastland, men att liksom det är en, men sen förstås när man tittar liksom, du kan ju köra runt med båten hela vägen, på det sättet är Kimito skärgård, men, när jag hör det där Kimitoskär så ser jag det där Kimito centrum, framför mig, och då tänker jag så där uagh [H skrattar], vad är det här, stackars turister, att nog ska man, att hur kan man marknadsföra något sådant äckligt.³⁸⁶

Myös muissa haastatteluissa katsotaan, että Kemiön saari ja siellä erityisesti Kemiön kunta eivät ole luonteeltaan erityisen saaristomaisia³⁸⁷, vaikka niiden saaristoluonnetta myös puolustetaan³⁸⁸. Näitä näkemyksiä on esitetty sekä Kemiön saarella että muualla. Perusteluiksi Kemiön vähäiselle saaristomaisuudelle tuodaan maisema, joka muuttuu ulompana saaristossa saaristomaisemmaksi. Lisäksi paikka, jonne pääsee perille asti autolla, ei tunnu saaristolta, vaikka se toisaalta saarista muodostuvaksi ja siten saaristoksi tiedetäänkin.³⁸⁹

Vähimmäisvaatimukset saaristolle ovat siis merellisyys ja se, että saarten ympäri pääsee meriteitse. Mereltä katsoen sisämaan järvillä ei ole todellista saaristoa. Merialueellakin mantereen läheisyys ja kaupunkiin kuuluminen vähentävät useiden näkemyksissä alueen saaristoluonnetta. Saaristo on heidän ajatuksissaan leimallisesti maaseutua. Kaikki eivät hyväksy esimerkiksi sitä, että toisten saaristokaupungiksi luonnehtima Parainen olisi saaristoa. Kaikkiaan mantereen läheisten suurehkojen saarten saaristoluonne asetetaan haastatteluissa usein kyseenalaiseksi, kuuluivat ne sitten kaupunkiin tai maaseutuun.

384 TYKL/SPA/441. Paraisten Lillmälössä on lossiranta, josta lähtee lossi ulompana saaristossa sijaitsevaan Nauvon kuntaan. Lillmälöstä mantereelle päin kuljettaessa ensin Paraisten keskustaan, Malmille, ja edelleen Paraisten läpi Kaarinaan Kuusiston saarelle ja sieltä mantereelle asti jokainen saari on yhdistetty toiseen ja lopulta mantereeseen sillalla.

385 TYKL/SPA/408; TYKL/SPA/421. Halikon Angelniemi on näiden saarten kanssa vastaavan tyyppinen luonteeltaan laajan Kemiön saaren mantereen läheisenä niemenä.

386 TYKL/SPA/440. Kemiön keskusta ei meri näy, se sijaitsee suuren Kemiön saaren keskellä.

387 TYKL/SPA/423; TYKL/SPA/427; TYKL/SPA/429; TYKL/SPA/436. Kemiön saarella sijaitsevat myös Dragsfjärdin ja Västanfjärdin kuntien keskukset.

388 TYKL/SPA/443.

389 Ks. esim. TYKL/SPA/423.

Merelliset yhteydet, ympärivuotiset saaristolaiset ja laki vankistavat saaristoa

Merellisyyden ja mantereisuuden sekä maaseutumaisuuden ja kaupunkimaisuuden lisäksi niin asutus, kulkuyhteydet kuin saaristolaki ja siihen pohjautuvat toimet määrittävät saarten ja kuntien saaristoluonnetta. Seuraavassa sitaatissa haastateltava ei pidä omaa sisäsaariston asuinaluettaan varsinaisena saaristona, koska sieltä pääsee siltaa pitkin manteelelle. Tämä liittyy hänen ajatuksissaan myös saaristoalueelle saataviin tukiin, joista hän kertoo, ettei niitä hänen asumalleen saarelle saa.

H: Joo, mut et tääkää ei oo sit ihan niin, et sit oikee varsinainen saaristo, nii siäl on tiätenki viäl ehkä vähä eri systeemillä, että eiköhän ne kuulu oikeen semmoseen.

KS: Maataloustuet sitten?

H: Nii, et se menee sit jo mis ei oo niin kun siltayhteyksiä tämmösi näin, niin ei esimerkiksi lammastuissakaan, niin tää ei kuulu ainakaa saaristotukiin sil taval.³⁹⁰

Seuraavissa kahdessa sitaatissa varsinaisen saaristokunnan mittarina on se, kuinka paljon kunnan ympärivuotisista asukkaista asuu saarilla, joille ei ole siltaa eli kiinteää tieyhteyttä. Vasta vakituisten asukkaiden läsnäolon katsotaan luovan saariston, vaikka todelliselle saaristolle pidetäänkin ominaisena sitä, että väestöä on siellä vähän³⁹¹. Haastateltava hyväksyy vain Velkuan todella saaristoksi Varsinais-Suomen suomenkielisten saaristokuntien joukosta. Hänen esittämänsä ajatukset kytkeytyvät toisaalta saaristolain mukaisiin saaristokunniksi tai kuntien saaristo-osiksi määritettyihin alueisiin ja niiden saamiin valtion tukiin. Toisaalta hän kuvailee varsinaisen saariston symbolista saaristomaisuutta, jota ilmentävät kotisaarelleen losseilla ja erityisesti yhteysaluksilla kulkevat ympärivuotiset asukkaat.

H: [...] Velkua [on], niin näistä suomenkielisen saariston kunnista ainut niinkun varsinainen saaristokunta sil taval, et nää nyt on tietysti. Merimasku nyt on hyvin ja Taivassalokin hyvin mantereisia kuntia, et niis on tietysti saariakin, mut, et asutust on kovin vähän [saarilla, joille ei ole kiinteää tieyhteyttä] ja jos Kustavis ei lasketa sitä lossin taustaa, niin eihän sielläkään oikestaan saaristos oo paljon ketään.³⁹²

H: [...] oikeen puhtaasti saaristokunta, ja kyl se esimerkiksi täl hetkel tää statushan tuottaa merkittävää taloudellista hyötyä kunnalle ja valtion rahoja. Mutta onhan siinä totta kai myös tämmönen symbolinen asia.³⁹³

390 TYKL/SPA/400; ks. myös TYKL/SPA/426.

391 Ks. myös TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/441.

392 TYKL/SPA/402. Varsinais-Suomen suomenkielististä kunnista myös Kustavi ja Rymättylä olivat haastattelujankohtana statukseltaan varsinaisia saaristokuntia valtioneuvoston päätöksen mukaan, ks. luku 2.

393 TYKL/SPA/402.

Samanlainen luokittelu on näkyvässä myös seuraavassa haastattelusitaatissa, jossa haastateltava hyväksyy todelliseksi saaristoksi varsinaissuomalaisten Houtskarín, Iniön, Korppoon ja Velkuan lisäksi myös Perämerellä Oulun edustalla sijaitsevan Hailuodon (*Karlö*) kunnan. Haastateltava sanoo ottavansa tarkasteluun varsinaissuomalaisten lisäksi myös kaikki muut suomalaiset kunnat, jotka on määritelty saaristolain mukaisesti varsinaisiksi saaristokunniksi.

H: [...] den region vi befinner oss i nu, om man ser, nå på Korpo, Houtskär, Iniö, och det där, och så tar vi Velkua till med och, Karlö och, då Hailuoto, uppe i norr så där har vi ju de kommuner som nationellt definieras som, A-kommuner till exempel i statsbidraget och det har KS: I statsbidraget enligt lagen?

H: Jo, och det har att göra med det att över 50 % av befolkningen bor utan fast vägförbindelse, och man kan säga att vad heter det, om man, plockar bort enbart Velkua från det här så kan man säga att i de andra fem kommunerna så är kvar så bor ju 100 % av befolkningen utan fast vägförbindelse, att det här är ju en definition som vi använder nationellt och som liksom påverkar eftersom det betyder att det är kostnader garanterat att ha ett utbyggt skolnät och utspridd socialservicen och så vidare, så det är ju fördyrande omständigheter så därför finns det nationellt liksom den här funderingen.³⁹⁴

Vaikka kumpikin yllä siteeratuista haastateltavista tukeutuu saaristoa määritellesään saaristolakiin pohjautuvan valtioneuvoston asetuksen mukaisiin varsinaisiin saaristokuntiin, he luettelevat tosiasiaa niistä kuitenkin vain osan ja tulkitsevat käytännössä siten lakia tiukemmin kuin asetuksessa tehdään. Heiltä on jäänyt mainitsematta Varsinais-Suomesta sisempänä saaristossa tai helpompien kulkuyhteyksien päässä sijaitsevia kuntia, suomenkielisistä Kustavi ja Rymättylä ja ruotsinkielisistä Dragsfjärd ja Nauvo. Haastateltavat tukeutuvat saaristolain määrittelyihin, joiden mukaan kiinteän tieyhteyden puuttuminen ja siis vähintään yhteysaluksen tai lossin varassa kulkeminen ovat lain mukaan saaristotuksen edellytys. Taustalla tässä näkyy myös Christoffer Taxellin jaottelu lossi-, yhteysalusta ja ”selviä itse”-saaristoihin³⁹⁵. Samalla joidenkin, mutta ei kaikkien, sisäsaaristossa elävien ajattelussa kuitenkin myös oma kotisaari on saaristoa, vaikka sinne siltaa myöten pääsikin. Tämä näkyy yllä esimerkiksi siinä, että Paraisten kaupungin saaristoluonne on osalle haastateltavistani itsestäänselvyys.

Kiinteän tieyhteyden puuttumisen vaatimuksesta huolimatta laki sallii sillalla mantereeseen yhdistettyjen saarten määrittämisen saaristoksi, jos ne muutoin ovat olosuhteiltaan saaristoon verrattavissa, ja näin on joissain tapauksissa tehtykin. Saaristossa elää kuitenkin näkökanta, jonka mukaan saaret menettävät sillan rakentamisen myötä saaristoluonteensa.³⁹⁶ Tämä näkyy esimerkiksi seuraavasta sitaatista, jossa viitataan julkisuudessakin käytyyn keskusteluun siitä, tulisiko Nauvon ja Paraisten välinen lossi korvata sillalla:

394 TYKL/SPA/436. Haastattelujankohtana valtioneuvoston päätöksen mukaan Varsinais-Suomessa varsinaisia saaristokuntia eli niin sanottuja A-saaristokuntia olivat sitaatissa mainittujen lisäksi Dragsfjärd, Kustavi, Nauvo ja Rymättylä, ks. luku 2.

395 Taxell 1989, 52. Sekä saaristolakia että Taxellin luokittelua olen käsitellyt tarkemmin luvussa 2.

396 Esim. TYKL/SPA/404.

H: [...] om jag tänker på debatten om Nagu och Pargas, om bron, så, det blev ju Nagu, jag personligen, jag tror att, därför att det är en markering, det att man tar färjan, att det är som en markering att nu kommer vi till skärgården, jag vet att andra har en annan åsikt, men jag har den här, och jag tycker att det är en tillgång att man inte, om man, håller den här färjan kvar, så ger det också arbetsplatser.³⁹⁷

Mantereelta pääsee Paraisten halki Nauvoon vievään lossirantaan asti siltoja ylittäen. Haastateltava on Nauvon lossin säilyttämisen kannalla siksi, että silloin lossin takaiset alueet säilyttävät saaristoluonteensa. Hänelle on selvää, että kiinteän tieyhteyden päässä lossirannassa ei olla vielä saaristossa³⁹⁸. Lossi on siis tässä mielessä alueen voimavara, koska se korostaa eroa mantereen tai mantereenomaisen alueen ja varsinaisen saariston välillä. Lisäargumentiksi näkökantaansa puolustamaan haastateltava tuo sen, että lossit työllistävät ja tuottavat myös siten alueelle voimavaroja.

Aineistostani näkyy toisaalta myös käsitys Nauvon ja Paraisten välisen sillan yleisestä kannatuksesta. Eräs haastateltavista katsoo, että saaristossa asuvat sillan kannattajat ovat tietoisia siitä, että Nauvon lakiin perustuva saaristostatus voi sillan rakentamisesta heiketä. Ajatuksena on, että parempien kulkuyhteyksien tuomat edut korvaavat statuksen menetyksen. Lossin rajaama alueen erityinen saaristoluonne ei tässä yhteydessä tule lainkaan esille.³⁹⁹

Lossi siis kertoo joidenkin näkemysten mukaan mistä saaristo alkaa. Toisaalta lossisaaristosta katsoen vielä ulompi tai maakulkuneuvoilla hankalapääsisempi saaristo vasta on saaristoa. Lossiyhteyden päässä asuva haastateltava luonnehti seuraavaan tapaan saaristolaisiksi niitä, jotka asuvat saarilla, joihin kuljetaan yhteysaluksella.

H: [...] ehkä noi saaristolaiset tual, ko yhteysalus tulee [...] ⁴⁰⁰

Toinen haastateltava kuvasi lossin takaiseen kunnan pääsaareen verrattuna vaikeapääsisempiä saaria todelliseksi saaristoksi.

H: Jag kan definiera det [skärgården] på det viset om jag tar mitt eget skärgårdsbegrepp så är det att det, klart så är jag i skärgården när jag är ute på [kommunens] huvudö, men min skärgård så börjar ju utanför huvudön, alltså det är den verkliga skärgården där du har öar som är verkligt svårt att komma till och där då, är min skärgård.⁴⁰¹

Yllä olevasta sitaatista näkyy se, että lossista huolimatta kunnan suuri pääsaari on haastateltavan mukaan saaristoa, vaikkakaan ei yhtä todellista kuin ulommat ja vaikeapääsisemmät alueet. Mahdollista on tehdä myös ero ulompana ja pienemmällä saarilla vähin-

397 TYKL/SPA/441; ks. myös TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/417.

398 TYKL/SPA/441.

399 TYKL/SPA/417

400 TYKL/SPA/438.

401 TYKL/SPA/436; ks. myös TYKL/SPA/423; TYKL/SPA/440.

tään lossimatkan päässä asuvien saaristolaisten ja kunnan laajalla pääsaarella asuvien kirkonkyläläisten välille. Jälkimmäiset eivät tämän jaottelun mukaan ole saaristolaisia.⁴⁰²

Kaikkiaan lossiyhteyden päässä voi kuitenkin olla saaria ja siellä asuvat voivat olla saaristolaisia. Tämä käy ilmi seuraavista kahdesta sitaatista, joissa puhuu lossisaarella asuva haastateltava.

KS: Just, just. Toinen juttu, mitä tossa mulle tuli mieleen, että oli aikasemmin puhe, kun sää sanoit, että nää saaristolaiset, niin jotka asu siis niillä saarilla, mihin ei pääse autolla silleen tai ei oo ainakaan lossia, niin tuota miten, oleks sää sit ite saaristolainen?

H: No, olen juu, kyl mää olen saaristo, mut tää on niin kun kiinteät yhteydet. Tai, tänne pääsee auton kans, et tää on sit tota toi muute, mut ne on valla sit sen veneen varas, et mää pääsen sit tota toi auton kans koska vaa lähtemän pihast Turkku, jos mää haluan. Et mul on niin kun helpompi jollan tappa se lähtee liikkeelle. Kyl mää saaristolaine ole.

KS: Mut siin on kuitenkin ero sitten tämmöseen joka on?

H: Nii, siin liikkumises niil on ero sitten, ei ihmisenä oo eroa.⁴⁰³

H: Mut kyl muuto, nii saaristolaisten kans tule hyvin toime. Mää tarkota nyt noit. Ittekin tietenkin on saaristolaissi, mut et noi, kun asu tual oikee saaris, et tota. No, saari tämäki tietenki on, mut meina, et semmossi, kun ei pääs kulkema vakituisesti pois, nii ei voi koska vaa lähtee sit tota niin kun mää voisin. Ei siin mittä muut oikkiastas ero ol, et sitäpaitsi määkään kovin paljo silti lähre, mut mää voisin lähteä.⁴⁰⁴

Sisempänä saaristossa voi käyttää sanaa saari hiukan väljemmin kriteerein, kuten seuraavasta sitaatista käy ilmi. Sieltä käsin lossin takaisten saarten luonnehtiminen saariksi on helpon yksiselitteistä ja tuo esille sen, että oma silloilla mantereeseen kytketty asuinsaari ei ole luonteeltaan samalla tavalla saari ja meren eristämä kuin puheena olevat lossin takaiset alueet.

H: "No en mä tuolta saarista tunne, [...] en mä sieltä kettään tunne."⁴⁰⁵

Vaikeapääsyisimpien saarten saaristoluonnetta korostaa joissakin haastatteluissa esille tuotu kelirikon aika, mihin liittyvät jäällä kulkemisen ja myös jäihin putoamisesta selviämisen taidot. Yhdessä haastattelussa näkyi, että omin voimin jäistä ylös pääseminen on ilmennyt myös jonkinlaisena karuna saaristolaisuuden mittana, josta on omatoimisesti selvittävä⁴⁰⁶. Jäihin putoaminen ja siitä kerrottavat tarinat ovat saarilla eletävään elämään liittyviä kokemuksia, joista toisille samassa ympäristössä eläville kerrotaan. Toisaalta ne korostavat myös varsinaista omakohtaisesti koettua ja puhujalla hallussa olevaa saaristolaisuuden taitoa, josta kerrotaan muille. Näin oli esimerkiksi tilanteessa, jossa haastateltava alkoi kertoa minulle jäihin putoamisistaan, kun kysyin mitä haastateltavan mainit-

402 TYKL/SPA/439.

403 TYKL/SPA/438.

404 TYKL/SPA/438.

405 TYKL/SPA/396.

406 TYKL/SPA/404.

sema monipuolinen saaristoelämä tarkoittaa. Seuraavissa tästä haastattelusta otetuissa si-
taateissa keskustelen haastateltavan kanssa jäällä kulkemisesta, jäihin putoamisista ja sieltä
selviämisistä.

KS: Jaaha, niin tämä kuuluu tähän saaristolaisuuteen?

H: Niin.

KS: Tai [haastateltavan kotipaikkakuntalaisuuteen], saaristolaiselämään?

H: Joo, kyl se kuuluu, tää oli niin kun yks kokemus. Mää oon tota ensimmäisen kerran ollu
kelkan kans jäissä yläasteaikan yks keskiviikkoiltapäivä, kun tultiin sitten kotiin, kun talvi-
aikan keskiviikot käytiin, niin oli semmonen tilanne, että naapurin tytön kans mentiin kans
jäihin kelkkojen kans tossa. Ja se oli ensimmäinen kerta ja.⁴⁰⁷

KS: Juu, onks sulla yleensä joku tommonen piikki vai?

H: Piikin kans sitä sitten tulis tietty, mutta vähän koitella, mutta ehkä se on ainakin niin ker-
toin, kun on jäihin menny, nii on jääny vähä liia harvaks se kokeilu.

KS: Onks sulla mukana se yleensä vai?

H: Kyl se tota, riippuu vähän, et jos on tota noin niin kummonen se jäätilanne on, että sillon,
kun syksyl on juur jäätyny, niin sillonhan se pitäs ain olla matkas ja sit kevääl taas, kun jäät
alkaa heikentyä, niin pitäs olla sit matkas. Mut muulloinhan sitä ei sit tarvii, kun virtapaikat
tietää, niin on turvaliset kulkureitit tiados sit.

KS: Just joo. Onks nää semmosii, mistä ihmiset paljon kertoo juttuja just jäihin putoamiset?

H: Kyllä, kyl niist. Ehkä ei heti tapahtuman jälkeen, mut jonku ajan pääst niist sit alkaa kuulua,
et ehkä se on semmonen, et ensin se voi olla vähä, et harmittaa se, et niin piti käydä, mut kyl
niist sitte jo jälkeinpäin kerrotaan.

KS: Joo, oleks sää niist pienest pitäen kuullu, miten on joku pudonnu ja sit taas?

H: Juu, kyllä juu ja kyl on sitten niitäkin kans kuullu, et ei sielt ain ylös päästä, mut kui-
tenkin kyl niit varottavi esimerkkei kyl siinäki suhtes on, mut et, että, että kuitenkin suurim-
maks osaks on ain tämmönen tilanne, et sielt sitten ovat kohtalaise hyvi ylös päässy. Ja ihan
siit aikakaudelt jo on kuullu, kun hevosten kans on jäätä pitki liikuttu. Ja jos hevosten kans on
menty jäihi. Nii mil taval he ova siält sitten kuitenkin hevosenki saanu ylös, että, että.⁴⁰⁸

Arkiajattelun saaristostatus on yleisesti myönteinen, tavoiteltava ja haastavakin⁴⁰⁹. Se
on kiistattomana vaikeasti saavutettava. Mitä ulompana ja mitä enemmän meriteiden va-
rassa saari on, sitä enemmän se on saaristoa ja sen asukkaat kelirikkoajan kulkutaitoineen
saaristolaisia. Asumattomat tai vain kesäasukuksessa olevat saaret eivät ole niin merkittäviä,
koska niiltä puuttuvat varsinaiset saaristolaiset. Mantereeseen yhteyden luovan sillan ra-
kentaminen tekee saaresta monien ajatuksissa mannerta. Aidoimmillaan tällaisen näke-
myksen mukaan saari on kokonaan meren saartama. Sen rannan rajaa ei riko silta eikä
parhaimmillaan edes lossin vajjeri. Lossit kertovat kuitenkin yleisesti ottaen mistä saaristo
alkaa, vaikka tiukimmissa määreissä todelliseen saaristoon pääsee vain yhteysaluksella tai
omalla veneellä. Ulompana sijaitsevilla suurilla saarilla kirkkoineen ja kirkonkylineen on
myös monien ajatuksissa mantereenomaisia piirteitä, vaikka ne kuuluisivatkin lossisaa-

407 TYKL/SPA/403.

408 TYKL/SPA/403. Ks. myös TYKL/SPA/397; TYKL/SPA/398.

409 Näin ei kuitenkaan ole välttämättä aina ollut, mistä kertoo yksi kenttätyössäni havainnoimassa ollessani kuulemani
tarina, jossa ruotsinkielisen kertojan mukaan hänen lapsuudessaan joitakin kymmeniä vuosia sitten hänen sukunsa
seuduilla läntisellä Turunmaalla saaristolla ja saaristolaisuudella ei ollut positiivista arvoa eikä niille sitä annettu
myöskään Turusta käsin. TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja V, 24.9.1999.

Kuva 6. Vene irtautuu syyspäivänä Houtskarín Kittuisten rannasta. Valok. Katriina Siivonen 1999.

ristoon. Tällainen arkiajattelu ohjaa joskus näkemään saaristolakiin perustuvan saariston suppeampana kuin valtioneuvosto sen tekee, kuten muutamista yllä olevista sitaateista kävi ilmi. Lain mukaan sisävesistöjenkin saaret ovat saaristoa. Tämä näkemys ei kuitenkaan merialueen saariston arkiajatteluun sovi.

Merialueen sisäsaaristoa saaristona pitävät joutuvat saaristoyhteyksissä muita ankaremmin perustelemaan kantansa. Kuitenkin yllä olevista sitaateista näkyvään tapaan aineistossani nimenomaan suppeampaa saaristokäsitettä painotetaan ja ajoittain puolustetaankin. Sisäsaaristoa saaristona pitävät kertovat asiansa lähinnä toteavasti ja itsestäänselvyytenä. Taipumus hyväksyä lähes saari kuin saari saaristoksi, on erityisesti sisäsaaristossa ja sisämaassa asuville ominaista. Mantereen ihmismassojen näkökulmaan verrattuna tiukempia saaristokriteerejä kannattavia lienee vähän ja puolustamisen tarve tulee siten ymmärrettäväksi.

Todellisen saaristolaisuuden vaatimuksena juuret ja taidot

Saaristosukujuurilla on myös merkitystä saaristolaisuuden määrittämisessä. Asukkaiden keskinäiset tiiviit sukuverkostot tuodaan joissakin haastatteluissa esille saaristolle ominaisina⁴¹⁰. Joskus pelkästään tieto saaristolaisjuurista riittää tuottamaan ainakin jonkinasteisen saaristolaisuuden.

410 TYKL/SPA/397.

H: Han är, han bor nog i Åbo, har säkert bött ganska mycket i Åbo men att, på något sätt, han har någon stuga i Kimito, det är någon sådan här släktgård, släktställe att.

KS: Men i Åbo bor han?

H: Jo alltså att, nog är han skärgårdsbo liksom på det sättet.⁴¹¹

Aina saaristolaisuudeksi eivät kuitenkaan riitä sinne juontavat sukujuuret, eikä se, että asuu vaikeapääsisessä ulkosaaristossa ja pystyy siellä liikkumaan kelirikkoaikanakin. Silloin saaristolaisilta vaaditaan entisajan saaristolaisten elinkeinojen ja elämäntavan hallintaa kaikkiaan. Silloin nähdään, että saaristoympäristössä opitut ja vuosisatojen aikana hiotut tiedot ja taidot ovat edellytyksiä, joita ilman aikuiset saaristosukujuurineenkin jäävät siellä avuttoman lapsen asemaan, vaikka olisivat hankkineet kuinka korkean koulutuksen tahansa. Tällaisista vanhemmalta sukupolvelta kuulemistaan vaatimuksista kertoo yksi ulkosaaristoon sukunsa sijoille muuttanut haastateltavani seuraavasti.

H: [...] liksom utskärskulturen, och det betyder ju inte att jag kan allting som behöver kunnas för att det är ju ny kunskap som behövs hela tiden också, man kan inte fiska på samma sätt som tidigare, och man, skjuter inte fåglar just alls, det är sådana här konflikter det också hölls i tal ganska mycket, min pappa är en som, jag tycker att, min pappa och jag har grälat väldigt mycket, för att, han tycker dels då att man kan inte kalla sig skärgårdsbo om man inte kan det här som folk har gjort i tusen år, då får man inte kalla sig skärgårdsbo, och det är ganska vanligt för gamla auktoritära skärgårdsbor, att säga just det här, sådana här saker, och det har också gjort det svårt för människor att bo i skärgården, för nya människor att komma hit, därför det har det djupt rötter i det här lilla samhället, utan dels så ska det vara liksom sådana som härstammar härifrån, så de är de enda som kan flytta hit tillbaka och bosätta sig här, men, egentligen duger inte de heller, för att de, liksom, fast de kanske har utbildat sig till ingenjörer, eller till läkare eller till vad som helst, men när de kommer hit till det här väldigt auktoritära skärgårdssamhället, så blir de plötsligt som små barn, de kan ingenting, och vet ingenting, det är väldigt ofta det här.⁴¹²

Saaristolaisuutta määrittävinä piirteinä näkyvät muissakin haastatteluissa kalastus, merenkulku ja muut saariston luonnonympäristöön tiiviisti kytkeytyvät elinkeinot, kova työ tai kaikkiaan entisajan saaristolainen elämäntapa tietoinen ja taitoinen saarilla, joille ei ole tai ei ainakaan entisaikaan vielä ollut siltoja eikä losseja. Nämä piirteet nostetaan esille, vaikka tällainen elämäntapa olisi omakohtaisesti saaristossa nykyisin asuville vie raampi. Jossain määrin saaristolaiseen elämäntapaan luettujen piirteiden omaksuminen on mahdollista myös sinne muualta muuttaneille. Kalastus, kasvimaan laittaminen, säilöminen, leipominen ja käsitöiden teko olivat esimerkiksi uusia ja saaristoon muuton jälke en alkaneita toimia yhdellä haastattelemani naisella, kalastus ja veneellä kulkeminen

411 TYKL/SPA/416. Olen myös itse eräässä saaristoseminaarissa esiintyessäni tullut kerran luonnehditaksi ainakin jossain määrin saaristolaiseksi taivassalolaisten sukulaisten ja osin lokalahtelaisten sukujuurieni ansiosta. Tämä tapahtui siitä huolimatta, että en ole asunut koskaan saaristossa, vaan pääasiassa syntymäkaupungissani Helsingissä ja Turussa. Olin aiemmin maininnut luonnehtijalle nämä tiedot. Otan luonnehdinnan kohteliaisuutena, mutta en katso, että se pitäisi paikkansa. En ole koskaan itse mieltänyt enkä miellä sukujuuriani saati itseäni saaristolaisiksi. Tutkimukseni kenttätyövaiheessa yllätyin kuitenkin itsekin siitä, että minulla on sukulaisuussuhteita tutkimusalueelleni ja jouduin miettimään omaa suhdettani saaristoon myös siltä kannalta. TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja VI, 15.3.2001; kenttätyöpäiväkirja VI, 19.6.2001; kenttätyöpäiväkirja III, 14.4.1999.

412 TYKL/SPA/441.

taas yhdellä haastattelemistani miehistä. Nämä kuvastavat uuteen ympäristöön sopeutettujen käytäntöjen lisäksi näille toimille annettua arvostusta, mutta ei vielä kerro niiden toteuttajan saaristolaisuudesta. Perinteisten saaristotaitojen merkitystä kuvaa myös se, että niitä on pyritty syntyperäistenkin keskuudessa vahvistamaan EU-rahoitteisessa saaristohankkeessa.⁴¹³

Entisajan elämäntavan suuri merkitys oli selkeästi esillä niin ikään haastattelussa, jossa haastateltavana oli syntyperäinen ja saaristopaikkakunnallaan tunnettu perinteenkerääjä. Haastattelun aikana ilmeni, että hänellä oli ennakkoojatuksena se, että paikalle saapuvana etnologina haluaisin kuulla entisistä ajoista, vaikka oma tutkimukseni käsittelee nykyäikää. Samalla tuli kuitenkin hyvin ilmeiseksi se, että tämä entistä elämää koskeva tieto sekä sen kokoaminen ja välittäminen tutkijoille olivat hänelle henkilökohtaisesti erittäin arvokkaita ja ilmensivät hänelle keskeistä saaristolaisuutta. Hänen saaristolaisuutensa on muokkautunut vuosikymmenien saatossa tiiviissä vuorovaikutuksessa entistä saaristolämää kartoittaneiden tutkijoiden kanssa.⁴¹⁴ Siten siis kansatieteilijät ovat osaltaan vanhistaneet entisajan saaristolaiselämäntavan arvostusta saaristossa.

Saaristolaisuus ilmenee pääosin tavoiteltavana asiana. Olen kenttätöypäiväkirjaani kirjannut kuitenkin myös tutkimusalueellani asuvien henkilöiden kanssa käymästäni keskustelusta heidän kuulemistaan lausumista, joiden mukaan puheenamme olleet saaristossa asuvat naiset ja nuoret eivät halua tulla luonnehdituiksi saariston naisiksi tai kohdelluiksi saariston nuorina. He haluavat olla ja elää tavallisina naisina ja nuorina, joita ei erityisesti eroteta muista nyky maailman ihmisistä. Kaikissa yhteyksissä saaristolaisuus ei siis kuitenkaan ole haluttu määre.⁴¹⁵

Arkinen vuorovaikutus kahdella kielellä

Varsinais-Suomen saaristossa puhuttavat suomen ja ruotsin kielet tulivat monissa haastateluissa esille. Arkisen elämän vuorovaikutustilanteissa yksittäisillä ihmisillä kohtaaminen toista kieltä puhuvien kanssa näyttäytyy aineistossani yleisesti ottaen ongelmattomana. Kielen valitsemisen tilanteet ja valinnan mahdollisuudet ovat hyvin moninaiset. Useat haastateltavistani hallitsevat molempia kieliä, mutta toisaalta kerrotaan, että toimeen tullaan, vaikka aina ei yhteistä kieltä kunnolla löytyisi. Vaikka kontaktit kielirajan yli ovat yleisiä, kaikilla ei niitä kuitenkaan ole ollenkaan⁴¹⁶.

413 TYKL/SPA/396; TYKL/SPA/397; TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/409; TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/395: kenttätöypäiväkirja II, 30.10.1997. Lehtimaa & Nurminen 1996, passim.

414 TYKL/SPA/398.

415 TYKL/SPA/395: kenttätöypäiväkirja V, 25.10.1999.

416 TYKL/SPA/396.

Suomenkielisestä saaristokunnasta kotoisin oleva ruotsia taitamaton kalastaja kertoo seuraavassa sitaatissa selviävänsä suomeksi ammattiveriensa kanssa, vaikka kaikki heistä eivät suomea osaakaan.

H: [...] Kyl ne yleensä melkein kaikki, mitä mäa tunnen, niin kalastajat [...] kun se kiäli on ruatsi, niin toi noi, niin kyl ne suami sit ossa kaikki, et kyl niitten kans toimeen tule [...en ymmärrä] ruatsin kiältä ollenkaa, kun se sitä möngertää. Kaikkihan tuolt Nauvost ja Korppoost, niin kaikki on ruotsinkielisii kalastajakki, mut kyl ne suami sentä ymmärtää. On siäl kakski kalastaja [...] niittenkin kans tule toimee, mut niin ko ymmärtäs, mitä sano, vaik ei ne ossa sit vastat sit.⁴¹⁷

Kahden vanhemman avioparin kertoman kautta näkyy, että samankaltaista vuorovaiikutusta on ollut myös joitakin vuosikymmeniä sitten nuottajäillä. Suomenkielisessä kunnassa asuva suomenkielinen haastateltava kertoo, että heidän perheestään on oltu osakkaina pääkieleltään ruotsinkielisessä kunnassa toimineessa nuottakunnassa. Asiat hoidettiin suomeksi, koska mukana oli suomenkielisiä. Enemmistöltään ruotsinkielisten hallitseman nuottakunnan osakkaana toiminut haastateltavan suomenkielinen aviomies ei monivuotisesta yhteistyöstä huolimatta oppinut ruotsia.

KS: Juu, juu, just. Joo, et se oli sitten tuota siis sieltä [ruotsinkieliseltä saarelta] oli tätä nuotaporukkaa muuten?

H: Oli siält juu, ko siin oli kuus osakast. Siält oli neljä osakast ja [mieheni] ja sit [suomenkielisen lähisaaren mies], et kuus osakast sit ol.

KS: Joo, mites se [ruotsinkielinen lähisaari], onks ne sitten ruotsinkielisiä, jotka siellä asuu?

H: No, se on ny sekasi jo kans. Mut sillo oli enemä vaa ruotsinkiälissi, mut kyl ne suamee osasiva suurimaks osaks.

KS: Hoidettiin ne nuotan asiat sit suomeks vai ruotsiks vai?

H: No, siin ko suomalaissi oli, niin täyty hoitta suameks.

KS: Jaaha, ettei tarvinnu opetella ruotsii sitä varten.

H: [Mieheni] o ollu niin kaua siäl ruotsalaiste joukos eikä hän ossa silti.⁴¹⁸

Vastaavasti ruotsinkieliseltä saarelta kotoisin oleva pariskunta kertoo, että entisaikaan nuottajäillä oli aina joku ruotsinkielinen, joka osasi suomea sen verran, että suomenkielisten kanssa selvittiin. Joukossa saattoi heidän mukaansa myös olla suomenkielisiä, jotka olivat olleet merimiehinä ja osasivat ruotsia sen ansiosta.

KS: Kunde de svenska sen eller?

HV: Jag vet inte.

HM: Det fanns ju några som hade varit sjömän, det fanns det ju.

417 TYKL/SPA/435. Muidenkin elinkeinojen näkökulmasta kerrotaan, että vuorovaiikutus toimii suomenkielisillä haastateltavilla ruotsinkielisten kanssa lähinnä suomeksi tai ulkomaisten parissa mahdollisesti englanniksi, eikä näillä suomenkielisillä haastateltavilla juurikaan ole ruotsin taitoja. Ruotsinkieliset taas kertovat käyttävänsä suomea vastaavissa yhteyksissä. TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/403; TYKL/SPA/405; TYKL/SPA/438; TYKL/SPA/440. Esille tuodaan myös se, että toisen kotimaisen kielen hallinnassa on puutteita molemmin puolin kielirajaa, TYKL/SPA/406.

418 TYKL/SPA/439. Suomalaiset tässä sitaatissa tarkoittavat suomenkielisiä ja ruotsalaiset suomenruotsalaisia.

HV: Så fanns det någon alltid som kunde.
HM: Jo, det fanns alltid några man som kunde finska på notisen.
HV: Nog klarade de sig [HV skrattar].
KS: Kan ni själv finska alls eller?
HM: Nej [HM skrattar].
HV: [Han] kan nog något lite.
HM: Janå nog kan jag något lite nog att.
HV: Mig säljer de nog bort [HV skrattar].⁴¹⁹

Suomenkielisenä pääkieleltään ruotsinkielisessä kunnassa ja siellä teollisuustyössä pärjää seuraavassa sitaatissa puhuvan haastateltavan mukaan, vaikka ei ruotsia osaisikaan. Hänen kohtaamansa ruotsinkieliset ovat puhuneet suomea ja sitä on pystynyt kaikissa tarpeellisissa tilanteissa käyttämään. Hän kuitenkin tietää, että toisia suomenkielisiä kunnassa valitseva ruotsin kieli haittaa. Ruotsia ymmärtämättä enemmistön kieleltään ruotsinkielisessä kunnassa voi tuntea itsensä helposti osattomaksi ja sivulliseksi⁴²⁰.

KS: Miten sitten täällä, kun on pääosa ruotsinkielisiä, niin minkälainen tilanne se sitten on?
H: En mä tiedä. Mua se ei oo ollenkaan haitannu. Toisia se haittaa hirveesti, kun täällä vaan puhutaan ruotsia, mut kaikki asiat, mitkä mä oon tarvinnu suomen kielellä toimittaa, niin mä oon aina selvinny, et mulla ei oo koskaan ollu mitään vaikeuksia minkään kielten kanssa, vaikka mä puhun vaan suomee. Ehkä mä vähän ymmärrän ruotsia, mut se on kyllä aika vähän. Kaikki asiat, mitä mä oon tarvinnu, niin kyl se on suomen kielellä käyny. Ehkä mä oon niin hyvä puhumaan [nauraa].
KS: Suomeksi, niin. Puhut toistenkin puolesta.
H: Niin, mä oon sanonukin, että mä sujuvasti kuuntelen sitä ruotsin kieltä. En mä kyllä osaa.
KS: Onks teillä siellä työporukassa niin?
H: Siellä on sekä että, mutta kaikki osaa suomee. Siellä on kyllä aika monta suomenkielistäkin ihan. Kaikki ne ruotsinkieliset, niin ne osaa kyllä suomee puhua. Oisko siellä pari kolme ihan äidinkieleltään suomalaisia, muualta tulleita.⁴²¹

Kun molemmat kielet ovat puhujalla hallussa, on mahdollista valita kieli sujuvasti tilanteen mukaan, mistä muutamassa haastattelussa kerrotaan. Valinta voi vaihdella hyvin vivahteikkaasti sen mukaan, mikä on kulloisenkin seurueen kaikkien jäsenten kielitaito ja mikä on puhujien tavanomainen käyttökieli kunkin seurueessa mukana olevan kanssa. Joskus puutteet kielitaidossa rajoittavat ymmärtämistä ja puhumista. Jos taas molemmat kielet ovat puhujalle yhtä tuttuja, saattaa kieli vaihtua jopa kesken puheenvuoron.⁴²² Näin on tavallisessa arkisessa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, mutta myös elinkeinotoiminnassa ja julkisten palvelujen yhteydessä. Esimerkiksi enemmistöltään ruotsinkielisen saaristokunnan vanhainkodissa vanhusten kanssa puhutaan jo palvelun periaatteenkin mukaisesti heidän äidinkieltään, oli se sitten suomi tai ruotsi⁴²³. Ruotsinkieliselle vanhain-

419 TYKL/SPA/398. Sitatissa HV tarkoittaa pariskunnan vaimoa, HM miestä.

420 TYKL/SPA/427.

421 TYKL/SPA/442.

422 TYKL/SPA/418; TYKL/SPA/425; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja II, 30.10.1997.

423 Haastateltavat kertovat myös muista terveydenhuollon sekä sosiaali- tai sivistystoimen palveluista ja kunnallisesta tiedottamisesta ja painottavat, että kielestä riippumatta vähemmistökielen edustajilla on oikeus omankieliseen

kodissa työskentelevälle haastateltavalle on selvää, että hän vaihtaa kielen suomeksi, kun puhuu suomenkielisten vanhusten kanssa, vaikka nämä ymmärtäisivät ruotsia, kuten seuraavasta sitaatista käy ilmi.

KS: Har det någon betydelse sen där i, till exempel i arbetet, det här språket?

H: Nå i och med att där ju åldringar som pratar finska så måste man ju, prata finska, de ska förstå.

KS: De är sådana sen som förstår bara finska eller?

H: Janå, nog förstår de svenska också men att, finska är nu deras modersmål.⁴²⁴

Henkilökunnan kesken enemmistön kieli vanhainkodissa on ruotsi. Myös enemmistö vanhuksista on ruotsinkielisiä. Ruotsi vallitsee siellä keskusteluissa myös silloin, kun mukana on suomenkielisiä työntekijöitä. Näin käy, vaikka haastateltavan kokemuksen mukaan yleisesti Suomessa keskustelun kieli vaihtuu helposti suomeksi, jos vain yksikin suomenkielinen muuten ruotsinkieliseen joukkoon liittyy. Työn luonteeseen vanhainkodissa kuuluu, että ruotsinkielisillä vanhuksilla on oikeus käyttää omaa äidinkieltään kaikkien työntekijöiden kanssa, vaikka ruotsin puhuminen olisi hankalaa suomenkielisille työntekijöille. Vanhainkodissakin kuitenkin työntekijöiden välinen kieli vaihtuu automaattisesti suomeksi, kun joukkoon tulee suomenkielinen vanhus.

H: Jo, det är det konstiga i ett, en samling människor, och där det sitter fyra svenskspråkiga och en finskspråkig, så nog är det finska som talas.

KS: Är det, är det så också på åldringshemmet till exempel?

H: Där är det mera svenskspråkiga och, i och med att där är mest svenskspråkiga åldringar, så blir det ju nog så att den som är finskspråkig, så får försöka prata, men pratar man liksom, personal tillsammans med de här finskspråkiga [åldringar], så nog blir det automatiskt finska.

KS: Vad beror det på då?

H: Det vet jag inte.

KS: Det är nog.

H: Det är nog kanske det att de svenskspråkiga har lättare, att prata finska än den finskspråkiga svenska, tror jag, om man tänker liksom att då är ett större språk, finns mera.

KS: I det här landet alltså.

H: Jo.⁴²⁵

Yllä olevista sitaateista näkyy, että suomenkielisten ei välttämättä ole tarvinnut opetella saaristossa ruotsia, vaikka he asuisivat enemmistökieleltään ruotsinkielisessä kunnassa tai kohtaisivat ruotsia äidinkielenään puhuvia saaristoalueen tuttuja ja yhteistyökumppaneita. Aineistossani näkyy myös, että ruotsinkielisellä alueella on kannettu huolta suomen kielen taidosta ja opeteltu sitä, vaikka se yksikielisessä ympäristössä toimineille on voinut olla

palveluun, vaikka sen järjestäminen olisi valtakieliseen nähden hankalampaa, ja vaikka sitä eivät aina siihen oikeutetut käyttäisikään. He kertovat näistä palvelun tarjoajan näkökulmasta tai siitä suunnasta, että heille itselleen on vähemmistökielen edustajana ollut omankielisiä palveluja tarjolla. TYKL/SPA/399; TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/413; TYKL/SPA/427; TYKL/SPA/436; TYKL/SPA/439; TYKL/SPA/443.

424 TYKL/SPA/437.

425 TYKL/SPA/437.

hankalaa. Seuraavassa sitaatissa aviopari kertoo tyttärensä suomen kielen harjoittelusta lastenvahtina suomenkielisessä perheessä. Suomea oli tärkeä oppia, jotta saataisi saada töitä Suomesta kaupungista. Kielen harjoittelusta huolimatta tytär päätyi kuitenkin Ruotsiin töihin, kuten monet suomea taitamattomat saaristosyntyiset ovat tehneet.

HM: Joo, och det var ju det där, då vi inte har haft beröring med finska språket.

HV: Jaa.

HM: Så fick hon väl sätt ganska mycke tid till det.

KS: Var det på finska den där skolan?

HM: Nej, det var nog på svenska, men nog sku det ju läras finska.

HV: [på bakgrunden, oklart] söka till stan och få söka jobb.

HM: Och hon

KS: Jaa just

HM: Hon tog nog arbete i finsk familj.

HV: Joo, joo, barnflicka, förstår ni.

HM: Dom var, dom var från Salla, tänk.

KS: Jaha.

HM: Joo [HV och HM skrattar], men nog tror jag att dom hade, dom hade nog språkat ren finska dom, dom var visst skolad. [Dottern h]ar gått

HV: Har gått till Sverige.⁴²⁶

Monet haastateltavat ovat maininneet saaristossa kielirajan ylittävät sukulaisuussuhteensa⁴²⁷. Myös yhden perheen sisällä voivat kielisuhteet olla moninaiset. Suomenkielisten vanhempien lapset ovat muutamassa kohtaamassani perheessä omaksuneet suomen lisäksi ruotsin kielen toisen vanhemmistaan avioiduttua uudelleen ruotsinkielisen kanssa. Kaksikielisissä perheissä voidaan puhua molempia kieliä tai hallitsevasti vain suomea tai ruotsia. Useammassa kuulemassani tapauksessa aviopuolisot puhuvat vuosienkin jälkeen kumpikin oma kieltään keskenään keskustellessaan, vaikka tilanteen tullen voivat vaihtaa kieltä.⁴²⁸ Seuraavassa sitaatissa perheen kielisuhteista kertovan haastateltavan perheessä puhutaan suomea ja ruotsia, vaikka haastateltava itse ei ruotsia osaa eikä juuri ymmärräkään.

H: Joo, joo, se [haastateltavan puoliso] on ihan syntyperänen täältä, ruotsinkielinen. Puhuu suomea kyllä. Kai se on pakko puhua, kun mää en osaa ruotsia.

KS: Jaaha, justiin ja teil on kotikieli suomi sitten?

H: Joo, joo. Tyttö puhuu molemmat kielet ihan hyvin.⁴²⁹

Toisessa perheessä äidinkieleltään suomenkielinen haastateltava oli käynyt lapsuudessaan ruotsinkielistä koulua pääkieleltään ruotsinkielisessä saaristokunnassa, koska koulu oli

426 TYKL/SPA/398. Sitatissa HV tarkoittaa pariskunnan vaimoa, HM miestä. Ks. myös TYKL/SPA/438; TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/427.

427 TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/401; TYKL/SPA/403; TYKL/SPA/418; TYKL/SPA/420; TYKL/SPA/438.

428 TYKL/SPA/399; TYKL/SPA/413; TYKL/SPA/425; TYKL/SPA/429; TYKL/SPA/442.

429 TYKL/SPA/442.

suomenkielistä koulua lähempänä. Ruotsi on häneltä paljolti unohtunut, vaikka hän on sitä puhunut tilaisuuden tullen.

H: Mää olen käyny ruotsalaisen koulun, ko [kunnan keskustaan] ol niin pitkä matka, kakstoist kilometri. Joo ja siäl ol vaa suomalainen koulu.

KS: Niin ja sun vanhemmat oli suomenkielisiit?

H: Joo.

KS: Just, just. No, puhutko vielä ruotsia?

H: Hyvi huanosti. Mää ole unhottannu, kute mul ol ny enä, kenen kans mää puhun, ko toi [suomenkielisen lähisaaren tuttavakin] on poies jo ja me pruukatti puhelimes puhut. Kato, ko hän oli [ruotsinkieliseltä saarelta] kotosi, vaik hän oli tosa naimisis sit [suomenkielisellä lähisaarella] ja on kaks last heil ja sit he muuttiva Parasil, mut kyl me sillonki viäl puhutti, ko hän sinne muutti. Mut nyt mul ei ol sit, ko [toinenkin tuttava] solkka suame. Hän on ruotsalainen kans, mut hän puhu nyt, kun miäs on suomalainen. Ei se ossa yhtä ruotsi sen paremin, kon tääkä [oma puolisonsa].⁴³⁰

Avioiduttuaan suomenkielisen kanssa ja muutettuaan suomenkieliseen saaristokuntaan, hän oli harkinnut ruotsin puhumista lapsilleen, mutta päätyi kuitenkin puhumaan suomea. Syynä oli lasten suhteellisen hidas puhumaan oppiminen kaikkiaan. Tuttavapiiristään hänelle on kuitenkin kaksikielisen perheen elämä tuttua.

KS: Olik siel paljon sit suomenkielisiä ihmisiä sillon asumassa [lapsuuden kotikunnassa]?

H: Kyl ne rupes muuttuma nyt jälkke sora, nii aika paljo nii suamenkiälisiks. Ko ne meni keskenäs naimissi suomalaisine ja ruotsalaine. Nii kun tämä [ruotsinkielinen tuttava] o ruattalaine iha ollu ja juu ja hän opetteli, mut ei hän viäläkä ossa oikeen kunnol puhu, mut mitä, kyl se siin mene, ko hän solkka, et ei se mikkä niin tärkeä ol.

KS: Mitä kieltä heiän lapset? Onks heil lapsia täällä?

H: On, on. Kyl se flikka oli, mää luule, et see tän kuvaski heiä nuarempi flikka.

KS: Just, puhuuks he sit pelkästään suomee vai ruotsiit?

H: Ruotsiit ja suamee.

KS: Molempii.

H: Molempii. Mitä, kun äiti puhu ruattii ja isä puhus suamee, nii tot kai ne oppis.

KS: Joo ja se onkin hyvä, jos näin käy.

H: Joo, mut, ko meiän pojat ol semmossi, et ne oli niin kaua semmossi, et ei ne puhunu palmittä. Ja [aviomiehen] veli on ollu semmonen kans, nii vanhan, nii [aviomies] meinas, et hyvä, ko oppiva suamenki. Muute mää olisin kyl puhunu niitten kans. Se jäi sit.⁴³¹

Aineistossani on ainoastaan yksi haastattelu, jossa joissakin arkisissa vuorovaikutustilanteissa haastateltava koki suomenkielisenä kohtaamisensa ruotsinkielisten kanssa kielteisenä. Nämä tilanteet olivat sattuneet veneillä Varsinais-Suomen ja Uudenmaan saaristoissa. Hän koki kielteiseksi sen, että radiosta käännettiin päälle ruotsinkielinen kanava julkisella paikalla varsinaissuomalaisen pääkieleltään ruotsinkielisen kunnan venesatamassa, vaikka hän oli itse siellä kuuntelemassa kyseistä radiota suomeksi. Toisessa kertomassaan tilanteessa hän koki vääryytenä sen, etteivät hänen kohtaamansa avun tarpeessa olleet suo-

430 TYKL/SPA/439. Ruotsalainen tarkoittaa tässä sitaatissa suomenruotsalaista, suomalainen suomenkielistä.

431 TYKL/SPA/439. Katsomme tämän keskustelun aikana haastateltavan näyttämiä valokuvia hänen perheestään ja tuttavistaan. Suomalainen ja ruotsalainen tarkoittavat tässä sitaatissa suomen- ja ruotsinkielisiä.

menkieliset veneilijät olleet saaneet tarvitsemaansa suomenkielistä apua, vaikka kävi ilmi, että tilanteessa auttamassa olleet ruotsinkieliset suomea osasivatkin. Haastateltavalla on tarinassaan mukana ajatus siitä, että kun Suomessa ollaan, pitää myös suomea tarpeen tullen puhua.

- KS: No tunneks sä olevas yhtä lail kotona missä tahansa siel [veneilemässä] ootki vaikka?
H: Kyl siel on hienoo ku menee, on se, kyl se simmonen on et ku rantaan menee, ni sil taval selvät kuviot, et ei sitä niinku vierasta yhtään ku kaikki on kuitenkin vähän sama tyyli.
KS: Mmm, mikä siin on se sama?
H: Toi ruotsalaisuus tietysti vähän häiritsee muutamis paikois.
KS: Niinkö?
H: Se ei mittään välttämättä ihan, siitä mä jollain taval niinku en kyllä, simmost paikkaa mä niinku vähän, et jos tulee ni vaihtoheito ni
KS: Nii, ni sitte valitset suomenkielisen?
H: Nii, en mä sitä, ei ne mitenkään pahoi, mut et, ihmisii o missään nimes, mut et jollain taval se, mul on vähän niinku huonoi kokemuksii, ne niinku omistaa vähä liikaa noit ja on semmosii itsekeskeisii ihmisii kuitenkin, mun mielest
KS: Jaa jaa, joo voi se, ihan mielenkiinnost kyllä, tuota, oliksä, muistaksä mitään esimerkkiä et mimmosissa tilanteissa semmonen ois tullu esille sitte siellä?
H: No en mä tiedä, on täs nyt muutamii simmosii, et sanotaan et radiost tulee suomalaist ohjelmaa ja sit sinne tulee joku paikkakuntalainen, kanava väännetään ihan jossakin vaan yleisel paikal, mä olin tuol ihan tos [Varsinais-Suomen saariston enemmistökieleltään ruotsinkielisessä kunnassa] olin semmosen ihan pienes paikassa, oltiin kahvil siin ja, mä olin yö-täki siin sit et, rannas et mut et, ni sen huomas selvästi, ku sano et saa kuunnel uutisii tai jotain muuta ni siihen tuli joku paikkakuntalainen ja ruuttii, väännettiin kanavat vaan, ni simmosii ihan, ne on ihan malliesimerkkei.
KS: Just joo, nii et sä olitki pyytäny itte.
H: Joo, Tammissaares oli semmonen ku apuu tarvittiin ni he ei puhunu yhtäkään mittään, sanaakaan suomee, mä osaan ruotsii kyl, sit mun oli pakko sannoo ruotsiksi et tuota nyt tarvitaan kyl todella apuu, jollet sä rupee suomee puhumaan näitte ihmisten kans, ni mä soitan poliisit, ni sit, sit rupes tulemaan ihan, et tämmösii näin niinku jollain taval et, ollaan niinku, eletään jossain omis kuviois ja, kuitenkin Suomes ollaan, ei suomalaiset tämmösii oo, he puhuu ruotsii tarpeen tullen ja näin, mut he ei millään malttais niinku suomee rueta puhumaan, vaik osaaki, nää on tämmösii mitä mä oon kiinnittäny huomioo.⁴³²

Samasta sitaatista näkyy myös haastateltavan käsitys siitä, että toisin kuin ruotsinkieliset, suomenkieliset puhuvat tarvittaessa ruotsia, jos osaavat. Kuten muista yllä olevista sitaateista näkyy, usein kohdattu tilanne on kuitenkin se, että monet suomenkieliset eivät osaa eivätkä opettele ruotsia ja siksi ruotsinkielisten on opeteltava ainakin jonkin verran suomea, jotta vuorovaikutus kieliryhmien välillä voisi toimia. Eräässä haastattelussa on myös todettu, että ruotsinkielisenä voi olla vaikea saada palvelua ruotsiksi, vaikka palvelun tarjoaja ilmoittaisi olevansa ruotsintaitoinen⁴³³.

Sekä toisaalta kielteisiä että toisaalta humoristisia tunteita herättävinä kokemuksina kaksi haastateltavista kertoo, kuinka heihin tai heidän lapsiinsa on kerrotun tilan-

432 TYKL/SPA/397. Ruotsalainen tässä sitaatissa tarkoittaa suomenruotsalaista.

433 TYKL/SPA/437. Haastattelussa mainittiin esimerkki Turusta, ei saaristoalueelta.

teen ajankohtana yksikielisesti ruotsinkielisissä kunnissa kohdistunut vaatimuksia määritellä äidinkieli virallisesti ruotsiksi, vaikka suomi olisi heille luontevampi. Tällä on haluttu estää kunnan muuttuminen virallisesti yksikielisestä ruotsinkielisestä kunnasta kaksikieliseksi.⁴³⁴ Kerrotuissa kohtaamistilanteissa on mukana kunta organisaationa jonkun edustajansa kautta ja haastateltava yksityisenä ihmisenä. Ensimmäisenä siteerattu haastateltava ei ole halunnut toimia näiden toiveiden mukaan, vaan haluaa kasvattaa lapsistaan virallisestikin suomenkielisiä. Jälkimmäinen vaihtoi sekä oman että lapsensa äidinkielen virallisesti ruotsiksi, jotta saattoi olla sillä tavalla yhteiseksi eduksi koetun kunnan ruotsinkielisen statuksen tukena ja siten hyödyksi. Kummassakin tapauksessa perheessä on puhuttu sekä suomea että ruotsia.

KS: Nii, liityks siihen, kun sää sanoit äsken, et tää oli niin kun tämmönen identiteetti-riisi, oliko se sitten, liityks se tähän huumoriin?

H: No, varmaan sekin, mut se oli jo aikasemmin, et se oli sit varmaan se, et must tuntu, et määh oon jotenkin uhka tälle kunnalle, että kun määh haluan tehdä suomenkielisiä lapsia ja.⁴³⁵

H: Se [kunta] ois muuttunu jo [varhemmin], se ois muuttunu kaksikieliseksi, mutta se oli kahdesta kiinni silloin ja [kunnan edustaja] sano, että nyt se on niin, et sinä ja [haastateltavan lapsi] laitatte ittenne ruotsinkieliseksi, niin meiän ei tartte vielä vaihtaa sitä. Me kiltisti laittoimme. Et tuota kyl on ruotsinkielisyys, [naurua] määh kävin nyt ensimmäist kertaa [sairaalassa], en oo oikeestaan koskaan elämässäni, määh oon saanu olla niin terve, et en oo koskaan tarvinnu. Kyl se tuli ruotsiks mulle se ensteks ne paperit, se vaihto sit suomeks kans ku mä sanoin, kulkee vielä ruotsinkielisenä, eikä mul mitään vastaan oo, jos siitä on jotain hyötyä, silloin siitä oli, ei siitä nyt enää ole, tää on jo kaksikielinen.⁴³⁶

Ruotsin kielen säilyminen elävänä käyttökielenä varsinkin omassa lähiympäristössä on monelle ruotsinkieliselle haastateltavalleni tärkeä ja sen eteen ollaan valmiita työskentelemään. Kielen säilymisen merkitys saattaa näkyä esimerkiksi siten, että pääkieleltään ruotsinkieliselle paikkakunnalle muuttavan ruotsintaitoisen suomenkielisen kanssa puhutaan aina ruotsia, vaikka vastaavissa tilanteissa tilapäisesti paikkakunnalla asuvien kesäasukaiden kanssa käytetään suomea. Ruotsin kielen säilymistä eivät kaikki koe itsestään selvänä asiana. Ruotsinkielisten suomenkielen taidon ja kaksikielisten avioliittojen myötä heillä on pelkona ruotsin kielen vähittäinen häviäminen Suomesta.⁴³⁷

Kummankin kielen kohdalta on mainintoja myös siitä, että haastateltavan oman äidinkielen liian jyrkkä ja toista kieltä torjuva puolustaminen nolottaa eikä saa haastateltavan ymmärrystä⁴³⁸. Äidinkielen taidon arvostaminen voi näkyä oman kielen vaalimisen lisäksi myös toisten äidinkielen kunnioittamisena. Se voi ilmetä tilan tekemisenä esimer-

434 Ks. myös TYKL/SPA/429.

435 TYKL/SPA/399.

436 TYKL/SPA/413.

437 TYKL/SPA/416; TYKL/SPA/420; TYKL/SPA/437.

438 TYKL/SPA/422; TYKL/SPA/429; ks. myös TYKL/SPA/420.

kiksi sille, että kaksikielisissä perheissä lapset oppivat sekä suomea että ruotsia. Se voi myös näkyä työskentelynä sen eteen, että suhteet kielirajan yli toimivat mahdollisimman sujuvasti ja että kumpaakin kieltä puhuvilla on mahdollisuudet selvittää omalla kielellään.⁴³⁹ Yksi haastateltavistani kertoi näihin ajatuksiin liittyvän tarinan siitä, kuinka hänen vain suomea osaavalle siirtokarjalaiselle tutulleen oli selvää, että informaation tulee julkisissa tiloissa olla sekä suomeksi että ruotsiksi, kuten käytäntönä on ja myös jo kielilainkin perusteella vaaditaan olevan hänen kaksikielisessä kotikunnassaan saaristossa. Hän näki puutteena sen, ettei tämä olotila vallinnutkaan yksikielisesti suomenkielisessä sisämaassa, missä hän pistäytyi vierailulla.

H: Hon hade varit på resa in i landet hos några bekanta. Hon hade inte rört sig härifrån på år och dagar och hon kunde inte alls svenska ännu heller fast hon var då, måste ha bött hela sitt vuxna liv här. Men hennes karelska härliga positiva sida kom genom när hon sa att, eller den signalen som kom genom när då, att kyll mie ihmettelen, ku mie siel sisämaas, ni on se vallan merkillist ku heitillä on, vad heter det, kilvet vaan yhdellä kielellä [H och KS skrattar], det var så bra, vaan suomeks, kyllä se, det är ingen ordning alls om man inte har det på båda språken [H skrattar], man vill alltid ha det ser du dubbelt här, jag tycker att det är så härligt att hon håkade liksom inte alls det där att egentligen så, klarar hon sig bara med den finska informationen, men hon är van vid att den ges på båda språken, och de och då är det liksom fattigdoms bevis att det är [H och KS skrattar], ja att det inte finns, jag tyckte det var så bra.⁴⁴⁰

Yksilötasolla kieli on ihmisillä tai heidän perheissään voinut vaihtua aineistoni mukaan saaristossa suomesta ruotsiksi tai päinvastoin. Omassa kielessä on toisaalta haluttu pitäytyä, toisaalta on oltu valmiita vaihtamaan kieltä. Saman totesin myös luvussa 8 kirjallisten lähteiden perusteella. Kuten taas luvusta 2 ja liitteestä 3 ilmenee, kieliraja saariston alueella on pysynyt pitkään samalla paikalla, mutta enemmistökieleltään ruotsinkielisten kuntien suomenkielisten asukkaiden osuus kunnan koko väestöstä on 1900-luvun kuluessa noussut hiljalleen, mikä muutamassa haastattelussakin mainitaan saariston arjesta havaittuna seikkana⁴⁴¹. Kuitenkin aivan vierekkäisten ja enemmistön kieleltään erikielisten kuntien välinen kieliraja on ollut satojen vuosien ajan hyvinkin pysyvä rajan ylittävistä sukulaisuus- ja yhteistyösuhteista huolimatta. Kielirajan jyrkkyys on kiinnittänyt myös rajan tuntumassa kaksikielisessä suvussa ja toimintaympäristössä elävän, mutta itse lähinnä vain suomea puhuvan haastateltavan huomiota.

H: Se on kyl, mää usse sitä ihmettele, et aika tarkka se raja sit kulke, kun täsä on sentä. Tääläki on paljo sit sentä viäl sit, paljo ja paljo, mut paljo semmost, et on mentty naimissi, et haettu, kun olttin paljon tekemisis jollan tappa [ruotsinkielisen naapurikunnan] kans, mut silti se kieliraja on just täsä. Eikä täs venematkast sentä ton [ruotsinkielisen naapurikunnan] rantta, et mahtasik kestä tästäkä [ruotsinkielisen naapurikunnan] kirkonkylä, nii viisoist minutti mun paatil mennä, et ei. Niin kun tavallas olttin tekemisis paljo, mut kiäliraja kulki täsä,

439 TYKL/SPA/420.

440 TYKL/SPA/420; ks. myös *Kielilaki* 1.6.1922/148 muutossäädöksineen; *Kielilaki* 6.6.2003/423. Yksikielisissä kunnissa niin kyltten kuin esimerkiksi kunnallisten asiakirjojen ei tarvitse olla kuin kunnan omalla kielellä.

441 Ks. esim. TYKL/SPA/438; TYKL/SPA/439.

et se on aika jyrkkäki se raja. Tääl ei ol sit enä oike ollenka ruatsinkielissi. Ja siäl oli yhte aikka [ruotsinkielisen naapurikunnan] pual, nii kovin vähä suamenkiälissi, et se ol aika jyrkkäki viäl se raja, et.⁴⁴²

Kielten hallinta ja käyttö muodostavat hyvin vivahteikkaan, muuntuvan ja tunteita herättävän kokonaisuuden. Kielitaidon aste Varsinais-Suomen saaristossa sekä suomen- että ruotsinkielisillä vaihtelee. Varsinkin keski-ikäisten ja heitä nuorempien saaristossa asuvien ihmisten joukossa ruotsinkieliset osaavat suomea yleisesti haastatteluissa kerrottujen kokemusten perusteella. Sen sijaan saman ikäisille suomenkielisille on haastateltavien kokemusten mukaan tavallisempaa, että ruotsia ei osata, vaikka moni sitä kuitenkin ainakin jollakin tavalla hallitsee. Sekä vanhemman että nuoremman polven joukossa näyttää saariston kielirajan ylittävässä yhteistyössä suomen kieli hallinneen ja hallitsevan edelleen. Hyvällä tahdolla vuorovaikutus sujuu, vaikka kielitaito välillä molemmin puolin olisi heikkokin. Hyvän kielitaidon avulla taas on mahdollista liikkua sujuvasti kielellisessä ympäristössä vaihtaen kieltä aina saapuvilla olevan joukon kielitaidon ja heidän kanssaan tunnaisten puhekielten mukaan.

Kielitaidottomuus luo vuorovaikutuksen esteitä. Vähemmistökielen edustajana ei pääse mukaan lähiympäristön kaikkeen toimintaan, jos ei alueen enemmistön kieltä osaa ja jonkin asteinen toiminnallinen osattomuus on väistämätöntä. Osattomuuden ja sivullisuuden tunne riippuu kuitenkin myös siitä, mitä vuorovaikutukseltaan lähiyhteisön kanssa odottaa. Jos tyytyy siihen, ettei kaikkea lähiympäristössään tapahtuvaa kielen takia ymmärrä ja toimii mukana sillä ehdolla, sivullisuuden kokemusta ei välttämättä synny.

Perhe- ja sukulaisuussuhteita on saaristossa solmittu kielirajan yli. Niiden myötä ihmiset ovat muuttaneet alueille, joissa heidän äidinkieltensä on vähemmistönä. Omassa kielessä on näissä tilanteissa voitu pitäytyä tai sen rinnalle on voitu omaksua toinen kieli mahdollisesti pääasiassa käytettäväksi kieleksikin. Uudeksi kieliympäristöksi ja käyttökieleksi on tilanteen mukaan saatu niin suomi kuin ruotsikin. Siitä huolimatta, että monet ovat omaksuneet toisen kielen aktiiviseen käyttöönsä, kaksikielisisä perheissä ja suvuissa on myös ihmisiä, jotka hallitsevat vain toisen näistä kielistä.

Kielten avulla rakennetaan siis yhteistoimintaa, joka on sitä sujuvampaa, mitä paremmin mukana olevat hallitsevat kaksikielisen ympäristön molempia kieliä, mutta joka näyttää toimivan pienelläkin kielitaidolla. Kielten avulla voidaan kuitenkin myös luoda symbolisia, välillä toista kieltä torjuvia rajoja tai alueita. Tällaisiin kuuluvat esimerkiksi haastatteluissani yksittäisinä esiintyneet suomenkielisen Suomen tai ruotsinkielisen kunnan vaatimukset. Kumpaakin kieltä puhuvien keskuudessa mahdollisuus toimia omalla kielellä ja saada sillä sekä julkisia palveluja että tarvitessaan muuta apua ja yhteyksiä toisiin ihmisiin on tila, jonka puuttumiseen saatetaan reagoida voimakkaastikin. Tämän tilan turvaamiseksi käytetään erilaisia keinoja oman kielen sitkeästä käyttämisestä ja omankielisen ympä-

442 TYKL/SPA/438.

ristön vaatimisesta, joskus toisen kielen ehdoillakin, aina kummankin kielen rinnakkaisen elintilan puolustamiseen asti.

Saaristo jakautuu arjessa moneksi

Kieliraja ja kieliperustaiset alueet ovat Varsinais-Suomen saaristossa siis arjessa elävää todellisuutta. Ne toimivat sekä yhteistoiminnan perustana että yksittäisten mainintojen perusteella toista kieltä torjuvina elementteinä tilanteen mukaan. Kieli ei kuitenkaan ole ainut tekijä, jonka mukaan saaristo jakautuu osiin. Varsinais-Suomen saaristossa on kaikkiaan monta saaristoa.

Yksittäisten ihmisten omaksi kokema saaristo vaihtelee yksilöllisesti. Siihen vaikuttaa ihan konkreettisesti se, millä alueella he saaristossa liikkuvat ja toimivat ja minkä he sitä kautta kokevat tutuksi. Toisaalta monet kertovat myös siitä, että naapurisaarilla ei kovin paljoa liikuta, vaan kontaktit suuntautuvat saaristoalueella joka saarelta kuntien keskus-toihin.

KS: Hur är med de här sen de här närmaste öarna härifrån, brukar du besöka?

H: Nej, aldrig, alltså det är hemskt, att säga att man bor i skärgården och man är ingenstans alltså, jag har inte ens varit i båten längre än till, över dit till [huvudön].⁴⁴³

Kuitenkin naapurisaaret katsotaan useassa haastattelussa omaan saaristoon kuuluviksi. Oma kunta ja muutama naapurikunta ovat monille tutuinta aluetta. Kemiön saaren suunnalta katsoen omalta tuntuvaa aluetta on nimenomaan Kemiön saaren seutu. Jossain määrin tuttuja alueita joillakin siellä ja Särkisalossa asuvilla on myös Uudenmaan puolella saaristossa tai mantereella Kemiön saarelta ja Särkisalosta sisämaahan päin. Läntinen Turunmaa Paraisilta Nauvon ja Korppoon kautta Houtskariin ja Iniöön on joillekin omaa tuttua toiminta-aluetta. Vaikka itäisen ja läntisen Turunmaan ero ja esimerkiksi niiden väliset huonot kulkuyhteydet näitä alueita erottavana tekijänä tuodaankin esille, on myös niitä, jotka ovat kotonaan sekä Kemiön seudulla että läntisellä Turunmaalla. Toisaalta Houtskarista tarkastellen jo Korppoo saattaa olla kaukana ja vieraampaa aluetta, jolle ei erityisesti asiaa ole, kuten eräässä haastattelussa todettiin. Suomenkielisten saaristokuntien alueella Turun länsipuolella ja Uudenkaupungin eteläpuolella tuttua on niin ikään monille oma kunta suppeampine tai laajempine lähialueineen. Joidenkin ajatuksissa se ulottuu myös mantereelle. Tämä suomenkielinen saaristoalue ei jakaudu selkeisiin sisäisiin alueisiin ihmisten arkisen kokemuksen perusteella. Sitä ei arjen käytänteistä kerrottaessa tuoda myöskään esille minään nimettynä tai edes tarkemmin nimeämättömänä kokonaisuutena. Turunmaa tulee joissakin haastatteluissa nimenä esille, mutta sitä ei mainita

443 TYKL/SPA/440; ks. myös TYKL/SPA/416.

niissä omaksi koettuna alueena. Siitä sanotaan myös seuraavassa haastattelusitaatissa, että se on liian suuri ja hajanainen tuntuakseen kokonaisuutena omalta.⁴⁴⁴

H: Inte, det beror också på, Åboland är ju ganska stort, jag skulle säga den åboländska skärgården är viktigt för mig, inte har jag någon sådan här särskild känsla för Åboland, inte tycker jag liksom att jag har starka känslor [...], men jag tycker att Åboland egentligen är ganska diffust, om man jämför med Österbotten, eller på Åland, så tycker jag att, Åboland är betydligt mera svårinringat.⁴⁴⁵

Suomenkieliset Uudenkaupungin pohjoisosat ja toisaalta Piikkiön ja Halikon saaristo-osat eivät muulla suomenkielisellä saaristoalueella eivätkä Turunmaalla tule haastatteluissa ollenkaan esille arkisen kokemusmaailman ja tuttuuden kautta ilmenevänä saaristoalueena. Piikkiön Harvaluoto ja Halikon Angelniemi ovat suurilla mantereen läheisillä saarilla, joiden saaristolunne helposti kyseenalaistuu saaristoyhteyksissä. Uudenkaupungin keskusta taas näyttää muodostavan rannikolle rajan, jonka pohjoispuolelle ei eteläisemmistä saaristokunnista juuri kontakteja ole tai päinvastoin.

Läheiseksi koettuun saaristoon vaikuttaa myös se, minkälaisen sisällön kokija haluaa saaristo-käsitteelle antaa. Joidenkin losseilla, yhteysaluksilla ja omilla veneillään saarilleen kulkevien haastateltavieni näkökulmasta omaa on nimenomaan ulkosaaristo, joskus myös pieneksi saaristoksi nimetty alue. Sinne voi olla kontakteja, se on oman oloinen ja se täyttää todelliselle saaristolle annetut kriteerit.

H: Jo, det [egen skärgård] är ju det här, den här ön, jo, [egna hemön] först och främst, och sen, liksom, hela, den här yttre skärgården, det här yttre området kring skärgården, den är väl det att, folk härifrån i min by har haft mycket kontakter över [...] hade sina släktingar, man gifte sig ju väl, över den här, man gifte sig väldigt mycket inom det här området, så alla de som bor här på [egna hemön] till exempel, så har släktingar på grannöar.⁴⁴⁶

KS: Mitkä alueet sitten kuuluu tähän pieneen saaristoon tai mikä sun mielestä on saaristo?
H: Niin kun täältä Turun seudulta. Siihen kuuluu tuolta, jos alkaa Hiittinen ja sit tää ulkosaaristo tää Utö ja Nötö ja Aspö ja Jurmo ja sitten tota noin sit sieltä tullaan, niin kyl mun joskus on vähän vaikee tietysti Nauvoakin sillai kokonaan pitää. Mut kyl mä sit tietysti Nauvon ja Korppoon kyllä tai Nauvon lasken sillai vielä mukaan, mutta en mä tiedä sitten, jos silta tulee, ni kyl sen mun mielest huonoo, muuttuu. Ja sitten tota Houtskari, Iniö ja Velkua. Siinä se mun mielestä on. Se oikee saaristo. Tietty sitten on niin kun nää Rymättylän saaret tässä, mitkä on Kuivanen ja Pakinainen ja nämä, mitkä on tuota tuossa niin ku ja Merimaskun nää Yllänpää ja nämä Hyöttinen ja tämmöset, mitkä siinä on nämä muutammat saaret. Ja Omenasaari Taivassalosta ja Kustavista. No, Vartsala tietty on kyllä sillai, mutta ei se taas oikeen oo, koska se on niin semmonen massiivinen ja semmonen ja sillai on se lauttaväli. Jollainlailla mä en jaksa sitä aina lukee sitä Vartsalaa, vaikka onhan se lautan takana kyllä.

444 TYKL/SPA/396; TYKL/SPA/398; TYKL/SPA/401; TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/403; TYKL/SPA/405; TYKL/SPA/413; TYKL/SPA/423; TYKL/SPA/425; TYKL/SPA/428; TYKL/SPA/429; TYKL/SPA/431; TYKL/SPA/432; TYKL/SPA/433; TYKL/SPA/434; TYKL/SPA/436; TYKL/SPA/437 TYKL/SPA/440; TYKL/SPA/441.

445 TYKL/SPA/441, ks. myös TYKL/SPA/404. Tässä puhuja rinnastaa Turunmaan muihin Svenskinfinlandin alueisiin, joita on tarkemmin käsitelty luvussa 8.

446 TYKL/SPA/441, ks. myös TYKL/SPA/423; TYKL/SPA/436; TYKL/SPA/440.

Et kyl mun se niin kun oikeesti täytyy, mut mää oon aina niin kun mieltäny jotenkin sen Vartsalan kuitenkin. Se on ihan jännä juttu, et mistä se tulee. Ehkä siit suuruudesta, se on niin suuri sitten myös niinku. Vaikka onhan Nauvo ja Korppookin, nämä pääsaaret. Mutta se Vartsala jotenkin edustaa semmosta. Mää en tiedä, mikä siinä on, mut mulle se on aina ollu tämmönen niinku. Se lossi ei oo mulle tehny. Ehkä se on se Ahvenanmaan liikennekin, kun mikä siitä lähtee sitten, niin sit se on vasta niin kun siellä se Brändössä ja siellä taas oikeen se saaristo.⁴⁴⁷

Myös kielellä on vaikutusta omaksi koettuun saaristoon. Suomenkielisten saaristokuntien alue on joillekin Turunmaalla eläville ja toimiville täysin tuntematonta tai kielen takia etäisemmän oloista. Vastaavasti suomenkielisellä saaristoalueella asuvista joillekin Turunmaan alue on ihan vierasta tai kielen takia vieraaksi koettua.⁴⁴⁸ Toisaalta erityisesti kielirajan tuntumassa sen molemmin puolin eläville haastateltavilleni kummankin kielialueen lähisaaret ovat tuttua ja siten omaan saaristoon hyvin luontuvaa aluetta⁴⁴⁹. Ruotsinkielinen saaristo kytketään seuraavassa sitaatissa alueena myös vanhan ja aluetta esihistorialliselta ajalta asti yhdistävän pohjoismaisen pyyntikulttuurin alueen osaksi, joka nähdään sisä-Suomesta selkeästi eroavaksi.

H: [...] och det tycker jag är väldigt intressant, att finns det faktiskt, gemensamma, fångstkultur, i de här yttre skärgårdstrakterna, som är liksom nordiskt, som har att göra med liksom en, en äldre, nordisk kultur alltså, jag lägger inte in liksom något, vet du värderingar i det här, men tycker att det är intressant, att jag säger inte att det är bättre att det är så, enbart att vi ska inte ha en kultur gemensam med det inre Finland, men jag tycker bara att det är så spännande.⁴⁵⁰

Turunmaan suunnasta myös Ahvenanmaa tulee esille toisena saaristona joissakin haastatteluissa. Näin on siitä huolimatta, että haastateltavilla on siellä tapana käydä ja heillä on sinne sukulaisuussuhteita.⁴⁵¹ Sodan kokeneen näkökulmasta yksi merkittävä erottava tekijä Ahvenanmaan ja Turunmaan välillä oli sotaan osallistuminen ja sodan menetysten kokeminen, jotka ahvenanmaalaisilta puuttuvat. Puhujakin huomauttaa, että sodasta on jo aikaa eivätkä ihmiset sitä enää niin muista. Sotaa eivät nuoremmat ole liittäneet Ahvenanmaan ja Varsinais-Suomen saariston väliseen rajaan kohtaamissani tilanteissa, joten sen merkitys näyttäisi olevan vähenemässä sitä mukaa, kun sodasta aika kuluu.

HM: Det kanske, det kanske, det är länge sedan kriget redan nu, det här fortsättningskriget, eller hur man ska säga.

KS: Jo

HM: Att folk, ingen vill riktigt, kan inte minnas, men att ingen kan begripa det, den som inte har varit med om att någon egen har omkommit i kriget, till exempel då vi far till Åland, det är, kan inte ha sådan förståelse, eller därifrån, just angående det och de säger att vi, vi har ju våra omkomna på havet och på det viset, men, det är nog annorlunda om man blir skickad, utan lön och allt [låter väldigt tung och sorgsen på rösten].

447 TYKL/SPA/404.

448 TYKL/SPA/396; TYKL/SPA/397; TYKL/SPA/440; TYKL/SPA/416; TYKL/SPA/423; TYKL/SPA/431.

449 TYKL/SPA/398; TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/401; TYKL/SPA/403; TYKL/SPA/438; TYKL/SPA/439.

450 TYKL/SPA/441.

451 TYKL/SPA/398; TYKL/SPA/432; ks. myös TYKL/SPA/424.

KS: Mmm

HM: Att försvara sitt land, och sitt hem,

KS: Jo

HM: än, om man jämför det med, att fara ut på förtjänst.

KS: Just jo, det är nog allvarigare, annat slags.

HM: Jo, det är stor skillnad, men oberoende på det så [HM snyter sig], så har våra, hälften av våra barn eller hälften utav vår familj [HM skrattar].

HV: Farit till Åland.⁴⁵²

Koko saaristoalueella on kolme suurta saarta, joilla on useamman kunnan alueita, vaikka kunnat sinänsä eivät kokonaan näille saarille rajoittuisikaan. Kemiön saarella on Kemiön, Dragsfjärdin ja Västanfjärdin kirkonkylät. Otavan saarella on Merimaskun ja Rymättylän kirkonkylät. Velkuan Teersalo sijaitsee Askaisten Livonsaaren eteläkärjessä, mutta kummankin kirkonkylät ovat toisaalla.

Molemmat saaret, joilla on useampi kirkonkylä näkyvät aineistossani erityisinä. Niitä kerrotaan kuntien ja niihin samaistuvien asukkaiden välisestä välillä jyrkästäkin vastakkainasettelusta, mitä en muualta samalla tavalla kenttätöissäni kuullut. Haastatteluissa esitetään taustalla vaikuttaviksi syiksi ikivanhoja ja jo monilta unohtuneita riitoja esimerkiksi kalastusalueista tai eri elinkeinojen tuottamista eroista. Otavan saarelta minulle kerrottiin tarinaa siitä, kuinka joitakin vuosikymmeniä sitten nuorena miehenä toisen kunnan alueella tyttöjä tapaillessa oli paras kääntää polkupyörä heti kotia kohti, jotta tarvittaessa pääsi nopeasti karuun ja säästy selkäsaunalta. Toisaalta tapaamiset ovat joskus onnistuneet, koska saaren sisällä on solmittu avioliittoja ja sukulaisuussuhteita on kuntarajan yli. Merimaskun vanhainkoti sijaitsee kuitenkin Askaisissa ja toimii Askaisten kunnan kanssa yhteistyössä, eikä samalla saarella sijaitsevassa ja helpompipääsyisessä Rymättylässä. Näin on siksi, että merimaskulaiset vanhukset eivät halunneet Rymättylään. Myöskään rymättyläläiset vanhukset eivät olleet valmiita viettämään vanhuuttaan Merimaskussa. Heillä on omat palvelunsa Rymättylässä. Monilla muilla sektoreilla nämä kunnat tuottavat kuitenkin palveluita yhteistyössä. Kemiön saarella Kemiön kunta on leimallisesti enemmän maataloudesta elävä saaren kahteen muuhun kuntaan verrattuna, vaikka siellä on myös merellisiä elinkeinoja. Dragsfjärdissä on luvussa 2 mainittua, osin hyvin vanhaa perua olevaa teollisuutta Taalintehtaalla ja Björkbodassa, mikä erottaa sen saaren muista kunnista. Västanfjärdistä käydään töissä näissä teollisuuslaitoksissa, mutta siellä on myös maataloutta ja suhteellisen paljon merellisistä elinkeinoista eläviä vielä nykypäivänäkin. Saaren suhteellisen vauraat maanomistajat ovat haastattelujen mukaan erottuneet vaatimattomammassa oloissa elävästä teollisuustyöväestöstä ja maahan sidotut viljelijät ja teollisuusväki ovat erottuneet meren vapaudessa kulkevista merenkävijöistä. Kunnan kannalta ajatellen teollisuus on taas pystynyt tuottamaan Dragsfjärdin kunnalle verovarojen kautta suhteellisen hyvin toimintamahdollisuuksia muihin nähden. Juopa näiden kuntien välillä on monissa tilanteissa näkyvä ja on Otavan saaren tapaan otettava huomioon myös, kun kunnallisia palveluja järjestetään yhdessä. Yhteistyötä on paljon, mutta haastatteluissa

kerrotaan, että siinä on erityisesti huolehdittava kuntien välisestä tasapainosta.⁴⁵³ Näiden lisäksi Uuteenkaupunkiin nykyisin kuuluvasta Pyhämaasta kerrotaan, että siellä on sisempänä ja ulompana merellä sijaitsevien alueiden välillä ”vihamielisiä asenteita toisiaan kohtaan” ja tämän entisen kunnan alue jakautuu siten kahteen, merkityksiltään erilliseen alueeseen⁴⁵⁴.

On huomattava, että kaikilla saaristossa elävillä on kontakteja myös muualle Suomeen esimerkiksi sukulaisuussuhteiden ja tuttavien kautta. Monet syntyperäiset saaristossa asuvat ovat eläneet muualla maassa jossain elämänsä vaiheessa. Osa haastateltavistani on syntynyt saariston ulkopuolella ja muuttanut sinne vasta aikuisella iällä. Myös kansainvälisistä yhteyksistä kertoivat monet haastateltavat. Niitä oli esimerkiksi heidän harjoittamansa matkailuelinkeinon kautta, heidän oman matkailunsa tai ulkomailla asumisensa kautta, ulkomaisina työntekijöinä saariston maataloilla ja matkailuyrityksissä, ulkomailla asuvina tuttavina ja sukulaisina tai omaan lähiympäristöön asettuneina maahanmuuttajina. Näistä kontakteista kerrottaessa saaristo ei alueena saa minkäänlaisia rajoituksia eikä määrityksiä.⁴⁵⁵ Merenkulun ja liikkuvuuden kautta näitä kontakteja on saaristossa ollut kautta aikojen.

Organisaatioiden monet saaristot

Saaristot alueen kuntien ja kaupunkien näkökulmasta

Myös organisaatioiden toiminnassa Varsinais-Suomen saaristo jakautuu moneksi. Olen kirjoittanut saariston aluekehitystyön organisaatioista sekä niiden tavoitteista ja toimialueista kirjallisten lähteiden perusteella luvussa 9. Suomen- ja ruotsinkielisen väestön elinalueista muutoksineen olen kirjoittanut luvussa 2. Saaristosta ja Turunmaasta Svenskfinlandin osana symbolisine arvoineen olen kirjoittanut luvussa 8. Tässä käsittelen näitä samoja asioita haastattelu- ja havainnointiaineistoni valossa.

Kunnat ryhmittyvät kielen mukaan eri alueisiin. Houtskari oli alueen kunnista ainut yksikielisesti ruotsinkielinen pääosan tutkimusajastani. Tämä tulee huomionarvoisena esille ihmisten puheissa, samaten kuin Iniön ja Västansfjärdin varhempi yksikielinen ruotsinkielisyys. Houtskari on vaihtunut kaksikieliseksi vuoden 2003 alusta, muut kaksi jo aiemmin. Houtskaria lukuun ottamatta kaikki enemmistöltään ruotsinkieliset saaristokunnat ovat koko tutkimusaikani olleet kaksikielisiä. Ne kaikki, Houtskari mukaan lukien, muodostavat yhtenäisen alueen Varsinais-Suomen saariston eteläosaan.⁴⁵⁶

Suomenkieliset saaristokunnat ja saaristo-osakunnat ovat yksikielisiä lukuun ottamatta kaksikielistä Särkisaloa. Särkisalo liittyy kaksikielisten kuntien alueeseen sen itäosassa,

453 TYKL/SPA/396; TYKL/SPA/407; TYKL/SPA/427; TYKL/SPA/428; TYKL/SPA/431; TYKL/SPA/432; TYKL/SPA/439.

454 TYKL/SPA/419.

455 TYKL/SPA/396-443.

456 Liite 1, kartta a; TYKL/SPA/399; TYKL/SPA/413; TYKL/SPA/429.

mutta poikkeaa tästä alueesta enemmistökielensä suhteen. Pääosa suomenkielisistä saaristokunnista muodostaa yhtenäisen alueen Turun länsipuolelle ruotsinkielisten saaristokuntien pohjoispuolelle. Ainoastaan Piikkiö ja Halikko saaristo-osineen sijaitsevat Turun itäpuolella ja jäävät siten erilleen muusta suomenkielisestä saaristoalueesta.⁴⁵⁷

Kaksikielisissä kunnissa palvelut ovat luonnollisesti tarjolla kummallakin kielellä. Edellisessä luvussa käsittelin jo vanhainkodin esimerkin kautta kaksikielisen palvelun toimintaa käytännössä ihmisten arkisissa vuorovaikutustilanteissa. Totesin myös, että vastavasti muitakin kunnallisia palveluja oli käytetty ja tarjolla kummallakin kielellä kaksikielisissä kunnissa. Myös Houtskarista kerrottiin annetusta suomenkielisestä kunnallisesta palvelusta, vaikka silloin yksikielisessä kunnassa tähän ei olisi ollut velvoitetta.⁴⁵⁸

Hallinnossa toimivien haastatteluissa kerrotaan, että kunnat järjestävät monia palveluja yhteistyössä toisten kuntien kanssa. Yhteistyötä tehdään lähikuntien kanssa yleisesti oman seutukunnan puitteissa, vaikka siitä on joitakin poikkeuksia. Samalla yhteistyö rajautuu omalle kielialueelle. Kielirajan ylittävistä yhteistyöstä mainitaan esimerkiksi joidenkin suomenkielisten iniöläisten koulunkäynti Kustavissa ja ruotsinkielisten särkisaloisten koulunkäynti Kemiössä. Yhteistyötä ohjaavat käytännöllisyys ja tarve, tasapuolisuuden vaatimus sekä ajoittain myös kuntien saamat merkitykset yhteistyökumppaneina, joita yllä olevassa luvussa esittelin Kemiön ja Otavan saarilta.⁴⁵⁹

Keväällä 2007 Varsinais-Suomen liiton saaristolautakunta järjesti Varsinais-Suomen saaristoseminaarin, jossa esiteltiin saaristoalueen kuntien suunnitelmia kuntien yhdistämiseksi valtionhallinnosta johdetun kunta- ja palvelurakenteen uudistuksen viitoituksien mukaisesti. Nyt toteutumassa olevina vaihtoehtoina kerrottiin itäisen ja läntisen Turunmaan alueiden omista kunnista. Seminaarissa esillä ollut mahdollisuus koko Turunmaan seutukunnan kattavasta kunnasta on sittemmin pudonnut ajatuksista pois. Suomenkieliseltä alueelta oli esillä ajatus Naantalin, Merimaskun, Rymättylän ja Velkuan yhdistymisestä, joka nyt on päätetty toteuttaa. Nyt Naantalin nimen alle yhdistyvän alueen ajatusta kehitettiin Saaristokaupungin nimellä. Lisäksi poikkeavana esimerkkinä Kustavin kunnan edustaja kertoi seminaarissa kunnan halusta pysyä itsenäisenä yhdistämispaineista huolimatta.⁴⁶⁰ Muutosprosessi kuntien osalta saaristossa siis jatkuu tässä muodossa varsinaisen tutkimusaikani jälkeen.

Maakuntaliiton saaristot

Saaristoalueen aluekehitystyötä tekevästä organisaatioista keskeisiä kuntien lisäksi ovat Varsinais-Suomen liitto ja sen saaristolautakunta, Pohjoismaisen ministerineuvoston saaristoyhteistyö, seutukuntien kehittämiskeskukset sekä Euroopan unionin yhteisöaloitteisiin kuuluvat Interreg- ja LEADER-organisaatiot. Lisäksi saaristolaki ja sen mukaiset saa-

457 Liite 1, kartta a.

458 Ks. esim. TYKL/SPA/399; TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/427; TYKL/SPA/429. *Kielilaki* 1.6.1922/148 muutossäädöksineen, ks. myös *Kielilaki* 6.6.2003/423.

459 Ks. esim. TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/406; TYKL/SPA/408; TYKLSPA/412; TYKL/SPA/426; TYKL/SPA/429; TYKL/SPA/434.

460 TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja VI, 26.4.2007; Turun Sanomat 27.6.2007; Turun Sanomat 28.8.2007.

ristokuntien statukset vaikuttavat saariston organisaatioiden toimialueiden määrittämissä.

Maakuntaliiton saaristotoimet kohdistuvat maakunnan kaikkiin saaristolain mukaan määriteltyihin saaristokuntiin ja saaristo-osakuntiin muutoin, paitsi saaristolautakunnan osalta. Siihen eivät niistä kuulu Askainen, Halikko, Piikkiö, Taivassalo eikä Uusikaupunki. Ne ovat kaikki suomenkielisiä kuntia, joilla on saaristo-osia. Lautakuntaan kuuluu kuntia kummaltakin kielialueelta. Kaikkien varsinaisten saaristokuntien lisäksi siihen kuuluvat saaristo-osakunnista Kemiö, Merimasku, Parainen, Särkisalo ja Västanfjärd.⁴⁶¹ Lautakunnan toimialueesta kertoo seuraava saaristoalueella viranomaisena toimivan henkilön haastattelusitaatti. Siinä hän perustelee toimialueen määrittymistä sillä, että mukana ovat kokonaiset kunnat ja sillä, että lautakunnan alue on pysyvä toisin kuin lain mukaan aina uudestaan määritettävien saaristokuntien ja kuntien saaristo-osien alueet ovat.

H: Jonka [saaristolautakunnan] alue on määritelty liiton säännöissä, niin siihen kuuluu nämä kunnat.

KS: Joo, onko se sitten se määrittely sama, kun tässä, että lain perusteella?

H: Ei se oo. Lain perusteellahan lähdetään siitä saaristo-olosuhteesta, et sieltä tulee ne saaristo-osia, joistakin kunnista, jostain Uudestakaupungista on osia määritelty saaristoksi ja osia ei. Kun taas tämä saaristolautakunta on tiukasti niin kun kuntakohtainen, Uusikaupunki esimerkiksi ei ole mukana.

KS: Joo, kuuluuks siihen sitten pelkästään, ne kunnat pelkästään, jotka on näitä varsinaisia saaristokuntia lain mukaan?

H: Ei. Siin on ihan.

KS: Siin on oma jaottelunsa?

H: Siin on ihan oma jaottelunsa. Se periytyy vanhasta jostain Varsinais-Suomen maakuntaliiton ajoilta se saaristolautakunnan, että esimerkiksi vaikka tässä saaristolaisissa määritellään Uusikaupunki, osia Uudestakaupungista saaristoks, Taivassalosta on osia saaristoo, Piikkiöstä on, joku Harvaluoto lasketaan sen mukaan saaristoks, niin nämä kunnat eivät kuitenkaan ole saaristolautakunnan sisällä. Siitä on olemas ihan kirjalliset dokumentit.

KS: Joo, onks se pysyn samana koko ajan?

H: Se on, saaristolautakunnan alue on sama koko ajan. Sen sijaan tämä vaihtelee tää valtioneuvoston päätös [saaristolain mukaan määriteltävistä saaristokunnista ja kuntien saaristo-osista], joo.⁴⁶²

Maakunnan saaristolautakunnassa mukana olevat kunnat sijaitsevat pääosin kokonaan saarilla, joista monille on kuitenkin siltayhteys mantereelta. Merimaskussa ja Särkisalossa on pienet maa-alueet myös mantereella. Lautakuntaan kuulumattomista kunnista Halikko, Piikkiö ja Uusikaupunki sijaitsevat keskustoineen pääosin mantereella. Halikon ja Piikkiön saaristo-osat sekä pohjoisilta osiltaan Uudenkaupungin saaristo eivät tule myöskään esille saaristona silloin, kun Varsinais-Suomen saaristossa elävät ja toimivat luonnehtivat omaa saaristoaan, kuten yllä olevassa luvussa näkyy. Taivassalo ja Askainen kuuluvat sisäsaaristona ja rannikkoseutuna niihin saaristo-osakuntiin, joiden saarten saaristoleima on todel-

461 Liite 1, kartat a ja b.

462 TYKL/SPA/417.

lisena pidettyä ulompaa saaristoa vähäisempi. Kummallakin on myös merkittäviä alueita mantereella, kirkonkylät mukaan lukien. Lautakunnassa näyttää siis olevan mukana ne todellisempaan saaristoon luettavat kunnat, joiden kirkonkylät ovat saarella ja jotka muutenkin sijaitsevat kokonaan tai melkein kokonaan saarilla, niiden lain mukaisesta saaristotatuksesta riippumatta.

Saaristotoimikunta perustettiin Varsinais-Suomen maakuntaliittoon vuonna 1973 ja saaristoasiainsihteri on siellä ollut vuodesta 1975 lähtien. Ne siis aloittivat toimintansa useita vuosia ennen saaristolain voimaan astumista vuonna 1981, eikä kunnilla niiden perustamisen aikaan ollut vielä nykyiseen tapaan lain perustalta asetuksessa säädettyjä saaristotatuksia. Laki ei ole tuonut missään vaiheessa muutoksia toimikunnan toimialueeseen, joka on koko ajan ollut sama kuin myös nykyisellä saaristolautakunnalla⁴⁶³. Lautakunta aloitti toimintansa vuonna 1993 Euroopan unioniin integroitumisen yhteydessä uudistetussa Varsinais-Suomen liitossa. Samalla perustettiin myös saaristoasiamiehen virka.

Saaristolautakunnan toimialue on herättänyt myös kummeksuntaa, mikä näkyy seuraavasta tutkimusalueella viranomaisena toimivan henkilön haastattelusitaatista. Hän toteaa mielestään epäoikeudenmukaiseksi sen, että Uudenkaupungin alueella asuu lain mukaiseen saaristotatukseen oikeutetuilla saarilla vakituisesti enemmän väkeä kuin Paraisten lain mukaan määritellyillä saaristo-osilla, mutta silti Uusikaupunki on ilman edustajia saaristolautakunnassa.

H: Ja se on aika, mun mielestä hassu se tilanne, koska Paraisilta on viis jäsentä [saaristolautakunnassa]. Ja Paraisten saaristo-osa alueelta, sieltä löytyy 830 asukasta. Ja Uudestakaupungista ei oo yhtään ainoata edustajaa. Ja sieltä löytyy saaristoalueesta, et kuuluu saaristolain piiriin, yli 1100 henkilöä. Eli, tää on niin kun, tuntuu vähän niin kun epäoikeudenmukaiselta, kun kattelee sitä jakoa.

KS: Just ja Uusikaupunki on siinä [maakuntaliiton saaristotoiminnassa], kaupunkina on mukana tässä, joo.

H: Niin, samalla tavalla, kun Parainenkin on.

KS: Joo. Ja Uudenkaupungin alueellahan on Pyhämaa ja Lokalahti hirveen isoja.

H: Kyllä.

KS: Mikähän siinä on syynä, ettei se oo sitten menny sinne [saaristolautakuntaan jäseneksi]?

H: Sano se. Mää en ymmärrä sitä, miten se on poliittisesti niin kun jaettu. Se täytyy vaan RKP:llä olla joku.⁴⁶⁴

Hän nostaa esille asiantilan, jossa lain mukainen saaristotatus ja lautakunnan toimialue ovat ristiriidassa ja arvelee, että taustalla olisivat kielipoliittiset syyt. Hän sanoo kuitenkin, ettei ymmärrä periaatetta, jonka mukaan lautakunnan toimialue määrittyy.

⁴⁶³ Saaristotoimikunnan perustamisen aikoihin Pyhämaa ja Lokalahti olivat vielä itsenäisiä kuntia, joilla oli alueita sekä mantereella että saarilla. Pyhämaa liitettiin Uuteenkaupunkiin vuonna 1974 ja Lokalahti vuonna 1982. Nämä eivät itsenäisinä kuntinakaan kuuluneet saaristotoimikunnan mukaan määrittävään saaristoon. Molempien kirkonkylät ovat mantereella, Pyhämaan tosin hyvin vesien rikkomalla alueella. TYKL/SPA/419; Varsinais-Suomen liitto, *Saaristolautakunnan johtosääntö* 7.1.2004; Varsinais-Suomen maakuntaliitto, *Saaristotoimikunnan johtosääntö* 6.4.1973.

⁴⁶⁴ TYKL/SPA/422. RKP on Ruotsalainen kansanpuolue.

Arvio kielipolitiikan osuudesta asiassa saa vahvistusta toisen saaristoalueen viranomaisen haastattelusta, missä hän kertoo lautakunnan vuoden 1993 perustamisvaiheesta. Hänen mukaansa saaristolautakunnan muodostamista ajoivat nimenomaan enemmistöltään ruotsinkieliset saaristokunnat, mutta kielen sijasta lautakunnan määrittäjäksi haluttiin kuitenkin saaristo.

H: Se on ihan uus virka [saaristoasiamiehen virka] ja se siinä kävi niin, että silloin nimenomaan nämä lähinnä ruotsinkieliset saaristokunnat vaati, et he tarttee tämmösen oman elimen.

KS: Just, että se lähti sieltä puolelta se vaatimus.

H: Se lähti sieltä, että se on vähän semmosta kissanhännänvetoo sitten ollu, että mitä varten jollakin alueella on tämmönen oma erinäs ja muilla ei. Miksei ne sitten ota jotain Loimaanseudun lautakuntaa ja Vakka-Suomen lautakuntaa kans.

KS: Juu, niin tää on sit tosiaan, niin ainut tämmönen, joo.

H: On, joo.

KS: No tuota, jos se lähti sielt ruotsinkieliselt puolelt se vaatimus, niin miten, tuliks siihen sitten ilman muuta nää suomenkieliset alueet mukaan, siihen lautakuntaan?

H: Mää en ihan sitä syntyhistoriaa tunne, kun se on poliittisten neuvottelujen tuloksia ollu, mutta siinä olettaisin, et kävi niin, että tätä lautakuntaa ei haluttu perusteltuna pelkästään kielipoliittisin perusteluin, jolloin sitten tämä saaristo-olosuhteet otettiin siks yhdistäväks tekijäks.⁴⁶⁵

Varsinais-Suomen liiton saaristotoimet ulottuvat kuitenkin maakunnan koko lainmukaiselle saaristoalueelle, vaikka lautakunnassa edustajia onkin suppeammalta alueelta. Tämä näkyy esimerkiksi siellä tehdyistä saaristoalueen kehitystä viitoittavista ohjelmista. Lautakunnan virallinen pöytäkirjojen kieli on suomi, mutta kaikki käännetään myös ruotsiksi. Kokouksissa kukin käyttää äidinkieltään, mikä yleensä toimii ilman, että puheenvuoroja tarvitsee kääntää. Kyky ymmärtää toista kotimaista kieltä on sen verran vahva lautakunnan jäsenten keskuudessa.⁴⁶⁶

Maakunnallisessa toiminnassa saaristoalueella kehitettävistä asioista mainitaan aivan paikallisilla ja laajemmilla alueilla kulku- ja kommunikaatiokeinot, elinkeinot, palvelurakenne ja ympäristöasiat. Saariston maakulkuyhteyksien kehittäminen sekä sähköverkon ja puhelinlinjojen rakentaminen ja ylläpito olivat 1900-luvun alkupuolelta tärkeiksi nousseita, mutta vielä saaristotoimikunnan perustamisenkin jälkeen osin ihan nykypäivään asti keskeisiä kommunikaatioon liittyviä kehittämisen kohteita. Tietoverkkoyhteyksien luomisen kerrotaan nousseen niiden joukkoon myöhemmin ja puhuttaneen paljon esimerkiksi 1990-luvulla. Kehitettävistä elinkeinoista mainitaan erityisesti matkailu sekä esimerkiksi maa- ja kalatalous.⁴⁶⁷

465 TYKL/SPA/417.

466 TYKL/SPA/417.

467 TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/406; TYKL/SPA/407; TYKL/SPA/409; TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/415; TYKL/SPA/417;TYKL/SPA/418;TYKL/SPA/419; TYKL/SPA/422; TYKL/SPA/426; TYKL/SPA/427; TYKL/SPA/429; TYKL/SPA/434; TYKL/SPA/436; ks. myös TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/438; TYKL/SPA/443.

Varsinais-Suomen saaristo pohjoismaisessa saaristoyhteistyössä

Pohjoismaisen ministerineuvoston saaristoyhteistyö (*Nordiska ministerrådets skärgårdssamarbete*) alkoi vuonna 1978 eli maakuntaliiton organisoituneen saaristotoiminnan tapaan ennen saaristolain voimaan astumista vuonna 1981. Pohjoismaisen yhteistyön toimintaluueena on nykyisin Varsinais-Suomen osalta koko lain mukaan määritelty saaristoalue⁴⁶⁸, ja yhteistyötä tehdään Ahvenanmaan ja Tukholman saaristojen kanssa. Yhteistyö lähti kuitenkin liikkeelle ilman lain ohjaamaa saariston rajausta. Yhteinen kielellinen ja historiallinen tausta Turusta Ahvenanmaan kautta Tukholmaan ulottuvalla alueella koettiin yhdistäväksi tekijäksi⁴⁶⁹.

Seuraavassa sitaatissa kerrotaan Pohjoismaisen saaristoyhteistyön alkuvaiheista. Siinä kerrotaan, että ruotsinkielinen alue Varsinais-Suomen saaristosta oli alkuun painokkaammin mukana kuin suomenkieliset kunnat. Näin oli siksi, että työskentelykielenä oli ruotsi. Kuitenkin pöytäkirjat käännettiin suomeksi, suomenkielisiäkin kuntia pyrittiin saamaan mukaan toimintaan ja yhteistyöalueeseen vaikuttivat haastateltavan käsityksen mukaan maakuntaliiton ja saaristolain saaristomääritykset.

KS: Från vilket område kom det sen, var, du frågade där, innan jag lade på det där [magnetofonen], att om jag forskar enbart Åboland eller också det finska, hur var det då sen med sån verksamhet [i Nordiskt skärgårdssamarbete]?

H: Vi hade alltså svenska som ett arbetspråk, och det ledde till att det kom i realiteten och bli mest de svenskspråkiga kommunerna, skärgårdskommunerna i sydvästra Finland som blev vårt område så att säga, sen har vi, under tidernas lopp fram till nu så har vi alltså varit mycket mera, medvetna om detta, och sett till att, men det gjorde vi redan från början alltså, att rapporter skulle också översättas, de skrevs på svenska, men de översattes till finska.

KS: Helt från början alltså?

H: Ja just det, ja kanske inte helt från början, jag tror de, men jag är inte alldeles säker [...] det var då, det var sådana här som skärgårdskommuner alltså Västanfjärd och, ja alla möjliga, och sen skärgård, Houtskär och såna där, och Velkua och allt vad det nu är, och, Nagu och Korpo och så där.

KS: Var Pargas stad också med?

H: Pargas var också med, de var med från början, jag tror att det var så att det området som, som blev samarbetsområde där, det var nog det som, möjligen, ja jag tror att det hade något med skärgårdslagen att göra, hur man avgränsade det hela, eller också med hur, de här förbunden, regionplansförbundet och, Egentliga Finlands förbund, hur de såg ut och så där, men det var så att vi koncentrerade oss på den svenskspråkiga delen, av praktiska skäl.⁴⁷⁰

Myös toinen haastateltava painottaa sitä, että Pohjoismaisen saaristoyhteistyö rajoittui alkuun ruotsinkielisen saariston alueelle.

468 Liite 1, kartta b.

469 Nyström & Wijkmark 1998.

470 TYKL/SPA/430; ks. myös TYKL/SPA/432. Seutukaavaliitto (*regionplansförbundet*) oli alkuaan mukana Pohjoismaisessa saaristoyhteistyössä. Seutukaavaliitto yhdistettiin maakuntaliittoon samassa yhteydessä, kun liitto uudistettiin Euroopan unioniin integroiduttaessa. Pohjoismaisen ministerineuvoston saaristoyhteistyössä oli alkuaan mukana myös Turun ja Porin läänin lääninhallitus. TYKL/SPA/454.

KS: [...] det var ju Nordiskt skärgårdssamarbete då, var det samma område då [i jämförelse med Interreg]?

H: Egentligen var ju, om vi tittar tillbaka i tiden, så var då grunden för det här samarbetet var det, var uttryckligen då det svenskspråkiga området, så att när vi ser då på Åbo skärgård så var det då det man kallar [nyförtiden] för Åboland, subregionen Åboland, som var med i samarbetet.⁴⁷¹

Nykynäkökulmasta on taas luonnollista, että koko kielirajan ylittävä saaristo Varsinais-Suomesta on, ja oletuksen mukaan on myös koko ajan ollut, mukana Pohjoismaisessa saaristoyhteistyössä.

KS: Hur var det, vet du om det där sen just från de där finskspråkiga kommunernas synvinkel, har de varit med i början i just det här Nordiska, samarbetet?

H: Jag känner faktiskt inte till hur, men nog antar jag, nog har det ju, inte har det ju varit på språkliga grunder fördelat utan nog är det ju regionen, alltså hela skärgården som har varit med, så nog antar jag de har hört till det, men jag kan inte det där faktiskt, men nog antar jag att hela Egentliga Finlands skärgård som varit med från början.⁴⁷²

Yhdistävä ruotsin kieli vaikutti yhteistyöalueen muotoutumiseen käytännössä. Yhteistyö on kuitenkin kiinni lopulta myös ihmisistä äidinkielestä riippumatta, kuten seuraavassa haastattelusitaatissa arvostavaan sävyyn todetaan. Velkuan kerrotaan olleen mukana alusta lähtien, mutta aktivoituneen erityisesti yhteistyöhön paneutuneen kunnanjohtajan ansiosta.

KS: Är det sen, du tog Velkua där som exempel, var det för avsikt just Velkua eller, har språket där sen, någon betydelse där?

H: Nej, hon, själv talar hon ju inte någon vidare svenska, Anne-Maija [Kivimäki, kommundirektör i Velkua], utan hon är ju mera, finskspråkig så att, jag tycker att hon är ett bra exempel på att folk som, har lite svårigheter med svenska språket, har alltså kommit in och kunnat bli aktiva [i Nordiska skärgårdssamarbetet].⁴⁷³

Pohjoismaisesta saaristoyhteistyöstä kerrotaan siis, että se painottui ensin ruotsinkieliseen saaristoon. Kokoukset olivat alkuun hyvin epämuodollisia, ja niihin saavuttiin perheet ja viulut mukana. Ohjelmaan kuului myös juhla, jossa musiikkia oli omasta takaa tarjolla.⁴⁷⁴ Ruotsin kielen käyttö työskentelykielenä oli luonnollista, koska sitä kaikilla alueilla puhuttiin kotoperäisesti, vaikka pöytäkirjat tehtiin myös suomeksi. Suomenkieliset jäivät yhteistyöstä alkuun syrjään, mutta asia tiedostettiin vähitellen. Suomenkielinen saaristo todettiin olosuhteiltaan ruotsinkielistä vastaavaksi ja yhteisten toimenpiteiden arvoiseksi⁴⁷⁵. Koska yhteistyöelimenä Varsinais-Suomesta oli maakuntaliitto, sen toiminnan mukaisen saaristoalueen tuli olla Pohjoismaisenkin saaristoyhteistyön aluetta suomenkieliset kunnat mukaan lukien. Saaristolain voimaan astumisen jälkeen myös se on tullut

471 TYKL/SPA/424.

472 TYKL/SPA/436.

473 TYKL/SPA/430; ks. myös TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/409; TYKL/SPA/432.

474 TYKL/SPA/430.

475 TYKL/SPA/430.

vaikuttamaan siihen, miten Pohjoismaisen saaristoyhteistyön alue Varsinais-Suomesta on määrittynyt nykyiselleen. Työskentelyssä näkyvästä kielirajasta huolimatta on kuitenkin myös yksittäisistä ihmisistä ja heidän aktiivisuudestaan kiinni, mitkä kunnat ja alueet käytännössä yhteistyöhön ovat juontuneet mukaan.

Pohjoismaisessa saaristoyhteistyössä pyrittiin ajamaan käytännöllisellä tasolla saaris- toalueen etuja ja luomaan saaristopolitiikan linjauksia. Tavoitteista mainitaan kulku- ja kommunikaatiokeinojen, informaatioteknologian sekä elinkeinojen kehittäminen kes- keisinä, kuten varsinaissuomalaisellakin tasolla. Konkreettisia kehittämiskohteita oli sekä suomen- että ruotsinkielisellä alueella. Niitä olivat esimerkiksi pyöräilyreitit, venesatamat, monipuolisia kursseja ja atk-oppia tarjoava tietotupa-hanke tai yhden kesän mittainen paikallinen kesäradio juontoineen ja musiikkeineen. Vuotuisten kokousten tai seminaar- ien (*Årligt Möte*) lisäksi mainitaan säännöllisesti järjestetyt naisseminaarit sekä kulttuu- ritapahtumat ja -seminaarit. Muinaistulien yö (*Forneldarnas natt*) on saariston kielirajan ylittävä säännöllinen elokuinen tapahtuma. Sille haettiin Pohjoismaisen saaristoyhteistyön avulla kansainvälistä laajuutta, kun sen toiminta alkoi vuonna 1992.⁴⁷⁶ Yhdeksi tärkeäksi Pohjoismaisen työskentelyn tulokseksi mainitaan myös sen kautta jatkuvasti kehittyvät yhteistyösuhteet, kuten seuraavasta haastattelusitaatista näkyy.

H: Jag tror att, det är väldigt svårt att mäta ett resultat av ett sånt här arbete också, men ett resultat av arbetet är kontakten mellan människor, över gränsen, och jag tror att i dag finns det, mycket mycket mer alltså det ökar hela tiden nya kontakter uppstår hela tiden, och det är ju som ett mått på, det här, gränsregionala arbetet.⁴⁷⁷

Interreg-yhteisöaloitteen saaristo

Pohjoismaisen saaristoyhteistyön organisaatio käynnisti Euroopan unionin yhteisöaloittei- siin kuuluvan Interreg-ohjelman toiminnan Suomen ja Ruotsin liityttyä Euroopan unio- niin vuonna 1995. Työ jatkui myös seuraavalla ohjelmakaudella vuosina 2000–2006. Toi- minnan koko alue laajeni Pohjoismaiseen saaristoyhteistyöhön verrattuna, mutta Varsi- nais-Suomen osalta siihen ei muutoksia tullut. Mukana oli sieltä koko saaristolain pohjalta määrittynyt saaristoalue kummaltakin kielialueelta⁴⁷⁸. Ohjelmaa muotoiltiin yhteistyössä alueen viranomaisten kanssa. Varsinais-Suomen näkökulmasta toisen ohjelmakauden haun valmistelusta kertoo seuraavassa sitaatissa yksi alueen viranomaisista.

H: Ja nyt on ajankohtanen tämä Interreg-alue. Siis, tässähan on kansainvälistä yhteistyötä Varsinais-Suomi, Ahvenanmaa, Tukholman saaristo, perinteisesti, joka vuonna, joka sai sit Interreg-statuksen, et saadaan EU-rahaa siihen yhteistyöhön, et siinä tehdään sitä varten täytyy tehdä erikseen ohjelma, Interreg-ohjelma saaristoa varten, jonka EU hyväksyy ja sitten sen toteuttamiseen saadaan rahaa.

KS: Just, onks siinä sitten lautakunta [Varsinais-Suomen liiton saaristolautakunta] tai?

476 TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/420; TYKL/SPA/424; TYKL/SPA/430; TYKL/ SPA/432; ks. myös Bröckl 2005.

477 TYKL/SPA/424.

478 Liite 1, kartta b.

H: Lautakunta on siinä ratkasevassa asemassa, juu.

KS: Onks se muotoilemassa sitten sitä ohjelmaa?

H: On. Ja se ohjelmahan tehdään sitten niin, että se on yhteistyössä Ahvenanmaan ja Tukholman kanssa nyt. Meiän [Varsinais-Suomi] puolelta se on lautakuntien asia.⁴⁷⁹

Saariston Interreg-ohjelmien avulla paikallisen, Maarianhaminasta johdetun organisaation Turun ja Tukholman välisen saariston kehittämistyöhön saatiin huomattavasti enemmän varoja kuin sillä oli käytössään aiemmin pelkästään Pohjoismaisen ministerineuvoston tukina. Niin suomenkielisellä kuin muillakin saaristo-osilla oli siis entistä suurempi syy päästä kunnolla mukaan tämän koko saaristoalueen yhteistoimintaan. Kaiken kaikkiaan kokemus oli se, että työssä oli paljon hyvin konkreettistenkin uusien käytäntöjen luomista ja asioiden opettelua, jotta eri hallinnon tahojen ja tasojen yhteistyö saatiin sujumaan uusien periaatteiden mukaan, kuten seuraavasta sitaatista ilmenee:

H: No, ei kai musta mikään EU-juttu lähteny sujuvasti eikä Interregkään lähteny sujuvasti. Et kyl tää ensimmäinen ohjelmakausi saadaan niin kun laskea semmoseen niin kun, et se on ollu harjotteluaikaa. Ja se mun mielest on ihan normaalia ja hyväksyttävää, et näin on ollu. Tokihan se yksilötasolla on tuottanu paljon ongelmaa, kun ei oo saanu päätöksiä nopeesti ja ei oo saatu rahoja nopeesti. Mut kyl kaiken kaikkiaan kuitenkin, kun ajattelee, mikä niin kun muutos, minkälaisesta muutoksesta on kysymys niin kun hallinnollisestikin jo Suomen valtiossa, niin ei se kolmen neljän vuoden siirtymävaihe oo kovin pitkä. Et must se pitää niin kun ymmärtää ja hyväksyä kyllä. Koska se vaatii kuitenkin sen, että niin kun hallintotasolla, siis ministeriötasolla, maakuntien liittojen tasolla, niin kaikilla tasoilla, niin saatiin yhtenäistettyä sitä hallintokulttuuria. Ja se niin kun jo, kun ajattelee tietokoneidenkin saamista sille tasolle, että sul on samat ohjelmat ja sää saat niin kun kaikki synkkaamaan, niin se on prosessina valtavan iso.⁴⁸⁰

Alkukahvaluuksista huolimatta suuret rahasummat houkuttelivat ideoimaan hankkeita, vaikka rahan määrä välillä jopa hirvitti⁴⁸¹ tai herätti kritiikkiä koko EU-tukijärjestelmää kohtaan⁴⁸². Seuraavasta sitaatista näkyy ajatus siitä, että entistä suuremmat tuet kannustivat Interreg-hankkeiden käynnistämiseen.

KS: Hur är det med det där, det har ju funnits Nordiskt skärgårdssamarbete redan tidigare, har, är det från den det här, traditionen att ha samarbetspartners från Stockholm till exempel eller?

H: Jo det är klart alltså, jo, att skärgårdssamarbetet har ju funnits länge och det är klart sak att där finns ett mönster och, där finns ett samarbetsmönster och så vidare att det är som med den här, kanske redan anslaget så att säga, finansieringen man kan väl säga, att det här Interreg-programmet sen har gjort ytterligare, att det funnits ett visst antal miljoner till sen då, som har varit beredd att få till de här olika projekten, så det att just, har satt ännu mera fart på det.⁴⁸³

479 TYKL/SPA/417; ks. myös TYKL/SPA/422; TYKL/SPA/432.

480 TYKL/SPA/422; ks. myös TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/429.

481 TYKL/SPA/424.

482 TYKL/SPA/408.

483 TYKL/SPA/436; ks. myös TYKL/SPA/429; TYKL/SPA/432.

Varsinais-Suomen alueella Interreg-organisaatio osti hallinnointipalveluja Turunmaan seutukunnan alueelta Paraisilla sijaitsevasta Saaristomeren kehittämiskeskuksesta, siis enemmistöltään ruotsinkielisen alueen organisaatiolta. Yhteistyö tämän kehittämiskeskuksen ja Interreg-organisaation välillä oli tiivistä, mistä kertoo seuraava sitaatti.

H: Saaristomeren kehittämiskeskuksessa oli nytten EU ensimmäisellä ohjelmakaudella, kun Interreg-ohjelmaa, ensimmäistä ohjelmaa eli tätä IIa:ta toteutettiin suurin piirtein neljä vuotta, josta -99 on tää viiminen vuosi, niin kolmen vuoden ajan yks täyspäiväinen henkilö ja nyt viimesen vuoden ajan yks puolipäiväinen henkilö. Se on niin kun se suhde siihen, et se oli hyvin tiivis ja hyvin oleellinen juttu Saaristomeren kehittämiskeskuksen toimintaa.⁴⁸⁴

Suomenkielisistä kunnista oli vaikea saada ihmisiä ideoimaan hankkeita ja muuten aktiivisiksi toimijoiksi Interreg-yhteistyöhön. Se mainitaan kyllä haastatteluisa mahdollisuutena. Mutta suomenkielisellä alueella viranomaiset eivät välttämättä tuoneet saariston Interreg-ohjelmia ollenkaan esille oleellisina yhteistyömuotoina, tai jos mainitsivat ne, eivät muistaneet oliko sitä toteuttamassa heidän toimialueeltaan yhtään hanketta.⁴⁸⁵ Kun Ruotsi on yhteistyössä mukana, työskentelykielen on oltava ruotsi. Interreg-ohjelman hallinnossa ovat sen kaikki yhteistyöalueet koko ajan mukana. Myös sen kautta rahoitettavissa hankkeissa on oltava yhteistyökumppaneita vähintään kahdelta sen kolmesta yhteistyöalueesta, siis Varsinais-Suomesta, Ahvenanmaalta ja Tukholman saaristosta.⁴⁸⁶ Tämä käytännössä edellyttää myös hankkeiden toimimista ainakin ruotsiksi. Puutteet ruotsin kielen taidossa muodostavat selkeän kynnyksen Interreg-ohjelmien toteuttamiseen osallistumiselle suomenkielisillä alueilla, vaikka suuret rahat siihen houkuttelisivatkin, mistä kerrotaan seuraavissa haastattelusitaateissa.

KS: Just, mites siinä sitten tota tää kaksikielisuus täällä laajan alueen sisällä, niin jos täällä Varsinais-Suomen alueella kukin pystyy puhumaan omaa kieltään, niin siellä [Interreg-yhteistyössä] ei varmaan enää pysty?

H: Se on yks ongelma justiin, et nää projektit pakkaa olemaan niin, että täältä Varsinais-Suomesta se mukanaolo rajottuu näihin ruotsinkielisiin kuntiin sen takia, että tuolla ei tosiaan, kun siellä on työkielenä on ruotsi tässä. Se on aika ikäväkin, että näin on. Mut siel on muun muas yks semmonen projekti, kun Samarbete genom språkkunskaper, elikä just tämänönen, missä tääl Vakka-Suomen alueella, niin saadaan Interreg-rahaa ruotsin kielen näitä saaristoyrittäjiä ja näissä yhteistyöprojekteissa mukana oleville opetetaan ruotsia. Yritetään niin kun sitä kielitaitoo kohottaa, että se yhteistyö paranis.

KS: Just, että siinä on tavallaan niin kun kielimuuri kuitenkin olemassa?

H: No, siin on vähän, vaikka haluais ja tahtoa olis, niin kyllä se vaan käytännössä sitten rajoittaa yhteistyötä. Selvähän se on.

KS: Niin, miten, onks sulla tota havaintoja siitä sitten, että miten siihen suhtaudutaan just tääl suomenkielisten kuntien alueella sit tähän kieliasiaan?

484 TYKL/SPA/422.

485 TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/406; TYKL/SPA/407; TYKL/SPA/408; TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/425; TYKL/SPA/426.

486 TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja III, 8.-13.4.1999.

H: Halukkuutta löytyy, halukkuutta löytyy siis olla mukana tässä, mutta vähän ollaan itsekin jonkun verran onnettomia juur sen takia, että se rajoittaa sitä yhteistyömahdollisuutta.⁴⁸⁷

KS: No, mitenkä sitten ne nää Interreg?

H: Ei meillä oo, ei meillä oo ollu semmosia. Ku sehän on, mehän ollaan, on yksikielinen kunta, niin meil ei sil tavalla. Mut kielihomma tekee sen, et ei oo Ruotsiin ja puhumattakaan sitten Viron.⁴⁸⁸

Kaikesta huolimatta suomenkieliseltäkin alueelta on osallistuttu Interreg-ohjelman toteuttamiseen sekä sen hallinnossa että hankkeissa ja kielirajan yli toimimista pidettiin haastatteluissa ohjelman etuna. Hankkeet ovat joidenkin mainintojen mukaan saattaneet toimia myös kahdella kielellä siten, että niihin on tarvittaessa järjestetty tulkkaus suomesta ruotsiin ja päinvastoin⁴⁸⁹. Hallinnon ja hankkeiden lisäksi Interreg-asioita on havaintojeni mukaan käsitelty esimerkiksi Pohjoismaisen ministerineuvoston vuotuisissa seminaareissa (*Årlig konferens*), joihin on suomenkieliseltäkin alueelta lähdetty mukaan⁴⁹⁰. Periaatteellisella tasolla yhteistyö toimii kielirajan yli, mutta käytännössä vuorovaikutus voi kuitenkin olla vaikeaa. Yksi suomenkielisistä haastateltavista analysoi seuraavassa sitaatissa sitä, miten tämä vaikeus näkyy sanattomassa viestinnässä koko yhteistyöalueelta ihmisistä kokoavissa tilanteissa. Hän koki suomenkielisenä olevansa ulkopuolinen ja sai sille myös vahvistusta tuttavansa havainnoista.

H: Niin se [tuttava viranomainen] vaan sano sitä, että tota se niin kun hän seurasi siellä sitten sen kokouksen aikana ja ajatteli, että, kun tauko ja muu, niin aina ne [Turunmaan alueen ruotsinkieliset edustajat] niin kun meni heti keskenään jutteleen. Ja vaikka mää seisosin joskus yksin siinä ihan jossakin, niin ne ei välttämättä kukaan tullu mulle puhuun. [...] Meil on tosi hyvät jutut väliin sitten niin kun joskus kahden kesken. Et ei se oo niin kun sellasta. Voi olla tietty, että mää en oo niin kauheen, et mul voi olla huono huumorintaju ja muuten. Ja sitten, kun mää en ymmärrä näit ruotsinkielisii vitsei. Sekin voi tietty olla, että tota. Mut se tulee vaan se yhteenkuuluvuus niin kun sitä, se heijastelee sitä, että niin kun vähän eri maasta jotenkin niitten joukossa siis. Et enemmän ne kokee paljon enemmän yhteisyyttä niitten Tukholman saariston ihmisten kanssa ja näitten ahvenanmaalaisten, kun [suomenkielisen saariston] kanssa.⁴⁹¹

On myös niitä, jotka ruotsinkielisen alueen suunnasta katsoen näkevät vuorovaikutus-tilanteissa kielirajan vahvasti eroa luovana, mutta vaikeasti konkreettisessa muodossaan kuvailtavana, kuten seuraava sitaatti kertoo.

H: Om vi tittar på Egentliga Finlands skärgård, så den är alldeles klar, den här språkgränsen, egentligen handlar det om, mellan den nordliga skärgården och den sydliga, eller om man ska säga så, den västra och östra, är det som, då man pratar med varandra så är det inte

487 TYKL/SPA/417.

488 TYKL/SPA/409.

489 TYKL/SPA/406; TYKL/SPA/424.

490 TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja III, 7.13.4.1999; kenttätyöpäiväkirja V, 3.4.2000; TYKL/SPA/461–463.

491 TYKL/SPA/404; ks. myös TYKL/SPA/418. Vastaavan kaltaisista tilanteista minulla on myös omia havaintoja. TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja III, 8.–13.4.1999; kenttätyöpäiväkirja V, 3.–6.4.2000.

samma sak, att jag vet inte, jag kan inte förklara det riktigt, det är bara en känsla att man tänker, jag tror att man tänker på något sätt lite olika, och gör saker och ting olika.⁴⁹²

Kielikysymys herättikin erityisesti suomenkielisen alueen ihmiset kritisoimaan Interreg-hallintoa. Kritiikki oli aktiivista muun muassa vuosien 2000–2006 ohjelmakauden Interreg-ohjelmaa valmisteltaessa. Tämä näkyi paitsi tämän Interreg-ohjelman laadintaa käsittelevässä Pohjoismaisen ministerineuvoston saaristoyhteistyön vuotuisessa seminaarissa (*Årlig konferens*), myös ohjelmaluonnoksen tekovaiheessa annetuissa lausunnoissa. Puutteita nähtiin siinä, että Interreg-ohjelmasta oli ollut huonosti saatavissa suomenkielistä tietoa ensimmäisellä ohjelmakaudella esimerkiksi hankehakemuksia suunnitelleille ja siinä, että suomenkielisen alueen hankkeita Interreg-ohjelman kautta sanottiin rahoitetun suhteellisen vähän. Yksi kiistassa esille nostettu hanke oli Vakka-Suomen ja Ahvenanmaan alueilla toiminut kielikoulutushanke *Kielitaidon kautta yhteistyöhön* (*Samarbete genom språkkunskaper*), jossa opetettiin suomea ahvenanmaalaisille ja ruotsia vakkasuomalaisille. Hanke sai rahoitusta saariston Interreg-ohjelmasta ensimmäisellä ohjelmakaudella. Hanke oli lähtenyt liikkeelle kolmivuotisena, mutta sen kolmannen vuoden rahoitus haluttiin evätä, koska koko Interreg-ohjelmalla ei ollut siinä vaiheessa enää riittävästi varoja. Suuttumusta suomenkielisellä taholla herätti se, että ensin suomeksi oli hankalaa saada tietoa Interreg-hankkeiden käynnistämistä varten ja sitten haluttiin estää juuri kielitaidon kehittämiseen keskittyvän hankkeen alun perin tarkoituksena ollut kolmas vuosi. Esille tuotiin, että molemminpuolisen kielitaidon kasvattaminen on oleellista, jotta esimerkiksi matkailijoita voi kunnolla palvella ja jotta hankeyhteistyö kaksikielisellä alueella voisi toimia kielirajan yli.⁴⁹³

Tämä kritiikki ei kuitenkaan vakuuttanut kaikkia. Sen nähtiin pitävän paikkansa, että aina ei suomenkielistä materiaalia Interreg-ohjelmasta ollut riittävän helposti tarjolla, vaikka siihen oli pyritty. Eräässä haastattelussa korostettiin sitä, että saaristoalueen pohjoismaisessa yhteistyössä suomenkielisen vähemmistön on osattava ruotsia ainakin jonkin verran. Rahoitusosuuksista kuitenkin katsottiin että Varsinais-Suomen suomenkielinen alue oli saanut suhteellisen paljon rahaa, koska esimerkiksi kyseinen *Kielitaidon kautta yhteistyöhön* -hanke oli rahoitusmääriltään suuri ja muitakin merkittäviä hankkeita oli sille alueelle tullut.⁴⁹⁴ Alla siteerattu haastateltava näkee, että pikemminkin koko Varsinais-Suomi ja ehkä erityisesti Turunmaa on alueena Interreg-ohjelman rahoitusosuuksissa jäänyt suhteellisesti vähemmälle, koska Ahvenanmaan ja Tukholman saariston välillä on vanhastaan tiiviit kontaktit ja siten hyvä perusta yhteistyöhankkeille.

H: Jo, Interreg III, så det har nog klart framkommit att man kanske på något vis liksom har den uppfattningen, vissa stans, att man på grund av språket skulle haft, liksom, ett sämre ut-

492 TYKL/SPA/424; ks. myös TYKL/SPA/436.

493 TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/405; TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/424; TYKL/SPA/395; kenttätyöpäiväkirja III, 8.–13.4.1999. Sain Interreg-ohjelmaluonnoksesta annetut lausunnot haastattelun aikana haastateltavalta: TYKL/SPA/453.

494 TYKL/SPA/424.

gångsläge här på finländska sidan men, jag vill nu helt dementera det där att nog ser man via projektfinansieringarna vad som har kommit så, jag skulle nästan kunna påstå att, jag tror att, i det finska skärgårdsområdet här på, Egentliga Finland så tror jag att där är till och med mera extern finansiering, som har kommit dit, än till exempel till Åboland, så det är nog ett generellt liksom, finländskt problem, hela vårt problem att jag tror inte det beror på språket det här problemet, utan det kan hända, att till exempel sånt kan ha påverkat och påverkar så klart, hela den här situationen med skärgårdssamarbete och hela Interreg-processen handhas från till exempel Åland, Mariehamn och på det viset så att de ligger direkt under den så det kan ju göra att man kanske lättare får igång, olika projekt plus att nu, tror jag nu att ålänningarna, har ju, gärna vänt sig västerut och haft väl tror jag ett naturligt samarbete med svenska, Stockholms regionen sen tidigare, vilket betyder att det är enklare att hitta en samarbetspartner i en annan region och, det redan sedan tidigare har funnits ett naturligt samarbete så, är det ju mycket enklare att komma vidare, att jag tror att det mera, sånt här som kan påverka det här.⁴⁹⁵

Monelta suunnalta molemmin puolin kielirajaa esitettiin havaintojeni ja usean haastattelun mukaan kritiikkiä Interregin hallintoa kohtaan myös siitä, että rahavarat oli ylitetty ensimmäisellä ohjelmakaudella, vaikeapääsyiset ulkosaaret jäivät liian vähälle huomiolle toiminnassa, asioista päättävät eivät olleet jäävänneet itseään aina tarvittaessa ja että ohjelman lippulaivanhanke *Skärgårdsmak* oli tullut liian kalliiksi ja hallitsi liikaa koko ohjelmaa. Toisaalta *Skärgårdsmak* ja toinen Interreg-ohjelmasta keskeiseksi nostettu hanke, koko Turun ja Tukholman välistä saaristoa Eurooppaan markkinoiva *Die Schären*, saivat haastatteluissa myös kehuja onnistuneesta työstä saariston elinkeinotoiminnan kehittämiseksi ja alueen markkinoimiseksi. Jääviysongelmiin kerrottiin myös kiinnitetyn huomiota ja puutteita oli lähdetty korjaamaan.⁴⁹⁶

Kielikysymys nousi esille myös Pohjoismaisen ministerineuvoston kulttuuriseminaarissa vuonna 1999. Se tuli siellä esille havaintojeni mukaan sekä koko seminaariväelle esitetyissä puheissa ja esitelmissä, että taukojen ja iltaohjelman aikana vapaamuotoisissa keskusteluissa. Julkipuheessa painotettiin sitä, että on oleellista työskennellä siten, että kunnioitetaan toisten ihmisten äidinkieltä. Sitä kautta myös oma äidinkieli saa oikeutensa. Samaten esille tuotiin, että Turusta Tukholmaan ulottuvalla saaristoalueella on otettava huomioon se, että siellä on myös suomenkielisiä alueita. Nämä puheet otettiin myönteisesti arvioiden vastaan. Kuitenkin seminaarissa näkyivät myös ongelmat yhteistyössä suomen- ja ruotsinkielisten välillä. Osa suomenkielisistä kertoi kokevansa, että heitä ja suomenkielisten vaikeutta ymmärtää ruotsia ei oteta riittävästi huomioon. Toisaalta toiset suomenkielisistäkin korostivat sitä, että seminaarissa ei voi käyttää suomea, koska paikalla olevat ruotsalaiset eivät ymmärrä sitä ollenkaan. Myös varsinaissuomalaisen saaristoalueen jakautuminen osiin ja niiden nimitykset olivat seminaarissa esillä sekä kaikille suunnatuissa puheissa, että tauoilla. Puheissa näkyi esimerkiksi suomenkielisen alueen nimitys pohjoisena saaristona. Samaten siellä haluttiin muun muassa täsmentää, että Turunmaa

495 TYKL/SPA/436; ks. myös TYKL/SPA/427; TYKL/SPA/453.

496 TYKL/SPA/405; TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/417; TYKL/SPA/430; TYKL/SPA/453; TYKL/SPA/395; kenttätyöpäiväkirja III, 4.12.1997, 8.–13.4.1999.

on vain ruotsinkielisen alueen nimi, eikä kata suomenkielisiä alueita, kuten joskus puheissa näkyi tämän painotuksen mukaan ajatellen virheellisesti tapahtuvan. Kaikkiaan kieliasia siis puhutti seminaarissa paljon. Niin oli, vaikka tässä yhteydessä se ei liittynyt uuteen Euroopan unionin aluekehityksen yhteistoimintaan, vaan jo kymmeniä vuosia toimineeseen Pohjoismaiseen saaristoyhteistyöhön.⁴⁹⁷ Kytkös Interregiin tulee kuitenkin siitä, että seminaarissa oli läsnä samoja ihmisiä, jotka toimivat myös Interreg-organisaatioissa ja -hankkeissa.

LEADER-yhdistyksen saaristo

Euroopan unionin yhteisöaloitteisiin kuuluva LEADER-yhdistys I samma båt – samassa veneessä rf. on toiminut niin ikään tarkastelemallani Suomen EU-jäsenyyden kahdella ensimmäisellä ohjelmakaudella. Siihen yhdistettiin kolmen hakemuksen suunnitelmat saaristoalueen LEADER-toiminnaksi. Ne olivat Turun yliopiston Freja, Åbolands kulturråd:n alueellisesti kielirajan ylittävä I samma båt – samassa veneessä sekä Särkisalon ja Bromarvin välisen lauttaliikenteen parantamiseen tähtäävä hakemus.⁴⁹⁸

I samma båt – samassa veneessä -yhdistys toimii suomeksi ja ruotsiksi kielirajan ylittävällä alueella. Haastatteluissa kerrotaan, että alusta asti on pidetty tärkeänä huolehtia siitä, että toiminnassa paikalliset ihmiset aivan ruohonjuuritasolta ovat aktiivisesti mukana. Yhdistykseen kuuluvat varsinaissuomalaisista saaristokunnista kaikki Turunmaan kahdeksan kuntaa sekä Merimasku, Kustavi, Rymättylä, Särkisalo, Taivassalo ja Velkua. Lisäksi joukkoon kuuluu Bromarvin kylä Uudenmaan puolelta. Askainen on alkuun ollut mukana, mutta on jäänyt myöhemmin pois yhdistyksestä. Kunnat ovat yhdistyksessä jäseninä ja maksavat sille tietyn summan asukasta kohti jäsenmaksuna. Kunnilla ei ole erityistä määräysvaltaa rahoistaan jäsenmaksun maksamisen jälkeen. Yhdistyksessä on jäseninä myös yksittäisiä ihmisiä ja muita yhdistyksiä. Hallitus kootaan siten, että kaikki jäsenryhmät ovat edustettuina. LEADER-yhdistys päättää jäsenmaksuista ja rahan käytöstä hanketoimintaan itsenäisesti kokouksissaan, mutta hankkeiden rahoituspäätökset vahvistetaan TE-keskuksen maaseutuosastolla.⁴⁹⁹ Paikalliselta tasolta TE-keskuksen kautta edelleen toimintaperiaatteet kytkeytyvät lopulta Euroopan unionin alue- ja kulttuuripolitiikkaan. Seuraavassa sitaatissa haastateltava hahmottelee tätä kokonaisuutta.

H: No, LEADER-juttu on vähän toisen tyyppinen ehkä. Sen tarkotushan on olla semmonen ruohonjuuritason rahasto, eli yritetään aktivoida ihan yksittäisiä ihmisiä hakemaan sieltä tukea ideoilleen. Ja siinä ei kunnan ohje edes ole kovin tuota merkittävä noin päälinis puolin, koska siel on perustettu yhdistys, jossa on edustettuna ihan kansalaisia vaikka kuinka paljon. [...] LEADER-yhdistys, joka käsittelee näit hakemuksia ja luo periaatteet, millä, millä niitä tai minkä periaatteen mukaan niitä avustuksia jaetaan. Tietenkin ne säännöt on Brysselistä sa-

497 TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja V, 24.9.–7.10.1999.

498 TYKL/SPA/416; TYKL/SPA/420; TYKL/SPA/425; Nymark Jansson et al. 2006, 3.

499 TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/416; TYKL/SPA/420; TYKL/SPA/422; TYKL/SPA/427; TYKL/SPA/429; TYKL/SPA/432; TYKL/SPA/433; TYKL/SPA/443; Liite 1, kartta e; ks. myös *Stadgar för I samma båt – samassa veneessä rf.* 2004.

neltu osittain. Joitain sentään on luotu itse ja sitten on myöntäny, se yhdistyksen hallitus myöntää sitten niistä LEADER-rahoista avustusta yksittäisille hakijoille tai projekteille.⁵⁰⁰

Yhdistyksen hallinto on hoidettu Paraisilla kummallakin kotimaisella kielellä. Alkuun hallinto ostettiin osittain Turun yliopistosta, osittain Paraisilla toimivalta Åbolands kulturrådilta, sittemmin pelkästään Åbolands kulturrådilta. Toisella ohjelmakaudella hallinto hoidettiin itse.⁵⁰¹ Haastattelussa kerrottiin myönteisenä asiana, että kokoukset pidettiin eri puolilla saaristoa, jolloin alue ja ihmiset tulivat mukana toimiville eri tavalla tutuiksi kuin ennen. Kukin käytti kokouksissa omaa äidinkieltään ja toista kotimaista ymmärrettiin yleensä riittävästi, jotta kokoukset sujuivat. Kerrottiin että suomenkieliset rohkenivat monesti kysyä, jos eivät ymmärtäneet, vaikkeivät ihan aina. Pöytäkirjat tehtiin kummallakin kielellä.⁵⁰² Yhdistyksellä on ollut toimintansa ajan myös asiamiehiä lähellä alueella toimivia ihmisiä, jotta byrokraattisten hankehakemusten tekemisen kynnystä madallettaisiin ja kehittämideat pääsisivät toteutumaan. Paraisten ja siihen liittyvän läntisen Turunmaan lisäksi omat asiamiehensä oli haastatteluja tehdessäni itäisellä Turunmaalla ja suomenkielisten saaristokuntien alueella niin sanotussa pohjoisessa saaristossa.

Koko LEADER-alueen jakautuminen itäiseen ja läntiseen Turunmaahan ja suomenkieliseen saaristoon oli selkeä, vaikka alueen kokonaisuutta myös korostettiin. LEADER-yhdistyksen ansiona pidettiin nimenomaan sitä, että se on lähtenyt yhdistämään saaristoa kielirajan yli vallitsevan olotilan vastaisesti. Särkisalo jää saaristoyhteyksissä helposti niin Turunmaan kuin suomenkielisenkin alueen ulkopuolelle. Siksi joissakin haastatelussa mainittiin myönteisenä myös se, että tässä saaristokokonaisuudessa se oli mukana.⁵⁰³ Aiemmin kokonaisuutena nimeämättömän, Turun länsipuolelle sijoittuvan suomenkielisen saariston nimenä alkoi pikkuhiljaa esiintyä pohjoinen saaristo, mikä näkyy esimerkiksi seuraavassa sitaatissa.⁵⁰⁴

H: Nää yleensä sanoo nämä Åboland-ystävät sanoo, et pohjoinen saaristo. Se tuntuu niin hasulta. Ei me kovin pohjoises olla. Mut, kun heil on se maantieteellinen jako, kun he puhuu itänen ja läntinen. Kun tää Kemiön saaristo on itäinen saaristo ja sit tää Korppoo, Nauvo, Houtskär on tää läntinen saaristo, niin sen takia tää on sit pohjoinen. Se on loogista käyttää ilmansuuntii.⁵⁰⁵

LEADER-hankkeiden kerrottiin lisännen aktiivisuutta esimerkiksi yrittäjien ja yhdistysten keskuudessa pienten hankkeidensa ansiosta kummallakin kielialueella. Moni katsoi yhdistyksen lisännen sisäistä vuorovaikutusta pienten ulkosaarten alueella sinne

500 TYKL/SPA/429; ks. myös TYKL/SPA/443.

501 TYKL/SPA/420; Nymark Jansson et al. 2006, 3; ks. myös TYKL/SPA/425.

502 TYKL/SPA/406; TYKL/SPA/416; TYKL/SPA/420; TYKL/SPA/425; TYKL/SPA/433.

503 TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/406; TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/416; TYKL/SPA/420; TYKL/SPA/425; TYKL/SPA/436.

504 Ks. myös TYKL/SPA/407; TYKL/SPA/425.

505 TYKL/SPA/402.

suuntautuneen hankkeen avulla. Sekä suomen- että ruotsinkielisten haastateltavien keskuudessa nähtiin myönteisenä asiana se, että yhdistys on lisännyt hyvässä hengessä kielirajan ylittävää yhteistyötä ja alueen tuntemusta.⁵⁰⁶ Toisaalta LEADER-toiminta muiden EU-rahoitteisten kehittämistoimien joukossa sai myös yksittäisenä mainintana kritiikkiä turhan puuhastelun tukemisesta⁵⁰⁷. Seuraava sitaatti kertoo yhteistyön kehittymisestä entistä tiiviimmin kielirajan ylittäväksi, vaikkakin sen nähdään tässä kuitenkin vielä jonkin verran painottuvan Turunmaan alueelle.

H: Nå det är hela Egentliga Finlands skärgård [i LEADER-föreningen], så att det där nog kan man säga att det på det viset omspannar hela Egentliga Finlands skärgård, men förklarar då delvis på grund av språkliga grunder och gamla kulturella, saker så är kanske nog ändå, lite intensivare det åboländska samarbetet än hela regionen, jag tror att det har ändrat en hel del under de senaste åren över gränserna, hur man arbetar, har delvis att göra med det, därför att vi gått med i EU så, det där med finansieringar och samarbetspartners, så nu ser det annorlunda ut.⁵⁰⁸

Kielirajan ylittävää toimintaa perusteltiin parissa haastattelussa myös hyötynäkökohdista Turunmaan suunnasta. Katsottiin, että siihen kannatti lähteä, koska siten oli saatavissa ylipäänsä riittävän laaja alue toiminnan käynnistämiseksi⁵⁰⁹ ja enemmän Euroopan unionin taloudellista tukea alueelle.

KS: Det är ganska nytt det här [samarbete över språkgränsen], varför är det så?

H: Det kan, nog delvis beror på att det där, att vi har som insett att ju större vi är gentemot, möjligheterna att få EU-pengar, utvecklingspengar, att det liksom har varit en orsak till att.

KS: Alltså, att det lönar sig till att vara större, blir ett?

H: Det lönar sig, att vara större jo, i synnerhet förstår man liksom om vi betalar 34 mark per invånare till LEADER så ju flere vi är dess större blir den här, översynen.⁵¹⁰

Kaikkiaan kerrottiin, että yhdistyksen käyttöönsä saamat rahavarat olivat huomattavasti suuremmat kuin paikallistason toimintaan aiemmin saadut avustukset olivat. Yhdistyksen innoittamat ja rahoittamat hankkeet saattoivat olla aivan paikallisia eikä niiltä edellytetty laajempaa yhteistyötä yhdistyksen toiminta-alueella. Eräissä haastattelussa aktiivisuuden arvioitiin jakautuneen suhteellisen tasaisesti koko toiminta-alueelle. Toisessa esille kuitenkin tuotiin, että Askaisten, Merimaskun ja Rymättylän seuduilta oli ainakin alkuun tullut muita vähemmän hakemuksia. Ihmisiä ei oltu siellä saatu yhtä hyvin aktivoituksi mukaan kuin muualla.⁵¹¹ Suomenkieliseltä alueelta esitettiinkin joissakin haastatteluissa näkemyksiä siitä, että hankkeita on rahoitettu enemmän ruotsinkielisellä alueella ja että

506 TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/409; TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/416; TYKL/SPA/420; TYKL/SPA/425; TYKL/SPA/432; TYKL/SPA/433; TYKL/SPA/436; TYKL/SPA/443.

507 TYKL/SPA/408.

508 TYKL/SPA/436.

509 TYKL/SPA/420.

510 TYKL/SPA/432.

511 TYKL/SPA/416; TYKL/SPA/420.

suomenkielinen alue on huonommin edustettuna yhdistyksessä, mikä näkyy seuraavassa sitaatissa⁵¹².

H: Joo, mut kyl se niin ko kylmästi näin on, et kyl siin aika paljon kamppailla saa, et saa tään pohjoisen saariston, mikä on se suomenkielinen, pohjoinen ja eteläinen elikä ruotsalainen ja suomalainen saaristo, niin kyl siin niin kun sil tappaa on semmonen kahtia jako on, et. Kyl pohjone saaristo pikkasen peräs tulee sinänsä ei siit pystytä niin. Ja se on, kun voimasuhteet on niin päin myös hallitukses, nii. Ei meilt ol, ko kolme erustaja, et ky se, se o niin ko aika voittopuolisest.⁵¹³

Konkreettisessa muodossa tuli esille, että hankkeiden avulla esimerkiksi korjattiin rakennuksia, parannettiin ympäristöä, tehtiin luontopolkuja, kunnostettiin venesatamia, markkinoitiin aluetta matkailijoille sekä kehitettiin museoiden toimintaa ja kulttuuritapahtumia⁵¹⁴ eli kokoavasti yhdistyksen toiminta suuntasi paljon ajatuksia ”på det turistiska arbetslandskapet”, kuten yksi haastateltavistani asian ilmaisi⁵¹⁵. Eräässä haastattelussa kerrottiin myös, että uutta pysyvää asutusta pyrittiin hankkeiden avulla lisäämään.⁵¹⁶

Seutukunnat ja suomenkielinen saaristo

Alueiden kehittämisen strategista suuntaamista varten Suomeen perustettiin seutukunnat samassa yhteydessä vuonna 1993, kun Suomen aluekehitystyön rakenteita integroitiin Euroopan unioniin. Seutukuntien sisäisestä yhteistyöstä kerrotaan monissa haastatteluissa selkeänä kuntien työtä ohjaavana tekijänä, joka siirtää painotusta kunkin kunnan oman alueen kehittämisestä yhteiseen koko seudun kehittämiseen. Enemmistöltään suomenkieliset saaristokunnat ja saaristo-osakunnat jakautuvat Turun, Salon ja Vakka-Suomen seutukuntiin, joissa ne ovat vähemmistöinä osin suuriinkin mantereen kuntiin ja kaupunkeihin nähden. Halikko ja Särkisalo kuuluvat Salon seutukuntaan ja Kustavi, Taivassalo ja Uusikaupunki Vakka-Suomen seutukuntaan. Turun laajaan seutukuntaan kuuluvat Askainen, Merimasku, Piikkiö, Rymättylä ja Velkua. Kullekin seutukunnalle perustettiin oma kehittämiskeskuksensa toteuttamaan käytännössä sen toimintaa. Haastatteluissa kerrotaan myös Turun seutukunnan alueelta yhteistyöstä toisaalta Turun länsipuolella olevien kuntien kesken, toisaalta itäpuolisten kuntien kesken. Muut tämän seutukunnan saaristokunnat kuuluivat näistä läntiseen alueeseen, paitsi Piikkiö, joka kuului itäiseen.⁵¹⁷

Alueellisessa kehittämisessä siis koko suomenkielinen saaristoalue jakautui kolmeen eri seutukuntaan. Lisäksi suomenkielisistä saaristokunnista moni oli saaristotoimien osalta mukana myös Turunmaan seutukunnan Saaristomeren kehittämiskeskuksessa, vaikka ne

512 Ks. myös TYKL/SPA/407; TYKL/SPA/426.

513 TYKL/SPA/433.

514 TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/423; TYKL/SPA/428; TYKL/SPA/432; TYKL/SPA/433; TYKL/SPA/436; TYKL/SPA/441.

515 TYKL/SPA/436.

516 TYKL/SPA/432.

517 TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/406; TYKL/SPA/407; TYKL/SPA/408; TYKL/SPA/409; TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/419; TYKL/SPA/421; TYKL/SPA/422; TYKL/SPA/426; TYKL/SPA/432; liite 1, kartta d.

saivatkin varsinaiset elinkeinotoimiaan tukevat ja aluettaan kehittävät palvelunsa omien seutukuntiansa kehittämiskeskuksista. Siten siis nämä suomenkieliset saaristokunnat toimivat kahden seutukunnan kehittämiskeskuksen piirissä.⁵¹⁸ Kielirajan ylittävä työskentely koettiin joissakin haastatteluissa uudistavaksi voitoksi ja voimavaraksi, mikä oli esimerkiksi seuraavassa sitaatissa puhuvan haastateltavan näkemys.

H: Joo, vielä yks asia, kun sää tätä identiteettiasiaa tässä mietit, niin yks mielenkiintoinen asia mun mielestä oli se alkuvaihe silloin, kun [Saaristomerellä] kehittämiskeskusta lähdettiin perustamaan, niin [Varsinais-Suomen] liitolla oli niin kun, jotta [...] saataisiin tukea itse kehittämiskeskuksen hallinnointiin alkuvaiheessa kaks kolme vuotta, niin ehdoksi pantiin se, että suomenkielisen saariston on saatava olla mukana. Ja se oli musta äärettömän hyvä asia. Ja se oli oikeestaan ensimmäistä kertaa historiassa, kun niin kun määrätietosesti ajettiin sitä, että suomenkielinen ja ruotsinkielinen saaristo niin kun on yhdistyttävä ja nähtävä sen kielirajansa yli. Että kieliraja ei palvele ketään muuta kuin poliitikkoja.⁵¹⁹

Toisissa haastatteluissa tilanne koettiin toimia ja voimia hajottavaksi. Nähtiin, että saaristoalueella toiveissa elävä kaksikielisen saariston kehittäminen yhtenäisenä alueena ei tässä kokonaisuudessa pääse helposti toteutumaan. Suomenkieliset saaristokunnat jakautuivat tavoitteiltaan eri suuntiin ja ruotsinkielisten puolella oli halu jatkaa työskentelyä oman kielialueen kesken. Lisäksi pienet kunnat suurissa seutukunnissa kokivat jäävänsä omine tavoitteineen syrjään.⁵²⁰ Tämä näkyy esimerkiksi seuraavasta sitaatista.

H: Jatkos [...] tulemaan sillä tavalla nimen omaan, että etukäteen pitää tehdä semmoset suunnitelmat, miten mitään aluetta kehitetään, mihin satsataan, kuinka paljon siihen suhteellisesti ottaen pannaan markkoja tästä koko osuudesta, mitä tullaan saamaan ja mitkä on niitä painopisteitä ja miten sitä toteutetaan, niin se tapahtuu seutukuntapohjaisesti. Se on aika älytöntä, jos sitten Åbolandilla, Turun seutukunnalla ja Vakka-Suomella on ihan erilaiset tavoitteet saariston suhteen ja pitäis luoda yhtenäistä saaristoa, niin tähän on ihan niin kun käveltäs näin päin. [...] Jos pitäis puhua vakavasti alueen kehittämisestä, niin nää [Turun ja pienten saaristokuntien] intressihän nyt ei oo välttämät tietysti ihan ristiriitaset, mut on kuitenkin mittakaavallisestikin niin erilaiset, et ei siit voi syntyä niin kun järkevää. Mut mää en tiä siis nää on nyt jo niin nää Nuts-aluejako, mikä EU:s on tehty, johon tää seutukuntahommakin perustuu, niin miten sen sit pystyy muuttamaan. Ja ilmeisesti on jopa niin, että ainakaan näillä vakkasuomalaisilla saaristokunnilla, eli Taivassalol ja Kustavilla ei oo edes halua tänne. Sit taas joku Merimasku on niin voimakkaasti suuntautunu Turkuun päin, et ei niitä kiinnosta tää saaristo. Ne haluaakin olla Turun imussa. Et tää on must semmonen oikeen todella paha uhka tälle alueelle.

KS: Joo, Rymättylä tuota?

H: No, sekin on aika pitkälti kuitenkin Turkuun päin sitten. Onhan siel. Siel tietysti on suurehkokin saaristo-osa, että heitä varmaan osittain kiinnostaa tää homma, mut se on kans vähän niin kun harakka tervatulla katolla, et tota ja Askainen nyt sit on aika vähän saaristokunta kuitenkin loppujen lopuks.

KS: Joo, mihin seutuun Askainen kuuluu?

518 TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/406; TYKL/SPA/407; TYKL/SPA/408; TYKL/SPA/409; TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/417; TYKL/SPA/422; TYKL/SPA/426; TYKL/SPA/427.

519 TYKL/SPA/422; ks. myös TYKL/SPA/406.

520 TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/406; TYKL/SPA/407; TYKL/SPA/408; TYKL/SPA/409; TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/417; TYKL/SPA/422; TYKL/SPA/426; TYKL/SPA/427.

H: Turun. Kyl ne samaan kuuluu kaikki, et ja tätä Turun seutukunnan kehittämistähän sit niin kun pitäs tehdä sen, TAD-Centren [eli Turun seutukunnan kehittämiskeskuksen], ja nyt jatkos on nimenomaan niin kun tarkoitus se, että ilmeisesti ihan lähiaikoina Varsinais-Suomen liitto tulee antamaan näille seutukuntien kehittämiskeskuksille, joita jokaisella seutukunnalla on omansa. Vakka-Suomes on omansa ja Loimaan seutukunnalla ja Salo, näil on omansa, niin nimenomaan tehtävän laatia sen, se tulee olemaan seitsemän vuoden, siis, se on seitsemän vuotta seuraava ohjelmakausi, strategian siitä, et mihin kehitetään, miten kehitetään, millä rahoilla, kuka tekee ja miten tekee. Ja nyt sit täs menee pallo helposti hukkaan.⁵²¹

Organisaatioiden Turunmaa

Neljäs saaristoalueella toimiva seutukunta on Turunmaan seutukunta, joka koostuu kokonaan kaikista enemmistöltään ruotsinkielisistä saaristokunnista. Haastattelujen mukaan kielen ja saariston yhdistävä merkitys on sille suuri. Ruotsin kieli ja saaristo ovat vaikuttaneet myös seutukunnan rajautumiseen. Turunmaan alueellisen kehittämisen strategiaa luotiin Saaristomeren kehittämiskeskuksessa, jossa samalla yllä esitettyyn tapaan edistettiin saaristoasioiden kehittämistä myös suomenkielisten saaristokuntien alueella. Turunmaan seutukunta jakautuu yhteistyösuhteissaan sisäisesti kahtia itäiseen ja läntiseen Turunmaahan. Toisaalta sen sisällä näkyy Paraisten ja alueen muiden kuntien välinen juopa. Mutta kaikkiaan haastatteluissa kerrotaan, että Turunmaa toimi tiiviisti myös kokonaisuutena.⁵²²

Turunmaan alueella on paljon erilaista institutionaalista yhteistyötä jo vanhastaan. Yksi keskeinen kokoava toimija siellä on ollut kuntien ja yhdistysten vuonna 1975 perustama Åbolands kulturråd. Se toimi alueen ruotsinkielisiä yhdistävänä organisaationa ja sen työtä toteutti kulttuuriasiamies. Se oli toiminut siis jo pitkään ennen seutukuntien perustamista. Sen toiminta-alueena oli koko Svenskfinlandin Turunmaa, johon kuuluivat Turunmaan seutukunnan kahdeksan kunnan lisäksi Särkisalo ja Turku ruotsinkielisen väestön osalta. Taloudellista tukea toiminnalleen se on saanut suomenruotsalaisilta säätiöiltä, joista haastatteluissa mainittiin Föreningen Konstsamfundet ja Svenska Kulturfondet. Åbolands kulturråd on toteuttanut hyvin paljon erilaisia alueellista vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa tukevia kulttuuritapahtumia. Sillä on ollut toimintaa yhteistyössä muun Suomen suomenruotsalaisen väestön kanssa. Lisäksi sillä on ollut yhteishankkeita Varsinais-Suomen suomenkielisen saariston kanssa jo ennen Suomen EU-jäsenyyden aikaa. Vuonna 1985 se käynnisti Turunmaan kuntien viranomaisten ja päättäjien yhteistyötapaamiset, joista muodostui säännöllinen Turunmaan kuntakokous (*Åbolands kommunalstämma*). Sen suuri merkitys pitkäjänteisesti Turunmaan kuntia kokoavana ja yhdistävänä keskustelufoorumina sekä keskinäistä tukea edunvalvontatilanteissa antavana verkostona tuotiin haastatteluissa esille.⁵²³

521 TYKL/SPA/402.

522 TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/418; TYKL/SPA/422; TYKL/SPA/427; TYKL/SPA/429; TYKL/SPA/432; TYKL/SPA/434; TYKL/SPA/436; liite 1, kartta d.

523 TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/417; TYKL/SPA/420; TYKL/SPA/429; TYKL/SPA/432; Bröckl 2005, passim.

Åbolands kulturrådin ja muiden Turunmaata kokoavien organisaatioiden pitkän toiminnan myötä siellä on paljon sisäistä vuorovaikutusta. Ihmiset ovat tulleet keskenään tutuiksi ja alue hahmottuu kokonaisuutena organisaatioiden toimissa, vaikka lukuisten toimijoiden verkostossa on ilmennyt myös jonkinasteisia jännitteitä aika ajoin. Turunmaan sisältä katsoen suomenkielinen pohjoinen saaristo nähdään tässä suhteessa erilaisena, koska sieltä puuttuu vastaava yhdistävä organisaatioiden verkosto, mikä näkyy seuraavassa sitaatissa.

H: Där är ju skillnaden nu mellan norra skärgården och oss, vi har ett väldigt utvecklat organisationsnät, men, just med vi har här då, inte bara föreningar utan förbund, distriktsförbund liksom, och det där, att, jag menar, Åbolands ungdomsförbund har alla föreningar liksom här då, under sig och, Åbolands fiskarförbund har alla fiskare som sina, och det där och.

KS: Och det gäller alltid Åboland, jo?

H: Åboland, jo, och sen det där sen, Lantbruksproducenterna, har då jordbrukarna under sig och så finns också Hushållningssällskapet som en sådan där gammal, [...] vi har Litteraturförening och som går över hela Åboland och, och sådant här att det finns, och Åbolands sång- och musikförbund för körerna.⁵²⁴

Lisäksi Turunmaa saa vanhaa perua olevaa symbolista voimaa ruotsinkielisenä saaristona kansallisuusaatteen myötä 1900-luvun alussa luodusta Svenskfinlandin Turunmaasta ja saaristosta yhtenä suomenruotsalaisuuden ilmentäjänä, mikä on luonut kulttuurisen kiinnikkeen paikallisten organisaatioiden toiminnalle ja rahoitukselle⁵²⁵.

Suomenkielisen saariston organisoimista saaristoon

Suomenkielisellä saaristolla ei ole vanhastaan ollut Turunmaata vastaavia aluetta kokoavia ja sitä muihin merkityksiin yhdistäviä symboleja. Yhteisyyden tunnetta pyrittiin kohentamaan Saariston kulttuuri- ja tietoyhteiskuntahankkeessa suomenkielisen saariston alueella Turun länsipuolella. Hanketta oli ideoitu jo 1980-luvun aikana suomenkielisessä saaristossa asuvien heikoksi koetun itsetunnon vahvistamiseksi. Toteutumaan se pääsi kuitenkin vasta Euroopan unioniin liittynessä Suomessa ja se sai EU-rahoitusta. Hankkeessa työskenneltiin suomenkielistä saaristoa yhdistävän identiteetin vahvistamiseksi. Siinä muun muassa nostettiin esille ja elvytettiin saaristotaitoja, tuotettiin lähinnä koululaisille tarkoitettu Saaristotietopankki Loisto Internetiin ja kehitettiin saariston koulujen kotimaisten ja vieraitten kielten opetusta monipuolisesti. Yhteistyötä tehtiin myös saariston kielirajan yli.⁵²⁶

524 TYKL/SPA/420.

525 Tätä olen käsitellyt tarkemmin luvussa 8. Ks. myös TYKL/SPA/429.

526 TYKL/SPA/406; TYKL/SPA/407; TYKL/SPA/408; TYKL/SPA/409; TYKL/SPA/410; Lehtimaa & Nurminen 1996, passim.; Nurminen 1997. Hankkeen nimi oli alkuun Saaristokulttuurihanke, mutta kolmen hankkeen yhdistämisen jälkeen siitä tuli Saariston kulttuuri- ja tietoyhteiskuntahanke. Olin myös itse toteuttamassa Saaristotietopankki Loistoa työryhmän yhtenä jäsenenä. Se löytyy osoitteesta www.wakkanet.fi/loisto.

Saaristoalueella on joidenkin haastattelujen mukaan esiintynyt ajatuksia laajasti kielirajan yli saaristoa yhdistävästä seutukunnasta. Mutta suomenkielisellä alueella on nähty, että Turunmaa haluaa pysyä omana alueenaan, koska on pystynyt RKP:n ansiosta ajamaan suhteellisen hyvin asioitaan, kuten seuraavasta sitaatista ilmenee.

H: En mää tiä, kuinka, olisko täältäkään haluttu kaikki [suomenkieliseltä alueelta Turunmaan seutukunnan osaksi Turun seutukunnan sijasta], mut osa ois varmaan täältä halunnu, et siin on ollu semmonen pelko, että, et sit, kun ne on aika hyvin saanu tää ruotsinkielinen saaristo hoidettuu monet asiansa pitkälti RKP:n ansiosta, niin tota, et nää tulis sitten niin kun saaliin jaolle nämä suomenkieliset kunnat.⁵²⁷

Ruotsalaisen kansanpuolueen (RKP) huolena olleiden saaristoasioiden tuottamat edut näkyvät kuitenkin myös suomenkielisen saariston alueella, millä on ollut vaikutusta esimerkiksi siihen, että RKP on saanut eduskuntavaaleissa suhteellisen paljon ääniä myös suomenkielisten saaristokuntien alueelta⁵²⁸. Toisaalta suomenkielisellä alueella ei seuraavassa haastattelusitaatissa kerrotun mukaan luoteta siihen, että yhteenliittyminen Turunmaan kanssa kuitenkin takaisi kunnollista tukea suomenkielisen saariston kehittämiseksi.

H: Niin, ehkä se nähdään, et ei me saatais sieltä sit sieltä Turunmaan sieltä Åbolandist semmost tukee, kun me saadaan Turun seudulta.⁵²⁹

Kielirajan ylittävän organisaation toiminnasta kerrotaan joidenkin haastattelujen mukaan, että siellä suomenkielisenä pääsee joukkoon mukaan silloin, kun siitä on hyötyä ruotsinkielisen alueen näkökulmasta. Tämä näkyy esimerkiksi seuraavasta sitaatista.

H: Sillon, jos ne [ruotsinkielisen saariston edustajat] tarvii jotain äänestystä sillai tulee joku tämmönen etukäteen juttu, niin sillon ne tulee mulle sanomaan, että ooks sää kuullu, et tämmönen sitten tulee, kun ne tarttee mun ääneni. Vaikka ei siel koskaan äänestyst tuu, mutta niitä sitten jauhetaan kuitenkin niin kauan, niin sillon ne niin kun varmistaa sen, et mää tiedän asian kanssa.⁵³⁰

Myös ruotsinkielisen alueen suunnasta kerrotaan eräässä haastattelussa, että yhteistyö suomenkielisen saariston kanssa ei aina kiinnosta, koska työskentely oman kielialueen eteen koetaan sitä tärkeämmäksi. Vaikka haastateltava toi tämän esille haastattelussa, hän sanoi, että tämä asia on sellainen, ettei sitä yleisesti voi tuoda julki. Toisaalta hän näkee, että saaristoalueet kielirajan eri puolilla ovat kulkuyhteyksiensä kautta muodostuvina toiminnallisina alueina niin erilliset, ettei yhteistoimintaa myöskään siten luontaisesti synny. Hänen näkökantansa näkyvät seuraavasta sitaatista.

H: [M]en att där [i arbetet av Skärgårdshavet utvecklingscentral] är nog finska kommuner också med att, men det är nog Åboland sen, där finns, alltid nog en diskussion, vi är inte så

527 TYKL/SPA/402; ks. myös TYKL/SPA/409.

528 TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja III, 6.5.1999; TYKL/SPA/402.

529 TYKL/SPA/409.

530 TYKL/SPA/404; ks. myös TYKL/SPA/407.

stressade över att finska delen, men, kanske, Houtskär och de som ännu är väldigt svenskt så är lite så där, torr när det gäller att ta med mera finska, just på grund av språket.

KS: Att de skulle vilja ha det där, tala enbart svenska?

H: Det verkar lite så, men att, vi kan inte säga det rent ut heller, det finns nog där en, sen är det ju också så ser du, trafikmässigt på det sättet att den finska skärgården så, har ju förstås Åboland som centralort men de kör ju andra vägar, att vi kommer ju, antingen från Kimito direkt till Åbo, eller sen kommer man via Pargas till Åbo, medan de här finska kommunerna går ju via Masku och den vägen, att vi ha, på det sättet är kommunikationerna inte bra mellan svenska skärgården och finska skärgården.⁵³¹

Vuodesta 1998 lähtien Turunmaan suomenruotsalaiset yhteistyöverkostot ovat liittyneet Uudenmaan vastaaviin Sydkustens landskapsförbundetissa, jonne Åbolands kulturrådın toiminta pääosin siirrettiin⁵³². Turunmaan seutukunta on osallistunut vuodesta 2001 lähtien sisäasiainministeriön SEUTU-hankkeeseen ja perusti sitä varten Turunmaan seutu ry:n. Se on korvannut Saaristomeren kehittämiskeskuksen, eivätkä suomenkieliset saaristokunnat osallistu enää sen toimintaan. Enemmistöltään suomenkieliset saaristokunnat ja saaristo-osakunnat perustivat vuonna 2004 oman epävirallisen seutukuntarajat ylittävän yhteistyöryhmänsä, jonka tavoitteena on keskinäisen yhteistyön vankistaminen ja vuorovaikutuksen kehittäminen Turunmaan seutu ry:n kanssa.

Saaristomeren kehittämiskeskus ja sen kanssa yhteistyössä toiminut Turunmaan Matkailuyhdistys ry. (*Åbolands Turistförening rf.*) toteuttivat ajoittain jyrkkänäkin esiintyvistä kielirajasta huolimatta useiden haastattelujen mukaan onnistuneita hankkeita, joissa suomen- ja ruotsinkieliset saaristoalueet toimivat hyvässä yhteistyössä. Yksi vuolaasti molemmin puolin kielirajaa haastatteluissa kehuttu hanke oli Saariston Rengastie-hanke (*Skärgårdens Ringväg*), joka toteutettiin EU-rahoituksella usean yhteistyökumppanin kanssa. Siinä luotiin saaristoa kiertävä ja kielirajan ylittävä matkailureitti, jota markkinoitiin yhdessä esimerkiksi reitin varrelta löytyviä matkailupalveluja esittelevän kartan avulla. Reitti kulkee Turusta läntisen Turunmaan halki suomenkieliselle saaristoalueelle ja takaisin Turkuun, tai päinvastoin. Muutamassa haastattelussa mainitaan, että alkuun oli hankala saada suomenkielisiä kuntia hankkeeseen mukaan. Työn edetessä ne kuitenkin näkivät sen myönteiset vaikutukset ja liittyivät joukkoon. Haastatteluissa mainitaan, että hankkeen ansiosta Houtskarın ja Iniön välille saatiin entistä huomattavasti paremmat yhteydet, samaten Iniön ja Kustavin välille, mikä paransi paitsi matkailijoiden, myös paikallisten asukkaiden kulkumahdollisuuksia. Haastatteluissa kerrotaan lisäksi, että reitti on houkutellut matkailijoita kiertämään saaristoa. Yhteismarkkinointi on tutustuttanut mat-

531 TYKL/SPA/427. Haastateltava viittaa Saaristomeren kehittämiskeskuksen marraskuussa 1999 julkaisemaan ohjelmaan, *Utvecklingsplan för Åboland år 2000–2006*, joka kattaa seutukunnan kehittämisohjelman vain Turunmaan kahdeksan kunnan alueen. Hän antoi ohjelman minulle haastattelun ohessa: TYKL/SPA/457.

Ennen teiden rakentamista 1900-luvun alkupuoliskolla kulkureitit poikkesivat nykyisten autoreittien mukaisista. Esimerkiksi läntisen Turunmaan läntisimmiltä osilta kuljettiin Rymättylään myllyyn tai Rymättylän kautta Turkuun, jolloin luonnolliset kulkuyhteydet ja asiointi loivat kontakteja nykyisin enemmän erillisten alueiden välille, tässä tapauksessa kielirajan yli: TYKL/SPA/398.

532 TYKL/SPA/416; TYKL/SPA/429.

kailuyrittäjiä toisiinsa yli kielirajan ja auttanut heitä kehittämään palvelujaan kasvaneen kysynnän ansiosta.⁵³³ Toisessa kielirajan ylittäneessä hankkeessa, TuMa-hankkeessa, tehtiin alueelle matkailustrategia. Myös tämä hanke sai joissakin haastatteluissa osakseen myönteistä huomiota, koska sen kerrottiin onnistuneen matkailualan yhteistyöverkoston luomisessa saaristoon.⁵³⁴

Yhteinen matkailumarkkinointi koko Varsinais-Suomen saaristossa oli yksi alueella elävä tavoite, jota esimerkiksi yllä mainitussa TuMa-hankkeessa ajettiin. Koko maakunnan alueella on toiminut useita paikallisia matkailuyhdistyksiä. Turunmaan matkailuyhdistys on niistä yksi. Eräässä haastattelussa kerrottiin, että ruotsinkielisellä alueella oltiin aikoinaan pettyneitä siihen, miten Varsinais-Suomen matkailuyhdistyksessä otettiin huomioon ruotsinkielisen alueen matkailun markkinointi. Sitä tarvetta täyttämään perustettiin oma Turunmaalla toimiva yhdistys. Keskustelu tämän Turunmaan Matkailuyhdistyksen toiminnan laajentamisesta myös suomenkieliselle saaristoalueelle oli ajankohtaista kenttätöittäni aikaan. Joissakin haastatteluissa mainittiin, että itsenäisyyden tarve kielialueen sisällä oli niin suuri, että suomenkielisiä kuntia ei siksi sen jäseniksi otettu. Siitä huolimatta Turunmaan matkailuyhdistyksellä on ollut toimintaa kielirajan yli vuodesta 1996 lähtien, jolloin tehtiin yhteinen esite ensimmäisen kerran koko Turunmaan ja pohjoisen saariston alueelle. Vuonna 2003 Turunmaan Matkailuyhdistys sulautettiin Turunmaan seutuun. Yhdistys kuitenkin markkinoi edelleen myös suomenkielisen saariston aluetta. Sen rinnalla saaristoalueella toimivat Naantalin Matkailu Oy ja suuremmalla volyymilla Turku Touring, jotka molemmat markkinoivat myös saaristoa.⁵³⁵

Varsinais-Suomen saaristo kansallisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä

Saaristoalueelta on organisaatioiden puitteissa kontakteja sekä kansallisiin että alkaa olla myös pohjoismaisia laajempiin kansainvälisiin tahoihin. Sisäministeriön alaisuudessa toimiva Saaristoasiain neuvottelukunta on yksi haastatteluissa mainittu kansallisen tason elin, jolla on merkitystä saariston elinolosuhteita kehitettäessä. Sen toimia ja siten myös saaristomääritystä ohjaa saaristolaki.⁵³⁶ Kansainvälisissä yhteyksissä suomalainen saaristo asettuu aivan toisenlaisten saarten ja saaristojen rinnalle. Silloin saariston määrittäminenkin kohtaa uusia haasteita, joista kerrotaan seuraavassa sitaatissa.

H: Sen när man ser ut i Europa på skärgårdsbegreppet, så kan man säga då att, där kan skärgård vara å grekiska öarna, där kan vara Sicilien till exempel och det kan vara typ något lik Kanarieöarna, är skärgård, men då pratar vi om samhällen redan som är mera, på ön finns kanske mera folk än i hela Finland så att det är ganska svårt det här att få dem att förstå ute

533 TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/406; TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/420; TYKL/SPA/422; TYKL/SPA/436. Sain Saariston Rengastietä esittelevän kartan yhdessä haastatteluistani: TYKL/SPA/446.

534 TYKL/SPA/422. TuMa-hanke julkaisi useita raportteja, joista yksi on *Saariston matkailustrategia*, Saaristomeren kehittämiskeskus 1998.

535 TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/406; TYKL/SPA/418; TYKL/SPA/420; TYKL/SPA/422; *Naantalin matkailu* 2007; *Turun ja Turunmaan saaristo* 2007.

536 TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/428; TYKL/SPA/432; TYKL/SPA/434; TYKL/SPA/436.

i Europa att i Finland med en sådan här splittrad skärgård så, finns det, de stora holmarna bor det några hundra människor på, och på de små holmarna bor det bara några få, och det här är ju liksom ganska svårt att, förstå, få dem att förstå [...] det finns många definitioner [av skärgården] och man använder ju olika definitioner beroende på, i vilket sammanhang det är liksom.⁵³⁷

Varsinais-Suomen liiton saaristolautakunnan keväällä 2007 järjestämässä Varsinais-Suomen saaristoseminaarissa esiteltiin vuonna 2001 toimintansa aloittanutta Euroopan laajuista pienten saarten verkostoa (*European Small Islands Network*), jossa Suomi on saaristoinen aktiivisesti mukana. Vuonna 2005 sen kuusi perustajajäsentä, Irlanti, Ranska, Ruotsi, Skotlanti, Suomi ja Tanska organisoituivat jämäkämmin ja siitä tuli *European Small Island Federation*. Verkoston avulla saaristojen elinolojen kehittämiseksi haetaan tukea eurooppalaisesta vertaisjoukosta, vaikka saaristot eri maissa määrittäisivätkin hyvin eri tavoin.⁵³⁸

Onko skärgård enemmän kuin saaristo?

Monet suomenkielisen alueen organisaatioissa toimivat näkevät, että ruotsin kieleen kytkeytyvä saaristoidentiteetti on pitkien, valtakunnallisen vähemmistöaseman ansioista hioutuneiden ja suomenruotsalaisten instituutioiden henkisesti, toiminnallisesti ja taloudellisesti tukemien perinteiden kautta vahvempi kuin suomenkielinen saaristo. Svenskfinlandin ruotsinkielinen saaristo tuntuu työntävän suomenkielisen saariston vähempiarvoiseen asemaan, mistä seuraava sitaatti kertoo.

H: En mäa tiedä, kuinka paljon se sitten on siihen kieleen sillä tavalla, että koska se on niin kun se kieli tuo jo semmosen tietyn niin kun ne on vähemmistö, niin tuota ne tuo semmosen, että ne on senkin takia niin kun niil on semmonen vahvempi identiteetti nimenomaan ruotsinkielisinä, et ne tiedostaa jotenkin olevansa tämmönen niin kun erityisryhmä. Mutta sitten se nimenomaan se saaristolainen identiteetti, niin kyllä se minusta on niin kun rakentunu sillä tavalla, että se on huomattavasti semmonen vahvempi ja kestävämpi ja se tulee niinkun kaikessa sillä tavalla. Se tulee kielen käytössä ja se tulee asenteessa ja se tulee siellä rintaäänessä, missä, et miten ne puhuu niin kun saaristosta, et kun siin on minusta niinkun ihan suuri ero. Et mäa niinkun oon kärsiny koko aika siitä, että semmosesta tietynlaisesta, että ei oltais kunnan saaristolaisia niinkun tällä [suomenkielisellä] puolella. Ja mäa kyllä huomaan sen näistä ihmisistä myös täällä, että mitenkä ne puhuu, niin se on niin heikko, että tuota noin ne on ehkä ollu niin puristuksissa. Täs on niin pieni ryhmä semmosia näitä oikeita suomenkielisiä saaristolaisia.⁵³⁹

Suomenkieliset instituutiot eivät kokemuksen mukaan anna samalla tavalla tukeansa saaristolle, mistä kertoo seuraava sitaatti puolueiden osalta.

537 TYKL/SPA/436.

538 TYKL/SPA/395; kenttätyöpäiväkirja VI, 26.4.2007 ja sen liitteenä oleva European Small Island Federationin esite.

539 TYKL/SPA/404, ks. myös TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/406; TYKL/SPA/433.

H: Et kyl RKP on niin kun ainut puolue, joka on tosissaan hoitanu saariston asioita. Siin on monta syytä. Siin on se syy tietysti, että niin suuri osa saaristolaisist on ruotsinkielisiä. Ja sit toisekseen se on sen kokonen puolue, et sen niin kun kannattaa satsata tämmöseen yhteen ryhmään. Taas jollekin isolle puolueelle, niin ne on niin pieni porukka, se saaristolaisten porukka, et mitä sitä kannattaa.⁵⁴⁰

Seuraavassa haastattelussa asetetaan odotuksia suomenkielisille säätiöille siitä, että niidenkin tulisi ruotsinkielisten vastaavien tavoin rahoittaa auliisti saaristoalueen toimintaa omalla kielialueellaan.

H: Det är ju det, det är de där fonderna, finska fonderna borde också nog, det är så viktiga saker liksom att hålla i den där och levandegöra den där skärgårdskulturen att också, där har ju våra fonder varit helt vänliga att de har pumpat, pumpat pengarna.⁵⁴¹

Kuten luvussa 8 kuitenkin totesin, suomenkielisellä saaristolla ei ole ollut minkään suomenkielisen organisaation puitteissa vastaavaa asemaa kuin ruotsinkielisellä saaristolla. Tämä koskee myös suomenkielisten rahastojen ja säätiöiden suhdetta saaristoon.

Suomenkielisen saariston hajanaisuus sekä sitä yhdistävien ja tukevien instituutioiden ja symbolien puute on kuitenkin havaittu siis myös ruotsinkielisellä puolella. Seuraavassa sitaatissa pohditaan sitä, että yhteistyö kielirajan yli on voinut olla suomenkieliselle alueelle opettavaisempaa kuin ruotsinkieliselle, koska suomenkieliseltä saaristoalueelta on puuttunut tottumus keskinäiseen yhteistoimintaan kaikkiaan. Ruotsinkielisellä alueella on jouduttu katsomaan oman, yhtenäisen ja monissa toimissa yhteen hioutuneen alueen rajan yli ja työskentelemään yhteistyössä suomenkielisen saariston kanssa. Suomenkielisellä alueella on jouduttu opettelemaan sekä saariston sisäistä yhteistyötä kaikkiaan, että työskenteleä kielirajan yli.

H: Jag tror nog att den finska skärgården kanske har, lärt sig en hel del också av det här utökade samarbetet för att, genom tiderna så kan man väl säga att Åboland har haft mycket nära samarbete medan man klart märker strukturen i de små finska skärgårdskommunerna, de samhällena har man kanske mera pynjat på i sin egen, omgivning och egen kommun, jag tror att det för dem har varit en ännu större lärdom än för Åboland.⁵⁴²

Suomenkielisen saaristoalueen näkymättömyys saariston kokonaisuuden osana tulee eräässä ruotsinkielisessä organisaatiossa työskentelevän henkilön haastattelussa esille myös siten, että koko saaristoaluetta koskeva käsite, Saaristomeri, nähdään vain ruotsinkielistä aluetta koskeviksi. Tämä näkyy seuraavasta sitaatista.

KS: Ja men du har den uppfattningen att gränsen av Skärgårdshavet inte utsträcker sig, inte till de här [finskspråkiga] områdena?

H: Jag har den uppfattningen men jag kan nog ha fel, det är klart, och i så fall, det är, jag har aldrig, jag har aldrig funderat på den här egentliga frågan eftersom det är presenterat som ett

540 TYKL/SPA/402.

541 TYKL/SPA/420.

542 TYKL/SPA/436.

faktum åt mig, det gäller det här området, och jag har inte ifrågasatt den egentligen själv alls, så det här, så jag vet inte hur den uppstått och därför antog jag bara att antagligen går den här Skärgårdshavets gräns mellan svenska och finska liksom där så att säga.⁵⁴³

Erityisesti organisaatioiden toiminnassa skärgård näyttäisi siis olevan enemmän kuin saaristo ja itsestään selvemmin saaristoa kuin saaristo suomeksi sanottuna on. Arjen toimissa ja käsitteissä saaristo näyttää olevan yleensä yhtä lailla saaristoa sekä suomeksi että ruotsiksi. Kielijaon sijaan siellä kummallakin kielialueella tulee esille saariston suhteellisuus enemmän tai vähemmän saaristona sen mukaan, kuinka etäällä manner saarelta on ja kuinka hankala saarelle on maakulkuneuvoilla päästä. Muutamia yksittäisiä poikkeuksia tästä kuitenkin on, jolloin saaristo korostuu ruotsinkielisenä alueena arjenkin tasolla. Kiinnostavan uuden ulottuvuuden saaristojen määrittymiseen tuo se, että Euroopan laajuinen saaristoyhteistyö alkaa 2000-luvulla etsiä muotojaan ja tulee vaikuttamaan asiaan myös Varsinais-Suomen alueella. Analysoin työni teorian valossa tässä esitetyt saariston alueelliset merkitykset seuraavassa luvussa.

543 TYKL/SPA/415.

15. Saariston symboliset rajat

”Desse vestfinske skärgårdsbor ha under sina resor lärt sig ett höfligt umgängessätt. De kläda sig på helgdagar nästan som herrefolk, bruka också gerna herrskapsmat vid deras gästabad. Det kan vara fattigt nog däremellan, när fisket slår felt; men skall det vara godt, så sparar man icke.”

Z. Topelius, *Boken om Vårt Land*, 1875, 195–196.

Saaristolaisuus arkisessa vuorovaikutuksessa

Oma saaristoalue arjen tuttuutena

Tässä luvussa jäsenän edellisen luvun etnografisen kuvailun mukaisen saariston ja sen eri yhteyksissä saamat moninaiset alueelliset määreet. Tarkastelen asiaa ensin tässä aluvussa saaristoarjen puitteissa ja sitten seuraavassa aluvussa organisaatioiden toiminnassa. Sen jälkeen kolmannessa aluvussa rinnastan nämä eri yhteyksissä tuotetut saariston määreet toisiinsa. Analyysini perustuu edellisessä luvussa esiteltyihin yksittäisiin kulttuurisiin ilmiöihin ilman, että tuon niitä kaikkia uudestaan esille. Ainoastaan joitakin haastattelusitaatteja nostan tässä toistamiseen tarkastelun kohteeksi selvyuden vuoksi.

Mikrotasolla yksittäisten ihmisten arjessa erilaiset saaristot rajautuvat ensinnäkin totunnaisuutena toimia tietyssä tutussa ympäristössä ja hahmottaa sitä tavanomaisin tavoin. Tämä tavanomaisuus on saaristossa tiheästi tunnettua, mutta se voi olla hallussa myös saariston oloja tuntevilla mantereella asuvilla. Se että saari on enemmän saari, kun se on täysin meren saartama ja muuntuu pikemminkin mantereen osaksi, kun silta yhdistää sen mantereeseen, on saaren käsitteen symbolisen sisällön sanaton itseäänselvyys saaristossa asuville ja siellä toimiville. Se tulee esille puheessa esimerkiksi silloin, kun lossisaarella asuva mainitsee saaristolaisiksi ulompana yhteysaluksen tai oman veneen avulla kotisaarilleen kulkevat ihmiset. Tai kun haastateltavat haastatteluissa joutuivat pohtimaan, että miksi heistä meriteitse kierrettävä maa-alue ei kuitenkaan ole saari eikä saariston osa. Tai kun sillalla mantereeseen yhdistetyllä laajalla saarella kirkkoineen kerrotaan asuvan kirkonkyläläisiä, ei saaristolaisia. Tai kun paraislainen asettuu puheessa saaristolaisen vastakohtaksi.

Nämä luonnehdinnat tulivat haastatteluissa esille muun puheen lomassa ilman, että silloin oli tarkoitus selkeäsanaisesti ja tietoisesti määrittää saarta, saaristoa tai saaristolaisia. Ne olivat siis tavanomaistuneina ja itsestään selvinä symboleina, joita ei niiden sisältöä selittäen argumentoitu kolmannuuden tasolla. Kun otin asian puheeksi ja pyysin kertomaan tarkemmin, mitä saari ja saaristo oikein ovat, haastateltavat joutuivat pohtimaan ja selit-

*Kuva 7. Lossi saapu-
massa Jumon rantaan
Iniössä. Valok. Katriina
Siivonen 1999.*

telemään ääneen näitä käsitteitä ja niiden joustavuutta. Toisaalta esimerkiksi lossisaarella asuva haastateltava piti päivänselvänä, että hän on saaristolainen ja hänen oma asuinsaa-rensensa on saari, toisaalta hän puhui ulompana asuvista saaristolaisista itseensä nähden toi-sina ja saaristolaisina. Käsitteisiin ja niiden käyttöön vaikuttaa konkreettinen fyysinen ympäristö eli se, missä meri velloo valtoimenaan tai talvisaikaan ehkä uinuu ajoittain pettävän jääpeitteen alla ja missä taas jalan alle on löydettävissä kiinteää maata tai ainakin ihmis-käsin rakennettu silta. Mutta käsitteisiin vaikuttavat myös tähän aineelliseen maailmaan yhdistetyt merkitykset, jotka ovat kirjavampia kuin pelkkä fyysinen meren ympäröimien saarten joukko antaisi näitä merkityksiä määrittäviä ja hiljaisina eläviä kulttuurisia sään-töjä tuntemattoman ensi olettamalta aavistaa.

Osa haastateltavistani oli miettinyt saaren, saariston ja saaristolaisuuden käsitteitä, tunsii niiden suhteellisuuden ja kykeni heti kertomaan sekä siitä, että ne määrittyvät tilannekohtaisesti ja määrittelijän mukaan eri tavoin että myös erittelemään niiden eri merkityksiä vuolaasti Saaristomeren ulkosaariston näkökulmasta lähtien esimerkiksi turkulaisiin, sisämaan saariston sisältäviin kansallisiin ja monenkirjaviin kansainvälisiin puhe- yhteyksiin asti.⁵⁴⁴ Tämä oli tavallista saaristo-organisaatioissa työskentelevillä, jotka olivat työssään joutuneet miettimään saaristonsa olemusta ja suhteuttamaan sitä muunlaisiin saaristoihin. Heillä kuitenkin nämä käsitteet elivät myös osana arjen käytänteitä. Heillä siis näiden käsitteiden arkinen toiseudenomaisena elävä tavanomaisuus oli nostettu tietoiseksi kolmannuuteen ja puettu hiljaisesta tiedosta sanoiksi, jotka oli helppo kysyttäessä ilmaista tai joiden mukaan oli helppo eri yhteyksissä toimia. Näin oli, vaikka välttämättä kaikkien eri näkökulmien tarkasta sisällöstä ei heilläkään ihan selkeää kuvaa ollut, kuten seuraavasta sitaatista näkyy.

H: [... S]kärgården där du har öar som är verkligt svårt att komma till och där då, är min skärgård, medan tar man, jag vet inte var en åbobo tänker exakt att skärgården börjar, men den börjar ganska snabbt där du ser kanske vatten första gången sen är du i skärgården redan, om sen du är i Turun saaristo eller Åbo saaristo, var den börjar vet jag inte men jag kan tänka mig att den börjar just utanför hamnen.⁵⁴⁵

Ulkosaaristoa todellisena saaristona painottavista näkökulmista huolimatta osa meri- alueen sisäsaariston suurilla saarilla asuvista pitää kotisaartaan saarena ja saariston osana asiaa sen suuremmin selittelemättä tai pohtimatta. Heidän arjen tavanomaisuudessa hiljaisena tietona elävä saaristonsa on alueena ja käsitteenä laajempi, mutta yhtä todellisesti saaristossa elävä kuin on saaristolle tiukemmat rajat asettavien oikeana pitämä ja ulompana merellä sijaitseva saaristokin. Toiset sisäsaariston siltasaarten asukkaat taas näkevät todellisten saarten ja saariston sijaitsevan vasta ulompana ja merellisen matkan päässä manta- reelta eivätkä lue omaa kotisaartaan siihen kuuluvaksi.

Sanattomalla itsestäänselvyydellä saariston ulkopuolelle putosivat Naantaliin, Turkuun ja Kaarinaan kuuluvat suuret saaret samaten kuin Piikkiön ja Halikon saaristo-osat. Nämä eivät saaristosta puhuttaessa tulleet puheeksi. Kysyttäessä tällaisesta suuresta saaresta sanottiin, ettei sitä yleensä saareksi mielletä, vaan esimerkiksi kaupungin osaksi. Symbolisella tasolla siis nämä saaret eivät ole saaria, vaan kaupunkia tai mannerta. Tätä ei kuitenkaan yleensä tuoda selkeäsanaisesti kolmannuutena esille edes saaristoa määriteltäessä. Niin vahva on kulttuurinen tottumus olla näkemättä niitä saariston osina. Merellisen saariston suunnasta myös sisä-Suomen järvi-alueiden saaristot jäävät todellisen saariston ulkopuolelle, vaikka ne saaristolain ja monien siitä seuraavien käytäntöjen mukaan saaristoa toisissa asiayhteyksissä ovatkin. Merialueen saaristoa on oman maakunnan ulkopuolellakin ja

544 TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/436.

545 TYKL/SPA/436.

se tuodaan puheissa saaristona esille. Kuitenkin oma ja tuttu saaristo rajoittuu Varsinais-Suomesta katsoen yleensä pohjoisimpana Uudenkaupungin kaupunkialueen kohdalle. Lännessä kontakteja on Ahvenanmaalle, mutta sitä kuvataan toisena saaristona omaan varsinaissuomalaiseen verrattuna. Idässä tuttu alue ulottuu jonkin verran Uudenmaan saariston puolelle. Etelässä saaristo rajautuukin mereen.⁵⁴⁶

Varsinais-Suomen saariston sisällä haastateltavilla on omia tutun oloisia pienempiä saaristoja, joiden rajat vaihtelevat yksilöittäin. Jonkinlaisiksi antroposemiosiksen tihentymiksi arjen käytänteistä nousevat kuitenkin muutamat alueet. Ulkosaaret ovat yksi antroposemiosiksen tihentymänä elävä alue, vaikka niillä asuvilta monesti puuttuukin tottumus vierailta edes lähimmillä naapurisaarillaan. Ulkosaaristo elää silloin siis enemmän selkeästi ilmaistavissa olevana tietona samankaltaisista yhdistävistä oloista ja siten käsitteellisenä yhteytenä, eikä konkreettisen itse saarilla käytävän vuorovaikutuksen kautta todentuvana tuttuna alueena. Alueen symbolista määrittymistä vahvistaa se, että sen saarten tarkka, yksiselitteinen ja yksimielinen luetteleminen on varmasti hankala tehtävä saariston käsitteen suhteellisuuden ja tilannesidonnaisuuden takia. Ulkosaariston symbolista statusta omana alueenaan tukee kuitenkin se, että se on aluetta, joka tiukimpienkin kriteerien mukaan on todellista saaristoa. Siellä asuvat todelliset saaristolaiset, jotka selviävät alueen haastavissa oloissa, pääsevät yleensä jäistä ylös, jos sinne putoavat, ja hallitsevat muutenkin saaristoympäristöön aikojen kuluessa sopeutuneen elämäntavan. Niin ainakin heiltä paikoin vaaditaan, vaikka nykyarjessa saaristossa pärjää myös ilman näitä taitoja.

Itäinen ja läntinen Turunmaa ja suomenkielinen, aluekehitystyön yhteydessä pohjoiseksi saaristoksi nimetty alue näkyivät haastatteluissa kukin omina tihentyminään, vaikka arkisissa toimissa niiden rajat eivät olleet ollenkaan selkeät. Joillekin oma ja tuttu ympäristö saattoi olla suhteellisen suppea, toisille laajempi. Mitään näistä alueista ei myöskään arkisissa yhteyksissä nimetty näillä nimityksillä. Ainoastaan itäiseltä Turunmaalta mainittiin kolme kirkonkylää samalle saarelle kokoava Kemiön saaren seutu saaren nimellä ja omaksi erottuvana alueenaan. Vastaavaa kahden kirkonkylän Otavan saarta ei haastatteluissa nimeltä mainittu. Kummaltakin kuitenkin kerrottiin kirkonkyläiden välisestä jännitteestä ja tasapainon hakemisesta kaikesta huolimatta vilkkaassa yhteistoiminnassa. Maanteiden luomat kulkuyhteydet yhdistävät nykyisin kullakin kolmella alueella, itäisellä ja läntisellä Turunmaalla sekä suomenkielisessä pohjoisessa saaristossa, saaria toisiinsa ja tuottavat eron kumpaakin muuhun alueeseen, joille niistä täytyy autolla kulkien mennä mantereeseen kautta. Kemiön saaren seutu on tälläkin tavalla oma kokonaisuutensa. Otavan saari on osana laajempaa maanteiden yhdistämää saarten rykelmää.

Haastateltavien joukossa on ihmisiä, joille vain oma saaristo näistä kolmesta alueesta oli tuttu ja muut olivat kuin valkoisia tuntemattomia seutuja mentaalisen kartalla. Niistä ei osattu välttämättä kertoa mitään. Erityisesti kieliraja Turunmaan ja suomenkielisten alueiden välillä näkyi erottavana rajana sen kummaltakin puolelta. Toisaalta kuitenkin mo-

546 Luvussa 2 kirjoitin, että tarkasteluni kohteena olevat saaristot täsmennyvät työni aikana. Tämä alue on laajimmillaan se saaristo, joka kentätöiden kautta hahmottui pääasiallisesti kentäkseni maastossa eri suuntiin ulottuvana alueena.

lemmilla puolilla kielirajaa asuvien ja kumpaakin kieltä puhuvien keskuudessa on myös runsas joukko ihmisiä, joiden oma saaristo on konkreettisen todellisesti kaksikielinen ja kielirajan ylittävä sekä maantieteellisesti että ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Tietoisuus kielirajasta tuotiin myös sanallisesti esille. Se saattoi silloin merkitä rajaa, jonka yli ei kontakteja juuri ollut, tai rajaa, jonka yli oli sekä sukulaisuussuhteita että muita kontakteja runsaastikin.

Nämä saaristojen tihentymät eivät siis tulleet haastatteluissa esille ulkosaaristoa, Kemiön saarta ja kielirajaa lukuun ottamatta nimettyinä symbolisina ilmentyminä mikrotasolla yksittäisten ihmisten arkisissa toimissa. Niiden tuttuus hahmottui tuttuudeksi siten, että kunkin ihmisen näkökulmasta etäämmällä oli alueita, joista he eivät juuri mitään tiedeet, eivätkä niistä siis myöskään haastatteluissa kertoneet. Ne olivat olemassa ensiyden ja toiseudenomaisina merkkeinä eli fyysisenä suhteena omaan lähiympäristöön, totunnaisina tapoina toimia siellä, mahdollisesti omassa kieliympäristössä, ja tottumattomuutena toimia alueen ulkopuolella.

Kieliraja oli kuitenkin olemassa myös kolmannuudessa ilmaistuna rajana. Sen yli oli yksilöllisellä tasolla kontakteja hyvin monenlaisissa tilanteissa. Jo kontaktit ja toisen kielen kohtaaminen tekevät rajan konkreettisen tietoiseksi ja osaksi yksilöiden toimintaa. Saaristossa asuu ja toimii paljon ihmisiä, jotka hallitsevat molemmat kielet sujuvasti. Toisilla kielitaito on huonompi, mutta haastatteluissa kerrotun mukaan kohtaamisista kuitenkin yleensä selvittiin ja asiat saatiin hoidetuksi, vaikka kielitaidottomuutta on välillä ollut molempiakin kieliä puhuvien keskuudessa. Vaikka kieliraja on tällöin tietoisena näkyvässä, se ei ole muodostunut sisällöltään sellaiseksi symboliseksi rajaksi, joka sulkisi toista kieltä puhuvat ulkopuolelleen. Kieliraja konkretisoituu yksittäisten ihmisten kohtaamisissa ja kertoo vain siitä, että sen toisella puolella ihmiset puhuvat toista kieltä ja viestin perille saamiseksi on ainakin jonkun osattava ainakin hiukan kumpaakin kieltä. Tavallista on, että ruotsinkieliset tuottavat mahdollisuuden vuoropuheluun käyttämällä suomea, vaikka ihan kaikki heistä eivät suomea osaakaan. Toisaalta on myös suomenkielisiä, jotka selviävät ruotsiksi ja hallitsevat sitä mahdollisesti hyvinkin.

Joidenkin ruotsinkielisten keskuudessa elää huoli siitä, että oma kieli häviää Suomesta. Syiksi siihen ajatellaan kaksikielisiä avioliittoja ja ruotsinkielisten hyvää suomen taitoa ja sen pohjalta helppoutta vaihtaa käyttökieli esimerkiksi perheessä ruotsista suomeksi. Omaa kieltä halutaan kaikkiaan vaalia. Yhtenä keinona on sen sitkeä käyttäminen varsinkin omalla, ruotsinkielisellä kotiseudulla, mitä enemmistöltään ruotsinkieliset saaristokunnat vahvasti ovat. Tämä voi ilmetä samalla suomen kielen torjumisena. Toisaalta se voi myös ilmetä aktiivisen tilan tekemisenä kumpaakin kieltä puhuville niin perheissä, suvuissa kuin yleisemmin koko saaristoalueella.

Yllä oleva analyysi kertoo antroposemiosiksen perusprosessista mikrotasolla, siis saaristoalueen määrittymisestä ihmisten keskinäisessä sekä ihmisten ja heidän fyysisen ympäristönsä välisessä arkisessa vuorovaikutusprosessissa. Saaristo saa siinä monenlaisia rajauksia.

Kokonaisuutena katsoen sen rajat ovat koko ajan liikkeessä, milloin tiukasti vain ulkosaa-riston suuntaan, milloin laveasti aivan mantereen tuntumaan, milloin rajautuen vain vai-keapäisyisiksi saariksi, milloin taas ottaen sisäänsä myös sillalla sujuvasti mantereeseen yh-distetyt laajat maat. Alueeseen identifioitumisen prosessissa omaksi mielletyt saaristoalueet suhteutuvat tähän perustaan ja muodostavat kirjon kunkin itselleen tutuksi kokemia alu-eita. Osittain tämä identifikaatio on tiedostamatonta ja ilmenee siten, ettei tuntematto-masta alueesta osata kertoa. Osittain identifikaatio on tietoista ja liittyy nimettyihin alu-eisiin tai rajoihin. Kielirajan kohdalla kiinnostavaa on se, että se voi ilmetä sekä identifioi-tumista rajaavana tekijänä että identifioitumisen kohteena. Jälkimmäisessä tilanteessa alue molemmiin puolin kielirajaa on omaksi koettua ja kielirajan kuuluminen tämän oman alueen sisälle on tiedostettua.

Organisoituja kiteytyimiä arjen käytänteissä

Joissakin yhteyksissä arkipuheessa on mukana myös väli- ja makrotasoilla tuotettuja sym-boleja. Aineistossani näkyi arjen saaristolaisuuden suunnasta kerrottuna se, että Turun-maan ruotsinkielinen saaristo nähdään joskus leimallisesti osana Svenskfinlandia, jolloin se rinnastuu alueena muihin Svenskfinlandiin kuuluviin alueisiin. Toisaalta ruotsinkie-lisen saariston kerrotaan kuuluvan ikiaikaiseen, sisäsuomalaisesta kulttuurista eroavaan, pohjoismaiseen pyyntikulttuuriin. Sisäsuomalaista ja siis suomenkielistä kulttuuria vasten asettuvana se määrittäyty ruotsinkieliseen kieliperheeseen kuuluvaksi. Kuten olen luvussa 8 todennut, kieliraja ei kuitenkaan ilmene materiaalisessa kulttuurissa näkyvänä rajana ja siis sen kummallakin puolella on samanlaisia työvälineitä ja menetelmiä esimerkiksi pyyn-nissä käytetty.

Näissä tilanteissa Turunmaan ruotsinkielinen saaristo kytkeytyy itseään ajallisesti ja alu-eellisesti laajempiin yhteyksiin. Valikoidut kulttuuripiirteet ja kieli nousevat symbolista yhteisyyttä ilmaisevina merkittäviksi, vaikka saariston konkreettiset pyyntikulttuurin piir-teet eivät symbolisen tarinan sisältöä noudatakaan. Tästä symbolisesta yhteydestä suomen-kielinen saaristo jää kokonaan ulkopuolelle. Se ei ole Svenskfinlandin osa. Saaristona se ei ole sisä-Suomen osa. Suomenkielisenä sitä ei nähdä pohjoismaisen, ruotsinkielisen kieli-perheen pyyntikulttuurin osana. Suomenkielisen saariston tekee näkymättömäksi se, että tällaiset saaristosta ja ruotsinkielisestä kulttuurista kerrotut tarinat kietoutuvat symboli-sesti niin vahvasti yhteen, etteivät ne jätä suomenkieliselle saaristolle omassa käsitteellisessä maailmassaan mitään sijaa.

Nämä symboliset kuvat eivät nouse saariston arjen käytänteistä, vaan saavat voimansa muualta. Toisaalta asiaa selittää 1900-luvun alussa teollisen ajan murroksessa kansallisuus-aatteen siivittämänä luotu Svenskfinland, jonka osiksi Turunmaa ja saaristo asettuvat, mitä olen käsitellyt luvussa 8. Toisaalta pohjoismaisesta pyyntikulttuurista puhunut haastatel-tavani kertoi ajatuksiensa perustuvan siihen tietoon, jonka hän oli saanut tällaisesta kult-

tuurista etnologisesta tutkimuksesta⁵⁴⁷. Koska kansatieteellisten kartoitusten mukaan kieli ei kuitenkaan määritä kulttuurissa pyyntimenetelmiä, näyttää tässä symbolinen tarina saariston ruotsinkielisestä pohjoismaisesta kulttuuriyhteydestä ohjaavan käsityksiä siihen, että erilaisten siellä vallinneiden pyyntimenetelmien käyttö nähdään kielellisesti määrittävänä. Ajattelu kulkee siten, että koska eri kielialueiden kulttuurit ovat erilaisia, täytyy niiden pyyntimenetelmienkin olla erilaisia, mikä näkyy seuraavasta sitaatista.

H: [...] och det tycker jag är väldigt intressant, att finns det faktiskt, gemensamma, fångstkultur, i de här yttre skärgårdstrakterna, som är liksom nordiskt, som har att göra med liksom en, en äldre, nordisk kultur alltså, jag lägger inte in liksom något, vet du värderingar i det här, men tycker att det är intressant, att jag säger inte att det är bättre att det är så, enbart att vi ska inte ha en kultur gemensam med det inre Finland, men jag tycker bara att det är så spännande.

KS: Jo, hur är det sedan med det här, finska kommunerna av skärgården, du minns inte att de har på något sätt med just det här fiske, är det annorlunda där?

H: Jag måste säga, att jag känner inte så bra till, annat än att det måste ju vara lite annorlunda, både fiskemetod och, liksom, det som man har fiskat också på Rimito och åt det hållet.⁵⁴⁸

Ruotsinkielisellä alueella siis ruotsinkielisyyden säilymisen puolustaminen ja ainakin joidenkin ajatuksissa ruotsinkielisen alueen symbolinen kokonaisuus ovat tärkeitä. Ne saavat vastaansa joidenkin suomenkielisten keskuudessa elävän ajatuksen siitä, että Suomessa tulee suomea käyttää, missä suomen kieli asettuu symbolina suomalaisuuden edellytykseksi. Näissä tilanteissa kieliraja symbolisena rajana saa myös toista kieltä ja sen käyttäjiä torjuvia ulottuvuuksia. Tämä torjunta voi olla selkeäsanaista ja ilmaistua kielteisyyttä, mistä aineistossani on esimerkki ruotsinkielisyyttä torjuvan suomenkielisen haastateltavan puheena⁵⁴⁹. Torjunta voi olla myös kulttuurista sokeutta nähdä toisen olemassaolo omilla ehdoillaan, mistä yllä oleva ajatus pohjoismaisesta, ei-suomenkielisestä pyyntikulttuurista on esimerkkinä. Samalla kuitenkin molempia kieliä puhuvien keskuudessa vieroksutaan toiseen kieleen kielteisesti suhtautuvia.

Mikrotason saaristoelämässä yksittäiset ihmiset kohtasivat myös muita väli- ja makrotasoilla tuotettuja kulttuurisia jäsennyksiä saaristosta ja saaristolaisista, mistä kerrottiin joissakin haastatteluissa. Saaristoelämää määrittävät lait tulevat makrotasolta valtionhallinnon taholta. Niistä saaristolaki koskee erityisesti saaristoa. Sen määritykset näkyivät ihmisten puheissa asiana, jotka on omaksuttu arkiajatteluun. Sen linjaukset saariston määrittymisestä ja niiden mukainen toiminta sopivat yhteen todellisen ja vaikeapääsyisen saariston symbolisen kokonaiskuvan kanssa. Kuten edellisen luvun haastatteluesimerkeistä kuitenkin näkyi, arkielämän todellisen saariston vaatimukset ovat välillä tiukemmat kuin lakiin pohjautuva valtioneuvoston kanta, ja arkiajattelu ohjaa näkemään lain perusteella

547 TYKL/SPA/441.

548 TYKL/SPA/441.

549 Ks. luvusta 14 viitteen 432 haastattelusitaatti; TYKL/SPA/397.

määrittyvän saariston suppeampana kuin se on virallisissa määrityksissä. Myös kielilain mukaiset periaatteet informaation ja palvelujen saamisesta kummallakin kotimaisella kielellä kaksikielisissä ympäristöissä oli arkiajatteluun vankasti omaksuttu piirre, jonka mukaan yleensä ilman muuta toimitaan. Kaksikielisen ympäristön itsestäänselvyys näkyy josain yhteyksissä myös kummeksuntana sen puutteesta yksikielisissä yhteyksissä, joissa laki ei kuitenkaan edellytä toimintaa kummallakin kotimaisella kielellä.

Välitason organisaatioiden edustajien ja mikrotasolla elävien yksittäisten ihmisten kohtaamisesta kertovat ne esimerkit, joissa yksikielisesti ruotsinkielisen kunnan edustajat olivat ottaneet yhteyden suomenkieliseksi henkikirjautuneisiin kunnan asukkaisiin ja kehottaneet kirjautumaan tai kirjaamaan lapset ruotsinkielisiksi, jotta kunnan status yksikielisenä säilyisi vielä ainakin seuraavan kunnan kielisuhteita määrittävän laskennan aikana. Tähän on voitu yhteisen edun nimissä suostua, mikä on samalla tarkoittanut luopumista omasta oikeudesta saada julkisen vallan taholta informaatiota ja palveluja omalla äidinkielellä. Tai nämä vaatimukset on voitu torjua, koska oikeutta omaan kieleen on pidetty yhteistä etua tärkeämpänä ja oma äidinkieli on haluttu siirtää myös lapsille heidän virallisena äidinkielenään. Tässä tilanteessa yksittäinen suomenkielinen ihminen lapsineen törmäsi välitasolla julkisen vallan edustamaan, symbolisesti tärkeään tarpeeseen säilyttää turunmaalainen ruotsinkielinen saaristokunta puhtaasti ruotsinkielisenä ja koki olevansa kunnalle uhka halussaan kasvattaa lapsistaan suomenkielisiä. Makrotasolla toimiva kielilaki ei kuitenkaan tue tällaisia välitason tavoitteita, mikä toi mikrotasolle selkeän oikeuden olla niitä noudattamatta.

Mikro-, väli- ja makrotasojen vuorovaikutus tuo mikrotason antroposemiosiksen prosessiin vankkoja kieliryhmiin liittyviä symboleja, joiden kytkökset teollisen ajan murroksessa luotuihin kansallisetnisiin symboleihin ovat näkyvissä. Saariston arkiselle määrittymiselle haetaan symbolista tukea myös saaristolaista, joka laadittiin pitkällisen prosessin jälkeen vuonna 1981 teollisen murroksen tuottaman saariston elinolojen heikkenemisen korjaamiseksi ja alueellisen kehityksen tueksi. Lisäksi mikro-, väli- ja makrotasojen vuorovaikutuksessa ilmeni niiden välinen määräysvalta ja välitason pyrkimys symboliseen alueen määrittämiseen siellä asuvan väestön kielen avulla.

Identifikaatioprosessit sekä identiteettien saaristoalueesta ja kielestä kertovat symboliset ilmentymät elävät siis kaikkiaan hyvin monimuotoisina saariston arjessa mikrotasolla tapahtuvassa vuorovaikutuksessa ja mikrotason kohtaamisissa väli- ja makrotasojen kanssa. Pääosin elämä on sopuisaa ja kummallakin kielialueella eletään saaristolaisina ja määritetään saaristoa hyvin samanlaisin äänenpainoin. Ulkosaariston myönteinen arvo ja sisäsaariston mantereisuus tunnetaan yhtä hyvin sekä suomeksi että ruotsiksi. Saaristoon identifioituminen määrittyy tuttuuden ja vierauden tunteen, symbolisten, mahdollisesti kielisuhteet sisältävien saaristokuvien sekä maan, meren ja siltojen muodostaman fyysisen ympäristön mukaan. Identifioituminen vaihtelee tilanteittain ja niissä kunkin yksittäisen ihmisen itselleen tärkeiksi kokemien toiminnallisten ja symbolisten painotusten perusteella.

Saaristo elää sekä kaksikielisenä että enemmän yksikielisenä niin suomeksi kuin ruotsiksi. Joissakin yhteyksissä varsinaissuomalaisen saariston arjesta löytyy symbolisia rajoja, jotka tuottavat vuorovaikutustilanteisiin jännitteitä. Niiden kanssa tasapainoillaan suurilla, useamman kirkonkylän saarilla. Samaten ne näkyvät ajoittain kielirajan ylittävässä vuorovaikutuksessa sekä mikrotasolla että mikro- ja välitason välisissä kontakteissa.

Symboliset saaristot organisaatioiden toiminnassa

Ruotsinkielisen saariston vallitsevuus 1900-luvulla

Kuten luvussa 8 toin esille, organisaatioiden toiminnassa saaristo on ollut kaksikielisyydestään huolimatta painokkaasti ruotsinkielinen 1900-luvun alussa, kun Svenskfinlandia ja Turunmaata sen osana luotiin symbolisina kokonaisuuksina ja saaristo liitettiin niitä ilmaisemaan. Saaristo oli Svenskfinlandin puitteissa laajasti eri sosiaaliryhmiä yhdistävä symboli. Luvussa 9 todetun mukaisesti suomen ja ruotsin kielten vastakkainasettelu kuitenkin vaikutti siihen, että symbolisesti suomenruotsalaisuuteen liitetyn saariston etujen ajaminen poliittisesti oli Suomessa hankalaa ennen kuin tilanne lientyi toisen maailmansodan jälkeen. Senkään jälkeen suoraa ja näkyvää suomenruotsalaisuutta ajavaa kielipoliitiikkaa ei ole pidetty sopivana. Tämä näkyy haastatteluaineistossani EU-ajan saaristossa seuraavassa sitaatissa, jonka otin hiukan laajempaan esille myös edellisessä luvussa.

H: [D]är [i arbetet av Skärgårdshavets utvecklingscentral] är nog finska kommuner också med att, men det är nog Åboland sen, där finns, alltid nog en diskussion, vi är inte så stressade över att finska delen, men, kanske, Houtskär och de som ännu är väldigt svenskt så är lite så där, torr när det gäller att ta med mera finska, just på grund av språket.

KS: Att de skulle vilja ha det där, tala enbart svenska?

H: Det verkar lite så, men att, vi kan inte säga det rent ut heller.⁵⁵⁰

Saaristopoliitiikka on siis keino edistää suomenruotsalaisten elinolosuhteita ilman että kielipoliitiikka tulee liian suoraan esille. Haastatteluaineistossani tämä näkyi muun muassa siinä, että nimenomaan enemmistöltään ruotsinkieliset saaristokunnat ajoivat saaristolautakunnan perustamista Varsinais-Suomen liittoon, kun sitä uudistettiin 1990-luvun alussa siinä yhteydessä, kun aluehallintoa integroitiin Euroopan unionin hallinnollisiin rakenteisiin sopivaksi. Lautakunnan alueeksi tuli sama kuin sitä edeltävällä Varsinais-Suomen maakuntaliiton saaristotoimikunnalla oli sen toiminnan alusta, vuodesta 1973 lähtien. Tämä alue ei kata koko maakunnan alueen lain mukaan määrittyvää saaristoa, jonka mukaan Varsinais-Suomen liitto muuten saaristotoimiaan on EU-ajan Suomessa suunnannut. Lautakunnan ulkopuolelle jää yksinomaan suomenkielisiä saaristoalueita. Mukana ovat kielirajan molemmilta puolilta saaristokunnat, joiden keskustat kirkkoineen sijaitsevat saarilla, vaikka siltayhteys mantereelle ja saaren laajuus näiden saarten luon-

550 TYKL/SPA/427.

netta todelliseksi saariksi symbolisesti miellettyinä vähentäisikin. Keskiajan murroksessa alueelle vakiintunut kirkko sekä teollisen murroksen aikana kehittyneet nykyiset kunnalliset organisaatiot ja saariston symbolinen ruotsinkielisyys ovat tässä jäsentämässä saaristoa lautakunnan toimialueena. Näistä symbolista ruotsinkielisyyttä ei argumentoida selkeäsanaisesti kolmannuudessa muutoin kuin ehkä sopivissa tilanteissa suomenruotsalaisten kesken. Se ilmenee politiikan käytänteissä. Kun symboli ei ole argumentoituna esillä, siihen on vaikea puuttua. Toimiin tavanomaistunut symboli on siksi hyvin vahva ja sen on mahdollista elää suhteellisen muuttumattomana.

Toimien kautta ensiydessä ja toiseudessa todentuvat symbolit välittyvät organisaatioiden toiminnassa ihmisiltä toisille. Tällöin ne eivät välttämättä tule ollenkaan tietoisina kolmannuudessa argumentoiduiksi puheessa eivätkä yksittäisten ihmisten miellissä heidän omina mietteinään. Ne välittyvät tavanomaistuneina toimintamuotoina ja tiedostamattomina symboleina. Tämä tilanne näkyy seuraavassa haastattelusitaatissa, joka oli esillä myös edellisessä luvussa. Siinä Saaristomeri saa ruotsinkielisen saariston merkityksen, vaikka se tosiasiaa kattaa myös suomenkieliset saaristoalueet. Tulkintaa ohjaa totunnainen toiminta ruotsiksi ja ruotsinkielisellä alueella. Haastateltava on omaksunut kyseisen Saaristomeren merkityksen käytänteiden kautta ja asiaa tietoisella tasolla miettimättä. Taustalta selittäväksi, mutta lausumattomaksi ja tiedostamattomaksi tekijäksi nousee saariston vahva symbolinen leima ruotsinkielisenä.

KS: Ja men du har den uppfattningen att gränsen av Skärgårdshavet inte utsträcker sig, inte till de här [finskspråkiga] områdena?

H: Jag har den uppfattningen men jag kan nog ha fel, det är klart, och i så fall, det är, jag har aldrig, jag har aldrig funderat på den här egentliga frågan eftersom det är presenterat som ett faktum åt mig, det gäller det här området, och jag har inte ifrågasatt den egentligen själv alls, så det här, så jag vet inte hur den uppstått och därför antog jag bara att antagligen går den här Skärgårdshavets gräns mellan svenska och finska liksom där så att säga.⁵⁵¹

Kyseessä on organisaatioiden kentässä enemmistöltään ruotsinkielisten saaristokuntien alueella toimiva ihminen. Hannerzin ajatusten mukaisista organisaationaalisista kehysistä julkishallinnollisissa yhteyksissä on siis mukana myös rutiininomaiseksi tavanomaistunutta ja itseään toistavaa symbolista ainesta toisin kuin Hannerz asian määrittää. Yhtäältä juuri tavanomaistumisensa kautta se ylläpitää määrittelyvaltaa, säilyy kyseenalitamattomana ja vie antroposemiosiksen prosessissa esimerkiksi tässä Saaristomerta pelkkään ruotsinkieliset alueet kattavana symbolina edelleen. Saariston symbolinen ruotsinkielisyys tulee tällöin esille vain ensiyden- ja toiseudenomaisina.

Ajoittain saariston symbolinen ruotsinkielisyys ilmenee suomenkielisiä ulkopuolelleen sulkevana yhteistoiminnan muotoina ja sanattomana viestintänä. Tästä kertoo seuraava haastattelusitaatti, joka oli niin ikään hiukan laajempaan esillä jo edellisessä luvussa.

551 TYKL/SPA/415.

H: Mutta sitten se nimenomaan se [ruotsinkielinen] saaristolainen identiteetti, niin kyllä se minusta on niin kun rakentunu sillä tavalla, että se on huomattavasti semmonen vahvempi ja kestävämpi ja se tulee niinkun kaikessa sillä tavalla. Se tulee kielen käytössä ja se tulee asenteessa ja se tulee siellä rintaäänessä, missä, et miten ne puhuu niin kun saaristosta, et kun siin on minusta niinkun ihan suuri ero. Et määh niinkun oon kärsiny koko aika siitä, että semmosesta tietynlaisesta, että ei oltais kunnon saaristolaisia niinkun tällä [suomenkielillä] puolella.⁵⁵²

Yhteistoiminnan muodoista laaja yhdistysten ja muiden institutionaalisten rakenteiden verkosto tuottaa Turunmaalla koko alueen kattavaa yhteenkuuluvuuden tunnetta välitason organisatorisessa toiminnassa. Myös kunnat ovat symbolista alueellista yhteisyyttä vahvistavassa yhteistoiminnassa mukana. Yksi niitä tiiviisti toisiinsa sitova toiminnan muoto on ollut Åbolands kulturrådetin 1980-luvulla käynnistämä ja vuosia säännöllisesti kokoonnutunut Turunmaan kuntakokous. Lisäksi ruotsinkieliset säätiöt ja rahastot tukevat suomenruotsalaista yhteisyyttä, joten esimerkiksi Turunmaalla toteutettu toiminta on niiltä saanut rahoitusta. Suomenkieliselä saaristoalueella ei ole vastaavaa niitä yhteen sitovien organisaatioiden verkostoa. Suomenkielisten rahastojen ja säätiöiden toiminta suuntautuu muualle, eikä niillä ole samanlaista symboleihin nojautuvaa tarvetta tukea saaristoa, vaikka sitä niiltä ruotsinkieliselä taholla yhdessä haastatteluistani odotettiinkin. Ruotsinkielisen saariston yhteisyys saa toisaalta tukea saariston ilmaistusta tai ilmaisemattomasta symbolisesta ruotsinkielisyydestä. Toisaalta alueen sisäinen organisaatioiden yhteistoiminta myös toiminto toiminnolta vankistaa tätä symbolia sanattomalla itsestäänselvyydellä antroposemiosiksen prosessissa.

Poliittisen painoarvon saamiseksi kansallisella tasolla on eduksi, että myös suomenkielinen merialueen saaristo ja sisä-Suomen järviseutujen saaristot ovat mukana saariston alueellisessa kokonaisuudessa organisaatioiden toiminnassa. Saaristolain perustalta niin onkin ja sitä kautta myös monissa tähän lakiin tukeutuvissa toimitissa eri hallinnollisilla tasoilla. Näissäkin yhteyksissä saariston sanaton symbolinen ruotsinkielisyys tulee joskus esille toiseudessa elävissä yhteistoiminnan muodoissa, joissa ei aktiivisesti oteta mukaan suomenkielisiä alueita, jollei tarvetta ole. Tämä tulee esille toisaalta siinä, että suomenkieliselä saaristoalueilla ei ole luottamusta siihen, että niiden etu huomioitaisiin kielirajan ylittävässä saaristoyhteistyössä, toisaalta kokemuksina saaristo-organisaatioiden toiminnasta käytännössä. Viimeksi mainitusta on esimerkki seuraavassa haastattelusitaatissa, joka oli esillä myös edellisessä luvussa.

H: Sillon, jos ne [ruotsinkielisen saariston edustajat] tarvii jotain äänestystä sillai tulee joku tämmönen etukäteen juttu, niin sillon ne tulee mulle sanomaan, että ooks sääh kuullu, et tämmönen sitten tulee, kun ne tarttee mun ääneni. Vaikka ei siel koskaan äänestyst tuu, mutta niitä sitten jauhetaan kuitenkin niin kauan, niin sillon ne niin kun varmistaa sen, et määh tiedän asian kanssa.⁵⁵³

552 TYKL/SPA/404.

553 TYKL/SPA/404; ks. myös TYKL/SPA/407.

Pohjoismaisessa saaristoyhteistyössä hallitsi alkuun 1970-luvulla sanaton itsestäänselvyys toimia ruotsiksi ja ruotsinkielisellä alueella. Ajatusta tuki pohjoismaisesta yhteisyydestä kerrottu ja sitä symbolisesti vahvistava tarina pitkästä jaetusta historiasta Ruotsin vallan alla. Se pitää myös historiallisesti todennettuina toimina paikkansa, mutta ei sellaisena rajoitu vain ruotsinkielisen saariston alueelle. Vähitellen tässä yhteistyössä herättiin huomaamaan, että suomenkielisetkin saaristokunnat tulisi ottaa siihen vahvemmin mukaan, mihin pyrittiin myös käytännössä. Pohjoismaisen toiminnan konkreettinen ja symbolinen ruotsinkielisyys sekä suomenkielisten alueiden asukkaiden heikko ruotsin kielen taito ja tottumattomuus lähteä mukaan pohjoismaiseen toimintaan kuitenkin piti suomenkielisten osallisuuden ohuena, vaikkakaan ei olemattomana. Saariston ruotsinkielisestä leimasta huolimatta yhteistoimintaa kielirajan yli kuitenkin siis oli organisaatioiden toimissa. Maakuntaliiton saaristotoimikunta sekä saaristolaki ja sen tuomat saariston määritykset kattoivat myös suomenkielisten saariston alueita, mikä ohjasi paitsi pohjoismaista, myös muuta varsinaissuomalaista saaristoalueen yhteistoimintaa. Toisaalla myös Åbolands kulturråd teki yhteistyötä kielirajan yli kulttuurihankkeissaan ennen Suomen jäsenyyttä Euroopan unionissa.

Saaristo Euroopan unioniin integroidussa Suomessa

Kielirajan ylittävä yhteistyö tuli selkeäksi tavoitteeksi kuitenkin vasta, kun Suomi liittyi Euroopan unioniin. Yhteistyöhön motivoi mahdollisuus sen avulla saada alueelle huomattavia summia Euroopan unionin aluekehitystyön tukina. Saariston yksikielinen alue olisi ollut eurooppalaisessa kontekstissa liian pieni mahdollisesti jo toteutuakseen esimerkiksi rahoitettuna yhteisöaloitteina. Laajemman alueen avulla saadun EU-tuen kokonaismäärä oli myös mahdollista saada suuremmaksi. Suomenkielisellä puolella ajatuksissa siinsi toiveiden kuva kielirajan ylittävästä yhtenäisestä saaristosta. Toisaalta kuitenkin haastatteluissa näkyy kummaltakin kielialueelta esitettynä myös tietoisuus siitä, että suomenkielisten alueiden edut eivät helposti pääse toteutumaan kielirajan ylittävässä yhteistyössä.

Pohjoismaisessa saaristoyhteistyön organisaatiossa käynnistettiin Euroopan unionin yhteisöaloitteisiin kuuluva Turusta Tukholmaan ulottuvan saaristoalueen Interreg-toiminta. Sen toimialue oli Varsinais-Suomen osalta sama kuin pohjoismaisessa saaristoyhteistyössä, vaikka muuten hiukan sitä laajempi. Entistä huomattavasti suuremmat alueelle käytettäväksi tuleet aluekehityksen rahat houkuttelivat ihmisiä hakemaan hankerahoitusta ja tulemaan sitä kautta toimintaan mukaan kummaltakin puolelta kielirajaa. Tässä yhteydessä kieliraja nousi esille kiistanä, joka näkyi osittain haastatteluissani, osittain havainnointiaineistossani. Suomenkieliseltä alueelta huomautettiin, että Interreg-ohjelmasta ei ollut ensimmäisellä ohjelmakaudella riittävästi tarjolla suomenkielistä informaatiota hankehaakuja suunnitteleville. Lisäksi kielitaidon kehittämiseksi käynnistetty, kolmivuotiseksi aiottu hanke haluttiin supistaa kaksivuotiseksi. Interreg-ohjelman toteuttaminen sai kielirajan molemmilta puolilta osakseen myös muuta kritiikkiä puutteista jääviysasioissa, ra-

havarojen ylittämistä kaikkiaan, Skärgårdssmak-hankkeen liiallisesta hallitsevuudesta ohjelman toteuttamisessa ja vaikeapääsyisen ulkosaariston liian vähästä huomioimisesta. Saaristoalueella koettiin siis, että suomenkielisten alueiden lisäksi syrjään jäi symbolisesti keskeinen ulkosaaristo.

Tässä tutkimuksessa en lähde analysoimaan sitä, miten Interreg-ohjelman rahavaroja on käytetty ja miten ne ovat jakautuneet koko laajalle saaristoalueelle esimerkiksi asukasmääriin, hankehakemuksiin tai niissä haettuihin rahamääriin nähden. Sen sijaan analysoin sitä, miten saaristoa määrittävät symbolit tai tavanomaistunut symbolinen toiminta näkyvät Interreg-ohjelman toteuttamisessa. Sanaton tottumus ruotsinkielisen kielialueen sisällä toimimiseen ohjasi toimintaa silloin, kun Pohjoismaisen saaristoyhteistyön puitteissa Interreg-ohjelman toteuttaminen käynnistyi. Vaikka jo pelkän pohjoismaisen yhteistyön aikaan oli molemmin puolin kielirajaa todettu, että suomenkieliset alueet tulee saada paremmin yhteistoimintaan mukaan, toden teolla kiinnostus tähän heräsi varsinkin suomenkielisellä puolella vasta Interreg-ohjelman käynnistymisen myötä. Strategisesti koko alueelle oli tärkeää, että Varsinais-Suomesta kielirajan ylittävä saaristo oli mukana toiminnassa. Kuitenkin käytännössä sanattoman viestinnän tasolla suomenkieliset kokivat edelleen jäävänsä syrjään. Lausumattomaan symboliseen ruotsinkielisen saaristoalueen yhteisyyteen ja sanattoman viestinnän tasolla toimivaan tämän yhteisyyden todentamiseen on hankala puuttua virallisissa yhteyksissä. Ne eivät olleet verbaalisti argumentoidussa symbolisessa muodossa ilmaistuina ja keskustelun alaisina julkisina asioina esimerkiksi asiakirjoissa tai seminaariesitelmissä. Siitä huolimatta ne olivat asioita, jotka antroposemiosiksen prosessissa olivat mukana ja vaikuttivat ihmisten toimintaan ensiyden- ja toiseudenomaisina organisaatioiden toiminnassa. Saaristoalueella nähtiin kummallakin puolella kielirajaa, että sen eri osa-alueiden sisäinen tottumus yhteistoimintaan vaikutti siihen, miten mikäkin alue pääsi yhteistoimintaan mukaan. Kielirajan nähtiin vaikuttavan voimakkaasti. Esille tuotiin myös se, että Varsinais-Suomi kokonaisuutena on syrjässä Ahvenenmaan ja Tukholman saaristojen vahvasta tottuksesta keskinäiseen yhteistyöhön. Lisäksi ulkosaariston koettiin olevan syrjässä toiminnan ytimeistä. Kiistaa kuitenkin oli siitä, mikä vaikutus totunnaisella vuorovaikutuksella sekä symbolisilla rajoilla ja alueilla oli konkreettisiin rahavirtoihin, niiden vahvuuksiin ja suuntiin. Rahavirtojen kulkuun en tässä siis tarkemmin puutu. Selvää on kuitenkin, että näillä symbolisilla rajoilla ja alueilla on suuri merkitys sekä ilmaistuina symboleina että erityisesti tavanomaistuneena ja tiedostamattomana toimintana, jota on saaristossa aktiivisesti organisaatioiden kentässä toimivienkin vaikea konkreettisesti osoittaa ja johon on siksi vaikea puuttua.

Suomen Euroopan unionin jäsenyyden toisen ohjelmakauden valmisteluvaiheessa keskustelua kieliasiasta käytiin kuitenkin paljon ja asioita tuotiin esille verbaalilla tasolla. Kielirajaa tehtiin nähtäväksi ja alueiden nimityksiä pohdittiin ja arvioitiin. Sekä suomen- että ruotsinkieliselle saaristolle haettiin aktiivisesti näkyvää paikka organisaatioiden toiminnassa. Suomenkielisten kokemus syrjään jäämisestä näkyi myös tilanteissa, joissa ei

ollut kyse rahan jakamisesta alueiden kesken ja muiden muassa suomenkielisen saariston asemasta siinä jaossa. Tämä oli tilanne esimerkiksi Pohjoismaisen ministerineuvoston saaristoyhteistyön kulttuuriseminaarista vuonna 1999. Kun siis kieliraja ja sen vaikutukset yhteistyöhön olivat nousseet uusien suurten aluekehitysrahojen kautta esille, niihin alettiin kiinnittää huomiota myös muissa yhteyksissä.

Kielirajan ylittävää yhteistyötä tehtiin myös LEADER-yhdistyksessä I samma båt – samassa veneessä sekä Turunmaan seutukunnan Saaristomeren kehittämiskeskuksesta. Tämä yhteistyö tuotiin esille sanallisesti niiden toimintaperiaatteissa. Molemmin puolin kielirajaa oli ihmisiä, jotka painottivat myönteisessä sävyssä sitä, että näissä ensi kerran otettiin todelliseksi ja näkyväksi tavoitteeksi kielirajan ylittävä toiminta. LEADER-yhdistyksen kokoukset ja Saaristomeren kehittämiskeskuksesta esimerkiksi Saariston Rengastie -hanke tuotiin esille toimintoina, jotka saattoivat ihmisiä kielirajan yli yhteen kehittämään yhteistä toimintaa. Tämä nosti käytännössä alueella toimivat ihmiset näkemään toisaalta yhteistyötarpeen sinänsä, mitä pidettiin erityisen terveellisenä ennestään hajanaisena toiminnelle suomenkieliselle alueelle. Toisaalta se tuotti ihmisille tottumusta toimia toisella kielialueella ja saaristoa laajemmin tutuksi sekä uusiin ihmisiin että alueisiin tutustumisen kautta. Näin tapahtui sekä kielirajan ylittävällä alueella että esimerkiksi ulkosaaristossa. Tässä on kyse siitä, että on lähdetty rakentamaan pääasiassa toiseudenomaisen toiminnan avulla tottumusta uusiin yhteistyön muotoihin. LEADER-ohjelmassa myös ohjattiin toimintaa molemminpuolisen kielitaidon kasvattamiseen. Nämä toimet eivät sinänsä kiellä symbolisen ruotsinkielisen saariston olemassaoloa tai oikeutta elää. Ne kuitenkin nostavat esille sen, että suomenkielinenkin saaristo on olemassa ja se on hyvä saada yhteistoimintaan mukaan. Tottumusta ei kasvateta nopeasti ja sen todelliseen toteutumiseen suhtauduttiin myös epäilevästi. Suomenkielisten kuntien alueelta oli hankalampi saada ihmisiä mukaan kuin ruotsinkielisiltä. Suomenkieliset esittivät myös epäilyjä siitä, että eivät tule todella kuulluiksi ja huomioiduiksi näissä organisaatioissa. Kuitenkin kumpikin organisaatio, LEADER-yhdistys ja Saaristomeren kehittämiskeskus, onnistui tuottamaan uutta yhteistyötä kielirajan yli vastoin toimintaa ohjaavaa saariston sanatonta symbolista jäsenytymistä kielirajan mukaan.

Turunmaan alueen yhteistyö suomenkielisten saaristokuntien kanssa herätti huomauttaa myös sen, että entuudestaan toiminnallisesti hajanaisella suomenkielisellä saaristoalueella ei ole edes sitä kokonaisuutena kuvaavaa ja symbolisesti yhdistävää nimeä. Nimitykseksi vakiintui kuvaileva pohjoinen saaristo, joka rinnastuu itäiseen ja läntiseen Turunmaahan.

Euroopan unioniin liittymisen yhteydessä luodut seutukunnat jakoivat saariston ensinnä kielirajan mukaan kahtia ja sen lisäksi suomenkielisellä alueella hajalle kolmeen eri seutuun. Tämä organisaatorakenne ei tällaisena tuottanut kielirajan ylittävää toimintaa. Turunmaan seutukunta muodostettiin kielellisin perustein. Siinä yhdistyvät turunmaalaisuus, ruotsinkielisyys ja saaristo, siis Svenskfinlandin symbolinen yhteenliittymä. Ne tuo-

tiin myös haastatteluissa mainintoina esille seutukunnalle tärkeinä ja sitä yhdistävinä tekijöinä. Alkuun Turunmaan seutukunnan asioita hoidettiin Saaristomeren kehittämiskeskuksessa. Sillä oli veloitteena huolehtia saaristoasioista myös yli kielirajan ulottuvalla saaristoalueella, jonka suomenkieliset saaristokunnat kuuluivat kukin lisäksi omaan seutukuntiinsa. Saariston Rengastie -hanke oli tämän kielirajan ylittävän yhteistyön yksi onnistuneena pidetty tulos. Turunmaan seutukunta perusti kuitenkin 2000-luvulla Turunmaan Seutu ry:n. Se vahvisti kielirajaa entisestään, koska sen toiminta ei ulottunut enää suomenkielisen saariston alueelle ja korvasi Saaristomeren kehittämiskeskuksen. Symbolisesti tärkeä ruotsinkielinen saaristo pääsi jälleen omaksi kokonaisuudekseen toiminnallisella ja organisaation rakenteen tasolla. Parhaillaan käynnissä olevassa valtakunnallisessa kunta- ja palvelurakenteen uudistamisprosessissa Turunmaan kunnat yhdistyvät Kemiön saaren alueelle kunnaksi ja läntisen Turunmaan kattavaksi kaupungiksi. Turunmaan, saariston ja kielen yhdistävä symbolinen merkitys näkyy myös tässä. Samalla tulee esille Turunmaan totunnaisiin toiminta-alueisiin perustuva ja sen kahtia jakava raja. Suomenruotsalaisen alueen symbolinen ja toiminnallinen painotus näkyy siis edelleen Varsinais-Suomessa. Näin on siitä huolimatta, että valtakunnallisella tasolla Svensksfinlandissa on jätetty syrjään suomenruotsalaisuuden symbolinen jäsentäminen alueisiin kytkeytyvänä ja siirretty kohti ajatusta suomenruotsalaisten ihmisten ja organisaatioiden muodostamasta ja niitä symbolisestikin yhteen liittävästä verkostosta.

Saaristona esiintyminen on EU-ajan Suomessa alueiden keskinäisessä kulttuuristen ominaispiirteiden avulla käytävässä kilpailussa tärkeää edelleen myös suomenkielisillä saaristoalueilla, vaikka niiden yhteistyö Turunmaan kanssa Saaristomeren kehittämiskeskuksessa päättyikin. Globaalissa vuorovaikutusprosessissa ja Euroopan unionin aluekehitystyössä haluttua paikallista erityislemää niille luo nimenomaan saaristo omiksi nähtyine luonnon ja kulttuurin erityispiirteineen. Ruotsinkieliselle saaristolle ei haluta antaa enää yksinoikeutta symboliseen saaristona olemiseen. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että suomenkieliset saaristokunnat liittyivät yhteen perustamalla vuonna 2004 oman epävirallisen koko maakunnan alueen kattavan yhteistyöryhmän. Sen tavoitteena on voimistaa alueen mahdollisuuksia esimerkiksi kielirajan ylittävissä saaristoalueen EU-hankkeissa. Saariston merkitys näkyy suomenkieliselläkin puolella kunta- ja palvelurakenteen uudistamisprosessissa, missä pohjoisen saariston alueelta Merimasku, Rymättylä ja Velkua liittyvät viereiseen Naantalini kaupunkiin. Tätä yhteenliittymää valmisteltiin Saaristokaupungin työnimellä. Suomenkielisen pohjoisen saariston alueelta myös muissa kunnissa ja lisäksi Särkisalossa on haastattelujeni mukaan pyrkimystä tuoda esille omaa saaristoleimaansa, vaikka ne ovatkin vahvasti oman seutukuntansa toimissa mukana.

Uutena, 2000-luvulla käynnistyneenä organisatorisena yhteenliittymänä Varsinais-Suomen saariston alueella toimii myös yhteistyöverkostosta järjestäytynyt European Small Islands Federation. Siinä toimivat useat eurooppalaiset maat saaristoalueineen. Pienet saaret saavat varsin kirjavia määritelmiä tässä kansainvälisessä joukossa. Varsinais-Suomesta aktiiv-

visia on oltu erityisesti kielirajan ylittävällä ulkosaariston alueella, joka jää sekä nykyisissä kunnissa että mahdollisissa uusissa kuntaliitoksissa ja laajemmissa alueellisissa yhteenliittymissä näkökulmineen ja tarpeineen periferiaan. Tässä siis pääosin paikallisessa antroposemiosisken prosessissa todelliseksi saaristoksi mielletty alue hakee symbolista ja toiminnallista paikkaansa kansainvälisessä saariston etuja ajavassa verkosto-organisaatiossa. Toimilla tavoitellaan tälle saaristoalueelle symbolista painoarvoa myös kansallisessa ja alueellisessa kontekstissa. Periaatteellisella tasolla European Small Islands Federationin toiminta kattaa ulkosaariston lisäksi kaikki Suomen saaristolain mukaan määrittävät saaristot, vaikka aktiivisina siinä varsinaissuomalaisella taholla näkyvätkin ulkosaaristossa toimivat ihmiset.⁵⁵⁴

Arjen ja organisaatioiden saaristot

Mikrotasolla ihmisten arkisessa elämässä elää ajatus saaristosta, joka on sitä todellisempaa, mitä ulompana merellä se on ja mitä vaikeampi sinne on maakulkuneuvoilla päästä. Sillat tekevät saarista mannerta. Paikoin katsotaan, että tarvitaan erityisiä saaristoympäristössä hioutuneita taitoja, jotta siellä arjesta selviää ja jotta voi itseään kutsua todelliseksi saaristolaiseksi. Lisäksi sukusiteet saaristoon vahvistavat saaristolaisuutta. Toisaalta tämän rinnalla elää laajempi saaristonäkemykset, jonka mukaan toimivat hyväksyvät mantereen läheiset ja sillalla mantereeseen liitetyt saaret saaristoksi ilman sen suurempia ongelmia tai selityksiä. Tällaiset ajatukset saaristosta ja saaristolaisista elävät symbolisessa muodossa, mutta monesti tavanomaistuneina niin, että niitä voi olla hankala selittää näitä käsitteitä tuntemattomalle.

Saariston sisäiset pienemmät saaristot elävät mikrotasolla arkielämän antroposemiosisken prosessissa sekä suomen- että ruotsinkielisissä yhteyksissä toiseudessa totunnaisuutena toimia omaksi koetulla alueella ja sen ulkopuolisten alueiden tuntemattomuutena. Saaristoon identifioituaan suhteessa sen fyysiseen ympäristöön ja suhteessa siellä eläviin ihmisiin ja heidän käsityksiinsä saaristosta. Jotkin saaristoalueet esiintyvät arjen toimissa symbolisessa muodossa kolmannuuden tasolla tietoisina ilmaistuina. Ulkosaaristo on tällaisista alueista aineistossani vahvimmin näkyvä. Se kytkeytyy mikrotason puheessa keskeisiin todellisen saariston ja saaren symbolisiin käsitteisiin, jotka pääsevät parhaiten oikeuksiinsa nimenomaan ulkosaaristossa. Useamman kirkonkylän suurilla saarilla, moninaisesta yhteistyöstä huolimatta, on selkeät rajat ja jatkuvasti vuorovaikutuksessa tasapainoa hakeva jännite näiden saarten eri keskusten välillä.

Myös kieliraja tuotiin saaristossa symbolisessa muodossa puheessa esille. Se ja sen ylittävät kontaktit saivat hyvin moninaisia muotoja ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Sekä alueena että perheissä, suvuissa ja muissa vuorovaikutusverkostoissa kaksikielisenä

554 TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja VI, 26.4.2007.

elävän saariston kieliraja on jatkuvista kontakteista huolimatta pysynyt paikoillaan satoja vuosia. Ajoittain se näkyy sekä suomen- että ruotsinkielisten keskuudessa toista kieltä torjuvana rajana, ajoittain oman saariston ominaisuutena. Tavallista kuitenkin oli, että raja kertoi vain siitä, että toisen kielen taitoa tarvitaan sen toisella puolella ainakin hiukan. Saariston arkinen elämä on molemmilla kielillä sujunut samanlaisin muodoin samanlaisissa olosuhteissa.

Välitason organisaatioiden toiminnassa kieliraja tulee esille huomattavasti voimakkaammin. Siinäkin yhteistyötä on kielirajan yli ollut. Toimia on kuitenkin ohjannut vahvasti Turunmaan, saariston ja suomenruotsalaisuuden symbolinen yhteenliittymä. Saariston etujen ajaminen on ollut tärkeää nimenomaan suomenruotsalaisille instituutioille niin alueellisella kuin kansallisellakin tasolla. Tämä on ohjannut näkemään saariston ruotsinkielisenä ja tuottanut suomenkieliselle alueelle vaikeuden päästä saaristoyhteistyöhön mukaan. Kieliraja esiintyy sanattomassa muodossa ruotsinkielisiä alueita yhteen sitovissa toimintatavoissa ja niiden välistä yhteistyötä tukevien organisaatioiden rakenteissa. Hiljaisena tietona pidetty, sanattomaksi tavanomaistunut ja sellaisena ajoittain myös organisaatioiden toiminnassa ihmiseltä toiselle välittyvä symbolinen tieto on hyvin kestävä, koska se ei tule ihmisten välisissä keskusteluissa avoimesti argumentoiduksi ja sitä kautta arvioiduksi ja alttiiksi muutoksille.

Suomen liittyminen Euroopan unioniin ja siihen liittynyt aluekehitystyön integrointi eurooppalaisiin järjestelmiin toi saaristoalueelle organisaatioita, joissa entistä aktiivisemmin työskenneltiin kielirajan yli. Silloin kieliraja nousi tietoisuuteen ja sen yli työskentely kirjattiin näkyviin esimerkiksi joihinkin saariston kehittämiseen tähtääviin aluekehitystyön ohjelmiin. Kuitenkin myös entinen Turunmaan, saariston ja ruotsin kielen symbolinen yhteenliittymä elää edelleen ja vaikuttaa organisaatioiden toiminnassa entiseen tapaan vahvasti sanattomana viestintänä ja hiljaisena tietona.

Kyse on perimmältään siitä, millä saaristoalueella ja sitä edustavalla organisaatiolla on oikeus esiintyä julkisesti symbolisesti todellisena saaristona. Aiemmin sillä oli merkitystä kansalliselta makrotasolta määrittyvän Svenskfinlandin muodostamisessa ja suomenruotsalaisen identiteetin ylläpitämisessä ruotsinkielisessä saaristossa, mutta ei suomenkielisen saariston alueella. Skärgård oli siis tässä yhteydessä enemmän kuin saaristo symbolisella tasolla. Suomen EU-jäsenyyden myötä Euroopan unionista ja kansallisilta hallinnon tahoilta tulevien aluekehitystyön uusien makrotason säädösten mukaan saariston symbolisella hallinnalla on merkitystä myös suomenkielisellä saaristoalueella. Omintakeisen saaristoidentiteetin avulla työskentelemällä alueelle oli mahdollista saada aiempaa huomattavasti suuremmat aluekehitystyön resurssit paikalliseen käyttöön. Kilpailu tästä rahoituksesta toisaalta ohjasi alueita kielirajan yli yhteistyöhön, koska oli kannattavaa lähteä liikkeelle suuremman alueen kanssa. Erityisesti se kannusti suomenkielisiä kuntia yhteistyöhön, joka niiden alueella ei ollut ollut aiemmin yhtä tiivistä kuin Turunmaan alueella. Toisaalta kilpailu rahoituksesta nosti esille ja kyseenalaistuvaksi vanhan symbolisen käy-

tännön toimia sanattomalla selvyydellä ruotsiksi ja painottuneesti ruotsinkielisellä alueella. Jännite näkyy siinä miten erilaisille saaristonäkemyksille haettiin sijaa organisaatioiden kentässä. Kun jännite oli tullut esille uuden yhteistyön myötä, se näkyi eri alueiden oikeudenmukaisen taloudellisen kohtelun arvioimisen lisäksi myös ylipäänsä keskusteluna siitä, miten suomenkieliset ihmiset ja alueet pääsevät saariston yhteistoimintaan täysipainoisesti mukaan. Näyttää siltä, että erityisesti suomenkielisellä alueella toiveissa elävä kielirajan ylittävä laaja saaristo ei ole saamassa painokasta asemaa niissä välitason organisaatioissa, joita Euroopan unionin ja siihen integroidun kansallisen tason aluekehityksen makrotason säädökset ohjaavat, vaikka nämä jossain määrin ovat välitason organisaatioiden kielirajan mukaan jäsentyvän toiminnan haastaneetkin. LEADER-yhdistyksessä I samma båt – samassa veneessä, saariston Interreg-organisaatiossa ja pohjoismaisessa saaristoyhteistyössä yhteistyö kielirajan yli on ollut toiminnassa koko tutkimani ajanjakson, tosin osin kangerrellen. Samalla seutukuntajaossa sekä parhaillaan meneillään olevassa valtakunnallisessa kunta- ja palvelurakennemuutoksessa saaristokunnat ryhmittyvät kielirajan molemmin puolin omiksi saarekkeikseen.

Välitason organisaatioiden keskuudessa käyty ajoittain kiivaskin keskustelu oikeudesta symbolisesti todelliseen saaristoon oli asia, joka ei näkynyt saariston arjessa. Organisaatioiden toiminnan ulkopuolella ei otettu kantaa siihen, missä ja millä ajankohtaisella organisaatiolla tai rajatulla alueella on oikeus tämän symbolin käyttöön. Ruotsinkielisellä alueella oli kuitenkin mikrotason identifioitumisessakin nähtävissä kytkös väli- ja makrotasoilla toimivan Svenskfinlandin tarjoamiin identiteettirakenteisiin. Turunmaata sinänsä ei koettu kokonaisuutena omaksi. Mutta ruotsinkielinen saaristo ja sen yhteys muihin Pohjoismaihin kielellisesti ja kulttuurisesti oli paikoin symbolisesti tärkeäksi koettua. Tämä symbolinen saaristokäsitys hävitti esiintyessään alleen sen, että saaristossa on myös suomenkielisiä alueita, joilla elämä on mikrotason käytänteissä samanlaista kuin ruotsinkielisilläkin alueilla.

Makrotasolla saaristo-organisaatioiden toimintaan vaikuttaa Suomen valtion lainsäädännössä erityisesti saaristolaki. Sen avulla määritetään se alue, joka hallinnollisissa toimitissa niin kansallisella kuin alueellisellakin tasolla katsotaan saaristoksi. Lain mukainen näkemys saaristosta on samansuuntainen kuin arkielämän saaristokäsite. Kummankin mukaan kiinteä tieyhteys vähentää saariston olemusta saaristona. Lain mukaisen saariston kannattaa olla riittävän laaja, jotta sillä olisi painoarvoa valtakunnan politiikassa. Arkiajattelussa saaristo määritetään tiukimmissa linjauksissa suppeammaksi kuin valtioneuvosto lain pohjalta tekee. Tässä mikrotason antroposemiosiksen perusprosessissa elävä saaristokäsitteen symbolinen sisältö koettelee makrotasolla virallisesti säädettyä ja välitasolla sovellettua saariston symbolista määritelmää. Makro- ja välitasojen määrittämisistä huolimatta joissakin tilanteissa niitä tiukemmaksi rajattu, mutta kuitenkin puheessa lain määrittämiin sidottu mikrotason symbolisesti tärkeä todellisen ulkosaariston käsite hallitsee ymmärrystä saaristosta ja peittää lain perustalta määritetyn laajemman alueen alleen.

Välitasolla organisaatioissa saaristolakia edeltävä, varhemmilta ajoilta periytyvä symbolinen saariston rajaus kuntiin, joiden kirkonkylät sijaitsevat saarilla, on jatkanut elämäänsä myös lain säätämisen jälkeen. Varsinais-Suomen liiton saaristolautakunnan toimialue osoittaa sen. Pohjoismainen saaristoyhteistyö on ajan myötä laajentanut toimintaansa suomenkielillekin saaristoalueelle, vaikka se alkuun toimi enemmän ruotsinkielisellä puolella. Toisaalta makrotasolla lain perusteella määritetyn saariston vähitellen vakiintunut vaikutus välitason symboliseen saaristokäsitteeseen ja siihen pohjautuvaan toimintaan näkyy esimerkiksi siinä, että pelkästään nykynäkökulman tuntevalle on itsestään selvää, että pohjoismainen saaristoyhteistyö on aina kattanut koko saaristolain mukaisen saariston kielirajan yli.

Makrotason kansallinen suomalainen lainsäädäntö hallitsee suomen ja ruotsin kielten asemaa kielilain avulla. Se tuo makrotasolle yksilöille oikeuden omaan äidinkieleensä sekä oikeuksia saada informaatiota ja palveluja sillä kielellä. Välitasolle kunnille se tuo velvollisuuden tuottaa palveluja sekä suomeksi että ruotsiksi, jos ne ovat virallisesti kaksikielisiä. Tämä makrotason säädös ei tue yksikielisen kunnan pyrkimystä pysyä yksikielisenä siten, että siellä äidinkieleltään vähemmistökieltä edustava ihminen vaihtaisi virallisen äidinkielen kunnan enemmistön kieleksi. Kuitenkin yksittäisillä ihmisillä on mahdollisuus vaihtaa äidinkieltään. Niin on tapahtunutkin, jotta kunnan yksikielinen ruotsinkielinen status säilyisi ja tämä välitason organisaatio voisi jatkaa ainakin seuraavan laskennan yli sekä käytännön toimien kannalta että symbolisesti merkittävänä puhtaasti ruotsinkielisenä, turunmaalaisena saaristokuntana. Jos taas välitason toiveisiin ei ole suostuttu, yksilötasolla on koettu, että tästä aiheutuu uhka kunnan tasolla toivotun yksikielisen identiteetin säilymiselle. Toisaalta yksilötasolla vaatimus oman tai oman lapsen äidinkielen vaihtamisesta on koettu omaa yksilötason identiteettiä uhkaavaksi. Kummallakin tasolla oman kielellisen identiteetin ilmaiseminen nousi tässä antroposemiosiksen prosessin kohtaamistilanteessa esille ja tärkeäksi. Välitason identiteetin säilymiseen tarvitaan siihen sitoutuvien yksilöiden riittävän laajaa joukkoa ja sieltä lähestytään yksilöitä valta-asemasta käsin, tosin ilman että välitason valta saa tässä makrotasolta tukea.

Kielilaki vaikuttaa kuntien lisäksi myös muiden julkisten saaristo-organisaatioiden toimintaan ja tuo niille velvollisuuden toimia kummallakin kotimaisella kielellä. Varsinais-Suomen maakuntaliiton saaristotoimikunta ja myöhempi Varsinais-Suomen liiton saaristolautakunta ovat tehneet pöytäkirjansa kummallakin kielellä. Maakuntaliitossa on käännetty Pohjoismaisen saaristoyhteistyön asiakirjoja suomeksi. LEADER-yhdistys I samma båt – samassa veneessä tuottaa informaationsa ja asiakirjansa suomeksi ja ruotsiksi yhdistyksen toimintaperiaatteiden mukaan. Sama pyrkimys on ollut myös saariston Interreg-organisaatiolla, mutta siihen ei kaikissa tilanteissa ole käytännössä päästy. Kokoukset ovat saaristoalueella Varsinais-Suomessa yleensä eri organisaatioissa kaksikielisiä siten, että kukin puhuu omaa äidinkieltään ja kokousväki riittävästi ymmärtää toista kotimaista kieltä. Pohjoismaisella tasolla kokouskieli on luonnollisesti ruotsi, koska mukana on suomea taitamattomia edustajia Ruotsista. Kiistaksi nousseet kielikysymykset liittyvät siihen ristiriitaan,

että toisaalta Suomessa mikrotasolla toimivilla ihmisillä on esimerkiksi hankehakuja suunnitellessaan oikeus saada informaatiota omalla kielellään julkiselta taholta. Toisaalta pohjoismainen Intrerreg-organisaatio ei voi kokonaan toimia kahdella kielellä. Kokonaisuudessa vaikutti kuitenkin tavanomaisuus toimia ruotsin kielen yhdistämällä saaristoalueella ruotsiksi. Ruotsinkielisiä yhdistäviä tekijöitä oli antroposemiosiksen prosessin tavanomaistuneella symbolisella tasolla, mikä tuotti suomenkieliselle alueelle kaikkiaan vaikeuden päästä yhteistoimintaan mukaan. Myös heikot ruotsin kielen taidot toivat suomenkielisille kynnyksen päästä osin pelkästään ruotsiksi toimivaan yhteistyöhön kiinni. Kielitaidon kasvattamista koulutushankkeessa pidettiin tärkeänä, ja sen epäminen koettiin paitsi käytännön tasolla, myös symbolisesti suomenkielisiä saariston kokonaisuudesta torjuvaksi.

Mikrotasolla symbolisesti oleelliset todellisen saariston ja saaren käsitteet ja myönteisen symbolisen arvon saava ulkosaaristo niiden parhaimpana toteutumisaikanaan näkyivät kielirajaa vahvempina saariston määrittäjinä. Ne myös esiintyivät kielirajan molemmilla puolilla samanlaisella painolla. Välitasolla sen sijaan kieliraja ja saariston Turunmaalle tihtyvä ruotsinkielinen symbolinen leima näkyivät vahvempina kuin ulkosaariston merkitys. Tämä välitason painotus sivuutti sen, että mikrotasolla saaristossa on eletty samantyyppistä elämää samanlaisissa oloissa kummallakin kielellä. Se myös sivuutti sen, että suomenkielisellä saaristolla voisi olla oikeus symboliseen saaristona olemiseen, johon sille syntyi selkeä tarve EU-ajan Suomessa.

2000-luvulla käynnistynyt Euroopan laajuinen saaristojen verkostoituminen on aktivoitunut Varsinais-Suomen saaristosta erityisesti mikrotasolla tärkeässä ulkosaaristossa toimivia ihmisiä välitasolla merkittävän kielirajan yli. Yhteistyössä ollaan mukana maittain saaristoalueina. Suomesta siihen osallistuu periaatteellisella tasolla koko maan saaristolain perusteella määritetty saaristo. Varsinais-Suomen saaristosta käytännössä mukana on painokkaasti ulkosaaristo. Toiminnassa yhdistyvät kansalliset makrotason säädökset saaristosta sekä mikro- ja osin myös välitason toimijat muiden muassa varsinaissuomalaisesta, kielirajan ylittävistä ulkosaaristosta kansainvälisen tason verkostoksi. Tämä toiminta on luonteeltaan ominainen nykyisen globaalin murroksen kautta muodostuvalle verkostoyhteiskunnalle globaalina yhteenliittymänä. On kiinnostavaa seurata, kykeneekö se haastamaan keskiajan ja erityisesti teollisen ajan murroksista periytyvät saariston kielirajan ja sitä korostavat välitason symboliset saariston määrittäykset ja nostamaan vähitellen 1900-luvun kuluessa teollisen ajan myötä siltojen kutistaman, mutta erityisesti mikrotasolla symbolisesti tärkeän todellisen merellisen saariston periferiasta alueellisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti vahvaksi toimijaksi.

Identifikaation prosessissa Varsinais-Suomen saaristossa mikrotason toimissa saaristo määrittäytyy siis oleellisesti erilaisilla painotuksilla kuin välitasolla, vaikka kummallakin tasolla saaristo ja saaristolaiset saavat käsitteinä myös samoja määreitä. Siihen minkälaisia kulttuurisia sisältöjä saariston ja saaristolaisuuden käsitteet tarkemmin näiden tasojen toiminnassa saavat, paneudun seuraavissa luvuissa.

VI OSA
Saaristoidentiteettien sisällöt

16. Arkiset kiinnekohdat saaristoon

”Ainoaan syleilevään katseeseen suljen nuo meret ja maat, sataiset niemet hopeisine aallonloiskeineen, hymyävät koivuhaat kielonurmiseen, keskikesän päivänterässä lainehtivat laiho-pellot lauhoine suhinoineen, nuo tutut turvalliset kylät ja tutut turvalliset talot tutuilla mäenrinteillään, turvallisissa tuvissa tutut, sanomattomasti tutut ihmiset.”

Volter Kilpi, ”Kirkkomaa, esiluku kirjassa Alastalon salissa”. *Kuvaus saaristosta I*, 1997 (1933), 16.

”Kiusa kiusaa vastaan, ja kukas koothonessakaan velkaan tahtoo jäädä, kun on kummallakin puolella mies kilvassa, toisella partainen, jota parraton mies harmittaa, ja toisella sileäleukainen, jolle karvanhaituva vieraankin poskipielessä on rivo silmään!”

Volter Kilpi, *Kirkolle*. *Kuvaus saaristosta*, 1989 (1937), 15.

Merellä voima, maiseman kauneus ja luonnon läheisyys

Merellä ja luonnon läheisyys

Tässä luvussa kaikkiaan kuvailen etnografisesti sitä piirteiden runsautta, josta alueeseen identifioidut saariston arjen toimitukset koostuu ja josta sitä kautta arjen tasolla elävät saaristoidentiteetit muodostuvat. Seuraavassa luvussa eli luvussa 17 käsittelem saaristokulttuuria sellaisena kuin se näkyy alueella harjoitetussa aluekehitystyössä kulttuurisena toimintana ja identifioidun kohteeksi tuotettuna. Sen jälkeisessä luvussa eli luvussa 18 jäsennän teoriani avulla näissä kahdessa luvussa esittelemäni eri yhteyksissä tuotetut saaristoidentiteetit. Samassa luvussa rinnastan myös toisiinsa arjen ja aluekehityksen tavat identifioidua saaristoon ja muodostaa saaristoidentiteeteille sisältöjä.

Merellisyys oli yleisin esille noussut piirre, kun kukin haastateltavistani kuvasi saaristosta itselleen oleellisia piirteitä. Meri sinänsä on läsnä saaristossa kaikkialla ja saarilla luonto on merelliseen ympäristöön sopeutunutta. Suhde mereen ja luontoon on saaristossa asuvilla hyvin henkilökohtainen ja saa kaikkiaan monenlaisia muotoja. Kokemusten kirjoja eivät saaristossa asuvat kokonaisuutena jaa muiden siellä elävien kanssa, vaan kukin kiinnittyy omaan ympäristöönsä omalla tavallaan. Meri ja maisema kuitenkin ovat yleisellä tasolla kiinnekohtia, jotka yhdistävät saaristossa asuvia heidän omaan lähiympäristöönsä.

Meri ja maisema ovat useilla haastateltavillani elämässä läsnä välttämättömäksi koettuna elementtinä esimerkiksi päivittäin omasta ikkunasta, maan kamaralta tai sillan korkeuksista katsottuna ja koettuna merellisen välkehtivänä maisemana, kallioina, saariston tuuliin sopeutuneina kitukasvuisina puina, ulkosaariston karuutena, sisäsaariston veh-

maina lehtimetsiköinä ja kukkaniittyinä, maisemaan istuvina rakennuksina, meren äänenä tai tuulen tuntuna⁵⁵⁵. Meri ja maisema ovat monilla heistä läsnä ja välttämättömiksin koettuina myös merellä kulkemisen kautta⁵⁵⁶. Niin oli esimerkiksi jäiden lähdön jälkeen koettuna vesillä liikkumisen vapautena ja yhteytenä ympäröivään luontoon⁵⁵⁷ sekä kulkemisen valmiutena ja tietoisuutena siitä, että meri yhdistää saaret kaukasiin maihin asti⁵⁵⁸. Seuraavassa sitaatissa näkyy vahva kaipuu merelle tilanteessa, jossa työt pakottivat pysymään maissa.

H: Joo. Kyl sillonkin, kun määh [naapurikunnassa] oli muutama vuosi, kyl mul aina oli, et sillo viäl, ko asutti, me asuttin tääl enne, määh käve sit viäl vissi vuade [naapurikunnassa] töis, nii semmone koko aja ol semmone paine, et kuhan tuuli nyt heikkenis, et jos määh pääsisin töist pual neljä aikka, nii sillo määh lähre menemä ja kevää, tuulet heiluttaa puun latvaa, tai niin ko koko aja ol semmone, et sinne merel ol vaa se kaipuu, et ei siit tullu sit enä siit tyän teost mittä siäl. Koko aja vaa niin ko katto ulos, et kummotto työpäivä loppuu, ei simmost jaksa tehreä.⁵⁵⁹

Monille saariston vakituista asukkaista luonnon läheisyys, rauha ja vaihtuvat vuodenaajat myrskyväine syksyineen, hämärän hiljaisine ja jäisine talvineen, keväisine meren aukeamisineen ja kesän kukoistuksineen tuntuvat läheisiltä.⁵⁶⁰ Seuraava sitaatti on tästä esimerkkinä.

H: Nog är det ju skärgården här och, i synnerhet vårmånaderna som är, fina, och när sjöfåg-larna ropar på morgnarna och, och annars också tystnaden, att någon gång på vintrarna just kan jag riktigt gå ut på kvällarna och se på stjärnorna och höra på ingenting, att man inte hör, inte någonting, det kanske.⁵⁶¹

Haastateltavilla on tiedossa, että tätä ympärivuotista kokonaisuutta eivät kesäasukkaat eivätkä kesäturistit koe, eivätkä ehkä kaikki vanhemmat saaristolaiset samalla tavalla sitä sen ankaruudessa arvosta. Toisaalta saaristo mainitaan joissakin yhteyksissä lapsille hyvänä kasvuympäristönä. Kerrotaan, kuinka meren läheisyyteen haetaan kontaktia tyyneillä ja myrskysäällä esimerkiksi valitsemalla lenkkeilyreitti siten, että meri näkyy mahdollisimman paljon tai valokuvaamalla, vanhoja valokuvia kokoamalla ja skannaamalla sekä maalamalla saariston luontoa.⁵⁶² Seuraava sitaatti tarjoaa tähän yhden näkökulman.

555 TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/401; TYKL/SPA/405; TYKL/SPA/406; TYKL/SPA/407; TYKL/SPA/416; TYKL/SPA/418; TYKL/SPA/419; TYKL/SPA/423; TYKL/SPA/424; TYKL/SPA/437; TYKL/SPA/440; TYKL/SPA/441; TYKL/SPA/442; TYKL/SPA/443; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja II, 29.10.1997.

556 Esim. TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/403; TYKL/SPA/407; TYKL/SPA/436.

557 TYKL/SPA/403.

558 TYKL/SPA/406; TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/418.

559 TYKL/SPA/435.

560 TYKL/SPA/397; TYKL/SPA/398; TYKL/SPA/399; TYKL/SPA/403; TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/419; TYKL/SPA/424; TYKL/SPA/425; TYKL/SPA/427; TYKL/SPA/437; TYKL/SPA/440; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja II, 29.10.1997.

561 TYKL/SPA/437; ks. myös TYKL/SPA/412.

562 TYKL/SPA/397; TYKL/SPA/398; TYKL/SPA/399; TYKL/SPA/403; TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/419; TYKL/SPA/424; TYKL/SPA/425; TYKL/SPA/427; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja VI, 22.5.2001.

Kuva 8. Kesäkuinen aamuhetki Jurmossa. Valok. Katriina Siivonen 2001.

H: [E]ttä tääl ehkä nyt näit vanhemppi ihmissi, kun vanhusten kans paljo on tekemisis, niin näkee sen, et osa on niitä, kun liikku tääl kyllä ja tota noin, mut ei ehkä näe sitä luontoo sel-lasen, kun mä näen sen, et ja kun mä ihailen sitä luontoo ja mä en oo kyllästyny siihen ja nautin vuorenaikojen vaihtelust ja luonnon kauneurest eri vuorenaikoin ja erilaisis sääolo-suhteis, kun venen kans liikkuu. Se voi olla ihan hiano kokemus, kun vähä on tuulinen sää, pikkunen myrsky, ko menee ja vastatuulee ajaa ja vesi lentää molemmin puolin, nii se on hianoi kokemusii, että, että. Joskus vaa kuulee, kun vanhempi väestö puhuu, niin ehkä he ei sil taval sitten osaa ihaila sitä. Ei ainakaan välttämät kaikki. Että se on kai vähän semmonen kuin ne asiat kokee, niin.⁵⁶³

Villieläinten läsnäolosta kerrottiin haastatteluissa. Mainittiin muuttolintujen keväinen saapuminen, västäräkkien pesäpuhat puuvajassa sekä hirvien, peurojen, jänisten, kettujen ja hylkeiden ilmaantuminen ihmisten näkö- ja toimintapiiriin. Joskus esille tuotiin niiden aiheuttamat tuhot, kuten hirvien järsimät omenapuut tai hylkeiden rikkomat kalanpyydysket.⁵⁶⁴ Eläimiä myös metsästetään, jos eivät haastateltavat itse, niin heistä osa mainitsee tietävänsä kuitenkin lähistöltä metsästyseuran ja siihen kuuluvia ihmisiä⁵⁶⁵. Yksi haastateltava tuo seuraavaan tapaan esille lintujen kevät- ja syysmetsästyksen suuren merkityksen saaristolaisille, vaikka saaristoon muualta muuttaneena hän ei itse sitä koekaan tärkeäksi.

563 TYKL/SPA/403; ks. myös TYKL/SPA/441.

564 TYKL/SPA/397; TYKL/SPA/399; TYKL/SPA/435; TYKL/SPA/437; TYKL/SPA/439; TYKL/SPA/443.

565 TYKL/SPA/397; TYKL/SPA/399; TYKL/SPA/440; TYKL/SPA/443.

H: [D]et är fågelskytte, vårfågel- och höstfågelskytte, det är nog liksom en, en helig sak för skärgårdsborna, att skjuta de här fåglarna, och det som de håller på i EU nu att försöka få bort eller minska, det är samma på åländska sidan, men jag vet inte, jag är inte intresserad att skjuta de där fåglarna jag inte, jag tycker.

KS: Har du aldrig varit eller?

H: Nog har jag varit någon gång och skjutit men inte, inte ser jag något, det är ju som att, att lägga människor i en bur och, skjuta, de slipper ju ingen stans, med havet och så det är ju bara att, det är ju inte en kamp inte.

KS: Det är sådana som är födda här i?

H: Det är de nog absolut, det är nog en helig ko för dem, skulle den försvinna nu så blir det strid, det blir krig i skärgården.⁵⁶⁶

Luonnossa liikkumiseen voivat metsästyksen lisäksi muutenkin liittyä käytännön toimet, kuten marjastus ja sienestys tai metsästyssseurueen mukana metsässä kulkeminen, vaikka itse ei aseeseen tarttuisikaan⁵⁶⁷. Liikkumisen ja havainnoinnin kautta tutuksi tulleen ympäristön merkitys näkyy myös siinä, että oma lähitienoo on pitkän ajan kuluessa tullut pienimpiä piirteitään myöten tutuksi ja seuraavassa sitaatissa puhuvalle haastateltavalle myös käsitteellisesti haltuunotetuksi paikallisen vanhan nimistön avulla.

H: [J]ag känner liksom jag är bekant med alla stenar och stigar, förstår du vad jag menar, och att jag har också lärt mig alla ortnamn här, så jag vet liksom vad allting heter.⁵⁶⁸

Seuraavassa sitaatissa toiminnallinen puoli omassa lähipiirissä nähdään kuitenkin keskeisempänä kuin maisema visuaalisesti tai muuten aistittuna elementtinä. On kokemuksesta tärkeää työskennellä pelloilla ja pihapiirissä ja olla sitä kautta yhteydessä omaan ympäristöön. Maiseman katselu ei ole niin oleellista.

KS: Nii just. Liikuks sää laajemmalla, onks se täs samas pihapiirissä, pelloilla vai muualaki?

H: No sanotaa nyt toi tämä, tämä kolmasosa. Mul on pellocki ne on aika laajal alueel sentä, et se on, kuin pitkä matka mahtais tonnekin päin matka olla. Kyl sinne joku, kyl pitkälti toista kilometri ainakin tule. Ja kun niit sit joskus kiärtele tosa, niin kyl sit, et ei se nyt ihan. Sanota nyt tommosen kilometrin puolentoist sisäl täst on siin mää liikkuskele, et ei ihan tätä pihal sentä, et kyl täsä, täsä ympärystäs kuitenki et.

KS: Entäs merellä, käytkö sit siellä?

H: No, sit ko mää käyn töis, niin mää käyn merel ja kyl mul tommone pulpettivene on, et siin on neljäkymppinen kone. Et kyl mää joskus saata ajata jonkkus Naantali. Aika paljo me käydä muutamien pojitten kans tosa Nauvos, ko täst on lyhkänen matka, niin käydä Nauvos ja josakin [...], se on semmonen avonaine pulpettipaatti. Kyl se kulke kovi, mut ei sil oikken koval tuulel huvita mennä. Et kyl venen kans sit liiku, mut en mää niin kauhian pal merel sit ol, et. Ko mää sit taas tavallas olen tyäksen siäl, nii mere näke muutonki. Jos mene Ruatsilaivallekki, nii en mää mittä maisemapaikka hae. Mää hae semmosen paika, mis tarjoilija mene usse ohitte. Kyl mää ne maisemat nähny ole, et ei.

566 TYKL/SPA/443. Lintujen pyynti mainitaan vähentyneenä toimintana toisessa haastattelussa, TYKL/SPA/441.

567 TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/439; TYKL/SPA/440.

568 TYKL/SPA/441.

KS: No, tulisko niitä ikävä, jos joutuisit pois lähtemään?

H: No, sitä en ol asia ajatellu, kun sitä, kun totean vaan, et se liittyy siihen, kun mää tual ulkon touhu, nii, nii tota toi, nii se liittyy siihe, et ei en mää tiedä, onks se sit just se maisema, et tulisik maisemaa ikävä, et olisik se, jos saman tapassen paikka muuttas, et olis tota, tota pi-hatouhu, en mää tiär, en ol koska ajatellukka. En mää ol ajatellu, et mää muuttaisi. Nii, en ol ajatellu sitä, et tulis.⁵⁶⁹

Saaristoluonto muuttuu maan kohoamisen myötä, ja siitä on lähiympäristöstä muistumia tallella, kuten seuraavasta sitaatista selviää.

H: Sata vuat sit on sourettu tosa notkos, misä mul on pelto täl hetkel, et se soutupaatil pik-kasen pääs menemään.⁵⁷⁰

Maiseman muutokset koetaan kuitenkin joskus vaikeina. Mainitaan, että vanhaa halutaan säilyttää ja sen arvo tunnustetaan⁵⁷¹. Eräällä suurella saarella kirkonkylän rivitalossa asuvalla haastateltavalla lapsuudessa toisessa ympäristössä vahvemmin koettu saariston tuntu on etäännyntynyt ja saaristoisemmalta tuntuva oma puutalo ja kotipihan omenapuut herättävät kaipuuta⁵⁷², kun muutamalla muulla haastateltavalla ne ovat jäljellä omassa lähi-piirissä⁵⁷³. Kallioisessa maastossa on teitä suoristettaessa paikoin tehty kallioleikkauksia. Eräässä haastattelussa kaivattiin entistä ehjää, mahtavaa kalliota. Myös rakennettu maisema on muuttunut, vanhoja rakennuksia on purettu ja uusia tehty tilalle. Kallioleikkaukseen on kuitenkin vaikeampi sopeutua, koska sitä ei voi millään enää palauttaa.⁵⁷⁴ Tästä kertoo seuraava sitaatti.

H: [S]e suoristettiin se tie, ku se kallio vedettiin siitä keskeltä halki, must se on niin ruma, mä en o sopeutunu vieläkään siihen. Ku se oli ehjä se kallio, ni maisema oli ihan erilainen.

KS: Niin just varmasti vaikuttaa paljon, joo.

H: Et ei sitä tunne enää niinku ollenkaan omakses sitä, sitä, se on ihan siin meiän kotipaikan lähellä. Ni ei tunne yhtään omaks sitä maisemaa enää, et se on ihan niinku eri maisema.⁵⁷⁵

Kaikkiaan meri ja maisema tai ympäristö ovat kaikille haastateltavilleni kuitenkin tärkeitä, kiinnittyivät ja kiintyivät he niihin sitten miten tahansa. Houkuttelevaa luonnonvaraista ja rakennettua ympäristöä tarjotaan viranomaistaholta asuin ympäristöksi uusille meren läheisyyttä arvostaville saaristolaisille ja sitä varten ympäristöä halutaan huoltaa ja ehostaa⁵⁷⁶. Monien mukaan matkailijoille halutaan näyttää heille eksoottisia näkymiä ja saaristomaista kulkemista losseineen ja veneineen. Maisemia kerrotaan esiteltävän sekä ve-

569 TYKL/SPA/438; ks. myös TYKL/SPA/441.

570 TYKL/SPA/433.

571 TYKL/SPA/396.

572 TYKL/SPA/396.

573 TYKL/SPA/398; TYKL/SPA/439.

574 TYKL/SPA/396.

575 TYKL/SPA/396.

576 TYKL/SPA/407; TYKL/SPA/409; TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/421; TYKL/SPA/426; TYKL/SPA/436.

sitse veneillä että maitse esimerkiksi bussikierroksilla, polkupyörillä kulki tai vaikuttavan näkymän äärellä luonnon helmassa tarjotulla kahvihetkellä. Oman saaristonsa tavanomaisuudessa elävät saaristolaiset eivät kuitenkaan aina ymmärrä sen toisille eksootista arvoa tai tottumuksesta sokeutuvat sille arkiaskareissaan.⁵⁷⁷ Tästä kertoo seuraava sitaatti.

H: Jo, att liksom inte, inte tänker man ju när man kommer ut, eller så här, här att nog ser det ju, att då man har varit borta en längre tid så ser man ju igen de här, man blir så här hemma-blind, miljös-kadad, att man ser inte det här liksom vackra eller det här, det blir så där självklart, man tänker kanske inte på det, så mycket, men sen när man har varit då en tid borta så ser man igen det här fina, och liksom ser, det här viktiga på något sätt.⁵⁷⁸

Merellä kulkeminen elantona ja huvina

Saaristossa elävät eivät juuri kulje merellä huvikseen. He ovat liikkuneet ja liikkuvat edelleen asioitaan toimittamassa kotisaariltaan kirkonkylille, naapurikuntiin tai kauempiin keskuksiin, välillä ankarassakin säässä⁵⁷⁹. Joskus niihin kulkeminen on kätevää autolla kuin veneellä⁵⁸⁰. Harvat yhteysalus- ja lossiaikataulut ohjaavat kuitenkin kulkemaan omalla veneellä sulana aikana⁵⁸¹. Merellä kulkeminen tulee lapsillekin käytännön kokemuksen kautta tutuksi pienestä pitäen.⁵⁸² Varsinkin huonossa säässä veneellä kulkemisen sanotaan kuuluvan kuitenkin yleensä miesten toimiin. Se on ennen ollutkin todellisuutta, ja kerrotaan etteivät ulkosaarilla asuneet naiset ole välttämättä koskaan käyneet muualla, eivät edes lähisaarilla. Tästä on kuitenkin poikkeuksia ja monet haastattelemistani naisista näkyvät nykyään kuitenkin liikkuvan vesillä hyvin itsenäisesti, mistä seuraava sitaatti on esimerkkinä.⁵⁸³

H: Vi har egen båt.

KS: Ni är inte beroende av den [förbindelsebåten] sen.

H: Vi har egen båt.

KS: Kör du ensam också eller?

H: Ja.

KS: Just.

H: Utom järnbåt, min man kör järnbåten.

KS: Är du van vid att köra båt från barndomen också eller?

H: [...]jag körde nu med en sådan här tre hästars snurra, på sommaren, att vi har sommarställe här på [hemkommunen] också, så att jag var ju alla mina somrar här, men inte, inte körde jag några större båtar inte.

577 TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/419; TYKL/SPA/424; TYKL/SPA/425; TYKL/SPA/426; TYKL/SPA/433; TYKL/SPA/436; TYKL/SPA/440; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja III, 14.4.1999; ks. myös TYKL/SPA/442.

578 TYKL/SPA/440.

579 TYKL/SPA/398; TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/403; TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/413; TYKL/SPA/424; TYKL/SPA/436; TYKL/SPA/437; TYKL/SPA/440; TYKL/SPA/441.

580 TYKL/SPA/438; TYKL/SPA/440.

581 TYKL/SPA/403; TYKL/SPA/437.

582 TYKL/SPA/424; TYKL/SPA/435; TYKL/SPA/437.

583 TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/413; TYKL/SPA/420; TYKL/SPA/425; TYKL/SPA/435; TYKL/SPA/440; TYKL/SPA/441.

KS: Men ni hade...

H: Men i och att man, gifte sig och, använde båt så ville jag lära mig det för att, jag ville inte vara beroende, av min man för att slippa någonstans.⁵⁸⁴

Muutamasta haastattelusta ilmenee, että jos maatalouden, matkailun tai muun elinkeinon harjoittamisen puolesta kesä on kiireinen, huviveneilyyn ei helpolla liikene aikaa⁵⁸⁵. Vene on kuitenkin varsinkin ulompana saaristossa asuvilla haastateltavilla liikkumista varten omassa omistuksessa. Kysyttäessä minkälainen se on, he kuvailevat sitä kulkemisen kannalta oleellisten teknisten tietojen, moottorin laadun ja koon sekä moottorien uusimisten kautta.⁵⁸⁶ Kuitenkin myös jotkut merellä paljon asioillaan tai ammatissaan kulkevat kertoivat, että veneellä liikkumisen jokapäiväisyydestä huolimatta kokemus on aina jo sinänsä ja myös vaihtelevuudellaan vaikuttava⁵⁸⁷. Seuraavassa sitaatissa asiasta kertoo ammattikalastaja.

H: Meri-ilmasto nimen omaan se on mul semmonen, et tota ei hianomppa ol, ko tule tämänöne keväaika ja ruppe jäät lähtemä. Sit nouse aamul aikasi ylös ja sää lähret kuhaverkoil, nii linnut laulaa ja o ihan tyven ilma ja saa iha rauhas olla kato. Se on niin kun se aa ja oo siin asias. Tietysti siäl on kurjakin keli, et on tuulet ja kaikki, mut et. Mää tiärä, et varma semmoset kuka ei ol kiinnostunu kalastuksesta, ei ikinä menis sitä tekemä, et kyl siäl niin pal kurja keli väliil on, et on heikot jäät ja on myrskyt ja kaike näköst. Se vaa jaksa, kato niin ko on kiinnostunu siihe. Tai siin täyty olla niin ko kiinnostust. Mää olen piänest [...] lähtien sillon, ko mää ole joskus ollu tommone neljä viisvuotias, nii.⁵⁸⁸

Osa saaristossa asuvista liikkuu siis merellä paitsi asioidessaan, myös elinkeinojensa vuoksi. Niitä ovat esimerkiksi merenkulun ammatit. Niitä harjoitetaan ja on harjoitettu molemmin puolin kielirajaa, kuten myös yhdessä haastattelussa huomautettiin. Ne voivat nykyisin tarkoittaa työpaikkaa Suomen ja Ruotsin väliä kulkevilla autolautoilla, mutta myös tankkilaivoissa maailman merillä tai esimerkiksi luotsin ammatissa toimimista. Myös viranomaisilla tai yrittäjillä on työnsä puolesta tarvetta kulkea vesitse toimialueellaan, joskus omalla veneellä, joskus toisten kyydissä.⁵⁸⁹ Vene on kuitenkin esimerkiksi eräällä haastattelemallani saariston matkailuyrittäjällä omistuksessaan lähinnä matkailijoita ja heidän vesiällä kulkemistaan ja kuljettamistaan varten⁵⁹⁰. Merellisen ympäristön suuri merkitys näkyi toisella haastateltavallani siten, että hän hakeutui laivastoon asepalvelukseen⁵⁹¹.

Kalastus on keskeinen merellinen elinkeino, jonka taloudellinen merkitys on kuitenkin heikentynyt, vaikka päätoimisiakin kalastajia vielä alueella elää. Kalaa kerrotaan pyydet-

584 TYKL/SPA/437.

585 TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/424; TYKL/SPA/443.

586 TYKL/SPA/398; TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/403; TYKL/SPA/438; TYKL/SPA/439; TYKL/SPA/440; TYKL/SPA/441.

587 TYKL/SPA/403; TYKL/SPA/443.

588 TYKL/SPA/435.

589 TYKL/SPA/406; TYKL/SPA/419; TYKL/SPA/436; TYKL/SPA/439; TYKL/SPA/443; TYKL/SPA/395; kenttätyöpäiväkirja IV, 11.8.1999.

590 TYKL/SPA/400.

591 TYKL/SPA/403.

tävän matkailijoiden ostettavaksi, jos ei muuten.⁵⁹² Kotitarvekalastusta haastateltavat harrastavat niin ikään⁵⁹³, vaikka joskus vain vähäisessä määrin⁵⁹⁴. Alueelle ominaisesta kalastuksesta huolimatta saaristossa asuu niitäkin, jotka eivät kalaa kovin mielellään syö, vaikka voisivat. Tästä kertoo seuraava sitaatti.

H: Et tota toi kyl kalas pysytä. En mäe niin kauhian kala ystävä ol. Kyl mäe kala syä, mut. En mäe tiär, täälpäi aika moni kato sanota, kun luulis, et tääl, kun kala sais, et olis kalaa oikke, mut ei tääl niin tota. Että nuorempi polvi sit ehkä enemmänkin sit taas, et kyl mun mukulat, niin kalast tykkäsivä. En mäe simmottis, et.⁵⁹⁵

Jos merelle vieviä asioita ei ole, saaristossa elävät ihmiset eivät siellä välttämättä liiku eivätkä ehkä edes omista venettä⁵⁹⁶. Kysymykseeni siitä, mikä sisäsaaristossa asuvalle on siellä tärkeää, eräs haastateltavani tuo seuraavien sitaattien mukaisesti esille meren, vaikka hän ei edellisen sukupolven tapaan merellä liiku eikä hänellä ole venettä, kuten ei kenelläkään lähinaapureistakaan. Myöskään hänen ajoittain merellä työskennelleillä vanhemmiltaan ei ole ollut koskaan omaa venettä. Yleensä huviveneitä kerrotaan olevan kesämökkiläisillä, vaikka myös joillakin vauraammilla saariston maanviljelijöillä on kyseisen haastateltavan havaintojen mukaan kuitenkin sellainen omistuksessaan.⁵⁹⁷

H: [Tärkeitä kotipaikkakunnalla ovat, n]jo se on varmaan tää meri ja, meri täällä on ja tämä maisema on. Merenläheisyys ja tämä.

KS: Mm, onks teillä itsellä venettä tai?

H: Meil ei o venettä mitään.

KS: Joo.

H: Hirveesti merenrannassa tykätään olla ja.

KS: Joo, niin, liittyyks se työhönkään, sitte sun miehellä esimerkiksi, meri millään tavalla?

H: No me...

KS: Tai sun vanhemmilla liittyykö?

H: No mun vanhemmat oli joskus sitte ollu nuotallaki, nuottahommissa, äiti ja isäki joskus.⁵⁹⁸

H: Eei oo venettä, ei oo sitte mitenkään.

KS: Onko koskaan ollukaan?

H: Ei o koskaan ollu, [H nauraa] vaikka saaristossa, mä oon sitä aina

KS: Joo, nii, jo se hel...

H: ihmetellyki et ei o venettä, mut ehkä se sit riittää.

KS: Oletteko te poikkeavia sitte siinä suhteessa, ku teil ei o venettä vai?

H: En tieä sit ollaank me poikkeavii sit.

KS: Oleksä huomannu, et onko naapureilla kaikilla vene?

592 TYKL/SPA/408; TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/425; TYKL/SPA/426; TYKL/SPA/434; TYKL/SPA/435; TYKL/SPA/436; TYKL/SPA/437; TYKL/SPA/438; TYKL/SPA/439; TYKL/SPA/440.

593 TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/407; TYKL/SPA/409; TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/426; TYKL/SPA/437; TYKL/SPA/438; TYKL/SPA/439; TYKL/SPA/441; TYKL/SPA/442; TYKL/SPA/443.

594 TYKL/SPA/403.

595 TYKL/SPA/438; ks. myös TYKL/SPA/439.

596 TYKL/SPA/401; TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/406; TYKL/SPA/419; TYKL/SPA/424; TYKL/SPA/433.

597 TYKL/SPA/396; ks. myös TYKL/SPA/398; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja V, 7.10.1999.

598 TYKL/SPA/396.

H: No ei o tässäkään näillä naapureilla kellään et.

KS: Nii, et se on vaan semmonen...

H: Et se on enemmän mökkiläiset tääl veneitä pitää, tääl on mökkiläisiä paljon.⁵⁹⁹

Jos työ sitoo enemmänkin maalle, veneilyn kerrotaan houkuttelevan vapaa-aikana ”vähän ehkä niin kuin mökkiläismielessä”, kuten eräs saaristoon muualta muuttanut asian ilmaisi⁶⁰⁰. Huvikseen saaristossa liikkuvat haastateltavien kokemuksen mukaan enemmän kuitenkin lähialueelta tai kauempaa tulevat veneturistit ja mökkiläiset. He kulkevat ristiin rastiin saarilta toisille toisin kuin saaristolaiset asiointimatkoillaan. Kuten edellisessäkin luvussa kävi ilmi, ulkosaaristossa asuvat eivät välttämättä ole koskaan käyneet naapurisaarillaan.⁶⁰¹ Huviveneilyn tai myös kalliolla lekottelun vieraus ajatuksena näkyy seuraavista sitaateista saaristossa elävien ja merestä elantonsa hankkivien arviointeina.

H: [E]nkä määh silti, ehkä määh en sentä lähtis tonne viikkotolkul mittän tonne merel keikkuma. Kyl määh tykkään, et on maat jalkojen alla. Siäl voi tulla pia aika pitkäks pia jossaki ahtas venes, et en lähtis.⁶⁰²

H: Siin just ol se, et tarttis niin ko ittelles enemä antta vapaa-aikaa. Ois tosiaankin yks viikonloppu nii, et ei tehrä mittä. Mut en määh saa sil taval aika kuluman, ko tual kalliol istu eikä mittän tekemist ol, nii en määh saa aikkatan kuluma.⁶⁰³

Vapaa-aikaansa saaristossa viettävät myös uivat enemmän ja hallitsevat uimataidon paremmin kuin saaristolaiset ja ottavat siten mereen tuntumaa, vaikka nuoremmilla saaristolaisilla uimataito näyttää haastattelujeni mukaan olevan hallussa⁶⁰⁴. Meri on varsinkin ennen ollut hallitsevasti elannon lähde, ei huvittelupaikka. Tästä kertoo seuraava sisäsaariston suunnasta lausuttu sitaatti.

H: Elantoon se [meri] liittyy ja kulkemismahdollisuuksiin aika paljon tämä ajatus siitä, että miten itse mieltää, mitä ne [saaristolaiset] mieltää olevansa. Et jos tääl otetaan pellostä se, on otettu se elanto, niin tuolla se on otettu merestä. Niin kun yks velkualainen sanokin sitä, kun saaristolaiset ei tunnetusti osaa uida ja kun joku on ihmetelly sitä, että miksi ette uida osaa, niin hän oli sanonu, että ettehän tekään viljapellossa kieriskele.⁶⁰⁵

Eräs nuorista haastateltavistani kertoi kuitenkin, että uiminen on hänelle kesän oleellinen osa. Hänelle nimenomaan suolainen merivesi on omaksi koettu elementti ja makeassa järvisedessä uiminen vieras ja kokemuksena ikävä. Tästä kertoo seuraava sitaatti.

599 TYKL/SPA/396.

600 TYKL/SPA/402; ks. myös TYKL/SPA/403; TYKL/SPA/407; TYKL/SPA/409; TYKL/SPA/413; TYKL/SPA/416; TYKL/SPA/424; TYKL/SPA/434; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja II, 29.10.1997.

601 TYKL/SPA/396; TYKL/SPA/416; TYKL/SPA/423; TYKL/SPA/440; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja V, 4.10.1999.

602 TYKL/SPA/438.

603 TYKL/SPA/435.

604 TYKL/SPA/433; TYKL/SPA/437; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja II, 29.10.1997.

605 TYKL/SPA/408; ks. myös TYKL/SPA/443.

H: [D]et är nog havet, att sjö tycker jag inte alls om [H skrattar] och sjövattnen, alltså sisä-Suomi, sådana där järviä så de tycker jag inte alls om, de, jag kommer ihåg en gång när jag var på ridläger i, Billnäs i Karis där var det, så skulle vi, vi fick aldrig gå och simma och jag höll på att bli galen [H skrattar], och vi kom inte till vattnet och, sen fick vi äntligen, hade de lovat att nu ska ni få gå och simma den här ena dagen och, jag och min kompis vi var så här att aah äntligen, att vi var hela dagen liksom att väntade och väntade, och så kom vi dit, och så var det då en liten insjö, men vi tänkte inte på det då, jag tror att det var min första kontakt med en insjö dessutom, eller träsk, samma sak [H skrattar], och vi rusade dit och dök, och jag kommer ihåg hur det sved i ögonen, när det var sött, och det var riktigt så där ugh hemskt, och det var massor med barr och löv, nej, försökte jag sen, så det är säkert barn-domstrauma [H skrattar].⁶⁰⁶

Huvittelu pilkillä Koskenkorva-pullo mukana tai kesäisenä sunnuntaipäivänä saaren rannalla nuotion äärellä käristettyä makkaraa ja keitettyjä perunoita syöden oli eräässä haastattelussa kerrottu kalastajaperheen haave. Työn kiireet ja toimettomuuden vieraus olivat ainakin haastatteluhetkeen mennessä jättäneet sen seuraavassa sitaatissa näkyvään tapaan toteutumatta.

HÄ: Et kui monta kertta me on puheltu, et suvel joskus oteta semmone ja oteta eväi ja peruni ja lähretä jonkkus nuatiol niit keittämä.

H: Nii, saare rannal ja keittämän peruna.

HÄ: Ei ikä viäl olttu ol, ko ikä ei ol semmost aikka. Ja aikka kyl olis.

H: Aikka on kyllä. Ei voi niin kova kiiret ol, et ei sunnuntapäivä voi otta semmost, et otta ja käristä makkara saare rannal ja keittä perunat ja.

HÄ: Juu, eikä ikä ol ollu.

H: Ei. Sama, ko me ollan kahten vuoten jo ostettu noit surviaisentoukki, et me lähdetän pilkil. Viäl ei ol olttu. Surviaisentoukat on tual jääkaapi [...], tonne ne jäävä jääkaappi. Ne täyty kylmäs pittä, muute ne lähte lentämä. Nii ei viäl ol olttu.

HÄ: Ei ol.

H: Otetan pottu Koskenkorva föli ja lähretä.

HÄ: Kesportis, ko oltti ostamas, nii ne sanos, ko me sanotti, et me lähretä ny ja otetan pottu Koskenkorva föli, nii se sanos, et älkä sit ostakka surviaisentoukki, et et te pärjä niitten kans, mut ottakan kärväsentoukki. Ei, kun kaik ruppeva pikku hilja jäämän, ko ruppe jäämän Koskenkorvaki jo. Ei mittä hauskaka enä ikä ol.⁶⁰⁷

Merelliset toimet, veneellä kulkeminen, merenkulku ja kalastus koetaan tärkeiksi, vaikka niiden merkitys toiminnassa ja elinkeinorakenteen kokonaisuudessa on vähentynyt 1900-luvun kuluessa. Joissakin yhteyksissä niiden painoarvo vaikuttaa olevan puheessa suurempi kuin ajankohtaisissa töissä. Merellisyyden arvostaminen on paikkakuntalaisten kunnioitusta esi-isien töille. Esille nostetaan kalastus tai talonpoikaispurjehduksen ja laivanvarustuksen vaiheita. Merellisyyttä halutaan siirtää esimerkiksi kouluissa lapsille kalastus- ja soututaitoina ja merellisinä luontoretkinä. Tärkeinä pidetään vanhojen puulaivojen kunnostus- tai uudelleenrakentamishankkeita. Lisäksi merellisellä imagolla on markkina-arvoa matkailussa tai vaikkapa kalan, varhaisperunan ja muiden tuotteiden myynnissä.⁶⁰⁸

606 TYKL/SPA/440; ks. myös TYKL/SPA/395: kenttätöypäiväkirja III, 14.4.1999.

607 TYKL/SPA/435. Sitaatissa H on haastateltava ja HÄ on hänen äitinsä.

608 TYKL/SPA/409; TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/413; TYKL/SPA/426; TYKL/SPA/429; TYKL/SPA/431; TYKL/SPA/436.

Meren julmuus ja kauneus

Meren oleellisena ominaisuutena monien puheessa on sen hurjuus, erityisesti syysmyrskyillä. Meri näyttää luonnon voiman myrskysäillä ja esimerkiksi jäiden lähdön aikaan. Se saa voimallaan ja suuruudellaan konkreettisesti kokemaan ihmisen pienuuden luonnon kokonaisuudessa. Yksi haastateltavistani kertoi hyvin ristiriitaisena kokemuksenaan sen, ettei voinut olla katsomatta ihailen myrskyä, joka upotti matkustajalautta Estonian ja hukutti satoja ihmisiä aivan hänen kotisaaristonsa tuntumassa. Voimansa kautta meri ja luonto tekevät ihmisiin vaikutuksen ja ristiriitaisuuksista huolimatta ne sitovat heitä merelliseen ympäristöön.⁶⁰⁹ Meri on koettu myös pelottavaksi, kuten seuraavasta lapsuusmuistoista kertovasta sitaatista ilmenee.

H: [S]om barn, litet barn, var jag livrädd faktiskt att vara ute på sjön, det var det värsta jag visste, och sen när jag blev tonåring så plötsligt skaffade jag en båt med min bror och sen så köpte en egen båt när jag var 16 år, den båten har jag faktiskt kvar ännu, den har legat, [H skrattar] jag satte ju den i, en mahognybåt, liten segelbåt som jag har, satte skilt, min dotter fyller 15, så sen var det skojigt att se hur den har kommit till användning, så han [sonen] som är 12, han tycker inte om att segla, men min dotter så, hon älskar när det blåser och, han är lite rädd han [H skrattar].⁶¹⁰

Saarilla on eletty luonnon voiman ja etäisyyksien ehdoilla. Vaikka jäillä ja merellä kulkeminen on yleensä hallittu, jäistä on päästy ylös ja hevosetkin on sieltä saatu pelastetuksi, joskus kuitenkin meri on ottanut uhrinsa. Vaaratilanteita ja lähipiirissä kuolemaan johtaneita hukkumisonnettomuuksia on erityisesti vanhempien haastateltavieni kokemuspäiressä sattunut sekä sulan veden aikaan että jäillä kuljettaessa⁶¹¹. Seuraavassa sitaatissa kerrotaan siitä, kuinka toivottomassa tilanteessa jäihin pudonnut hevonen ammuttiin mieluummin, kuin annettiin sen kuolla hukkumalla. Kyseessä on haastateltavan muistama tilanne 1930-luvulta, jossa hän näki nuottajältä kalaa myyntiin kuljettavien naapurikunnan miesten, kalaporvareiden, menettävän hevosensa. Se on ainut kerta hänen omissa kokemuksissaan, kun hevonen hukkui. Useamman kerran hän on ollut mukana, kun hevonen on saatu jäistä pelastetuksi.

HM: Jo eller, de, de fick inte upp sin häst utan, men, det var ju så den tiden att den som, porvade strömming [HV skrattar], det kallas att porva, jo, kör, han hade, nästan alla en brovning, och de sköt sin häst sedan, de kunde inte låta, låta den plågas.

[...]

HM: Plumsa så djup snabbt genom isen, och så de sa sedan att den fick hjärtslag, men nog sköt de den nog ändå sen, de var, jag vet inte om de var två eller tre man men, de, så gjorde de i alla fall att, de är nog det ända som jag, men nog har jag varit med många gånger då det har varit, till exempel i strömdrag [HM skrattar], jo

[...]

609 TYKL/SPA/396; TYKL/SPA/397; TYKL/SPA/403; TYKL/SPA/443; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja II, 29.10.1997.

610 TYKL/SPA/424; ks. myös TYKL/SPA/442.

611 TYKL/SPA/397; TYKL/SPA/398; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja VI, 31.5.2001.

KS: Är det där den ända gången ni har sett själv att en?

HM: Jo, att en häst har, jo.

HV: Någon gång på 30-talet, före kriget nog.

KS: Hur många gånger har det hänt sen att ni har kunnat, lyckats rädda en häst?

HM: Ja, det kan jag nog rakt inte säga [HM skrattar], nog tror jag att det är ett tiotalet nog.⁶¹²

Hätätilanteissa merellisissä saaristo-oloissa varsinkin 1900-luvun alkupuoliskolla apu saattoi olla välillä liian kaukana. Yksi iäkkäämmistä haastateltavistani kertoi lapsuuden muistonaan 1920-luvulta, kuinka hänen ulkosaaristossa asunut tätinsä kuoli synnytyksen jälkeisiin komplikaatioihin, eikä häntä ehditty saada Turkuun hoitoon.

HV: Men jag minns nog bra då, då min faster, pappas syster skulle få sitt andra barn, så född den hemma och så blev hon sjuk, jag riktigt kommer ihåg att jag var där då hos farmor, där hon bodde då med sin mamma och pojke där, och så ropade hon från sovrummet: ”Mamma, mamma, nu får jag kramp!”, och då var barmorskan där och hon lite kvickt, sen minns jag inte, min faster då var i sovkvammaren och hon satt i köket, kanske hon satt och laga torrt på den där flickan, och så for hon med det samma till bordslådan, så tog hon en kniv och så knivskaftet i munnen, så krampa, jag menar det är ju tugga, och då måste de, två hästar, John hette mannen och min pappa, och han körde, de hade de ju sen en, inte var det kyrkslåden inte

HM: Nej, nej men nog var det ju en lång.

HV: Jo, och pappa körde barmorskan i med sin häst och han räckte några timmar, så kom de hem tillbaka och hon dog på vägen, hon faster [HV skrattar], jo.

KS: Var de på väg sen till Åbo eller?

HV: Ja, de var på väg till Åbo men, jag vet inte hur långt de hann.

KS: Var det var på vintertid då?

HV: Ja, det var på vintertid, men, det var nog is, det var väl i februari som hon fick.⁶¹³

Luonnon suojelu

Saariston luonnon mukaan elämistä ja esimerkiksi lintujen väistämistä pesimäaikana jotkut saaristossa asuvat pitävät tärkeänä. Tämän havaitsin myös itse, kun olin venekyydissä matkalla tekemään haastattelua ja kiersimme huolellisesti pesissään hautovat ja poikastensa kanssa kulkevat haahkat⁶¹⁴. Kalojen ryöstökalastusta eräissä haastattelussa paheksutaan⁶¹⁵. Toisessa luonnon suojelu nähdään monella tavalla saaristossa elämisen ehtona⁶¹⁶. Useamman kokemuksissa ympäröivä luonto on osa siellä eläviä ihmisiä ja kunnioituksen arvoinen, mikä näkyy myös seuraavasta sitaatista.

H: [Skärgården] är en del av mig kanske på något sätt, att, jag tycker att det är viktigt, att man liksom, eller respekt kanske för naturen, och liksom, att man kan, eller att man liksom kan leva samförstånd med naturen och, så det betyder att, jo.⁶¹⁷

612 TYKL/SPA/398. Sitaatissa HM tarkoittaa haastattelussa olleen avioparin miestä, HV vaimoa.

613 TYKL/SPA/398. Sitaatissa HV tarkoittaa haastattelussa olleen pariskunnan vaimoa, HM miestä.

614 TYKL/SPA/395: kenttätöypäiväkirja VI, 31.5.2001.

615 TYKL/SPA/439.

616 TYKL/SPA/441.

617 TYKL/SPA/440.

Sinilevien esiintyminen ja vesien rehevöityminen huolestuttavat, mikä tuotiin joissakin haastatteluissa esille. Jonkin verran kerrottiin myös paikallisista toimista tilanteen korjaamiseksi.⁶¹⁸ Jotkut näkivät uhkana lisäksi sen, että liian suurten matkailijamäärien takia luonto kuluu ja kulttuurisesti ja luonnonmuodoiltaan pienipiirteinen saaristo häviää. Toisaalta he kuitenkin näkivät, että matkailuelinkeinoa tulisi taloudellisen kannattavuuden kannalta määrällisesti kasvattaa.⁶¹⁹ Nimenomaan rauhallisen ympäristön säilyttävä matkailu koettiin eräässä haastattelussa myönteiseksi ja sitä haluttiin tukea⁶²⁰. Jotkut näkivät ympäristöstä huolehtimisella olevan sen itseisarvon lisäksi myös taloudellista arvoa juuri matkailun kannalta⁶²¹. Umpeen kasvanutta maisemaa ei saaristossa arvosteta matkailullisesti, eikä omissa kokemuksissa. Monet kertovat pitävänsä maastoa avoimena esimerkiksi niittämällä tai laiduntamalla siellä lehmiä, lampaita tai hevosia⁶²². Tästä kertoo seuraava sitaatti.

H: [J]ag köpte ett av en släkting ett småbruk på, min mors kusin, och vi har där medvetet nu då, hållit ängarna öppna för att få sådana här åkrar med enrisbuskar, jag skulle inte kunna tänka mig att ha det där området som, enbart öppen odlade åker eller enbart skog utan det måste, vi har det som sådana blomsterängar, att vi låter det växa upp, där är vissa blommor som kommer vissa tider, så jag kör inte med någon gräsklippare utan hackar med lien, utan de får komma upp och blomma och sen när jag vet att nu är det, nu måste jag ta bort det för det kommer sen så långt ner, i våras det var en fantastisk vår, jag vet inte varför det, en sådan här gul ranunkel, alltid växt och blommat så fantastiskt där, den har inte gjort det tidigare, så jag hade ett hektars område som nästan var gult, så där runt enrisbuskar, förra året igen då så var det den här blå riktigt riktigt korta blåa blommor det var det som var sedan, där tror jag nog det var något som, har en betydelse.⁶²³

Kuitenkin esille tuotiin myös se, että kaikki saaristolaiset eivät luontoa kunnioita, eivätkä elä sen ehdoilla. Tämä on seuraavan haastateltavan havaitsemaa asiaa.

H: [S]kärgårdsborna anser nog sig att de tar hand om naturen, att de fiskar, till det husbehov de behöver, de jagar till det, sådana mängder som man får ta ut, att det är en sådan sak som de tänker på. En del tänker på, sedan finns det sådana som skjuter allt som de ser sedan, och lägger i sopcontainer, det finns sådana också.⁶²⁴

Saaristossa harjoitetun kalankasvatuksen vesistöjä rehevöittävät vaikutukset sivuutettiin myös seuraavassa sitaatissa näkyvällä tavalla, kun toimeentulo oli siitä riippuvainen. Siinä pidetään mahdollisena, että yleinen ympäristötietoisuus tulee muuttamaan tilannetta toisaalta säädösten kautta, toisaalta saastuttavan kalan kysynnän laskuna.

618 TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/426; TYKL/SPA/429; TYKL/SPA/440; TYKL/SPA/443.

619 TYKL/SPA/412; ks. myös TYKL/SPA/405; TYKL/SPA/436.

620 TYKL/SPA/440.

621 TYKL/SPA/436; TYKL/SPA/441.

622 TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/418; TYKL/SPA/424; TYKL/SPA/440; TYKL/SPA/441.

623 TYKL/SPA/418.

624 TYKL/SPA/443.

KS: Mitenkä tuota niin tuommosesta, tämmösestä aiheesta, kun tost tästä kalankasvatuksesta, niin siitä saastuttamisesta, tämmösestä, niin onks siitä sit jotain tota. Sää mainitsit siitäkin tossa jossain välissä tästä?

H: Joo, no se on taas meillä niin ku sellanen, että mää oon sanonuki, et niin ku, että semmosta kättä, joka antaa leipää, niin sitä ei saa purra. Et niin ku sillai, et mää en. Mul ei oo kauheesti intressejä ruveta täs vaihees, koska se on meiän ainut toimeentulo tavallaan, että ainut palkka, kun meiän taloon tulee, niin tulee sieltä, että ei sillai halua ruveta arvostelemaan edes sitä täs vaiheessa, koska ei oo muuta vaihtoehtoo niin kun työmahdollisuutta. Että toisessa tilanteessa varmasti mul ois mielipiteitä paljonkin siitä ja. Mut sen mä niin kun nään, että se just se, että silläkään ei ole tulevaisuutta sillä kalankasvatuksella niin ku ehkä tällä tavalla, mitä se nyt on täällä.

KS: Niin, luuleks sää, et se muuttuu sitten?

H: Joo, kyl mää uskon, et jos siihen tulee niin kun hirveesti tämmösiä ympäristöveroja ja muita, niin se ei ehkä kannata tommosenaan. Ja jotainhan siinä täytyy niin kun muuttuaki. Että tota, koska ihmiset on niin valveutuneita nykyään, että ei ehkä haluta syödä sellasta kalaa, jonka kasvattaminen tiedetään saastuttavan niin paljon, et niin ku.⁶²⁵

Hylkeet tekevät vahinkoa kalanpyydyksille. Joillakin ovat vanhat hylkeenpyynti- ja linnustuspaikat muistissaan, ja niiden muuttamista suojelualueiksi kerrotaan paikoin vastustettavan. Vaikka monikaan ei enää linnusta, lintujen pyynnin tärkeä merkitys saaristossa on tiedossa ja haastatteluissa kerrotun mukaan joku kuitenkin vanhoja linnustuspaikkojakin edelleen haluaa käyttää, mikä on ristiriidassa alueen suojeluaikoiden kanssa. Toiveissa eräällä kalastajalla on myös hylkeiden pyynnin suurempi salliminen pyyntivälineiden ja omien kalasaaliiden suojelemiseksi, mikä näkyy seuraavasta sitaatista.⁶²⁶

H: Heti on [hylje] kytkisel siäl, jos kala mene verkkoo, nii. Ei sitä ol ennen tääl ollu, et siit tule semmone ongelma. Tääl o yritetty saara tappoluppi tai tämmössii. Kyl se o vähä vaikki tapaus sit on, tota, ja me olla lähetetty joka pualel kalastajaliitol, apuu, tai tämmössi kirjelmi, et sit tul semmonen päätös et korkeimman oikeuden [...] et ei oikein tul, et semmonen päätös et oikein suojelualue hylkel [...]. Siin tarttis eruskunnas ol enemän ammattikalastaji, et vähä ymmärtäisivä sit.

KS Just, että ei täälläkää oo sitten niin kun hylkeenpyyntiin päästy.

H: Ei, ei. Kyl ne ihan kivoi on eläimi on, en mää sitä sano ollenka, et tota ihan kiva niit on katel, ko ne ova jossa saare rannal tai jotta, mut kyl ne niin pal haittava, ko ajattele sitä ammatti.⁶²⁷

Luonnonsuojeluviranomaiset toimineen saivat kritiikkiä osakseen siksi, että koettiin, etteivät he ota todella huomioon saaristossa elävien ihmisten elämää. Seuraavasta sitaatista näkyy epäily siitä, että ympäristöviranomaiset halusivat säilyttää saaristossa menneen ajan idyllin, joka ei aina ole nykyasukkaiden elämän kannalta toimiva ratkaisu. Vaikka viranomaisten tavoitteet ja toimet voivat olla hyviäkin, paikallisten olosuhteiden parempaa tuntemusta ja paikallisten asukkaiden kuuntelemista kaivataan esimerkiksi suojelualueiden ja rakentamisen sääntelyssä.⁶²⁸

625 TYKL/SPA/399.

626 TYKL/SPA/435; TYKL/SPA/441.

627 TYKL/SPA/435.

628 TYKL/SPA/398; TYKL/SPA/441; TYKL/SPA/443.

H: [S]å det är väldigt många myndigheter som ska säga sitt och, om hur det ska vara, om hur det ska se ut, om vad man får göra, och det är på ett sätt naturligtvis bra, men, många gånger så är det också ganska onödigt, jag tänker nu på att människor som kanske, har det här, de har absolut ingen kunskap vad man kan göra, utan de sitter vid ett bord på ett kontor, till exempel i Åbo, och, tror att de kan föreställa sig, göra en bild av hur, göra sin av hur det är att leva här, och det där, men, jag tror att det här, om jag tänker just att det finns nostalgi i det här, de föreställer sig att det borde vara i skärgården för så, så, så, är det nog inte att [...], det ska vara liksom vackert på det sättet liksom, men det behöver ju inte möjligtvis vara så, att de som bor här året om, det är inte nödvändigtvis önskad, det är inte riktigt deras intresse att, om här inte är bra saker, jag menar att genom liksom, vi själva här måste sköta om vad vi tycker att är viktigt.⁶²⁹

Saaren rantojen rajoissa oma vapaus

Rajojen valvonta

Kuten olen luvussa 14 todennut, saaren katsotaan olevan sitä enemmän saari, mitä enemmän se on meren saartama. Saarelta itseltään katsoen todellinen saari elää rajojensa sisällä rauhallista omaa elämäänsä. Tätä omaa elämää on sitä enemmän, mitä enemmän saarella asuvat pystyvät kontrolloimaan sitä, keitä saarella kulkee. Näistä ajatuksista kerrotaan samankaltaisilla äänenpainoilla sekä suomen- että ruotsinkielisten keskuudessa. Niistä eivät kuitenkaan kerro kaikki haastateltavani, kuten he merestä, maisemasta ja luonnosta tekivät. Molemmankielisissä haastatteluissa oman saaren rajojen sisäisen oman elämän tärkeys jätetään myös kokonaan mainitsematta.

Vaikka lossit ja yhteysalukset ovatkin todellisen saariston merkki, myös silta luo saaren rajaa, esimerkiksi nostamalla sen yli kulkevan nähtävälle saaristoon saapumisen osoittavan erityisen maiseman. Nykyisiä siltoja edeltäneet lossit ovat joidenkin haastateltavien muistissa. Kulkua hidastaneet pitkät lossille pääsyä odottaneiden autojen jonot saavat haastatteluissa maininnan. Autojonot ovat hävinneet ja saarella kulkevien kontrollin mahdollisuudet lievenneet lossien poistamisen myötä. Oman saaren hallinta on vähentynyt ja myös sen tarve on unohtunut vähitellen siltaan tottuneiden sukupolvien myötä. Nykyisin sillan takana asuva, mutta oman saarensa lossiajan muistava haastateltava kertoo sillan lisänneen saarellaan liikennettä, tuoneen sinne levottomuutta ja asukkaiksi muualla syntyneitä, joihin ei ehkä ehdi tutustuakaan, kun he jo muuttavat uudelleen muualle⁶³⁰.

Totesin luvuissa 14 ja 15, että jotkut haastateltavistani vastustavat siltojen rakentamista, koska ne vähentävät saariston luonnetta symbolisesti todellisena saaristona. Niitä vastustetaan haastatteluissa myös siksi, että niiden katsotaan tuovan tullessaan saarille levottomuutta ja rikollisuutta. Kulkuyhteyksien kehittäminen nähdään tarpeelliseksi esimerkiksi tihentämällä lossien aikatauluja tai rakentamalla lossien takaisen saariston sisälle saaret toisiinsa yhdistäviä siltoja. Näitä ajatuksia kannattavien haastateltavieni näkökul-

629 TYKL/SPA/441.

630 TYKL/SPA/396; TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/408; ks. myös TYKL/SPA/409.

Kuva 9. Iniön Jumon saarella Kantivikin laiturissa yhteysalus Auroran kannelta näkyy, kuinka yhteysalus Jurmo II saapuu laituriin. Valok. Katriina Siivonen 1999.

masta oleellista on kuitenkin se, että raja saariston ja siltojen mantereeseen yhdistämien alueiden välillä säilyy ja oma hallittu rauha saarilla on mahdollista säilyttää. Siltojen rakentamisen pelätään myös helpottavan työpaikkojen ja saaristolaisten muuttoa pois saarilta. Näitä ajatuksia on nähtävillä seuraavassa sitaatissa.

H: [O]ch sen just det här med, liksom, om man utvidgar en sådan här färjtrafik, så blir det inte sådan, väntetider som man beklagar, utan det är bekvämt med färjan också utan köar, jag tycker att det finns olika lösningar på där liksom, olika, att man förbättrar den, och på det sättet liksom långsamt, jag tycker att man måste vända på steken, jag tycker att om man gör en bro, så är det inte bara att komma ifrån det, många säger också att, det är negativt att bygga en bro därför att så lätt för olika, banditer, gangstrar att komma till skärgården men det är också så lätt att komma från skärgården, att det, att jag tycker att man borde förbättra inom skärgården, alla förbindelser, mycket mera, att man har liksom möjligheter, för skärgårdsborna inom det här området, att röra sig, för den här sista etappen tror jag sist och slutligen, den väger inte så mycket, man måste gå över den, jag tycker inte att det skulle vara ett så stort problem.⁶³¹

Myös seuraavissa sitaateissa näkyy lossisaarella asuvan halu säilyttää saarellaan lossin tuoma kontrollin mahdollisuus rikollisuutta vastaan. Lossisaarella ovien lukitsemattomuus on hänen mukaansa luonnollinen ja itsestään selvä osa siellä elävien tavasta toimia. Saarella asuvien kesken naapuriapu ja esimerkiksi tarvikkeiden lainaaminen sujuvat ilman

631 TYKL/SPA/441.

että naapurin on välttämättä oltava edes paikalla luvan kysymistä varten. Sen mahdollistaa se, että lossin kuljettaja voi valvoa saarelle saapuvia ja sieltä poistuvia tuntemattomia esi-merkiksi varkauksien varalta. Valvovia viranomaisia ei siksi tämän haastateltavan mukaan saarella koeta tarpeellisiksi.

H: Juu, tämä ihan tässä tämä [on omaksi tunnettu]. No, sanotaan nyt ehkä tämä saari se, mitä tääl on. Tääl on oma kulttuuri ja kaikki, et.

KS: Just, just. No, miten se eroaa?

H: No, sanotaa et ei tääl niin tarkka ol, et mikkän paikat ei ol lukos. Ja jos naapuri tartte jonkun työkalu, nii jollen mää ol koton, nii ei se mittän kysymän tul. Se otta siält ja sit se tua takas taas, et ei sitä mittä semmottes kysytä. Et jos sattu jäämän traktorin kans kiinni ja ei ol naapuri koton, nii sit hake naapurin traktori vaa ja vetä oma ylös ja se toimi simmottes, et ei tota joka asia tartte kysytä. Nyttekki mul meni farmarisäiliö tyhjäksi, et jos tota toi mul sattu, et tankit mene tyhjäksi, nii mää mene naapurisäiliöst sit tankkama sit traktori, nii hän tule sit taas tankkama mun sit, kun häne mene tyhjäksi. Se toimi simmottis vähä tääl, et.⁶³²

H: [E]t mää tykkä asut lossin takana. Me tykätä, et tämä teke elämä erilaiseks, et. Aina joku vastustaa, et tohon tarttis silta saar, nii mää ole sitä miält, et ehrottomasti ei tartte. Tääl olla iha omis olois sillai. Eikä oikke ovet simmottis lukos tartte pittä, et. Auto ovet ei ol koska lukos ja, et se on eri, jollan tappa kuitenkin se on erilainen sit, et ei. Jos tääl on ihmelist porukka, niin lossin porukka kiinnittä heti huamio, jos tääl jotta erikoist porukka ruppe liikkuma, nii se on heti sitä. Ja sit tiätenki sanota, et jos on erikoisempi porukka, nii sehän varokin tiätenki sit. Se tule lossi yli, nii se tiätä, et se on ainoa reitti pois täält, et sen takia ne ei tietenkän tulekka, et semmottes, et. Et kyl tääl niin kun sanottu, et aika rauhas olla saa, et. Ja mitä ulomppa ulko-saaristossa mene, nii sitä enemä rauhas saava olla, et ei. Et kyl tääläki viäl aika vapaa tämä on, et ei tääl paljo viranomassi tarvita, et. Tavarat ova ja muuta, niin tota toi ei kyl juur häivy. Et jos on joku tavara häipyny, niin yleensä naapuril lainas se on, et se tua sen takas taas, et ei. Et semmone, aika hyvi siel pystyy pitäään vaa, et ei tääl ol siit ongelmaa. Sää et ymmärrä, kun sää oot, jos sää oot Helsingist kotosi, nii.

KS: On se erilaist tietty siellä.

H: Et täyty kaik paika laitta lukko.

KS: Joo.

H: Se pakka olema simmone, et ko mää menen kaupunkkinki, nii ei, välil pakka olema, et sit vast tajua, kun on kaupa sisäl, et ei se taaska se auto lukos ol.

KS: Nii just. No, kyl mää sen kyl myönnän, et mul on kyllä, menen mää mihin tahansa, niin kyl mää auton pistän lukkoon. Varmaan se nytkin on lukossa [haastateltavan talon pihalla]. En mää muista, et mää oisin pannu, mutta se menee automaattisesti.

H: Joo, kyl mää kattosi joskus lossil, ko niit seuras, niin tota muutamat, kun tuliva lossin kannel autost ulos, nii se ovi pistetti lukko. Et se on niin kun tapa.

KS: Niin se on, et sitä ei huomaakaan.⁶³³

Vaikka lossi suo kontrollin mahdollisuuden, myös lossin vastustus on voinut olla suurta. Entisellä yhteysalussaarella asuva kertoo tästä. Hän itse on kannattanut koko ajan saaren uutta lossia, koska pitää tiheästi toimivia kulkuyhteyksiä välttämättöminä nykyaikaisen

632 TYKL/SPA/438.

633 TYKL/SPA/438. Yksi konkreettinen todiste kontrollin toimivuudesta lossisaarella on se, että tähän haastatteluun mennessäni olin etuajassa paikalla ja siksi kiersin autollani katsomassa saarta hiukan laajemmin ennen haastattelua. Tämän oli haastateltavani huomannut ja kommentoi sitä heti, kun autostani hänen pihassaan nousin. Kuten haastattelun aikana myös arvelin, olin todella lukinnut autoni, kun jätin sen hänen pihaansa. TYKL/SPA/395: kenttäyöpäiväkirja VI, 23.5.2001.

vakituiseen saarella asumisen kannalta. Hänen kokemuksissaan lähinnä kesäasukkaat ovat vastustaneet lossia, koska ovat halunneet säilyttää siellä entisen rikkumattoman rauhan. Haastatteluissani on kuitenkin myös yksittäinen tieto siitä, että vakituisesti saarilla asuvat ovat vastustaneet yhteysalusten korvaamista lossilla⁶³⁴.

H: Jo det [nya färjan] har nog varit jätte bra, och, man har, oftast sådana sommargäster som säger att, ai kauheeta et me kun just ajateltiin et, oi et nyt [saari] et kaikki mene pilalle kun tää lossi tulee, et miten och vad de nu allt sa, och visst kommer det att förändra, här är, har redan ökat massor med bilar liksom, att folk kör mycket mera med bil och det kommer, liksom mera trafik förstås, och det kommer bussar och, och så här, men nog tror jag ändå liksom att den där positiva effekten är större än den negativa sen sist och slutligen.

[...]

H: [S]ådana här gamla tanter som säger att de vill inte ha färja och, hur ska de komma och rädda liksom att, hur förstås allt nytt är ju skrämmande. [...] men att, samtidigt som jag är så här lite sur på sådana här gamla tanter som, okej visst är det viktigt för dem också men de måste ju liksom lite se framåt också, att om man vill att här ska kunna bo människor, om man vill att det ska kunna fortsätta, att om man vill att det ska finnas möjlighet och kunna arbeta liksom, någon annanstans så måste det fungera förbindelserna, det är ju viktigast.⁶³⁵

Saarten maiden ja antimien hallinta

Oman saaren hallinnan tarve näkyy sekä kiintymyksenä omaan maahan että maan omistuksen ja siellä tapahtuvan toiminnan kontrolloimisen tärkeytenä. Se näkyy siinä, että omat marja- ja sienipaikat halutaan pitää omina ja naapurin vastaavia keruupaikkoja kunnioitetaan. Muualla asuville ei haluttaisi antaa oikeutta hyödyntää näitä luonnon antimia, vaikka jokamiehen oikeuden mukaan heillä se olisi. Nämä saarilla asuvat mieltävät siellä olevat marja- ja sienipaikat omikseen ja kokevat kuin muualta saarille saapuvat tulisivat heidän pihalleen heidän herkkujaan noukkimaan.⁶³⁶ Sama ajattelu koskee saarten yksityisteiden käyttöä ja kalavesien hyödyntämistä esimerkiksi pilkkimällä. Seuraavassa sitaatissa kertoja ei itse ole saaristosta syntyisin, mutta on elänyt siellä pitkään ja tutustunut erilaisiin siellä havaitsemiinsa ajattelutapoihin. Hän itse kannattaa täysiä jokamiehen oikeuksia, mutta on tietoinen siitä, että ne saavat paikoin osakseen vastusta saaristossa.

H: [E]t aina, kun on tämmönen saari, missä on niin kun selvästi, et ne näkee nää rajat jotenkin ja on se vesi ja maa, niin kaikkialla semmosis paikois maailmassa kuulemma se maanomistus on ihan pyhä asia niin kun se on täällä saaristossakin. Tosin se koskee myös vedenomistusta. Se oli kans mulle uutta, vaikka määkin oon. Mullakin kotona, meil on ollu maata aina ja tolla tavalla. Mul on ollu luonnollinen asia, että maata maalla omistetaan. Mutta täällä se on jotenkin hirveen korostunu sillä tavalla ja mä en oo niin kun ymmärtäny sitä, että se oli niin. Se on semmonen hirveen niin kun minusta semmonen vanhakantanen. Toisen kautta se on tietysti rakkaus siihen maahan, mut kyl se on myös semmonen, et nää ei tätä jokamiehen oikeutta esimerkiks siedä ollenkaan ja tämmöstä, että. Ja nyt niin kun pilkkijöitä. Se on huvittavaa, kuinka ne vihaa näitä pilkkijöitä jotku nyt, kun ne. Kyl mää toisen kautta ymmärrän sen, kun se on se kalavesijuttu, mutta että muutenkin, niin.

634 TYKL/SPA/404.

635 TYKL/SPA/440.

636 TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja VI, 6.4.2004.

[...]

H: [E]ttä pilkkijät pitää kieltää tulemasta, että lossilla pitää niin ku jotenkin järjestää joku semmonen valvonta, että ne palautetaan lossilta takasin ne [...] etteivät ne riko tietä ja muuta, et kun niistä ei oo, kun harmia. Niin mää mietin, että et voi kauhistus, mistä se voi juontaa sillai, et vaikka sekin, se nyt on kyllä oma persoonansa [joka näin sanoii], mut silti se kuvastaa joittenkin muittenkin semmosta ajattelua, että, et ei sais niin kun tulla sellaset, jotka. Se on kyllä, se on kyllä uskomatonta, et jost ei jää mitään rahaa heti jollekin, et tota noin se on aika kauheata. [...] Ja just se, että se on niin kun meidän tää saaristo, ei tänne oikeestaan muilla oo asiaa.⁶³⁷

Maaomaisuus nähdään muutamassa haastattelussa yhtä aikaa sekä saaristolaisen sielun ja identiteetin osana että pääomana, joka tulisi laittaa tuottamaan saaristossa asuvien hyödyksi. Maata ei tulisi myydä pois siten, että vain yksi sukupolvi hetken verran elää siitä saaduilla myyntituloilla. Saarilla eletävän elämän ja siellä toimitettavien asioiden rajua muuttuminen aivan toisiksi esimerkiksi massamatkailuun ulkopuolisille myydyn maan kautta tarkoittaisi nimenomaan sielun ja identiteetin myymistä saaristosyntyisten näkökulmasta hetkellisesti saadun hyödyn takia. Kesämökkitonteiksi maata kerrotaan kuitenkin myydyn, mutta ei siinä määrin, että katsottaisiin, että elämä saarilla olisi liian suuresti muuttunut.⁶³⁸ Seuraava sitaatti kertoo näistä ajatuksista.

H: Om man bara leker med tankar så här så finns det ju då den möjligheten att man, ja om det skulle gå så att någon av oss här eller att man säljer helt enkelt alla sina marker till någon jätte företag som bygger upp, stora hotell och något sådant och liksom att man säljer [hemkommunen], det är ju privatägd mark, och om man då säljer bort det till helt andra, intressen, så nog tycker jag då att man att man säljer, sin själ och identitet.

KS: Jå, konkret.

H: Vilket jag menar skulle ju kunna, jag menar affärsmässigt så skulle det ju kanske finnas, inte vet jag, sådana möjligheter att man skulle sälja bort en massa och det skulle byggas jätte saker, och här skulle vara jättekrogar och nattklubbar och, det ena och det andra då tycker jag att man skulle ha sålt [hemkommunen] och sålt både själ och identitet också.

KS: Finns det sådana planer på riktigt?

H: Nej, nej.

KS: Det har inte alls hörts?

H: Nej, nej, det kom ju som nu tangerade det som ju är väldigt känslig sak liksom, är när man säljer, att, det har ju sålts väldigt mycket sommarvillatomter.

KS: På det sättet.

H: På det sättet, men inte ville, inte säger, inte tycker jag där att man har sålt sin själ och identitet, ännu, för det är liksom i alla fall, den, det är inte sådana massor av människor, det är inte sådana anläggningar också och sådant som liksom som vi just pratade om.⁶³⁹

Siispä kerrotaan, että tontteja tai taloja ei saaristossa helposti myydä. Seuraavat sitaattit ilmentävät mahdottomuutta myydä omaa kotitilaa ja omassa omistuksessa olevaa kesämökkitontiksi ihanteellista niemenkärkeä. Vasta oman kuoleman jälkeen olisi haastatel-

637 TYKL/SPA/404.

638 TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/441.

639 TYKL/SPA/412.

tavan näkökulmasta mahdollista, että hänen arvionsa mukaan hänen maahan heikommin kiinnittyneet jälkeläisensä voisivat maat ja rakennukset pistää myyntiin.

H: [S]e [kotitila] ei men myyntti, et ei, et sinä aikana, kun mää, nii. Mul on sit see jälkke ihan sama, mitä mukula tekevä.

KS: Nii, mut sää haluat pitää sen itelläs.

H: Juu, mää pirä niin kaua, nii mää en sitä myy. Kyl aina välil joku, joku ostais. Sit mul on tual, tual [...] semmonen tontti, et sitäki [...] käy aina välil joku ruinamas sitä, et hän osta se, vaik ei sitä niin ku missä myytävän ol. Mut muut mökkiläiset tietää, et siel on simmonen ja ne käy aina välil. Ja hinta välil nouse [...] et toi hintaki olis ollu ihan kohtalaine jo, et siin on kahrek-sankymment metri rantaviiva simmone. Kyl taita enemänki olla, vaik se on, se on semmonen piän niämennokka, et siin o hiakkarantta ja sit siin on kalliorantta ja kaike näköst, mut semmone matala, nii sit on aina tota, et joku käy välil sitä ostamas, mut se, et. Mää sano, et mää en ol pikkurahan puuttas ja iso siit ei saa, nii ei. Nii ja hyöryllisempi se on niin kun, melkeen kun pistäis rahan pankkii, niin se kulu, mut kun se on tual, nii se on tavallas maas kiinni. Elikä sen arvo tietenki voira lasket ja joskus nousta, mut se on kuitenkin semmost raha arvost tavara aina, et ei. Et kyl sen niin kun koska vaan pysty rahaks muuttama, jos sit silt näyttää, et sen pystyy, et jos sattu tulema jotta erikoist rahantarvet.⁶⁴⁰

H: [J]oku jostakin syyst myyrään pois, mut sit voi olla, et ei ol sit enä perilissi eikä muuta tai jotta, mutta voi joskus, et joskus tule sit, kun ei tota toi nää nykyajan mukulat kiinny enää tähä niin pal. Ne on kotipaikka, ne on nuorena muuttanu pois ja et ei. Ei munka mukula tääl niin kauhia ussen käy, et ei ne simmot. Sen takia mää usko, et ne melke myy pois, mut ei se munt sit enä häirit [kun olen kuollut].⁶⁴¹

Hänen arvionsa mukaan kuitenkin muut saaristotaloja perivät eivät juuri talojaan myy, vaan pitävät kotipaikkansa tukikohtanaan ja huolehtivat siitä kaupungista käsin tilapäisasuntona, mikä näkyy seuraavasta sitaatista.

H: Mut muute, nii aika vähän tääl, et ei täält oikken kukka niin ku niit silti pois myy. Et silti, vaik ne muuttakin kaupunki ja muuta, niin.

KS: Niin ne pitävät sen kuitenkin.

H: Ne pitävä sen sit jollan tappa tukikohtanas, et ei. Ne on kotipaikoi ne helpol sit ova kuitenkin ja piretä jollan tappa kunnossakki sentä, et ei ne mittä sit semmottis asumattomi ol, et olis ruaho kasvanu pihal ja muuta. Et kyl ne niin kun käytös hiuka ova.⁶⁴²

Haluttomuus myydä tontteja ja taloja vaikuttaa siihen, että saaristoon on varsinkin pienille saarille suhteellisen mahdotonta muuttaa, jos ei ole siellä maata omistavan suvun perillinen. Tämä näkyy seuraavasta sitaatista.

KS: Nå hur skulle du, vad skulle du sen, tycka om någon ny familj eller några nya människor skulle flytta hit och bosätta sig, någon till exempel från stad, någon som, som inte härtammar från [denna ö]?

640 TYKL/SPA/438.

641 TYKL/SPA/438.

642 TYKL/SPA/438.

H: Det, jag måste ta det här väldigt hypotetiskt, för det kan aldrig hända, det kan inte gå på det sättet för att, att, det finns ingenstans liksom att bo här året om, ingen, alla de som, äger en tomt här, så är reserverad för någon äldre släkt, liksom alla hus är reserverad för äldre släkt, så vi, det kan ju helt enkelt inte ske att någon helt utomstående kommer och köper en tomt eller ett hus här, och bosätter sig, utan det måste vara någon som har ett visst arv, som bosätter sig.⁶⁴³

Edes saaristossa syntynyt ei aina välttämättä löydä mieleistänsä taloa sieltä ostettavaksi, jos ei ole sattunut sellaista itse perimään. Tästä kertoo seuraava sitaatti.

H: Ja asuttiin me sit siin välis viel tuolla päin rivalossa, siit kävi kans pieneks huoneet sit et se oli ahdas ja sit me muutettiin tähän. Ollaan me sitä harkittu, et sais jonku talon ostettuu [...]. Mieluummin semmosen vanhanajan, semmosen puutalon niinku, et ei näit nykyajan tiilitaloja eikä semmosia.

KS: Just, onko täällä semmosia myynnissä?

H: No ei niitä oikeen oo myytävänä, et ihmiset pitää niin tiukasti niistä kiinni [H naurahtaa].

KS: Nii justiin, joo.

H: Ja sit monet, sit ku niistä kuolee ne vanhukset ni lapset ottaa ne sit kesämökeiksi.

KS: Joo joo.

H: Ne tekee kesämökkejä.

KS: Joo joo, joo niin ne menee varmaan sillä tavalla.

H: Et se on semmonen. Vanhukset kuolee ni sit lapset tulee kaupungista, pistävät kesämökiks. Et se on semmonen täällä.⁶⁴⁴

Saaristoon on kuitenkin muutettu muualta ja sinne on sopeuduttu, siellä työskennellään mahdollisesti etätyössä tai sieltä kuljetaan esimerkiksi päivittäin töihin kaupunkiin jopa usean lossimatkan taakse⁶⁴⁵. Myös kesämökeiltä saatetaan kulkea kaupunkiin töihin ehkä jopa suurin osa vuodesta⁶⁴⁶. Talo ja tontti on voitu saada saaristosta ostetuksi, kun ensin on tultu hiukan tutuiksi ja on varmistuttu siitä, että ostaja on tosissaan ja uskoo todella viihtyvänsä ja pärjäävänsä saaristo-oloissa ympäri vuoden. Välttämättä aina niitä ei myydä, vaan vuokrataan, silloinkin tutustumisen ja tarkan harkinnan jälkeen.⁶⁴⁷

Omien saarten hallinnan suuri ja osittain ulkopuolisia torjuva tarve näkyy taustalla myös siinä, kun seuraavassa sitaatissa saaristolaisten ei arvioida olevan valmiita ottamaan matkailijoita vastaan, vaikka ympäristön puolesta edellytykset olisivat hyvät.

H: Esimerkiks matkailuelinkeinon omaksuminen täällä, niin luontaisia edellytyksiä ois paljon enempi, kun luontaisia taipumuksia ihmisten ajattelussa.⁶⁴⁸

Matkailijoiden tuomaa lisääntyntä liikennettä, sen aiheuttamia vaaroja ja levottomuutta jotkut saaristossa asuvat kaihtavat. Esimerkiksi Saariston Rengastien kerrotaan tuoneen saarille lisää liikettä ja liikennettä, joka joitakin asukkaita häiritsee. Toisaalta saaristo on jo

643 TYKL/SPA/441.

644 TYKL/SPA/396.

645 TYKL/SPA/397; TYKL/SPA/409; TYKL/SPA/438.

646 TYKL/SPA/438.

647 TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/395: kenttäyöpäiväkirja II, 29.10.1997.

648 TYKL/SPA/407.

pitkään ollut kesällä veneilijöiden ja mökkiläisten myötä vilkas ja talvella suonut paikallisille kesän hyörinän jälkeen ansaitun hiljaisuuden ja rauhan.⁶⁴⁹ Tästä kertoo seuraava sitaatti.

H: [A]llt är på gott och ont, jag tycker inte att, beroende på hur mycket människor det är, det har kommit mycket mera människor naturligt [efter det att Skärgårdens Ringväg börjades marknadsföra], så ökningen har varit enorm, men det beror ju på att man börjar så lågt, till exempel på, på kvällarna är här ingen trafik för att, ingen genomfartstrafik, så man kan ju inte åka på kvällen här igenom, sista färjan går vid 6-tiden att nog är ju här väldigt tyst och idylliskt enligt mitt sätt att se, men du kan möta en gammal människa här som tycker att, det är rysligt, men jag tror inte att man över huvud i allmänhet, så accepterar man nog att, det ska vara ganska mycket livligare på sommaren, för vintern är ju så väldigt tyst, skärgården har ju alltid levt upp på sommaren, det kommer båtfolk, det kommer sommargäst, det är inte något nytt det här med sommargäster, att nog tror jag att det hör till, medan man, så än i september, pustar man ut att vad skönt att här är tyst [KS skrattar].⁶⁵⁰

Osittain eräs matkailusta elantonsa hankkiva haastateltava suhtautuu turistien tuomiin kesäkiireisiin myönteisemmin, vaikka tunnistaakin sen, että sesonkiaikana kiire on liiallista, sesongin ulkopuolella taas tapahtuu hänen makuunsa saaren rantojen rajoissa ehkä hiukan liiankin vähän.

H: Ja att endera så är det jätte lugn och ro, så där mitt i vintern så händer ingenting, och så är det som sommar och du hinner inte med allt som du skulle vilja, det är liksom för mycket sen igen, att det finns ingen sådan där, att det skulle vara passligt.⁶⁵¹

Vapaus sitoo saarelle

Saarilla tehdään työtä. Sekä suomen- että ruotsinkieliset haastateltavat kertovat viljelevänsä maata, kalastavansa, kasvattavansa karjaa, jalostavansa perustuotannosta tuotteitaan ja pyörittävänsä yrityksiään esimerkiksi sähköalalla tai matkailussa. Aina nämä elinkeinot eivät nykyisin kannata entiseen tapaan, kuten on toisinaan esimerkiksi viljelyn ja kalastuksen suhteen. Kuitenkin keskeinen ja näihin töihin ihmisiä lujasti sitova tekijä on usean haastateltavan mukaan vapaus tehdä työtä omaan tahtiin, vaikka kiireen kerrotaan välillä olevan melkoinen. Vapaus tuo myös mahdollisuuden sovittaa töitä ja kiireitä niin, että hyvällä säällä on mahdollisuus nauttia luonnosta tai tilaisuuden tullen ihmisten seurasta työn lomassa.⁶⁵² Työn vapaudesta on esimerkkinä seuraava sitaatti.

H: [S]e vaa, että niin ko vapaasti saa olla, on vapaa työ, kalastaja, kalajalostaja, saa tehdä työtä, ei ol minkää kellokorti mukka lähtee tota noin, tää on niinku tää oleellinen tekijä siinä, saa vaik yäl kolme aikka lähti, jos halua lähti töihi tai nukku aamul kauemin tai illal myhä, et ei oo mikkään semmonen tehrastyäläine, mikä mene seittemäks ja pääse kolme jälis poies.

649 TYKL/SPA/412.

650 TYKL/SPA/412.

651 TYKL/SPA/440.

652 TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/401; TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/433; TYKL/SPA/435; TYKL/SPA/438; TYKL/SPA/440; TYKL/SPA/443; TYKL/SPA/935: kenttätyöpäiväkirja VI, 5.7.2001.

Kuva 10. Lounastauko lammasha'an aitatyömaalla Jurmossa. Valok. Katriina Siivonen 2001.

Et se on semmone, et saa vaik ympäri vuorokauren tehrä niin ko me tehrä syksyl ja jalostetan kala, niin tehrä ympäri vuorokaure kaks kuukaut. Se on tää lepoaika sit marraskuust joulukuuhu, et sit vaa niin ko kalastetan kala. Se just ainaki se vapa tyä. Ei tarte kenenkkä mukka mennä, ko saa oma tahti tehrä sitä.⁶⁵³

Vaikka oman työn kautta löytyy vapautta ei edellä siteerattun haastattelun tapaan kaikilla olekaan, voi vapaus silti olla seikka, jota korostetaan. Se liittyy silloin esimerkiksi siihen, että oma alue on kulkuyhteyksien heikkouden vuoksi muusta maailmasta erillään ja omassa rauhassa. Tällaisessa yhteydessä eräässä haastattelussa myönteiseksi koettu asia on esimerkiksi kotitontille vievän tien puuttuminen. Vapaus palkkatyössä olevalla liittyy erään haastattelun mukaan vapaa-ajan hallintaan ja siihen, että silloin saa tehdä toimensa omaan tahtiin ja ilman kenenkään määräysvaltaa omiin valintoihin.⁶⁵⁴ Maailmalla muualla ollessa oman työn vapautteen sidotuilla pyörivät mielessä suunnitelmat siitä, mitä kaikkea kotona voisi tai pitäisi tehdä. Ajatuksissa voi olla esimerkiksi aidan maalaus, pensaan istutus tai jonkin muun puutteeksi koetun asian tilan kuntoon hoitaminen, kunhan

653 TYKL/SPA/435.

654 TYKL/SPA/442; TYKL/SPA/395: kenttätöypäiväkirja II, 29.10.1997.

kotiin pääsee⁶⁵⁵. Joskus viljelyksiin ja vesialueisiin sidottu työ koetaan myös raskaaksi, esimerkiksi jos vanhuus jo on heikentänyt voimia ja ketteryyttä hoitaa toimia⁶⁵⁶.

Oman saaren kamaralla vallitseva vapaus samalla siis myös sitoo siihen kiinni sekä vahvana myönteisenä tunnesiteenä, että ajoittain raskaina velvoitteina. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että saarilta ei ole ennen ehditty eikä välttämättä nykyisinkään ehditä muualle, ainakaan kiireisimpään työn teon aikaan. Kuten jo aiemmin olen todennut, naapurisaaret eivät saaristossa asuville ole välttämättä ollenkaan tuttuja, eikä saaristossa välttämättä huvikseen kuljeksita vapaa-aikaa viettämässä. Tästä kertoo myös seuraava sitaatti.

H: Så de var alltså bunden till de sysslorna, det är inte så vanligt att folk har rest så mycket här, omkring eller utan det är mera vanligt, att det kommer besökare utifrån, och det sades också, eller i min barndom så, sades det att det är bara turister som har tid att, räka omkring, alltså att fara omkring på sommaren, att det var så bråttom i skärgården på sommaren att man hann inte.⁶⁵⁷

Omien tietojen ja taitojen huomassa

Jotkut saaristossa asuvat edellyttävät saaristoon muuttavilta, että he kykenevät selviämään työssään ja vapaa-aikanaan sen ankarissa oloissa kaikkina vuodenaikoina ilman apua. Tämä näkyi luvussa 14 esillä olleissa ajatuksissa siitä, minkälainen on todellinen saaristolainen tietoinen ja taitoinen. Kuten silloin totesin, joskus vaatimuksena on jopa se, että jäihin pudottuaankin tulee sieltä yksin päästä ylös⁶⁵⁸. Tarvittavia taitoja ei hankita koulussa, vaan saaristossa eläneiltä kokemuksen kautta. Korkea koulutus ei saaristossa tavanomaisesti olekaan arvossaan. Tästä kertoo sitaatti, joka hiukan laajempaan oli esillä jo aiemmin mainitussa luvussa 14.

H: [D]et har också gjort det svårt för människor att bo i skärgården, för nya människor att komma hit, därför det har det djupt rötter i det här lilla samhället, utan dels så ska det vara liksom sådana som härstammar härifrån, så de är de enda som kan flytta hit tillbaka och bosätta sig här, men, egentligen duger inte de heller, för att de, liksom, fast de kanske har utbildat sig till ingenjörer, eller till läkare eller till vad som helst, men när de kommer hit till det här väldigt auktoritära skärgårdssamhället, så blir de plötsligt som små barn, de kan ingenting, och vet ingenting.⁶⁵⁹

Haastatteluissa näkyvä saaristossa lapsuutensa viettäneiden ihmisten koulutus suuntautuu usein maa- ja metsätalouteen, merenkulkuun ja hoiva-alalle⁶⁶⁰. Eräs koulutusta arvostava kaupungista saaristoon muuttanut haastateltava ei taas tunne löytävänsä saaristosta vaatimustensa tasoista peruskoulutusta lapsilleen⁶⁶¹.

655 TYKL/SPA/440.

656 TYKL/SPA/439; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja VI, 1.6.2001, 4.6.2001, 19.6.2001.

657 TYKL/SPA/441.

658 TYKL/SPA/404.

659 TYKL/SPA/441.

660 TYKL/SPA/403; TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/424; TYKL/SPA/433; TYKL/SPA/437; TYKL/SPA/440.

661 TYKL/SPA/399.

Vapaus ja itsemääräämisoikeus omilla saarilla omien tietojen ja taitojen varassa on siis saarilla keskeistä. Niin kaupungeissa toimivat kuin saaristoon asettuvat viranomaiset edustavat yleensä ulkopuolelta tulevaa tietoa, jonka ei aina katsota tunnistavan saaristonäkökulmasta oleellisia elämän edellytyksiä. Totesin tämän yllä jo luonnonsuojeluviranomaisista, mutta sama asenne ulottuu myös muihin virkamiehiin. Tämä näkyy esimerkiksi seuraavista kahdesta sitaatista.

H: [V]iranhaltijoita täällä kohdellaan aika kovakouraisesti ja semmonen tää diplomaattisuus on tyypillist saaristolaisille ihmisille, et ei oo välttämättä niin kun vakava tarkoitus, mut puhe on suorapuheista ja joskus aika loukkaavaakin.

[...]

H: Pohjanmaalla silti viranhaltijaa katsottiin mieluummin pikkusen ylöspäin kun se et tasavertasena. [...] Mut se, et jos tääl on kaksikymmentä vuotta, niin joltakin sit saa kyllä arvostusta jo, mutta kauan se kestää.⁶⁶²

H: [H]errat ei oo tääl kauheesti kunnioitusta koskaan saanu, että tämmöset valtion herrat tai nämä virkamiehet, että on aina niin kun oltu semmosia niin kun, että me ollaan. Että sillä tavalla se on kyllä jotenkin aika jännää, että sit se semmonen niin kun itsetunto tai jotenkin tämmönen itse, miksikä sitä sitten sanois semmonen, niin se on niin kun aika semmonen.⁶⁶³

Yllä näkyi, että lossin kuljettajan katsotaan lossisaarella riittävän valvomaan järjestystä, eikä viranomaisia sinne lisäksi kaivata. Alla olevassa sitaatissa puolestaan näkyy huolenpitoa se, että saarilla varoitetaan paikallisia siitä, että poliisi on sinne saapunut. Tavan kerrotaan hävinneen joiltakin saarilta esimerkiksi sillan rakentamisen myötä, mutta toisilla varoittelu haastatteluajankohtana edelleen jatkui. Juovuksissa ajamisen kerrotaan olevan niin siltojen kuin lossienkin takana tavallista, eikä poliisin nähdä helposti saavan siellä juovuksissa autoa ajavia kiinni.⁶⁶⁴

H: Täällähän ihmiset kulkee aika paljon kaljoissa [H nauraa].

KS: Autollakin?

H: Nii, autollakin, tääl poliisi käy joskus sillon tällön, harvoin ajelema tos, ellei se sillon kun kesällä on vilkkaimillaan, kun jotain suurtapahtumia, joku markkinat tai jotain, ni sillon näkyy, mut muulloin ei.

[...]

H: [M]ä muistan ku, siitäki selvästi huomaa sen, et ihmiset aina vilkutteli valojuas, räpsytteli vastaantulevalle, et nyt on poliisi täällä, semmost räpsytyst sitte pidettiin, et siitäki huolehdittiin, et poliisi on nyt täällä.⁶⁶⁵

Muualta saaristoon muuttanut haastateltava näkee huolenpidon toisin päin. Turvattomuutta hänen mielestään lisää se, että poliisia ei saa etäisille saarille paikalle nopeasti tai ollenkaan, kun liikkeellä on juopuneena autoa ajavia. Muun muassa hän kokee teillä kulkeamisen vaaralliseksi, kun hänen kokemuksissaan ihmiset tavan mukaan ajavat humalassa ra-

662 TYKL/SPA/407; ks. myös TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/412.

663 TYKL/SPA/404.

664 TYKL/SPA/396; TYKL/SPA/399.

665 TYKL/SPA/396.

vintolasta kotiin tai aamutuimaan krapulassa kyläteillä. Yleistä ajonopeutta muiden muassa hän pitää myös liiallisena kapeille ja mutkaisille teille. Poliisin puutteen hän kokee koskevan lisäksi tilanteita, joissa heitä tarvittaisiin selvittämään esimerkiksi perheväkivaltaa.⁶⁶⁶

Lähiyhteisön tuki ja kuluttavuus

Tuttuuden vaikeus ja turva

Kaikissa haastatteluissa saariston lähiyhteisöt tulevat puheeksi jossakin muodossa. Mutta yhteisö on aineistossani kuin kaleidoskooppi. Kun sitä hiukan kääntää ja katsoo toisesta kulmasta, se muuttuu aina uudestaan hiukan toisen näköiseksi. Se on myös täynnä vastakohtia: ystävällisyyttä ja torjuvuutta, riitoja ja sopuisuutta, yhtenäisyyttä ja originelleja, tuttua turvallisuutta ja uhoavaa turvattomuutta, itsepäistä ylemmyyttä ja häpeilevää ujos- telua. Tämä kaikki tulee esille sekä suomeksi että ruotsiksi ilman että yhteisöjen toimin- nassa kieliryhmien välillä näkyy mitään niitä toisistaan erottavia piirteitä. Kielet kuitenkin tulevat joissakin kohdissa esille yhteisöön liitettyinä piirteinä.

Muutama syntyperäinen saaristossa asuva haastateltavani mainitsee, että heille koti- paikkakunnallaan on oleellista se, että siellä kaikki tuntevat kaikki lapsuudesta asti ja ovat paljon tekemisissä toistensa kanssa.⁶⁶⁷ Seuraava sitaatti on esimerkki tästä.

H: Syntyperäsenä [paikkakuntalaisena] tietenkin kuulun [tälle paikkakunnalle]. Se johtuu var- maan myös siitä, et on tota noi nii asunu tääl sit koko lapsuutes ja tuntee kaikki ihmiset tääl suurin piirtein ainakin sen nuoruusajan ihmiset ja ne, mitkä on viäl niin ku asuu tääl edel- leen. Tai jotkut on muuttanu poisikin, mut jos on pitäny yhteyttä. Et kyl asuinpaikan merkitys on suuri, just se lapsuusympäristö.⁶⁶⁸

Seuraavassa sitaatissa puhuva kytkee hienon maiseman ihmisten ystävällisyyteen. Hän katsoo, että maiseman tuhoaminen vaikuttaisi kielteisesti paikkakunnalla asuvien mieli- aloihin ja keskinäisiin suhteisiin.

H: [tauko] Kyl se, kyl se ihmisystävällisyys on tärkeä ihmiselle, on ystäviä ja, tietty maisema kans, jos tää maisema tuhottais, ni eihän täällä ihmisetkään varmaan olis niin ystävällisiä enää, se vaikuttaa ihmiseen se maiseman tuhoaminen.⁶⁶⁹

Kirkonkylien nähdään eräissä haastattelussa olevan luonteeltaan kaupunkimaisia, ih- misten välisten suhteiden etäisempiä ja väen vaihtuvampaa kuin syrjäisemmällä kylillä⁶⁷⁰. Seuraavassa sitaatissa esitetään, että kaupungeissa ihmiset ovat yksinäisempiä kuin maa-

666 TYKL/SPA/399; ks. myös TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja II, 29.10.1987.

667 TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/403.

668 TYKL/SPA/400.

669 TYKL/SPA/396.

670 TYKL/SPA/396.

seudulla. Maalla tunnetaan naapurit, tiedetään heidän tekemisistään ja tervehditään kun tavataan toisin kuin kaupungeissa. Vaikka kaikista ei samalla tavalla pidettäisi, naapureita ja tuttavuuksia maaseutuyhteisöissä ollaan yhtä kaikki.

HÄ: Kyl kaupunkis moni ihminen on paljo yksinäisemp, ko tääl, vaik olla pitkä. Ei niin pitki matkoi, mut kaik o niin ko koko kylä o tavallas niin ko semmost oma perhet ja tiäretän kaikkitte meininki ja mitä kaik touhuva, mut kaupunkis voi ol nii, et vaik ove o vastuksi, nii ei päivä sanot, ko tulla ulos ovest. Nii ei meikä semmossen tottuus ikä.

H: Ei, ei.

HÄ: Sit o parempi naapurei ja mukavempi ystävi ja paskamaisempi ystävi ja. Kyl on kaikki.

H: Nii o. Ne kuulu kaik siihe saman kato. Toisest ihmisest pitä enemmän, ko toisest ihmisest, ei siit mihinkän pääs.⁶⁷¹

Yhdessä toimitettuja toimia, ihmisystävällisyyttä, mieteliäisyyttä ja vähäisten vaihdettujen sanojen helppoutta pidetään saaristossa eläville ihmisille ominaisina seuraavassa sitaatissa. Haastateltava ei kuitenkaan mielestään oikein tavoita sitä, minkälaisissa asioissa hänen selkeästi saaristossa kokemansa ja viihtyvyyttä tuottava yhteenkuuluvuuden tunteensa konkretisoituu.

H: Nå, jag vet inte, på något sätt man känner nu också att, vet du gemenskap med sådana människor som bor i skärgården, att man liksom, det är jätte lätt att prata med dem och, man tänker lite på samma sätt, inte vet jag vad det är.

KS: Kan du säga något exempel att hurdana saker sedan är just så där?

H: Att kanske, alltså, jag menar människokärllek.

KS: Just, att vilka saker tänker man lika eller?

H: Vad ska jag nu säga att det här, men, ska vi säga att, skärgårdsbor är ganska lika, och pratar inte så mycket, jag är också sådan, alltså att man just kanske.

[nauhan vaihto]

H: Gör saker.

KS: Just så att det tar, långsamma på det sättet, att göra.

H: Att man funderar och.

KS: Innan man börjar med något?

H: Men det där, inte vet jag nu riktigt vad det där liksom sedan som, jag tycker att, jag bara trivs.⁶⁷²

Pienten ja vaikeapääsyisten saarten asukkailla lähiyhteisön merkitys korostuu. Kesällä väkeä saarilla kulkee paljonkin, kun matkailijat ovat liikkeellä, mutta kontaktit heihin ovat pinnallisia. Omalla saarella vakituisesti asuvien kanssa yhteiselämä on tiivistä ja kuluttavaakin. Toimeen on tultava, vaikka heidän kanssaan ei erityisen sydämellistä ystävyyttä tuntisikaan. Siksi seuraavassa sitaatissa puhuva haastateltava korostaa sitä, että oma, läheinen perheenjäsen uskollisena uskottuna on hänestä tällaisella saarella asuttaessa elinehto.

671 TYKL/SPA/435. Sitaatissa H on haastateltava ja HÄ on hänen haastatteluun liittynyt äitinsä.

672 TYKL/SPA/416.

H: [F]ör det är väldigt tungt att leva liksom här, det är inget lätt, alltså det här sociala livet i skärgården är, det är ju det som är det svåra, man är ju ganska ensam, här är ju mycket människor som rör sig sommartid och under hela det här sommarhalvåret, men, inte kan man ju liksom få en djupare kontakt med sådana människor, det är ju bara väldigt ytligt, och, och, sen man är väldigt utelämnad till dem, [...] så det blir lätt så att man sliter mycket på varandra, som du säkert kan förstå, det är ju ingalunda sagt att alla är hjärteväänner fast man bor, på samma ö, det är ju nästan omöjligt det där, men man måste kunna komma överens, man måste, [...] men det är också lite slitsamt alltså att man, därför behöver man en människa att anförtra sig åt, en människa som är liksom trogen, och en som klarar av att sköta ett hus, en gård att fiska lite.⁶⁷³

Tutut lähiyhteisön ihmiset ovat myös itsestänselvyys, jota ei välttämättä osattu heti edes ajatella ja kertoa haastattelussa. Seuraavassa sitaatissa esillä olevan haastateltavan kanssa olimme jutelleet jo jonkin aikaa, kun hän haastattelun aikana lähti viemään lastansa esikoulutaksiin. Odotin itse hänen kotonaan ja haastateltava odotteli taksia lapsensa kanssa tien varressa, missä paikallisia kulki ohitse. Kaikki heistä olivat hänelle tuttuja ja kaikkien kanssa hän jonkun sanan vaihtoi. Hänelle nämä tutut, omalta perheeltä tuntuvat ihmiset, olivat niin itsestänselvä osa paikallisuutta, että hän ei osannut kertoa sitä kysyessäni häneltä mikä hänelle paikkakunnallaan on tärkeää. Taksia odotellessaan haastattelukysymyksenä mielessään hän kuitenkin huomasi, että tämä juuri on sitä, mistä hänen tulisi minulle puhua. Palatessaan takaisin sisälle, hän tekikin sen ja kertoi seuraavaa:

H: [Kotipaikkakunnasta] mieleen tost, ku noi ihmiset kulkee et, et tääl kaikki tuntee toisensa ja kaikki on niinku yhtä perhettä. Et se on ainakin [paikkakuntalaisuutta].

[...]

KS: Niin, ni se on että ku tuolla kulkee, jossain asioillaki vaikka ni?

H: Ni se tää, kaikki tossakin nyt mä olin, odotettiin taksia ni kyllä, kaikki mitkä ohi meni morjestaa ja päivää sanotaan ja, tääl on semmonen oikeen et se ”päivää”.

KS: Nii, ja sä tunnet, tunsit kummiski ne kaikki?

H: Joo, kaikki tunnet..., tunnen joo, et kaikki on tuttuja.⁶⁷⁴

Seuraavasta sitaatista näkyy ajatus siitä, että lapsuudesta asti tutuille ihmisille voi kertoa ihan eri tavalla huoliaan, kuin vieraalla paikkakunnalla muualta muuttaneena voisi uusille tuttaville, olisi silloin kyse sitten maaseudusta tai kaupungista.

H: Kyl se on kans semmonen, kun on koko ikäs tuntenu ja [...] jonku iha viaral, sanotaa jonhonki viaraan paikkakuntaan asumaa, nii ennen, ko sää saat ystäväii, kenel sää voit jotta huolejas mennä kertoma tai jotta muut vastava, niin kyl sil on suur merkitys mul ainaki, jos ajattele, et joutuis iha viara, sanotaan vaik kaupunkiin, tai vieraan pitäjääinki, kyl siin menee pitkä aika enneku siin pääsee ystäväpiiriin mukaa, tai tietysti, ain pääsee, ku mene joka paikkaa vaan kato ja kaikki, mut kyl se vaa on, ko ne oma paikkakuntalaise, niin kyl se semmone o.⁶⁷⁵

673 TYKL/SPA/441.

674 TYKL/SPA/396.

675 TYKL/SPA/435.

Kuva 11. Kohtaaminen Iniön kirkolla. Valok. Katriina Siivonen 1999.

Kohtaamisen tavat

Tervehtimistä pidetään monissa haastatteluissa saaristolaisille ominaisena. Kerrotaan, että vastaantulevia tervehditään, vaikkei heitä tunnetaisikaan. Tunnelma on rauhallinen ja kiireetön, kuten maaseudulla yleensäkin. Tervehtiminen tuo iloisen mielialan sekä tunteen huolenpidosta ja palvelualltiudesta, mitä eräs haastateltava ei muualla Suomessa ole kokenut yhtä tavalliseksi.⁶⁷⁶ Toisaalta muualta saaristoon muuttanut kertoi tunteneensa, että kontaktit siellä tuttujen ihmisten välillä ovat hänestä kylmät, koska ystävien kesken ei halata. Outona hän piti myös sitä, että kun saaristossa on tuttava tavattu ja jälleen erotaan, ei hyvästellä, vaan lähdetään vain omille teille. Samaten hänen kokemuksissaan siellä tavatessa jätetään tervehtimättä. Hän kertoi, että on muualla tottunut selkeämpiin tervehtimistapoihin sekä tavatessa että erotessa, kuin mitä saaristossa sinne muutettuaan koh-tasi.⁶⁷⁷

676 TYKL/SPA/396; TYKL/SPA/423; TYKL/SPA/442; TYKL/SPA/443.

677 TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja II, 29.10.1997.

Kuulumisia kuitenkin saaristossa yleensä haastatteluissa kerrotun mukaan vaihdetaan. Esimerkiksi mainitaan, että lossilla talvisaikaan saarille ja saarilta kulkevat asettuvat lossin kuljettajan kopin lämpimään suojaan vaihtamaan tuttuja kanssa muutamana sanan ja kylällä kohdatessa pysähdytään juttelemaan.⁶⁷⁸ Seuraava sitaatti kertoo talvitapaamisista lossilla.

H: Kyl tos aina, tos lossil, se on semmonen paikka et siihen ku aina talviaikaan ku menee, ni siel on sit aina kulkijat ni melkeen siel lämpimäs kopis, ni siel tulee vaihdettuu sit aina.⁶⁷⁹

Seuraavassa sitaatissa puhuva haastateltava ei puolestaan kertomansa mukaan helposti jää juttelemaan kylällä käydessään. Syyksi hän sanoo vetäytyvän luonteensa. Erityisesti hän tuo esille sen, että kielen kannalta voisi kyllä jutella, vaikka ei hallitsekaan kotikuntansa pääkieltä ruotsia. Siellä kuitenkin kaikki osaavat suomea. Hänen miehensä sen sijaan viettää mielellään kylätiellä seisokseen aikaa muiden kanssa puhellen.

H: Ja mun mies taas on semmonen, et sehän puhuu näitten kaikkien kanssa. Niil on ukkokokous tässä tiellä ja kaikkee tämmöstä, et. Mut mää oon niin kun, mää oon minä. Eikä se johdu siitä, että enkö mää osaa puhua [ruotsia], koska ne kaikki osaa suomee. Et se ei oo mikään kielihomma ollenkaa.⁶⁸⁰

Tuttavien tai sukulaisten kodin ohi mentäessä saatetaan, parissa haastattelussa kerrotun mukaan, poiketaan pihaan tai ovelle heitä tervehtimään. Kyläilyjen kerrotaan sen sijaan vähentyneen, vaikka välit olisivat hyvät ja yhteistoimintaa lähimpiin väen kesken harjoitetaisiinkin.⁶⁸¹ Seuraava sitaatti kertoo tästä.

KS: [K]uin paljon on kanssakäymistä lähialueiden ihmisten kanssa?

H: Aika huonoste on, et ei meiän naapuris täs kyläs edes. Siis, se on muuten outo tilanne. Mää muistan lapsena sen, kun tota meiän isä otti traktorin, Majorin tost pihast, pist perälaitiko siihe, sen kopa siihe ja siihe istutti ja lähretti naapuri iltakaffel. Se ol paljo, nii me kakarat oltti mukana kaik näist eri taloist täsä näi. Niin kyl nykyään on, et ei. Ei ol mittä niin ko sil tappa. Siis mää tarkoti yhtä, siis tää kylähän on tosi hyvä, täälhän ei ol riittoi, et ei siit ol kysymys ollenka. Päivasto, et tota mut se yhteistoiminta, nii se on paljolti se on käytäntö soveltuva.⁶⁸²

Lämpimäisten leipien, tuoreiden juustojen tai muiden vasta valmistettujen, ajoittain tehtävien ruokien vieminen naapureihin oli seuraavassa sitaatissa kerrottu entisaikaa kuvaava tapa. Sen sanottiin hävinneen samaten kuin pitkälti naapureissa vierailujenkin.

KS: Onks teil täällä semmosta, et käynte ihan niin kun jossain lähinaapureitten tai muiden [paikkakuntalaisten] luona niin kun kylässä?

H: Aika vähän. Mää käyn tosi vähän kyläs enä. Äit enemänkin käy.

678 TYKL/SPA/396; TYKL/SPA/397. Koin lossin kopin lämmön ja keskustelut myös itse kenttätyömatkallani alkukesän kylmyydessä, TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja VI, 7.6.2001.

679 TYKL/SPA/397.

680 TYKL/SPA/442.

681 TYKL/SPA/396; TYKL/SPA/397.

682 TYKL/SPA/433.

HÄ: Mää sentä joskus sit viäl. Mut sillon, ko määki ole laps ollu, nii kui on kaik erilaist, ko jos meitä mam leipos taik jos tapetti sika taik jos tehti lehmäjuusto, nii ehtoste mam läks naapuri viämä. Ja sit jos naapuri [...] mam leipos, nii sillo [naapuritilan] mam tul leip kainalos.

H: Lährest ny leippä viämä.

HÄ: Lährest ny. Niin kato, ei niit. Et kyl se ol paljo semmost erilaist.

KS: Niin, oli ennen.

HÄ: Oli enne, et kyl sit ain lämmint leippä viätti ja meilläki, ko oli naapurei, ei ollu lehmä. Kute lehmi ol, ko meil ol, ko sit, ko lehmä ja tehti juusto, niin kyl mam molemppihin paikohi kepu-lise sitä varten kans tek.⁶⁸³

Toisessa haastattelussa kerrottiin puolestaan ilahtuneesti arvostaen, että haastateltava ja hänen puolisonsa uusina, mantereelta saaristoon muuttaneina naapureina toivotettiin tervetulleiksi tuomalla kuka kukkia, kuka lämpimän, vasta leivotun leivän, kuka mitäkin. Tavat eivät olleet kertojalle entiseltä asuinpaikaltaan tuttuja. Niin usein hänen luonaan saaristossa myös pistäydyttiin naapureista kahvilla, että hänelle tuli entistä suuremman kahvinkeittimen tarve sinne muutettuaan. Sen hän saikin lahjaksi uusilta naapureiltaan. Itse hän on puolisonsa kanssa niin ikään käynyt vierailuilla muiden luona useammin kuin entisessä kotikaupungissaan, vaikka ystäväpiiri oli sielläkin laaja.⁶⁸⁴

Entisestä kotikaupungista tutut ja saaristoon nähden erilaiset vuorovaikutustavat näkyvät tervehtimis- ja vierailumuotojen lisäksi puhelinkäyttämisytyksessä. Yhdessä haastattelussa kerrottiin, että paikalliset tuntevat tuttavansa puhelimessa jo äänestä, mutta muualta muuttanut ei sitä tee. Siksi tämä seuraavassa sitaatissa puhuva saaristoon muuttanut haastateltava toivoisi, että hänelle totunnaiseen tapaan puhelimessa aina ensin esittäytyttäisiin.

H: Mää oon niin ku puuttunu siihen, et kun hän [paikallista syntyperää oleva puolisonsa] soittaa jonnekin, niin mä oon sanonu, et sun pitää esitellä itses. Se on itsestään selvä, et ne [paikkakuntalaiset tutut] tuntee äänestä toisensa, mut enhän mä tunne niin ku, kuka soittaa. Niin mua jotenkii hirveesti ärsyttää, et mä en tiedä. Et joku soitti. Mut tietysti aina vois kysyä, et keneltä voi sanoa terveisiä, mut ehkä mun ei tarvi kaikkia tietääkää.⁶⁸⁵

Naapuriapu

Naapurien ja tuttavien kesken toimivasta avunantoverkostosta kerrotaan useammassa haastattelussa. Kukin halukas antaa apua toisille taitojensa ja asiantuntemuksensa mukaan. Joillakin avunantoverkosto ulottuu myös kaupunkiin siellä asuvaan tuttavapiiriin asti. Käytännössä apu voi olla vaikkapa polttopuita, joita viedään myös naapurille, kun harvennetaan omaa metsää. Saariston lähiyhteisön ihmisille ominaiseksi ystävällisyydeksi luetaan myös huolenpito silloin, jos joku sairastuu.⁶⁸⁶ Vanhoista ihmisistä huolehditaan ja heidän luonaan käydään katsomassa vointia, jos esimerkiksi huomataan heidän postilaa-

683 TYKL/SPA/435. Sitaatissa H on haastateltava ja HÄ on hänen haastatteluun liittynyt äitinsä.

684 TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja II, 29.10.1997.

685 TYKL/SPA/399.

686 TYKL/SPA/397; TYKL/SPA/401; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja II, 29.10.1997; kenttätyöpäiväkirja VI, 7.6.2001.

tikkonsa täyttyvän. Asiassa nähdään kuitenkin myös toinen puoli. Uteliaisuus pistää seuraamaan lähiympäristön tapahtumia ja kertomaan niistä eteenpäin välillä siten liioitellen, että totuus jo häviää. Näistä asioista kertoo seuraava sitaatti.

H: Voi olla, jos on vaikka sitte vanhasta ihmisestä kyse, ni kyllähän voi olla et menee sit siihen, et käydään jo kattomas et missä on, ku postilaatikko on postia täynnä ja, ihmetellään että miks ei oo tullu hakemaan.

KS: Joo just. Niin ni se on semmonen tärkeä osa siitä.

H: Nii, se huole..., se miks sitä sanois, se huolehtiminen, tai en mä tiiä onks se huolehtimista vai onks se uteliaisuutta [H naurahtaa]. Voi olla et se uteliaisuuttaki on vähän, ollaan utelaita.

KS: Nii, no onko semmosta juoruilua sitte tuolla?

H: No sitä, on sitä juoruilua kyllä, sit ne paisuu ne juorut sit aina liian isoks sit et, paisutellaan niitä juttuja

KS: Nii, onks se, harmittaako semmonen puoli vai onks se?

H: No ei se harmita, et se on niinko, ihan asiasta se on lähtösin [...]. Mut se vaan paisuu sit joskus. Se paisuu se juttu sit välillä, et se menee niinko ihan, liian suureks. Tai niinko joskus meiän isäki on, joka on, meiän isäkin on niinko kaks kertaa tääl [kotikunnassa] niinku kuollu.

KS: Ihan tosi?

H: [H nauraa], joo'o. Vaik ei hän oo vielä yhtään kertaa ollu silleen, tai hänel on se sydänvika kyl ollu et, hänel on tullu noit sydänveritulppakohtauksii, et kai se sit siit on lähteny, ku hän on ambulanssil viety ja, sairaalaan, et joo et nyt hän on sit, et se menee semmoseks suurentelemiseks, että sit suurennellaan tota juttua.⁶⁸⁷

Naapuriapu nähdään myös välttämättömyytenä, jota ilman varsinkaan ennen ei saaristossa olisi selvitty. Veneiden nostot syksyllä talviteloille ovat seuraavassa sitaatissa esimerkkinä toista, joissa tarvittiin useita henkilöitä apuun. Sitaatissa mainitaan, että tarve osoittaa olevansa toisista riippumattomia on nykyaikana saaristossa lisääntynt.

H: [E]n mä tiiä, onks se sitten ennenkään ollu, että tuota noin, kun aina puhutaan siitä, että autettiin toisia. Mut se oli niin kun niin pakko, koska kukaan ei selvinny yksin, koska oli se liikumisen ja kaikki veneitten nostot ja kaikki muut, niin se oli niin pakko olla sovussa naapurin kans ainakin muorollisesti, koska tarvittiin toisia, että tuota noin. Ja jälille, kun lähdettiin, niin piti olla useampi, kun koitti jäitä ja kaikkia ja. Kyllä siinä on niin paljon semmosta nyt tullu, että ollaan niin riippumattomia toisista.⁶⁸⁸

Seuraavassa sitaatissa haastateltava kertoo kaipaavansa entisistä asuinpaikoistaan kaupungeista työyhteisöjä, joissa tehtiin töitä yhteisen asian hyväksi tiiviin yhteishengen valitessa. Sen tapaista yhteisöllisyyttä hän ei saaristoon muutettuaan ole sieltä tavoittanut, vaikka kyläläisten kanssa pistäytyäänkin puolin ja toisin tervehtimässä, kuulumisia vaihdetaan ja naapuriapua annetaan.⁶⁸⁹ Hän olettaa, että entisaikaan saaristotiloilla on voinut vallita nykyistä vankempi yhteishenki, kun siellä usean sukupolven väki on hyvin konk-

687 TYKL/SPA/396.

688 TYKL/SPA/404.

689 Tästä minulla on hänen osaltaan itsellänikin runsaasti havaintoja kenttätyön ajalta, TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja VI, 7.6.2001.

reettisesti työskennellyt yhdessä ja tiennyt tekevänsä sen talon yhteiseksi hyväksi, minkä hän olettaa kasvattaneen myös yhteisyyden tuntua.

KS: Så att, ja är det några saker sen som du saknar från, de här andra platserna?

H: Det är mera nog människor alltså det är liksom, ett sådant här sammanhang med människor, det naturliga sammanhang med människor, som ju inte blir så lätt här ute när vi är väldigt få, utan det här liksom människor kommer och hälsar på och man går själv någon gång och hälsar på. [...] Det här, med att jobba på distans, som jag har gjort flera år, och överhuvudtaget, sådana, de här nya, nya sättet att jobba för projekt och, så liksom, som är egentligen ett väldigt rotlöst sätt att jobba, det finns inte vet du sådan här naturlig arbetsgemenskap, att sådant, det saknar jag, det upplevde jag väldigt starkt, till exempel när jag jobbade för [tidigare arbetsgivare], man är liksom små grupper som jobbar för samma sak, som hör ihop, och, vet varför, att den gemenskapen då, den saknar jag, och jag antar att det kanske var så som familjer jobbade tillsammans förut också, här i skärgården, att man, det liksom, familjen var ju förut en arbetsgemenskap, med alla barn, och olika generationer liksom, då jobbade man ju också för samma sak och alla visste om.⁶⁹⁰

Saaristoyhteisön yksittäisille ihmisille antamaa tukea moni haastateltava kuitenkin korostaa, mutta tuo samalla esille sen, että pieni yhteisö voi olla myös ahdistava ja nujertava.⁶⁹¹ Seuraavassa sitaatissa on tästä yksi esimerkki.

H: [H]är så kan du ju ta det lugnt, och sen det andra är ju förståss det, att du har ju alltid hjälp, jag har ju inga problem om bilen plötsligt stannar så ringer jag och säger, oj [...], kör du mig, jag skulle till banken, eller vad som helst, så det finns, allting det nära, och man får allting välgjort, inga problem alltså, det kan ju hända att du blir uppställd, men jag tror att över huvudtaget alltså att ett litet samhälles plussida är det att, om du vill det själv, litar på vad du gör, så som man nu gör i ett litet samhälle, så mår man nog förbannat bra, men jag måste nog medge, att i ett litet samhälle det finns sådant också som, den tolererar nog inte allt för mycket, det är olyckligt, det gör den nog inte, [...], om man, vill vara, anonym så där, så då är ju inte det här stället bra.⁶⁹²

Sitkeät riidat

Keskenään riidoissa olevista taloista tai riitaisista kylistä ja kunnista kertovat useat haastateltavat. Kahdessa seuraavassa haastattelusitaatissa riitaisuudet ovat kiinnittäneet muualta muuttaneiden huomiota erikoisiksi koettuina ilmiöinä. Haastatteluissa mainitaan asioiden kärjistyksen helppous ja riitaisuuksien pitkä kesto sukupolvien yli. Sopuisiakin kyliä on, ja sellaisessa asuva kotikylältään syntyisin oleva haastateltava kauhistelee tuntemiaan riitaisia kyliä ja niissä asumista kolmannessa alla olevassa sitaatissa. Kaikki alla olevat sitaatit koskevat eri paikkoja.

H: Tää on aika erikoinen kunta kaikin puolin, tää on vissiin Suomen riitaisin kunta [H nauhaa], jos sä oot lukenu ja muuten tähän, tääl on jatkuvaa siis tota noin vääntö pääl jos-

690 TYKL/SPA/441.

691 TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/436.

692 TYKL/SPA/427.

tain asiasta, ihmiset on hirveen simmosii, et tääl ei niinku monta, tääl tiedetään kaikki mitä toinen, ja sit jos se johonkin menee, ni se on heti semmonen leiriytyminen johonki ja muuta, et tääl täytyy aika varovainen olla just tämmösis poliittis asiois ja tämmösis et ei kovin paljon kannata mennä sorkkimaan mihinkään.⁶⁹³

H: Ja sit se vihanpito täällä näin, niin se ylittää ihmisiä. Eli, vaikkei tääl ole verikostoa, niin jos isä on riidoissa jonkun kanssa, niin hyvin todennäköistä, että poika riitelee sitten sen pojan kanssa, et se jatkuu yli sukupolven. Kuolema ei pysähdytä saaristossa riitaa. Et monta sukupolvea voidaan vihaa pitää sen takia, et jossakin vaihees.

KS: On joku tämmönen. Niin, onks tästä ihan konkreettisia kokemuksia?

H: Mää olen kuullu erittäin monelta ihmiseltä saman vahvistuksen, minkä mää olen itse nähny täs muutamilla. Niin erityisesti, kun mennään tonne vähän tästä tänne niin kun tänne, tänne läntisille saarille, et jos on vielä niin kun ettei oo tieyhteyttä, niin olen itse kuullu ihan, että tietyt perheet, jotka on riidelleet.⁶⁹⁴

H: Siis, mää puhun [omasta kotikylästäni], eihän meil ol mittään ongelmaa. Tual on semmone [paikkakunnan toinen] kyläki, nii mää en haluais assu siäl. Siäl on kans en mää tiär, mut siäl mene sit jo vähä monenki sukupolve. Siäl on ihan naapurukse melke ollan niin ko toistes kauuksissa kiin, kylse niin ko on sillo huano ja se on lähteny jostain. Ja nää nuaret ne tappelee erelleenki siis sinänsä iha älyttömistäki asioist, mut ko ne täytyy ol niin ko riirois.

KS: Just eikä ne tiedä itekään, että mistä vai?

H: No, periaattees samahan [kotikunnassa] muuallakin. En mää tiär yks, talot on täsä rakenettu täsä ja kolmenkymmene metrin pääs tai viirenkymmene metrin pääs on toine pää rakenust, aina riirois olla samas mäes. Samast tiäst tulla ja sit on tommone kuusaita ja se haaurautuu molempin talohi. Toises talos ei voi puhuu toisen talo asioi, nii se o niin kamal. Ne o niin kamali, et en mää puhu tääl [omalla] kyläl kyl tääl on herran kukkaros asuu. Tääl voi tehr mitä vaa. Mää soita naapureil, mää mene. Kyl mää on yleensä, fiksu naapureil sanno, et mää mene paska levittämä, pistäsk emännäl, et onks sul lakana, et ei ne ol ulkon sitte. Ja tämmöst jotta, mut kaikki voi tehrä, niist ei tapella. Mut tual ei voi niin ko, se o nii järkyttävää. Se on jotenki nii, et mää en ymmärrä sitä niin ko ja nuoret ihmiset niin ko semmosest asioist, ko luulis tärkkempiki asioi ol tapel, et se.⁶⁹⁵

Ulkopuolisen osa

Saaristoyhteisöissä ilmenevä itsekorostus voi näkyä muualla eläviä torjuvana asenteena. Sen mukaan katsotaan, että muut tekevät kaiken hullusti ja saarilla asuvat toimivat oikein. Seuraavassa sitaatissa tällaista suhtautumista halutaan pitää toisaalta pienelle yhteisölle luonnollisena, mutta toisaalta katsotaan, että se on myös sitä tuhoavaa itsepäisyyttä.

H: [M]en jag tycker att, skärgårdsborna själva liksom förstör, för sig själva genom att vara så här som de här, så envisa och halsstarriga, och så fördomande, mot andra människor, men det också kanske naturligt för små samhällen, det blir kanske också naturligt, och man drar det enda till sin spets så blir det ju liksom om man tänker på de här vitsarna [...], att det är alltid de andra som är, liksom de där lustiga, de där som gör fel, de där som inte kan, och det är bara, den här öbon som kan göra rätt.⁶⁹⁶

693 TYKL/SPA/397.

694 TYKL/SPA/407.

695 TYKL/SPA/433; ks. myös TYKL/SPA/435; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja II, 29.10.1997.

696 TYKL/SPA/441.

Muualta kotoisin olevien saaristoyhteisöön kotiutumisen vaikeus haastatteluissa tunnistetaan. Seuraavassa sitaatissa katsotaan, että heidän monesti odotetaan sulautuvan toimintoiltaan ja ajattelultaan yhteisön yhteisiin tapoihin ja jollei niin käy, lähtevän pois.

H: Ja sitten kyllähän se varmaan kuitenkin tietyllä tavalla niin saaristolaisuuteen liittyy sekin, että kun uusiakin ihmisiä tulee, niin ei heitä välttämättä ihan valmiita olla ottaan niin kun siihen yhteisöön sisään välittömästi, että kyllä siinä hiukan aikaa tietysti katsellaan, että mitkä tuon ihmisen toimintatavat ja ajatustavat ja menettelytavat ovat ja sitten hän sulautuu tähän yhteisöön tai sitten ei sulaudu ja lähtee pois. Et kyl varmaan näinkin sitten kuitenkin on olemassa.⁶⁹⁷

Kaikista yhtenäisyyden vaatimuksista huolimatta aineistossani on myös joitakin kertomuksia hyvin omaperäisistä saaristolaisista, jotka tekevät oman päänsä mukaan asioita, vaikka ne toisista tuntuisivat hulluilta.⁶⁹⁸ Eräässä haastattelussa mainitaan, että kun paikallisten kanssa pääsee alkukankeuksien jälkeen tutuksi, heistä saa ainaisen ystävän.⁶⁹⁹ Toisessa haastattelussa kerrotaan, että paikallisiin pääsee helposti tutustumaan, kun vaan seuraan tulee mukaan. Haastateltavan kokemusten mukaan saaristossa suhtaudutaan kanssaihmiin tasaveroisemmin, kuin mantereella, missä sosiaalisen aseman mukainen erotelu on tarkempaa. Joskus kuulemaansa puhetta saaristolaisten ahdasmielisyydestä hän ei ole itse käytännössä huomannut.

H: Nii, et se riippu varmaa ihmiste luanteest. Toine voi olla, et viihtyy, nyhjäää koton vaa ja toine lähte liikkele hiuka, et kyl tääl helppo on tutustu toissi ihmissi, et ei se kyl vaikkia ol, vaik voi sanna, et tääl on voiva olla ahrasmiälissi voiva olla, mut en mää ol kyl huomannu. Mut kyl näihi helppo tutustu on, et topatta vaa juttelema, nii kyl jokane, et ei se siit kii ol. Et ei tääl mittä leuhka porukka ol tota toi. Just tämä mun tämä [tuttava ...], nii hän sano, et kun hän on [mantereelta lähistön kunnasta], nii hän, et siäl oli iha simmone juttu, et tota toi, et siäl isännä pyäris omas porukas ja tämä tyväväki pyäris omas porukas, nii se ol yllätys hänel, kun hän ensmäisen kerran tul tänne, nii kaik samas porukas vaa, et ei sitä toissi siin miäles erotettu, et oli se tausta mitä tahtos, et. Samast Koskenkorva-pullost voitti ryyppy otta, et se kiärs, et ei sitä erotettu sit, et onks se tyämiäs vai renki tai isäntä taik mikä, et kaik siin miäles olla, et iha mahruta samaan rinkiin, et ei siit erotetta, et muuto voi olla, et voiran pittä, et sitä mää en ol huaman, et joku sano tommot. Mut sen mää olen huomannu, et se on yllätys, et ne ensmäisenä, et ei tääl niin kun simmottis eroteta, et.⁷⁰⁰

Paikalliseksi ei pitkänkään saaristossa asumisen jälkeen kuitenkaan helposti pääse. Seuraava haastateltava on asunut saaristossa kolmekymmentä vuotta, mutta ei tunne kuuluvansa sinne, koska on syntyperäisten kannalta katsottuna muualta tullut eikä siis paikallinen.

KS: Joo, tunnetko nykyisin sitten olevasi [saaristokunnan paikkakuntalainen]?

H: En.

697 TYKL/SPA/406.

698 TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/404.

699 TYKL/SPA/396.

700 TYKL/SPA/438.

KS: Tunnetko kuuluvas mihinkään näistä, missä oot opiskellu?

H: En mää oikeen osaa sanoa. Turkuun ehkä.

KS: Siel oot pisimpään asunu vai mistä se?

H: Se vaan tuntuu kato nää on nää saaristolaiset, ne ei tykkää [...]. Ne on todella [...], vaikka kolmekymmentä vuottakin on. Niin kun tääl sanota, et o muhalt tullu.⁷⁰¹

Seuraavassa sitaatissa saaristoon muualta muuttanut katsoo tulevansa paikalliseksi vasta kun hänet on sinne kuolemansa jälkeen haudattu, mutta hänen lastensa täytyy olla saaristolaisia, koska ovat siellä syntyneet. Hän näkee, että tämä ilmiö ei koske vain saaristoa, vaan kaikkialla syntyperä seuraa ihmisten mukana ja he ovat syntymäpaikkakuntalaisiaan tai syntymämaalaisiaan koko elämänsä, vaikka muualla asuisivatkin. Tämä ei kuitenkaan estä heitä halutessaan toimimasta aktiivisesti asuinpaikkakuntansa yhteisön osana.⁷⁰²

KS: Men era barn de är födda här i?

H: De är jo, i [hemkommunen i skärgården].

KS: Är de sedan riktigt [ortsbor]?

H: Jo de måste ju bli det eftersom de är födda i [hemkommunen i skärgården], jag blir sen [ortsbo] om, när jag dör i [hemkommunen i skärgården], då är jag [ortsbo].

KS: Är det så att det är svårt att på det sättet flytta, bli [ortsbo] om man inte är född här?

H: Men man blir det aldrig, man är alltid inflyttad, men det är på alla orter likadant, nog är det samma sak i Mäntsälä eller Kotka eller i Lovisa, eller en utlänning i Finland, inte är han aldrig finne inte, eller en finne i Sverige, det är precis samma sak, inte är du aldrig svensk inte, det är alla orter likadant, en pargasbo i Åbo så inte är han åbobo, han är pargasbo fast han bor i Åbo.⁷⁰³

Seuraavassa sitaatissa haastateltava kertoo käsityksensä sen, että hänen kotikunnassaan hänen sinne 1970-luvulla muutettuaan paikalliset kokivat asuinolonsa niin vaatimattomiksi, että ujoselivät muualta muuttaneiden vieraiden kutsumista koteihinsa, vaikka muuten olivatkin ystävällisiä. Silloin yhteinen toiminta esimerkiksi laulukuorossa tarjosi mahdollisuuden päästä tutustumaan ja ystävystymään paikallisiin.

H: [M]en sen det där varför jag poängterade det här tidigare och sa att, det var, lättare att komma i kontakt med folk genom att vara med i såna här som [lokala sångkören], så nyinflyttad i [hemkommunen i skärgården], så det är lite svårt, och inte fick vänner genast, man ska nog bo här något år innan man gör det, medan det i [grannkommunen i skärgården] var det liksom, när man hade [varit] där en vecka, så kom hälsa på. [... Här] det kan också ha att göra med, att det då på 1970-talets början så, var ju boendeförhållandena ganska eländiga här, man hade inte något moderna bostäder, man var blyg att bjuda hit folk och så vidare, var liksom, annars var liksom, människorna vänliga och bra men att just det här att, till exempel bli hembjuden, det var.⁷⁰⁴

701 TYKL/SPA/409.

702 TYKL/SPA/443.

703 TYKL/SPA/443; ks. myös TYKL/SPA/395: kenntätyöpäiväkirja II, 29.10.1997.

704 TYKL/SPA/432.

Muualta romanttisten ja epärealististen odotusten kanssa haastaviin saaristoyhteisöihin muuttamista surraan eräissä haastattelussa. Siinä nähdään, että jos saaristoelämän luonne ei ole muuttajalle tuttu, hän helposti joutuu vaikeuksiin ja pettyy uuteen asuinpaikkaansa. Haastateltava on havainnut myös, että muualla elävien käsitykset saaristossa elämisestä ovat epärealistisia kahdella tavalla. Toisilla ne ovat liian romanttisia, toiset taas pitävät saaristossa ympäri vuoden asumista mahdottomana.⁷⁰⁵ Mantereen kaupungista suomenkielisenä ruotsinkieliselle saaristopaikkakunnalle muuttaneen näkökulmasta paikallisiin ajattelu- ja toimintatapoihin tutustuminen ja niihin sopeutuminen näkyvät seuraavasta sitaatista. Haastateltava on saanut myönteistä palautetta siitä, että on pyrkinyt puhumaan ruotsia, vaikka se ei aina hänestä itsestään hyvin sujukaan. Hän myös ymmärtää sen, että paikkakunnalle ei voi muuttaa sillä asenteella, että sinne tulee muuttamaan paikallisia käytänteitä. Siitä huolimatta hänen on vaikea sisäistää joitakin niistä, mutta hänellä on halua oppia niitä ymmärtämään.

H: Mutta kyl määhän niin ku oon ihmistenkin puolesta viihtynyt täällä, et ei muut sillai. Se must on ollu hirveen kiva just se, et must tuntuu, et mut on niin kun ainakin palkittu sillä, et tai niin ku se, et määhän oon yrittänyt puhua ruotsia, niin määhän niin kun oon todella niin kun ihmiset halunnu ymmärtää mua ja mun huonoa ruotsiani ja niin ku sitä.

KS: Just niin, et sitä on arvostettu.

H: Joo ja sitä, että kyl varmaan niin ku se, että jos tulee tyylillä, että minä haluan muuttaa asioita ja minä haluan palvelua ja minä haluan sitä ja tätä, niin voi olla, et silloin ei ehkä katsota niin suopeesti, mut just niin kun vähän nöyrästi ja niin kun ymmärtää tavallaan sitä. Mäkin haluan oppia ymmärtämään tätä. Ja pakkohan sitä on. Tääl on niin paljon semmosii niin kun asioita, jotka niin kun tavallaan häiritsee ja jotenkin haluaakin selvittää, et mistä ne johtuu, miks joissakin asioissa käyttäytyään näin ja noin. Kyl määhän ainakin niin kun haluan ottaa selvää monista.⁷⁰⁶

Eräs haastateltava koki, että koska hän oli muualta tullut, asui suomenkielisenä ruotsinkielisellä alueella ja on nainen, hän ei päässyt paikallisyhteisöön sisälle. Hän toimi siellä yrittäjänä, pyrki kehittämään ympäristöään ja tuomaan sinne uusia ja uudenlaisia toimintamahdollisuuksia. Hän koki, etteivät paikalliset sallineet yrittäjyyttä ja aktiivista kodin ulkopuolella toimimista naiselle. Ristiriidat paikallisten kanssa johtivat siihen, että hän muutti lopulta sieltä pois.⁷⁰⁷ Seuraavassa sitaatissa toinen haastateltava kertoo vastaavasta poismuuttoon johtaneesta ristiriitatilanteesta hänen tuntemastaan kylästä, jonne muualta muuttanut pyrki tuomaan uusia toimintatapoja, joita paikalliset eivät voineet hyväksyä. Kun riitainen olotila oli tämän myötä päässyt syntymään, se alkoi elää puheissa omaa elämänsä ja suusta suuhun kulki myös juttuja, jotka olivat paisuteltuja eivätkä pitäneet paikansa.

705 TYKL/SPA/441.

706 TYKL/SPA/399; ks. myös TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja II, 29.10.1997.

707 TYKL/SPA/401.

H: Det blev en fullständig kulturkollision, det kom då de här människorna, till byn, och de, om man då sätter det i relation till vad jag sa, om gamla skärgårdsbor, att de säger att man ska vara på ett visst sätt, och så kommer det helt nya människor, som tycker att man kan göra, precis annorlunda, och man kan göra hur som helst, och det går inte heller, därför att då blir det, det liksom, det blir det kris, och det blev det där, så det är väldigt olyckligt, och det är väldigt liksom, hemskt exempel på att, det är mycket svårt att etablera sig till skärgården, som utomstående.

KS: Så att de som flyttar in här?

H: De var helt utomstående.

KS: Jo så att, inte någon som var därifrån?

H: Nej.

KS: Någon bakgrund i skärgården?

H: Nej, nej, till saken hör att de framför allt levde på ett sådant sätt som många gamla skärgårdsbor inte kunde acceptera, men det blev också, deras liv blev också sådant, alltså det blev så mycket förstorat, alla historier som gick liksom, det var mycket som inte var sant som sades, det blev liksom en sådan, det var en så olycklig utveckling av det här, deras, system där så, ingen av dem bor i dag heller kvar.⁷⁰⁸

Monet kertoivat, että useilla saaristoon muuttaneilla on ollut kesäasukastausta tai he ovat muuten olleet ennen paikkakunnalle muuttoaan tuttuja joidenkin paikallisten kanssa. Silloin muuttaminen on tuntunut turvalliselta. Myös sukutausta saaristopaikkakunnalla on koettu tiiviiseen yhteisöön sisälle pääsemistä helpottavaksi tekijäksi.⁷⁰⁹ Haastatteluaineistostani löytyy kuitenkin myös tieto esimerkiksi maahanmuuttajasta, joka on asettunut elämään saaristokuntaan.⁷¹⁰ Kesämökkiläisistä kerrotaan, etteivät he välttämättä ole samalla tavalla tuttuja, kuin paikalliset. Kesäasuntoja on saaristossa ollut kauan ja runsaasti, joten paikallisten ja kesäasukkaiden välinen vuorovaikutus on kuitenkin saaristossa luonnollinen osa kesäistä arkea. Lisäksi saaristolaisilla on merenkulun kautta kontakteja vanhastaan kotoisista oloista poikkeaviin yhteisöihin muualle maailmaan.⁷¹¹

1900-luvulla tapahtunut muuttoliike saaristosta pois näkyy seuraavasta haastattelusi-taatasta. Siitä käy ilmi, että haastateltavan vanhemmat ovat muuttaneet sieltä muualle, mutta olivat kuitenkin viettäneet siellä aina lomansa lastensa kanssa. Sama tilanne on ollut haastateltavan lapsuuden aikaisessa kesäisessä saariston lähiyhteisössä muillakin hänen ikätovereillaan. Heidän keskuudessaan on elänyt ajatus muutosta takaisin saaristoon, mutta ainoastaan hän oli sen heistä käytännössä toteuttanut haastatteluajankohtaan mennessä.

H: Jo, allt, ända sedan jag var liten, och det var, och vi var ungefär, alltså, vi var ett tiotal barn som växte upp här, liksom på samma sätt som jag, att vi alltid var här, skollov här, och våra föräldrar var hemma härifrån men själv hade vi inte bött här året om, våra föräldrar var de som hade brutit upp från, och vi alla pratade med varandra att vi ska en gång bo här, allihopa, men det blev bara jag som flyttade hit.⁷¹²

708 TYKL/SPA/441.

709 TYKL/SPA/397; TYKL/SPA/399; TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/412; ks. myös TYKL/SPA/413.

710 TYKL/SPA/396.

711 TYKL/SPA/396; TYKL/SPA/406.

712 TYKL/SPA/441.

Ulompana saaristossa siirrytään nykyisin melko varhain käymään koulua etäälle. Silloin nuoret ovat arkisin poissa paikallisesta yhteisöstä. Tätä pohditaan eräissä haastattelussa, jossa arvioidaan, että heistä voi siten tulla hyvin itsenäisiä ja he pääsevät tutustumaan suurempien paikkakuntien elämään, mikä on heille myös oppina välttämättömänä. Paikallisyhteisön haastateltava katsoo tästä kuitenkin kärsivän, kun yksi ikäluokka on suurimman osan ajasta poissa kouluvuoden aikana. Kotipaikkakunnan tärkeys nuorille näkyy hänen mukaansa tässä tilanteessa siinä, että hänen havaintojensa mukaan heille on hyvin tärkeää tulla aina viikonlopuiksi käymään kotonaan saaristossa.⁷¹³

Yhteiseen toimintaan kiinnittymisen keinoja

Pienissä kunnissa ja kylissä ansiotöitä ja vapaaehtoistyötä kootaan ehkä yhdellekin ihmiselle monesta lähteestä ja yhteisölle monitoimiverkostoksi. Elinmahdollisuuksien etsiminen paikallisille on jossain määrin koko yhteisön huoli ja saattaa myös tuottaa työpaikkoja. Muutamassa haastattelussa kerrotaan tästä ja todetaan, että tässä kokonaisuudessa ratkaisevaa ei aina ole ammattitaito tai koulutus, vaan yhteisistä töistä ja yhteisön jäsenistä huolehtiminen. Koulutusta on myös saatettu hankkia kotipaikalla tarjolla olevia tehtäviä varten.⁷¹⁴ Muutama muualta muuttanut haastateltavani on tällaisissa yhteyksissä kokenut, että heidän itsensä ylläpitämä ja heidän entisestä elinympäristöstään kaupungista kumpuava koulutuksen arvostus ei löydä sijaa saaristossa. Heille heidän omalla koulutuksellaan on arvoa, jolla he myös pyrkivät hakemaan arvostusta lähiyhteisöstään. Kun he eivät sitä saaristossa koulutuksen avulla löydä ja työpaikkojen täytössä paikkakunnalla pitkään asuminen painaa sitä enemmän, he ovat kokeneet, ettei heitä todella haluta ottaa yhteisön jäseniksi.⁷¹⁵ Toisaalta saaristosyntyisten näkökulmasta näyttää siltä, etteivät kaupunkilaiset osaa arvostaa saaristolaisten tietoja ja taitoja, vaan tulevat helposti neuvomaan ja pitävät itseään maaseudulla asuvia parempina. Tästä kertoo seuraavassa sitaatissa haastateltava, joka on muuttanut saaristoon muualta ja jolle kaupunkiympäristökin on omakohtaisesti tuttu. Hän ei ensin vastamuuttaneena uskonut, että näin todella olisi. Mutta kohdattuuan useamman kerran itse kaupunkilaista ylimielisyyttä, hän joutui toteamaan, että tällaisinkin käytöstä heidän joukostaan löytyy.

H: Tää [työtoveri], joka on meillä töissä, niin sano, kun mä jospus oon ihan alkuvaiheessa, kun oltiin jokunen kuukaus oltu töissä, niin niin sitten tuli joku helsinkiläinen ja ties paremmin, kuinka [töitä täällä tulisi tehdä]. Jospus tulee tällasii ihmisiä, jotka ehkä kriittisesti esittää asiansa, että ja kriittisesti suhtautuu projektiin. Ja silloin [työtoveri] opetti mulle, että toiset niistä, kun ne tulee, niin ne luulee, että me ollaan niin saatanan tyhmii tääl maaseudul. Ehkä hän ei kiroillu, että me ollaan tyhmiä, tääl maaseudulla, kun ne tulee Helsingistä sieltä. Ja mä ajattelin, mä sanoin, että joo, joo ja ajattelin hissukseni, että kyllä sää oot saanu paljon kyytiä, kun sää noin kielteisesti suhtaudut, että ei nyt oo järkipästä. Mut kyl mä nyt, kun mä oon asunu kaks ja puol vuotta, niin oon nähny niin monta kertaa vastaavan tilanteen. Mä en

713 TYKL/SPA/412; ks. myös TYKL/SPA/441.

714 TYKL/SPA/399; TYKL/SPA/403.

715 TYKL/SPA/399; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja II, 29.10.1997.

sano, että helsinkiläiset tai kuka, mut löytyy niitä, jotka tulee tänne ja kattoo, että me ollaan tyhmiä sen takia. Et me ollaan luusereita, kun me asutaan täällä maalla.⁷¹⁶

Yhdistyksissä toimiminen on ollut monelle muualta muuttaneelle haastateltavalle väylä paikallisen yhteisön todentuneeseen jäsenyyteen samaten kuin syntyperäisille yhteisössä mukana pysymiseen ja siellä toimimiseen. Myös uusia, vähitellen pienestä kasvaneita yhdistyksiä kerrotaan haastatteluissa perustetun saaristopaikkakunnalle muuton jälkeen yhteistoiminnan muodoksi.⁷¹⁷ Esimerkiksi seuraavassa sitaatissa näkyy, että avioliiton kautta saaristopaikkakunnalle maatilalle muuttanut kokee tullessa otetuksi paikkakuntalaiseksi. Yhtenä tärkeänä tekijänä paikalliseen yhteisöön mukaan pääsemiseksi oli se, että paikallisen yhdistyksen jäsenenä ollut aviomiehen sukulainen pyysi hänet toimintaan mukaan, kuten oli pyytänyt muitakin vastaavassa tilanteessa olleita ja kuntaan hiljattain muuttaneita.

KS: [T]unneks sää, että sut on otettu myös [paikkakuntalaiseksi]?

H: Kyllä, ehdottomasti tunnen, koska siinä tietenkä auttaa se, et mä olen yhden [paikkakuntalaisen] kans naimisissa. Tässä [paikallisen yhdistyksen jäsenet] oli ihania ku mä muutin tänne.

KS: Joo, nii sää niin kun itse aktiivisesti lähdit siihen mukaan?

H: Niin, tai ne pyys mut oikeestas.

KS: Ai jaa, se meni ihan niin päin.

H: Niin päin, että toi [miehen paikkakuntalainen sukulainen] vielä niin pyys mua kokoukseen mukaan, et. Ni se oli semmost et se pyys kaikkia uusia ihmisiä siitä mukaan [...]. Must tuntuu, et monel on vähän sama kokemus noilla muillakin, jollain muillakin, jotka on muuttanu muualta, et sitä aluks on ollu siinä mukana, on sit jääny vähemmälle.⁷¹⁸

Luottamustoimien hoitaminen on yksi oleellinen tapa toimia mukana paikallisessa yhteisössä. Siinäkin haetaan mahdollisista ristikkäisistä intresseistä huolimatta yhteisön yhteistä tahtoa. Omaa paikkakuntaa halutaan yhdessä kehittää ja pitää myönteisessä mielessä esillä. Näistä ajatuksista kertoo seuraava sitaatti.

H: Kyllä mä uskon, että kuitenkin se on semmonen tietty yhteisöllisyys ja semmonen tietty tota pitäjän asioitten niin kun kehittäminen ja esillä pitäminen. Yhteistyö sillä tavalla, et siitä on ikään kun sopimus, vaikka siellä sitten olisikin tämmösiä ristikkäisiäkin intressejä ja muita, niin halutaan kuitenkin esiintyä yhdessä ja mahdollisimman yksimielisesti asioitten takana.⁷¹⁹

Joissakin saaristokunnissa ei kunnallisvaaleissa puolueilla ole merkitystä, vaan valtuustojen jäsenet ovat edustaneet kyliään tai saariaan. Tasapainoa on päätöksissä haettu sille, ettei mikään kylä tai saari jäisi muita huonompaan tai pääsisi muita parempaan asemaan

716 TYKL/SPA/431.

717 TYKL/SPA/397; TYKL/SPA/399; TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/405; TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/395: kentätöypäiväkirja II, 29.10.1997.

718 TYKL/SPA/410.

719 TYKL/SPA/406.

kunnan elämän kehittämisessä. Muuttovoittokunnista kerrotaan, että eri intressejä valvovat ryhmät ovat kuntaan muuttaneiden myötä muuttuneet. Uudet kaavoitetut alueet tai muualta muuttaneet omana ryhmänään näkyvät haastateltavien mukaan myös kunnanvaltuustojen kokoonpanoissa. Samat luottamushenkilöt ovat kuitenkin ehkä pitkäänkin olleet asioita hoitamassa saaristokunnissa. Samoista taloista ollaan haastatteluissa kerrotun mukaan oltu myös monessa sukupolvessa kunnan ja kirkon luottamustehtävissä. Kyse on yhteisen vastuun kantamisesta yhteisvoimin ilman, että kenellekään yksittäiselle päättäjälle tai asukkaalle on pidetty sopivana oman roolinsa korostamista tai yksipuolisesti oman etunsa edistämistä.⁷²⁰ Edellä kuvatut asenteet ovat näkyvillä seuraavissa kahdessa sitaattissa.

H: On kyl ollu muutamia kymmeniä vuosia samat nää luottamushenkilöjohtajat, mutta ei saa niin kun nousta, eikä nekään oo oikeen sillä tavalla, että ei ne niin hirveen semmosia ja tääl ei saa niin kun kukaan nousta sillai tiäks sää, että kaikkien pitäis olla vähän niin kun sillai samassa junassa.⁷²¹

H: Nog är det klart att man vill att, om man är en person med ansvar, så hoppas jag att jag alltid har haft, så vill man ju se liksom att, att det ska gå bra, att samhället mår bra, att man inte är den som suger ur samhället utan man måste ju som, det är lite fel tänkt, man har lite så där sociala, man vill ju att, att det där att, det ska gå rätt, man vill inte se olycka överallt och det är många som, som tar ut, godbitar och så lämnar de skräpet kvar och sticker men, jag tycker att man kan inte fungera på det viset nog måste man ju som, se den här tryggheten och sen är, om samhället går bra så mår alla bra inom samhället, om det är väldigt livligt och besvärligt så mår alla dåligt, ingenting håller inga system allt faller sönder, och jag tror att det är det som har hållit ihop de här små kommunerna att, folk i sådana är sådana att de vill se att alla mår bra, men alla är inte sådana, det kan jag säga, det finns nog här sådana som vill, lägga käppar i hjulet, och det är igen den här avundsjukan att man inte, ja det är en typisk säregenskap för skärgårdsbor att man är avundsjuk, det är riktigt typiskt det, det är i alla kommuner här, man vill inte, se till att grannen har det bättre än vad jag har eller grannen har bättre bil, eller grannen får mera fisk, eller på mina fiskevatten och fiskar, det är nog en typisk sådan här skärgårdsbo.

KS: Är det just skärgårds eller är det?

H: Jo skärgårdsbor, och små samhällen, men det är nog här ute ganska ordentligt.⁷²²

Tällaiseen yhteisön rakentamiseen myös muualta muuttaneet ovat voineet painokkaasti osallistua hyvin nopeastikin paikkakunnalle muuton jälkeen, mistä haastateltavieni joukosta löytyy esimerkki. Hän on kokenut tulleen pääosin saaristolaiseksi juuri kunnan yhteisten asioiden hoitamisen kautta, vaikka hänen juurensa ovatkin muualla, eikä hän siksi itseään kokonaan saaristolaiseksi tunne. Hänet oli pyydetty asettumaan ehdolle luottamustehtäviin pian paikkakunnalle muutettuaan ja luottamusta kuntalaisten taholta on sen jälkeen riittänyt. Kuten seuraavasta sitaatista näkyy, hänen mukaansa muualta muuttaneena on ollut paikallisia helpompikin päästä mukaan päättäviin elimiin, koska jossain

720 TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/403; TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/443.

721 TYKL/SPA/404.

722 TYKL/SPA/443.

määrin ulkopuolisena on helpompi tavoitella tasapuolisuuden tasapainoa tilanteissa, joissa aina päätökset ovat jollekulle myös epäedullisia.

KS: Var det lätt att komma in dit sen, till det här kommunala livet, som en ny [ortsbo]?

H: Jag tror att det på alla orter är det att, att på sådana här små orter att, här är avundsjukan väldigt stor, och grannen vill inte att grannen, ska få bättre eller ha det bättre, det är på alla orter, och det ända man pratar om är, att det går dåligt för någon det är alltid det är precis, på alla orter på landsbygd, i mindre byar, och i skärgårdskommuner, och alla utomstående, så vill då, det är sånt som jag brukar säga lite, den har alltid mycket lättare att komma med i någonting, så att.

KS: Så du säger så.

[...]

H: Därför är det lättare för utomstående för sådana som flyttar in att, få kommunala, förtroendeuppdrag, men det är ju ingenting att sina efter, jag vet det.

KS: Så det är tungt att vara där med eller?

H: Det är väldigt tungt, jo och som företagare ska man inte sitta med i kommunens organ och bestämma för att, då väljer du, du får alltid ovänner, för du gör alltid obekväma beslut, det finns ju två sidor ur man kommunens sida och ur grannars dina bekantas sida, och du gör alltid någonting, något beslut som går mot någon, och då har du dem som ovänner också, i företagens ovänner.⁷²³

Suku ja kotitila

Paikallisen yhteisön lisäksi sukusiteet tulevat haastatteluissa esille. Useampi saaristossa syntynyt mainitsee niissä siirtokarjalaiset juurensa ja kertoo, että sukulaiset ovat sodan aikana lähteneet evakkoon menetetyiltä alueilta. Myös sukujuuret Ahvenanmaalla tulevat useammalla haastateltavalla esille. Haastateltavista sekä saaristossa syntyneillä että monilta paikoilta muualta muuttaneilla sukulaisia asuu muualla Suomessa tai muissa maissa. Haastatteluissa kerrotaan, että heihin pidetään kyläillen ja muuten yhteyttä. Lähellä asuvia tavaataan ehkä viikoittain tai useamminkin. Myös kauempana asuvien sukulaisten kanssa vierailaan puolin ja toisin. Paikallinen lähiyhteisö muodostuu monilla haastateltavilla osittain sukulaisista, kun haastateltava tai hänen puolisonsa ovat paikkakunnalta kotoisin tai heillä on siellä sukujuuria. Lähellä asuvat sukulaiset toimivat siten paikallisen yhteisön osana, pistäytyvät käymään ja kyselevät kuulumisia muiden tavoin. Keskinäisen hyvin konkreettisen avun kerrotaan toimivan niin ikään sukulaisverkostoissa. Esimerkiksi yhdessä haastattelussa kerrotaan, että perunat, porkkanat ja muut vihannekset perheeseen tulevat haastateltavan vanhempien kasvimaalta, eivät kaupasta. Muualle muuttaneista lapsista elämänvaiheineen kerrottiin useassa haastattelussa ylpeydellä ja valokuvia heistä näytettiin. Useassa suvussa tehdyistä sukuselvityksistä tuli haastatteluissa myös puhe.⁷²⁴ Paikallisyhteisöön ja maanomistukseen kiinnittyvänä sukusiteet ovat hyvin konkreettisesti

723 TYKL/SPA/443.

724 TYKL/SPA/396; TYKL/SPA/398; TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/413; TYKL/SPA/418; TYKL/SPA/420; TYKL/SPA/423; TYKL/SPA/431; TYKL/SPA/432; TYKL/SPA/433; TYKL/SPA/438; TYKL/SPA/439; TYKL/SPA/440; TYKL/SPA/441; TYKL/SPA/442; TYKL/SPA/443.

nähtävillä ja siten myös tietoisina mielessä niillä saaristokuntien asukkailla, joilla sukujuuret on paikkakunnalla. Tästä kertovat seuraavat kaksi sitaattia.

H: [E]t tota noin niin hänen kaikki sukulaises on niin kun täältä, et hänen isänsä on tota must niin kun tämän tilan alueelta, niin on hänen isäs kotipaikka ollu niin kun torppa, niin se on niin kun lohkastu. Ja sit on tota noi nii muitaki. Tuntuu silt, et hän on niin kun sukua melkein kaikille [paikkakuntalaisille] ja puolelle [naapurikunnasta], koska häne äitis sit taas on kotosin [naapurikunnasta], miehen äiti. Nii, et tota noi, et tääl on niin kun vahvat sukusidokset on myös.⁷²⁵

H: Ehkä täällä ollaan enemmän, koska täällä maaseudulla, niin tää omistaminen, niin pe-riytyy, niin sen takia niin myöskin ollaan enemmän kiinnostuneita tai ollaan samassa juututtu samaan paikkaan. Kaupungeissa niin muutetaan sinne sun tänne ja ollaan ilman juuria, mut ehkä täällä niin ollaan enemmän niin kun kiinnostuneita ja tietosii. Mitä mää nyt katon vaan kavereita, jotka mulla on täällä maaseudulla ja kavereita, jotka mulla on. Siis mää oon itse [saariston ulkopuolelta] kotosin, niin vaik mulla on sukujuuria täältä. Mut niin kun jotenkin must tuntuu, että mun serkku, joka asuu täällä saarella, niin hän tietää oman sukunsa hyvin tarkkaan. Ei nyt kahtasataa vuotta, mut ehkä sata vuotta taaksepäin, niin tietää sen, kun sieltä aita kulki sieltä sen pellon siitä kohtaa sillon ja sillon. Melkein näin, että jotenkin ne ihmiset on kiinnostuneita siitä.⁷²⁶

Niillä, joilla on asuttavanaan oma kotitila, näkyy haastatteluissa myös sen suuri merkitys. Joillakin haastateltavien suvuilla tila on hallussa jo yhdeksännessä sukupolvessa tai on ollut oletettavasti pitempään, kuin asiakirjoista tietoa on saatavissa. Toisilla oman suvun historia tilalla on lyhyempi ja esimerkiksi omat isovanhemmat ovat sen ostaneet. Kuitenkin kaikille heistä maatilan ja siellä eläneiden ihmisten historia on tärkeä asia. He olivat keränneet siitä tietoa, jota myös minulle haastatteluissa esiteltiin. Rakennuksia on tiloilla kunnostettu osin vanhaa kunnioittaen. Tilan esineistöä on koottu useammassa talossa pihapiiriin museoksi. Usein nämä toimet palvelevat myös matkailutarkoituksia. Kotitilan työn jatkaminen on monille haastateltavilleni itsestään selvä tavoite. Toisilla se on ollut lapsesta asti ainakin jollakin tavalla mielessä, toisilla tullut ajatuksiin myöhemmin muualla vietettyjen vuosien jälkeen. Kotitilan töihin on myös voitu osallistua jo lapsesta lähtien. Yhdelle haastateltavistani sairaus tuli estämään kotitilan työn jatkamisen, mikä oli hänelle suuri murhe. Hän kuitenkin auttaa mahdollisuuksiensa mukaan tilalla jatkavaa sisarustansa ja on siten säilyttänyt sinne tiiviin kontaktin.⁷²⁷ Seuraavat kaksi sitaattia kertovat kiintymyksestä omaan kotitilaan ja tärkeydestä jatkaa siellä työtä sukupolvien ketjussa, vaikka ajatus välillä tuntuisi haastavalta ja raskaaltakin. Molemmat ovat asettuneet kotitilalleen.

725 TYKL/SPA/400.

726 TYKL/SPA/431.

727 TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/403; TYKL/SPA/413; TYKL/SPA/416; TYKL/SPA/433; TYKL/SPA/435; TYKL/SPA/440; TYKL/SPA/441.

H: Joo, et tää on tota noi nii mun kotitila. Että naapurin emännän mukaan, niin mää oon ollu siihen hyvin pienenä kiintynyt, viisvuotiaana olen kuulemma sanonut, että minä tähän tilalle jään.⁷²⁸

H: Inte vet jag på något sätt så kanske det som, alltså när jag är ända barnet och så där så att, så, det är kanske också viktigt för mig att föra vidare det här, stället, att liksom, att fortsätta på det sättet, att det känns viktigt, fast, jobbigt ibland också förstås, men det är nu så där, att det är kanske ändå sen, eller det är, ja, viktigt, om vi nu ska, eller det känns på något sätt dumt att, eller jag vill i alla fall försöka, vad det blir så vet jag inte, men, på något sätt fortsätta.⁷²⁹

Kotitilansa haltuunsa ottaneet kertovat, että heille on oleellista saada puoliso sinne mukaan. Sen lisäksi, että hänen tulee olla halukas muuttamaan saaristoon, mikäli hän ei ole sieltä kotoisin, hänellä tulee myös olla riittävästi käytännön taitoja siellä selviämiseksi.⁷³⁰ Oman suvun menneisyys kotitilalla ja nykyinen saariston lähiyhteisö luovat itsensä selvän elämisen yhteyden, johon on oleellista asettua toimimaan osana laajempaa kokonaisuutta siten, että sekä yhteisön hyvät että haastavat puolet todetaan ja tunnustetaan. Yksi haastateltavistani kiteytti asian seuraavaan tapaan.

H: [M]an hör ju ihop, det är väldigt viktigt, man hör ihop, man är med den förflutna och med människorna här, så på gott och ont, men det är liksom naturligt, det är liksom självklart, det är ett sammanhang, det är väl det som är det allra viktigaste, sammanhanget, det finns ett starkt, och viktigt sammanhang att verka i, det tycker jag i alla fall, är väldigt väsentligt.⁷³¹

Monelle muualta muuttaneelle ja avioliiton kautta kotitilaansa kiinnittyneelle tilan merkitys on myös suuri. Oma lapsi sitoo silloin tilan sukupolvien ketjuun ja paikkakunnalla elävään sukuun. Omissa muistoissa ovat tilalla vietetyt ajat ja lasten kasvaminen siellä. Eräs haastateltavistani halusi viettää kotitilallaan puolisonsa kanssa mahdollisimman paljon aikaa, vaikka vanhuuden vaivat veivät heidät jo osaksi vuodesta ulkosaaristosta sisemmäksi helpompiin oloihin. Toiselta oli puoliso kuollut ja häntä sitoi saaristoon enää pelkästään kotitila.⁷³² Tästä kertoo seuraava sitaatti.

H: Ja nyt tää [kotitila] on mun kaikki, mitä täällä on. [Puoliso] on jo kuollu, niin sitten mää omistan kaiken ja mul on jotain ja mul on laps, joka antaa ne juuret tänne tähän taloon.

[...]

KS: Äsken sää mainitsit tään talon ja onks se se tärkein?

H: On se tärkein. Et ei mua oikeestaan mikään muu täällä pidätä.

[...]

KS: [O]nks täällä paljon niin itse asiassa muita sukulaisia, kun ihan perheenjäseniä?

H: On mulla tääl [puolison] kautta sukua vaikka kuin paljon. Se on niin laaja se suku, että huh, huh [...] ja kyllä mää niin kun tunnen kuuluvani ihan sinne sillä tavalla, että, ja se var-

728 TYKL/SPA/400.

729 TYKL/SPA/440.

730 TYKL/SPA/440; TYKL/SPA/441.

731 TYKL/SPA/441.

732 TYKL/SPA/413; TYKL/SPA/439.

masti just, et ku on lapsi, sukuun kuuluva lapsi olemassa. Varmasti jos mä olisin jääny lapsettomaksi, [...] ni varmasti olis aivan erilainen tilanne just tämmösessä, sukulaisten kanssa tekemisissä olemisessa, et se laps yhdistää siihen sukuun.⁷³³

Kaksi muualta muuttanutta ja useammassa paikassa asunutta haastateltavaani, joilla ei ole saaristossa omaa maatilaa tai muuta selkeää kiinnekohtaa, kertovat juurtuvansa mihin vain kodin laittavat. Vaikka saaristo ja siellä eletty elämä ovat tärkeitä, asioita katselee muualla eläneenä kuitenkin hiukan ulkopuolisin silmin. Toinen heistä sanoo, että hänelle riittää, että valokuvien avulla muistot entisistä asuinpaikoista kulkevat mukana. Niin ne voisivat kulkea myös silloin, jos hän muuttaisi nykyisestä kodistaan pois. Toinen kertoo levittäneensä juurensa laajalle alueelle ja saaristoon häntä sitoo ennen kaikkea sen luonto, mikä näkyy alla olevista sitaatista.⁷³⁴

H: Jo, det är kanske det att jag har, när jag har bott på andra orter, så ser jag sådana där skillnader som många andra som inte har bott, som har bott hela sitt liv i [hemkommunen i skärgården], då det är ju som att, då är det ju i roten här för dem, min rot är ju överallt den, den växer upp igen alltid, jo att det är inte så som jag ser det inte, det är klart att, man är inflyttade här eller vad ska man säga fast man är [ortsbo] nu men, det där, nog är skärgården det som man liksom ser, det är ju det som håller en kvar, naturen och, det är viktigt.⁷³⁵

Totunnaiset tavat, arvot ja puheenparret

Vuorovaikutus- ja toimintatavat omassa tutussa ympäristössä ovat niin itsestään selviä, että ne huomataan vasta, kun esimerkiksi kohdataan ihminen, jolle ne ovatkin outoja. Seuraavassa sitaatissa asiasta kertoo haastateltava, joka on ruotsinkielinen ja jolla on sukujuuret saaristossa. Hän on toiminut saaristossa yhteistyössä suomenkielisen ja saariston ulkopuolelta kotoisin olevan ihmisen kanssa. Murteellinen ruotsin kieli on selkeä vuorovaikutusta haittaava tekijä, kun kaikki ilmaukset eivät haastateltavan havaintojen mukaan ole hänen suomenkieliselle tutullelleen auenneet. Kuitenkin haastateltavalla on sellainen tunne, että joissakin hänen tuttunsa oudoiksi kokemissa tilanteissa kyse on myös siitä, että ajattelu- ja tapa saaristossa, tai ehkä ylipäänsä maaseudulla, on tälle vieras. Konkreettisenä esimerkkinä hän mainitsee saaristokodeissa vierailtaessa tarjotut runsaat herkut, jotka ovat yllättäneet hänen tuttunsa. Tällaisiin tarjoiluihin tottumattomalle ne herättävän tunteen siitä, että tulisi kyetä antamaan vastavuoroisesti jotakin takaisin herkkujen tarjoajille⁷³⁶. Tämä taas oli haastateltavasta turhaa ja paikallisiin tapoihin kuulumatonta. Saaristo-olojen ymmärtämättömyyttä haastateltavan mielestä kuvaa myös se, ettei hänen tuttunsa ole välttä-

733 TYKL/SPA/413.

734 TYKL/SPA/442; TYKL/SPA/443.

735 TYKL/SPA/443.

736 Koin saman tilanteen ja tunteen itse kenttätoissani liikkeessani vaikeapääsisemmillä saarilla, TYKL/SPA/395: kenttätöypäiväkirja VI, 1.6.2001, 7.–8.6.2001, 15.6.2001, 19.6.2001.

mättä osannut ottaa huomioon etäisyyksiä ja saaristoalueella kulkemiseen tarvittavaa aikaa eri puolilta ihmisiä kokoavia kokouksia järjestäessään.

H: [H]änel on ihan hyvä ruotsi, mut sit kun ihmiset puhuu murretta, et hän sanoo välil, et hänen on vaikeet ymmärtää et mitä ne vanhemmat ihmiset varsinkin sanoo, et se on vähän sellasta, mut mä luulen et siit puuttuu joku sellanen tunne kyllä.

KS: Just, osaaks sanoa esimerkkiä, et missä se näkyy?

H: Täytyy oikeen miettiä, en mä oikeestaan osaa sanoa, mul on sellanen yleinen tunne, ku me ollaan puhuttu, ni must tuntuu et hän niinku ei aina ymmärrä ihmisten tapaa niinku ajatella, tai niinku ihmiset sanoo asioita ja tekee asioita, ni hän miettii et miks ne tekee noin, ku ne mun mielest vähän itsestään selviä ja, ja en mä tiedä. En mä oikeestaan osaa selittää sitä, se on semmonen vaan, et me ollaan yhdessäkin puhuttu aika paljon.

KS: Just just, osaaks sanoa esimerkkiä siitä, et mitä, mitä se on siellä ihmetelly, jotain mitä ihmiset tekee tai?

H: En mä tiedä, ehkä se on semmosta maalaisuutta yleensäkin, enemmän ku just vaan saaristolaisuutta, mut hän on siit aina kauheen yllättyny, et mihin tahansa mennään, ni kauheesti aina katetaan isot pöydät ja laitetaan, ollaan nähty kauheesti vaivaa ja se on itsestään selvää, et tarjotaan aina ruokaa ja juotavaa ja, ja on kahvii ja kakkuu ja kaikkee tällasta, ja sit hän aina on, et mitä ihmeessä, et meidän ois pitänyt viedä jotain, et mitä, ku sit taas mun mielest se on itsestään selvää, et niin siel aina tehdään, munkin mielest, mun sukulaiset ja kaikki muutkin aina on tehny, et siel, ku tulee ihmisiä ni sit tarjotaan, mut se voi olla, se ehkä on vaan, ehkä se on niinku sukupolviero tai ehkä siin on myöskin se yleensä se kaupunkimaaseutu, muualkin maaseudul on ihan sama juttu. Ja sit mä luulen et, et ei hän aina vaan tuu niinku ajatelleeks asioita, niinku just semmosii etäisyyksiä, et ku sovitaan et ku pidetään kokous, ni ei sitä voi sopia kahdeksas aamulla.⁷³⁷

Ajattelutapojen eroja kuvaa tämän saman haastateltavan mielestä myös se, että hänen tuttunsa ei aina ymmärrä saaristoalueella viljeltyä huumoria. Hän pitää sitä itse melko suorasukaisena. Leikkiä lasketaan toisista ihmisistä, mutta hänen tulkinnoissaan ystävälliseen sävyyn. Hänen tuttunsa on kuitenkin tällaisesta leikinlaskusta joskus närkästynyt.

H: Ja sit se huumori on joskus kans sellasta, mut se voi olla kielestäkin kiinni, et hän ei aina niinku naura, ja miettii sillee, et nyt mä en ymmärtänyt tota.

KS: Minkälaista se huumori siel sit on?

H: Mun mielest siel on aika semmost suorasukasta, semmosta tota noin ni, en tiedä, semmosta et helposti niinku, ystävällisellä tavalla lasketaan leikkiä jostain toisesta ihmisestä, esimerkiksi. Ja kans vähän sellasta, et vanhemmat sedät sanoo, et oi ku tulee nättejä tyttöjä, ja hän oli ensin vähän niinku närkästynyt siitä, ja ehkä siit voiski olla, mut toisaalta mä tiedän et he ei tarkota sitä yhtään millään, millään epämiellyttävällä tavalla, et se on vaan semmonen, et se on semmonen hauska juttu.

KS: Just, joo. Se on aika jännä, et just tommoset asiat, jossa huomaa jonkun eron, ni on kuitenkin niin hankalia sitten niinku tavallaan osottaa.

H: On, on, joo, et on tosi vaikeeta, vaikee miettii sitä, et mikä siin oikeen sit on. Mut se voi kyl olla ehkä paljon se kielikin.⁷³⁸

737 TYKL/SPA/423.

738 TYKL/SPA/423.

Muissakin haastatteluissa tuodaan esille huumori erilaisuudesta kertovana ilmiönä. Näissä kaikissa tapauksissa kyse oli ruotsinkielisistä saaristoalueista ja suomenkielisistä mantereelta tulevista ihmisistä, joiden mielestä alueen huumori oli vierasta. Yksi haastateltavistani sanoi tottuneensa muualla siihen, että humoristinen pilkka kohdistetaan kertojaan itseensä, ei muihin ihmisiin. Saaristossa hän kuitenkin kohtasi yllä olevaan sitaattiin vertautuvalla tavalla huumoria, jossa pilkka kohdistui muihin läsnäoleviin ihmisiin. Hänestä tämä suorasukaisuus tuntui tahdittomalta.⁷³⁹

Kolmas haastateltava yhdistää vitsien ja kielen ymmärtämisen toisiinsa ja katsoo, että kun hän ei ymmärrä ruotsin kieltä kunnolla, hän ei ymmärrä vitsejäkään. Hän alkoi kuitenkin jonkin aikaa saaristossa asuttuaan kaivata tilaisuuksia nauraa ja sen myötä savolaista huumoria, joka oli hänelle entuudestaan tuttua. Tästä kertoo seuraava sitaatti.

H: Ja sit tääl mää oon kaivannu niin kun savolaista huumoria ja savolaisuutta aika niin kun paljonkin, et tääl se sit on ehkä korostunu, koska mää en ymmärrä näitten vitsejä tietenkään, kun mää en ymmärrä [ruotsin] kieltä, et joku pölpöttää jollain [paikallisella] murteella, jota kohta kaikki nauraa ja mää en ymmärrä ollenkaan, mist on kyse. [...] Et just se semmonen, että sekin on huumorikin on hirveen tärkeetä, et jos sitä on ja sit, jos, kun meni niin kun puoltoista vuotta ja must tuntu, et mää en saa ollenkaan nauraa ikinä, nii sit mul niin kun tuli semmonen olo, et mää rupeen kaipaamaan niitä savolaisia ihmisiä.⁷⁴⁰

Totuttua runsaampi alkoholin käyttö on myös kiinnittänyt mantereelta saaristoon muuttaneiden huomiota. Tämä näkyy esimerkiksi alla olevassa sitaatissa.

H: [M]un mielestä juodaan viinaa ihan hirveesti suhteessa mantereeseen ja tollai, että se on aika tommosta niin kun kovat ne elämäntavat jotenkin.⁷⁴¹

Seuraavassa sitaatissa näkyy käsitys siitä että saaristoon halutaan muuttaa, koska sitä pidetään esimerkiksi lapsille yleisestikin maaseudun tapaan kaupunkia turvallisempänä asuinpaikkana. Liikenteen ja päihteiden aiheuttamien uhkien odotetaan siellä olevan kaupunkiympäristöön verrattuna vähäisempiä. Saaristoon muualta muuttanut haastateltava ei kuitenkaan itse näe saaristoa päihteiden kannalta lapsille turvallisena paikkana⁷⁴². Hän katsoo, että ainoastaan liikenne on siellä kaupunkiin verrattuna rauhallisempaa.

H: Jo, det är ju det som, största hotet för många också som, tänker på landsbygd och skärgård att de vill komma bort med sina, barn och de vill inte föda eller ha, skaffa barn i städer för där finns så mycket hot, och hot är ju i dag kan det ju vara trafik och det är knark och det är droger allt det här som är, det finns ju många då som tänker på skärgården, det är hit de då ska flytta för att familjen då ska få det lugnare de ska vara tryggare, men inte skulle jag säga nog, det ända som är skillnaden här ju nog bara, trafik.

KS: Trafiken är mindre. Så knark finns det?

739 TYKL/SPA/395: kenttäyöpäiväkirja II, 29.10.1997.

740 TYKL/SPA/399.

741 TYKL/SPA/404.

742 Ks. myös TYKL/SPA/395: kenttäyöpäiväkirja V, 1.3.2000, 6.4.2000.

H: Jo, droger av alla sorter, och det är, inte skulle jag säga att det är skärgårdsborna som, knarkar utan, nog är det så att det kommer i gäng, bekantskap till ungdomarna det är ju där allt kommer fram på fester och tillställningar.⁷⁴³

Auton ajaminen päihtyneenä tuodaan useassa haastattelussa esille. Näissä yhteyksissä muualta muuttaneiden arvioissa saaristoliikennekin nähdään turvattomuutta tuotavana.⁷⁴⁴ Seuraavassa sitaatissa haastateltava liittää hänestä silmiinpistävän runsaan alkoholin käytön ja humalassa ajamisen saaristossa kohtaamiinsa miehisyyden ilmenemismuotoihin. Niihin kuuluu hänen havaitsemansa mukaan myös ajatus siitä, että mies on kyseenalaistamattomasti perheen pää, mikä välillä ilmenee käytännössä perheväkivaltana tai siten, että lapsia kasvatetaan ja kuritetaan lyömällä heitä. Mitään näistä haastateltava ei voi omasta näkökulmastaan millään hyväksyä.

H: Joo'o, et niin ku jotenkin semmonen niin kun miehisuus ja sellanen niin ku, et mies on perheen pää ja ei siihen puututa, jos se lyö lapsia esimerkiks, koska se tääl on aina kasvatettu vaikka niin ja se on asia, jota mä en niin kun voi hyväksyä. Meillä ei oo sitä, mut niin ku mä en halua hyväksyä ihmisiääkään, jotka tekee sitä, et niin ku mä en niin ku, mun myötätunto ei riitä niin ku heille. Ja samoin on niitä, jotka kännissä ajaa, et vaikka mä niin ku haluankin olla kaveri kaikkien kans, mut jotenkin väliä tuntuu, et tolle mul ei oo mitään niin ku sanottavaa, että jollekin mä oon joskus sanonu, kun mä oon nähny, että lähtee niin kun krapulassa ajamaan, niin mä oon sanonu, et katokki, ettet tuu mua niin ku vastaan. Et must ne on niin kun semmosii tärkeitä asioita, jotka selkeesti huomaa, et tääl on tosi pielessä. Ja sit tavallaan joku perheväkivalta eihän siihen saa ikinä niin kun apua, kun poliisit on jossain hevon kuudessa. Et niin kun semmosii epäkohtii must tääl on paljon ja se viina on ollu täällä niin ku tosi paha. Et täällä niin kun tervehditään jotkut niin kun nuoretkin toisiaan, et no hei, et onko kankkunen, onko krapula. Se on niin kun semmonen yleinen tervehdys tavallaan toiselle. Tai, kun soitetaan puhelimella: "No bränner det?" Ne kysyy niin kun, että polttaako. Se kertoo musta aika paljon niin kun siitä.⁷⁴⁵

Alkoholin käyttö tulee sivumennen esille muissakin haastatteluissa. Koskenkorvapurullon ympärille kokoontuminen nähdään silloin mukavassa seurassa rentoutumisen muotona.⁷⁴⁶ Seuraavassa haastattelusitaatissa vanhempi pariskunta kertoo seurustelusta oman nuoruutensa ajalta ennen toista maailmansotaa. He kokoontuivat yhteen talvisaikaan, jolloin nuoret miehet olivat maissa ja tanssien järjestäminen oli mahdollista. Tansseihin keitettiin kahvia ja leivottiin pullaa. Viinaa otettiin myös mukaan. He muistelevat tässä kuitenkin, että silloin alkoholin käyttöä ei pidetty naisille sopivana, vaan sitä oli mukana miehillä. Joskus naisenkin sitä saattoi kuitenkin hiukan maistaa jossakin sivummalla.

HV: [U]ngdomarna gick tillsammans och bakade bullar och laga kaffe och bröd att det där och bjöd då helt liksom lånade någon sal då eller hyrde, och hade där liksom dansen, och musik och kaffe och, ja, och det var nog nästan så på vintrarna att, det.

HM: Och med lite brännvin.

743 TYKL/SPA/443.

744 TYKL/SPA/396; TYKL/SPA/399; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja II, 29.10.1997.

745 TYKL/SPA/399.

746 TYKL/SPA/435; TYKL/SPA/438.

HV: Ja de hade väl det med sig.

HM: En dam fick inte [HM skrattar]

HV: Nej.

HM: Smaka alkohol i vår ungdom.

HV: Nej, jag var då smakade nog lite så där på sidan om då [HV skrattar], att hon har varit borta någon gång [HV skrattar], jamen det är sådant, och det var nog sådant där [i hemkommunen] före kriget så var de borta på somrarna endel på någon sommarbåtar men på vintern var de hemma, då var det mera sällskap, på somrarna var det mera tommare då på [hemkommunens] pojkar [HV skrattar], ja de var borta på sådana där sommarbåtar och kom hem till vintern.⁷⁴⁷

Naisen asema mietityttää saaristoon muuttanutta naista nykyaikana. Seuraavassa sitaatissa hän kertoo havainneensa, että saaristossa naisten paikka on edelleen pitkälti kotona ja keittiössä, eikä heillä ole juuri omaa elämää sen ulkopuolella. Miehelle annetaan asema perheen päänä. Hän itse pitää tätä vanhanaikaisena ajatteluna, eikä tunnista sitä omakseen.⁷⁴⁸

H: Et se, mitä mää oon niin kun ajatellu täällä, et niin kun naisen asemaa mää oon paljon miettiny, et jopa niin kun meillä, vaikka [mieheni] on niin nuori, niin jotenkin tuntuu, että se niin kun on vähän niin kun erilainen käsitys siit naisen asemasta, mitä mulla. Kuitenkin vähän semmonen niin kun vanhanaikasempi, että naisen paikka on keittiössä suurin piirtein ja naisella ei oo niin paljon omaa elämää.⁷⁴⁹

Kirkossa käynti on yksi sosiaalisen kontaktin muoto, johon liittyy monenlaisia arvoja. Eräs muualta saaristoon muuttanut haastateltava kertoo käyvänsä silloin tällöin kirkossa ihan jo tavatakseni ihmisiä. Hän on seurakunnan piirissä toiminut jonkin verran myös muualla asuessaan. Tavallisissa sunnuntaijumalanpalveluksissa ei kovin paljoa väkeä ole hänen kokemuksensa mukaan koolla. Konfirmaatio ja joulu ovat kuitenkin juhlia, jotka täyttävät saaristokirkon.⁷⁵⁰ Syntyperäisistä joillekin oma kotiseurakunta ja kotikirkko ovat rakkaita. Seuraavassa sitaatissa kerrotaan kirkkomaan haravoimistalkoista, joita odotetaan ja joihin osallistutaan runsain joukoin. Talkoilla on merkitystä seurustelumielessä, mutta kirkon ja sen ympärystän hoitamisen yhteisvoimin kerrotaan kuvastavan myös sitä, että juuri kirkko ja kirkkomaat ovat paikallisille tärkeitä.

H: Ja se talkoohenki, mikä on tääl [...]. Että hautausmaan haravoimistalkoot syksyllä ja kevääl, nii niihin osallistuu aina noin kolmisenkymment seurakuntalaist, mikä kertoo siit, et kirkko ja sitä ympäröivä hautausmaa-alue on seurakuntalaisille hyvin rakas, mihin tullaan mielellään talkoihinki ja on muutakin, kun sitä työntekoo, et se on seurustelutapahtuma ja siihen sisältyy kahvitarjoilu ja täl taval. Se on sitten monet jo kysyy, et millonkas meil on talkoot, et [...] kokeneet sen hyvin tärkeeks.⁷⁵¹

747 TYKL/SPA/398. Sitaatissa HM on haastatellun avioparin mies ja HV on vaimo.

748 TYKL/SPA/399.

749 TYKL/SPA/399; ks. myös TYKL/SPA/401; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja II, 30.10.1997.

750 TYKL/SPA/399.

751 TYKL/SPA/403.

Myös seuraavassa sitaatissa näkyy kirkon ja samassa yhteydessä isänmaan merkitys asioina, joista ei haastateltavan näkemyksen mukaan hänen kotiseudullaan saa tehdä pilaa. Haastateltava on hyvin tietoinen toisista, tämän kanssa ristikkäisistä arvoista, mutta näkee että hänen lähiympäristössään myös muut kuin hän haluavat ylläpitää ja kunnioittaa näitä hänen perustavina pitämiään arvoja.

H: Kyl ne on sit kirkko, isänmaa ja tämmöset asiat, niin kyl ne on aika tärkei loppujen lopuks on täsä ollu. Ehkä se mul suvus, mun isoisan on vapaussoturi ja mä kunnioitan tosi paljon valkosii, et oli voittajitten puolel, mut olkoon, mitä on, mut tota ne on niin kun tämmösii asioi, mitä niin ko mäe niin ko kunnioita aika paljo. Ja tääl on kuitenkin, mitä mäe ymmärrä näist meii täsä ympäristöki, nii kyl se tääl on mun mielestä semmone aistii sen, et tietyt asiat kunnioitetaan ja niistäki asioist ei sit niin ko saa tehreä niin ko pilaa, mikä nyt on suures maailmas tehreä ihan kylmäste lyrä roskakoppaa vaa sellasii asioi, et se o niin ko, et ei sil ol mittä merkityst. Täst vaan mennään ku on maailma auki. Kuitenki, kyl sit on vaan taustal nämä tietyt asiat must tarttis pitää niinku kohdallas.⁷⁵²

Musiikki ja kirjallisuus kiinnittymisen kohteina

Kaksi kaksikielisessä ympäristössä elänyttä haastateltavaani löytävät kiinnittymisen kohteita hiukan erilaisista kulttuurisista yhteyksistä. He kertovat siitä, miten musiikin, radio-ohjelmien ja kirjallisuuden kautta ilmenee kieliryhmiin sitoutuminen. Toisella on omassa perheessä ollut esillä hänen luonnehtimansa mukaan sekä suomenkielinen tunteellinen humppamusiikki ja suomenkieliset kuunnelmat että ruotsinkieliset iloisemmat valssit. Tämä näkyy seuraavassa haastattelusitaatissa.

H: [N]är jag tänker på mentaliteten hemma, finsk kontra svensk, så min mor, hon, hon och hennes släktingar, alltid programmet som hette Kankkulan kaivo, med humppa musik, och sen lite sådan där dystert och Mantsurian kummut och vidare det här sentimentala det var liksom det, medan min far då kom från hem där man där farfar kunde, spela fiol och kunde spela trumpet och så vidare, och, de hade haft ett café så de hade en massa skivor, det var alla de här, Harry Brandelius, Evert Taubes och alla de här, men helt annan liksom glad och glättigare.⁷⁵³

Toinen haastateltava kertoo miten suomen- ja ruotsinkieliseen kirjallisuuteen sitoutuminen ilmentää hänen perheessään kielellistä identiteettiä. Hänelle ruotsinkieliset runot ovat tärkeitä ja hän haluaisi niihin kiintymisen siirtää myös lapsilleen. Hänen poikansa on lukenut kuitenkin paljon suomenkielistä kirjallisuutta ja kiinnittynyt pitkälti siihen. Myös haastateltavalle suomenkielinen kirjallisuus on tuttua, mutta ruotsinkielinen on hänelle tunnetasolla läheisempää. Seuraavat kaksi haastattelusitaattia kertovat tästä.

H: [V]år son [...] så, hans identitet är nog så dutter som något kan vara och jag tror till och med att den kan vara lite åt den finska men att likheten med morsan ungefär så [H skrattar] han det där, men han är liksom, när vi talar litteratur så han kan ha någon Salama, han kan

752 TYKL/SPA/433; isänmaasta ks. myös TYKL/SPA/436.

753 TYKL/SPA/418.

Väinö Linna från pärm till pärm, från 14-åring skulle han ha vunnit vilket det där frågesport som helst på Väinö Linna, och det där, medan jag igen då jag talar då Bo Carpelan och, jag talar om Edith Södergran och [H skrattar], att det är alldeles otroligt liksom.⁷⁵⁴

H: [M]en det är just identiteter det där, nog är de väldigt starka, och för mig har nog språket just och de här dikterna och så allt det där som det för med sig som har varit det där, viktigt att jag liksom skulle vilja dela det just med mina barn och, att de ska ha det också, och nog har jag, läste finska för all del, pappa sade, jag läser helst Kyösti Viikuna, jag kommer ihåg när jag var något 14–15 år vet du, han det där, han hade något sådant där teoksia som jag tänkte på sommaren skulle lära mig finska bättre [H skrattar], Santeri Ivalo och Kyösti Viikuna har jag läst ut, hoho, men inte den här Volter Kilpi.⁷⁵⁵

Vieraanvaraisuus ja ehostamattomuus

Ehostamisen tarve ja tarpeettomuus

Joissakin haastatteluissa ja myös pääosin niihin liittyvissä havainnoissani tuli esille saariston tai yleisemmin maaseudun suhde kaupunkiin sen kautta miten toisaalta ihmisiä, toisaalta taloja ja niiden pihapiirejä ehostetaan. Maaseutua ja saaristoa leimaa näissä yhteyksissä monesti ehostamattomuus, kaupunkia laittautumisen pakko. Suurimmassa osassa haastatteluista tätä asiaa ei edes sivuttu, mutta muutamassa aihepiiri tuli esille selkeänä ja spontaanisti.

1900-luvun alkuun sijoittuvista Turun matkoista kerrotaan seuraavassa sitaatissa. Sen mukaan kaupungissa asioidessa ennen maantieaikaa sinne saavuttiin Aurajokea pitkin purjeventillä tai myöhemmin moottoriveneellä. Olot veneessä ja satamassa olivat sen verran alkeelliset, että siistiytyminen oli hankalaa. Siksi maihin yöpymään ei kehdattu kaupungissa yleensä mennä, vaatteet olivat reissussa huonot ja ulkoasun yleisilme nuhjuinen. Tämä oli olotila, jossa kaupungissa vierailevat saaristolaiset eivät kokeneet itsekään viihtyväänsä.

HM: [F]örr så kom vi med båt, upp för Aura å,

HV: vi seglade ju först då, sen kom ju motorbåtarna
[...]

HM: Då endera bodde man i båten eller så,

HV: ja för det mesta, om man hade båt, man kokade kaffe på en sådan där Primus och,

HM: man kunde naturligtvis riktigt, hade man, goda vänner så kunde man få sova, men täcktes ju inte man hade ju så dåliga kläder och man var smutsig vet ni, inte kunde man tvätta sig i åvatten, och det fanns inte bekvämlighetsinrättningar att man skulle kunna, göra sina,

HV: ja men nog fanns det sådana där för [HV skrattar] nog fanns det [...],

HM: ja men det var Gud bevare det var så asigt om man säger så, nej det var nog ett elände fram om allt.⁷⁵⁶

754 TYKL/SPA/420.

755 TYKL/SPA/420.

756 TYKL/SPA/398. Sitatissa HM on haastatellun pariskunnan mies ja HV on vaimo.

Saaristo-oloissa on paljon töitä, joissa kädet kastuvat ja kylmettyvät. Suojaksi niitä vastaan ja käsien pitämiseksi vetreinä yksi iäkkäämpi haastateltavani huolehti, että sekä hänellä että hänen puolisolllaan oli villaiset neulotut hansikkaat alkukesän lämmöstä huolimatta kädessään tai ainakin koko ajan käsillä esimerkiksi vedenkantoa varten. Hansikkaita oli useita pareja ja ne olivat kaikki hyvin siististi ja huolellisesti parsittuja melkein kauttaaltaan. Haastattelun yhteydessä haastateltavani koki tarpeelliseksi kommentoida näitä hansikkaita, joita arveli minun kummeksuvan. Kaupunkivieraan läsnä ollessa hyvin tehtävänsä täyttävät sormikkaat näyttivät hänestä niin kuluneilta, että hänen oli ääneen ihmeteltävä, kuinka niitä kuitenkin vielä vain käyttää.⁷⁵⁷

H: Sää katot varmaan, ko [puolisolla] on niin kauhian parsitut sormikkaat.

KS: Mää huomasin, et siin on kans tehty töitä, et on saatu nyt.

H: Nii'i, mut tual on toiset vähä paremmat, mut en mää tiär, kui mää ole sit vaa. Katos täsä. Mää pesi ne juur, ei siit ol paljo aikka. Mut kyl nääkin parsitui o.

KS: No, se on hyvä, et pysyy. Se on semmosta hommaa, mitä ei nuoremmat välttämät sitten enää nykysin tee.

H: Ei, ei.⁷⁵⁸

Monissa saaristotöissä vaatteet likaantuvat ja valitaan päälle sen mukaisesti. Ulkoasua ei tarvitse huolitella. Tämä oli joillekin haastateltavilleni oleellinen asia. Kaupunkiin he eivät haluaisi muuttaa, koska siellä pitäisi laittaa papiljoteilla hiukset kuntoon ennen kauppaan lähtöä tai huulipunaa, jotta voi viedä roskat pihalle roskalaatikkoon, kuten haastattelun ohessa minulle kerrottiin.⁷⁵⁹ Aihe tuli esille myös haastattelun aikana seuraavan sitaatin tapaan.

H: Mun tarttis olla aamuste heti niin ko vaateet, nii.

HÄ: Se on semmone rasisus.

H: Nii, rasisus, et täyty ol vaatte sen mukka, ko lähte jonkkus ulos ovestas. Kauhea [...] Kyl kaupunkilaine ain on.⁷⁶⁰

Maaseutupukeutumisen vapaus näkyy myönteisenä myös eräällä kaupungista saaristoon muuttaneella. Hän on ottanut mielellään vastaan käytettyjä vaatteita ja tarvikkeita lapselleen, koska saaristossa ei tarvitse esiintyä uusimman muodin mukaisissa asuissa. Itsekin hän kehtaa mennä siellä vaikka kumisaappaissa kauppaan, mikä haastattelussa asettuu tavaksi, jota kaupungissa ei voisi toteuttaa.

H: Mut tääl oli jotenkin nii ihanaa, että, ettei yhtää haittaa, vaikka mul on vanhat vaunut tai vanhat rattaat tai. Mää otin hirveen mielellään, mää sainkin sit aika paljon mun ystävilä käydettyjä vaatteita ja kaikkee mahdollista käytettyä. Mää otin tosi mielellään vastaan kaiken, et niin ku jotenkin mää ajattelin, et tääl niin ku kaikki voi olla, ettet tosiaankaan tarvii olla niin

757 TYKL/SPA/395: kenttätöypäiväkirja VI, 1.6.2001.

758 TYKL/SPA/439.

759 TYKL/SPA/395: kenttätöypäiväkirja V, 14.4.2000.

760 TYKL/SPA/435. Sitaatissa H on haastateltava ja HÄ on hänen haastatteluun liittynyt äitinsä.

kun viimeosen päälle kaikkia kaupunkivaatteita tavallaan, et millä kehtaa mennä jonnekin kauppoihin tai muuta.

KS: Just juu.

H: Täällä kehtaa ihan missä tahansa kumisaapasröntsyköissä mennä kauppaan. Tai, ainakin mää kehtaan ja.⁷⁶¹

Haastatteluissa tulikin joskus paikalle siten, että haastateltavat saattoivat saapua niihin esimerkiksi suoraan sikalasta tai ulkotöistä kädet koneöljyssä. Myös heidän perheenjäsenensä joskus pistäytyivät kesken haastattelun sisällä vaatteet ja kädet pihatöistä multaisina. Minun edessäni heillä ei tällöin ollut tarvetta siistiytyä kaupunkikuntoon. Muutamassa kohtaamassani tilanteessa asun sopimattomuus tuli kuitenkin esille ja sen vaihtaminen tarpeelliseksi. Yhdessä otin itse valokuvan, johon haastateltavani tuli mukaan. Sitä varten hän pukeutui pikaisesti paremmin ja kielsi kuvaamasta asuun kuulumattomia kumisaappaitaan. Toisessa haastateltava kielsi kuvaamasta itseään ollenkaan. Kolmannessa tilanteessa haastateltavan perheenjäsen lähti vastaanottamaan matkailijaryhmää ja vaihtoi kuraantuneet vaatteensa hyvin huoliteltuun asuun. Toisaalta havainnoissani on myös tietoa siitä, että saaristossa oppaana toimiva saattaa laittaa varta vasten huonot vaatteet päälle, puhua normaalia enemmän murteellisesti ja tekeytyä hiukan tyhmäksi, kun ottaa turisteja vastaan. Siten hän minulle kerrotun mukaan luo heille saaristotunnelmaa.⁷⁶²

Kuten jo edellä olen todennut, alkeellisiksi koettuja asuinoloja on saaristossa 1970-luvulla saatettu ujustella, eikä muualta tulleita ole siksi kutsuttu kotiin.⁷⁶³ Toisaalta tuli myös ilmi, että kodin ja pihan huolittelu ei aina pidetä tarpeellisena ja se jätetään tekemättä. Toimivuus näyttää pääasialta ja ulkonäkö sivuseikalta. Havaitsin tämän esimerkiksi tilanteessa, jossa istuimme haastateltavan keittiössä, jota hän alla olevassa sitaatissa kommentoi. Rakennus on vanha ja aikanaan ajanmukaiseksi remontoitu. Sisäväessat on tehty, ikkunat on vaihdettu suuriruutuisiksi ja keittiö maalattu oranssilla maalilla.⁷⁶⁴

H: No, sitä aina silloin tällöin hiukan sit, et tota, et tota, alun perin, kaik tommoset sisäväessat ja tämmöset tehty. Tääl on joka paikas ne sit jo, et ei. Kun ei sillo viäl mittä niit ollu.

KS: Nii just.

H: Nyt ne on remontoitu kaikki, et pikku hiljaa sit, kun inspiraatio tule. Kyl ne vähän pakka huomauttama, et tarttis keittiöremonttiki tehrä. Mut mää sano, et kyl se mul riittää.⁷⁶⁵

Myöskään pihaa tämä sama haastateltava ei halua istutuksilla somistaa, vaikka on siitä saanut huomautuksia lähipiiristään. Hänestä kukat vain haittaavat ruohon leikkaamista. Seuraava sitaatti kertoo tästä.

761 TYKL/SPA/399.

762 TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja II, 29.10.1997, kenttätyöpäiväkirja III, 19.1.1998, kenttätyöpäiväkirja III, 9.6.1999, kenttätyöpäiväkirja V, 14.4.2000, kenttätyöpäiväkirja VI, 22.5.2001, kenttätyöpäiväkirja VI, 7.6.2001.

763 TYKL/SPA/432.

764 TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja VI, 22.5.2001.

765 TYKL/SPA/438.

H: Tarttis kuulemma jottan pihakukkassiki laitta, mut en minä simmassi viit. Sit joutu kiärtelemä niit vaa ruaholeikkurin kans ja muuta, et. Mut tota en mää paljo semmosten kans piittaa, et tota joka vuos sama juttu, et huomauteta, et tarttis orvokei ja tommossi laitta. Jos naiset haluaa, nii sen kun laittaa, mut minä en laita ainakaa.⁷⁶⁶

Hän ei ole ainoa tällä tavalla kotiympäristön ehostukseen suhtautuva ja hänen tavaltaan ajattelevia löytyy sekä naisten että miesten joukosta. Eräässä haastattelussa mainittiin esimerkiksi, että haastateltavan arvot eivät ole sellaiset, että komeaan asumiseen olisi halua laittaa rahaa tai kodin jatkuvaan, perinpohjaiseen siivoamiseen aikaa. Läsnaolo läheisten kanssa oli näitä tärkeämpää. Kohtasin siis kaupunkilaissilmäni katsottuna sisustamattomia sisä- ja ulkotiloja muuallakin sekä haastateltavieni luona että kenttätöissä yöpyessäni esimerkiksi aamiasmajoitusta tarjoavalla tilalla.⁷⁶⁷ Seuraavassa on ote tällaisessa yhteydessä kenttätyöpäiväkirjaani kirjoittamistani havainnoistani.

Sisustuksessa ei ole tavoiteltu maalaismiljöön mennyttä "autenttisuutta", ei ole alkuperäisiä pintoja, huonekaluja tai sisustuselementtejä kuin satunnaisesti. Tällä on sen näköistä, että eletty on ja remontoitu ajan tavan mukaan kun tarvetta on ollut, ja käytäntö ja toiminnallisuus määräävät mitä tehdään.⁷⁶⁸

Kuten seuraavasta kenttätyöpäiväkirjaotteestani käy ilmi, olin myös havainnoidessani tietoinen siitä, että huomioni kiinnittyi omasta näkökulmastani totunnaisesta poikkeavaan, joka on kuitenkin haastateltaville oma ja jokapäiväinen tapa olla ja ympäristöään hallita. Ehostamaton tai huolittelematon eivät ole sanoja, joilla he itse asuaan tai ympäristöään kuvaisivat. He sen sijaan saattavat havaita kaupunkiympäristön vaatiman laittautumisen rasitteena.

[H]uolittelematon (huomaan että tämä sana tässä näyttää olevan väärässä paikassa ja tuo oman normistoni häneen, johon ne eivät sovi, mutta siksi sen siihen jätinkin) ulkoasu, kodin sisustuksen täydellinen puute; oli vain tarpeelliset kalusteet, ei nättiä yleisilmettä.⁷⁶⁹

Toisaalta kohtasin kenttätöissäni myös suurella huolella hoidettuja tai remontoituja ulko- ja sisätiloja ja asiaan paneutuen suunniteltuja ja maisemaan sovitettuja uudisrakennuksia, joista myös kerrottiin haastatteluissa. Osittain näitä oli tehty matkailijoiden tarpeisiin, osittain omaan käyttöön. Perusteellisesti remontoitu talo oli saatettu sisustaa sävy sävyyn siniseksi ja trendikkään saaristohenkiseksi, yksityiskohtina esimerkiksi ajopuusta tehty naulakko ja tyylikkäästi kunnostetut ullakolta löytyneet kalusteet. Ulkotiloja oli kunnostettu matkailijoille vapaaseen seurusteluun ja oleiluun sopiviksi yhdistämällä esimerkiksi rantahuoneen sisustuksessa luonnonpuisia kalusteita ja suomalaisia design-tuot-

766 TYKL/SPA/438.

767 TYKL/SPA/442; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja I, 10.9.1997, kenttätyöpäiväkirja V, 24.11.1999, kenttätyöpäiväkirja V, 14.4.2000, kenttätyöpäiväkirja VI, 29.6.2001.

768 TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja V, 24.11.1999.

769 TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja VI, 22.5.2001.

teita ja niiden yhteyteen tervattuja puisia veneitä ulkokatokseksi.⁷⁷⁰ Seuraavassa sitaatissa näkyy halu pitää huolta omasta pihapiiristä ja laajemminkin lähiympäristöstä, vaikka se vaatii paljon työtä eikä tuota taloudellisesti haastateltavalle mitään.

H: [O]ch det, vad är nu viktigt, jag, det är också det här att, alltså vad är vackert här därför här på, vår gårdsplan till exempel det kräver hemskt mycket arbete, och liksom de här gemensamma områden med, [...] min sambo och jag plöjt och vänt och, liksom lagat den här stranden vackert, det är också en sådan här sak som jag vill att jag skulle hinna mera, jag vinner ju, alltså jag har ju ingen ekonomisk vinning av det här, alltså jag skulle vilja att det skulle vara, vackert här överallt där man rör sig, och, jag blev väldigt glad över att, det finns djur här liksom och det är väl till att vara öppet, jag tycker att det är väldigt sorgligt att det växer igen överallt i skärgården där det inte finns djur.⁷⁷¹

Alla on ote kenttätyöpäiväkirjaan kirjoittamistani havainnoista tilanteesta, jossa kuljin haastateltavani kanssa rannasta silmissäni suurella huolella hoidettuun pihaan, jossa istutukset kukoistivat alkukesän komeudessaan. Pihatöiden raskaus tuli tässä tilanteessa esille siten, että haastateltavani näki siellä ensisijassa kaiken, mitä vielä pitäisi tehdä.

Lähetyimme taloa, enkä vielä tiennyt olimmeko tulossa heidän rakennustensa luo vai olimmeko vain ohittamassa jonkun toisen taloa. Näin jo kaukaa oikein hehkuvan kukkaloiston tien varrella jonkin entisen rakennuksen (myöhemmin haastattelun aikana selvisi, että se oli heidän talonsa entinen navetta, [isännän] vanhempien aikainen) kivijalan kupeessa ja kauempana pihassa puun ympärille tehdyssä kukkapenkissä. Aivan spontaanisti ihastelin tätä komeutta. Ja ymmärsin heti, että [haastateltavani] kukat ne olivat. Ja hän alkoi heti puhua siitä, kuinka paljon on tekemättä.⁷⁷²

Vieraasta huolehtiminen

Tavallista oli, että haastattelujen yhteydessä minulle tarjottiin kahvia ja kahvileipää. Ulkosaaristossa vaikeapääsyisillä saarilla liikkuessani kohtasin kuitenkin huomattavasti suurempaa ja tavanomaisista kenttätyötilanteista yleensäkin poikkeavaa huolenpitoa. Näiltä saarilta ei kulkuyhteyksien puolesta heti pääse pois sinne mentyään eikä niillä ole välttämättä palveluja tarjolla. Haastateltavat ottivat siksi minut hyvin vieraanvaraisesti huolekseen ja sain päivän tai vajaan vuorokauden mittaisella vierailullani useaan otteeseen kahvia ja teetä ja itse leivottuja leivonnaisia ja lisäksi vielä täyden lämpimän aterian. Yksi haastateltavistani oli myös suurella työllä huoltanut kotia ja pihapiiriä ennen tuloani. Hän oli tehnyt tämän osittain minua varten, osittain siksi, että lähistön kesäasukkaiden odotettiin tulevan kesän ensivierailullensa, minkä he käyntini aikana tekivätkin.⁷⁷³ Alla on ote kent-

770 TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/433; TYKL/SPA/440; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja III, 3.6.1999; kenttätyöpäiväkirja VI, 7.6.2001; kenttätyöpäiväkirja VI, 13.6.2001.

771 TYKL/SPA/441.

772 TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja VI, 1.6.2001.

773 TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja VI, 7.–8.6.2001, kenttätyöpäiväkirja VI, 31.5.2001, 1.6.2001, 4.6.2001, 15.6.2001, 19.6.2001.

tätyöpäiväkirjastani tällaiselta saarelta, missä haastateltavani vieraanvaraisuus teki minuun suuren vaikutuksen.

Hän oli kuorinut perunat valmiiksi kattilaan ja laittoi ne kiehumaan. Kaiken kaikkiaan hän oli laittanut ruoasta niin paljon valmiiksi jo etukäteen kuin mahdollista. Siitä huolimatta hänellä kului aikaa ruoan valmistamiseen aika paljon. Hän todella halusi osoittaa vieraanvaraisuuttaan. Ruoaksi oli perunamuusia, valkokastiketta jossa oli joukossa hiukan sieniä, nakkeja, savustettua kalaa, erilaisia sillejä, [haastateltavan] tekemiä maustekurkkuja ja kaupan punajuurisalaattia ainakin eturuoaksi. Kaikki oli herkullista.

[...]

En ollenkaan osannut odottaa, että tarjolla oli vielä jälkiruokaa. [Haastateltavan tytär] osasi sitä odottaa, tiesi siis että sitä oli ja myös mitä se oli, jälkiruoka tuntui olevan hänen erityistä herkkuaan. Se oli mannavanukasta, jossa oli rusinoita joukossa, lisäksi mustikkakeittoa ja luumuja. Hyvää kaikki olikin.⁷⁷⁴

Vieraanvaraisuus tulee muutoinkin aineistossani esille saaristossa tavallisena, vaikka sillä seuraavassa haastattelusitaatissa nähdään olevan myös karjalaisjuuria.

H: ..ollu, mä en tieä oonks, oonks mä oppinu ne äitilt sen sit, ku se on karjalainen.

KS: Nii, vieraanvaraisuus?

H: Nii.

KS: Joo.

H: Et se on varmaan tullu äidiltä sitte ku hän on, aina ku vieraita tulee, ni hänel aina pöytä notkuu ruokaa ja kahvileipää, aina kahvit vieraille.

KS: Mmm, oletko huomannu sitte et siin ois jotain eroja siihen miten [paikakuntalaiset] ihan, niinku sun äidin ikäset syntyperäset [paikkakuntalaiset]?

H: Kyl hekin on ihan samanlaisii melkeen, mitä mä oon seurannu tässäki, et kyl aina kahvit tarjotaan ja.

KS: Nii, joo ni se on, ei o vieraanvaraisuudessa sil tavalla eroa?

H: Ei sil taval eroo oikeestaan.⁷⁷⁵

Yksityinen suhde omaan lähiympäristöön

Arkisessa elämässä oma ja läheinen saaristo merkitsee siellä asuville monenlaisia asioita. Suhde omaan fyysiseen ympäristöön ja siellä eläviin muihin ihmisiin kasvaa henkilökohtaisten kontaktien kautta. Tässä suhteessa on hyvin pysyviä piirteitä, mutta myös muutosta. Ihmiset muokkaavat aineellista ja aineetonta ympäristöään ja ympäristön muutoksen vaikuttavat heihin vaihtelevilla tavoilla. Samat muutokset voivat olla toisten kokemuksissa hyviä, toisista taas huonoja. Ne voivat olla toisten ajamia ja aiheuttamia ja toisten kammoamia, kuten esimerkiksi uudet sillat tai lossit näkyvät usein olevan.

Kahtena keskeisimpänä elementtinä saaristoon sitoutumisessa paikalliset mainitsevat vahvasti vaikuttavan luonnonympäristön ja oman lähiyhteisön niin hyvässä kuin pahassa.

774 TYKL/SPA/395; kenttätyöpäiväkirja VI, 15.6.2001, 19.6.2001.

775 TYKL/SPA/396; ks. myös TYKL/SPA/423.

sakin. Nämä tulevat mainituiksi kaikissa haastatteluissa. Elämän hallinta oman saaren rajojen sisällä näkyi myös vahvana haastatteluissa. Erityisen korostunutta se on vaikeapääsyisillä saarilla. Näistä kaikista kuitenkin kukin haastateltavistani kertoo hyvin erilaisia ja osin täysin vastakkaisia asioita.

Suhde luontoon voi olla etäisempi tai läheisempi. Joillakin se on maiseman aistimista ja ihailua. Toisille se on kokemus siitä, että itse on luonnon kokonaisuudessa toimiva osanen. Jälkimmäisessä tilanteessa suhde luontoon ja ihmisen muokkaamaan lähiympäristöön voi olla pelkistetyn käytännöllinen ja toiminnallinen. Silloin maisemalle nähtynä ja muuten aistittuna piirteiden kokonaisuutena ei välttämättä anneta suurta arvoa sinänsä, mutta niin ei kuitenkaan ole aina. Ympäristössä toimimisen luonteessa on myös eroja. Toisille saariston luonto tarjoaa tilaa virkistäytymiselle. Toisille se on ajoittain rankkaakin vastusta tuottava työskentely-ympäristö. Luonto ja erityisesti meri ihmisiä ympäröivänä ja hallitsevana olemassaolon puitteena tuodaan haastatteluissa esille. Se nähdään osin ihailtavana kauneutena ja hurjuutena, osin elämää tuhovana voimana. Meri ja saaret ovat edelleen monille konkreettisesti hyödynnettävä elannon lähde, vaikka kalastuksen, maatalouden ja merenkäynnin taloudellinen merkitys elinkeinorakenteen kokonaisuudessa onkin vähentynyt. Merellisten toimien merkitys on toisaalta lisääntynyt esimerkiksi saaristomat-kailussa. Saaristoympäristöä halutaankin matkailua varten huoltaa ja ehottaa. Sen kunnostus on kuitenkin tärkeää myös joidenkin paikallisten omissa silmissä. Monilla saaristossa asuvilla on halu elää sopusoinnussa luonnon kanssa siten, että sitä eivät ihmisten toimet tuhoa. Kuitenkin myös saaristolaisten harjoittama luonnonantimien turha ja tuhoava riisto tuotiin haastatteluissa esille. Elinkeinojen luonnolle aiheuttamat tuhot koettiin osin välttämättömäksi hyväksyä, jos perheen elanto oli niistä riippuvainen. Ihmisten nykyaikaisten elinmahdollisuuksien ja saaristossa elävien omien näkökulmien toivottiin joissakin haastatteluissa pääsevän nykyistä vahvemmin ajatuksiin mukaan silloin kun luonnonsuojelutoimista tehdään päätöksiä.

Lähiyhteisö nähtiin yhtä aikaa sekä tuttuna, turvallisena ja luonnollisen helppona että ahdasmielisenä ja sitkeän riitaisena elintilana. Erityisen haastavana mainittiin pienet ja suhteellisen eristyneet yhteisöt. Kiinnostus toisia ihmisiä kohtaan, heistä huolehtiminen ja naapuriapu tuotiin esille toisaalta itsestään selvinä, toisaalta keskinäisen avun välttämättömyytenä. Kiinnostuksen muiden asioista kerrottiin välillä kuitenkin yltyvän runsaasti liioitelluiksi juoruiksi. Vaikka monet korostivat nimenomaan maaseutuyhteisöä tiiviinä, tukea antavana ja turvallisena, se rinnastetaan kuitenkin myös sitä paremmin yhteistyössä ja yhteishengessä toimivaan kaupunkilaiseen työyhteisöön. Oman ulottuvuutensa maaseutuyhteisöön tuovat suvut sekä pitempään tai lyhyempään omassa suvussa periytyneet tai avioliiton kautta omaksi tulleet maatilat. Suku oli kaikilla hajautunut muualle Suomeen ja ehkä ulkomaillekin. Saaristojuuria omaavilla suku oli kuitenkin myös lähiyhteisön sosiaalisen kokonaisuuden olennainen osa. Oma maatila oli niille asettuneille hyvin tärkeä, mutta joskus myös haastavaksi koettu ja velvoittava elämän sija.

Yhteisön yhteenkuuluvuuden tunnetta pidetään yllä erilaisin vuorovaikutustavoin. Tervehtimisen muodot, kyläilyt, toisten silmissä arvostusta tuovat piirteet ja huumori kuuluvat niihin. Muualta muuttaneet havaitsivat näissä pitkälti sanattomana viestintänä esiintyneissä tavoissa eroja toisaalla tottumiinsa vastaaviin tapoihin nähden, mikä sai heidät ajoittain kokemaan ulkopuolisuutta. Näiden tapojen tiedostaminen ja ymmärtäminen ei välttämättä poistanut tätä ulkopuolisuuden tunnetta. Saaristoyhteisöissä on kuitenkin ajoittain myös selkeästi ilmaistuna sinne muualta asettuvien torjuntaa. Omista arvoista ja toimintatavoista halutaan monesti pitää kiinni ja nähdä niitä myös lähiympäristössä. Viranomaisilla ja koulutuksella ei useinkaan katsota olevan erityisen suurta arvoa saaristossa. Tämä korostuu vaikeapääsyisemmillä saarilla, missä omat taidot ja ulkomaailmasta riippumattomuus ovat keskeisiä. Muutama saaristosyntyinen toi keskeisenä arvona esille myös oman kotikirkon ja jokunen isänmaallisuuden. Osa muualta muuttaneista kiinnitti puolestaan huomiota runsaaseen alkoholin käyttöön ja naisten paikoin suhteellisen epäitsenäiseen asemaan saaristossa.

Oman saaren hallinta toiminnallisesti, mahdollisesti omistuksen kautta sekä oman sielun ja identiteetin osana halutaan pitää vahvasti omissa käsissä. Erityisesti tämä tuli esille vaikeapääsyisillä saarilla, joilla asuvat kykenevät kontrolloimaan saarella kulkevia aivan toisin, kuin siltojen päässä asuvat voivat. Monille saarilla asuville on keskeistä oman työn tuoma vapaus, mikä toisaalta ilmenee myös sen sitovuutena. Oman alueen hallinnan tarve näkyy saarilla osittain sen huolekkaana hoitamisena ja suurena vieraanvaraisuutena sinne muualta tulevia pistäytyjiä kohtaan. Mutta se näkyy myös ihmisten ja ympäristön turhan ehostamisen välttämisenä ja muualta tulevien epäilevänä torjuntana. Ehostamattomuudella korostettiin joissakin tapauksissa eroa kaupunkiin nähden. Tontteja ja taloja ei helposti ulkopuolisille myydä tai luonnonantimia heille suoda omiksi koetuilta marja- ja sienipaikoilta tai muilta apajilta. Kerrottiin myös tilanteista, joissa jokunen muualta muuttanut on ristiriitojen takia muuttanut saaristosta pois. Matkailijoihin suhtautuminen on kahtalaista. Toisille he tarjoavat elinkeinon, toisille he ovat saarten rauhaa häiritsevä tekijä.

Muualta muuttaneet voivat kuitenkin sopeutua saaristoon hyvin ja kokea tullessa hyväksytyksi paikallisen yhteisön jäseniksi. Tässä auttaa yhdistyksissä, yhteisissä harrastuksissa ja yhteisten asioiden hoidossa politiikassa toimiminen. Esille tuli myös näkökulma, jonka mukaan muualta muuttanut pääsee syntyperäisiä helpomminkin mukaan paikalliseen politiikkaan, koska ei ole niin monin tavoin sidottu erilaisiin risteäviin paikallisiin intresseihin ja siitä asemasta hankaluuteen löytää päätöksenteossa niiden välille yhtäkään ryhmää tai aluetta suosimatonta ja syrjimätöntä tasapainoa.

Voidaan siis sanoa, että saariston arkielämässä keskeinen ja yhdistävä tekijä on jokaisen oma ja yksityinen suhde omaan aineelliseen ja aineettomaan ympäristöön, saariston luontoon, maisemaan, rakennettuun ympäristöön sekä siellä eläviin ja eläneisiin muihin ihmisiin. Monesti eri ihmisten itselleen tärkeiksi kokemat piirteet ovat keskenään ristiriitaisia. Siitä huolimatta niistä löytyy monia niitä yhdistäviä ja kokoavia teemoja. Omaehtoinen

vapaus oman saaren rajoissa tiiviissä yhteydessä luontoon ja riitaisan sopuisaan lähiyhteisöön kokoaa etäältä katsottuna saaristoidentiteettien keskeiset piirteet yhteen. Kuitenkin jokainen saaristolainen kiinnittyy näihin omalla tavallaan. Tämän myös jotkut haastateltavat tuovat esille. Saaristosyntyinen ja iäkkäimpiin kuulunut haastateltavani toteaa seuraavassa sitaatissa sen itsestänselvyyden, että jokainen on omanlaisensa saaristolainen.

KS: No, osaisiks sää tota semmosta sanoa, että tässä saaristolaisuudessa, niin mikä siinä, minkälainen ihminen on saaristolainen? Pystyys sitä määrittelemään millään?

H: Ei mää tierä, ossa sanno, mimmone sit o. Jokkane o omankaltasens saaristolaine.⁷⁷⁶

Jokaisella on saaristoon myös oma suhteensa, joka on hyvin henkilökohtainen, vaikka samalla saariston luontoon ja ihmisyhteisöön sidoksissa. Tästä on esimerkki seuraavassa sitaatissa.

H: [S]en är det ju också kanske lite mer sådana här egoistiska, jag vet att jag själv mår bäst av att vara här alltså att jag vill bo här för jag mår bra av det.

[...]

H: [D]et är liksom, det är hela livet, hela tillvaron, det att jag tycker att jag själv hör hemma här, jag är så, jag är mig själv, mest, här, jag liksom, förlorar viktiga delar av mig själv, det har nog hemskt mycket med identitet att göra att vara här, det är nog så.⁷⁷⁷

⁷⁷⁶ TYKL/SPA/439.

⁷⁷⁷ TYKL/SPA/441; ks. myös TYKL/SPA/440.

17. Saaristokulttuuri aluekehitystyön välineenä ja kohteena

”Saaristoa voidaan entistää kulttuurimaisemana sen ulkopuolelta tulevin toimin vain tilapäisesti. Jotta kulttuurimaisema pysyisi elävänä, saaristossa on asuttava ihmisiä, ja heidän tulisi myös mieluiten kalastaa ja pitää joitakin kotieläimiä. Kaikki saaristokulttuurin säilymisen edistämiseksi annettava tuki hyödyttää epäsuorasti myös matkailua.”

Saaristomeren kehittämiskeskus, *Saariston matkailustrategia, TuMa-projekti, raportti A, Johtoryhmän esitys, 1998, 11–12.*

Tietojen ja taitojen kasvattaminen

Tässä luvussa kuvailen etnografisesti sitä, minkälaisena aluekehitystyön kulttuuri näkyi haastatteluissani ja niiden ohessa minulle annetuissa ja oheisaineistooni tallettamassani kirjallisissa materiaalissa. Hankemaailmassa toimineet haastateltavat kertoivat minulle mikä heistä on oleellista oman toiminta-alueensa kehittämisessä erityisesti kulttuuria ja identiteettejä ajatellen.

Aluekehityshankkeissa vaikutetaan toisaalta saariston arkiseen kulttuuriin ja ohjataan sitä jonkin valitun tavoitteen mukaan. Toisaalta hankkeissa nostetaan paikallisesta kulttuurista tietoisesti tai tiedostamatta esille joitakin piirteitä, jotka asetetaan alueen kehittämisen välineiksi. Kummassakin tapauksessa kulttuuri tarjoaa kiinnikkeitä paikallisten ihmisten identiteeteille. Tämä on myös ilmaistu aluekehitystyön tavoitteeksi niin eurooppalaisella tasolla kuin esimerkiksi Varsinais-Suomen maakunnassakin, kuten olen luvussa 9 todennut. Seuraavassa luvussa eli luvussa 18 rinnastan tässä luvussa kuvatut aluekehityksen identiteeteille tarjoamat kiinnikohdat edellisessä luvussa eli luvussa 16 kuvailtujen arkisten identiteettien sisältöihin. Analysoin molempia erikseen ja niiden välisiä suhteita siinä yhteydessä teoriani avulla.

Aluekehityshankkeet asettuvat joissakin esille tulleissa tilanteissa selkeään vuorovaiikutukseen paikallisen arkisen toiminnan kanssa. Lisäkoulutuksen tarjoaminen saariston asukkaille oli yksi tällainen keskeinen alueellisen kehittämisen keino, josta saaristoalueen organisaatioissa työskentelevät kertoivat aluekehityksen hankkeiden sisällöstä puhuttaessa. Pääosin kyse oli aikuiskoulutuksesta, mutta ajatukset ja toimet kytkeytyivät myös perusopetusta antaviin kouluihin.

Koulutustavoitteita kerrottiin olevan useissa eri hankkeissa. Koulutuksen tarkoituksena oli niissä pelkistetyimmillään hyvin konkreettisesti kouluttaa ihmisiä siten, että he pystyivät muuttuvissa saaristo-oloissa paremmin hankkimaan elantonsa. Yksi käytännön esi-

merkki tästä on opaskoulutus, jota yksi haastateltavani kertoi tällaisen koulutushankkeen kautta hankkineensa omaa ammatillista toimintaansa tukemaan. Laajemmin koulutuksen kehittämisen tavoiteltiin sitä, että saaristossa elävien aikuisten ja lasten maailmankuva kaikkiaan avartuisi. Hyvän ja kiinnostavan peruskouluopetuksen tarjoaminen mainittiin myös tekijänä, jonka avulla voidaan houkutella koulutusta arvostavia ihmisiä muuttamaan saaristoon. Tällaisten ihmisten nähtiin puolestaan tuovan sinne voimavaroja, joiden avulla koko aluetta voidaan entistä paremmin kehittää.⁷⁷⁸ Tässä ajatuskokonaisuudessa näkyy tietoisuus siitä, että saaristossa ei monestikaan koulutukselle anneta suurta arvoa, mikä aiheistossani tuli myös muissa kuin hankemaailmaa kuvaavissa haastatteluissa esille, ja mitä olen käsitellyt luvussa 16. Samalla näkyy tarve saada tähän olotilaan muutoksia kehittämällä koulutusta esimerkiksi hankkeiden avulla ja saaristoa koulutuksen avulla.

Etäopetus mainittiin useassa haastattelussa merkittävänä keinona sekä perus- että aikuiskoulutuksen tarjonnan laajentamisessa. Esille tuotiin Turun normaalikoulun kanssa tehtävä yhteistyö, jonka avulla saaristokouluihin oli mahdollista saada muun muassa harvinaisten kielten opetusta. Esimerkkinä kerrottiin alueen pienimmän kunnan, Velkuan, peruskoulun ranskan opetuksesta. Tämän joidenkin kuntien hyödyntämän mahdollisuuden tuotti Saariston kulttuuri- ja tietoyhteiskuntahanke. Etäopetusta antoivat myös saaristoalueella toimivat kansalais- ja työväenopistot eri hankkeissa. Aikuiskoulutuksessa oli etäopetuksena opiskeltu esimerkiksi filosofiaa ja nukkejen valmistusta, mutta myös monia muita aiheita. Tavoitteena oli sekä yleissivistys, harrastus että ammatillinen täydennyskoulutus. Paikkakuntaakohtaisesti aikuisten etäopetus kokosi muutaman ihmisen yhteen. Videoneuvottelulaitteiden avulla he olivat yhteydessä opettajaan ja muihin opiskelijoihin toisilla saaristopaikkakunnilla. Lisäksi monitieteisen tutkimuksen kytkeminen pienten koululaisten koulupäiviin nähtiin kiinnostavana ja lasten maailmankuvaa avartavana tulevaisuuden tavoitteena. Tärkeinä aihepiireinä kielten opiskelun, konkreettisten ammattia täydentävien taitojen ja yleissivistyksen lisäksi tuotiin kestävään kehitykseen liittyvät koulutusteemat.⁷⁷⁹

Kielten opetus kytkeytyi tiiviisti saariston kielelliseen ympäristöön ja osin myös Euroopan unionin siihen tuomiin muutoksiin silloin, kun tarjottiin suomenkielen opetusta ruotsinkielisille ja päinvastoin. Haastatteluissa kerrottiin Kielitaidon kautta yhteistyöhön -hankkeesta, joka kokosi väkeä Vakka-Suomen ja Ahvenanmaan alueella tällaisiin kieliopintoihin. Kurseja järjestivät Uudenkaupungin, Mynämäen seudun ja Maarianhaminan kansalaisopistot saaristoalueella hankkeena, joka sai rahoitusta Interreg-ohjelmasta ja Suomen opetusministeriöstä. Kielikoulutuksen tavoitteita perusteltiin hankkeessa sillä lisääntyneellä kielitaidon tarpeella, joka syntyi, kun Euroopan unionin jäsenyyden myötä kielirajan ylittävä hankeyhteistyö lisääntyi. Kolmivuotiseksi aiotun hankkeen kolmannen vuoden rahoitus joutui vaakalaudalle, kun Interreg-ohjelma oli oh-

778 TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/403; TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/407.

779 TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/405; TYKL/SPA/408; TYKL/SPA/410.

jelmakauden 1995–1999 lopulla rahavaikeuksissa, mistä olen kirjoittanut luvussa 14. Koululaisten kielisuihkuopetus mainittiin suomen- ja ruotsinkielisen saaristoalueen selvitettyinä yhteistyönä. Sen tavoitteeksi haluttiin toisen kotimaisen kielen saamista saaristoalueen lapsille tutuksi puolin ja toisin jo pienestä pitäen.⁷⁸⁰

Joissakin haastatteluissa korostettiin sitä, että koulutuksen tulee lähteä paikallisten ihmisten tarpeista ja että heillä tulee olla mahdollisuus määritellä koulutusaloja niistä käsin, oli kyse sitten ammatin täydentämisestä tai yleissivistyksestä. Myös tässä näkyy taustalla tietoisuus siitä, että koulutus sinänsä ei saa suurta arvostusta saaristoalueella. Lisäksi mukana on ajatus siitä, että saaristossa elävillä on elinympäristöönsä soveltuvia tietoja ja taitoja, jotka tulee ottaa huomioon uutta koulutusta suunniteltaessa. Nämä tiedot ja taidot ovat sellaisia, jotka muiden kuin hankemaaailmasta kertovien haastattelujen mukaan ovat saaristossa arvostettuja, mitä olen käsitellyt tarkemmin luvussa 16. Tällaisista koulutusnäkemyksistä kertoo seuraava sitaatti, jossa korostuvat saariston fyysiseen ja henkiseen ympäristöön sovitettujen ammatillisen lisäpätevyyden hankkimisen ja yritystoiminnan kehittämisen tavoitteet.

H: [N]iin en pyri liikaa olemaan mikään oppimestari ja sanomaan, et näin pitää tehdä ja näin kannattaa tehdä. [...] Mää pyrin niin kun siihen, että tota ne toimenpiteet, jotka tänne kohdistuu [...] ne on niin kun ihmisille tuttuja. Ne on sille ympäristölle tuttuja. Eli, sanotaan niin, että, et tää ympäristön raiskaaminenkin ois mahdollisimman pientä, vaikka tehtäis tehokastakin yritystoimintaa. Eli, se ois niin kun se mittakaava ois sopiva tänne ja se toiminnan laatu [...] Mut että se on niin kun must se, et sillon se niin kun sil on parhaat toimintaedellytykset ja sillon se huomioi sen myöskin sen ihmisten ajattelutavan ja sen ympäristönkin ajattelutavan. Mää uskon sil taval, että tää saaristokin ajattelee.⁷⁸¹

Myös paikalliseen perusopetukseen ja päivähoitoon tavoiteltiin Saariston kulttuuri- ja tietoyhteiskuntahankkeen avulla saaristotaitoja osaksi niiden opetus- ja toimintaohjelmia. Syyksi kerrottiin havainto siitä, että vanhat saaristotaidot ovat häviämässä. Käytännössä opetusohjelmien suuntaamisen saaristotaitoihin nähtiin koostuvan pienistä asioista, kuten liikuntatunnilla soututaitojen harjoittamisesta tai meren ja luonnon läsnäolon aistimisesta retkillä lähistön saaristoluontoon. Vanhoja saaristotaitoja koottiin myös käytännönläheiseksi kirjaksi, joka on tarkoitettu ikään katsomatta ”kaikille saariston jokapäiväisestä elämästä ja työstä kiinnostuneille ihmisille”, kuten sen esipuheessa sanotaan.⁷⁸² Myös näissä toimitissa on vahvasti esillä niiden tietojen ja taitojen arvostus, joita saariston arjessa on pidetty merkittävinä. Tavoitteena on kytkeä niitä mukaan koulutusjärjestelmään, jossa siten yhdistyisivät sekä saaristotaitojen että yleissivistyksen tuomat opit.

780 TYKL/SPA/405;TYKL/SPA/420; TYKL/SPA/424; TYKL/SPA/432; TYKL/SPA/445: *Kielitaidon kautta yhteistyöhön* -hankkeen esite; TYKL/SPA/447: *Åbolands kulturråd, Verksamhetsberättelse 1998*; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja III, 8.–13.4.1999.

781 TYKL/SPA/402; ks. myös TYKL/SPA/407.

782 TYKL/SPA/410; Lehtimaa & Nurminen 1996, 11 ja passim.

Osittain koulutustavoitteiden suuntaaminen saaristoalueelle johtuu rahoitusjärjestelmästä, jonka avulla on mahdollista saada hankerahoitusta juuri sinne. Näin ei asian kuitenkään nähdä olevan pelkästään, vaan saariston kehittäminen koulutuksen avulla tulee yllä esitellyllä tavalla selkeästi haastatteluissa esille. Rahoituksen koulutushankkeita ohjaavasta vaikutuksesta kertoo seuraava sitaatti.

H: Ehkä se syy, miksi mulla on tää saaristoalue, on se, että kun mul on nää EU-rahotteisii projekteja. Nehän on rakennerahastorahoja. EU:n tämmösiä struktuurifondeja elikä rakennerahastorahoja, mitä jaellaan alueitten kehittämiseks. Ja sanotaan, että [lähikuntani] kuuluvat siihen ryhmään, jotka kuuluvat niin sanottuun 5B-alueeseen plus vielä sit moneen muuhunkin, tämmöseen saariston LEADER-alueeseen. Kaikki alueet aina määritellään eri rahastojen sisällä, et mikä, mitkä täyttää tietyt vaatimukset, mitkä niihin kuuluu. Saaristoalueella on monta erilaista rahastoa. Meil on viel semmonen, meil on tään 5B:n ja LEADERin lisäksi semmonen Interreg Ila, joka kattaa saaristoo. Ja niissä puitteis me toimitaan täällä niin kun suomenkielisen puolen kehittämiseks.⁷⁸³

Vuorovaikutusverkostojen vahvistaminen

Euroopan unioniin liittymisen myötä syntynyt uusien kontaktiverkostojen tarve tuli myös esille useissa haastatteluissa hankkeiden toimina, jotka kytkeytyvät saariston arkisiin käytäntöihin. Verkostoja syntyi hankkeissa, kun tuoreiden yhteistyökumppanien kanssa työskenneltiin kehittäen erilaista toimintaa saaristoon. Jo Euroopan unioniin integroidun aluekehitystyön rahoitusrakenteen sinänsä nähtiin lisäävän ja ohjaavan yhteistyötä sen mukaisesti, missä määrin ja mille alueelle se hankeyhteistyötä milloinkin ohjaa. Yhdeksi yhteistyön motiiviksi nähtiin nimenomaan se, että se helpottaa rahoituksen saamista niin hankkeille kuin hankeorganisaatioillekin.⁷⁸⁴ Seuraavassa sitaatissa pohditaan sitä, minkälaisiksi yhteistyöalueet olivat muodostuneet muun muassa seutukuntajaon myötä ohjelmakaudella 1995–1999 ja miten vuosien 2000–2006 ohjelmakauden odotettiin uusien aluemäärittämisensä kautta osaltaan vaikuttavan yhteistyöverkoston kehittämiseen.

H: No, kyllä määhä uskosin kuitenkin, että tää ruotsinkieliset kunnat ovat pidempään tiiviisti tehneet yhteistyötä oikein todella tiiviisti, kun taas mitä täällä suomenkielisellä alueella, kun heillä on tietysti, kun he kuuluu samaan Turunmaan seutukuntaan siellä ja taas tää suomenkielinen alue jakautuu jo eri seutukuntiin täs. Taivassalo ja Kustavi kuuluvat Vakka-Suomeen ja nämä lähinnä tähän läntisten alueitten vaikutuspiiriin muut suomenkieliset saaristikunnat. Et se ei oo niin kun niin tiivis sitten. Jotta se kehittyis, niin se varmaan vaatii tällaista uutta organisoitumista. Mutta siihenkin vaikuttaa hyvin pitkälle nää uuret EU:n tavoitealuemäärittäykset, jotka tulee nyt ens vuoden alusta voimaan. Eli, mitä ne pitää sisällään, koska se määrittää aika paljon yhteistyötä. Jos on sama ohjelma, josta hyödynnetään näitä

783 TYKL/SPA/405.

784 TYKL/SPA/406; TYKL/SPA/420; TYKL/SPA/428; TYKL/SPA/432; TYKL/SPA/436.

EU:n jakamia rahavaroja erilaisiin hankkeisiin, niin totta kai se luo yhteistyötä näitten kuntien välillä.⁷⁸⁵

Uusien yhteistyösuhteiden syntymistä pidettiin myös yleisesti ottaen toivottuna saariston kehityksen suuntana, jota EU-hankkeet ilahduttavalla tavalla tukevat. Tavoitteena saatettiin nähdä ensin oman kunnan alueen yhteistyörakenteiden vahvistaminen, jonka turvin olisi helpompi lähteä osalliseksi laajempiin yhteistyöverkostoihin. Toisaalta kunta-rajat ylittävän yhteistyön toivottiin lisääntyvän heti kunnan sisäisen verkostoitumisen rinnalla.⁷⁸⁶ Seuraavassa sitaatissa yhteistyöhön kannustavia rahoitusjärjestelmiä pidetään saaristolle myönteisinä siksi, että niiden avulla sille ominaisena pidetty riitaisuus voisi lieventyä.⁷⁸⁷ Kuten olen luvussa 16 todennut, tämä riitaisuus tuli myös muissa haastatteluissa esille, eikä pelkästään hankemaimmassa toimivien suusta.

H: Sellanen painotus, et painotetaan tämmöst yhteistyötä ja mennään yhteistyössä yli kunta-rajoiden ja samankin kunnan eri yrittäjien välillä, niin se on kyl myönteistä, koska se on ihan jakoperusteena ja arviointiperusteena, kun todettiin tämä saaristolaisuuden kirot tässä äsken, niin tämä pakottaa siihen kyllä ja se on myönteistä.⁷⁸⁸

Kielirajan ylittävien yhteistyöverkostojen vankistamista muutamassa haastattelussa kaivattiin niin ikään ja asiaa haluttiin edistää esimerkiksi koulutushankkeiden avulla.⁷⁸⁹ Åbolands kulturråd on saattanut ihmisiä yhteen erilaisten toimintamuotojensa avulla Turunmaan alueella jo pitkään ennen Suomen liittymistä Euroopan unioniin. Kulturrådetin käynnistämät Turunmaan kuntakokoukset olen maininnut jo aiemmin toimintana, joka on luonut vankan yhteistyöverkoston alueen viranomaisten ja päättäjien keskuuteen. Kulturrådet on painottanut erityisenä kohderyhmänään myös koululaisia. Sen kulttuuritarjonta oli kuitenkin kaikkiaan kaikille alueen asukkaille suunnattua. Ajatuksena on ollut kielellisen yhteenkuuluvuudentunteen vahvistaminen ruotsinkielisten keskuudessa ja yhteistyöverkostojen luominen paitsi Turunmaan alueella, myös laajemmin Svenskfinlandin sisällä. Yhteistyötä on tehty kuitenkin myös koko Varsinais-Suomen saaristossa kielirajan yli. Lasten kielisuihkukoulutus on yksi esimerkki tästä. Vuonna 1992 käynnistynyt vuotuinen loppukesän tapahtuma Muinaistulien yö on toinen konkreettinen osoitus tällaisesta yhteistyöstä ja lisäksi kontakteista Itämeren piirissä myös muiden maiden saaristoalueiden kanssa. Kulturrådetin toimintaperiaatteena on ollut käynnistää ja tukea toimintaa, joka on toteutettu omaehtoisesti eri tahoilla sen laajassa yhteistyöverkostossa. Haastatteluissa painotettiin, että innokkaaseen työskentelyyn tai yhteistyöhön ei ketään voi pakottaa. Siksi toteutuneet toimet ovat sellaisia, jotka ovat kiinnostaneet yhteistyökumppaneita omakohtaisesti. Kulturrådetin toiminta siirrettiin vuonna 1998 Etelä-Suomen ruotsinkielisen alueen kattavaan Sydkustens landskaps-

785 TYKL/SPA/406.

786 TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/407; TYKL/SPA/411; ks. myös TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja V, 5.10.1999.

787 TYKL/SPA/407.

788 TYKL/SPA/407.

789 TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/417.

förbundetin. Viimeisenä aktiviteettina tässä yhteydessä Åbolands kulturrådetilla oli alueensa kylien yhteistoimintaan ja kehittämiseen keskittyvä hanke. Lisäksi LEADER-yhdistys I samma båt – samassa veneessä rf. osti ensimmäisellä ohjelmakaudellaan vuoteen 2000 asti hallintopalvelunsa Åbolands kulturrådetilta.⁷⁹⁰

Yhtenä LEADER-yhdistyksen hanketoiminnan tavoitteena tuotiin joissakin haastatteluisissa esille yhteistyösuhteiden luominen. Tällöin kyseessä on alueen pienten yritysten, yhdistysten ja yksittäisten ihmisten välinen yhteistoiminta. Sen kerrottiin etenevän hitaasti alueilla, joilla ei entisiä yhteistyön vakiintuneita muotoja ollut. Kuitenkin näissä haastatteluisissa arvioitiin, että jo vähäisenkin tutustumisen kautta pohjaa vankemmalle yhteistyölle oli luotu, vaikka sitä oli vielä hankalaa osoittaa rahoittajalle selkeinä hankkeiden tuloksina niiden toiminnan ja talouden raportoinnin vaatimassa muodossa. Todettiin myös, että yhteistyöverkostojen rakentaminen ruohonjuuritason toimijoiden keskuudessa voisi vahvemmin kuulua LEADER-yhdistyksen toimintaan.⁷⁹¹

Yksi monissa haastatteluisissa kehuja saanut ja niiden mukaan hyvin yhteistyötä eri kuntien välille ja kielirajan yli luonut hanke on Saariston Rengastie. Saaristomeren kehittämiskeskus toteutti sen ohjelmakaudella 1995–1999 useiden yhteistyökumppaneiden kanssa. Rengastie kulkee koko läntisen Turunmaan ja suomenkielisen pohjoisen saariston halki. Jotta reitti saatiin yhtenäiseksi renkaaksi, sen varrelle oli luotava uusia kulkuyhteyksiä saarilta toisille. Tämä palveli matkailijoiden lisäksi myös paikallisia asukkaita. Saariston Rengastie -hankkeen avulla koottiin runsas joukko reitin varren pieniä yrittäjiä yhteistyöhön, mikä tutustutti heitä toisiinsa uudella tavalla. Alueen palveluja kehitettiin hankkeen kuluessa yhteisvoimin. Lisäksi uusia palveluja suunniteltiin hankkeen jälkeen aikana, jolloin haastattelin alueen toimijoita kenttätöissäni. Uusiksi palveluiksi haastatteluisissa kaavailtiin esimerkiksi kulttuurin ja historian pohjalta rakennettuja matkailutuotteita. Rengastien palveluja markkinoitiin yhdessä esimerkiksi havainnollisella kartalla, jota jaettiin matkailijoille. Kartalle pääsemisen edellytyksenä tosin oli se, että kunnat osallistuivat hankkeen toimintaan ja kustannuksiin. Alkuun ne eivät näyttäneet kaikista suomenkielisistä reitin varren kunnista osallistumisen arvoisilta, mutta aikaa myöten hankkeen edut tulivat niille ilmeisiksi. Rengastien kerrotaan tuottaneen lisää työmahdollisuuksia sen varren kuntiin, mutta myös lisää liikennettä niiden alueelle. Rengastien esimerkki innoitti kehrittelemään vastaavan kaltaista toimintaa itäisellä Turunmaalla ja Bromarvissa, vaikkakin huomattavasti pienempien resurssien turvin.⁷⁹²

Yhteistyöverkostojen luomisesta kerrottiin haastatteluisissa myös saaristoalueen museohankkeiden yhteydessä. Niitä olivat suomenkielisellä saaristoalueella toiminut Puhti-hanke ja ruotsinkielisen alueen Uppäck museer i Åboland -hanke. Hankkeet toimivat vuosien

790 TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/416; TYKL/SPA/417; TYKL/SPA/420; TYKL/SPA/429; TYKL/SPA/432; Bröckl 2005, passim.; Nymark-Jansson et al. 2006, 3.

791 TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/425.

792 TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/406; TYKL/SPA/407; TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/422; TYKL/SPA/425; TYKL/SPA/426; TYKL/SPA/436; TYKL/SPA/446: *Saariston Rengastien* kartta vuodelta 1999; TYKL/SPA/395: kenttätöypäiväkirja V, 5.10.1999.

1995–1999 ohjelmakauden aikana yhtäaikaisesti. Saariston lukuisat museot ovat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta harrastajien hoitamia. Ainoastaan Kemiön Sagalund, Dragsfjärdin ja Paraisten museot sekä Askaisten Louhisaari ovat museoammattilaisten hoidossa.⁷⁹³

Aloite museohankkeiden käynnistämiseen tuli Turun maakuntamuseosta. Kerrottiin, että alun perin tavoitteena oli, että koko kaksikielinen saaristoalue toimisi yhdessä hankkeessa, jotta muun muassa yhteistoiminta ja toisen äidinkielen kunnioitus kaksikielisellä saaristoalueella vahvistuisivat. Hankkeiden rahoittaja, LEADER-yhdistys I samma båt – samassa veneessä rf., oli hankkeiden erillisyyttä vastaan. Pohdittavana oli myös vaihtoehto, jossa eri kielialueiden museohankkeilla olisi yhteinen ohjausryhmä. Ruotsinkielisen alueen museokentästä nousseen voimakkaan vastustuksen vuoksi hankkeet kuitenkin toteutettiin kokonaan erillisinä. Siellä erillisyyttä perusteltiin sillä, että kaksikielisen hankkeen toteuttaminen olisi liian vaikeaa. Epäiltiin ettei hankkeen vetäjäksi olisi ollut mahdollista löytää henkilöä, joka osaisi riittävän hyvin molempia kieliä. Lisäksi epäiltiin, ettei alueen museoissa toimivia olisi mahdollista saada kokoon kaksikieliseltä alueelta, kun jo pelkästään ruotsinkieliseltä alueelta joukkojen kokoamisen kerrottiin ajoittain tuottavan hankaluuksia. Koko aluetta pidettiin myös liian suurena yhdessä hankkeessa hallittavaksi, eikä yhteishankkeen nähty tuovan mitään hyötyä paikallisten museoiden toimintaan. Suomenkielisellä alueella yhteistä hanketta kannatettiin.⁷⁹⁴

Museohankkeet tekivät kuitenkin keskenään yhteistyötä, mikä LEADER-yhdistyksessä asetettiin rahoituksen saamisen edellytykseksi. Yhteistyö toteutui tämän ansiosta. Hankkeet tekivät yhdessä koko alueen kattavan museoesitteen, alueen museoihin sopivan paperinuken, kaksikielisen julkaisun ja koko saaristoalueelle suunnatun kiertonäyttelyn. Hankkeen yhteisjulkaisussa kerrotaan alusten varustuksesta ja talonpoikaispurjehduksesta koko kaksikielisellä saaristoalueella useiden artikkeleiden avulla. Artikkelit ovat aina sillä kielellä, minkä kielialueen menneestä ne kertovat. Lisäksi hankkeet järjestivät saariston museoväelle retkiä toistensa alueiden museoihin ja koko kaksikielisen saaristoalueen museoiden edustajille yhteisen kokouksen Turun linnassa.⁷⁹⁵ Yhteistyöhön epäilevästi suhtautunut haastateltava kertoo seuraavassa sitaatissa, että se on sujunut hänen odottamaansa paremmin. Yhteistyön ansiona hän näkee kustannustehokkuuden. Kriittiseen sävyyn hän toteaa, ettei yhteistyötä ole kuitenkaan kyetty viemään LEADER-toiminnan periaatteiden mukaisesti aivan ruohonjuuritasolle, vaan se on rajoittunut hankkeiden hallinnon tasolle.

H: [P]rojektet [Upptäck museer i Åboland] är LEADER-finansierat, och det var så att, samtidigt vi sökte pengar, så sökte Puhti-projektet pengar, och vad heter det, ena förutsättningen för det, att vi skulle få de här pengarna var att, vi liksom i slutändan av de här båda projekten

793 TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/416; TYKL/SPA/420; TYKL/SPA/423; TYKL/SPA/428.

794 TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/416; TYKL/SPA/420; TYKL/SPA/423; TYKL/SPA/428; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja IV, 20.9.1999.

795 TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/416; TYKL/SPA/423; TYKL/SPA/428; TYKL/SPA/464: *Saariston museot* -esitevihko vuodelta 2000; *Upptäck museer i Åboland* et al. 1999.

skulle ha mera samarbete. Jag skulle säga att vi har egentligen haft mera samarbete, det har gått bättre än jag trodde det där samarbetet, men, alltså det är helt kanaliserats, samtidigt när LEADER-projekten är tänkta på det där sättet alltså, att gräsrotsnivån skall som du själv har läst, skulle vara arbete på den planen, men det har liksom har varit ett samarbete liksom, på ett högre plan, just mellan de här projekten som, då har man kanske dra nytta av det ekonomiskt när det ingår i fördelaktigare, att jobba som coach liksom, att det har blivit lite billigare, inte skulle vi liksom ha kunnat ge ut så mycket litteratur och liksom inte ha gjort saker så.⁷⁹⁶

Kummallakin kielialueella hankkeissa työskenneltiin niiden omien museoiden parissa. Toiminnan yhteisinä tavoitteina oli paikallisten museoiden toiminnan ohjaaminen ja yhteinen markkinointi. Suomenkieliseltä alueelta haastatteluissa mainitaan, että Puhti sai hyvin kootuksi museoissa toimivia ihmisiä yhteen. Koettiin, että paikallisissa museoissa toimivat alan harrastajat olivat kiinnostuneita hankkeesta, iloisia saamastaan avusta ja heidät oli muihin kulttuurihankkeisiin verrattuna helppo saada yhteistoimintaan mukaan. Hankkeen yhdeksi tavoitteeksi mainittiin kulttuurimatkailun edistäminen saaris- toalueella, millä nähtiin olevan varteenotettavaa taloudellista potentiaalia alueen suurimmissa museoissa. Ruotsinkieliseltä alueelta todettiin haastattelussa, että toiminnassa keskityttiin vahvistamaan museonäyttelyiden suuntaamista ensisijassa paikkakuntalaisille, mutta sen ohessa myös matkailijoille. Hankkeella oli julkaisutoimintaa sekä yksin että yllä mainittuun tapaan Puhti-projektin kanssa. Tarvetta paikallisen identiteetin vahvistamiselle ei ruotsinkielisen alueen toiminnasta kertovassa haastattelussa nähty, koska sen todettiin olevan niin vahva. Toiminta tapahtui ruotsiksi, eikä alueella asuvia suomenkielisiä ollut siinä mukana. Upptäck museer i Åboland -hanke järjesti kuitenkin myös laajemmalle alueelle suunnattua toimintaa. Tällainen oli museoalan seminaari Dragsfjärdissä, Kasnäsissä syksyllä 1999. Sinne oli kutsuttu sekä yleisöä että esiintyjä oman hankkeen alueen lisäksi Puhti-hankkeen piiristä sekä museo- ja kulttuurialalta myös esimerkiksi Turusta. Mukana ohjelmassa oli myös virolaisten museoiden puheenvuoroja.⁷⁹⁷

Hankkeiden alueellinen raja-kaus ei noudattanut täysin kuntien enemmistökielen mukaista jakoa. Puhti-hankkeeseen kuuluivat suomenkieliset Askainen, Kustavi, Merimasku, Rymättylä, Taivassalo ja Velkua sekä niiden lisäksi välittömästi niihin rajautuva, enemmistöltään ruotsinkielinen Iniö Turunmaan seutukunnasta. Siellä toimivan museon pitäjä löysi suomenkielisenä paremmin paikkansa suomenkielisestä hankkeesta. Vastavuoroisesti enemmistön kieleltään suomenkielinen Särkisalo liitettiin Upptäck museer i Åboland -hankkeeseen, vaikka se ei Turunmaan seutukuntaan kuulukaan. Alueellisesti se liittyy kuitenkin siihen saumattomasti. Hankkeen alkuvaiheessa selvisi kuitenkin, että siellä sijaitseva museo ei toiminut käytännössä ollenkaan, joten Särkisalo ei lopulta ollut museohankkeissa mukana lainkaan. Sagalundin museo on Turunmaan alueella keskeinen,

796 TYKL/SPA/428.

797 TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/423; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja IV, 20.9.1999; Bergström & Sjöström 1999.

muita museoita yhteen kokoava voima, joka pystyy monipuolisella ja ansiokkaalla toiminnallaan antamaan hyvin tukea pienemmille ja pääosin harrastajavoimin hoidetuille museoille. Sagalundin museo tekee yhteistyötä laajan vapaaehtoistyöntekijöiden joukon kanssa. Museolla on myös hyvät yhteistyöverkostot Svenskfinlandin sisällä ja kansainvälisesti. Varsinais-Suomen suomenkielisen saaristoalueen museoiden kanssa sillä ei haastatteluissa kerrotun mukaan ole yhteistyösuhteita muutoin, kuin Puhti- ja Uppäck museer i Åboland -hankkeiden kautta.⁷⁹⁸

Viranomaisten, päättäjien ja erilaisissa hankkeissa toimivien aluekehittäjien tasolla yhteistyöverkostoja rakennettiin myös saaristoalueen seminaareissa. Niiden aktiivisena järjestäjänä näkyy Pohjoismaisen ministerineuvoston saaristoyhteistyö, jolla oli sekä yleisesti aluekehitystä käsitteleviä seminaareja että kulttuuriseminaareja. Seminaarit olivat kutuseminaareja, joihin kutsun saaneet saattoivat kiinnostuksensa mukaan ilmoittautua. Havainnoin kahdessa Pohjoismaisen saaristoyhteistyön vuotuisessa seminaarissa (*Årlig konferens*), Tukholmassa vuonna 1999 ja Paraisilla vuonna 2000. Ensimmäisessä käsiteltiin seuraavan ohjelmakauden Interreg-ohjelman valmistelua ja muita Euroopan unionin aluekehityksen rahoitusjärjestelmiä. Jälkimmäisessä oli aiheena matkailu. Tavoitteena seminaareissa oli jakaa informaatiota ja keskustella meneillä olevista aluekehityksen rahoitukseen liittyvistä prosesseista. Seminaarit toimivat myös keskinäisten verkostojen rakentamisen ja ylläpitämisen sekä osanottajien omien saaristohankkeiden edistämisen paikoina. Myös kulttuuriseminaareja järjestettiin säännöllisesti tavoitteena saada koko pohjoismaisen saaristoalueen kulttuuritoimijat tiivistämään yhteistyötään ja luomaan yhteisiä hankkeita esimerkiksi Euroopan unionin rahoituksella, kuten haastatteluissa tuotiin esille. Osallistujina oli kulttuurihallinnon edustajia, taiteilijoita sekä kulttuurihankkeiden ja -tapahtumien edustajia. Myös muut saaristoalueella toimivat organisaatiot ja hankkeet järjestivät seminaareja, jotka kokosivat saaristoväkeä yhteen niiden teeman ja kohdealueen mukaisesti.⁷⁹⁹

Informaatioteknologian tuomat verkostoitumismahdollisuudet tulivat esille uusina ja hankkeissakin hyödynnettyinä mahdollisuuksina 1990-luvun lopulla. Saaristoalueelle luotiin oma sisäinen, ruotsinkielinen sähköinen verkko, Skärgårdsnoden, joka alueellisesti kattoi Tukholman, Ahvenanmaan ja Varsinais-Suomen saariston. Sen tavoitteena oli alueen sisäinen tiedon välitys. Åbo Akademin Täydennyskoulutuskeskuksessa tuotettiin EU-hankkeena sähköinen saaristoverkko, Loggen. Sen alkuperäinen tarkoitus oli haastattelussa kerrotun mukaan saaristoalueen ympäristöasioista tiedottaminen. Ympäristötiedon

798 TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/423; TYKL/SPA/428. Särkisalo kuuluu kuitenkin seutukuntia vanhemmassa Turunmaan määrittelyssä siihen mukaan. Määrittelijänä on silloin Svenska Finlands folkting, kuten olen todennut luvussa 8.

799 TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja III, 7.–13.4.1999, kenttätyöpäiväkirja IV, 24.9.–7.10.1999, kenttätyöpäiväkirja V, 3.4.2000, kenttätyöpäiväkirja VI, 15.3.2001; TYKL/SPA/461; ks. myös TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja VI, 10.4.2003, 4.–6.4.2004, 7.9.2006, 26.4.2007. En ole systemaattisesti kartoittanut kaikkia saaristoalueella pidettyjä aluekehitystyöhön ja kulttuuriin liittyviä seminaareja, joten aineistoni perusteella ei ole mahdollista luoda kokonais kuvaa siitä, miten niiden avulla kaikkiaan saaristoalueen toimijoilla oli mahdollisuus verkottua keskenään. Sen sijaan aineistoni kertoo sen, että näiden seminaarien avulla tavoiteltiin ja saatiin luoduksi yhteistyöverkostoja.

lisäksi sinne koottiin aktiivisesti informaatiota esimerkiksi kulkuyhteyksistä, säästä ja saaristoalueen tapahtumista. Tavoitteena oli kertoa saaristosta sekä siellä asuville ihmisille että muille. Loggen kattoi alueellisesti koko Varsinais-Suomen saariston, mutta painottui ruotsinkieliselle alueelle. Aineisto tuotettiin ruotsiksi ja siitä tehtiin lyhennelmiä suomeksi. Suomenkielisellä alueella tuotettiin Saariston kulttuuri- ja tietoyhteiskunta -hankkeessa Saaristotietopankki Loisto, joka on lähinnä koululaisille tarkoitettu interaktiivinen saaristotietoa tarjoava suomenkielinen sivusto. Tavoitteena oli kääntää Loisto myös ruotsiksi ja liittää se osaksi Loggenia, mutta se ei toteutunut. Käännöstyötä vaikeuttaviksi syiksi haastateluissani kerrotaan, että sivustojen tuottaminen uudeksi ruotsinkieliseksi versioksi oli teknisesti vaikeaa, koska informaatioteknologia muuttuu koko ajan niin nopeasti, että Loiston alkuperäinen tekniikka ei ollut suoraan hyödynnettävissä. Lisäksi kerrottiin, että Loistossa on joitakin vähäisiä, mutta korjauksia vaativia virheitä saariston eläinmaailman esittelyssä. Painavin syy oli se, että käännöstyö olisi ollut hyvin työläs, koska sitä varten olisi pitänyt etsiä aineistoa uusiksi konkreettisiksi saaristokulttuurista kertoviksi esimerkiksi ruotsinkielisen saariston alueelta, koska ruotsiksi ei haluttu esitellä suomenkielisestä saaristosta kertovia asioita. Tämä ei haastattelujeni mukaan kuitenkaan ollut alkuperäisen käännöstyön tarkoitus.⁸⁰⁰

Tietoverkkoja saaristossa kehitettiin havainnoimanani aikana myös siten, että niiden avulla siellä asuvilla olisi entistä paremmat mahdollisuudet etsiä tietoa kotiseudultaan käsin ja että heillä olisi entistä paremmat mahdollisuudet hyödyntää sähköisiä verkkoyhteyksiä esimerkiksi elinkeinojen harjoittamisessa. Kirjastot paikallisina tiedon hankinnan keskuksina saivat haastatteluissa maininnan julkisen hallinnon ylläpitäminä toimipaikkoina, joissa sähköistä verkottumista käytettiin hyödyksi. Suomenkielisen saariston alueelta kerrotaan Tietotupa-toiminnasta 1990-luvun alkupuolelta. Kunkin mukana olevan kunnan Tietotupaan hankittiin ATK-laitteistot, joita paikalliset saattoivat käyttää omiin tarpeisiinsa. Tavoitteena oli esimerkiksi etätyömahdollisuuksien kehittäminen. Toiminnan kerrottiin hiipuneen siihen, että laitteistot kehittyivät ja halpenivat niin nopeasti, että ihmiset kykenivät hankkimaan Tietotuissa tarjolla olevia laitteita paremmat itselleen. Tietotupa-toiminta tuotti kuitenkin toimiessaan ammatillisestikin hyödynnettävää informaatioteknologian osaamista alueelle. 1990-luvun lopulla kehitettiin Turunmaan alueella uusimman teknologian mukaisia, nopeita tietoverkkoyhteyksiä, jotta etätyö saataisiin entistä paremmin konkreettiseksi mahdollisuudeksi siellä asuville.⁸⁰¹

800 TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/415; ks. myös TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/395: kenttätöypäiväkirja III, 4.12.1997, kenttätöypäiväkirja V, 5.10.1999; Siivonen 1998; <http://www.wakkanet.fi/loisto/>. Loggen ei tätä kirjoittaessa ole enää toiminnassa. Olen ollut myös itse mukana Saaristotietopankki Loistoa tehneessä työryhmässä.

801 TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/405; TYKL/SPA/429; TYKL/SPA/436; TYKL/SPA/439.

Elinkeinotoiminnan kehittäminen

Koulutuksen ja yhteistyöverkostojen parantamisen yhtenä tavoitteena on ollut elinkeinoelämän kehittymismahdollisuuksien lisääminen. Elinkeinotoimintaa edistettiin aluekehitystyön hankkeissa myös muin keinoin. Yritysneuvonta on niistä yksi. Se kuului seutukuntien kehittämiskeskusten peruspalveluihin, mutta niiden lisäksi jotkin hankkeet tarjosivat sitä. Tällainen hanke oli esimerkiksi Tukholman läänin lääninhallituksesta johdettu, koko pohjoismaisen saariston kattava Yritteliäs saaristo/Företagsam skärgård. Sen periaatteena oli sovittaa yritysneuvonta tiiviisti elämän käytänteisiin saaristossa. Toisaalta eräässä haastattelussa katsottiin, että tämän hankkeen tavoitteet eivät saaristossa pysty onnistumaan, koska siellä ”ihan maailman sivun on kadehdittu toisia ihmisiä ja se, jos mikä yritystoimintaakin” lannistaa eikä yrittäjyyden ilmapiiriä löydy.⁸⁰²

Moni näki nimenomaan hankkeet mahdollisuutena edistää sekä perinteisiä että moderneja saaristoalueen primäärielinkeinoja, koska katsottiin että suurista kaupungeista johdetut seutukunnat keskittyivät kaupunkikeskeisten elinkeinojen kehittämiseen. Kohteena hankkeissa oli esimerkiksi varhaisperunan, sillin ja muiden kalatuotteiden sekä tyrnin, pellavan ja muiden erikoisviljelmien tuotteiden jalostus ja yhteismarkkinointi sekä niiden tuottajien yhteistoiminnan kehittäminen. Myös matkailu kuului saaristoalueella kehitettävien elinkeinojen joukkoon. LEADER-yhdistys I samma båt – samassa veneessä rf. keskittyi elinkeinoelämän vankistamisessa saariston pienten yritysten ja pienten hankkeiden tukemiseen. Yksi esimerkki tästä toiminnasta on Turunmaan ulkosaariston kylien keskuudessa toiminut hanke, jonka avulla tiivistettiin saarilla toimivien yrittäjien välistä yhteistyötä, luotiin tuotepaketteja ja kehitettiin markkinointia.⁸⁰³

Skärgårdssmak on Interreg-rahoitteinen, koko pohjoismaisen saaristoalueen kattava hanke, jossa kehitettiin tavaramerkki erityisesti saariston ravintoloiden, mutta myös esimerkiksi käsityötuotteiden markkinointiin. Ravintolat saivat oikeuden käyttää tavaramerkkiä tietyt valintaperusteet täytettyään. Keskeisiä tekijöitä olivat tuotteiden laatu ja saaristosta peräisin olevien raaka-aineiden käyttö. Siten välillisesti Skärgårdssmak-tavaramerkin luominen edisti myös saariston primäärielinkeinojen harjoittamista. Hankkeessa koulutettiin ravintoloitsijoita, kehitettiin raaka-aineiden tuotantoa ja markkinoitiin voimakkaasti tavaramerkin avulla sen ansainneita saaristoyrityksiä ja -tuotteita. Hanketta pidettiin onnistuneena monissa haastatteluissa. Seuraavassa sitaatissa hankkeen ansioina pidetään juuri sen välillisiä, saariston työllisyyttä parantavia vaikutuksia ja sitä ettei se ole liian teoreettinen, vaan toimii käytännön tasolla.⁸⁰⁴

802 TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/408.

803 TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/407; TYKL/SPA/409; TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/416; TYKL/SPA/422; TYKL/SPA/395: kenttätöypäiväkirja III, 2.6.1999, jossa liitteenä on *Saaristomeri, Ulkosaariston helmet*-esite vuodelta 1999.

804 TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/417; TYKL/SPA/424; TYKL/SPA/429; TYKL/SPA/430; TYKL/SPA/395: kenttätöypäiväkirja III, 8.4.1999, kenttätöypäiväkirja V, 7.10.1999.

H: [D]et tycker jag liksom är väldigt bra och konkret projekt, för att, jag har riktat ganska mycket kritik mot många av de här projekten att de liksom är väldigt teoretiska och väldigt lite de ger liksom ut på fältet medan det finns vissa sådana här mycket bra på det viset att de liksom, konkret och praktiskt, visar på resultat och jag tycker Skärgårdssmak är just ett sådant där de här krogarna får konkret hjälp med både marknadsföring och att laga god mat och allt sådant där och det är, smittar av sig och det ger liksom indirekt arbetsplatser.⁸⁰⁵

Etätyötä kehitettiin useammassa hankkeessa. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen vetämä Flexinet-hanke on niistä yksi. Se tuotti Internetiin Fleximarket-sivuston, jonka kautta etätyöntekijät saattoivat lisätä palvelujensa markkinakenttää. Etätyön kehittäminen on ollut myös edellä mainittujen Tietotupien ja nopeiden verkkoyhteyksien rakentamisen yksi tavoite. Etätyömahdollisuuksia on haluttu kehittää sekä saaristossa vakiuisesti asuvien että kesäasuntojaan työntekoon käyttävien tarpeisiin. Haastatteluissa kuitenkin kerrottiin, että etätyöhankkeille on asetettu suurempia toiveita, kuin hankkeet ovat pystyneet toteuttamaan.⁸⁰⁶

Elinkeinoelämän kehittämisessä on ajatuksissa taustalla saariston asukasmäärän väheneminen. Sinne kaivataan uusia asukkaita. Samalla tiedetään, että houkutteleva saaristoympäristö ei siihen riitä, vaan tarvitaan myös sekä työtä että asuntoja. Sisäsaaristossa asiaa voidaan edistää kaavoittamalla uusia asuinalueita, ja uudet asukkaat voivat käydä töissä lähikaupungeissa. Mitä ulommaksi mennään, sitä suurempi on saaristosta löytyvien työpaikkojen tarve.⁸⁰⁷ Seuraavassa sitaatissa pohditaan sitä, miten yhtä aikaa olisi mahdollista säilyttää olemassa oleva saaristoympäristö ja kehittää sitä sellaiseksi, että siellä elävät ja sinne uusina asettuvat ansaitsisivat hyvin elantonsa tulevaisuudessakin. Haastateltavan kanta kehittämistyössä ajettavan muutoksen ja olemassa olevan tilanteen säilyttämisen välisen tasapainon hakemisessa on se, että nykyisen monessa suhteessa hyvän elinympäristön säilyttämiseksikin on tehtävä töitä, vaikka muutoksia sinänsä kaihdettaisiin.

H: Till exempel våra företagare här är väldigt försiktiga att investera, att göra någonting, man är väldigt, som jag då också, rädd för stora förändringar, och där är en risk att det leder till att man ingenting gör, och då brukar jag liksom säga att, förändringar blir det alltid, också om du inte gör någonting, gör du ingenting så, så blir vi ju gamla och dör och då blir det ju också förändringar så till vida att då dör det ju ut och det att ingen åker odlas, inga människor bor här, att det finns inte det alternativet att man ingenting gör, att man borde ju, om man borde säga att vi [fortsätter] ungefär som det är just nu, så borde vi då jobba för det, men också då behövs det ju nya människor, det behövs arbetskraft, och så, och sen är frågan att hur mycket vill vi att det ska förändras.⁸⁰⁸

805 TYKL/SPA/412.

806 TYKL/SPA/405; TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/429.

807 TYKL/SPA/402; TYKL/SPA/407; TYKL/SPA/412.

808 TYKL/SPA/412.

Matkailun edistäminen

Matkailu oli useassa haastattelussa keskeisessä asemassa saaristoelinkeinojen kehittämisaatuksissa, koska saaristossa aiemmin vallinneiden maatalouden ja kalastuksen kehitysnäkymät katsottiin heikoiksi. Skärgårdsmak-hanke tarttui näihin kaikkiin yllä esiteltyyn tapaan tavoitteenaan tuottaa matkailun avulla primäärielinkeinoille entistä parempia toimintamahdollisuuksia. Kehitettävän matkailun ympärivuotisuutta painotettiin joissakin haastatteluissa.⁸⁰⁹ Seuraavassa sitaatissa vain kesiin rajoittuvan matkailun haittana pidetään sitä, että se köyhdyttäisi paikallista sosiaalista kanssakäymistä tuomalla saaristoon keiksi matkailusta eläviä ihmisiä, jotka lähtisivät talviksi muualle ja jättäisivät saariston silloin henkisestikin autioksi.

H: [E]hrottomasti pitää olla ympärivuotista. Se ei oo mistään kotosin tää tämmönen kesäturismi pelkästään, että tuota noin, et sen varassa sitten niin kun pyörittäs. Et se köyhdyttää myös tätä sillä tavalla ja sit tulee niin kun nämä, jotka asuu jossain muualla talvet ja sit ne tulee tänne kesäksi pyörittämään matkailubisnestä ja sit ne lähtee pois ja tää on autio talvet. Et se köyhdyttää niin kun tämän sillä tavalla tämän, et se sosiaalinen kanssakäyminen täällä. Tääl on niin vähän ihmisiä talvella, et tää on niin kun semmonen ankea paikka, et määhaluuan, että niin kun se on sillä tavalla, että se on niin kun ympäri vuoden semmonen elävä yhdyskunta ja jossa voi elää semmosta rikasta elämää.⁸¹⁰

Matkailun keskeisyys ja saariston matkailullinen arvo ovat konkreettisesti tuoneet esille saaristoyhteistyön tarpeen niin matkailuyrittäjille kuin aluekehityksessä ja hallinnossa toimiville. Matkailu mainitaan saaristoyhteistyön motiiviksi sellaisissakin saaristokunnissa, joissa muutoin suuntaudutaan yhteistyöhön mantereen lähikaupunkien kanssa. Toisaalta jonkun yksittäisen kunnan alueella korostettiin myös sitä, että yhteistyötä tulee kehittää ensin oman kunnan sisällä ja vasta sen toimiessa on aika lähteä mukaan laajempiin yhteistyöverkostoihin. Yllä esitelty Saariston Rengastie -hanke on kuitenkin hyvä esimerkki laajan alueen yhteistyön onnistumisesta. Sen lisäksi saariston matkailuyrittäjien yhteistyön tukijana mainittiin useassa haastattelussa TuMa-hanke. Sen toteutti Saaristomeren kehittämiskeskus yhteistyökumppaneidensa kanssa. Siinä selvitettiin matkailun taloudellisia ja yhteiskunnallisia lähtökohtia sekä ympäristövaikutuksia ja luotiin markkinointisuunnitelma ja matkailustrategia saaristolle. Yhteistyössä oli mukana eri organisaatioita sekä suomen- että ruotsinkieliseltä alueelta. Saaristoyhteistyön nähtiin matkailun alalla tiivistyneen, vaikka siinä nähtiin olevan saariston sisällä erilaisia painotuksia.⁸¹¹

Yhdessä haastatteluista esitettiin tavoitteena se, että saaristoalueita tulisi tarjota investointikohteiksi ulkomaisille matkailualan toimijoille. Haastateltava näki, että tällä tavalla

809 TYKL/SPA/406; TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/419; TYKL/SPA/424.

810 TYKL/SPA/404.

811 TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/406, TYKL/SPA/407; TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/425; TYKL/SPA/426; TYKL/SPA/436. Hankkeen nimi TuMa tulee sanoista Turism – Matkailu. Ks. myös *Saaristomeren kehittämiskeskus* 1998.

saariston perifeerisyys olisi mahdollista kääntää sen eduksi keskieurooppalaisen matkailukysynnän siivittämänä. Siten alueella saataisiin hyvinvointia lisätyksi. Hän oli tietoinen siitä, että tämä ajatus herättää myös vastustusta, koska katsotaan että maaomaisuutta ei tulisi ulkomaisille myydä. Kuten luvussa 16 olen tuonut esille, varsinkaan ulompana saaristossa ei yleisesti katsota suopeasti maaomaisuuden myymistä kenellekään saariston ulkopuolelta saapuvalle. Tämän toivat esille paitsi paikalliset asukkaat, myös jotkut hallinnossa toimivat haastateltavani.⁸¹²

Saariston valteiksi matkailullisesti mainitaan luonto, hiljaisuus, meri ja merellinen historia talonpoikaispurjehduksineen. Myös nykyiset merelliset toimet mainitaan. Yllä mainittujen museohankkeiden yhtenä tavoitteena oli tuottaa tietoa saariston historiasta paitsi paikallisille, myös matkailijoille. Muutamassa haastattelussa korostettiin sitä, että kaikkien paikallisesta historiasta kertovien seikkojen tulisi todella löytyä paikkakunnan menneisyydestä. Seuraava sitaatti kertoo siitä, ettei tämä aina ole itsestään selvää. Museon markkinointimateriaalia valmisteltaessa sinne oli tulossa kuvia, jotka eivät olleet omalta paikkakunnalta.⁸¹³

H: Om du riktigt gör en utställning, så tycker jag nog att, vi försöker ju få den där lokala prägnen, och, just när vi liksom till exempel gjorde [närområdets], och vi fick liksom förslag, marknadsföringsunderlag, så jag var nog så arg på det där förslaget först, och jag sa liksom, det är stora saker liksom, de här bilderna skulle vara där, det kunde ju vara varifrån som helst, att nu måste vi sätta [hemöns] prägel på det, vi måste liksom få bilder från [hemön] och, att jag tycker liksom att det är, förfalskning, om vi liksom inte använder oss av material härifrån, när vi gör det här.⁸¹⁴

Meren ja luonnonympäristön hyvä kunto ja ekologinen vaaliminen mainitaan muutamassa haastattelussa oleellisiksi myös matkailun kannalta ajatellen. Silloinkin katsottiin, että houkuttelevan saaristoluonnon varaan luodun imagon tulee vastata luonnontilan todellisuutta.⁸¹⁵ Yleisenä ajatteluna näkyy, että matkailua ei haluta nähdä saariston kehityksen ainoana keinona ja sen halutaan tukeutuvan saariston luonnon ja historian todellisuuteen. Joissakin haastatteluissa sen halutaan myös tukevan saaristossa elävien elämäntaata ja tuovan matkailijoille ymmärrystä saaristoluonnon ja -elämän luonteesta. Tämän ajatuskokonaisuuden kiteyttää yksi haastateltavista seuraavaan sitaatin tapaan.

H: [K]yl määhaluaisin sitä, että se olis se matkailu sillä tavalla justiin, että se, et se ei olis, et ei missään tapauksessa saariston kehittyminen pelkästään rakentus sen matkailun varaan sillä tavalla, että. Tai sit se matkailu pitäis niin kun tehreä sellaseksi, että se olis justiin tätä tämmöstä, että se kehittäis meirän tätä aluetta sillai tiäräks sää justiin tätä tutkimusta ja koulutusta ja näitä elinkeinoja, et se ei olis niin kun niin sellasta vaan, et se olis semmosta korkeatasosta turismia. Että ne olis justiin näitä kurssituristeja, että ne tulee tänne jollekin kurssille ja ne oppii jotakin, ne käsittää jotakin tästä Itämerestä ja tästä sen suojelun tärke-

812 TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/412.

813 TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/423; TYKL/SPA/426; TYKL/SPA/427; TYKL/SPA/428; TYKL/SPA/429; TYKL/SPA/434; TYKL/SPA/436.

814 TYKL/SPA/428.

815 TYKL/SPA/426; TYKL/SPA/429.

destä ja näistä ympäristöasioista. Ja ne käsittää tästä elämäntavasta jotakin. Et ne saa sitten jotakin mukaansa täältä.⁸¹⁶

Entisajan saaristo kehityksen välineenä

Eri toimintoihin suuntautumisen lisäksi hankkeet operoivat erilaisten saaristoa kuvaavien merkitysten kanssa. Paikallinen jokapäiväisissä toimissa elävä kulttuuri näkyy hankkeiden tuottamissa saaristokuvissa useammassa muodossa. Monissa haastatteluissa sen kerrotaan koostuvan entisen ajan elämänmuodoista. Merellisyys, merenkulku ja laivanvarustus, kalastus, karja- ja maatalous, saaristoelinkeinojen muokkaama maisema sekä saarilla tarvittavat tiedot ja taidot ovat tässä keskeisiä. Moni hanke rakentui niiden varaan ja otti tehtäväkseen niiden vahvistamisen. Hankkeiden tavoitteena oli tällöin sekä tukea paikallisten ihmisten elämisen edellytyksiä saaristossa, vahvistaa heidän paikallisidentiteettiään että kertoa saaristosta ulkopuolisille.

Haastatteluissa kerrottiin LEADER-rahoitteisista hankkeista, joissa entisajan elämän jälkiä on tuotettu erilaisissa muodoissa nykyihmisten käyttöön. Paikalliset matkailupalveluja tarjoavat maatilat, kylätoimikunnat, yhdistykset ja muut yksittäiset pienet toimijat ovat kunnostaneet maatilan rakennuksia, kyläsatamia ja rantavajoja tai joitakin muita saariston kulttuurimaiseman osia. Vanhan kunnioittaminen mainitaan näissä yhteyksissä keskeisenä, vaikka joissakin kunnostetuissa kohteissa on havaintojeni mukaan näkyvissä myös entisaikaan kuulumattomia elementtejä. Tukea on annettu lisäksi esimerkiksi luontopolkujen tekemiseen, jotta kulttuurimaisema olisi paremmin tarjolla sekä paikallisille että matkailijoille. Saaristopaikkakunnan historiaa julkaistiin viihdyttävänä tarinoina. Esille tuotiin myös Saariston salat -hanke, jossa saaristoelämästä kertovia dokumentteja koottiin alueen taloista talteen digitaalisesti, jotta tämä tieto ei katoaisi esimerkiksi rakennusten kunnostuksen tai omistajien vaihdosten yhteydessä. Hankkeen innostamina ihmiset tarjosivat erilaisia asiakirjoja, kirjeitä, valokuvia ja muita aineistoja talletettavaksi. Materiaalia löytyi niin paljon, että arkistointikapasiteetti joutui koetukselle. Ihmisiä kiinnosti myös koottujen tietojen toimittaminen julkaisuksi, mihin ei hankkeessa ollut mahdollisuuksia. Kaikkiaan näissä hankkeissa ja niistä kertovissa haastatteluissa näkyy, että menneellä saaristoelämällä oli merkitystä sekä paikallisille itselleen että siitä haettiin matkailullista hyötyä. Joillakin asiasta kiinnostuneilla oli sukujuuret saaristossa, vaikka he asuivatkin itse muualla.⁸¹⁷

Varsinais-Suomen saaristossa on useita majakoita ja luotsiasemia, jotka liittyvät keskeisesti alueen merenkulun historiaan. Niille on kehitetty matkailukäyttöä ja majakka-

816 TYKL/SPA/404.

817 TYKL/SPA/400; TYKL/SPA/405; TYKL/SPA/407; TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/412; TYKL/SPA/416; TYKL/SPA/433; TYKL/SPA/440; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja III, 3.6.1999, kenttätyöpäiväkirja V, 14.4.2000, kenttätyöpäiväkirja VI, 7.6.2001. Ks. kuvat 12 ja 13, joissa näkyy Jumon EU-rahoitteisessa hankkeessa osittain kunnostettu kyläsatama ja sen tiiviiseen yhteyteen saman hankkeen avulla rakennettava uudisrakennus, jota havaintojeni mukaan myös kritisoiitiin siitä, että se rikkoo sataman vanhojen rakennusten muodostaman kokonaisuuden, TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja III, 3.6.1999.

Kuva 12. EU-hankkeena kunnostettava Jumon kyläsatama Inniössä. Valok. Katriina Siivonen 1999.

Kuva 13. EU-hankkeena kunnostettavan Jumon kyläsataman yhteyteen tuleva uudisrakennus Inniössä. Valok. Katriina Siivonen 1999.

saaria rakennuksineen on kunnostettu tätä varten. Aineistoissani näistä esimerkkinä näkyy Isokarin majakkasaari Kustavissa. Saaren luontoa luonnehdittiin hyvin herkäksi ja arvokkaaksi. Siksi sinne haluttiin luoda Elävä saaristo ry:n EU-hankkeen avulla aivan pienimuotoista matkailua. Kerrottiin että pelkona oli, että suuret ihmisjoukot innostuisivat saarelle tulemaan ja talloisivat ja tuhoaisivat sen luonnon. Markkinoinnissa haettiin tasapainoa ihmismassojen välttämisen ja jokamiehenoikeudenkin turvaamaan saaren avoimuuden väliltä. Ajatuksena oli, että saarella vierailevilla ohjatuilla ryhmillä olisi mahdollisuus tutustua saaristoluonnon ja -kulttuurin erityispiirteisiin saaristotaitokeskuksessa. Siellä heillä olisi mahdollisuus myös itse oppia entisajan saaristoympäristössä hioutuneita tietoja ja taitoja. Hanketta toteuttavaan yhdistykseen kuului pieni joukko sekä paikallisia ihmisiä että saariston kaupungeissa asuvia ystäviä, jotka pystyivät kukin tuomaan eri alojen asiantuntemuksensa majakkasaaren hyödyksi.⁸¹⁸

Saariston kulttuurihanke lähti liikkeelle heti ohjelmakauden 1995–1999 alussa sitä edeltäneistä havainnoista, joiden mukaan saaristoalueella toisaalta entisen elämänmuodon mukaiset tiedot ja taidot ovat häviämässä, toisaalta paikallisen elämäntavan arvostus ja ihmisten omanarvontunne koettiin heikoiksi. Hanke toimi suomenkielisen pohjoisen saariston alueella Askaisissa, Kustavissa, Merimaskussa, Rymättylässä, Taivassalossa ja Velkualla. Tavoitteena oli rikastuttaa alueella asuvien ihmisten elämänpäiriä sekä vahvistaa heidän keskinäistä yhteenkuuluvuuden tunnettaan ja sitoutumistaan kotipaikkaansa. Näiden nähtiin kiteytyvän heidän paikallisessa identiteetissään eli siinä, mihin he kokevat kuuluvansa. Ulkoisen saaristokuvan luominen ei ollut hankkeessa tavoitteena. Tällainen hankkeelle ominainen tapa nähdä identiteetti on esillä seuraavassa sitaatissa.⁸¹⁹

H: Ja sitten se niin ku jännästi kylläkin, että jotkut ihmiset niin kun tulkitsee sen identiteetin niin kun tavallaan, et ulkopuolisten näkökulmasta, miten ne, mihin niin kun, et noi on saaristolaisia. Mut mää lähden sit kuitenkin niin, et se on niin kun semmonen ihmisten kokemus siitä, mihin se kuuluu.⁸²⁰

Saariston kulttuuriprojekti ja kaksi muuta hanketta yhdistettiin Saariston kulttuuri- ja tietoyhteiskuntahankkeeksi. Nämä kaksi muuta hanketta olivat Åbolands kulturrådetin kielisuihkuhanke ja Turun normaalikoulun ja useamman saaristokunnan yhteinen etäopetushanke. Tämä hankekokonaisuus tuotiin esille useassa haastattelussa. Saariston kehittäjien kokemuksena oli se, että yhtenäisyyden tunnetta, yhteistoimintaa ja saaristoympäristön arvostusta oli hankkeen avulla onnistuttu lisäämään suomenkielisen saariston alueella. Sitä pidettiin tärkeänä siksi, että asuinympäristön merkityksen nähtiin kasvavan koko ajan. Aluetta haluttiin esitellä houkuttelevana, jotta sinne saataisiin uusia asukkaita. Yhteishengellä ja paikallisen kulttuurin ominaispiirteillä nähtiin joissakin haastatteluissa

818 TYKL/SPA/405; TYKL/SPA/406.

819 TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/410.

820 TYKL/SPA/410.

olevan myös elinkeinoelämää vilkastuttavaa vaikutusta. Vaikka yhteenkuuluvuuden tunteen nähtiin suomenkielisessä saaristossa vankistuneen, huomautettiin, että ruotsinkielisellä alueella yhtenäisyys oli silti edelleen tiiviimpi.⁸²¹

Identiteettiä vahvistava entisajan elämänmuoto on Saariston kulttuuri- ja tietoyhteiskuntahankkeessa esimerkiksi kalastusta, verkkojen laskua, soutamista ja merellisen ympäristön kokemuksellista haltuun ottoa. Näitä pyrittiin saamaan osaksi alueen koulujen ja päiväkotien ohjelmia. Saaristotietopankki Loisto oli yksi keino välittää koululaisille tietoa entisistä elämän olosuhteista saaristossa ja niiden edellyttämistä taidoista. Loiston sisällöstä osa kuvaa mennyttä aikaa, osa nykyistä elämänmuotoa. Menneestä ajasta esille tulevat esimerkiksi erilaiset merelliset elinkeinot, Amerikkaan suuntautunut siirtolaisuus, koulunkäynti sekä monet vesillä ja jäällä kulkemisen keinot. Hankkeessa tuotettu Saaristolaisen käsikirja kertoo konkreettisessa muodossa saariston luonnonolosuhteissa tarvittavista ja pitkän ajan kuluessa perinteenä kulkeneista taidoista. Saaristotaitojen esittelyn taustalla koko hankkeessa on ajatus selviämisestä haastavissa saaristo-oloissa, mikä haluttiin välittää menneestä elämänmuodosta nykyihmisille. Monissa haastatteluissa nähtiin, että tällainen toiminta vahvistaa paikallista identiteettiä. Toisaalta hankkeessa koettiin hankaluutena se, että koulut eivät välttämättä kovin innokkaasti tarttuneet sen tuottamiin ajatuksiin eikä ihmisiä aina ollut helppo saada sen toimintaan mukaan. Osittain kulttuuri-identiteetin avulla työskentelemistä pidettiin ajan hengen ja Euroopan unionin hanketoiminnan ohjaamana keinona, jonka avulla päästiin kuitenkin hyvin tarttumaan saaristossa havaittuihin epäkohtiin. Seuraava sitaatti kertoo Euroopan unionin kulttuuripolitiikan ohjaavasta vaikutuksesta.⁸²²

H: Sehän on kans niin kun varmaan kans semmonen vähän joku trendijuttu, että kulttuuri, miten mää sanoisin, kulttuuritoimen kentällä niin kun identiteettiasioita on korostettu ja ryhdytty. Ennen puhuttiin kotiseututyöstä ja nytte puhutaan kulttuuri-identiteetistä. Tavallaan se niin kun on otettu kotiseututyö uudelleen esille. Se on varmaan niin kun siin on varmaan monel tavalla niin kun EU:n näis kulttuuriohjelmissa, kulttuuri-identiteetti, että otetaan kaikki muut tähän niin kun yhtenäiset ja korostetaan koko ajan sitä, et paikallinen hallinto ja kulttuuri.⁸²³

Entisajan elämästä kerrotaan sekä paikallisille että matkailijoille tietysti myös saariston museoissa niiden perustehtävän mukaisesti. Niiden näyttelyjä ja markkinointia kehitettiin yllä mainituissa museohankkeissa, joissa paikalliset museoharrastajat olivat innokkaasti mukana. Näiden hankkeiden lisäksi monissa haastatteluissa kerrottiin Kemiössä sijaitsevan Sagalundin museon EU-rahoitteisesta projektista, jossa rakennettiin todellisen esikuvan mukaan Eugenia-jahti. Dragsfjärdiin liitettyssä Hiittisten saaristossa rakennetulla alkuperäisellä Eugenialla kuljetettiin rahtia saaristo- ja rannikkoalueella vuosina

821 TYKL/SPA/407; TYKL/SPA/409; TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/417.

822 TYKL/SPA/409; TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/395: kenttätöypäiväkirja IV, 20.9.1999; Lehtimaa & Nurminen 1996; Siivonen 1998. Saaristotietopankki Loisto löytyy osoitteesta <http://www.wakkanet.fi/loisto/>. Olen ollut myös itse mukana Saaristotietopankki Loistoa tehneessä työryhmässä.

823 TYKL/SPA/410.

1879–1951. Uuden Eugenian rakentamisen lisäksi hankkeen tavoitteena oli laivanrakennusperinteen elvyttäminen Kemiön saarella. Monista lähteistä hankittiin tietoja alkupe-
räisestä aluksesta ja sen rakentamistavasta, jota mahdollisimman tarkkaan noudatettiin. Aluksesta tehtiin nuorisopurjelaiva, jonka avulla nuoret voivat oppia purjehdustaitoja. Kerrottiin että Kemiön saaren kaikki kolme kuntaa toimivat erittäin tiiviissä yhteistyössä hankkeessa. Samaten kerrottiin, että hankkeen toiminnasta tiedotettiin paikallisella ta-
solla ja valtakunnallisesti yhtä laajasti sekä suomeksi että ruotsiksi. Kontakteja olikin hank-
keelle sitä kautta syntynyt eri puolille Suomea, ei kuitenkaan Varsinais-Suomen suomen-
kieliseen saaristoon.⁸²⁴

Eugenia-hankkeen suuri suosio yllätti täydellisesti sen käynnistäjät. Ensimmäiseen ra-
kentamisprojektiä esittelevään informaatiotilaisuuteen saapui Kemiön saaren kunnista noin
60 henkeä, kun odotuksissa oli kymmenkunta. Myöhemmin hankkeesta kiinnostuneiden
joukko kasvoi yli kahteen sataan. Lisäksi hanke toi Sagalundin museon vapaaehtoistoimin-
taan mukana runsaasti miehiä, kun se aiemmin houkutteli lähinnä naisia. Hankkeen he-
rättämän kiinnostuksen voimin se saatiin nopeasti käyntiin. Paikalliset lahjoittivat puuta-
varaa Eugenian rakentamiseksi ja osallistuivat talkootyönä itse rakentamiseen, joka oli kä-
sityötä purjeiden valmistusta myöten. Kerrottiin, että ihmiset kokivat hankkeen omakseen,
koska melkein jokaisella saaren maatilalla on purjelaivoja varustettu aikanaan ja paikal-
lisen merenkulun historian katsottiin kiinnostaneen heitä siten omakohtaisesti. Mainittiin,
että monet vanhemmista saarella elävistä myös muistivat alkuperäisen Eugenian ja joillakin
heistä oli siitä omia kokemuksia.⁸²⁵ Seuraava sitaatti kertoo hankkeen herättämästä innosta
lähteä muistelemaan ja selvittämään oman lähipiirin laivanvarustushistoriaa ja kertomaan
siitä hankkeen työntekijöille.

H: [N]ää ihmiset tulee tänne, niin ne tulee tänne ja ne alottaa kysymällä jotain, että tiedät-
teks te siitä ja siitä, kun ne rakens laivoja siellä ja siellä niemen kärjellä sillon ja sillon kolkyt
tai kakskytluvulla, niin juu, että juu, me ollaan kuultu, me sanotaan. Et kun hän oli mun isoisä
ja mul oli tällanen valokuva. Ne tulee tänne kertomaan, niin joku yks suku sit, joka on tällasta
laivanrakentajasukuu, niin oli sit lastenlasten voimin, niin oli keränny kaikki vanhat valokuvat
ja tehny tämmösen mapin siitä, et ei mikään niin kun.

KS: Aaha, oliko se niin kun, et he itsellensä vai?

H: Itsellensä ja sit me saatiin vielä nyt, kun on tätä uutta värikopiointiteknikkaa, niin me saa-
tiin sit vielä yks kappale tätä mappii.⁸²⁶

Myös monilla EU-hankkeelta vaadittuun yksityisrahoitukseen osallistuneilla sponso-
reilla oli sukujuuria tai muita yhteyksiä Kemiön saarelle ja paikallinen merenkulun his-
toria oli siten heillekin tärkeä, minkä mainittiin auttaneen tämän rahoituksen hankkimi-
sessa. Eugeniaa luonnehdittiin kulttuurihistorialliseksi ja Kemiön saaren kuntien imagoa

824 TYKL/SPA/428; TYKL/SPA/429; TYKL/SPA/431; TYKL/SPA/458: *Jakten Eugenia* -esite.

825 TYKL/SPA/428; TYKL/SPA/431.

826 TYKL/SPA/431.

rakentavaksi teoksi, jonka toivottiin myös tuottavan alueelle muuta työtä veneenrakennusalalta.⁸²⁷

Entisaikana vahvat saaristoelämän muodot näkyvät myös Saaristomeren kehittämiskeskuksen TuMa-hankkeen vuonna 1998 tekemässä *Saariston matkailustrategiassa*, joka koski koko kaksikielistä saaristoa. Siinä saariston resurssina mainitaan ”vahva paikalliskulttuuri, jossa näkyvät perinteiset elinkeinot, tavat ja tottumukset”. Uhkakuvana tuodaan esille ”kulttuurin köyhtyminen”. Strategiassa huomautetaan, että saaristokulttuuri on aina otanut vastaan uusia vaikutteita, koska merenkulun kautta sieltä on liikuttu laajalti muissa maissa.⁸²⁸ Kuitenkin sanotaan, että

”ensimmäistä kertaa saariston historiassa ollaan tultu siihen, että paikallisen kulttuurin erityispiirteet ovat vaarassa pyyhkiytyä pois ulkoapäin tulevan taloudellisen paineen seurauksena – matkailijoina, jotka vaativat kansainvälisen muotin mukaan valettua palvelua. Saaristolaiset ovat täysin aiheellisesti huolissaan siitä, että kasvava matkailu vaikuttaa saariston omintakeiseen kulttuuriin ja että he joutuvat yhä enenevässä määrin ”myymään” it-sensä ja omat arvonsa.”⁸²⁹

Strategiassa korostetaan tavoitteena sitä, että ”paikallisen kulttuurin pohjalta suunniteltu matkailu tarjoaa asiakkaille korkealaatuisia matkailuelämyksiä samalla, kun elinkeino vahvistaa paikallista identiteettiä.” Kuten tämän luvun mottona olevasta sitaatista näkyy, matkailustrategiassa katsotaan, että saaristossa asuvien pitäisi mieluiten kalastaa ja pitää kotieläimiä, jotta kulttuurimaisema pysyisi elävänä, minkä katsotaan hyödyttävän epäsuorasti myös matkailua. Matkailua varten tulisi strategian mukaan rakentaa punaisia tupia valkoisine nurkkalautoineen, eikä bungalow-tyyppisiä rakennelmia tai kelohonkamökkejä. Kylien ja talojen erityispiirteitä halutaan esille ja strategiassa huomautetaan, ettei niiden kaikkien tarvitse näyttää samanlaisilta. Yhtenä maisemanhoidollisena ongelmana nähdään saariston ehostamattomuus. Saaristotalojen pihojen ja kulttuurimaiseman siistimistä strategiassa kaivataan, mistä asukkaiden tulisi sen mukaan oppia kantamaan vastuunsa.⁸³⁰ Strategian mukaan

”eräs ongelma, johon ei aina ole kiinnitetty täysin rehellisesti huomiota, on maisemanhoito saaristossa. Pihoilla näkyy siellä täällä paljon romua ja roskaa ja rappeutuneet talot ja ladot häiritsevät maiseman esteettisyyttä.”⁸³¹

827 TYKL/SPA/428; TYKL/SPA/429; TYKL/SPA/431.

828 Saaristomeren kehittämiskeskus 1998, 8, 10.

829 Saaristomeren kehittämiskeskus 1998, 10.

830 Saaristomeren kehittämiskeskus 1998, 11-12. Ks. kuva 14.

831 Saaristomeren kehittämiskeskus 1998, 11.

Kuva 14. Tutkijan silmiin osunut idyllinen saaristomaisema Dragsfjärdistä Högsåran vierasvenesataman tuntumasta. Valok. Katriina Siivonen 1999.

Kun strategian ajatuksena on tarjota matkailijoille elävää saaristokulttuuria, siinä painotetaan sitä, että on osattava vetää raja yksityisen elämän ja matkailijoille tarjotun saaristoelämän välille. Huomautetaan, että halutun mukaan myös kylien yhteisiä toimintoja ja tapahtumia on rauhoitettava vain oman kylän väelle. Saaristoluonnon kulumista pidetään osin välttämättömänä matkailun seurauksena, mitä voidaan lieventää ohjaamalla turistikäyttöalueille, jotka ”uhrataan” virkistyskäyttöön” ja ”rauhottamalla herkimmin kuluvat alueet kokonaisuudessaan”.⁸³²

Entisajan saaristoon painottuva saaristokuva ei aina ole imagona pelkästään edullinen. Yhdessä haastattelussa painotettiin, että saaristokunnan tonttikaupassa täytyy löytää tasapaino toisaalta modernin, toisaalta idyllisen ja samalla vanhakantaisen saariston välille. Uusille asukkaille pitäisi pystyä antamaan kuva siitä, että saaristossa voi asua modernisti ja kulkea sujuvasti, mutta samalla on mahdollista nauttia saaristomiljöön eduista.⁸³³ Modernia asumista ja hyviä kulkuyhteyksiä kaipaavat myös monet saaristosyntyiset.⁸³⁴

Entisajan saaristoon liittyy myös ajatus saaristosta alkuperäiskansan sijana, joka yhdessä saaristoalueella tekemässani havainnossa tuli esille. Siinä matkailusta elantoansa hankkiva ruotsinkielinen saaristolainen halusi kansainvälisesti näkyvän imagon saariston tunnetuksi

832 Saaristomeren kehittämiskeskus 1998, 11–12.

833 TYKL/SPA/407.

834 TYKL/SPA/440; TYKL/SPA/441; TYKL/SPA/395; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja II, 30.10.1997, kenttätyöpäiväkirja VI, 7.6.2001.

tekemiseen.⁸³⁵ Hankemaailmassa toimivista kukaan ei haastatteluissani eikä havaintojeni mukaan tuonut tällaista ajatusta esille. Tekemäni havainto kertoo siitä, että matkailuyrittäjillä on tarvetta löytää markkinointinsa tueksi jokin organisoidusti tuotettu, globaalisti näkyvä, vahva ja siten hyvin toimiva saaristobrandi. Alkuperäiskansan status näyttää kyseisestä yrittäjästä sellaiselta muiden kansojen yhteydessä näkyessään globaalissa julkisuudessa.

Varjoon jää kuitenkin tässä ajatus siitä, mitä alkuperäiskansan status varsinaisesti kansainvälisessä oikeudessa tarkoittaa. Sitä ei ole alun perin luotu ihmisryhmien eikä alueiden imagon rakentamisen välineeksi, missä merkityksessä se yllä näkyy olevan. Statusta on määritellyt Kansainvälinen työjärjestö ILO. Tarkoituksena on statuksen saaneiden, valtaväestöstä esimerkiksi kielen suhteen poikkeavina ja siihen nähden heikommassa asemassa vähemmistöinä elävien ihmisryhmien mahdollisesti uhan alla olevien oikeuksien turvaaminen omaan kieleen ja kulttuuriin. ILO:n vuoden 1989 yleissopimuksessa alkuperäiskansan status liitetään alueeseen, jolla tämä kansa on perinteisesti asunut. Siinä tavoitteena on turvata kollektiivinen omistus- ja hallintaoikeus alueeseen, jotta alkuperäiskansan jäsenet voisivat harjoittaa siellä sen ekologiseen ympäristöön sopeutuneita elinkeinojaan entiseen tapaan. Tällöinkään statuksen kohteena ei ole alue sinänsä, vaan sen tavoitteena on turvata vähemmistöryhmän oikeudet hankkia siitä elantonsa.⁸³⁶

Modernin matkailutuotteen saaristo

Matkailua varten muotoillut tapahtumat ja palvelut täytyy rakentaa matkailijoiden kysynnän perustalle, jotta elinkeino voisi olla kannattava. Aineistossani tuli esille joidenkin tällaisten tapahtumien ja palvelujen tuotanto hankkeiden avulla.

Muinaistulien yö on tapahtuma, joka on käynnistetty jo ennen Suomen jäsenyyttä Euroopan unionissa. Se suunniteltiin Suomen itsenäisyyden 75-vuotisjuhlavuodeksi 1992 ja on sen jälkeen järjestetty vuosittain. Hanketta koordinoi alkuun Åbolands kulturråd ja vuodesta 1999 lähtien Sydkustens landskapsförbund, joka muutoinkin otti haltuunsa Åbolands kulturrådetin toimintaa. Tavoitteena oli saada elokuun loppuun tapahtumia, jotta saaristo ei olisi aivan hiljainen matkailun heinäkuun huippusesongin jälkeen. Elokuun viimeisenä lauantaina erilaiset ajatukseen mukaan lähteneet yhdistykset, kunnat ja yritykset ovat järjestäneet kukin tahollaan eri puolilla saaristoa iltamyöhällä tapahtuman, jonka kes-

835 TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja VI, 6.4.2004.

836 Hannikainen 2000, passim.; ks. myös Ruotsala 2002, 385. Huomattava on, että oikeudellisesti statuksen saamiseksi tulisi osoittaa, että tällainen etninen ryhmä saaristossa on. Kuten luvuissa 2 ja 8 olen tuonut esille, Suomen ruotsinkielisen vähemmistön alkuperäisyyttä saaristoalueella ei ole tieteellisesti osoitettu. Koko maassa ruotsinkielinen vähemmistö ei ole alkuperäistä väestöä. Saariston ruotsinkielisen väestön elinolot ja elinkeinot vastaavaan suomenkieliseen väestöön nähden eivät poikkea. Lisäksi rajanveto suomen- ja ruotsinkielisen väestön välillä on monissa tapauksissa hankalaa, koska monet yksittäiset henkilöt ja suvut saaristossa ovat kaksikielisiä. Keskeistä on myös, että sekä ruotsin- että suomenkieliset omistavat saaristossa maata yksityisesti, monesti sukujensa perintönä, mikä turvaa heille mahdollisuuden harjoittaa siellä elinkeinojaan.

keisenä osana on ollut niin sanotun muinaistulen sytyttäminen. Muu ohjelma on suunniteltu jokaisen järjestäjän omien näkemysten mukaan, jolloin niiden luonne on ollut hyvin monimuotoinen ja vaihteleva. Tapahtuma on suunnattu paikallisille, kesäasukkaille, matkailijoille ja kaikkiaan saariston ystäville. Alkuun mukana oli sekä suomen- että ruotsinkielisiä saaristokuntia koko yhteistyökumppaniksi lähteneen Pohjoismaisen ministerineuvoston saaristoyhteistyön alueelta. Tapahtuma on levinnyt sittemmin laajemmalle alueelle Suomessa, vaikka Ruotsissa ja Ahvenanmaalla innostus on hiukan hiipunut. Euroopan unionin rahoituskanavien kautta 1990-luvun lopulla tarjoutui mahdollisuus myös yhteistyöhön Baltian maiden kanssa ja vuonna 2004 mukana olivat jo Gdynia Puolasta sekä Bornholm ja pohjoinen Själlanti Tanskasta. Tapahtuman avulla on luotu laaja kansainvälinen markkinointi- ja kontaktiverkosto. Muinaistulet kuvaavat tapahtumassa esihistorialliselta ajalta pitkälle historialliselle ajalle käytettyjä merkkitulua, joiden avulla saaristossa on välitetty viestejä, ohjattu laivoja ja varoitettu vaaroista. Ne otettiin tietoisesti uuteen ja uudelleen käyttöön ja sijoitettiin modernin, nykyajan tarpeista rakentuvan tapahtuman keskiöön kertomaan saariston historiasta ja tulevaisuuden uskosta.⁸³⁷

Toinen esille tullut ja vuotuiseksi kasvanut kesätapahtuma on vuonna 1999 ensimmäisen kerran järjestetty Volter Kilpi -kirjallisuusviikko Kustavissa. Kustavilaisyyntyinen Volter Kilpi on kuvannut klassisissa kaunokirjallisissa teoksissaan saaristoa. Kirjallisuusviikkojen keskeisenä ohjelmana ovat olleet Yövieraat-teatterin niiden pohjalta dramatisoimat ja esittämät näytelmät. Niitä on paikallisen hallinnon avustamana esitetty Kustavissa jo ennen hankkeen avulla luotua kirjallisuustapahtumaa. Tapahtumaan on näytelmien lisäksi sijoitettu muun muassa kustavilaiseen saaristoon opastavia retkiä, yleisöluentoja vaihtelevista kirjallisuuteen, historiaan ja kulttuuriin liittyvistä teemoista, näyttelyjä ja talonpoikaisveneiden purjehduskilpailut. Kirjallisuusviikkoja järjestettiin ensin EU-hankkeena, minkä jälkeen paikallinen varta vasten perustettu Kustavin kirjallisuusyhdistys ry. otti ohjat käsiinsä vuodesta 2001 lähtien. Alusta lähtien tapahtuman suunnittelussa nähtiin kaksi juonetta. Kirjallisuuteen keskittyvän tapahtuman avulla haluttiin edistää Kustavin matkailua laajemminkin. Tavoitteena oli lisäksi paikallisen kulttuuri-identiteetin ja Kustavin kunnan imagon vahvistaminen kirjallisuuden avulla. Tapahtuman järjestelyissä paneuduttiin yhteistyöhön paikallisten asukkaiden, koulun, kansalaisopiston, yrittäjien ja paikallishallinnon kanssa. Kustavilaiset viranomaiset suhtautuivat tapahtumaan vaihdellen. Osa innostui, osa lähti jäykemmin yhteistyöhön mukaan. Opettajat ja oppilaat innostuivat yhteistyöhön nopeasti, yrittäjät näkivät sen kannattavana pienen empimisen jälkeen ja asukkaita on ollut mukana niin järjestelytalkoissa kuin tapahtumien yleisönä. Kansalaisopiston toiminta houkutteli myös paikallisia mukaan. Yhtenä sen järjestämänä kurssina oli ompelupiiri, jossa paikalliset saattoivat valmistaa itselleen niin sanotun kapteenskan puvun, jota oli tarkoitus pitää yllä kirjallisuustapahtuman aikana. Puku oli läheisen käsi- ja taide-teollisen oppilaitoksen opiskelijoiden suunnittelema ja pohjautui Volter Kilven saaristo-

837 TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/420; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja V, 7.10.1999; Bröckl 2005.

sarjan teosten ajan eli 1800-luvun lopun mukaiseen tyyliin ja Kustavin museosta löytyneisiin koristeaiheisiin. Pukuja kurssilla ommeltiin tusinan verran. Lisäksi jokunen teetti itselleen sellaisen. Myös miehille suunniteltiin vastaava pukumalli. Ompeluinnostuksesta huolimatta pukuihin suhtauduttiin havaintojeni mukaan myös torjuvasti. Katsottiin esimerkiksi, että ne sopivat kyllä yrittäjille, mutta tavallisten kustavilaisten ihmisten päälle niitä oli vaikeampi kuvitella. Jonkin verran pukuja näkyi kuitenkin tapahtumavilinässä ihmisten yllä kirjallisuusviikolla muutamana vuotena. Sen jälkeen ne ovat nähdäkseni jääneet pois käytöstä.⁸³⁸

Jo aiemmin mainittu Skärgårdssmak-hanke on ohjelmakausilla 1995–1999 ja 2000–2006 toiminut saariston ravintoloiden markkinointihanke. Se sai Interreg-rahoitusta ja kattoi siten koko pohjoismaisen saaristoalueen. Tärkeänä pidettiinkin työskentelyä maakunta- ja valtionrajojen yli yhtenäisenä saaristona, jota siten on helpompi markkinoida kansainvälisesti. Hankkeen keskeisenä tavoitteena oli luoda ravintoloille Skärgårdssmak-tavaramerkki, joka tuotettiin ilmaisemaan korkeaa laatua ja ensiluokkaisia lähisaaristosta peräisin olevia raaka-aineita. Ravintolat kerrottiin valitun hankkeeseen mukaan tarkan seulan läpi ja niiden henkilökuntaa koulutettiin tuottamaan kansainvälisen tason täyttäviä herkuja ja palveluja. Myös paikalliseen raaka-ainetuotantoon kerrottiin hankkeessa kiinnitetyn huomiota. Lisäksi mukaan kytkettiin käsityöläiset, joilta mukaan haluttiin laadukkaita käsityötuotteita. Myöhemmässä vaiheessa mukaan liitettiin myös saaristotuotteita myyvät kaupat. Skärgårdssmak-tuotteita saatiin myyntiin paikallisten ravintoloiden lisäksi Suomen ja Ruotsin välisille autolautoille. Saaristo nähtiin hankkeessa siinä mielessä helpoksi työskentelyalueeksi, että sillä oli lähtökohtaisesti Pohjoismaissa vahva myönteinen leima. Ravintolat ja ruoka kerrottiin sekä haastattelujeni että havaintojeni mukaan valitun saariston tavaramerkin kohteeksi monesta syystä. Ensinnäkin matkailijoiden kannalta se nähtiin oleelliseksi viihtyvyyttä tuovaksi tekijäksi, joka onnistuessaan jää mieleen ja sitä kautta leviää kertomuksina miellyttävistä saaristoelämyksistä maailmalle. Toiseksi paikallisten raaka-aineiden käytön nähtiin tukevan viljelyn, karjanhoidon ja kalastuksen harjoittamista ja sen myötä myös niitä heijastavan kulttuurimaiseman ylläpitoa saaristossa. Saaristoelinkeinojen muokkaaman maiseman säilymistä puolestaan pidettiin tärkeänä paitsi paikallisille, myös matkailullisesti. Hanketta kehuttiin monessa haastattelussa onnistuneesta markkinoinnista sekä tuotteiden ja palvelujen kehittämisestä. Sen katsottiin tuoneen saariston matkailuun lisää kapasiteettia. Parissa haastattelussa todettiin, että Varsinais-Suomen alueelta oli ollut vaikeampi löytää hankkeeseen mukaan vaaditut kri-

838 TYKL/SPA/406; TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/452; TYKL/SPA/465; TYKL/SPA/467; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja III, 9.–10.6.1999, kenttätyöpäiväkirja IV, 24.9.1999, kenttätyöpäiväkirja V, 15.10.1999, 23.11.1999; Nurminen 2002b. Olen myös itse ollut pieneltä osalta mukana Volter Kilpi -kirjallisuusviikkojen suunnittelussa. Ensin olin sitä järjestävän EU-hankkeen ohjausryhmässä varajäsenenä. Sen jälkeen olen ollut kirjallisuusviikkojen asiantuntijaryhmässä. Kummassakin roolissa olen edustanut Turun yliopiston kansatieteen oppiainetta.

teerit täyttäviä ravintoloita kuin Ahvenanmaalta ja Tukholman alueelta. Katsottiin etteivät varsinaissuomalaiset olleet toimissaan riittävän kunnianhimoisia.⁸³⁹

Skärgårdssmak-hanke kohtasi myös ankaraa kritiikkiä, kuten olen aiemmin luvussa 14 tuonut esille. Sen katsottiin hallitsevan liikaa Interreg-ohjelmaa, jolloin muille hankkeille jäi ohjelman toteutuksessa liian vähän varoja. Hanketta kritisoitiin lisäksi varojen ylittämistä ja jääviysongelmista. Skärgårdssmak-hankkeeseen myönteisesti suhtautuvat haastateltavat pitivätkin sitä koko Interreg-ohjelman lippulaivana, joka viitoitti tietä muille hankkeille.⁸⁴⁰ Tästä on esimerkki seuraavassa sitaatissa.

H: Nå i viss mån, alltså så där riktigt konkret så, kan vi väl inte säga någonting annat än att, det här, jag tror att paraply grejen inom Interreg här nu i skärgårdarna är frågan om, har varit ganska tror jag, Skärgårdssmak.

[...]

KS: [Ä]r det sen, där i Interreg-samarbetet, annat också än det här Skärgårdssmak?

H: Ja nå det alstrar allt möjligt, alltså just det satsas på hantverk, det satsas också, har satsats, med EU:s pengar ganska mycket, också pengar till, just de här finska kommunerna, som har varit väldigt intresserade utav att, få skolning i svenska.⁸⁴¹

Saaristopaikkakunnilla asuvat kritisoivat hanketta myös muista syistä. Sitä syytettiin saariston myymisestä. Katsottiin että samalla kun se tavoittelee ihmisille lisää elannon lähteitä saaristossa, se tuleekin hävittäneeksi saariston huomaamattaan. Tämä tuli esille kenttätöissani havainnointitilanteessa, eikä siinä ilmennyt mikä on se konkreettinen saaristo, jonka Skärgårdssmak-hankkeen toiminnan kautta nähtiin häviävän. Kritiikki hanketta kohtaan ilmeni havaintojeni mukaan myös siten, että Skärgårdssmak-logon ansainneiden ravintoloiden palveluja ja tuotteita tarkasteltiin erityisen tarkasti ja pieniinkin puutteisiin reagoitiin voimakkaasti. Lisäksi kyseenalaistettiin se, että käytetyt raaka-aineet olisivat mainostetun mukaisesti paikkakunnalta. Esimerkiksi kerrottiin, että kotikunnan Skärgårdssmak-ravintolan markkinoinnissaan mainitsemaa omaa yrittäjätahtoa eivät paikalliset olleet nähneet.⁸⁴²

Skärgårdssmak-hanke liitettiin haastatteluissa tiiviisti onnistuneena pidettyyn Die Schären -hankkeeseen, jossa koko pohjoismaista saaristoaluetta markkinoitiin Eurooppaan. Esimerkiksi Keski-Euroopan matkailumarkkinoille suunnatussa Die Schären -esitteessä vuodelta 1997 Skärgårdssmak-tavamerkki onkin näyttävästi esillä. Laadukkaat, kansainvälisen tason täyttävät ravintola-annokset nostettiin keskeisiksi myös tämän Eurooppaan

839 TYKL/SPA/411; TYKL/SPA/417; TYKL/SPA/424; TYKL/SPA/429; TYKL/SPA/430; TYKL/SPA/432; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja III, 8.4.1999, kenttätyöpäiväkirja V, 7.10.1999; Heldt Cassel 2003, 18.

840 TYKL/SPA/404; TYKL/SPA/410; TYKL/SPA/424; TYKL/SPA/432; TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja III, 8.4.1999.

841 TYKL/SPA/432.

842 TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja III, 8.4.1999, 13.4.1999, kenttätyöpäiväkirja IV, 21.9.1999. Havaintain myös itse selkeitä puutteita siisteydessä, palveluissa ja tuotteissa joissakin Skärgårdssmak-logon ansainneiden ravintoloiden toiminnassa, ks. esim. TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja VI, 22.7.2000. Tässä en kuitenkaan tarkemmin paneudu siihen, onko esitetty kritiikki todella pitävää, vaan siihen minkälaisia asioihin havaintojeni mukaan kritiikissä puututaan.

Da wundert es niemanden, daß die Ehre "Finnischer Koch des Jahres 1997" soeben von einem waschechten Schärenkoch errungen wurde, dem erst 21-jährigen Michael Björklund, der sich nun ebenfalls stark bei "Skärgårdsmak" engagiert, um seine Kunst an andere weiterzugeben.

*Achten Sie auf dieses Zeichen:
Es garantiert die weitestgehende Verwendung genuiner Rohstoffe aus der Schärenregion, die Anwendung traditioneller Rezepte und eine qualitativ hohe Kochkultur, die sich dem Streben nach ständiger Verbesserung verpflichtet hat.*

Projekt Schären delikatessen

Kuva 15. Skärgårdsmak-hankkeen (tässä saksaksi nimellä Schären delikatessen) tuottamaa markkinointiaineistoa saksankieliselle kielialueelle suunnatussa Die Schären -hankkeen esitteessä. TYKL/SPA/462: Die Schären -esite vuodelta 1997.

suuntautuneen markkinoinnin yhteydessä sekä haastattelujen mukaan että visuaalisesti näkyvänä Die Schären -esitteen sivuilla. Laadun turvaava ammattitaitoinen kokki on itse ruoan lisäksi mukana tässä kuvastossa. Samoja elementtejä on näkyvissä myös muissa Skärgårdsmakin painotuotteissa.⁸⁴³

Susanna Heldt Cassel on analysoinut väitöskirjassaan Skärgårdsmak-hankkeen tuottamaa kuvaa saaristosta. Hänen käyttämällään termillä kyse on alueen identiteetistä, minkä hän määrittelee institutionaalisesti luoduksi tiettyyn alueeseen liitetyksi symboliseksi muodoksi. Hän ei käsittele työssään sitä, miten paikalliset ihmiset identifioituvat alueeseen eikä siten suhteuta analysoimaansa Skärgårdsmakin tuottamaa saaristokuvaa heidän alueelliseen identifioitumiseensa. Heldt Cassel on analysoinut Skärgårdsmak-hankkeen markkinoinnista sen runsasta valokuva-aineistoa. Siinä näkyvässä Skärgårdsmakin luomassa saaristokuvassa keskeisiä elementtejä ovat laadukkaat, usein näyttävästi lautaselle asetellut

843 TYKL/SPA/417; TYKL/SPA/424; TYKL/SPA/430; TYKL/SPA/453; TYKL/SPA/462: Die Schären -esite vuodelta 1997. Ks. kuva 15.

ruoka-annokset, jotka täyttävät kansainvälisten, urbaanien trendien vaatimukset. Näitä annoksia useissa kuvissa esittelevät ammattitaitoiset mestarikokit. Kolmas keskeinen kuva-aihe Skärgårdssmakin markkinoinnissa on estetisoitu maisema, jossa on esillä sekä koske-
maton saaristoluonto että kalastuksen, maatalouden ja karjanhoidon muokkaama kulttuurimaisema veneineen, venevajoineen, laitureineen ja punaisine tupineen. Heldt Cassel on myös haastatellut hankkeessa eri rooleissa toimineita ihmisiä. Nämä saariston määreet eivät kuitenkaan tulleet haastatteluissa tässä laajuudessaan esille hankkeessa tavoiteltuna saaristokuvana. Sen sijaan laadukas, paikallisista raaka-aineista valmistettu ruoka saaristoalueen määrittäjänä tuli, kuten omissakin haastatteluissani kävi. Heldt Cassel tuo esille myös sen, että ravintoloiden käytännön toimissa ei kuitenkaan ole täysin selvää kuinka suuri osa ravintoloiden raaka-aineista oli todella peräisin saaristosta.⁸⁴⁴

Moderneja matkailutuotteita rakentavien hankkeiden tuottama saaristokuva muodostuu siis myös hyvin usein ainakin jossain määrin menneen ajan saaristoelämän elementteistä. Se saattoi niissä olla tietoisesti tavoiteltua, kuten Muinaistulien yön merkkitulien ja Volter Kilpi -kirjallisuusviikon entisajan saaristoelämästä kertovien tapahtuman osasten yhteydessä oli tilanne. Skärgårdssmak-hankkeesta puhuvista haastateltavista sen sijaan kukaan ei kerro, että siinä luodun saaristokuvan tavoitteena oli korostaa entisajan elämää ja ympäristöä. Kuitenkin tämä kuva hankkeen laajasta markkinointimateriaalista välittyy yhtenä keskeisenä piirteenä sen lisäksi, että esille tulivat modernin matkailutuotteen vaatimukset täyttävät ruoat ja niiden ammattitaitoiset valmistajat. Vastaavaa, yhtä laajaa markkinointia ei Skärgårdssmakin lisäksi muilla kenttätöissäni havaitsemillani hankkeilla ollut, vaikka niistäkin tiedotettiin laajasti.

844 Heldt Cassel 2003, 99–105, 107–109, 114, 119–120, 123–127.

18. Saaristoidentiteetit arjessa ja aluekehitystyössä

”To many, islands are synonymous with strong notions of cultural identity. The body of songs, music, stories, myths, folklore and folkways, crafts, and sometimes visual art, which are at the heart of the small island communities of Europe, are often represented within the more general notions of national identities. National tourist campaigns often use iconographic images of island life to temporarily ‘sell’ a way of life that has all but disappeared, except for the islands. Most islanders feel uncomfortable with such representations, knowing that their own island culture is alive and thus is not static.”

*ESIN (European Small Islands Network) Inter Islands Exchange Project, December 2006, 5.*⁸⁴⁵

Arkiset identiteetit

Saaristoympäristö arkisissa identiteeteissä

Tässä luvussa kaikkiaan kokoan yhteen kahden edellisen luvun etnograafisen kuvauksen saaristoidentiteettien sisällöistä niin arjessa kuin sellaisena, kun aluekehitystyön yhteydessä se asetetaan tietoisesti ja tiedostamatta paikallisena kulttuurina saaristossa asuville ihmisille tarjolle identifikaation perustaksi. Analysoin tämän kokonaisuuden teoriani valossa.

Omassa arjessaan jokainen saaristolainen elää läheiseksi kokemallaan laajemmalla tai suppeammalla alueellaan vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa enemmän tai vähemmän tuttua oman alueensa rajojen ja niiden ulkopuolisten saariston ja mantereiden alueiden kanssa. Tietoisuus ulkosaariston symbolisesta luonteesta todellisena saaristona on yleistä, mutta monille sisäsaariston laajat saaret ovat siitä huolimatta yhtä lailla oikeaa ja omaksi elettyä saaristoa.

Kaikille erilaisilla saarilla eläville ihmisille meri ja saaret fyysisenä ympäristönä ovat oleelliset heidän mikrotason vuorovaikutusprosessissaan ympäristönsä kanssa. Meri ja saarten luonto ovat läsnä heidän arjessaan aistinvaraisina kokemuksina, aaltojen kohinana, meren suolaisuutena, tuulen tuntuna, auringon kimalluksena, lintujen lauluna ja tähtiöiden hiljaisena kirkkautena. Nämä kokemukset ovat hyvin pitkälle ensiytenä heidän mielessään. Ne eivät silloin ole tietoisina mielessä saarilla jokapäiväisissä töissään puurtavilla ihmisillä. Ne ovat itsestään selvä osa elämää, eikä niitä enää silloin välttämättä huomata. Muualla vietetyn ajan jälkeen ne nousevat helpommin tietoisiksi merkeiksi, jotka kertovat saaristoympäristön kauneudesta ja sen olemassaolon tärkeydestä saaristossa asuville. Silloin ais-

845 Sitaatti on Euroopan pienten saarten verkoston (ESIN, European Small Islands Network) tiedotuslehdestä. Varsinais-Suomen saaristo on mukana tässä verkostossa. TYKL/SPA/395: kenttätyöpäiväkirja VI, 26.4.2007, missä tiedotuslehti on liitteenä.

tinvaraiset kokemukset ympäristöstä, merestä, saarista ja niiden luonnonelämästä nostetaan ensiydestä kolmannuuden tasolle tietoisiksi, omasta saaristosta kertoviksi merkeiksi. Tiedostamattominakin ne kuitenkin ovat antroposemiosiksen kulttuurisessa vuorovaikutuksessa syntyneitä ja eläviä merkkejä, jotka vain ovat tavanomaistuneet huomaamattomiksi. Ne ovat ensiydessä olevia merkkejä ja kertovat lähinnä potentiaalisesti ihmisten suhteesta ympäristöönsä ja muodostavat siten identiteetin ensimmäisen olomuodon. Ne ovat aistinvaraista itsenä olemista potentiaalisessa suhteessa omaan lähiympäristöön ilman, että tämä suhde muuntuu toiminnaksi tai tietoisuudeksi sen merkityksestä.

Saaristossa luonnon läsnäolo on kuitenkin niin voimakas, että muutamat siellä ikänsä eläneet kertoivat haastatteluissaan, ettei luonto ole tavanomaistunut heille tutun huomattomaksi, vaan on tietoisena mielessä jatkuvasti heidän liikkueensa arjen töissänsä. He jaksavat päivittäin ihailla maisemia ja nauttia meri-ilmaston tunnusta niin keväisen kirkkaalla aamutyvenellä kuhaverkoillaan kuin pikkumyrskyn harmaudessa meriveden pärskeessä vastatuuleen veneellään ajaessaan. He kokevat vesillä ja saarilla kulkiessaan olevansa yhtä meren ja luonnon kanssa. Jokainen kivi ja jokainen polku on heille tuttu. Tämä kokemus on niin vahvasti osa heitä, että muualle joutuessaan heillä on pysyvä kaipuu omaan ympäristöönsä. He eivät osaa elää ilman näitä saaristoympäristöstä kertovia merkkejä. Ne ovat näille saaristossa asuville heidän identiteettinsä keskeinen ja tiedostettu piirre. Meri, luonto ja koko ympäristö ovat siten heidän identiteettinsä selkeitä symboleja, joista he ovat ajatuksissaan tietoisia, jotka ohjaavat heidän toimiaan ja jotka he osaavat helposti ilmaista myös muille. Vaikka kaikki eivät yhtä painavin sanakääntein oman ympäristönsä kokemisesta kertoneet, siitä puhuttiin kuitenkin haastatteluissa paljon. Siksi on ilmeistä, että saaristoympäristö symbolina on kaikkiaan hyvin keskeinen, vaikkakaan ei kaikilla aina yhtä vahvasti tietoinen saaristoidentiteettien osa.

Kulkemisensa ja töidensä kautta saaristossa elävät ovat myös aktiivisessa toiminnallisessa suhteessa ympäristöönsä. Silloin he lukevat siitä toiseudessa olevia indeksisiä merkkejä ja toimivat niiden ohjaamina. He laskevat ja nostavat verkkojaan, ohjaavat venettä ja muokkaavat maataan sen mukaan, miten heidän ympäristönsä heille kertoo parhaaksi tehdä. He myös hoitavat ja kunnostavat ympäristöään ja muokkaavat sitä mieleiseensä muotoon esimerkiksi keräämällä roskia rannoilta, istuttamalla kukkia pihamaalle tai remontoimalla kotitaloaan. Toisaalta jotkut heistä voivat jättää tällaiset asiat tekemättä, jos ajatukset johdattavat heitä siihen suuntaan. Tähän kaikkeen toimintaan yhdistyvät elämän aikana eri tahoilta arjen toimissa ja mahdollisesti koulutuksessa opitut tiedot ja taidot siitä, minkälainen heidän lähiympäristönsä on ja miten siellä kannattaa toimia ja ehkä elantonsakin hankkia. Nämä tiedot ja taidot ovat symbolisia merkkejä, mutta elävät mahdollisesti tottumuksiksi tavanomaistuneessa muodossa toiminnallisessa toiseudessa. Niistä muodostuu ryppäitä, joihin on karttunut tietoja ja taitoja ja jotka myös tarvittaessa muokkautuvat ja kehittyvät vuorovaikutuksessa ympäristöstä saatujen uusien kokemusten kautta. Joillekin tämä toiminnallinen ulottuvuus on keskeisin tapa olla vuorovai-

kutuksessa ympäristönsä kanssa. Maiseman ihailu tai luonnon aistinvarainen kokeminen sinänsä eivät ole heille niin tärkeitä.

Toisilla saaristolaisilla työt eivät vie merelle. Jos he elävät hyvien autoyhteyksien päässä mantereelta, he eivät ehkä omista ollenkaan venettä. Heille oleellinen tapa olla vuorovai-kutuksessa oman ympäristönsä kanssa ei silloin ole merellä kulkeminen, vaan luonnon ja meren kokeminen maalta käsin toiminnan ja aistihavaintojen kautta. Monet saaristossa ikänsä asuneista eivät koe omaksi viettää vapaa-aikaansa luonnonhelmassa huvitellen. He hakeutuvat sinne konkreettisiin töihin. Monista haastatteluista ilmeni, että saaristolaiset eivät tavanomaisesti kuljeksi saarilta toisille veneturistien ja kesäasukkaiden tapaan, vaan ajavat asiointireiteillään saariltaan kuntien keskuksiin tai muihin toiminnassaan tarvitsemiinsa paikkoihin ja takaisin. Toimettomana vesillä tai saarten rannoilla oleilu ei ole heidän tapansa olla ja toimia ympäristössään, vaikka toteuttamattomissa haaveissa heillä olisikin ajatus lähteä pilkkimään Koskenkorva-pullo mukanaan tai saaren rannalle kesä-sunnuntaina keittämään perunoita ja paistamaan makkaraa vapaan hetken iloksi.

Vapaus ei työn kautta ympäristöönsä sitoutuvilla ole vapautta työstä vaan vapautta oman työn kautta toimia omilla ehdoilla omassa ympäristössä. Tällöin saaristosta kertovat ikoniset ja erityisesti toiminnassa toteutuvat indeksiset merkit sekä niiden kokeminen ja niiden mukaan toimiminen ovat heidän saaristoidentiteettinsä oleellisia ja nimenomaan työn kautta konkretisoituvia osia. Ne voivat muodostua tietoisiksi saaristoon identifioitu-mista kuvaaviksi symboleiksi. Jos taas työ sitoo enemmänkin maalle ja sisätiloihin, eikä yhteyttä saaristoluontoon sen kautta synny, myös moni saaristossa asuva hakeutuu vapaa-aikanaan merelle. He löytävät sitä kautta merellisyyden identiteettinsä osaksi.

Ympäristö ei ole piirteiltään pysyvä. Vuodenajat tuovat siihen omat vaihtelunsa, mikä oli useiden haastattelujen mukaan tärkeää saaristolaisten kokemuksellisessa ja toiminnalli-
sessa suhteessa ympäristöönsä. Esille tuotiin esimerkiksi, että jäiden lähdön jälkeen on va-pauttavaa päästä keväiselle avautuneelle merelle tai että talviöiden hiljaisuuden ja rauhan kokeminen on vaikuttavaa. Maan kohoaminen tuo ympäristöön myös muutoksia, joita haastateltavillanikin oli tiedossaan. Kerrottiin esimerkiksi että omalla notkossa sijaitsevalla pellolla oli sata vuotta sitten vielä soudettu. Myös ihmiset tuottavat ympäristöön muu-toksia. Rakennuksia tehdään ja niitä puretaan. Teitä rakennetaan ja mahdollisesti niiden tieltä räjäytetään kalliota. Siltojen avulla yhdistetään saaria toisiinsa ja mantereeseen. Vuotuiset tai vähitellen tapahtuvat ja luonnon muovaamat tai ihmistekoiset ympäristön muutokset tulevat osaksi saaristossa asuvien tietoisuutta havaintojen, toiminnan ja niistä kerrottujen tietojen avulla. Niitä pidetään hyvinä, niitä edistetään, niihin sopeudutaan tai niitä vastustetaan ja entistä tuttua ympäristöä saatetaan kaivata. Muutokset ovat ikonisina ja ideksisinä merkkeinä, joiden avulla pystytään tarvittaessa kertomaan myös kolmannuu-
dessa argumentoiden siitä ympäristöstä, johon saaristossa identifoidutaan. Kertomukset voivat koskea nyky-ympäristön vaihtelevuutta, tietoa menneestä maaston muodosta tai maisemaa, joka on iäksi menetetty esimerkiksi kallioleikkauksen tähden, mutta joka silti

joillakin elää oman identiteetin osana muistoissa ja muisteltuna. On hyvin henkilökohtaista, mitkä konkreettiset piirteet kenelläkin oman ympäristön ja siten myös identiteetin oleelliseksi ikonisiksi, indeksisiksi ja symbolisiksi merkeiksi nousevat.

Luonnon voima on hyvin vahvasti läsnä saaristossa. Myrskyjen aiheuttamat tuhot, jään pettäminen kulkijan alla tai pitkien ja vaikeakulkuisten etäisyyksien tuomat vaikeudet ovat erityisesti menneinä, mutta vielä vanhemmilla ihmisillä omakohtaisessa muistissaan olevina aikoina vieneet hengen paitsi monilta ihmisiltä, joskus myös esimerkiksi heidän hevosiltaan. Tätä voimaa pelätään ja kunnioitetaan, mutta yhtä lailla sitä ihaillaan. Ristiriitaisuudessaankin se sitoo ihmiset itseensä. Se on oleellinen osa saariston ikonisesta ja indeksisestä merkkimaailmasta, jonka mukaan siellä elävien on toimittava. Sen hurjuus saa symbolisia ulottuvuuksia, jotka sitovat sen vahvasti kokevia saaristoon.

Kokemus luonnon osana toimimisesta ja luonnon elämän kunnioittaminen tuovat mukanaan siitä huolehtimisen tarpeen. Pesiviä lintuja väistetään ja yli oman tarpeen kalastamista, metsästämistä ja linnustamista paheksutaan. Kerrotaan kuitenkin, että kaikki saaristossa asuvat eivät tätä luonnosta huolenpidon periaatetta noudata. Esimerkiksi pyyntisaalista löytyy hyödyntämättömänä roska-astioista. Toisaalta oman elannon hankkimiseksi nähdään tarpeellisenä hallita paremmin omaa ympäristöä suhteessa ympäristöviranomaisiin, jotta esimerkiksi rakentaminen tai kalanpyydysten suojeleminen hylkeitä metsästämillä paremmin onnistuisivat saaristossa elävien ihmisten ehdoilla.

Merellisyys näkyy haastattelussa myös siltä kannalta oleellisena saaristoidentiteetin osana, että sitä halutaan esitellä ulkopuolisille. Se tehdään esimerkiksi saaristoa symboloivien merellisten elinkeinojen ja kulkumuotojen avulla, vaikka niiden molempien merkitys on 1800-luvulla alkaneen teollisen murroksen tuomissa muutoksissa vähitellen pienentynyt. Kalastuksen ja merenkäynnin harjoittaminen on vähentynyt tai muuttanut muotoaan esimerkiksi kalankasvatukseksi ja työpaikaksi Suomen ja Ruotsin välisillä autolautoilla. Kulkuyhteyksiä saarille on parannettu rakentamalla siltoja ja kehittämällä yhteysalusverkostoa ja lossiyhteyksiä. Sillat muuttavat saaria symbolisesti mantereen kaltaiseksi. Oman veneen varassa kulkevien määrä on pienentynyt huomattavasti. Lossit ja yhteysalukset kertovat kuitenkin edelleen monien esittämän näkemyksen mukaan symbolisesti, mistä saaristo alkaa.

Saaristoarjen sanaton yhteisyys

Myös saaristoyhteisöt⁸⁴⁶ ovat kunkin saaristolaisen omaksi kokemallaan saaristoalueella ensiyden tasolla olemassa tuttuuden tunteena ehkä lapsuudesta asti tuttujen ihmisten

846 Yhteisö (ruotsiksi *samhälle* tai *ett litet samhälle*) on tässä sana, jota haastateltavani ovat käyttäneet. En kytke sitä termin tieteelliseen määrittelyyn sen tarkemmin, kuin että yhdistän sen tässä työssäni esittämiini kulttuurin ja identiteetin määritelmiini. Silloin yhteisö on yhtä muuttuva, häilyvärajainen, heterogeeninen, tilannesidonnainen ja eri yhteyksissä erilaisiksi merkeiksi tihentyvä kuin kulttuuri ja identiteettikin ovat. Yhteisöön kiinnittyvä varioivin perustein ihmisten joukko, jonka kokonaisuudesta ei ehkä yhtenäkkään hetkenä ole siihen itsensä lukevilla tai siihen toisia ihmisiä liittäville yhtenevää käsitystä. Se ei myöskään pysy vakaana, vaan muuttuu samaan tapaan, kuin kulttuurissa asiat muutenkin muuttuvat. Sen ankkuroituminen johonkin alueeseen on yhtä häilyvää kuin se itsekin.

kanssa elämisen kautta. Tuttuus voi ilmetä myös toiseudessa helppoutena toimia tuttujen ihmisten parissa. Kerrotaan, että pienissä yhteisöissä kaikki tuntevat kaikki. He välittävät ja ovat kiinnostuneita toistensa elämästä. Haastatteluissa oli kuitenkin ajoittain hankalaa kertoa, mikä tässä tuttuudessa oli kaikkiaan konkreettisesti muodossa oleellista. Tällöin identifioituminen sosiaaliseen ympäristöön toteutui pelkästään ensiydessä ja toiseudessa, mutta sitä ei kyetty esittämään selkeästi argumentoituina symboleina.

Tuttuuden ominaispiirteet hahmottuivat tietoiselle tasolle kohtaamisissa saaristosyntyisten ja muualta sinne asumaan tai töihin tulleiden välillä. Jotkut haastateltavani osasivat kertoa niistä. Saaristosyntyiset korostivat sitä, että saaristossa asuu ystävällisiä ihmisiä, jotka esimerkiksi aina tervehtivät toisia ja pysähtyvät kylällä kulkiessaan vaihtamaan muuttaman sanan tuttujen ja naapurien kanssa toisin kuin kaupungeissa tehdään. Toisaalta eräs saaristoon muualta muuttanut kertoi, että hänestä kontaktit ystävien kesken siellä ovat kylmät, koska siellä ei ole tapana halata. Lisäksi hän oli tottunut selkeämpiin tervehtimis- ja hyvästelytapoihin, kuin mitä hän saaristossa kohtasi. Toista saaristoon muuttanutta harmitti se, että puhelimesta ei tavanomaisesti esittäytytty. Hän kertoi paikallisten tuntevan toisensa jo äänestä toisin kuin hän tekee. Tässä on kyse pitkälti sanattomana viestintänä elävistä tavoista eli siitä mitä eleitä ja puheen tapaa tervehtiessä ja hyvästellessä eri yhteyksissä käytetään. Eleet ja tervehtimissanat ovat tavanomaistuneita, yhteisyyden tunnetta rakentavia symboleja. Jos itselle tuttua tervehtimisen muotoa ei löydy, ei myöskään synny tunnetta lämpimästä kontaktista. Näin käy saaristolaisille kaupungissa sekä halaamaan tottuneelle ja puhelinsittäytymistä kaipaavalle muualta muuttaneelle saaristossa. Vaikka saaristoon muuttaneet kykenivät kertomaan kolmannuuden tasolla tietoisesti argumentoiden itselleen vieraista tervehtimistavoista ja he olivat siten päässeet niiden kanssa ajatuksissaan tutuiksi, yhteyttä niiden toisille herättämään tuttuuden tunteeseen ei löytynyt. Lämpimän tuttuuden tervehtimisen sanattomien ja sanallisten merkkien yhteyteen tuo niiden toistuminen ikonisesti aina samankaltaisina kuin ne tervehtiessä ovat ennenkin olleet. Jos tämä vahva ensiydenomainen sanaton tuttuus jää tervehtimisestä puuttumaan, yhteisyyden tunnekin jää vajaaksi.

Saaristossa viljelty huumori oli toinen joissakin haastatteluissa kerrottu seikka, jonka muualta tulleet kokivat vieraana ja joka siten hahmottui yhteisyyttä luovaksi ja toisenlaiseen huumoriin tottuneita torjuvaksi vuorovaikutuksen muodoksi. Saaristo-oloihin lapsuudestaan kasvanut haastateltava kertoi kokevansa hyväntahtoiseksi, vaikkakin suorasukaiseksi huumorin, josta hänen muualta kotoisin oleva tuttunsa helposti närkästyi. Toisessa haastattelussa saaristossa käytettyä huumoria luonnehdittiin tahdittomaksi, koska siinä ivaava kärki kohdistettiin kertojan sijasta johonkin toiseen läsnä olevaan ihmiseen, toisin kuin haastateltava oli muualla tottunut. Näissäkään tilanteissa tieto vieraaksi koetun huumorin tarkoitettusta hyväntahtoisuudesta ei riitä tuomaan lämmintä yhteisyyden tunnetta. Humorististen lausahdusten symbolisessa kokonaisuudessa tarvittava ensiydenomaisena elävä ikoninen tuttuus jää muualta tulevilla saaristoyhteisön vuorovaikutuksessa

toteutumatta, koska omissa aiemmissa kokemuksissa sitä ei ole. Siten yhteisyyden tunteen vahvistaminen huumorin avulla jää heiltä myös toteutumatta. Toisiin yhdistävää naurua yksi saaristossa esiintyvän huumorin vieraaksi kokenut ja sinne muualta muuttanut kaipasikin.

Kuulumisten vaihto ja kahvilla naapurissa pistäytyminen ovat kolmas lähiyhteisön vuorovaikutuksen muoto, joka tuli haastatteluissa esille. Saaristosyntyiset kertoivat, että heidän lapsuudessaan naapurissa pistäydyttiin useammin kuin nykyisin. Sinne saatettiin lähteä koko perheen voimin iltakahville tai esimerkiksi viemään lämpimäisiä. Nykyisin poiketaan pihaan tai ovelle ohi kulkiessa ja kysäistään kuulumiset. Kylällä ja losseilla tuttuja myös kohdataan ja muutama sana aina vaihdetaan. Muualta saaristoon muuttaneelle taas tuli tarve hankkia entistä suurempi kahvinkeitin, kun kahvivieraita hänen aiempiin kokemuksiinsa nähden saapui niin tiuhaan. Tässäkin konkreettiset vuorovaikutustavat saavat eri merkityksen, kun ne tulkinnoissa yhdistetään erilaisten kokemusten tuottamiin interpretantteihin. Saaristonäkökulmasta entistä etäisemmät vuorovaikutusmuodot tuntuivat sinne muuttaneesta tiiviiltä. Kun huumori ja tervehtimistavat olivat asiasta puhuneista muualta muuttaneista etäännyttäviä, kahvilla pistäytymiset puolin ja toisin puolestaan yhdistivät muuttaneita uuteen lähiyhteisöönsä.

Runsaat tarjoilut ja suuri vieraanvaraisuus varsinkin vaikeapääsisillä saarilla on neljäs vuorovaikutuksen muoto, joka haastatteluissa ja havainnoissa tuli aineistossani esille. Ne tuottivat muualta saaristoon tuleville odottamattomassa suuruudessaan huolen siitä, että he käyttäytyvät vierailijoina huonosti, kun eivät osanneet varautua tarjoiluihin eivätkä siten kyenneet antamaan mitään vastavuoroisesti takaisin. Tätä taas saaristotapoihin totunut haastateltavani piti tarpeettomana. Hänen mukaansa vieraanvaraisuus kuuluu saaristossa asiaan, eikä sitä ole tarvetta erityisesti korvata tuliaisilla tai muilla toisiin yhteyksiin kuuluvilla tavoilla. Erityisesti saarilla joille on vaikea päästä ja joilta on vaikea päästä pois, on paikallisilta saatu huolenpito tärkeää. Samaten siis tässä runsaat ruoat, kakut ja kahvit saavat erilaisten kokemusten kartuttamien interpretanttien myötä tulkinnoissa erilaisia symbolisia merkityksiä. Ne olivat joko epätavallista huomaavaisuutta, joka tulisi hyvittää, tai tavanomaista käytöstä, joka ei vaadi erityisiä vastatoimia. Pääosin sanattomana viestintänä ja sekä käytännöllisenä toiseudessa elävänä huolenpitona että symbolisina tapoina ne kuvaavat lämmintä toisista ihmisistä välittämistä, joka kuitenkin saattaa vieraasta tuntua myös vaivaannuttavan suurelta, kuten yhdestä haastattelustani ilmeni.

Yllä kuvatut saaristoyhteisöjen tavat ovat ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa yleensä sanattomassa muodossa ja kanssakäymisen käytänteinä ensiyden ja toiseuden kaltaisina. Kun ne tuntee ja niiden mukaan toimii, yhteenkuuluvuuden ja tuttuuden tunteet vahvistuvat. Niin käy jokaisen sanattoman merkin ja sanallisen lausahduksen ilmaisussa ja tulkinnassa antroposemiosisprosessissa, vaikka yhteisyyden vahvistaminen ei olisi-kaan tietoisena kenenkään osallisen mielessä. Niille, jotka eivät tunne tämän sanattoman viestinnän ja kanssakäymisen muotoja, ne tuottavat vierauden tunteen ja epävarmuutta

toimia yhteisössä toisten kanssa. Yksittäisissä tilanteissa on vaikea päästä tietoiseksi siitä, mikä niissä vierautta tuottaa. Kokemuksen tuoma käytänteiden tiedostaminen ei myöskään tuo niitä ensiyden tunnetasolla tutuiksi, vaan pelkästään kolmannuudessa verbaalilla tasolla selitetyiksi.

Saarten symboliset rajat saaristoidentiteettien ytimenä

Saarten rannat muodostavat vahvan symbolisen rajan, jota muut saaristolle ominaisiksi piirteiksi osoitetut ilmiöt korostavat. Tämä on erityisen selkeänä esillä saarilla, joille ei ole kiinteää tieyhteyttä. Aiemmin saaristoalueista puhuttaessa tuli jo esille, että ulkosaaristo on symbolisesti vahvimmin saaristoa, vaikka monien ajatuksissa myös suurin osa sisäsaariston suurista ja mantereen läheisistä saarista saaristoon kuuluukin. Ulkosaaristo koostuu saarista, joiden symboliset rajat on mahdollista konkretisoida selkeäksi toiminnaksi, joka vahvistaa saarten rajojen sisälle sijoittuvan oman maan ja oman yhteisön symbolista itseenäisyyttä. Samoja identiteetin sisältöjä löytyy myös sisäsaariston saarilta, joilta siltoja myöten pääsee mantereelle. Silloin ne ovat jossain määrin abstraktimmassa muodossa, koska niitä ei kaikilta osin voi siirtää samalla tavalla rajoja vahvistavaksi toiminnaksi, kuin ulkosaaristossa.

Ulompana saaristossa sijaitseville saarille pääsee losseilla, yhteysaluksilla tai omilla veneillä. Nämä halutaan rajoja ylläpitävän saaristoidentiteetin näkökulmasta myös monesti säilyttää, muun muassa siksi että silta veisi mahdollisuuden kontrolloida sitä, keitä saarilla kulkee. Sillan myötä siis saaren symbolisesti merkittävän rajan valvonnan mahdollisuus häviäisi. Lossien kuljettajat pystyvät tarkkailemaan saarille tulevaa liikennettä. Yhteysalukset antavat myös mahdollisuuden seurata saarille ja saarilta kulkevia. Tällaisilla saarilla paikalliset ovat hyvin selvillä siitä, milloin sinne on saapunut ulkopuolisia.

Saarten rantojen rajoissa oman maan, oman työn ja oman itsemääräämisoikeuden hallinta ovat keskeisiä. Mitä ulommaksi symbolisesti rajattuun saaristoon mennään, sitä vaikeampi sieltä on ulkopuolisten ostaa taloja tai tontteja. Ne ovat siellä eläneiden sukujen hallussa. Myynti tarkoittaisi paitsi lyhytnäköistä taloudellista hyötyä myyjäsukupolven hyväksi, myös omasta toiminnallisesta tilasta ja itsemääräämisoikeudesta luopumista. Jos asuinsija kuitenkin ulkopuoliselle saaristosta myydään tai vuokrataan, sitä edeltää monesti pitkä tutustumisen ja harkinnan aika. Sisäsaaristossa tonttimyynti sen sijaan on vilkasta kunnissa, joista on hyvät yhteydet lähikaupunkeihin työntekoon ja näiden kuntien väkiluku on sen myötä kasvanut viime vuosina. Saariston symbolisen rajan ylläpito ei siellä enää konkretisoidu yhtä kattavasti saaren maanomistuksessa kuin ulompana saaristossa.

Itsemääräämisoikeuteen sisältyy myös vahva ajatus siitä, että saarilla keskeiset selviämisen keinot ovat saaristoympäristössä vuosisatojen myötä hioutuneita tietoja ja taitoja, joihin ei kirjaviisauden avulla pääse käsiksi. Niiden avulla saarilla selviää, elannon saa maasta ja merestä hankituksi, merellä pystyy kulkemaan ja jäistä pääsee ylös, jos talvella merta ylittäessä sinne sattuu putoamaan. Koulutus sinänsä ei siis ole erityisessä arvossa.

Merenkulun, maa-, metsä- ja kalatalouden ja hoiva-alojen koulutukseen hakeudutaan helposti. Niiden alojen taidoille on saarilla hyvää käyttöä. Olennaista on kuitenkin tarttua käsillä oleviin töihin koulutuksesta riippumatta. Saarten yhteisöjen toiminnan kannalta keskeiset työt tehdään omin voimin ja samalla omalle välle saadaan työtä ja toimeentuloa. Töistä muodostuu monitoiminen tehtävien ja niitä toimittavien ihmisten verkosto, jossa yhdelläkin ihmisellä on monia erilaisia velvoitteita ja toimeentulon lähteitä.

Koulutuksen heikon arvostuksen muodostamaan symboliseen rajaan jotkut saaristoon kaupungeista muuttaneet ovat törmänneet. Heidän hankkimansa korkea koulutus on heille oleellinen identiteetin tekijä, jonka avulla he hakevat arvostusta muilta ihmisiltä. Tämä ei kuitenkaan saaristossa onnistu, mikä tuotti heille joissakin tilanteissa tunteen siitä, ettei heitä hyväksytä itsenään saaristoyhteisön jäseniksi. Toisaalta yleistä on, että saaristossa elävät kokevat, että kaupunkilaiset korkeine koulutuksineen eivät näe eivätkä arvosta heidän saaristotaitojaan ja katsovat paremmin tietävänsä miten saaristossa tulisi elää. Tässä yhteydessä omalle saaristoidentiteetille keskeisistä symbolisista taidoista samoin kuin niiden arvosta pidetään välillä uhmakkaastikin kiinni.

Saarten hallinta omien tietojen ja taitojen avulla sisältää siis myös sen, että siellä ei kaivata ulkopuolisia auktoriteetteja kertomaan miten asiat tulisi tehdä. Saarten symbolisten rajojen sisällä viranomaisten näkemyksillä asioiden hoidosta ja heidän arvovallallaan ei ole erityistä painoa. Tämä näkyy suhtautumisessa ympäristöviranomaisiin ja heidän käsityksiinsä saaristoluonnon suojelusta. Rakentamismääräyksiä tai esimerkiksi hylkeiden ja lintujen pyynnin sääntelyä ei saaristonäkemyksen mukaan pitäisi tehdä vastoin paikallisten ihmisten tietoa oman ympäristönsä käyttötavoista ja ympäristönsä hallinnasta. Suhde ympäristöön ja luontoon on keskeinen identiteetin symboli. Saaristossa elävistä monet kokevat olevansa osa luontoa. Tiedoillansa ja taidoillansa he sen lisäksi hallitsevat omaa saaristoaluettaan ja kykenevät siellä selviämään. Tähän ei viranomaisten haluta puuttuvan. Tältä kannalta omien alueiden hallinta sekä hylkeiden ja erityisesti lintujen pyynti ovat symbolisesti merkittäviä. Ne ilmaisevat oman, symbolisten rajojen sisäisen saaristoympäristön hallintaa tiedoilla ja taidoilla, jotka ovat saaristossa hioutuneita ja joiden avulla siellä on mahdollista nykyisinkin selvittää ja tarvittaessa esimerkiksi puolustaa omalle toimeentulolle keskeisiä kalanyydyksiä hylkeiden tuhoilta. Samaan tapaan suhtaudutaan muitakin hallinnon aloja hoitavaan viranomaisiin. Nämä identiteetin osat ovat vallalla myös sisempänä saaristossa, missä sillat ovat häivyttäneet konkreettiset rajat saarten ja mantereen väliltä.

Viranomaisten arvovallan ohuus saaristossa näkyy myös siinä, että auton rattiin astutaan päihtyneenä. Oman saaren rajoissa oman toiminnan hallinta ja vapaa kulkeminen ovat keskeisiä, vaikka sitten humalatilassakin. Siltojen myötä sisäsaariston saarilla on heikentynyt mahdollisuus valvoa poliisin kulkua saarille. Sielläkin kuitenkin elää ajatus siitä, että oman yhteisön sisäiseen huolenpitoon kuuluu siitä varoittaminen, että poliisi on saarelle saapunut. Ulompana saaristossa tämä on käytännössä helpompi toteuttaa edelleenkin. Varoituksen turvin on mahdollista ajaa auto määränpähän ennen kuin poliisi

ehtii paikalle tutkimaan kuljettajan ajokuntoa. Varkauksien ja muun rikollisuuden varalta saaria valvotaan itse lossien, yhteysalusten ja meren turvaaman rajan takaa. Virkavaltaa ei siellä tältäkään kannalta koeta tarpeelliseksi.

Keskeistä identiteetissä on myös oman työn vapaus niin sisä- kuin ulkosaaristossakin. Symbolisesti merkittävien saaren rajojen sisällä saa itse määrittää työn teon tahdin, ajankohdan, paikan ja tehtävät. Maasta ja merestä elantonsa kokonaan tai osittain ottavat ovat työnsä kautta kiinteästi yhteydessä saariston symbolisesti tärkeään luonnonympäristöön, jolloin luonto ja meri sekä niiden hallinnan taidot kytkeytyvät elimellisesti identiteetissä yhteen oman työn ja vapauden kanssa. Kunkin saarilla elävän totunnaiset marja- ja sienipaikat, vaikka ehkä konkreettisesti oman asuinsaaren sijasta jollakin lähiluodolla sijaitsevina, sekä kala-apajat ovat symbolisten oman saaren rajojen sisällä ja siten omiksi koettuja. Silloin ei katsota hyvällä niitä, jotka sinne tulevat muualta jokamiehenoikeuden turvin luonnon antimia noukkimaan. Työn keskeisyys näkyy myös siinä, että saaristossa ei tavanomaisesti huvikseen kuljeta vapaa-aikaa viettämässä. Saaristo on rentoutumisen ympäristöä pääasiassa matkailijoille, veneilijöille ja kesäasukkaille, mutta mahdollisesti myös paperityötä tekeville saaristolaisille.

Oman suvun hallussa oleva maatila on oman saaren symbolisten rajojen sisällä oman alueen ytimessä sekä toiminnallisesti hallussa että konkreettisesti rahallisessa omistuksessa olevaa maata, joka antaa mahdollisuuden ja velvollisuuden ympäristön hallinnalle, sen osana toimimiselle, saaristotaitojen käytölle ja hionnalle sekä oman työn vapaudelle. Vaikka maatilojen työt muuttuvat, usealla on esimerkiksi matkailu liitetty niiden joukkoon, ja joillakin oman suvun maat ovat enää asuinpaikkana ja elanto hankitaan muualta, tilat kuitenkin tarjoavat luonnollisen ja itsestään selvän elämänyhteyden, jossa itse voi ja myös tulee toimia ympäristön, suvun ja muun lähiyhteyden osana. Tämän yhteyden saattoivat kokea vahvana myös avioliiton kautta maatilalla haltuunsa saaneet. Silloin tilan pitkäikäinen omistaneeseen sukuun kuuluva oma lapsi vahvasti sidettä omistettuun ja omaksi koettuun maahan ja saaristoon. Kaikilla saaristolaisilla ei kuitenkaan omaa maatilaa ole hallussaan. Heillä kiinnittyminen saaristoympäristöön on abstraktimmalla tasolla. Se ei liity maaomaisuuteen, mutta sisältää muuten samanlaisia elementtejä, kuin maatilojen omistajilla. Saaristoympäristön ja meren lisäksi työn vapaus ja itsemääräämisoikeus ovat identiteetissä heilläkin keskeisiä symbolisia elementtejä.

Oman saaren symbolisten rajojen sisällä omasta ympäristöstä ja omasta itsestä huolehditaan sillä välttämättömyydellä, joka saarille sopii. Turha vaatetuksella koreilu, kotien sisustus ja pihojen koristelu eivät sinne kaikkien mielestä kuulu, vaan kaupunkiympäristöön. Siten ehostamattomuus on heillä saaren symbolisen rajan piirtämistä ja eron tekoa toisenlaisiin alueisiin, joilla vallitsevat toiset ja saaristossa rasitteeksikin koetut koristautumisen tarpeet. Tämä ei kuitenkaan ole kaikkien tapa identifioitua saaren symbolisten rajojen sisälle. Myös saariston ytimessä, ulkosaaristossa yhteysalusreitinkin ulkopuolella omalla maatilalla on löydettävissä huolella ja paneutumisella hoidetut kukkamaat paljon

vaivaa vaatineiden kasvimaiden vierestä. Vaikka sielläkin runsaasti parsitut ja kaupunkilaisen edessä ujoistellut hansikkaat välttävät ja riittävät tuomaan käsille suojan, kukkien loistoon on paneuduttu. Silloin ympäristön huolenpidolla ilmaistaan paitsi oman tilan hallintaa, myös vieraanvaraisuutta. Saarella pistäytyvät vieraat otetaan vastaan sen symbolisten rajojen sisälle ja saman huolenpidon kohteeksi, kuin kasvimaat, kukkapenkit – ja huolella parsitut sormikkaat. Runsaiden ruokien, kakkujen ja kahvien sekä kukkaloiston tarjoaminen on siten myös saarten symbolisten rajojen piirtämistä sillä, että niiden sisälle otetuista vieraista pidetään siellä oman alueen ytimessä erityisen hyvää huolta.

Saarilla, kylissä ja saaristokunnissa elävät paikalliset yhteisöt ovat keskeisiä ja kaikissa haastatteluissa mainittuja identiteettien rakentajia. Yhteisöt ovat toisaalta sopuisia ja antavat sekä henkistä tukea että konkreettista apua jäsenilleen, mutta ne myös nujertavat ja niissä riidellään sitkeästi. Varsinkin pienet ja eristyneet yhteisöt koettiin haastaviksi. Yhteisöt ovat saarilla elämisen ja identiteettien välttämätön osa sekä hyvässä että pahassa. Niin yksilöiden kuin suuremman yhteisön eri osienkin välille haetaan ponnella yhtenäisyyttä toimiin ja ajatteluun sekä tasapainoa etujen ja haittojen jakautumisessa eri tahoille. Muualta tulevien voi olla vaikeaa päästä saarten ja saariston symbolisten rajojen sisälle yhteisön jäseniksi myös sisempänä saaristossa. Silti originellejakin yhtenäisyyttä hakeviin yhteisöihin mahtuu.

Toisaalta yhteiseen toimintaan osallistumisen, yhteisen saariston rakentamisen tai saariston sukuihin liittymisen kautta yhteisön jäseneksi on myös muualta muuttavien mahdollista päästä. Saariston symbolisten rajojen sisäisen tasapuolisuuden hakeminen on niin vaikea mutta oleellinen tehtävä, että se saattaa onnistua joskus paremmin sellaisilta, jotka eivät lähtökohtaisesti kuulu millekään tietylle rajalliselle saarelle tai mihinkään sukuun tai muuhun paikalliseen pienyhteisöön. Jos ulkopuolisen asemasta onnistuu tasapainon hakemisessa päätöksenteossa, luottamusta saaristokunnan päättäjän tehtävissä löytyy muualta muuttaneellekin.

Yhteisön toiminnassa yhteisiin arvoihin sitoutuminen on keskeistä. Niihin kuuluvat saarten symbolisten rajojen sisällä vallitsevat itsemääräämisoikeus, oman ympäristön hallinta ja yhteisössä toimiminen sen tasapainoa tavoitellen. Lisäksi esille tuotiin joissakin haastatteluissa oman kotikirkon ja isänmaan merkitys, yhtä lailla kummallakin puolella kielirajaa. Näihin keskiajan ja teollisen ajan murrosten kautta saaristoonkin juurtuneisiin kulmakiviin identiteetti haluttiin näissä parissa haastattelussa kytkeä.

Muutammat muualta muuttaneet ja saaristoyhteisön jäseniksi asettuneet kiinnittivät huomiota naisten suhteellisen epäitsenäiseen ja perhekeskeiseen asemaan saaristoyhteisöissä. Lisäksi merkille pantiin runsas alkoholin käyttö. Näihin liittyviä kielteisiä piirteitä, rattijuopumusta ja perheväkivaltaa, oli ulkopuolelta yhteisön jäseneksi tulleiden haastatteluvien vaikea hyväksyä. He olisivat kaivanneet virkavaltaa niitä selvittämään. Mutta poliisia heidän oli vaikea saada paikalle saaren symbolisen rajan ja sitä vartioivien käytänteiden ylitse. Muualta tulevina heidän oli myös itsensä vaikea puuttua epäkohtiin, jotka

vaikkakin kielteisinä, kytkeytyivät osaksi itsemääräämisoikeutta ja oman fyysisen ja henkisen tilan hallintaa – ajoittain tosin vain miehisestä näkökulmasta.

Saarten symbolisia rajoja ilmentävät käytänteet toimivat kukin myös itsessään symboleina, jotka näistä rajoista kertovat. Samalla ne ovat hyvin konkreettisia saaristoyhteisön vuorovaikutuksen toiminnallisia ja siten toiseudessa eläviä osia. Arkisessa vuorovaikutuksessa nämä symbolit esiintyvät tapoina ja tottumuksina, jotka eivät välttämättä tule tietoisesti ajatuksiin eivätkä ilmaistuiksi. Ne kuitenkin tuottavat ja tukevat saaristoon sitovia tekoja ja sinne kuulumisen tunnetta koko ajan saaristoyhteisöjen jäsenten keskinäisessä kanssakäymisessä. Muualta muuttaneet tuovat tähän uusia juonteita ja myös joissakin tilanteissa kyseenalaistavat saariston arkeen kuuluvia käytänteitä. Välillä tällainen ote tuottaa niin ankaria ristiriitoja, että ne johtavat muualta muuttaneiden poismuuttoon saaristoyhteisöistä. Toisaalta myös syntyperäisten identiteetit saavat erilaisia painotuksia ja ne muuttuvat, kun he muokkaavat saaristoelämän käytänteitä nykyelämän vaatimuksiaan vastaaviksi. Identiteetit siis elävät antroposemiosiksen prosessissa. Keskeistä niissä on kuitenkin tarve itse määrittää oma identiteettinsä oman saaren tai saariston symbolisissa rajoissa.

Kieli ei tullut saaristoyhteisön eikä symbolisesti rajattujen saarten määrittäjänä esille missään haastattelussa. Kuten aiemmin jo olen esittänyt, se näkyi saariston mikrotason arjessa vain joissakin harvoissa yhteyksissä. Silloin se oli joko koko saariston ruotsinkielisyyden korostamista ja suomenkielisen saariston symbolista näkymättömyyttä tai kaiken kaikkiaan suomenkielisen Suomen paaluttamista myös saaristoon. Kahdessa haastattelussa kieli tuotiin kuitenkin muutoin identiteetin osana esille, mutta silloin sitä ei liitetty saaristoon eikä mihinkään konkreettiseen alueeseen. Silloin oli kyse puhtaasti tunteesta omaan äidinkieleen niitä käyttävien ja niitä symboloivien kirjallisuuden ja musiikin kautta.

Arkielämän ja aluekehitystyön saaristoidentiteettien jännitteinen suhde

Saaristoarjen vuorovaikutuksen ja käytänteiden kehittäminen

Monet saariston kehittäjät elävät tiiviissä yhteydessä muiden saaristossa asuvien ihmisten kanssa ja tuntevat siten hyvin siellä vallitsevia ajattelutapoja ja käytänteitä. He toimivat silloin sekä mikro- että välitasoilla ja ovat yhteydessä makrotasolle joko säädösten ja hallinnollisten ohjeiden tai esimerkiksi suorien viranomaiskontaktien kautta. Osa kehittämistehtävissä toimivista hoitaa työtään jostakin lähikaupungista käsin eikä asu saaristossa. Heidän toimintansa keskittyy siten välitasolle ja on yhteydessä sekä mikro- että makrotasolle erilaisten kontaktien kautta. Saariston kehittämistehtävissä toimivilla on yleensä jokin akateeminen koulutus. Monet heistä ovat kotoisin saariston ulkopuolelta, vaikka he olisivatkin saaristoon muuttaneet. Osa heistä hoitaa työtään jossakin saaristoalueen vi-

rassa. Toiset taas työskentelevät aluekehityshankkeissa tai niitä hallinnoivissa organisaatioissa. Heidän kaikkien työssä tavoitteena on tuottaa saaristoon sellaisia uusia elämän mahdollisuuksia, jotka helpottavat teollisen ajan murroksen sinne tuottamia epäkohtia ja joiden avulla saaristossa voitaisiin päästä hallitsemaan informaatioajan murroksen tuomaa voimakasta muutosta ja hyötymään ajalle ominaisista uutuuksista.

Koulutus on yksi keskeinen haastatteluissa esille tuotu ja hankkeissa käytetty keino saaristoelämän käytänteiden kehittämiseksi. Joissakin hankkeissa uusi koulutus haluttiin sitoa tiukasti saaristokäytänteistä nouseviin tarpeisiin, jolloin arvoa annettiin arkisissa saaristoidentiteeteissä symbolisesti tärkeille saaristossa eläville tiedoille ja taidoille sekä saariston luonnonympäristölle elämän kaikkinaisina puitteina. Toisaalta uuden tai uudistetun koulutuksen avulla haluttiin saada saaristoon enemmän ihmisiä, jotka arvostavat koulutusta ja jotka siten voisivat tuottaa kukin omalla panoksellaan saaristoon uusia ja aluetta kehittäviä ajatuksia ja toimia. Pienen Velkuan kunnan peruskoulun ranskan kielen opetus on tästä konkreettinen esimerkki. Koulutuksen avulla haluttiin myös liittää yhteen saaristoympäristössä hioutuneet tiedot ja taidot, saaristoympäristön kokemuksellinen läsnäolo ja koulutuksen tuomat yleissivistävät tiedolliset tavoitteet peruskoulujen opetussuunnitelmassa ja päivähoidossa. Kielikurssit kytkettyivät tiiviisti Euroopan unioniin integroitumisen myötä syntyneen kielirajan ylittävän hankeyhteistyön tuomiin tarpeisiin.

Kaikissa näissä toimissa on nähtävissä tietoisuutta siitä, että koulutuksella ei ole tavanomaisesti saaristossa suurta arvoa. Hankkeet asettuivat operoimaan lähtökohtaisesti jännitteeseen suhteeseen tämän saaristoidentiteetin oleellisen sisällön kanssa. Se tapahtui hankkeissa usein vieläpä siten, että vähän arvostettua koulutusta saaristoon tarjosi vähän arvostettu ja kouluja käynyt viranomaisauktoriteetti. Kursseilla kuitenkin saaristossa käytiin ja osin uusia koulutustavoitteita juurtui sinne pysyvämmiksikin käytännöiksi. Ymmärrys saaristotaitojen tärkeydestä ja herkkä tuntuma auktoriteettien ja koulutuksen vähäiseen arvoon ovat tässä varmasti olleet eduksi.

Kuitenkin saaristotaitojen integroiminen osaksi kouluopetusta jäi joissakin tilanteissa toteutumatta, vaikka sen avuksi hankkeissa oli tuotettu aineksia. Näin oli Saaristotietopankki Loiston kanssa joissakin tilanteissa. Mahdollista on, että Euroopan unioniin integroidun hankemaailman auktoriteettiasemasta käsin tuotettu ja koottu saaristotaito asettui näissä tilanteissa vastakkain symbolisten saarten rajojen sisäisen itsensä määrittämisen oikeuden kanssa. Silloin sinänsä arvostetut perinteiset saaristotaidot ja nykysaariston kuvaukset vuorovaikutteisen Internet-sivuston muotoon valikoituina kokonaisuuksina torjuttiin. Näin kävi siitä huolimatta, että tämä koulutusta ohjaava hanke toimi saariston sisältä käsin. Kuitenkin myös kouluilla on asema määrittäjiä luovina auktoriteetteina. Tässä suhteessa kyse on saariston sisällä kahden erilaisen välitason organisaation kulttuurisesta määrätyvallasta. Saaristotaitomateriaalin torjuneet koulut eivät siis tällöin hyväksyneet toisen auktoriteetin tuottamaa symbolista saaristokuvaa käyttöönsä.

Kuva 16. Eugenia-jahti rakenteilla telakan laiturissa joulukuuisessa Västanfjärdissä. Valok. Katriina Siivonen 1999.

Yhteistyöverkostojen kehittäminen oli monissa esille tuoduissa hankkeissa niiden hyvänä ja myös onnistuneesti toteutuneena pidetty toimenpide. Näissäkin hankkeissa asetuttiin työskentelemään mikrotason identiteettien keskeisten piirteiden tiiviiseen tuntuun. Omia symbolisia rajoja vartioivat, ankarasti tasapainoa eri osapuolten välille haavevat ja ajoittain sitkeän riitaiset yhteisöt haluttiin saada entistä hedelmällisempään yhteistyöhön elinkeinojen kehittämiseksi. Kielirajan ylittäneessä Saariston Rengastie -hankkeessa tässä kerrottiin onnistutun hyvin, vaikka alkuun osa suomenkielisistä kunnista tarkkaili, kannattaako yhteistyöhön ollenkaan lähteä. Hanke tuotti haastatteluisia mainitun mukaan kaikille Rengastien varrella oleville konkreettista hyötyä lisääntyneinä matkailijavirtoina, ja joillekin myös uusina kulkuyhteyksinä. Keskeistä onnistumisesta on nähdäkseen se, että oleellinen eri osapuolien välinen tasapuolisuuden tuntu riittävästi saavutettiin. Silloin myös kielirajan ylitys sujui. Hanke ei myöskään lähtenyt tuottamaan mitään erityistä symbolista kuvaa saaristosta. Markkinointi keskittyi informatiivisen kartan tekemiseen ja levittämiseen, ei aktiiviseen saaristoimagon luomiseen. Hanke ei myöskään tahattomasti tuottanut mitään vahvaa symbolista saaristokuvaa. Silloin hanke ei luonut sellaisia kulttuurisia merkityksiä, jotka olisivat asettuneet symbolisten saarten sisäisen itsensä määrittämisen oikeuden kanssa vastakkain.

Informaatioteknologiaa hyödynnettiin 1990-luvun alun Tietotuvisissa ja nopeiden verkko-yhteyksien kehittämisessä. Nämä liittyvät etätöiden mahdollisuuksien parantamiseen sillä

tietoisuudella, että menneiden aikojen keskeiset primäärielinkeinot eivät enää kannata entiseen tapaan ja varsinkin ulkosaaristosta on vaikea kulkea päivittäin töihin lähikaupunkeihin. Haastattelussa kerrotaan, että etätyö ei ole juurtunut saaristoon halutussa määrin. Sinänsä se tarjoaisi kuitenkin mahdollisuuden itsenäiseen ja saarten symbolisiin rajoihin hyvin soveltuvaan työntekoon. Identiteetin kannalta katsottuna sillä voisi siis tulevaisuudessa olla mahdollisuuksia, vaikka etätyöt eivät välttämättä viekään nykyisestä tulevaan niitä mereen ja maahan sidottuja saaristossa selviämisen tietoja ja taitoja, jotka olivat entisaikana oleellisia ja joiden arvostus näkyy edelleen.

Entisajan saaristokulttuurin elementit kehittämisen välineinä

Kalastuksen, maa- ja karjatalouden sekä merenkulun tiedot, taidot ja historia ovat monessa hankkeessa sekä kehittämistyön kohteina että välineinä. Saaristossa asuvat ja sinne sukujuuriltaan sitoutuneet ihmiset kokivat nämä itselleen tärkeiksi ja osallistuivat monesti mielellään tällaisiin hankkeisiin. Arkistoitavaa aineistoa tarjottiin Saariston salat -hankkeelle ylen määrin. Eugenia-jahdin rekonstruktion rakentaminen herätti valtavaksi kuvatun innostuksen ja toi museon talkootöihin odottamattoman runsaasti ihmisiä, joilla oli jokin yhteys Kemiön saaren merenkulun historiaan. Muun muassa LEADER-rahoituksella ehostettiin entisajan elämää kuvastavaa kulttuurimaisemaa eri puolilla saaristoa, vaikkakin välillä siihen nykyajan yksityiskohtia sekoittaen. Suomenkielisen saaristoalueen monissa hankkeissa haluttiin korostaa sitä, että osin jo häviämässä olevia ja symbolisesti tärkeitä saaristotaitoja ja kulttuuripiirteitä on ja on ollut hallussa myös siellä ja siten vahvistaa näiden alueiden saaristoidentiteettiä. Yllä esitellystä saaristotietopankki Loistoa ja saaristotaitoja torjuvasta esimerkistä huolimatta useassa haastattelussa todettiin, että tämän kaltaisen työskentelyn oli koettu lisänneen suomenkielisen saariston näkyvyyttä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta, vaikkakaan ei ruotsinkielisen alueen tasolle.

Nämä hankkeet tarttuivat aihepiireihin, joita pidetään mikrotasolla saaristoidentiteetissä arvokkaina symboleina molemmiin puolin kielirajaa. Entisajan tiedot ja taidot halutaan muistaa, niitä halutaan pitää yllä ja niitä halutaan esitellä ulkopuolisille, kuten esimerkiksi museoissa tehdäänkin. Myös Muinaistulien yön ja Volter Kilpi -kirjallisuusviikon ohjelmiin on sijoitettu entisajan elämästä kertovia osasia muun ohjelman ohien hyvällä menestyksellä. Volter Kilpi -kirjallisuusviikkojen kohdalla näkyi kuitenkin myös torjuvia kannanottoja Kapteenskan pukuun liittyen. Silloin nykysaaristolaiset haluttiin kuvastamaan entisajan elämää, mitä vastaan tässä nähdäkseni reagoitiin. Osin entisajan tietojen ja taitojen halutaan elävän edelleen saariston arjessa, mutta toisaalla saaristossa on olemassa vahva tietoisuus siitä, että uusiakin elämänmuotoja siellä halutaan noudattaa ja niitä on sinne myös saatava. Entisajan esittäminen asettuu tätä vasten vieraaksi toiminnaksi. Lisäksi tässäkin hankkeen auktoriteettiasemasta käsin tuotettu entisajan saaristoa kuvaava elementti oli ristikkäinen saariston symbolisten rajojen itsensä määrittämisen oikeuden kanssa.

Sekä TuMa- että Skärgårdssmak-hankkeissa haluttiin kehittää saaristoa siten, että entiset primäärielinkeinot edelleen eläisivät siellä vahvoina ja että sitä kautta kulttuurimaisemakin säilyttäisi entisajalle ominaisia piirteitä. Tätä pidettiin matkailun kannalta oleellisena. TuMa-hankkeen matkailustrategiassa todettiin kuitenkin, että monin paikoin romuista ja epäsiistiä maisemaa tulisi siivota esteettisempään kuntoon. Skärgårdssmakin markkinointimateriaalissaan esittelemä saaristomaisema oli hyvin estetisoitu ja poimi esille menneen ajan kulttuurimaisemasta keskeisiä, kauniita ikonisia elementtejä.

Maiseman estetisointi matkailijoille sopivaan kuntoon on vahvasti ristiriidassa sen mikrotason saaristoidentiteetin piirteen kanssa, jossa ehostamattomuudella halutaan korostaa symbolisten saarten ja saariston rajoja, niiden sisällä vallitsevaa itsemääräämisoikeutta ja elämäntavan eroa kaupunkilaiseen elämänmuotoon nähden. Paremmiin se on sopusoinnussa vieraanvaraisuutta korostavien saaristoidentiteetin piirteiden kanssa. Silloinkin, saaristoidentiteettien näkökulmasta katsoen, ehostamisen tulisi lähteä saaristossa asuvien tarpeista. Kukkaistutukset, kakut, kahvit ja muut hengen ja ruumiin herkut on tarkoitettu tässäkin kuvaamaan saariston symbolista rajaa, jonka sisälle kutsuttuna vieraana on mahdollista päästä huolenpidon kohteeksi. Tällaisessa muodossa matkailukin sopii saaristoidentiteettien mukaisten symbolisten rajojen sisäpuolelle. Tosin silloinkin matkailijoiden silmään pistävät varmasti myös tulevaisuudessa ympäristönsä ehostamattomuudella rajojaan korostavat saaristolaiset ja heidän pihapiirinsä.

Entisaikana vahvojen elinkeinojen toiminnan jatkuminen on varmasti myös monien saaristossa elävien toiveissa, vaikka niiden huono tilanne ja muiden elinkeinojen välttämättömyys toisaalta myös tunnustetaan. Moni elää edelleen primäärielinkeinoista ja heille niiden tarjoama työ on identiteetin keskeinen osa, joka liittyy heidät sekä saaristoympäristöön että paikallisiin yhteisöihin. Vaikka menneen ajan saaristotaidot halutaan kaikkiaan pitää myönteisinä esillä, koko nykyistä saaristoelämää ei kuitenkaan haluta niiden varaan rakentaa. Monet saaristossa elävät haluavat olla nykyisen informaatioyhteiskunnan kehityksessä mukana. He haluavat olla kuin keitä tahansa nuoria tai naisia tai miehiä, jotka elävät nykyajassa samoin kuin muutkin ihmiset Suomessa, Euroopassa ja muualla maailmassa. Tätä kuvastaa myös tämän luvun alussa oleva motto, joka on Euroopan saarten kansainvälisen verkoston vuoden 2006 tiedotuslehdestä poimittu sitaatti. Saaristokulttuuri nähdään siinä ajassa muuntuvana ja siten uusia piirteitä jatkuvasti omaksuvana. Menneenä elämänmuotona esiintymistä pidetään epämuikavana, vaikka omaa saarten historiaa eri piirteineen arvostetaan ja halutaan pitää tunnettuna ja oman saaristoidentiteetin osina.

Tässä kohdassa TuMa-hankkeen matkailustrategian tavoitteet noudattavat hyvin saaristoidentiteeteille ominaista entisajan saaristotaitojen kunnioittamista. Strategian tavoitteet ovat sopusoinnussa saaristoidentiteettien kanssa myös siinä, että niissä korostetaan paikallisten tarvetta määrittellä itse saarilla vallitsevat arvot ja toiminnan tavat. Niiden osoittamaa tarvetta harjoittaa ennen keskeisiä primäärielinkeinoja arvostetaan myös, jos siihen avautuu mahdollisuuksia. Kuitenkin strategian tavoitteissa asetetaan nykyinen saaristo-

elämä liian suppeisiin puitteisiin, kun sen halutaan esittävän vahvasti mennyttä elämänmuotoa elinkeinojensa kautta.

Mikrotasolta esitetty tarve kehittää saaristosta tai Turunmaasta alkuperäiskansan statuksen omaavaa alue on ristiriitainen. Se kytkeytyy mikrotasolla saaristoidentiteeteissä keskeiseen ymmärrykseen siitä, että siellä harjoitetaan edelleen elinkeinoja, joilla siellä on eletty satoja vuosia. Lisäksi se liittyy osittain mikrotasolla ja erityisesti välitasolla elävään saariston vahvaan symboliseen ruotsinkielisyyteen ja siihen yhdistyvään ajatukseen siitä, että alueella on pitkään samoilla sijoilla elänyt ruotsinkielisiä, jotka ovat valtakunnassa vähemmistön asemassa. Kuitenkaan kansainvälisessä oikeudessa määritetyn alkuperäiskansan statuksen ehtoja saariston ruotsinkielinen väestö ei täytä, kuten totesin luvussa 17, joten makrotasolta tämä ajatus ei saa tukea. Mikrotasolla on kuitenkin tässä tarve saada entistä vahvempaa ja globaalisti näkyvää imagoa saariston matkailun markkinoinnille.

Saariston moderni imago arjen yhteydessä

Skärgårdssmak-hankkeessa luotiin ravintoloille, käsityötuotteille ja saariston elintarvikkeille tavaramerkki, jonka sisällöksi määriteltiin korkea laatu ja hyvä ruoka. Tätä tavaramerkkiä käyttämään valittiin tietyt ravintolat ja niiden henkilökunnalle annettiin koulutusta, jonka avulla kansainvälisen laadun tarjoaminen saaristomatkoilijoille ravintoloissa onnistuisi. Toiminnallisella tasolla hankkeen on todettu monien haastattelujen mukaan tehneen ansiokkaasti saaristoa tunnetuksi ja kehittäneen hyvin ja monipuolisesti saariston elinkeinoja. Erityisesti hankkeen nähtiin tukevan saaristossa arvossaan olevia primäärielinkeinoja. Monissa haastatteluissa ja myös havainnoinneissani hanketta myös kritisoitiin ankarasti. Kritiikin kohteet olivat hyvin selkeitä ja konkreettisia, kuten rahavarojen ylitys, jääviysongelmat ja hankkeen liian suuri hallitsevuus Interreg-ohjelman varojen käytössä. Hanketta kuitenkin myös syytettiin saariston myymisestä ja sen luoman tavaramerkin käytännön toteutumista tarkkailtiin tiukasti ja siitä löydettiin puutteita.

Skärgårdssmak-hanke tuotti markkinoinnissaan estetisoidun kuvan saariston idyllistä. Tähän se ei tietoisesti eikä tavoitteellisesti pyrkinyt. Kuva ei ollut sikäli ristiriidassa hankkeen tavoitteiden kanssa, että myös niissä haluttiin pitää yllä entisajan elinkeinoja ja niiden myötä syntyneitä kulttuurimaisemaa ravintoloiden kehittämisen ohessa. Siitä huolimatta Skärgårdssmakin tuottama saaristokuva on samaan tapaan estetisoitu ja osin ristiriidassa ehostamattomuutta korostavan saaristoidentiteettien kanssa, kuin TuMa-hankkeenkin tavoitteleva saaristokuva on. Sen lisäksi Skärgårdssmak asettuu ristiriitaan myös vieraanvaraisuudella ehostetun ja sillä tavalla symbolisia saariston rajoja ylläpitävän saaristoidentiteetin kanssa. Tämän se tekee jo pelkästään siksi, että sen muotoilemat ruoka-annokset määrittävät vahvasti kansainvälisen matkailun urbaanien trendien mukaan, eikä saaristoon vieraaksi tulevalle tarjottavina paikallisina herkuina. Näin on, vaikka raaka-aineiden Skärgårdssmakin imagon mukaan tulikin olla paikallista alkuperää. Tämän imagon toteutuminen tosin myös kyseenalaistettiin havaitsemassani hankkeen saamassa kritiikissä. Sen

toteutumiselle käytännön ravintolatyössä ei myöskään Susanna Heldt Cassel löytänyt selkeitä takeita Skärgårdssmak-hanketta koskevassa tutkimuksessaan.

Skärgårdssmakin ruoka-annosten valmistus on saariston ulkopuolelta tulevien koulutettujen mestarikokkien ammattitaidon varassa. Koko ravintoloiden palvelukokonaisuus vaati koulutusta, jonka avulla kansainvälinen, saariston ulkopuolelta määritetty matkailumarkkinoiden taso oli mahdollista saavuttaa. Nämäkin piirteet ovat ristiriidassa saaristoidentiteettien kanssa. Ulkopuolinen, koulutettu auktoriteetti – kokki tai ravintolahenkilökunnan kouluttaja – tuodaan saariston symbolisten rajojen sisälle tuottamaan sinne sellaista ammattitaitoa, joka ei saaristoidentiteettien mukaan omiksi koettuihin ja saaristoympäristön muokkaamiin entisajan saaristotaitoihin ja saarilla selviämisen keinoihin kuulu. Tämä tehtiin hankkeessa ilman, että missään vaiheessa tuotiin esille tietoisuutta siitä, että koulutus asettuu saaristoidentiteeteille oleellisen piirteen, ulkopuolisten auktoriteettien ja kirjaviisauden vähäisen arvostuksen kanssa jännitteeseen. Sen sijaan hankkeessa korostettiin koulutusta, korkeaa, globaalia, urbaania keittotaitoa ja ruoan esteettistä esillepanoa.

Tulkintani mukaan Skärgårdssmak-hankkeen saama kova kritiikki johtuu osittain siitä, että se tuli tuottaneeksi toimintaa ja imagon, jotka monissa kohdissa ovat ristiriidassa saaristoidentiteeteissä keskeisten piirteiden kanssa. Jännitteessään paikallisten identiteettien kanssa imago ja hankkeen toiminta polkevat saaristoidentiteeteissä tärkeää itsemääräämisoikeutta ja siten ne tulevat tahtomattaan myyneeksi saaristoa sen symbolisten rajojen sisäpuolelta abstraktilla tasolla. Näitä asioita ei tosin keskusteluissa osattu tuoda selkeäsanaisesti esille, kun Skärgårdssmak-hanketta kritisoitiin. Tämä taas nähdäkseni johtuu siitä, että hankemaailmassa ei ole tiedostettu sitä, että sillä on todellista ja käytännöllistä merkitystä, miten hankkeet sopivat yhteen paikallisten arkielämän todellisuudessa elävien identiteettien ja niille oleellisten symbolien kanssa, eikä sitä, mitkä symboliset piirteet näille identiteeteille ovat oleellisia.

Volter Kilpi -kirjallisuusviikko ja Muinaistulien yö ovat myös osittain saariston ulkopuolisille matkailijoille tehtyjä ja markkinoituja tapahtumia. Tavoitteena niissä on kuitenkin koko ajan ollut myös saada paikalliset ihmiset valikoimatta ja runsain joukoin toimintaan mukaan tapahtumien yleisöksi ja järjestäjiksi, mikä on osittain onnistunutkin. Kummastakaan tapahtumasta ei ole luotu Skärgårdssmakin kaltaista vahvasti pelkistettyä tavaramerkkiä. Muinaistulien yö on tapahtumien sikermänä hyvin kirjava ja noudattelee niitä muotoja, joita kullakin sen yksittäisen osatapahtuman järjestäjällä on tavoitteinaan. Yhdistävä tekijä on muinaistulien idea, joka viittaa saariston historiaan, mutta on hyvin väljä nykysaariston määrittelyissään niin tapahtuman imagon kuin sen toiminnankin tasolla. Volter Kilpi -kirjallisuusviikkojen tavoitteena on tuottaa Kustaville mainetta kirjallisuuden avulla. Tämä saaristokuva ei ole yleisempien arjessa elävien saaristoidentiteettien mukainen, niihin ei kaunokirjallisia elementtejä monestikaan kuulu. Parissa haastattelussa saaristoalueelta esille tuotuihin kielellisiin identifioitumisiin kirjallisuus ja musiikki kuitenkin sisältyivät. Mutta Volter Kilpi on kustavilaissyntyinen ja kuvaa kirjallisuudessaan saariston entisajan elämää, joten sillä ulottuvuudella hankkeen luoma kuva on hyvin so-

pusoinnussa saaristoidentiteettien entisajan saaristoelämää ja oman paikkakunnan historiaa arvostavien piirteiden kanssa. Kumpikin hanke on kulttuuritoimintana pyrkinyt olemaan aktiivisesti tietoinen paikalliselle arkisellekin kulttuurille ja toiminnalle ominaisista piirteistä. Siten ne yleisesti ottaen eivät ole tulleet tuottaneeksi sellaisia kuvia paikallisesta kulttuurista, joita hankkeessa ei ole tavoiteltu ja jotka olisivat selkeästi ristiriidassa paikallisten identiteettien piirteiden kanssa.

Kaiken kaikkiaan hankkeiden tuottama toiminta asettuu jännitteeseen arkielämän mikrotason kulttuuristen prosessien kanssa. Toisissa hankkeissa se tapahtuu tietoisesti ja tiedostaen saaristoidentiteeteille oleellisia hankkeen vaikutuspiirissä olevia piirteitä. Silloin tavoitteena on kehittää sellaisia saariston kulttuurin piirrettä, jotka ovat saaristoidentiteettien osia, mutta jotka hankkeen toteuttajien mukaan kaipaavat muutosta teollisen ja informaatioajan murrosten tuomien olosuhteiden muutosten takia. Näissä hankkeissa oli osittain kyse koulutustason nostamisesta, yhteistyöverkostojen luomisesta ja elinkeinoelämän edellytysten parantamisesta. Osittain niissä operoitiin saaristokulttuurin eri elementeillä. Niistä suurin osa toimi sopusoinnussa arkisten identiteettien kanssa ja kykeni tuomaan niihin uusia elementtejä. Joissakin yhteyksissä hankkeiden luoma imago oli ristiriidassa paikallisten saaristoidentiteettien kanssa. Silloin ne torjuttiin tai niihin kohdistui välillä ankaraakin kritiikkiä. Tässä kritiikissä ei tuotu sanoiksi identiteettien merkityksellä elävää ristiriitaa, vaan hankkeiden vastustusta perusteltiin muilla, hankemaailman toiminnoissa helpommin hyväksytyillä perusteilla.

Kulttuurisesti kilpailevat identiteetit aluekehitystyössä

Kieliraja tuli toista kieltä torjuvana esille erityisesti kahden hankkeen yhteydessä. Kummassakin oli kyse ainakin osittain saaristokulttuuria käsittelevästä toiminnasta. Toinen oli saariston museohanke, joka toteutui kahtena eri hankkeena kielirajan mukaisesti erotettuna. Toinen oli suomenkielisessä saaristossa toteutetun ja sitä esittelevän Saaristotietopankki Loiston kääntäminen Åbo Akademiassa luotuun ja ylläpidettyyn Loggen-sivustoon Internetissä.

Museoissa kummallakin puolella kielirajaa esitellään saaristoidentiteettien kanssa hyvin yhteen sopivaa entisajan saaristoelämää. Museotoimintaan oli hankkeissa helppo saada ihmisiä mukaan. Muistakin hankkeista kerrottujen kokemusten perusteella työ entisajan saaristoelämän parissa houkuttelee ihmisiä osallistumaan. Museohankkeiden toiminta suuntautui niiden keskeisten tavoitteiden mukaisesti ensinnä kunkin paikkakunnan museoiden työn ohjaamiseen kummankin hankkeen puitteissa ja toiseksi kahden eri hankkeen yhteistyönä museoiden markkinointiin. Pääosin paikallistasolla ne toimivat omina erillisinä hankkeinaan. Yksi yhteinen kiertonäyttely hankkeissa toteutettiin. Jonkin verran niissä saatettiin koko kaksikielisen saariston museoissa toimivia harrastajia yhteen kokouk-

sisä ja tutustumiskäynneillä alueen museoihin. Vuonna 2000 julkaistussa *Saariston museot* -esitteessä alueen museot ja historialliset nähtävyydet on koottu yhteen vihkoseen koko kielirajan ylittävältä alueelta ja vuonna 1999 julkaistiin yhteinen kaksikielinen saariston merenkulun historiaa käsittelevä kirja.

Hankkeiden erillisyyttä haluttiin ruotsinkielisellä alueella. Siellä sitä perusteltiin sillä, että koko kaksikielisen saariston hallinta olisi liian hankalaa eikä tuottaisi mitään hyötyä paikallisille museoille. Epäiltiin myös, ettei sitä vetämään löytyisi henkilöä, joka riittävästi osaisi molempia kieliä. Toteutunutta yhteistyötä pidettiin kuitenkin yllättävän onnistuneena, erityisesti koska sen avulla kustannuksissa säästettiin ja pystyttiin siten esimerkiksi julkaisemaan suhteellisen paljon.

Museohankkeet voi rinnastaa toiseen aineistossani vahvasti esille nousevaan hankkeeseen. Saariston Rengastie toteutettiin laajalla kaksikielisellä alueella ja yhteistyössä siellä toimivien pienten yrittäjien kanssa. Missään haastattelussa ei kerrottu mahdottomuudesta hallita sen yhteistyötä kielirajan ylittävällä alueella. Myös Åbolands kulturrådetilla on ollut kielirajan ylittävää kulttuurialan yhteistyötä suomenkielisen saaristoalueen eri hankkeiden kanssa ilman, että sitä on ollut mahdotonta hallita.

Saaristotietopankki Loiston kääntäminen ruotsiksi Loggen-sivustoille kariutui pääasiassa siksi, että sitä varten Loggenin ylläpitäjät olisivat halunneet etsiä uusia, ruotsinkielisen saariston elämästä ja kulttuurista kertovia esimerkkejä Loistossa suomenkielistä aluetta esittelevien tilalle. Tämä oli liian työlästä käytettävissä oleviin resursseihin nähden. Se ei kuitenkaan ollut alkuperäisen käännöstyön tarkoitus. Myös Loiston Loggeniin siirtämisen teknisistä hankaluuksista kerrottiin.

Tulkintani mukaan näissä kummassakin tapauksessa taustalla vaikuttaa sellaisia kulttuurisia syitä, joita ei niistä kertovissa haastatteluissa eikä niiden kielirajan ylittävissä yhteistyössä ole tuotu sanallisessa muodossa esille. Kieliraja näkyy keskeisenä saariston organisaatioiden toiminnassa, kuten olen aiemmin todennut. Sitä määrittää pitkälti teollisen ajan murroksessa, kansallisuusaatteen siivittämänä luotu Svensksfinland, saaristo suomenruotsalaisuuden symbolina ja Turunmaa niiden molempien ilmentäjänä. Saaristoa ei joidenkin ruotsinkielisten organisaatioiden toiminnassa välitasolla symbolisessa mielessä ole olemassa suomenkielisenä. Näin on, vaikka arkisen elämän toiminnallisella ja myös yllä esitettyyn tapaan arkisen saaristoon identifioitumisen tasoilla se on ja elää samanlaisin muodoin kummallakin puolella kielirajaa. Turunmaan alueen museot ja Loggen ruotsinkieliselle alueelle painottuneina kertoivat symbolista tarinaa ruotsinkielisestä saaristosta. Siihen ei sopinut sellainen yhteistyö, joka toisi suomenkielisen saariston aivan samankaltaisena tarinana esille ja symboliksi ruotsinkielisen rinnalle. Mutta kuten politiikan puolelta haastatteluista kävi ilmi, yksipuolinen kieliryhmän etujen ajaminen ei julkituotuna ole sopivaa. Sitä tehdään saaristopolitiikan keinoin. Samalla tavalla kulttuurisessa yhteistyössä kieliryhmän etujen ajaminen ja toisen kielen torjuminen eivät ole kulttuurisesti sopivia toimia. Niitä kuitenkin toteutetaan työskentelemällä symbolisesti tärkeän ruotsin-

kielisen saariston esille tuomiseksi ja jättämällä suomenkieliset alueet saariston julkikuvasta pois. Museohankkeiden yhteistyössä tehtiin kyllä yhteinen, koko aluetta esittelevä esite ja julkaisu, joka kertoo molempien alueiden laivanvarustus- ja merenkulkuhistoriasta. Kuitenkin esimerkiksi Turunmaalla keskeisen Sagalundin museon laajassa kansallisessa ja kansainvälisessä yhteistyöverkostossa ei näkynyt yhteistyökumppaneita Varsinais-Suomen saariston suomenkieliseltä alueelta. Niin ei myöskään ollut sen toteuttaman Eugenia-hankkeen kontaktiverkostossa.

Näissä yhteyksissä entisajan saaristokulttuuri tulee symboliseksi Svenskfinlandiin kuuluvan saariston osaksi välitason organisaatioiden toiminnassa. Kyse on saariston symbolisesta määrittelyvallasta ja siitä miten mikäkin organisaatio sitä toteuttaa. Osa suomenruotsalaista identiteettiä ylläpitävistä organisaatiosta kytki identiteetin Turunmaan alueeseen ja saaristoon. Osa toimi Åbolands kulturrådetin tapaan yli kielirajan ja kytki kielellisen identiteetin sekä yhteistoimintaan kieliryhmän sisällä, että yhteistyöhön kielirajan yli.

Määrittelyvalta näkyy kahdella tavalla. Toisaalta siinä on merkitystä sillä, millä alueella on oikeus esiintyä symbolisesti saaristona. Sillä tasolla suomenkielinen saaristo häviää helposti näkyvistä. Tämä tapahtuu kertomalla symbolisia tarinoita ruotsinkielisestä saaristosta erilaisin keinoin. Lisäksi se ilmenee hiljaisena tietona toiseudessa yhteistoiminnan muodoissa, jotka rajautuvat kielen mukaan. Toisaalta määrittelyvallassa on kyse siitä, minkälaisia kulttuurisia piirteitä saaristosta kertovaan kuvaan voi ottaa. Esimerkiksi Loggenin sivustoille ei haluttu esimerkkejä suomenkielisen saariston arkisesta elämästä. Tämä hiljainen mittely saariston kielellisestä määrittelyvallasta on keskeisesti välitasolla tapahtuvaa toimintaa. Mikrotason saaristoidentiteettien määrittymisessä se näkyi hyvin ohuena juonteena. Saariston symbolinen määrittelyvalta tukeutuu myös makrotasolla tehtyihin määrittelyihin. Kiinnostavaa tässä yhteydessä on se, kuten luvussa 8 totesin, että esimerkiksi Svenska Finlands folkting on uusimmassa Svenskfinlandin symbolisia kulmakiviä esittelevässä vihkosessa *Svensket i Finland* irrottautunut kielellisen identiteetin alueellisesta ankkuroimisesta ja kytkenyt sen suomenruotsalaisten verkostoihin sen sijaan. Lisäksi Euroopan pienten saarten verkostossa varsinais-suomalainen ulkosaaristo toimii aktiivisesti yhdessä kielirajan yli.

Välitasolla aluesidonnainen työskentely näkyy Varsinais-Suomen saaristossa kuitenkin selkeänä, vaikkakin usein hiljaiseksi tiedoksi tavanomaistuunena tai tavanomaistettuna, saariston kulttuurisissa määrittelyissä. Tällaisessa muodossa se toimii hyvin vahvoina symboleina. Hiljaiseksi tiedoksi tavanomaistuneessa muodossa eläviin symboleihin on vaikea puuttua, koska niitä ei antroposemiosisken prosessissa tuoteta selkeästi verbaalisti ilmaistuna tietona esille niiden arvioinnin, käsittelyn ja muokkaamisen perustaksi. Hiljaisena tietona ne myös ajoittain välittyvät välitason toiminnassa ihmisiltä toisille tulematta ollenkaan sisällöltään tietoisiksi, saati arvioituiksi. Lisäksi tällaiset kulttuuriset, symboliset merkitykset eivät helposti päädy välitason hallinnon ja organisaatioiden toiminnassa ilmaistuiksi, konkreettisiksi ja päteviksi perusteiksi, joiden annetaan toimintaa ohjata. Ne ovat läsnä pelkästään toiminnallisissa käytännöissä.

VII OSA
Saaristoidentiteetit ja kulttuurin semioottinen
kokonaisuus

19. Saaristokulttuuri antroposemiosisin globaalissa prosessissa

”Turun tuomiorovastikin, kun piispankeräjillä käveli pienempien pappien kanssa kirkon keskikäytävää, ja sattui kysäsemään minulta, joka seisoin penkin korvassa oven suussa, kysäsemään näinikään: tietääkö ukko sanoa, mikä on kolmiykseys? että tuomiorovastikin, sanon, pöllähytti silmänsä selkoselälleen, kun minä selkeästi ja tarkasti ja paremmin kuin Athanasius vastasin: Kuutio!”

Volter Kilpi, ”Kaaskerin Lundström”. Teoksessa *Pitäjän pienimpiä. Saaristoväkeä arkisillaan*, 1934, 319.

Eurooppalaiset ja globaalit murrokset Varsinais-Suomen saaristossa

Varsinais-Suomen saariston nykyisellä kulttuurisella määrittymisellä on pitkät juuret. 1200-luvulle ajoittuvassa keskiajan murroksessa saaristo asettuu entistä tiiviimmin eurooppalaiseen vuorovaikutuskenttään. Tämä murros toi sinne ruotsinkielistä väestöä lännestä ja vakiinnutti sinne, kuten muuallekin läntiseen Suomeen katolisen kirkon ja Ruotsin kruunun hallinnon. Niiden vaikutuksesta kulttuuriset kontaktit laajenivat ja tihenivät huomattavasti entisestä, informaation määrä lisääntyi ja paikallinen elämä koki entiseen nähden monia muutoksia. Pitkälti samoilla saaristoseuduilla asuu edelleen ruotsinkielistä väestöä ja toisaalla saaristossa vastaavasti taas vanhastaan suomenkielistä väestöä. Asutus jakautuu nykyisin lukuisille saarille kirkonkyläsaarien ja niiden usein keskiaikaisten kirkkojen ympärille. Saariston kieliraja on pysynyt hyvin vakaasti paikoillaan. Alueen eteläosassa on nykyisin kahdeksan enemmistön kieleltään ruotsinkielistä kuntaa tai kaupunkia. Pohjoisosissa mantereen tuntumassa ja luoteessa on suomenkielisiä kuntia yhteensä yhdeksän kappaletta. Idässä on lisäksi yksi suomenkielinen kunta, Särkisalo, jossa on suhteellisen suuri ruotsinkielinen vähemmistö. Ainoastaan alueen luoteisosissa Kustavin Kaurissalon ja Vartsalan saaret sekä idässä Särkisalon alueet ovat suomenkielistyneet 1600-luvulta lähtien. Muut ruotsinkieliset seudut ovat jonkin verran suomenkielistyneet 1900-luvulla, mutta niissä kaikissa enemmistön kielenä on tälläkin hetkellä ruotsi.

1500-luvulta 1700-luvun alkuun ajoittuvassa uuden ajan murroksessa ihmiset kokivat seuraavan merkittävän informaation lisäyksen. Kirkko uudistui uskonpuhdistuksen myötä. Koulutusjärjestelmät ja kirjapainotaito kehittyivät. Lukutaito vankistui kansan keskuudessa. Kontaktit, tiedon kulku ja ihmisten kulkemisen mahdollisuudet lisääntyivät. Saaristo oli keskeistä aluetta, koska meriteillä oli sinä aikana merkittävä osuus tiedon, tavaran ja ihmisten kulkemisessa. 1600-luvulta lähtien valtiovalta kehitti ja sijoitti saaris-

toon kommunikaatiota helpottamaan luotsilaitoksen, majakoita sekä saariston halki kulkevan Turun ja Tukholman välisen postireitin.

1800-luvun lopulla alkoi uusi kontakteja, ihmisten liikkumista sekä tiedon kulkua ja määrää merkittävästi lisännyt ja muuttanut vaihe, teollinen murros. Se näkyy saaristossa vähittäisenä pyynnin ja maatalouden vähenemisenä sekä väestön poismuuttona. Alueella on jonkin verran osin 1600-luvulta lähtien kehitettyä teollisuutta, mutta siitä huolimatta esihistorialliselta ajalta periytyvät primäärielinkeinot säilyttivät siellä suhteellisen tärkeän aseman teollistuvanakin aikana. 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa saaristossa vahva kalastus menestyi hyvin, mutta joutui vaikeuksiin muun muassa Venäjän markkinoiden sulkeuduttua Suomen itsenäistyttyä. Kulkuyhteyksien kannalta saaristo muuttui 1900-luvun kuluessa vähitellen entisestä keskeisten merenkulun ja meriteiden hallitsijasta uusien kehittyvien maakulkuyhteyksien kannalta periferiaksi.

Saman murroksen aikana kansallisuusaatteen siivin suomalaisen kansallisvaltion rakentamisen ohessa luotu Svenskfinland ja siihen liittyvä toiminta nostivat suomalaisen saariston ja Turunmaan sen osana uuden suomenruotsalaisuuden idean symboleiksi. Ruotsalainen kansanpuolue otti Suomessa huolekseen saariston osalta teollisen ajan maaseudulle tuomat väestön vähenemisen, elinkeinorakenteen rapautumisen ja elinolosuhteiden heikkenemisen ongelmat. 1900-luvun alkupuoliskon kielikiistat suomen ja ruotsin kielten välillä vaikeuttivat tätä työtä, mutta niiden liennyttyä toisen maailmansodan jälkeen saaristopolitiikan harjoittaminen kävi helpommaksi. 1960-luvulla siihen otettiin mukaan myös suomenkielinen sisämaan järvialueiden saaristo, mikä nosti saaristopolitiikan painoarvoa valtakunnan tasolla. Siitä huolimatta saariston ja saaristopolitiikan merkitys suomenruotsalaisten keskuudessa on edelleen vahva.

Parhaillaan elämme murroksessa, jonka katsotaan informaatiovirtojen ja kontaktien määrän voimakkaan lisääntymisen kautta johtavan verkostoyhteiskuntaan. Sille pidetään ominaisena yksilöllisten ja heterogeenisten kulttuuristen piirteiden korostumista, talouden ja yhteiskunnan dematerialisoitumista, kulttuuristen symbolien ja tarinoiden määrän ja merkityksen vahvistumista sekä paikallisista globaaleihin kontakteihin tihentyviä verkostoja. Saaristossa paikallisten erityispiirteiden ja niihin liittyen matkailun merkityksen odotetaan kasvavan kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Saaristosta löytyy kummaltakin kielialueelta otollista eksoottista mennyttä symboleiksi, joita halutaan tuotteistaa esimerkiksi matkailumarkkinoille. Saaristossa asuvien ihmisten toimissa ja muistissa, ja osin myös alueen elinkeinorakenteessa, on säilynyt riittävästi piirteitä monet kulttuuriset murrokset kestäneistä primäärielinkeinoista ja alueella harjoitetusta merenkulusta sekä niihin liittyvästä elämäntavasta.

Myös Euroopan unioni ohjaa käyttämään alueiden kehittämisessä paikallista kulttuurista omintakeisuutta, jotta siitä saataisiin kasvavaa hyvinvointia, elinvoimaa ja taloudellista tuottoa muun muassa tälle nykymurroksessa elävälle seudulle. Euroopan unioniin integroidut suomalaisen aluekehitystyön rakenteet antavat entistä enemmän valtaa alueilla

toimiville aluekehityksen organisaatioille. Samalla se asettaa nämä organisaatiot ja niiden edustamat alueet keskinäiseen kilpailuun jakamastaan aluekehityksen merkittävästä taloudellisesta tuesta. Globaalin talouden ohjaamana alueet asettuvat keskinäiseen kilpailuun myös uusia asukkaita, yritystoimintaa – muun muassa matkailuyrityksiä – ja yritysten asiakaskuntaa houkutellessaan. Tässä koko prosessissa kulttuurinen omintakeisuus asetetaan kehitystyön ja kilpailun välineeksi. Tutkimukseni käynnisti tähän tilanteeseen liittyvä kysymys siitä, miksi saaristoalueella keskustelu suomen ja ruotsin kielistä virisi vilkkaaksi aluekehitystyötä tekevien keskuudessa Suomen liittyttyä Euroopan unioniin.

Mitä on kulttuuri?

Euroopan unionin kulttuuripolitiikka liittyy sen aluepolitiikkaan. Mitä siis on kulttuuri kaikkiaan ihmiselämässä ja mitä on se kulttuuri, jota esimerkiksi saariston aluepolitiikassa kehittämässä käytetään hyödyksi? Tässä työssä antropologisen kulttuurin teorian antaman perustan ja Charles S. Peircen semiotiikan avulla kehittämäni kulttuuriteorian peruslähtökohtana ovat yksittäiset ihmiset. He havainnoivat ympäristöään, tulkitsevat sitä ja toimivat siinä merkkien avulla kukin omalla tavallaan. Sen he tekevät jatkuvassa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten ja ympäristönsä kanssa. Jokainen merkki muodostaa kolmikantaisen yhteyden ihmisten mielen sisäisen merkin ulottuvuuden, interpretantin, ja mielen ulkoisten ulottuvuuksien välille. Mielen ulkoiset ulottuvuudet ovat merkin materiaalin ilmentymä eli representantti ja sen ilmaisema merkin kohde. Itsekseen mielessään miettiessään jotakin asiaa nämä merkkien mielen ulkoiset ulottuvuudet, representantti ja kohde, ovat kuitenkin yhdellä ihmisellä mielen sisäisesti itselle ilmaistuja. Joka tapauksessa ne ovat aina analysoitavissa toisistaan erillisiksi ja muodostavat yhdessä merkin kokonaisuuden.

Merkit voivat olla tietoisia symboleja ja siten Peircen termin kolmannuudessa ilmaistuja. Mutta ne voivat olla myös tavanomaistuneita tai vielä tiedostamattoman vaikutelman asteella, jolloin ne ovat vastaavasti ensiydessä tai toiseudessa ja ilmenevät vuorovaikutusprosesseissa hiljaisena tietona. Joka tapauksessa merkin jokainen osa vaikuttaa aina sen molempiin toisiin osiin. Silloin sekä merkin mielen ulkoiset ulottuvuudet vaikuttavat mielen sisäisiin puoliin että päinvastoin. Siis ihmisten aineellinen ja aineeton ympäristö vaikuttaa heidän ymmärrykseensä tästä ympäristöstä ja heidän ymmärryksensä ja sen ohjaama toiminta vaikuttavat heidän aineelliseen ja aineettomaan ympäristöönsä. Vuorovaikutusprosessissa merkit liittyvät toisiinsa merkkien ketjuiksi ja muodostavat semiosiksen prosessin. Kun on kyse ihmisistä ja heidän vuorovaikutuksestaan ympäristönsä kanssa, kyse on antroposemiosiksesta. Semiosiksen ja myös antroposemiosiksen prosessissa yhtä merkkiä seuraava toinen merkki ei ole koskaan aivan täsmälleen samanlainen kuin edeltäjänsä. Jokaisessa merkityksenannossa merkin kokonaisuus saa enemmän tai vä-

hemmän sen kirvoittamasta merkistä poikkeavan, mutta aina kuitenkin siihen liittyvän sisällön.

Tästä muodostuu kulttuurin ensimmäinen olemassaolon tapa. Se on globaali, jatkuvasti synkronisesti varioiva ja diakronisesti muuntuva merkkien ajassa etenevä verkosto, antroposemiosiksen prosessi. Sen perustavat ominaisuudet ovat toisaalta muutos ja variaatio, toisaalta jatkuvuus. Sen osana ovat sekä aineelliset että aineettomat ja sekä mielen sisäiset että mielen ulkoiset kulttuuriset piirteet. Ne välittyvät ihmisiltä toisille ja ihmisten ja heidän fyysisen ympäristönsä välillä jatkuvasti antroposemiosiksen prosessissa. Tämä välittyminen tapahtuu osittain tavanomaistuneena hiljaisena tietona, osittain tietoisina symboleina. Merkkien verkostosta ei löydy yhtään sellaista osaa, jonka kaikki siihen kuuluvat ihmiset tuntisivat ja jota he toteuttaisivat täysin samanlaisena kokonaisuutena. Kukaan yksilö ei voi kuitenkaan olla siitä irrallisena. Arkinen elämä Fredrik Barthin analyttisen mallin mukaisella mikrotasolla yksittäisten ihmisten keskuudessa jäsentyy tämän verkostomaisen prosessin tapaan.

Globaaliin antroposemiosiksen prosessiin syntyy samankaltaisuuden tihentymiä sellaisiin kohtiin, joissa jotkin ihmiset ovat suhteellisesti enemmän tekemisissä toistensa kanssa, kuin muiden ihmisten kanssa. Tällaiset samankaltaisuuden tihentymät varioivat ja muuntuvat jatkuvasti. Niiden rajoja ei pysty selkeästi määrittämään ajassa, paikassa eikä sosiaalisesti. Globaalin vuorovaikutuksen tihentyessä globalisaation myötä, ne sisältävät kaikkialla yhä enemmän sekä paikallisia että globaaleja piirteitä. Kuitenkin ne muodostavat globaaliin kulttuurin prosessiin suhteellisen yhtenäisiä ja jossain määrin muista erillisiä kulttuureja. Jokainen ihminen voi elämänsä varrella kuulua niistä useaan sekä ajassa kulttuurista toiseen siirtyen että kuulumalla yhtäaikaisesti moneen samankaltaisuuden tihentymään, jotka aktualisoituvat antroposemiosiksen prosessissa vaihtelevasti.

Tästä muodostuu kulttuurin toinen olemassaolon tapa. Tällaiset samankaltaisuuden tihentymät ovat olemassa, vaikka niiden piiriin kuuluvat eivät olisi niistä tietoisia. Käytännössä kuitenkin jonkin asteinen tietoisuus samankaltaisuuden tihentymän olemassaolosta on yleensä olemassa. Tämä tihentymä sisältää runsaasti ensiydessä ja toiseudessa olevaa, osin tiedostamatonta hiljaista tietoa aineellisesta ja aineettomasta ympäristöstä, sekä siihen pohjautuvaa toimintaa. Lisäksi siinä on runsaasti tietoista, kolmannuudessa olevaa symbolista tietoa tästä ympäristöstä. Samankaltaisuuden tihentymä auttaa jäsentämään arkista elämää ja tuo siihen toisaalta tuttua tavanomaisuutta, toisaalta mahdollisuuden tietoiseen symboliseen variointiin, muunteluun ja leikittelyyn.

Kulttuurin kolmas olemassaolon tapa on tietoisuus omasta kulttuurisesta erityisyydestä. Se ilmenee tästä erityisyydestä kertovina, kolmannuudessa ilmaistuina symboleina ja tarinoina. Tällöin kulttuurit ovat olemassa selkeästi rajattuina omina kokonaisuuksinaan, jotka kytketään johonkin ihmisryhmään ja mahdollisesti myös sen asuttamaan alueeseen. Rajattua kulttuuria ilmaisevat symbolit ovat kuitenkin antroposemiosiksen prosessin osia samalla tavalla kuin kaikki muutkin merkit. Siten myös ne jatkuvasti muun-

tuvat ja varioivat, tavanomaistuvat ja tulevat taas tietoisiksi kulttuurin loppujen lopuksi globaalissa antroposemiosisksen vuorovaikutusprosessissa.

Kulttuuri muodostuu sen yllä esitettyjen kolmen olemassaolon tavan muodostamasta kokonaisuudesta. Ne kaikki ovat olemassa sosiokulttuurisessa vuorovaikutusprosessissa. Tässä prosessissa ihmiset asettavat erilaisille organisaatioille valtaa edustaa tiettyjä symbolisia kulttuureja. Organisaatiot edustavat tällöin jotakin ihmisjoukkoa, jonka nähdään rajautuvan omaksi kulttuurikseen. Nämä ihmisryhmät ja niihin liitetty ajatus omasta kulttuurista voivat olla suppeampia paikallisia tai laajemmilla alueilla toimivia. Niitä edustavat organisaatiot voivat olla kansalaisjärjestöjä tai edustaa esimerkiksi hallinnollista, kaupallista tai uskonnollista valtaa. Eri aikoina ja erilaisissa sosiaalisissa yhteyksissä kulloisiakin ihmisjoukkoja edustaneet organisaatiot ovat vaihdelleet samaten kuin niiden tapa kytkeytyä alueisiin.

Paikalliset organisaatiot toimivat Barthin analyttisen mallin mukaisella välitasolla. Ne tuottavat ja hyödyntävät ideologiansa mukaisen toiminta-alueensa kulttuurista kertovia symboleja. Tämä toiminta-alue voi olla jokin maantieteellinen alue, jokin toiminnallinen tai aatteellinen alue tai näiden yhdistelmä. Symbolien avulla organisaatiot pyrkivät tiivistämään toiminta-alueensa ihmisjoukon yhteenkuuluvuudentunnetta ja edistämään sen toimintaa organisaatioissa toivottuun suuntaan. Barthin analyttisen mallin mukaisella makrotasolla, eli nykytermin kansallisella ja kansainvälisellä tasolla, toimivat organisaatiot luovat välitasolle toimintaedellytykset ohjaamalla organisaatioita säädösten ja resurssien jaon avulla. Myös makrotasolla ohjataan käyttämään organisaatioiden toiminta-alueiden kulttuurista kertovia symboleja niiden toiminnan edistämiseksi.

Tähän tapaan toimivat keskiajan ja uuden ajan murroksissa kirkollinen ja valtiollinen valta oman organisaatorakenteensa ja omien symbolisten käytänteidensä mukaisesti niin välitasolla paikallisesti että makrotasolla kirkon ja kruunun organisaatioissa laajemmissa puitteissa luodessaan yhteisyyttä hallitsemilleen alueille. Näin toimivat niin ikään teollisen murroksen aikaan suomalaiskansallisen Suomen ja saariston kannalta oleellisen Svenskfinlandin muodostamiseen ja ylläpitoon asetetut organisaatiot sekä paikallisesti että kansallisesti. Tällöin alueen ja sen kansoittaman kansan ideat kytkettiin tiiviisti toisiinsa ajan monissa yhteyksissä laajasti kansainvälisellä tasolla välittyneen aatevirtauksen mukaisesti. Samaan tapaan toimivat myös nykyisessä informaatioajan murroksessa Euroopan unioni ja siihen integroidut kansalliset ja paikalliset organisaatiot halussaan kehittää ja vahvistaa eurooppalaisia alueita globalisaation pyörteissä. Nämä kaikki murrokset kertovat globaalissa antroposemiosisksen prosessissa niiden aikaan hyppäyksenomaisesti tiheytyneestä informaation välittymisestä ja sen myötä kasaantuneista yhtäaikaisista muutoksista. Varhempien murrosten aikaan vakiinnutettiin ihmisten käyttöön vahvoja symboleja, jotka kuljettavat antroposemiosisksen prosessissa edelleen niissä tiivistyneitä ja ilmenneitä keskeisiä arvoja.

Tämänhetkisessä globaalissa murroksessa yllä esitetystä kulttuurin olemassaolon ta-voista ensimmäisen, yksilöllisistä piirteistä koostuvan heterogeenisen ja muuntuvan pro-cessin, nähdään olevan vahvistumassa suhteessa muihin kulttuurin olomuotoihin. Samalla kuitenkin antroposemiosiksen globaalissa prosessissa merkkien aineettomien, tietoisien symbolisten ominaisuuksien nähdään vahvistuvan suhteessa merkkien aineellisiin ja toi-minnallisiin ulottuvuuksiin. Organisaatioiden valta tuottaa toiminta-alueelleen homoge-nisia, niitä kuvaavia symboleja heikkenee. Symbolien moninainen ja globaalisti näärityvä kirjo sen sijaan kasvaa ja niiden voima vahvistuu.

Murroskautta analysoivissa tieteellisissä teksteissä kulttuurin käsitettä ei kuitenkaan ole käsitteellistetty yksilöihin asti, vaan kulttuuri näyttyy niissä loppujen lopuksi ko-konaisuutena, johon yksilöt liittyvät maailmaa jäsentäen ja siinä toimien. Miten siis ar-kisten antroposemiosiksen yksilölähtöisten, mutta perimmältään globaalien prosessien nä-kyväksi tekeminen auttaa ymmärtämään nykyisessä globalisaation prosessissa tapahtuvia ilmiöitä?

Kulttuureihin identifioiduminen

Ihmiset kokevat kuuluvansa johonkin kulttuuriseen kokonaisuuteen tai mahdollisesti use-ampaan sellaiseen identifikaation prosessin kautta. Heidän omat identiteettinsä muodostuvat ja uusiutuvat antroposemiosiksen prosessissa jatkuvassa identifikaation neuvotte-lussa heidän ympäristönsä kanssa. Identiteetit ovat tässä prosessissa ensinnä itsenä ole-mista ja silloin lähinnä ensiyden tasolla ja muodostavat potentiaalisen perustan identifi-kaation neuvottelulle. Toiseksi identiteetit ovat olemassa hiljaisena tietona ja tavanomais-tuneina symboleina identifikaation vuorovaikutteisessa prosessissa kulttuurisessa saman-kaltaisuuden tihentymässä. Vuorovaikutuksessa ovat mukana kutakin ihmistä ympäröivä aineeton ja aineellinen ympäristö toisine ihmisineen ja heidän ympäristöönsä identifioidu-misen tapoineen. Tällöin identiteetit sisältävät tuttuuden ja yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä toiminnallista helppoutta identiteettien ja kulttuurien samankaltaisuuden tihenty-missä. Kolmanneksi identiteetit ovat tietoisuutta omasta symbolisesta erityisyydestä suh-teessa johonkin toisenlaiseksi koettuun. Symbolista erityisyyttä luo ja ylläpitää monesti jokin institutionalisoitunut valta.

Kokonaisuutena antroposemiosiksen prosessiin syntyy yksilöllisiä identiteettejä, jotka muodostavat kulttuurisen samankaltaisuuden tihentymänä jossain määrin yhteneviä, mutta jatkuvasti varioivia ja muuttuvia identiteettien joukkoja. Muutoksessa ovat sekä se ihmisjoukko, jota samankaltaiset identiteetit koskevat, että heidän identiteettiensä jos-sain määrin yhtenevät sisällöt. Yksilölliset identiteetit elävät suhteessa erilaisissa organisaatioissa toimivien ihmisten tietoisesti ja institutionaalisen vallan avulla luomiin ja ylläpitä-miin symboleihin, jotka kertovat rajallisina nähdystä, tietyistä kulttuureista. Nämä sym-

bolit loppujen lopuksi kuitenkin muuntuvat ja varioivat antroposemiosiksen prosessissa, vaikka organisaatioiden pyrkimyksenä on pitää niitä yhtenäisinä ja vakaina.

Laajoissa kulttuurisissa murroksissa valtaa käyttävissä organisaatioissa luodut vahvat symbolit muodostavat kiinnikkeitä ihmisten identifioitumiselle. Keskiajan murroksessa kirkko ja kruunu tuottivat tällaisia. Kirkonkylien kirkot ja uskonnolliset käytännöt ovat niistä uuden ajan murroksessa muokatussa muodossa näkyvissä nykykulttuurissamme edelleen, muun muassa saaristossa. Samaten teollisen murroksen aikana luodut kansallisuuksia ylläpitävät instituutiot loivat tällaisia voimakkaita identifikaation kiinnikkeitä. Saaristo ja Varsinais-Suomesta erityisesti Turunmaa Svensksfinlandin symboleina ovat esimerkkinä niistä.

Informaatioajan murroksessa Euroopan unioniin integroidussa aluekehitystyössä muun muassa Varsinais-Suomen saaristossa pyrkimyksenä on myös tuottaa symbolisia kiinnikkeitä identiteeteille, tässä yhteydessä alueellisten, rajallisten nähtyjen kulttuurien pohjalta. Tavoitteena on alueellisen yhteenkuuluvuuden, yhteistoiminnan ja taloudellisen aktiivisuuden vahvistaminen globaalissa kilpailussa Euroopan unionin alue- ja kulttuuripolitiikan mukaisesti. Tässä tehtävässä toimivat eri alueita edustavat aluekehitystyön organisaatiot. Saaristossa niitä on useita ja niiden toiminta-alueet menevät osittain päällekkäin.

Identifikaatioissa on aina ollut vastakkain antroposemiosiksen prosessin perustaltaan yksilöllisten identiteettien muuntuva ja varioiva voima suhteessa jonkin organisoidun vallan avulla keskitetyksi luotuihin symbolisiin, homogeenisuutta ja staattisuutta ylläpitäviin identifioitumisen kohteisiin. Nykyisessä informaatioajan murroksessa kuitenkin mahdollisuus keskitetyksi luotujen, homogeenisten identiteettien ylläpitoon heikkenee suhteessa voimistuvaan symboliseen variaatioon ja yksilöllisten piirteiden vahvistumiseen. Siten nykyisin on yhä vaikeampi muodostaa ja pitää yllä yhtenäisiä, organisaatioissa keskitetyksi tuotettuja kulttuurisia kokonaisuuksia identifioitumisen kohteiksi ja yhteistoiminnan perustoiksi. Identiteetit muuntuvat entistä tiiviimmin hyvin paikallisista yhteyksistä globaaleihin verkostoihin asti toisiinsa liittyvissä antroposemiosiksen vuorovaikutteisissa prosesseissa.

Tähän kokonaisuuteen liittyy työni käynnistänyt havainto voimistuneesta kielikeskustelusta Varsinais-Suomen saaristossa aluekehitystyötä tekevien ihmisten parissa Suomen liittyttyä Euroopan unioniin vuoden 1995 alusta. Työn kuluessa kysymys siitä, miten kieliryhmien väliset suhteet muuttuivat Euroopan unioniin integroiduttaessa laajentui ja kääntyi katsomaan asiaa toisesta näkökulmasta. Kysymykseksi tuli se, minkälaisille identiteeteille Euroopan unioniin integroitunut aluekehitystyö loi sijaa saaristossa, mikä sitoo ihmisiä arkisissa identifikaatioprosesseissa saaristoon ja mikä on näiden kahden identiteettien ja identifikaation ulottuvuuden välinen suhde toisiinsa. Suomen ja ruotsin kielet ovat tässä yhtenä ilmiönä mukana, mutta eivät ainoana. Käsittelen tätä sekä koko tutkimukseni että tässä kokoavassa loppuluvussa ensin saariston rajautumista tarkastelemalla, sitten saaristoon identifioitumisen sisällöllisten kulttuuristen piirteiden kannalta. Kummassakin

katson asiaa ensin arkisten identifikaatioprosessien näkökulmasta, sitten aluekehitystyön kannalta ja lopulta niiden keskinäisinä suhteina.

Arjen omaksi koettu saaristo

Lähtökohtaisesti rajasin tutkimusalueeni kattamaan kaikki saaristolain perusteella saaristokunniksi tai saaristo-osakunniksi määritellyt alueet Varsinais-Suomesta. Siten siihen kuuluu 18 kuntaa tai kaupunkia, jotka ovat joko kokonaan saaristossa tai joissa on saaristo-osia. Turun, Naantalın ja Kaarinan kaupunkien saaret eivät tähän alueeseen kuulu.

Varsinais-Suomen saaristossa arjen käytänteissä on olemassa lukuisia erilaisia tapoja hahmottaa ensinnäkin itse saaristo ja sen rajat ja toiseksi omaksi koettu saaristoalue. Laajimmillaankin saaristosta putoavat pois suuret, mantereen läheiset saaret, jotka kuuluvat mantereen kaupunkeihin tai pääosin mantereella sijaitseviin kuntiin. Saaristoon ei siis yleisesti arjessakaan lueta kuuluvaksi Naantalın, Turun ja Kaarinan kaupunkien, mutta ei myöskään Piikkiön ja Halikon kuntien saaria tai saarten osia. Varsinais-Suomen saaristosta katsoen oma saaristo laajimmillaan rajautuu lännessä Ahvenanmaahan, etelässä avomereen, idässä hiukan Uudenmaan saariston puolelle ulottuvalle alueelle ja luoteessa merialueella Uudenkaupungin kaupunkialueen tietämille. Varsinais-Suomen maakuntaan ja Uudenkaupungin alueeseen kuuluu saaria Uudenkaupungin kaupunkialueen pohjoispuolellakin, mutta ne ovat etelämpää katsottuna yleisesti vierasta saaristoa, missä ei juuri asioida. Ahvenanmaalle on kontakteja, mutta se katsotaan kuitenkin toiseksi saaristoksi omaan varsinaissuomalaiseen verrattuna.

Kukaan ei miellä omakseen tätä koko varsinaissuomalaista saaristoaluetta. Sen sisälle sijoittuu lukuisia erilaisia omiksi koettuja saaristoja. Kemiön saaren tuntumassa Kemiön saari ja sen lähiympäristö ovat monelle omaa ja tuttua aluetta. Läntisellä Turunmaalla Paraisten, Nauvon, Korppoon, Houskarin ja Iniön muodostama alue on taas siellä eläville tuttua. On kuitenkin myös niitä, joilla näiden molempien alueiden muodostama, enemmistön kieleltään ruotsinkielinen Turunmaa on omaksi ja tutuksi koettua saaristoa. Ja on niitä, joiden oma saaristo on näitä mainittuja alueita pienempi. Suomenkieliset saaristokunnat alueen luoteisosassa ovat vastaavasti monille siellä asuville omaa ja tuttua saaristoa suuremmalta tai pienemmältä alueelta omasta lähiympäristöstä lähtien. Sekä Kemiön saarta, läntistä Turunmaata että luoteessa sijaitsevaa suomenkielistä Uuteenkaupunkiin, Turkuun ja Turunmaahan rajautuvaa saaristoaluetta yhdistävät kutakin sisäisesti maanteiden luomat kulkuyhteydet. Jokaiselta alueelta on omat autoreittinsä mantereelle. Turunmaan ja suomenkielisen saariston välinen kieliraja näkyy toisilla omaksi koettua saaristoa rajaavana. Näin on kummallakin puolella kielirajaa. Mutta on myös lukuisia rajan tuntumassa eläviä saaristolaisia, joiden oma saaristo ylittää kielirajan sujuvasti sekä maantieteellisesti, että sosiaalisesti kieliryhmästä toiseen.

Kuva 17. Ostoksia kuljetetaan kaupasta veneeseen Iniön Norrbyssä. Valok. Katriina Siivonen 1999.

Saariston rajoja määrittää myös saarten luonne. Merellisyys on saariston vähimmäisvaatimus kaikkiaan. Siten sisämaan järviolueiden saaret eivät merellisestä näkökulmasta sovi helposti saariston osaksi. Joillekin tämä vaatimus riittää ja silloin saaristo ulottuu lähelle mannerta ja sulkee sisällensä myös hyvin suuria saaria, joille on siltayhteys. Maaseutumainen ympäristö on toinen saaristoon liitetty kriteeri. Merelliset kulkuyhteydet muodostavat kolmannen perusteen saariston määrittämiselle. Saaret mantereeseen kytkevät sillat tekevät joidenkin näkemysten mukaan saarista manteretta, vaikka tämä kytkös olisi usean saaren ja sillan ketjun muodostama. Tällöin todelliseen saaristoon kuuluvat vain sellaiset saaret, joille kuljetaan losseilla, yhteysaluksilla tai omilla veneillä. Saaristossa elävien käsitysten kokonaiskuvassa saaristo on siis sitä todellisemmin saaristoa, mitä tiukemmin sinne pääseminen on merellisten kulkuneuvojen varassa. Myös saaren laajuus tekee siitä mantereen luonteisen. Siten kaikki eivät hyväksy saaristoksi esimerkiksi Paraisia kaupunkina, joka sijaitsee laajoilla, mantereen läheisillä saarilla ja jonne pääsee mantereelta siltoja myöten. Tosin huomautetaan, että Paraisten alueellakin on todellisia saaria, joille ei siltoja pitkin pääse. Myös Kemiön saarta on monien vaikea mieltää saaristoksi, vaikka vesi sen joka puolelta ympäröikin. Jotkut laskevat muutkin suuret kirkonkylien saaret todellisen saariston ulkopuolelle varsinkin, jos niille pääsee siltaa myöten. Joskus myös lossin takana olevat kirkonkylien saaret nähdään oikeaan saaristoon kuulumattomiksi.

Itse saariin liittyvien määreiden lisäksi todellista saaristoa määrittävät myös niiden asukkaisiin liittyvät tekijät. Todellisessa saaristossa asutaan ympäri vuoden. Parhaimmillaan

asukkailla on siellä sukujuuret. Tiukimpien vaatimusten mukaan heillä on myös oltava hallussaan tietoja ja taitoja, jotka ovat kulkeneet saaristossa perintönä sukupolvilta toisille ja joiden avulla sen vaativassa ympäristössä selviää. Konkreettisesti muodossa tämä tuli esille tarinoina siitä, kuinka talvella merta ylittäessä on jäihin pudottu ja sieltä ylös päästy. Joskus tämä näkyi myös karuna vaatimuksena siitä, että jäistä on yksin selvittävä ylös, kun sinne on pudonnut.

Kaikkiaan tästä muodostuu jatkumo, jossa laajimmillaan saaristo kattaa lähes kaikki merialueen saaret kuljettiin niille miten hyvänsä tai olivat ne kuinka kaupunkimaisia tahansa. Tiukimmillaan todellista saaristoa ovat vain uloimman saariston saaret, joille kulkeminen on oman veneen varassa tai ehkä yhteysalus- tai lossimatkan takana ja jossa asuu ympärivuotisia saaristolaisia, joilla on siellä sukujuuret ja jotka kykenevät selviämään sen vaativassa ympäristössä ja pääsevät jäistä ylös sinne pudottuaan. Ulkosaaristo kaikkiaan näiden kriteerien mukaan on oikeampaa saaristoa kuin sisäsaaristo. Tämän jatkumon sille mahtuu lukuisia erilaisia saariston rajauksia. Ne voivat yhdelläkin henkilöllä vaihdella tilanteen mukaan. Samaten ne tekevät kokonaisuudessa saaristossa elävien ihmisten ajatuksissa ja toimissa. Saariston rajautuminen on jatkuvassa pienessä liikkeessä jokaisessa tilanteessa, jossa siitä tulee puhe. Käsitykset ovat muutoksessa koko ajan, mutta erityisesti esimerkiksi siltojen rakentamiset tai lossilinjojen avaamiset tuovat tullessaan muutoksia myös todellisena pidetyn saariston määrittymiseen.

Pääasiassa oma saaristo hahmottui aineistossani käytänteiden tuomana tuttuutena alueille, joilla on tapana liikkua ja sen ulkopuolisten alueiden vierautena. Vastaavasti vieraina alueena saattoivat olla oman lähiympäristön ulkopuoliset alueet tai esimerkiksi toista kieltä enemmistön kieleltään edustavat saaristoseudut. Silloin oma alue ei määrity tietoisena symbolisena kolmannuudessa vaan toiseudessa tuttujen toiminnallisten käytänteiden kautta. Arjen määrittämissä nimettyinä alueina tai rajoina esiintyivät ainoastaan Kemiön saari, ulkosaaristo ja kieliraja. Ne siis ovat tietoisella tasolla arjessa eläviä omaa saaristoaluetta kuvaavia symboleja.

Kieliraja oli tällaisena symbolina joko omaa aluetta rajaava tekijä tai omaan alueeseen kuuluva ja sitä luonnehtiva ilmiö. Jälkimmäisessä tapauksessa oma saaristo on kaksikielinen ja raja on yksi sen omaksi koettu ominaispiirre. Suomen ja ruotsin kielet tulivat ainoastaan kahdessa haastattelussa esille symbolisesti toista kieltä torjovina tekijöinä arkisella mikrotasolla. Toisessa tapauksessa saaristo nähtiin niin vahvasti symbolisesti ruotsinkielisenä, että suomenkielinen saaristo hävisi käsitteellisesti näkymättömiin. Toisessa oli vahvana esillä vaatimus suomenkielisestä Suomesta myös saaristossa. Muutoin kieliraja symbolisessa mielessä oli arjen käytänteissä kunkin omaan saaristoon kuuluva piirre ja sisälsi tietoisuuden siitä, että ainakin jonkin verran toista kieltä on jonkun osattava, jotta kanssakäyminen olisi rajan yli mahdollista. Vähäiselläkin kielitaidolla tällöin pärjätään, mutta toisilla molempien kielten hallinta on sujuvaa. Sinänsä arjen toimet, elinkeinot ja elinolosuhteet kielirajan molemmin puolin ovat saaristossa hyvin yhteneviä.

Saariston rajautuminen organisaatioiden piirissä

Institutionaalisesti määritettynä saaristo on ollut symbolisella tasolla ruotsinkielinen 1900-luvun alkupuolelta lähtien, vaikka siellä on arkea eletty ruotsinkielisiin alueisiin verrattuna hyvin samanlaisissa oloissa ja samanlaisin muodoin myös suomeksi suomenkielissä saaristokunnissa. Saaristoa on määrittänyt Svensksfinlandin ja suomenruotsalaisuuden luominen, jonka yhdeksi symboliksi saaristo nousi. Turunmaa (Åboland) nimettiin omaksi alueekseen vuonna 1912 ja kattoi silloin nykyisen Turunmaan kahdeksan kunnan ja kaupungin lisäksi kaksikielisen Särkisalon ja Turun kaupungin ruotsinkielisen väestön. Suomenkielisen Suomen luomisessa saaristolla ei ollut sijaa, joten symbolisella tasolla se ei noussut siinä yhteydessä näkyviin.

1970-luvulla käynnistyi Varsinais-Suomen maakuntaliiton saaristotoiminta ja sinne perustettiin saaristotoimikunta. Siihen kuuluivat alusta lähtien saaristossa sijaitsevat kunnat, joiden kirkot ja kirkonkylät sijaitsevat saarilla. Muutamalla niistä on joitakin pienempiä alueita mantereella. Joukossa on enemmistöltään sekä suomen- että ruotsinkielisiä kuntia. Samoihin aikoihin lähti liikkeelle myös Pohjoismaisen ministerineuvoston saaristoyhteistyö. Varsinais-Suomesta yhteistyökumppanina oli muun muassa maakuntaliitto. Toiminta oli alkuun vahvasti ruotsinkielistä. Tämä oli luonnollistakin, koska yhteistyössä oli mukana saaristoalueita Ruotsista. Yhteistyöhön pyrittiin kuitenkin vähitellen saamaan suomenkielisiä saaristoalueita Varsinais-Suomesta paremmin mukaan, mutta menestys ei ollut erityisen hyvä.

Vuonna 1981 saaristolain myötä saaristo sai siihen pohjautuvan määrittelyn ja Varsinais-Suomessa maakuntaliitonkin toimissa saaristo laajeni useammalla saaristo-osia sisältävällä kunnalla. Näitä ei kuitenkaan otettu mukaan maakuntaliiton saaristotoimikuntaan. Sitä ei tehty edes siinä vaiheessa, kun liitto uudistettiin Varsinais-Suomen liitoksi Euroopan unioniin integroitumisen yhteydessä ja saaristotoimikunta muutettiin saaristolautakunnaksi. Lautakunnan toimialue on edelleen sama kuin 1970-luvulla perustetun saaristotoimikunnan alue oli. Vaikuttavana tekijänä tässä on kieli. Avointa kielipolitiikkaa ei haluttu harjoittaa, vaan ruotsinkielisen väestön asioita ajettiin kieliryhmälle symbolisestikin tärkeän saariston avulla. Silloin lautakuntaa ei haluttu laajentaa enempiä suomenkieliseen saaristoon. Kaikki saaristolain perusteella saaristoksi luettavat alueet, jotka eivät kuulu saaristolautakunnan piiriin, ovat suomenkielisiä.

Kielipolitiikan harjoittaminen saaristopolitiikan keinoin ei kuitenkaan ole kaikille avoimina, kolmannuudessa ilmaistuina symboleina esillä maakunnan aluepolitiikassa. Alekehitystyötä työkseen tekevästikin osalle se on kysymys, joka ihmetyttää tai siirtyy huomaamattomana ja kyseenalaistamattomana toimissa edelleen, mutta ei ole selkeänä tietona hallussa. Saaristo ruotsinkielisten symbolina politiikan teon välineenä on tavanomaistunut hallinnollisiin ja poliittisiin käytänteisiin hiljaiseksi ja sitkeästi itseään toista-

vaksi tiedoksi, joka ohjaa vahvasti alueen kehittäjiä toimia, mutta ei nouse tietoiseen keskusteluun. Tällaiset tavanomaistuneet symbolit ovat siten hyvin kestäviä.

Turunmaan alueella on vanhastaan runsaasti yhteistoimintaa. Sitä on luonut sekä hallinnon toimiin että harrastuspiireihin erityisesti Åbolands kulturråd. Sen luomat yhteistoinnin muodot tukevat Turunmaan sisäistä yhteisyyden tunnetta. Åbolands kulturråd on kuitenkin tehnyt myös yhteistyötä suomenkielisten saaristokuntien kanssa ja siten luonut yhteistyön käytänteitä kielirajan yli. Suomenkielisten saaristokuntien alueella ei ole ollut mitään niitä vastaavalla tavalla yhteen sitovia organisaatioita.

Kaikkiaan Euroopan unioniin liittyvässä Suomessa Varsinais-Suomen saaristo oli siis yhteistoiminnan rakenteiltaan vahvasti ruotsinkielinen. Suomenkielinen saaristo eli siellä omaa arkeaan, mutta ei ollut kokonaisuutena symbolisesti näkyvillä erityisesti minkäänlaisten organisaatioiden piirissä. Tarve saada kyseistä aluetta paremmin esille oli kuitenkin herännyt jo ennen Suomen EU-jäsenyyttä, ja sen myötä aukeni mahdollisuuksia toteuttaa tätä tarvetta. Sitä tehtiin sekä Euroopan unionin rahoittamissa hankkeissa että niitä ohjaavissa hankeorganisaatioissa.

Euroopan unionin alueellisen kehittämisen rakenteisiin integroitumisessa luotuja uusia aluekehitystyön organisaatioita saaristoalueella oli lukuisia. Seutukunnat luotiin tässä yhteydessä. Varsinais-Suomen saaristo jakautuu kaikkiaan neljään eri seutukuntaan. Niistä Turunmaa koostuu kaikista kahdeksasta enemmistön kieleltään ruotsinkielisestä kunnasta ja kaupungista, jotka kaikki sijaitsevat kokonaan saarilla. Vanhastaan olemassa olleesta Svenskfinlandin Turunmaasta putosi tässä yhteydessä pois Särkisalo ja Turun ruotsinkielinen väestö. Enemmistöltään suomenkieliset saaristokunnat jakautuvat kolmeen eri seutukuntaan, joihin kaikkiin kuuluu laajoja alueita myös mantereelta. Seutukuntien kautta saaristo siis hajosi moneksi. Yhtenäisen saariston toive oli erityisesti suomenkielisellä saaristoalueella olemassa. Toisaalta kuitenkin siellä eli epäily siitä, että suomenkielisen saariston edut eivät pääsisi esille yhtenäisessä kaksikielisessä saaristossa. Vastaavasti ruotsinkielisillä alueilla ei ollut erityistä tahtoa laajentaa omaa toimialuettaan kattamaan laajemmin suomenkielisiä alueita, vaan oman kieliryhmän yhteistoimia haluttiin ylläpitää. Tämä näkyy edelleen parhaillaan menossa olevassa kuntien yhdistymisen prosessissa, missä Kemiön saaren ja läntisen Turunmaan kunnat yhdistyvät kumpikin omiksi kunnikseen ja suomenkielisissä saaristokunnista Merimasku, Rymättylä ja Velkua liittyvät Naantalın kaupunkiin.

Alkuun kuitenkin Turunmaan seutukunnan kehittämiskeskukseksi asetettiin tehtäväksi ajaa saariston etuja koko kaksikielisellä saaristoalueella. Suomenkieliset saaristokunnat kuuluivat siis sekä tähän Saaristomeren kehittämiskeskukseen, että oman seutukuntansa kehittämiskeskukseen. Saaristokysymyksiä käsiteltiin Saaristomeren kehittämiskeskuksessa ja muu elinkeinotoiminnan kehittäminen tapahtui kunkin oman seutukunnan kehittämiskeskuksessa. 2000-luvulla Turunmaan seutukunta lähti mukaan valtakunnalliseen SEUTU-hankkeeseen ja perusti Turunmaan seutu ry:n. Tällöin seutukunnan organisaatioon sisällytetty yhteistyö suomenkielisen saaristoalueen kanssa jäi pois. Suomenkielisellä

alueella tähän reagoitiin perustamalla vuonna 2004 maakunnan suomenkielisten saaristo-alueiden epävirallinen yhteistyöryhmä, jonka tavoitteena on helpottaa koko kaksikielisen saaristoalueen kehittämistä yhteistyössä Turunmaan seutu ry:n kanssa.

Kielirajan ylittäviä organisaatioita Euroopan unioniin liittymisen yhteydessä perustettiin kaksi. Toinen on Interreg-organisaatio, jonka käynnisti Pohjoismaisen ministerineuvoston saaristoyhteistyö. Siinä ovat Varsinais-Suomesta mukana kaikki maakunnan saaristolain perusteella määritetyt saaristokunnat, jotka liittyvät Turusta Tukholmaan ulottuvaan laajaan pohjoismaiseen saaristoalueeseen. Toinen tällainen organisaatio on LEADER-yhdistys I samma båt – samassa veneessä rf., joka kattaa useita kuntia sekä Turunmaan että suomenkielisen saariston alueilta.

Aluekehitystyön organisaatioiden kentässä näkyy Euroopan unioniin liittymisen jälkeen herännyt tarve tuoda saariston kielirajaa esille niiden toiminnassa. Suomenkieliselle saaristolle tuli uudenlaisen aluekehitystyön myötä entistä suurempi into esiintyä saaristona myös symbolisessa mielessä, ei vain arjen käytänteissä. Saaristokulttuuria esille tuomalla oli mahdollisuus päästä osalliseksi entistä suuremmista Euroopan unionin ja kansallisten lähteiden jakamista aluekehitystyön rahoista. Samalla kuitenkin hallinnon ja politiikan käytänteiksi tavanomaistunutta saariston symbolista ruotsinkielistä luonnetta ja niihin pohjautuvia yhteistyön rakenteita oli hankala muuttaa. Tämä näkyi ajoittain esille pulpahtavina kiistoina eri kieliryhmien asemasta aluekehityksen toimissa. Toisaalta tämä näkyi myös siinä, että alkuaan ruotsinkielisten keskuudessa tuli tarve löytää suomenkieliselle saaristoalueelle oma nimi, joka kuvaa sitä kokonaisuutena ja Turunmaasta erillisenä. Tällaiseksi nimeksi tuli pohjoinen saaristo, joka rinnastuu itäiseen ja läntiseen Turunmaahan. Pohjoinen saaristo sisältää kuitenkin vain osan suomenkielisistä saaristokunnista. Turun länsipuolella sijaitsevat Piikkiön ja Halikon saaristo-osat eivät siihen kuulu. Samaten Särkisalo jää siitä ulkopuolelle.

Uudenlaisena yhteenliittymänä 2000-luvun saaristossa on eurooppalainen European Small Islands Federation. Siinä ovat mukana valtiot saaristoalueineen. Varsinais-Suomesta siinä kuitenkin aktiivisina näyttäytyvät nimenomaan ulkosaariston edustajat kielirajan yli.

Saaristojen rajat arjessa ja aluekehitystyössä

Mikrotasolla arjessa saaristo symbolisessa muodossa on sitä vahvemmin saaristoa, mitä ulompana se sijaitsee, mitä vaikeampi sinne on maakulkuneuvoin päästä ja mitä paremmin siellä vakituisesti asuvat ihmiset saariston luonnonoloissa tarvittavia taitoja hallitsevat. Vaikka tällä tavalla ulkosaaristo on joidenkin näkemyksissä ainoata symbolisesti todellista saaristoa, monet pitävät myös sisempänä autoreittien varrella sijaitsevia saaria aidosti saariston osina. Kaikkiaan erilaisten saaristojen määrittäminen on arjessa huomattavasti monimuotoisempaa ja kirjavampaa, kuin organisaatioiden piirissä. Kieliraja tulee

arjessa näkyviin pääosin symbolisena tietoisuutena omaksi koetun saariston kaksikielisyydestä, arjen hiljaisena tietona kaksikielisissä käytänteissä tai tottumattomuutena toimia itselle vieraalla kielialueella. Symbolisen saariston toista kieltä torjuvan kielirajan vetämisen tarvetta ei arkisissa yhteyksissä näy kuin yksittäistapauksissa.

Kieliraja oli sen sijaan merkityksellinen aluekehitystyön organisaatioiden piirissä välitasolla, missä siitä nousi keskustelua Euroopan unioniin integroitumisen jälkeen. Kyse on pohjimmitaan siitä, kenellä on oikeus esiintyä symbolisena saaristona välitason toimissa. Saaristo suomenruotsalaisuuden symbolina sai haastajakseen suomenkieliset saaristokunnat, joille uudessa tilanteessa tuli tarve nousta yhtä lailla symbolisesti tiedostetuksi saaristoksi. Globaalissa taloudellisessa kilpailussa ja Euroopan unionin alue- ja kulttuuripolitiikan ohjaamassa toiminnassa on oleellista nostaa omaa kulttuurista ominaislaatuaan esille. Sillä on mahdollista edistää alueen taloudellista toimintaa. Saaristossa sitä on nimenomaan alueen symbolinen saaristoluonne ja -kulttuuri, joihin ei enää haluta antaa ruotsinkielisille alueille yksinoikeutta. Tämä prosessi ei sujunut Euroopan unioniin liittymisen jälkeen kitkatta ja näkyi organisaatioiden kentässä kiistoina sekä kielirajan ja -alueiden osoittamisina. Siten kielikysymys ei ollut Euroopan unioniin integroitumisen yhteydessä saaristossa oleellinen arjen kulttuurissa mikrotasolla, vaan nimenomaan välitasolla organisaatioiden toimissa.

Mikrotasolla arjen toiminnan tasolla oman kielen ei yleensä koettu tulevan uhatuksi, jolloin sitä ei ollut tarvetta puolustakaan. Yhdessä yksittäisessä haastattelussa kerrotussa tilanteessa näin kuitenkin tapahtui. Tällöin suomenkielinen ihminen koki uhaksi sen, että kerrottuna ajankohtana kunnan edustaja halusi hänen kirjaavan lapsensa ruotsinkieliseksi, jotta kunnan yksikielinen ruotsinkielinen status säilyisi. Välitasolla taas kunnan edustaja koki uhaksi sen, että kunnan status yksikielisenä oli vaakalaudalla. Makrotasolla kielilaista tuleva tuki kunkin oikeuteen omaan kieleensä ei kuitenkaan oikeuta välitason yksikielisyysyden säilymistä tällaisessa tilanteessa. Se sijaan se antaa jokaiselle yksilölle oikeuden äidinkieleensä.

Ulkosaaristo tuli uutuutena näkyville organisaatioiden toiminnassa Europan Small Islands Federationin toiminnassa. Kiinnostavaa on, että siinä samalla myös kieliraja ylittyi. Tässä yhteydessä väli- ja makrotasot yhdistävässä toiminnassa arjen symbolinen ulkosaaristo näyttää vahvemmalta, kuin tähän asti organisaatioiden kentässä oleellinen saariston symbolinen ruotsinkielisyys ja vähittäin vahventunut saariston symbolinen suomenkielisyys.

Aistitusta ympäristöstä arkisiin kulttuurisiin jäsenyyksiin

Arkisessa kulttuurissa saaristossa elävät ihmiset sitoutuvat kaikkein voimakkaimmin omaksi kokemalleen saaristoalueelle sen luonnon kautta. Se on heidän identiteettinsä keskeisin sisällöllinen elementti. Meri ja saarten luonnonympäristö vuodenaikojen ja säätöjen mukai-

sine vaihteluineen ovat heille oleellisia. Niitä he kaipaavat muualla olleessaan. Lievimmillään tämä yhteys on aistinvaraista luonnon kokemista. Kaikki eivät myöskään liiku laajalti esimerkiksi merellä arkisissa askareissaan. Huviveneily ristiin rastiin saarilta toisille ja luonnossa rentoutuminen mielletään turistien ja kesämökkiläisten puuhaksi. Monesti ympäristö tavanomaistuu arjen käytänteissä huomaamattomaksi ja tulee ehkä näkyviin vasta pitemmän poisolon jälkeen. Kuitenkin saariston luonto on niin voimakas, että usealle saaristosyntyisellekin se on tietoisena symbolisena mielessä aina heidän merellä ja luonnossa töissään liikkessaan. Heistä jotkut kokevat olevansa yhtä saaristoluonnon kanssa. Silloin saaristoluonnon muodostama aineellinen ympäristö on konkreettisen elimellinen osa heidän saaristoidentiteettiään.

Joillekin ympäristön aistinvarainen kokeminen ei ole ehkä ollenkaan oleellista tai ainakaan ainoa ympäristöön kiinnittymisen muoto. Tässä yhteydessä keskeistä on saariston aineellisessa ympäristössä toimiminen. Saarilla elävät muokkaavat siellä maata, nostavat kalaa merestä tai kohentavat saarensa rantoja ja pihapiiriään. He kiinnittyvät sitä kautta ympäristöönsä työstämällä sitä ja elämällä sen antamissa puitteissa. Luonto koetaan välillä kovanakin vastuksena esimerkiksi myrskysäällä. Sen voimaa kunnioitetaan ja pelätään samalla kun sen kauneutta ja hurjuutta myös ihaillaan.

Saariston fyysinen ympäristö on siis saaristoidentiteettien osa niin ensiydessä aistinvaraisina, toiseudessa toiminnallisina kuin kolmannuudessa symbolisina merkkeinä saaristossa elävien mielissä. Vaikka toisinaan ympäristön symbolinen läsnäolo tavanomaistuu tiedostamattomaksi hiljaiseksi tiedoksi, se on kuitenkin niin vahva, että monilla se on jatkuvasti arjen käytänteissä tietoisena ja esillä kolmannuudessa olevina symboleina.

Saaret meren ympäröiminä ja siten rajallisina maa-aloina saavat arjessa symbolisen ja saaristoidentiteettiä rakentavan luonteen. Saarten rantojen rajoissa siellä asuvilla on oma vapaus toimia ja tehdä työtä omilla ehdoillaan oman saarensa ympäristössä ja määrittää siellä itse omaa olemassaolon tapaansa. Tämä toteutuu hyvin konkreettisesti symbolisesti vahvassa lossien, yhteysalusten ja omien veneiden varassa elävässä ulkosaaristossa, jossa asuvilla on mahdollisuus käytännössä valvoa saarelle tulevia ja sieltä poistuvia ulkopuolisia. Abstraktimmassa mielessä ja mahdollisesti myös lievempänä tämä sama pätee kuitenkin myös silloilla mantereeseen yhdistetyillä saarilla. Ulkopuolisille ei varsinkaan ulkosaariston saarilta helposti myydä maata tai suoda hyödynnettäväksi maan ja meren antimia, vaikka jokamiehenoikeudet ne heille sallisivatkin. Auktoriteetiksi saarilla hyväksytään luonto, joka asettaa toimille rajoja ja taidoille vaatimuksia. Saarten ulkopuolinen kirjaviisuus ja viranomaisten näkemykset eivät saa suurta arvoa, varsinkaan jolleivät ne ota huomioon näitä rajoja ja vaatimuksia. Jotkut saaristoon muualta muuttaneet näkevät tässä myös kielteisiä ulottuvuuksia. Heille oman saaren suomaa turvaa ei ole se, että siellä voi esimerkiksi poliisien häiritsemättä ajaa autoa päihtyneenä. Sen sijaan turvaa olisi se, että poliisin saisi paikalle tällaisissa tilanteissa. Se ei kuitenkaan aina helposti onnistu saarten symbolisten rajojen ylitse.

Saarten symbolisia rajoja piirretään myös ympäristön ja oman itsen ulkoasun avulla. Toisaalta ehostamattomalla pihapiirillä, kodilla ja vaatetuksella tehdään eroa kaupunkimaiseen olotilaan, jonne huolitellun ulkoasun katsotaan kuuluvan. Toisaalta omaa pihapiiriä ja kotia vaalitaan ja koristetaan huolella. Jälkimmäisessä tapauksessa oma lähiympäristö toivottaa muualta saapuvat tervetulleiksi saaren rantojen rajojen sisälle, jossa heistä pidetään vieraina yhtä hyvä huolta kuin tästä ympäristöstäkin. Saarille saapuneista huolehtiminen esimerkiksi runsaiden tarjoilujen avulla kuuluu tähän yhteyteen. Molemmissa tapauksissa kuitenkin ehostamattomuus tai ehostus ja runsaat tarjoilut ilmaisevat symbolisesti kolmannuudessa tai käytännöllisenä toimintana toiseudessa saaren rantojen symbolisia rajoja.

Joissakin yksittäisissä yhteyksissä saarten symbolisten rajojen sisällä oleellisina identiteetin ilmauksina pidetään myös arvoja, joista esille tuotiin ne, joita oma kotikirkko ja isänmaa edustavat. Joidenkin muualta muuttaneiden huomiota kiinnitti naisten suhteellisen epäitsenäinen ja perhekeskeinen asema. Saarten symbolisia rajoja ilmentävät käytänteet ja symbolit ovat toisinaan niin voimakkaita, että ne saavat aikaan ristiriitoja, joiden myötä muualta muuttaneet muuttavat sieltä jälleen pois. Toisaalta myöskään syntyperäisten saaristolaisien tavat nähdä ja identifioitua omalle kotialueelleen eivät ole yhtenäisiä.

Saaristoyhteisöt koetaankin identifioitumisen kohteina sekä hyvin myönteisinä ja saaristoon kiinnittymistä tukevinä, että kielteisen riitaisina ja identifioitumista haastavina tekijöinä. Kerrotaan sekä naapuriavusta että sitkeistä, sukupolvetkin ylittävistä riitaisuuksista. Tasapainon löytäminen saaristoyhteisössä on tavoiteltava, mutta vaikea tehtävä. Joskus se saattaa onnistua paremmin sinne muualta muuttaneilta, kuin niiltä, jotka jo syntyperänsä puolesta ovat sidottuja johonkin tiettyyn sosiaaliseen yhteyteen eivätkä siten voi saavuttaa täyttä puolueettomuutta mitenkään. Toiminnallisella tasolla saaristoyhteisöjen yhteistointaan osallistuminen on kaikkiaan kuitenkin oleellista yhteisöön sisälle pääsemiseksi ja sen osana toimimiseksi sekä ulkopuolisille että syntyperäisille.

Saaristoyhteisöjen identifikaatiolle tuottamat kiinnikkeet ovat osittain tavanomaistuneet kohtaamisen ja vuorovaikutuksen käytännöiksi, joita on hyvin vaikea tavoittaa tietoisella, symbolisella tasolla. Ne muodostuvat toistuvista kohtaamisen, tervehtimisen, vierailemisten ja kuulumisten vaihdon käytänteistä, jotka tuttuudessaan ja toistuvuudessaan ylläpitävät yhteisöön kuulumisen tunnetta. Näkyväksi nämä tavat tulevat tilanteissa, joissa ne eivät ole kaikille tuttuja. Siten muualta saaristoon muuttaneet osasivat niistä joissakin tapauksissa kertoa. Vaikka he pystyivät osoittamaan näiden käytänteiden vierauden itselleen, ja kuvailemaan niitä, he eivät kuitenkaan saavuttaneet tämän symbolisen tietoisuuden avulla niiden tuttuuden ja toistuvuuden tuomaa turvaa ja yhteenkuuluvuutta. Heidän totunnaiset käytänteensä tervehtimisissä, vierailuissa, vitseissä ja muissa kohtaamisen tavoissa olivat ensiöiden ja toiseuden tasoilla tunteina ja käytänteinä toisenlaisia.

Kaikkiaan saaristoon identifioituminen koostuu ensiydessä ja toiseudessa olevista luontoa ja yhteisön käytänteitä kuvaavista merkeistä. Ne toimivat hiljaisena tietona, jota on välillä vaikea tavoittaa ja kuvailla sanallisesti. Joissakin yhteyksissä nämä merkit nousevat tietoiselle tasolle kolmannuudessa oleviksi symboleiksi. Tällaisia ovat yhtäaikaisesti kaunis ja hurja saaristoluonto, saarten rantojen rajat, vapaus tehdä töitä ja määrittää omaa elämisen tapaa näiden rajojen puitteissa sekä näiden rajojen puitteissa opitut tiedot ja taidot, jotka päihittävät symbolisesti ulkopuolisen viranomais- ja kirjaviisauden.

Jokainen tahollaan elävä saaristolainen katsoo kuitenkin jossain määrin omasta näkökulmastaan maailmaa. Yhtenäistä saaristokulttuuria ei siten ole olemassa, ei koko tutkimaassani saaristossa eikä kieliryhmien sisällä. Kumpaakin kieltä puhuvien saaristossa elävien keskuudesta löytyy monenlaisia, osin vastakkaisia tapoja toimia saaristossa ja identifioitua sinne. Toisaalta kaiken kirjon keskeltä niistä löytyy myös niitä keskenään yhdistäviä piirteitä. Identiteettien keskeiset ja eri piirteitä yhteen kokoavat elementit on yllä esitettyyn tapaan mahdollista hahmottaa. Kaikki eivät kuitenkaan kaikkiin niistä sitoudu. Lisäksi ne ilmenevät toisilla konkreettisimmissa, toisilla abstraktimmissa ja toisilla voimakkaammassa, toisilla lievemmissä muodoissa. Muualta muuttaneet kohtaavat saaristossa itselleen entuudestaan outoja toiminnan ja yhteenkuuluvuuden piirteitä. Mutta saaristossa elävinä he kuuluvat myös sinne identifioituvien, sen identiteettiä rakentavien ja siellä toimivien joukkoon ja tuovat sinne kokonaisuuden osaksi omia näkemyksiään ja käytänteitään, jolleivät törmää liian suuriin ristiriitoihin itsensä ja ympäristönsä välillä ja lähde pois. Arkisten tapojen ja identifioitumisten kokonaisuudessa ei juuri näy eroja eri kieliryhmiin kuuluvien väliltä. Ainoastaan joku yksittäinen haastateltava toi esille saariston luonteen kielellisesti hahmottuvana. Muutoin piirteet ovat samankaltaisine sisäisine väljyyksineen ja vastakohtaisuuksineen yhteneviä niin ensiydessä, toiseudessa kuin kolmannuudessaakin ilmeneviä merkkeinä. Oma kieli kuitenkin sinänsä ja mahdollisuudet käyttää sitä koettiin tärkeäksi.

Sekä toiminnallisesti että identifioitumisen kautta kulttuuri on jatkuvasti pienessä dynaamisessa liikkeessä, myös saaristossa. Siinä on koko ajan valmiuksia muutokseen. Saaristoidentiteeteissä hyvin vallitsevana piirteenä on kuitenkin se, että muutokset halutaan määrätä itse saarten symbolisten rajojen sisällä. Luonto hyväksytään vahvaksi toiminnan ja identifioitumisen määrittäjäksi. Oman ympäristön hallinnan ohessa vaikutteita kaikkiaan silti saadaan ja annetaan hyvin moninaisesti sekä aivan paikallisesti että laajemmissa verkostoissa kansainvälisiin asti.

Saaristoidentiteetit muodostavat tällä tavalla antroposemiosisken prosessiin oman tiheydensä, joka rajautuu symbolisella tasolla toisaalta kaupunkeihin ja toisaalta mantereeseen, mutta yhdistyy ajoittain esimerkiksi kauempana sijaitseviin saariin. Merellisyys tuo niihin joitakin niille ominaisia, vaikkakin hyvin vaihtelevia toiminnallisia ja symbolisia piirteitä. Vaihtelua on myös siinä, missä saariston ja mantereen rajan kenenkin näkökulmasta kulloinkin katsotaan kulkevan.

Identiteettien konstruointi aluekehityksen hankkeissa

Välitason organisaatioissa toimivista monet asuvat saaristossa. He elävät, aistivat, havainnoivat ja toimivat siten osana sen antroposemioottisessa perusprosessissa. He toteuttavat kuitenkin myös toimissaan välitason organisaatioiden tavoitteita. Oleellista on huomata, että myös nämä tavoitteet ovat osittain tavanomaistuneet toiseudenomaisiksi merkeiksi, jotka eivät ole tietoisina heillä mielessään ja jotka ovat saattaneet myös välittyä heille organisaatioissa hiljaisena tietona ilman, että ne ovat tulleet heille tietoisiksi. Osittain ne saataan myös pitää hiljaisena tietona. Tällaisesta on kyse esimerkiksi monissa ruotsinkielistä saaristoa ylläpitävissä käytänteissä. Ne ovat hyvin kestäviä silloin, kun eivät nouse kolmannuudessa argumentoiduiksi, vaan elävät tavanomaisina ja aina uudestaan toistuvina arjen tottumuksina organisaatioiden toiminnassa.

Osittain organisaatioiden toimet ovat hyvin tietoisia ja selkeästi ilmaistuja. Ne asettuvat jännitteeseen arkisen antroposemioottisen prosessin kanssa tavoitteenaan tuoda siihen muutoksia, kuten esimerkiksi innovatiivisilta EU-hankkeilta odotetaan. Saaristohankkeissa aluekehitystyötä tekevistä ihmisistä on nähtävissä, että tavoitteitaan toteuttaessaan heistä osa oli hyvin tietoisia saariston arkisessa vuorovaikutusprosessissa elävistä toiminnallisista ja identifikaatioon liittyvistä käytänteistä ja symboleista. He asettuivat hankkeissa ilmaistuine tavoitteineen lähituntumaan niiden kanssa. Osin tavoitteet nostivat arkisissa saaristoidentiteeteissä oleellisia piirteitä esille. Tällaisia olivat entisajan saaristoelämän ja niihin pohjautuvien saaristotaitojen arvostus. Niillä oli monissa hankkeissa hyvin suuri merkitys paikallisille ihmisille, vaikkakaan he eivät halua, että saariston kehittämisessä rajoitutaan vain menneen ajan elämänmuodon säilyttämiseen ja vaalimiseen. Yhdessä yksittäisessä aineistossani näkyvässä tilanteessa saaristossa asuva ja matkailua harjoittava ihminen asettui toivomaan väli- ja makrotasolta kapeasti rajattua ja vahvaa saaristoimagoa. Tässä tilanteessa kyse oli alkuperäiskansan statuksesta. Alueen arjen mennyt ja nykyinen kulttuuri ei kuitenkaan täytä niitä vaatimuksia, joita statukselle makrotasolta kansainvälisessä lainsäädännössä asetetaan.

Osin hankkeiden tavoitteet toimivat paikallisia saaristoidentiteettejä vastaan. Näin tapahtui esimerkiksi silloin, kun kehitettiin koulutusta saaristoalueella. Kirjatieto ei ole saaristoidentiteeteissä yleisesti arvostettua. Osassa kehittämistoimista tämä oli hyvin tiedossa ja asettui silloin tietoisien jännitteiseen vuorovaikutukseen saariston arkisten identiteettien kanssa. Näin tapahtui myös silloin, kun alueelle luotiin uusia yhteistyöverkostoja. Silloin asetuttiin toimimaan saaristoidentiteetissä monille oleellisen itsemääräämisoikeuden ja sosiaalisen tasapainon tavoittelun piiriin. Tätä kautta uusia käytänteitä ja yhteistyösuhteita kuitenkin syntyi, jos toiminta onnistuttiin sovittamaan riittävästi saaristoidentiteettien keskeisten piirteiden mukaiseksi.

Osittain hankkeiden tuottamat saaristoa kuvaavat symbolit törmäsivät tiedostamattaan saaristoidentiteeteissä oleellisten piirteiden kanssa, kuten kävi Skårgårdssmak-hankkeen

kanssa. Tätä ei osattu haastatteluissa täysin selittää, mutta tämä herätti hanketta kohtaan osin voimakastakin vastarintaa, jonka perusteet haettiin lähes yksinomaan toisista, selkeästi todettavista toiminnallisista puutteista, kuten jääviyskysymyksistä, hankkeen liiallisesta hallitsevuudesta Interreg-ohjelman toteuttamisessa ja rahavarojen ylittämistä. Kuitenkin vastarinnan voimakkuus ja koko sisältö on selitettävissä siten, että samalla reagoitiin saaristoidentiteettien oleellisiksi koettujen sisältöjen puolesta. Katsottiin, että hankkeen toimien kautta saaristo tullaan huomaamatta myyneeksi ja menettäneeksi. Analyysini mukaan keskeistä oli se, että hankkeessa rakennettu imago asettui monin tavoin ristiriitaan saaristoidentiteettien kanssa. Siinä luotiin estetisoitu kuva saaristoluonnosta ja kulttuurirympäristöstä ja globaaleihin matkailumarkkinoihin soinnutettu kuva saaristossa tarjolla olevista ruoista. Lisäksi siinä tuotiin mestarikokit ulkopuolisina auktoriteetteina kertomaan ruoan valmistuksen taidoista saaristoon. Tällöin sekä ehostamattomuuteen että omaehtoiseen ehostukseen ja vieraanvaraisuuteen perustuva saaren rantojen rajojen piirtäminen ylitettiin ja sinne tuotiin paikallisille identiteeteille vieraita elementtejä kertomaan saaristosta. Lisäksi tämä tehtiin osittain ulkopuolisten auktoriteettien avulla, mikä jo sinänsä asettuu ristiriitaan saaristoidentiteettien kanssa. Tästä syntyy sanaton kokemus saariston myymisestä.

Vastaavia pienempimuotoisia törmäämisiä sattui myös muissa hankkeissa. Tällaisena voi pitää esimerkiksi sitä torjuntaa, joka hetkellisesti ilmeni Volter Kilpi -kirjallisuusviikkojen yhteydessä Kapteenskan pukua kohtaan. Silti pukuja tehtiin ja käytettiin jonkin aikaa. Symbolinen törmäys sekoittui moniin muihin merkkeihin vuorovaikutusprosessissa, joka kokonaisuutena sisälsi paljon saaristoidentiteettien kanssa hyvin yhteen toimivia elementtejä. Samaten Saaristotietopankki Loisto törmäsi paikalliseen itsemääräämisoikeuteen, tosin lähinnä välitason toimintojen sisällä, ei suhteessa mikrotasolle arjen toimintoihin.

Kaikkiaan on Euroopan unionin kulttuuri- ja aluepolitiikan tavoitteiden mukaista tuottaa uusia, alueellisuutta tukevia identiteettejä, joiden nähdään tuottavan alueille uusia taloudellisen toiminnan edellytyksiä. Tällaisia tavoitteita esimerkiksi Skärgårdssmak toteutti ansiokkaasti. Euroopan unionin kulttuuri- ja aluepolitiikka kannustaa tällaiseen toimintaan ilman että myöskään siinä otetaan mukaan ajatuksia siitä, että olisi tavoiteltavaa asettua vuorovaikutteeseen suhteeseen eri alueilla mikrotasolla elävien identiteettien ilmausten kanssa ja niistä tietoisina kehittää niitä ja alueella tarpeelliseksi koettua toimintaa edelleen. EU-politiikka ei kuitenkaan myöskään estä tällä tavalla tietoista toimintaa, jos sitä hankkeissa huomataan toteuttaa ja se muuten noudattaa EU-politiikan tavoitteita.

Osittain Euroopan unionin aluekehityshankkeet ja niitä toteuttamaan luodut uudet organisaatiot asettuivat jännitteeseen suhteeseen myös niitä vanhempien, alueellisesti saaristoon ja ruotsin kieleen ankkuroituneiden välitason organisaatioiden kanssa. Tähän liittyivät tämän tutkimuksen käynnistäneet havaintoni saaristoalueella yltyneestä suomen ja ruotsin kielten asemaa koskevista keskusteluista. Tätä asiaa oli välitasolla toimivien välillä

hankala tavoittaa, koska se toimi osin vahvasti saariston organisaatioihin juurtuneina, tavanomaistuneina ja myös hiljaisena tietona pidettyinä käytänteinä. Tällä tasolla käytiin myös mittelöä siitä, millä alueella on oikeus esiintyä symbolisena saaristona ja minkälaisia saaristoelämän merkkejä välitasolla, osin makrotason ohjauksessa, luotuun symboliseen saaristoon voidaan sisällyttää.

Aluekehitystyön kulttuurinen kestävyys

Aluekehitystyössä toimitaan monenlaisten asioiden parissa. Vaikka monestikaan kulttuuri ei ole niiden työn kohteena ainakaan ensisijassa, ne kuitenkin joka tapauksessa vaikuttavat kohdealueensa laajasti määritettyyn kulttuuriin aina. Tämä ei kaikin ajoin ole tutkimissani tapauksissa ollut selkeästi tietoisella tasolla esillä hankkeissa eikä hankeorganisaatioissa. Tai jos kulttuuri on mainittu hankkeiden työn yhtenä ulottuvuutena, aina ei ole ollut selvillä millä kaikilla tavoilla paikallinen kulttuuri hankkeiden toimiin yhdistyy. Jotta tämä kokonaisuus aukeaisi analyysissa, on oleellista tarkastella aluekehitystyötä hankkeineen ja organisaatioineen kulttuurin kokonaisuuden osana tekemääni tapaan.

Euroopan unionin aluekehitystavoitteisiin integroidun työskentelyn yhtenä päämääränä on kulttuuri-identiteettien tuottaminen ja vahvistaminen alueellisella tasolla eri puolilla Eurooppaa eurooppalaisen taloudellisen kehityksen turvaamiseksi globalisoituvassa maailmassa. Tämän työskentelyn poliittisissa tavoitteissa ei näy mikrotason kulttuuristen prosessien huomioon ottamista. Sen sijaan niissä näkyy tarve tuottaa välitasolla hankkeissa alueille parhaaksi katsottuja ja identiteeteiksi sopivia symbolisia merkitysrakenteita. Tämän rahoitusjärjestelmän tuoman painotuksen mukaisesti myöskään EU-rahoitteisissa hankkeissa ei siis painoteta mikrotason kulttuurisia vuorovaikutusprosesseja. Sitä ei tehdä hankkeissa yleensä eikä silloin kun niissä käsitellään kulttuurisia kysymyksiä. Tämä on sikäli luonnollista, että myöskään informaatioajan murrosta ja globalisaatiota käsittelevissä tutkimuksissa eivät mikrotason vuorovaikutteiset kulttuuriset prosessit ole tietoisina esillä, jolloin koko asiaa ei ole tehty näkyväksi ihmisten toimintaan vaikuttavana kulttuurisena ilmiönä.

Mikrotason vuorovaikutusprosessit, niissä elävien kulttuuristen merkitysten ymmärtäminen ja toiminnan sovittaminen niiden mukaiseksi oli kuitenkin joissakin hankkeissa elävää käytäntöä. Näin oli esimerkiksi koulutukseen ja yhteistyöverkoston tiivistämiseen keskittyvissä hankkeissa. Myös monet entisajan saaristoelämää käsittelevistä hankkeista toimivat hyvin mukautuen ja myötäeläen arjessa elävien identiteettien ilmentymien tuntumassa, vaikkakin välillä määrittivät saariston kulttuurin niiden varassa nykynäkökulmasta liian kapeaksi. Näissä yhteyksissä hankkeita toteuttavat ihmiset olivat hyvin selvillä alueen kulttuuristen identiteettien ilmenemismuodoista, vaikka eivät niitä aina välttämättä luonnehtineetkaan identiteettien osiksi. He ilmaisivat kuitenkin monesti haas-

tatteluissa käsityksensä siitä, että he asettuivat hanketyössään jossain määrin jännitteiseen suhteeseen arkielämän kulttuuristen prosessien ja ilmiöiden kanssa ja pyrkivät ottamaan tämän huomioon toiminnassaan. Toisaalta hankkeissa haettiin työskentelyn avuksi entisaajan saaristotaitojen tapaisia aihepiirejä, joiden avulla oli löydettävissä yhteys saariston arkisessa alueellisessa identifiointumisessa merkittäviin kulttuurisiin piirteisiin.

Toisissa hankkeissa saaristoidentiteettien keskeisiä ilmentymiä ei erityisesti kyetty ottamaan huomioon mikrotasolla elävien kulttuuristen prosessien ehdoilla. Skärgårdssmak on esimerkki tällaisesta hankkeesta. Vaikka hankkeen toimintaa runsaasti keuhuttiin, se myös kohtasi voimakasta vastarintaa. Tällainen on helppo nähdä yleisenä, mihinkään erityisesti kohdistumattomana muutosvastarintana. Silloin kuitenkin jää ymmärtämättä se, että monesti sanattomassa muodossa esiintyvillä kulttuurisilla prosesseilla on ihmisten toimissa oleellista merkitystä. Kulttuurinen identifikaatio tavanomaistuu käytänteiksi, joista ei välttämättä olla tietoisia. Nämä käytänteet määrittävät ihmisten keskinäistä vuorovaikutusta hiljaisena tietona. Jos hankkeen toiminnassa ajaudutaan ristiriitaan tällaisten arkisen identifikaation ilmentymien kanssa, asiasta ei välttämättä osata kertoa. Toisaalta sen kertomisella ei hankkeiden toiminnassa olisi ehkä edes sijaa, koska sitä ei hallinnon toimintojen tai Euroopan unionin poliittisten linjausten näkökulmasta ole olemassa.

Kulttuurinen identifikaatio tavanomaistuu myös välitason organisaatioissa käytänteiksi, joiden mukaan toimitaan ja ylläpidetään niille oleellisia identiteettien ilmauksia. Kielirajan ja suomenruotsalaisen saaristoalueen ylläpito tapahtuu osittain turunmaalaisten ja muiden alueellisten suomenruotsalaisten organisaatioiden toimintaan tavanomaistuneiden symbolien ja käytänteiden avulla, osittain tietoisesti näkyviksi tuotettujen symbolien kautta. Tällä tavalla halutaan tuottaa omalle äidinkielelle elintilaa. Samalla kuitenkin Varsinais-Suomen saariston alueella tullaan torjuneeksi suomenkieliseltä saaristolta mahdollisuus esiintyä suomenkielisen alueen identiteetistä kertovana symbolina monissa toiminnallisissa yhteyksissä. Silloin nämä saaristoalueet joutuvat hyvin pitkälti sanattomalla tasolla käytävään mittelöön alueen symbolisesta määrittämismallasta. Euroopan unioniin integroituneessa Suomessa tällä oli merkitystä paitsi paikallisten aineettomien identiteettien kannalta, myös siksi, että paikallisen kulttuurin ominaispiirteet tulivat entistä vahvemmin myös taloudellisen työskentelyn välineiksi. Sitä tavoitellessaan suomenkielinen saaristo törmäsi useissa yhteyksissä vanhastaan Svensksfinlandin osaksi kiteytettyyn symbolisesti vahvaan ruotsinkieliseen saaristoon. Tämä tapahtui siitä huolimatta, että arjessa saaristossa eletään ja on eletty kahdella kielellä samanlaista elämää.

Identiteeteillä ja identifikaation prosesseilla on merkitystä sekä yksittäisille, mikrotasolla arjessaan eläville ihmisille, että välitasolla toimiville organisaatioille. Kulttuurin kokonaisuudessa nämä ovat väistämättä vuorovaikutuksessa keskenään. Kulttuurisesti kestävä aluekehitystyö ottaa nämä eri tasoilla toimivat kulttuuriset prosessit toimissaan huomioon. Tämän tutkimuksen perusteella kulttuurisesti kestävä aluekehitystyön ensimmäisenä periaatteena on se, että se kykenee ottamaan sekä mikro-, väli- että makrota-

sojen kulttuuriset prosessit huomioon. Se tulee tehdä sekä kulttuurin sanattomaksi tavanomaistuneissa, että sen selkeästi symbolisina ilmaistuissa muodoissa. Tavallista on, että mikrotaso jää tästä syrjään. Myös sanattomana esiintyvät välitason käytänteet jäävät helposti huomaamatta. Jos niin käy, toiminta ei ole kulttuurisesti kestävällä pohjalla ja ristiriitojen synnyttäminen on ilmeistä. Kun mikrotason antroposemiosisken kulttuuriset prosessit kyetään havaitsemaan ja ottamaan työskentelyn perustaksi kaikessa moninaisuudessaan, aluekehityshankkeet tukevat parhaiten alueen arjessa elävien identifikaatioiden ilmausten kehittymistä, eivätkä vain luo alueen ulkopuolelta määrittyviä kapean jähmeitä alueellisia imagoja. Silloin kehitettävät identifikaation kohteet myös sujuvimmin nivoutuvat alueen kulttuuriin käytänteisiin ja omaksutaan niiden osiksi ja mahdollisesti uudistajiksikin. Välitason organisaatioiden tekemälle aluekehitystyölle jossain määrin väistämätön jännitteinen suhde alueen mikrotason arkiseen elämään on siten mahdollista saada mahdollisimman lieväksi ja parhaiten alueen kehittämistä edistäväksi.

Kulttuurisesti kestäväan aluekehitystyön toisena periaatteena on se, että alueiden kulttuurisessa määrittelyssä välitason organisaatioissa tulee ottaa huomioon myös muut kuin organisaation omat kohdealueet tai -ihmisryhmät. Kulttuurista on sen antroposemiosisken perustasolla mahdoton rajata selkeästi toisistaan erillisiä kulttuureja, jolloin myöskään yksittäiset kulttuuriset piirteet eivät noudata minkään rajalliseksi määrittelyn kulttuurin rajoja. Kulttuurisesti kestävässä aluekehitystyössä millään alueella ei ole oikeutta omia itselleen sellaisia kulttuuripiirteitä, joita myös toisilla alueilla esiintyy. Myöskään millään aluekehitystyötä tekevällä taholla ei ole oikeutta yksinomaiseen kulttuuriseen määrittelyvaltaan millään alueella. Näiden periaatteiden mukaan toimittaessa on mahdollista lievittää niitä kulttuurisia jännitteitä, joita välitasolla eri organisaatioiden keskuuteen syntyy, jos määrittelyvaltaa kasautuu vain joillekin tahoille. Tämä on haastava tehtävä erityisesti silloin, kun kulttuurisen määrittelyvallan avulla on mahdollista saada taloudellista hyötyä, kuten Euroopan unioniin integroituneessa aluekehitystyössä on tilanteena.

20. Semioottisen kulttuuriteorian anti

”Hetkistä kirjoittaminen on tutkimuksen prosessi, tapa pyrkiä ymmärtämään ihmistä, perinteitä, kulttuureja, sekä sitä vuorovaikutusta, jonka tuloksena etnografinen tieto syntyy. Hetket eivät kuitenkaan kerro kaikkea ihmisistä tai kulttuureista. Ne haihtuvat ja paljastavat osallistujien kohtaamispintoja, satunnaisia ymmärryksen välähdyksiä ja välttämättömiä väärinkäsityksiä, eivät koskaan kokonaisuutta. Vasta hetkien kudus, jossa solmiutuu mennyt ja nykyinen, oma ja vieras, voi luoda näköaloja, jossa olennaisuudet nousevat esiin.”

Siikala, A-L. & Uljašev, ”Maailmojen rajalla. Muuttuvaa hantikulttuuria kohtaamassa”. Teoksessa Pekka Laaksonen et al. (toim.), *Tutkijat kentällä*, 2003, 132–133.

Kulttuurin perusta

Esittämäni semioottisen kulttuurin teorian avulla on mahdollista saada kulttuurisesta prosessista, tai kulttuurisuudesta, sellainen kokonaiskuva, jossa aineellisen ja aineettoman ympäristön⁸⁴⁷ aistiminen, fyysisessä ja sosiaalisessa ympäristössä toimiminen ja erilaiset kulttuuriset käytänteet, aineelliset tuotteet ja symbolit ovat jäsenyneessä suhteessa toisiinsa. Lisäksi Fredrik Barthin analyyttisten tasojen yhdistäminen antroposemiosiksen kulttuuriin prosessiin antaa mahdollisuuden analysoida sitä, miten eri tavoin organisoitunut toiminta ja siihen yhdistynyt valta vaikuttavat ja elävät osana antroposemioottista kulttuurin prosessia.

Kulttuurin määrittäminen kolmen eri olomuodon avulla kokonaisuudeksi on tässä oleellista. Kulttuurin nähdään tässä olevan ensisijassa olemassa globaalina antroposemiosiksen muuntuvana, varioivana ja itseään toistavana prosessina. Siihen muodostuu vuorovaikutteisessa toiminnassa häilyvärajaisia samankaltaisuuden tihentymiä ja selkeän symbolisesti ilmaistuja, rajallisina pidettyjä kulttuurisia kokonaisuuksia. Nämä ovat siis kahdella eri tavalla olemassa olevia rajallisia ja toisistaan erillisiä kulttuureja. Ne kuitenkin ovat kulttuurin kokonaisuudessa perustavan globaalin antroposemiosiksen prosessin osina muuntuvia ja varioivia, vaikkakin itseään toistavia.

Kun kulttuuri määritetään näin, välttään ensinnäkin siltä, että rajalliset kulttuurit tulisivat kyseenalaistamattoman apriorisesti tutkimuksissa määritetyiksi. Toiseksi kulttuurisuus saadaan osaksi kulttuurin määritelmää, eikä se jää vain kulttuuristen toimintamuotojen kuvailemisen tavaksi ja varsinaista kulttuuria taustoittavaksi ymmärrykseksi. Siten kulttuuri on vain joissakin yhteyksissä tyloilaisittain se kulttuuristen piirteiden kokonaisuus, jonka ihmiset yhteisönsä jäsenenä omaksuvat. Se on myös ja perustaltaan globaa-

847 Tai siis aina jossain määrin sekä aineellisia että aineettomia aineksia sisältävien merkkien muodostaman Umweltin.

lissa vuorovaikutuskentässä muuntuva ja itseään toistavaa kulttuuristen ainesten prosessointia. Tällaista globaalia kohti kurrottavaa prosessointia on kulttuurissa aina ollut ja se on eri aikojen kulttuurisissa murroksissa vähittäin tihentynyt. Niin tapahtuu nytkin nykyisessä informaatioajan murroksessa.

Kulttuurin määrittäminen Charles S. Peircen semiotiikan avulla tuo myös sen edun, että siten kulttuurissa sekä aineelliset, toiminnalliset että aineettomat elementit muodostavat kokonaisuuden. Merkin käsitteen avulla on mahdollista hahmottaa sitä, miten nämä kulttuurin eri elementit vaikuttavat toisiinsa. Tämän määritelmän mukaan kulttuurissa ei determinoi sana tai idea, ei inhimillinen toiminta eikä materiaallinen ympäristö. Myöskään kulttuurin ei nähdä hallitsevan ihmistä yhteisöllisenä kokonaisuutena. Sen sijaan kukin yksilö määrittää aineellista ja aineetonta ympäristöään ja määrittyy niiden vaikutuksesta jokaisen merkityksenantohetken kautta. Semioottisessa vuorovaikutusprosessissa kaikki sen osat vaikuttavat koko ajan toisiinsa. Inhimillisen maailman jäsenyyksen ja toiminnan yhteydessä tästä muodostuu kulttuuri, antroposemiosiksen prosessi, joka on laajemman, luonnon kokonaisuuden käsittävän semiosiksen prosessin osa.

Teorian hyödyt arjen ja aluekehitystyön analyysissa

Kehittämäni kulttuurin teorian avulla on mahdollista saada näkyviin sellaisia mikrotasolla, ihmisten arkisissa käytänteissä toimivia ja moneen asiaan vaikuttavia kulttuurisia prosesseja, jotka aluekehityksen yhteydessä helposti jäävät huomaamatta ja joita ei niiden julkituoduissa tavoitteissa ole osattu ottaa huomioon. Teoria tuo näkyviin myös sen, että arkielämä ei ole kokonaan rutinoitunutta, vaan siinä on mukana tietoista symbolista ajattelua ja aktiivista, toiminnallista ympäristön muokkaamista erilaisten ikonisten, indeksisten ja symbolisten merkkien avulla. Samaten teoria tuo näkyviin sen, että organisaatioiden toiminnassa välitasolla on eksplisiittisesti ilmaistun symbolisen tason lisäksi paljon tiedostamatonta, sitkeästi itseään toistavaa, toiseudessa elävää tavanomaisuutta. Näin on siitä huolimatta, että väli- ja makrotasojen organisaatioiden toimintaa luonnehtii nimenomaan mahdollisuus tietoisesti tuottaa ja välittää laajoille joukoille kulttuurisia konstruktioita, mitä mikrotasolla yksilöllisessä toiminnassa ei ole. Näiltä osin tämä teoria täydentää ja muuttaa Ulf Hannerzin *Cultural Complexity* -teoksessaan esittämää kulttuurin teoriaa ja Fredrik Barthin analyyttisen mallin tuottamaa kuvaa välitason toimintoista.

Tällaista, tämän teorian valaisemaa kulttuurista ymmärrystä tarvitaan aluekehitystyössä, jotta sen toiminta entistä paremmin nivoutuisi sen kohteena olevien alueiden arkisten kulttuuristen prosessien todellisuuteen ja siten pystyisi siihen hyvin juurtumaan ja tuomaan siihen myös tavoiteltuja uusia elementtejä. Sitä tarvitaan myös informaatioajan murroksen globaalien kulttuuristen prosessien ymmärtämisessä. Ilman yksilöistä ja yksittäisistä merkitysten luomisista ja tulkitsemisistä lähtevää kulttuurin jäsentämistä globaa-

leista kulttuurisista prosesseista jää näkemättä yksi niissä keskeisesti vaikuttava tekijä: antroposemiosisksen kulttuurisen perusprosessin alati muutoksille ja variaatiolle altis, entiseen sidottu, uutta luova ja kaikkeen kulttuuriseen toimintaan vaikuttava perusvoima.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkistot, TYKL-arkisto, Turun yliopisto

Katriina Siivosen väitöskirja-aineisto, kerääjä Katriina Siivonen

TYKL/SPA/395: Aineistoluettelo

- Kenttätyöpäiväkirjat
- Ollikainen, Terttu 1999. Sisäasiainministeriön osastosihteerin Terttu Ollikaisen kirje ja sen liitteenä olevat asiakirjat seutukuntajaoista.
- Bröckl, Birgitta 1996. Yhteistyömuodot Turunmaan saaristossa. Saariston tulevaisuus -seminaarissa esitetty suullinen esitelmä, Rymättylä 27.3.1996. Muistiinpanot.

TYKL/SPA/396–443: Haastattelulitteraatiot

TYKL/SPA/444–468: Haastatteluissa ja havainnoissa kerätty oheisaineisto

Arkistoaineisto

Varsinais-Suomen liitto

Varsinais-Suomen liitto, Saaristolautakunnan johtosääntö 7.1.2004.

Varsinais-Suomen maakuntaliiton toimintakertomus 1972.

Varsinais-Suomen maakuntaliiton toimintakertomus 1975.

Varsinais-Suomen maakuntaliitto, Saaristotoimikunnan johtosääntö 6.4.1973.

Varsinais-Suomen maakuntavaltuuston pöytäkirja 26.2.1993.

Opinnäytteet (julkaisemattomat)

Huldén, Niklas 2006. Bouppteckningarnas kustbor. Ting och redskap som vittnesbörd om näringsmönster i kust- och skärgårdsområden i sydvästra Finland.

Licentiatavhandling i Nordisk etnologi, Åbo Akademi.

Koskihaara, Niina 2005. Aistittu puuvene. Käsityötaidon ilmeneminen puuvene-
neen rakentamisessa hiljaisen tiedon ja semioottisen teorian kautta tarkasteltuina.

Kansatieteen pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto.

- Niemi, Anna 2001. Punainen tupa meren rannalla. Suunnittelijoiden luomasta nostalgiamagosta asumisen arkeen Merimaskun Saaristolaiskylässä. Kansatieteen pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto.
- Ovaska, Esko 2000. Saaristoon muutto elämänpolitiikkana ja sosiaaliset verkostot saaristokunnassa. Sosiaalipolitiikan lisensiaatintutkimus, Turun yliopisto.
- Pursimo, Elina 1994. Elämää luonnon ja yhteiskunnan ehdoilla. Monitoimitalous Velkuan saaristokunnassa 1900-luvun alusta vuosisadan jälkipuoliskolle. Kansatieteen pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto.
- Siivonen, Katriina 1992. Ihmisten ulkoasujen viestit ja niiden tulkitseminen stereotyyppisten ihmiskuvien avulla. Kansatieteen pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto.
- Tuomisto, Anja 1997. ”Kyl mää jäiski ollu olen”. Ympäristön ja paikallisuuden suhteista Velkuan saaristokunnassa. Folkloristiikan lisensiaatintutkimus, Turun yliopisto.

Sähköiset lähteet

- Alueelliset kehittämiskeskukset 2000. <http://www.varsinais-suomi.fi/lobby/kasiksel.htm>. Tulostettu 4.9.2000.
- Biosfäärialue 2007. <http://www.turunmaanseutu.fi/biosphere/> . Tulostettu 6.2.2007.
2. Euroopan yhteisön perustamissopimus. XVII osasto. <http://europa.eu.int/eur-lex/fi/treaties/selected/livre239.html>. Tulostettu 23.1.2007.
2. Euroopan yhteisön perustamissopimus. XII osasto. <http://europa.eu.int/eur-lex/fi/treaties/selected/livre234.html>. Tulostettu 23.1.2007.
- Houtskär 2007. Om Houtskär. <http://www.houtskar.fi/omhoutskar.htm>. Tulostettu 8.5.2007.
- ICOMOS 1999. International Cultural Tourism Charter. Managing Tourism at Places of Heritage Significance. <http://www.international.icomos.org/charters/tourisme.htm>. Paris: International Council on Monuments and Sites (ICOMOS).
- Interreg 1999. <http://www.skargarden.com>. Tulostettu 5.10.1999.
- LEADER 2000. <http://www.leader.parnet.fi/svenska.htm>. Tulostettu 4.9.2000.
- 2007. LEADER+ 2004–2006. <http://www.leader.parnet.fi/> . Tulostettu 6.2.2007.
- Med fulla segel framåt 2007. Med fulla segel framåt. Leader+ utvecklingsplan för programperioden 2000–2006. Täysin purjein eteenpäin. Leader+ kehittämissuunnitelma ohjelmakaudelle 2000–2006. www.leader.parnet.fi . Tulostettu 6.2.2007.
- Naantalin matkailu 2007. Naantalin Matkailu Oy:n kotisivut. www.naantalinmatkailu.fi. Tulostettu 20.5.2007.
- Nordenskiöld-samfundet i Finland 2006. <http://www.helsinki.fi/jarj/nskiold/historia.htm>. Tulostettu 5.4.2006.

- Nordkalk 2006. Nordkalk, Parainen. http://www.nordkalk.com/servlet/CollectionServlet?select_tree=680&page_id=221&view=0 . Tulostettu 5.4.2006.
- Nyström, Keijo-Kalevi & Wijkmark, Bo 1998. Nordiskt och europeiskt skärgårdssamarbete. <http://www.skargarde.com/skargard.html>, pdf-file Historik, tulostettu 5.10.1999.
- Saaristokunnat 2007. Saaristokunnat Varsinais-Suomen liiton toimialueella. www.varsinais-suomi.fi/Default.aspx?id=343504 . Tulostettu 5.2.2007.
- Saaristolautakunta 2000. <http://www.varsinais-suomi.fi/lobby/saarltk.htm>. Tulostettu 4.9.2000.
- 2007. Saaristolautakunta. <http://www.varsinais-suomi.fi/Default.aspx?id=336982> . Tulostettu 5.2.2007.
- Saaristomeren kehittämiskeskus 1999. Saaristomeren kehittämiskeskus, www.shuc.parnet.fi . Tulostettu 4.1.1999.
- Saaristomeren tutkimuslaitos 2006. <http://www.utu.fi/erill/saarmeri/>. Tulostettu 5.4.2006.
- Sisäasiainministeriön tiedotteet 11.11.2004 ja 28.12.2006, www.intermin.fi. Tulostettu 5.2.2007.
- Sjöhistorista Institutet 2006. Sjöhistoriska Institutet vid Åbo Akademi. <http://www.abo.fi/instut/sjohistoriska/>. Tulostettu 6.4.2006.
- Skärgårdssamarbete 2007. Pohjoismaiden ministerineuvoston saaristoyhteistyö. <http://www.skargarden.com/text2.con?iPage=61&m=24&iLan=3> . Tulostettu 22.3.2007.
- Svenskt i Finland 2003. Helsingfors, Svenska Finlands Folkting, 23 s. <http://www.folktinget.fi/pdf/publikationer/Svifin.pdf>. Tulostettu 26.9.2006.
- Teknologiaateollisuus 2006. Ovako Dalsbruk. <http://www.teknologiaateollisuus.fi/jasenet.php?tid=8278&cid=20415>. Tulostettu 5.4.2006.
- Turun ja Turunmaan saaristo 2007. Turunmaan Matkailuyhdistys ry:n toimialueen esittely. www.saaristo.org/fi/skargarden.htm. Tulostettu 20.5.2007.
- Turunmaan seutu 2006. <http://www.turunmaanseutu.fi/>. Tulostettu 7.10.2006.
- 2007. <http://www.turunmaanseutu.fi/index.php?id=25> . Tulostettu 6.2.2007.
- Täydennyskoulutuskeskus 2006. <http://www.tkk.utu.fi/esittely.html> . Tulostettu 13.4.2006.
- UNESCO 1972. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. http://whc.unesco.org/world_he.htm. Paris: UNESCO.
- 2003. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf>. Paris: UNESCO.
- Varsinais-Suomen liitto 2007. Ohjelmakausi 2000–2006. Seutukunnat. www.varsinais-suomi.fi. Tulostettu 7.2.2007.

Lait, asetukset, komiteamietinnöt, säännöt, hallinnolliset raportit, ohjelmat ja suunnitelmat

Alueiden kehittämislaki 602/2002.

Asetus alueiden kehittämisestä 1315/1993.

Interreg II 1996. INTERREG II -program för skärgårdsregionen. 15. januari 1996.

Mariehamn: Skärgårdssamarbetet.

Interreg IIIA 2004a. Interreg IIIA Skärgården 2000–2006. Reviderad version 24.2.2004.

Mariehamn: Skärgårdssamarbetet.

Interreg IIIA 2004b. Interreg IIIA -skärgården 2000–2006. Programkomplement till Interreg IIIA -skärgården. 20. september 2004. Mariehamn: Interreg IIIA Skärgården.

I samma båt – samassa veneessä 1996. I samma båt – samassa veneessä, Varsinais-Suomen saariston LEADER-toimintaryhmän kehittämissuunnitelma 1996–1999.

Parainen: I samma båt – samassa veneessä rf. ry.

Kielilaki 1.6.1922/148 muutossäädöksineen.

— 6.6.2003/423.

Laki alueiden kehittämisestä 1135/1993.

Laki saariston kehityksen edistämisestä 26.6.1981/494, muutos 10.12.1993/1138.

Laki ympäristövaikutusten arvioinnista 468/1994.

Levande skärgårdar 1994. Betänkande av Utredningen om förutsättningarna för en levande skärgård. Statens offentliga utredningar 1994:93. Jordbruksdepartementet. Stockholm, Regeringskansliets offsetcentral.

Opetusministeriö 2002. Taide on mahdollisuuksia. Ehdotus valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittiseksi ohjelmaksi. Taide- ja taiteilijapoliittinen toimikunta TAO. Opetusministeriön julkaisuja 2002:13. Helsinki: Opetusministeriö.

— 2003a. Valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapolitiikasta.

Opetusministeriön julkaisuja 2003:20. Helsinki: Opetusministeriö, Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto.

— 2003b. Alueiden vahvuudeksi. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan aluekehittämisen toimenpideohjelma – linjauksia ja painopisteitä vuosille 2003–2013.

Opetusministeriön julkaisuja 2003:22. Helsinki: Opetusministeriö, Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto.

— 2003c. Kulttuurimatkailu ja kestävä kehitys. Valtionhallinnon käynnistämän yhteistyön tuloksia Suomen ja Venäjän raja-alueella. Opetusministeriön julkaisuja 2003:26. Helsinki: Opetusministeriö, Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto.

- 2005. Kolme puheenvuoroa luovuuden edistämisestä. Luovuusstrategian osatyöryhmien raportit. Opetusministeriön julkaisuja 2005:35. Helsinki: Opetusministeriö, Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto.
- Saaristokomitean mietintö 1957. Komiteamietintö N:o 4/1957. Helsinki.
- Saaristomeren kehittämiskeskus 1998. Saariston matkailustrategia. TuMa-projekti, Raportti A, Johtoryhmän esitys. Parainen: Saaristomeren kehittämiskeskus 1998.
- Sisäasiainministeriö 2003. Saaristo-ohjelma 2003–2006. Saaret, meri, järvet, joet ja rantavyöhyke aluekehitystekijöinä. Sisäasiainministeriön julkaisu 1/2003. Helsinki: Sisäasiainministeriö, Saaristoasiain neuvottelukunta.
- Stadgar för i samma båt – Samassa veneessä rf. 2004. Parainen: I samma båt – samassa veneessä rf. ry.
- Tavoite 2 2005. Varsinais-Suomen tavoite 2 -ohjelma 2000–2006. Hakutiedote. Marraskuu 2005. Turku: Varsinais-Suomen liitto.
- Tavoite 5b 1996. Varsinais-Suomen tavoite 5b -ohjelma. Tiedote. 8.3.1996. Turku: Varsinais-Suomen liitto.
- UNESCO 1998. Moninaisuus luovuutemme lähteenä. Kulttuurin ja kehityksen maailmankomission raportti. UNESCO ja Yhdistyneet kansakunnat, Kulttuurin ja kehityksen maailmankomissio. Helsinki: Otava.
- Valtioneuvoston asetus saaristokunnista ja muiden kuntien saaristo-osista, joihin sovelletaan saaristokuntaa koskevia säännöksiä 13.12.1995/1534.
- 17.10.1996/772.
- 16.12.1999/1175.
- 18.12.2003/1212.
- 21.12.2004/1211.
- Valtioneuvoston kanslia 2003. Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma 24.6.2003. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Varsinais-Suomen liitto 1997. Varsinais-Suomen kehittämisohjelma, osat 1–3. Turku: Varsinais-Suomen liitto.
- 1998. Varsinais-Suomen matkailuohjelma. Matkailun strateginen kehittäminen 1998–2006. Turku: Varsinais-Suomen liitto.
- 2000. Varsinais-Suomen saaristo-ohjelma. Turku: Varsinais-Suomen liitto.
- 2001a. Maakuntasuunnitelma 2020. Turku: Varsinais-Suomen liitto.
- 2001b. Varsinais-Suomen maakuntaohjelma vuosille 2001–2004. Turku: Varsinais-Suomen liitto.
- 2005a. Maakuntasuunnitelma 2025. Turku: Varsinais-Suomen liitto.
- 2005b. Maakuntaohjelma 2005–2008. Turku: Varsinais-Suomen liitto.
- 2005c. Varsinais-Suomen matkailulinkeinin kehittäminen. Strategiset valinnat 2005–2011. Turku: Varsinais-Suomen liitto.

— 2006. Varsinais-Suomen saaristo-ohjelma 2006–2008. Turku: Varsinais-Suomen liitto.

Sanomalehdet

Turun Sanomat 27.6.2007, Dragsfjärdin nej varmisti Kemiönsaaren kuntaliitoksen, Länsi-Turunmaan kaupunki sai siunauksensa.

— 28.8.2007, Kuntaliitos hyväksyttiin valtuustoissa pienin murinoin.

Muut lähteet

Aaltonen-Lindblom, Cecilia 1996. – Skärgård 4/1996. Tidskrift utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, s. 20–26.

Aarnio, Eero 1987. Selvitys saariston elinolosuhteista vuosina 1985–86. Aluepoliittisia tutkimuksia ja selvityksiä 6/87. Helsinki: Sisäasiainministeriö, Aluepoliittinen osasto, Saaristoasiain neuvottelukunta.

Abram, Simone 1998. Introduction. Anthropological perspectives on local development. – Simone Abram & Jacqueline Waldren (ed. by), *Anthropological Perspectives on Local Development. Knowledge and sentiments in conflict*. European Series of Association of Social Anthropologists, s. 1–17. London & New York: Routledge.

Abu-Lughod, Lila 2006 (1991). *Writing Against Culture*. – Henrietta L. Moore & Todd Sanders (ed. by), *Anthropology in Theory. Issues in Epistemology*, s. 466–479. Malden, USA & Oxford, UK & Carlton, Australia: Blackwell Publishing Ltd.

Ahlbäck, Ragna 1945. Kulturgeografiska kartor över Svenskfinland. *Folkklivsstudier* 1. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland Nr 300. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

— 1955. Kökar, näringslivet och dess organisation i en utskärssocken. *Folkklivsstudier* IV. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland förlag.

Alasuutari, Pertti 1993. *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.

— 2006. Suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen: miten muutos oli ideologisesti mahdollinen? – Risto Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.), *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?*, s. 43–64. Helsinki: Gaudeamus.

Alsmark, Gunnar 1982. Folktraditionens roll vid utformandet av nationell och regional identitet. – Aili Nenola-Kallio (red. av.), *Folktradition och regional identitet i Norden*, s. 25–39. Åbo: Nordiska institutet för folkdiktning.

Andersson, Benedict 1991. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Revised Edition. London & New York: Verso.

- Andersson, Harri 1998. Lounais-Suomen saaristo valtakunnallisten alueidenkäyttövoitteiden näkökulmasta. Suomen ympäristö 165. Helsinki: Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto.
- Andersson, Kjell 1997. Den finländska skärgårdspolitiken framväxt och utveckling. Strukturell bakgrund, aktörer och institutioner. SSKH Meddelanden Nr 44. Helsingfors: Forskningsinstitutet, Svenska social-och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.
- 1998a. Behåller skärgården livskraften? – Nordenskiöld-samfundets tidskrift 58, s. 3–13. Helsingfors: Nordenskiöld-samfundet i Finland.
- 1998b. Näringsutveckling i sydvästra Finlands skärgård. Tolv kommuner i ljuset av offentlig statistik. Rapporter och diskussionsinlägg 4/98. Helsingfors: Svenska social-och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.
- 2000. Den finländska skärgårdspolitiken – en närhistorisk återblick. – Skärgård 4/2000. Tidskrift utgiven av Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, s. 5–21.
- 2004. Från nattväkteri till projekt, statens skiftande roller i ytterskärgården. – Skärgård Nr. 2, 2004. Tidskrift utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, s. 99–104.
- Anttila, Veikko 1968. Rymättylän talvinuottakalustus muuttuvana elinkeinona 1885–1967. Scripta Ethnologica 25, Turun yliopiston kansatieteen laitoksen julkaisuja. Turku: Turun yliopisto, kansatiede.
- 1969. Pyhämaan Kettelin kyläorganisaatiosta 1900-luvulla. Kansatieteellinen osatutkimus. Turun yliopiston kylätutkimusryhmän julkaisuja 2. Turku: Turun yliopisto.
- Anttonen, Marjut 1999. Etnopolitiikkaa Ruijassa. Suomalaislähtöisen väestön identiteettien politisoituminen 1990-luvulla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 764. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Anttonen, Pertti J. 1993. Folklore, modernity, and Postmodernism. A Theoretical Overview. – Pertti J. Anttonen & Reimund Kvideland (ed. by), Nordic Frontiers. Recent Issues in the Study of Modern Traditional Culture in the Nordic Countries. NIF Publications 27, s. 17–33. Turku: Nordic Institute of Folklore.
- Appelgren, Arne 1931. Om byformen och gårdstyperna i Åbolands västra skärgård. Folkloristiska och etnografiska studier IV, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland, s. 153–224. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Aro, Laura 1999. Identiteetti ja perinne. – Bo Lönnqvist & Elina Kiuru & Eeva Uusitalo (toim.), Kulttuurin muuttuvat kasvot, johdatusta etnologiatieteisiin. Tietolipas 155, s. 177–187. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Atlas över Skärgårds-Finland 1960. Atlas över Skärgårds-Finland, Saaristo-Suomen kartasto, Atlas of the Archipelago of Southwestern Finland. Redaktionskommitté Smeds, Helmer & Jaatinen, Stig & Lindberg, Håkan & Meinander, Carl Fredrik & Paavola, Einar & Öhquist, Harald. Helsingfors: Nordenskiöld-Samfundet i Finland.

- Autio, Anne 1997. Euroopan unioni ja aluekehitys Suomessa. Helsinki: Euroopan unionin Suomen edustusto.
- Barth, Fredrik 1969a. Introduction. – Fredrik Barth (ed. by), *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*, s. 9–38. Bergen & Oslo: Universitets forlaget & London: George Allen & Unwin.
- 1969b. Pathan Identity and its Maintenance. – Fredrik Barth (ed. by), *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*, s. 117–134. Bergen & Oslo: Universitets forlaget & London: George Allen & Unwin.
- 1987. *Cosmologies in the making: A generative approach to cultural variation in inner New Guinea*. Cambridge & New York & Port Chester & Melbourne & Sydney: Cambridge University Press.
- 1994. Nye og evige temaer i studiet av etnisitet. – Fredrik Barth, *Manifestasjon og prosess*, s. 174–192. Oslo: Universitetsforlaget.
- Béghain, Patrice 1998. *Le Patrimoine: Culture et Lien Social. La Bibliothèque du Citoyen*. Paris : Presse de Sciences Po.
- Beijar, Kristina & Ekberg, Henrik & Eriksson, Susanne & Tandefelt, Marika 1997. *Life in two languages – the Finnish Experience*. Espoo: Schildts.
- Bendix, Regina 2000. *After Identity. Ethnicity between Commodification and Cultural Commentary*. – Regina Bendix & Herman Roodenburg (ed. by), *Managing ethnicity. Perspectives from folklore studies, history and anthropology*, s. 77–95. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Bennewoth, Paul 2004. Näkökulmia kulttuurin merkitykseen alueellisessa innovaatio-toiminnassa. – Markku Sotarauta & Kati-Jasmin Kosonen (toim.), *Yksilö, kulttuuri ja innovaatioympäristö. Avauksia aluekehityksen näkymättömään dynamiikkaan*, s. 146–171. Tampere: Tampere University Press.
- Bergbom, Gunnevi 1975. *Befolkningsförändringar på öarna i skärgårdshavet. – Skärgård i omvandling. Miljö och människa i Finlands skärgård*. Utgiven av Nordenskiöld-samfundet i Finland, s. 117–124. Borgå: Rabén & Sjögren.
- Bergbom, Gunnevi & Bergbom, Karin 1989. *Befolkning och ägoförhållanden i södra Skärgårdshavet 1954–1986. – Nordenskiöld-samfundets tidskrift 49 supplementum: ”Kontakt och konflikt i skärgården”*. Nordiskt symposium om skärgårdsfrågor 20.–21.9.1986, Hanaholmens Kulturcentrum för Sverige och Finland, Esbo, Finland. Arrangerat av Nordenskiöld-samfundet i Finland r.f. och Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, med stöd av UNESCO-kommissionen i Finland, s. 210–222. Helsingfors: Nordenskiöld-samfundet i Finland r.f.
- 2005. *Befolkningsförändringar och ägoförhållanden på utskären i Skärgårdshavet 1954–2004. – Skärgård 1/2005. Tidskrift utgiven av Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi*, s. 57–67.

- Bergman, Göran 1975. Skärgårdens djurvärld. – Skärgård i omvandling. Miljö och människa i Finlands skärgård. Utgiven av Nordenskiöld-samfundet i Finland, s. 25–36. Borgå: Rabén & Sjögren.
- Bergman, Mats 2004. Fields of Signification. Explorations in Charles S. Peirce's Theory of Signs. Philosophical Studies from the University of Helsinki 6. Helsinki: University of Helsinki, Department of Philosophy.
- Bergström, Anne & Sjöström, Anne (red.) 1999. Åboland i sikte. Utgivare: Upptäck museer i Åboland. Ekenäs: Ekenäs Tryckeri Ab.
- Borofsky, Robert 1990 (1987). Making history. Pukapukan and anthropological constructions of knowledge. Cambridge & New York & Port Chester & Melbourne & Sydney: Cambridge University Press.
- 1994a. The Cultural in Motion. – Robert Borofsky (ed. by), *Assessing Cultural Anthropology*, s. 313–319. New York et al.: McGraw-Hill, Inc.
- 1994b. Rethinking the Cultural. – Robert Borofsky (ed. by), *Assessing Cultural Anthropology*, s. 243–249. New York et al.: McGraw-Hill, Inc.
- Bourdieu, Pierre 1977. Outline of a Theory of Practice. Translated by Richard Nice. Cambridge & London & New York & Melbourne: Cambridge University Press.
- Bringéus, Nils-Arvid 1981. Människan som kulturvarelse. Lund: LiberLäromedel.
- Bråvander, Lars-Gunnar 2000. Igenväxningen i skärgården. – Skärgårdsmiljöer – nyläge, problem och miljöer, s. 133–145. Åbo: Nordiska ministerrådets skärgårdssamarbete.
- Bröckl, Birgitta 2005. Forneldsnatten – kom för att stanna. – Skärgård 1/2005. Tidskriften utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, s. 32–35.
- Castells, Manuel 1996. The Information Age. Economy, Society and Culture. Volume I. The Rise of the Network Society. Cambridge: Blackwell Publishers.
- 1997. The Information Age. Economy, Society and Culture. Volume II. The Power of Identity. Cambridge: Blackwell Publishers.
- 1998. The Information Age. Economy, Society and Culture. Volume III. End of Millenium. Cambridge: Blackwell Publishers.
- Cleve, Nils 1948. Våra skärgårdars äldsta bebyggelse. – Skärgårdsboken. Utgiven av Nordenskiöld-Samfundet i Finland, s. 482–509. Helsingfors: Söderström & C:o Förlagsaktiebolag.
- Clifford, James 1986. Introduction: Partial Truths. – James Clifford & George E. Marcus (ed. by), *Writing Culture. The poetics and Politics of Ethnography. Experiments in Contemporary Anthropology. A School of American Research Advanced Seminar*, s. 1–26. Berkeley & Los Angeles & London: University of California Press.
- 1990. Notes on (Field)notes. – Roger Sanjek (ed. by), *Fieldnotes. The Makings of Anthropology*, s. 47–70. Ithaca & London: Cornell University Press.

- Clifford, James & Marcus, George E. (ed. by) 1986. *Writing culture. The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley & Los Angeles & London: University of California Press.
- Corrington, Robert S. 1993. *An Introduction to C. S. Peirce: Philosopher, Semiotician, and Acstatic Naturalist*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Costiander-Huldén, Eva & Launonen, Marjaana & Siitonen, Aino & Siivonen, Katriina & Toivanen, Anna (red.) 1988. *Människans yttre – kulturens spegel*. NEFA-Nordens 15. fältseminarium 8.8.–23.8.1987 i Lojo, Finland. Åbo: Åbo Akademis kopieringscentral.
- CP: Ks. Peirce, Charles S. 1994 (1931–1958)
- Craik, Jennifer 1997. *The Culture of Tourism*. – Chris Rojek & John Urry (ed. by), *Touring Cultures. Transformations of Travel and Theory*, s. 113–136. London and New York: Routledge.
- Crapanzano, Vincent 1990. *On dialogue*. – Tullio Maranhao (ed. by), *The interpretation of dialogue*, s. 269–291. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Croucher, Sheila L. 2004. *Globalization and Belonging. The Politics of Identity in a Changing World*. Lanham & Boulder & New York & Toronto & Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Culler, Jonathan 1994. *Ferdinand de Saussure*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Dahl, Hjärdis 1980. *Bruksryor längs Finlands kuster*. Kustbygd, Folklivsstudier XIII. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 489, s. 11–83. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- 1987. *Högsång och klädbod*. Ur svenskbygdernas textilhistoria. Folklivsstudier XVIII. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 544. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Daun, Åke 1993. *Etnologin, framtiden och samhället*. – Lena Gerholm (red.), *Etnologiska visioner, femton forskare reflekterar kring sitt ämne*, s. 105–115. Stockholm: Carlssons.
- Deely, John 1990. *Basics of semiotics*. *Advances in Semiotics*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University press.
- 1994. *The Human Use of Signs or: Elements of Anthroposemiosis*. Lanham & London: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- 2000. *The Beginning of Postmodern Times or: Charles Sanders Peirce and the Recovery of *Signum**. Text prepared for The Methaphysical Club of the University of Helsinki.
- Edgren, Torsten 1984. *Kivikausi*. – Eero Laaksonen & Erkki Pärssinen & Kari J. Sillanpää (toim.), *Suomen historia 1. Kivikausi, pronssikausi ja rautakauden alku, keski- ja myöhäisrautakausi*, s. 9–97. Helsinki: Weilin & Göös.

- Ehn, Billy 1993. Min etnologi. – Lena Gerholm (red.), *Etnologiska visioner, femton forskare reflekterar kring sitt ämne*, s. 25–32. Stockholm: Carlssons.
- Ehn, Billy & Klein, Barbro 1994. *Från erfarenhet till text. Om kulturvetenskaplig reflexivitet*. Stockholm: Carlssons.
- Ekestam, Harry 1994. *Europeiseringen av finländsk regionalpolitik genomförd*. – NordRevy 1.
- Eklund, Erland 1984. *Fiskodlingens biologiska och samhälleliga konsekvenser i Finlands kustområden. Meddelanden från Ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi, Sociologiska institutionen, Ser. A:207*. Åbo: Åbo Akademi.
- 1987. *När skärgården fick livskraften åter. Utvecklingen i tolv skärgårdskommuner 1975–1985*. – Skärgård 2/1987. Tidskrift utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, s. 12–16.
- 1994. *Kustfiskare och kustfiske i Finland under den industriella epoken. Studier I en yrkesgrupps yttre villkor, sociala skiktning och organization 1860–1970*. SSKH Skrifter 5. Helsingfors: Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, Forskningsinstitutet.
- Eriksen, Thomas Hylland 1993. *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives*. London & Boulder, Colorado: Pluto Press.
- 2000. *Ethnicity and culture – a second look*. – Regina Bendix & Herman Roodenburg (ed. by), *Managing ethnicity. Perspectives from folklore studies, history and anthropology*, s. 185–205. Amsterdam: Het Spinhuis.
- 2002. *Hetken tyrannia. Suomentanut Timo Haanpää*. Helsinki: Johnny Kniga.
- Espeland, Wigdis Jorunn 1988. *Den tause kunnskapen: ein gløymd dimensjon i etnologisk forskning?* – Eva Costiander-Huldén, Marjaana Launonen, Aino Siitonen, Katriina Siivonen & Anna Toivanen (red.), *Människans yttre – kulturens spegel*. NEFA-Nordens 15. fältseminarium 8.8.–23.8.1987 i Lojo, Finland, s. 20–34. Åbo: Åbo Akademis kopieringscentral.
- Euroopan neuvosto 1998. *Syrjästä esiin. Puheenvuoro kulttuurista ja kehityksestä Euroopassa. Eurooppa-työryhmän raportti Euroopan neuvostolle. Euroopan neuvosto ja taiteen keskustoimikunnan tutkimus- ja tiedotusyksikkö*.
- Euroopan unionin virallinen lehti 2006. *Euroopan unionin virallinen lehti*, C 321 E/1, 29.12.2006.
- Fingerroos, Outi 2003. *Karjalainen – heimolainen vai uusheimolainen?* – Pekka Laaksonen & Seppo Knuuttila & Ulla Piela (toim.), *Tutkijat kentällä. Kalevalaseuran vuosikirja 82*, s. 194–207. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Finnäs, Fjalar 1998. *Demografiska trender och framtidsutsikter i den sydvästra skärgården*. – Nordenskiöld-samfundets tidskrift 57, s. 67–76.

- Florida, Richard 2004. *The Rise of the Creative Class. And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. Paperback Edition. New York: Basic Books.
- Gadamer, Hans-Georg 1975. *Truth and Method*. New York: Seabury Press.
- Gardberg, Carl Jacob 1950. *Fisket med vinternot i östra Kimito, Västankfjärd och Hitis*. – *Budkavlen*, organ för Brages sektion för folklivsforskning och Institutet för nordisk etnologi vid Åbo Akademi 1949, s. 65–90. Åbo: Åbo Akademi.
- Gardberg, Johan 1948. *Hushållning och byväsen kring norra delen av Skiftet*. – *Skärgårdsboken*. Utgiven av Nordenskiöld-Samfundet i Finland, s. 559–609. Helsingfors: Söderström & C:o Förlagsaktiebolag.
- Geertz, Clifford 1957. *Ritual and Social Change: A Javanese Example*. – *American Anthropologist*. Organ of the American Anthropological Association and Affiliated Societies, Vol. 59, N:o 1, s. 32–54.
- 1973. *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books, Inc., Publishers.
- Gerholm, Lena 1985. *Kulturprojekt och projektkultur. En fallstudie av en kulturpolitisk försöksverksamhet*. Malmö: Liber Förlag.
- 1994. *The Concept of Culture in Ethnology*. – Annick Sjögren & Lena Janson (ed. by), *Culture and Management in a Changing Europe*, s. 15–28. Botkyrka: Multicultural Centre & Stockholm: Institute of International Business.
- Gerholm, Lena & Gerholm, Tomas 1989. *Om inte kultur fanns, så skulle man behöva uppfinna den*. – *Nord Nytt*, Nordisk tidskrift för folkelivsforskning 37, s. 8–16.
- Giddens, Anthony 1984a. *Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyysissa*. Suomentaneet Pasi Andersson ja Ilkka Heiskanen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- 1984b. *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Goody, Jack 1994. *Culture and Its Boundaries: A European View*. – Robert Borofsky (ed. by), *Assessing Cultural Anthropology*, s. 250–261. New York et al.: McGraw-Hill, Inc.
- Gothóni, René 1997. *Eläytyminen ja etääntyminen kenttätutkimuksessa*. – Anna Maria Viljanen & Minna Lahti (toim.), *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä*, s. 136–148. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura.
- Granö, Olavi 1981. *The zone concept applied to the Finnish coast in the light of scientific traditions*. – *Fennia* 159:1, s. 63–68.
- Granö, Olavi & Roto, Markku & Laurila, Leena 1999. *Environment and land use in the shore zone of the coast of Finland*. Turun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja, Publicationes Institute Geographici Universitas Turkuensis N:o 160. Turku: University of Turku, Department of Geography.

- Grönfors, Martti 1985. Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät. 2. painos. Porvoo & Helsinki & Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Grönroos, Jarmo 1980. Kaurissalon kalastajat Kustavissa. Monisteita 17. Turku: Turun yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos, kansatiede.
- Gustavsson, Anders 1980. Kulturmöte mellan fastboende och sommargäster i ett förändringsperspektiv. – Skärgård 1980, Specialnummer. Tidskrift utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, s. 21–29.
- 1993. Att upptäcka människor. – Lena Gerholm (red.), Etnologiska visioner, femton forskare reflekterar kring sitt ämne, s. 43–62. Stockholm: Carlssons.
- Hackman, John 1975. Bygdesjöfart i Nagu under 1800-talet. En undersökning av partrederiorganisationen. Sjöhistoriska museet vid Åbo Akademi, Rapport 1 & Rapport från Kulturhistoriska institutionen vid Åbo Akademi nr. 4. Åbo: Åbo Akademi.
- 1997. Peasant shipowners. A study of entrepreneurship and interaction in a local community. – Aktuell traditionsforskning. Seminarium arrangerat av Institutet för folklivsforskning vid Åbo Akademi den 15 december 1995, s. 75–91. Åbo: Institutet för folklivsforskning vid Åbo Akademi.
- Halinen, Petri 2002. Suomi esihistorian ja historian taitteessa. – Tuomas M. S. Lehtonen & Timo Joutsivu (toim.), Suomen kulttuurihistoria 1, Taivas ja maa, s. 64–71. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hall, Stuart 2003 (1995). Kulttuuri, paikka ja identiteetti. (Suom. Juha Koivisto. Alkuteos: New cultures for the old. – Doreen Massey & Pat Jess (ed. by), A Place in the World. Milton Keynes, The Open University.) – Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.), Erilaisuus, s. 85–128. Tampere: Vastapaino.
- Hallberg, Margareta 2001. Etnologisk koreografi. Att följa ett ämne i rörelse. Nora: Bokförlaget nya doxa.
- Hannerz, Ulf 1992. Cultural Complexity. Studies in the Social Organization of Meaning. New York: Columbia University Press.
- Hannikainen, Lauri 2000. Vähemmistöjen ja alkuperäiskansojen suojele kansainvälisessä oikeudessa. – Irja Seurujärvi-Kari (toim.) Beivvi mänät. Saamelaiden juuret ja nykyaika. Tietolipas 164, s. 237–260. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hansen, Kjell 1998. Välfjärdens motsträviga utkant. Lokal praktik och statlig styrning i efterkrigstidens nordsvenska inland. Lund: Historiska Media.
- Hautamäki, Veli-Pekka 1999. Aluepolitiikan tavoitteet lainsäädännössä. – Kunnallistieteellinen aikakauskirja 1/1999, s. 22–33.
- Hedenstierna, Bertil 1980. Svensk skärgård som objekt för forskare och beslutsfattare, målsättning, resultat och önskemål. – Skärgård 1980, Specialnummer. Tidskrift utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, s. 13–15.
- Heiskala, Risto 2000. Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriassa. Helsinki: Gaudeamus.

- 2006. Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen muutos. – Risto Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.), Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? , s. 14–42. Helsinki: Gaudeamus.
- Heldt Cassel, Susanna 2003. Att tillaga en region. Den regionala maten i representationer och praktik – exemplet Skärgårdssmak. Geografiska regionstudier nr 56. Uppsala: Uppsala university, Departement of Social and Economic Geography.
- Hellspong, Mats 1993. Om folkkulturens trollmakt. – Lena Gerholm (red.), Etnologiska visioner, femton forskare reflekterar kring sitt ämne, s. 116–126. Stockholm: Carlssons.
- Hiekkänen, Markus 2002. Kristinuskon tulo Suomeen. – Tuomas M. S. Lehtonen & Timo Joutsivuo (toim.), Suomen kulttuurihistoria 1, Taivas ja maa, s. 76–83. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Himanen, Pekka 2004. Välittävä, kannustava ja luova Suomi. Katsaus tietoyhteiskuntamme syviin haasteisiin. Tulevaisuusvaliokunta, Teknologian arviointeja 18. Eduskunnan kanslian julkaisu 4/2004. Helsinki: Eduskunta, Tulevaisuusvaliokunta.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 1982. Teemahaastattelu. Toinen, korjattu painos. Helsinki: Gaudeamus.
- 2004. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Holm, Nils G. 1989. Andliga väckelser i skärgården. – Skärgård 1/1989. Tidskrift utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, s. 9–15.
- 1997. Gräsbeckska väckelsen i Houtskär. – Skärgård 2/1997. Tidskrift utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, s. 16–18.
- Honko, Lauri 1980. Upptäckten av folkdiktning och nationell identitet i Finland. – Lauri Honko (red.), Folklore och nationsbyggande i nordén. NIF Publications No. 9, s. 33–51. Åbo: Nordiska institutet för folkdiktning.
- 1982. Folktradition och identitet. – Aili Nenola-Kallio (red.), Folktradition och regional identitet i Norden. NIF Publications No. 12, s. 11–23. Åbo: Nordiska institutet för folkdiktning.
- 1993. Dialogisesta kenttätymetodista. – Sananjalka, Suomen Kielen Seuran vuosikirja 34/1992, s. 123–137.
- Hustich, Ilmari 1964. Finlands skärgård, en ekonomisk-geografisk översikt. Ekonomi och samhälle, Skrifter utgivna av Svenska handelshögskola Nr 10. Helsingfors: Söderström & C:o förlagsaktiebolag.
- Häyrén, Ernst 1900. Längs-zonerna i Ekenäs skärgård, ett utkast. – Geografiska Föreningens Tidskrift, tolfte årgången, s. 222–234. Helsingfors: Helsingfors Centraltryckeri.
- 1948. Skärgårdens längszoner. – Skärgårdsboken. Utgiven av Nordenskiöld-Samfundet i Finland, s. 242–256. Helsingfors: Söderström & C:o Förlagsaktiebolag.

- Häyrynen, Simo 2004. Kulttuuristen vaikutusten arviointi kulttuuripolitiikan toimenkuvana: lähtökohtia. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore.
- Ilmonen, Kari 1998. Kulttuuri alueen käyttövarana. Kulttuuripolitiikan hallitsevat ja marginaaliset diskurssit Keski-Pohjanmaalla. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N.o 32. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Jaatinen, Stig 1960. Expansion and retreat of settlement in the southwestern archipelago of Finland. – *Fennia* 84, s. 39–65.
- 1975. Bofast befolkning och bebyggelse. – *Skärgård i omvandling. Miljö och människa i Finlands skärgård*. Utgiven av Nordenskiöld-samfundet i Finland, s. 93–106. Borgå: Rabén & Sjögren.
- 1980. Skärgårdsforskningen i Sverige och Finland. – *Skärgård 1980*, Specialnummer. Tidskrift utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, s. 4–12.
- 1984. Geographical research on the archipelagoes of Finland. – *Fennia* 162:1, s. 82–100.
- Johler, Reinhard 2002. Europe, Identity Politics and the Production of Cultural Heritage. – *Lithuanian Ethnology. Studies in Social Anthropology and Ethnology* 2 (11) 2002, s. 9–22. Lithuanian Institution of History.
- Joutsivuo, Timo 2002. Uskonpuhdistuksen ja suurvaltakauden Suomi. – Tuomas M. S. Lehtonen & Timo Joutsivuo (toim.), *Suomen kulttuurihistoria 1, Taivas ja maa*, s. 294–299. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Junkala, Pekka 1999. Kenttätyö etnologian profilina. – Bo Lönnqvist & Elina Kiuru & Eeva Uusitalo (toim.), *Kulttuurin muuttuvat kasvot, johdatusta etnologiatieteisiin*. Tietolipas 155, s. 188–200. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jutikkala, Eino 1949. Suomen historian kartasto. Porvoo: WSOY.
- Jänne, Eevi 1932. Rymättylän vanhanaikaisesta ruokataloudesta. – *Turun ylioppilas I*, s. 14–38. Turku: Turun yliopiston ylioppilaskunta.
- Kainulainen, Kimmo 2004. Kulttuuriteollisuuden ja aluetalouden kehityksen moniulotteinen yhteys. – Markku Sotarauta & Kati-Jasmin Kosonen (toim.), *Yksilö, kulttuuri ja innovaatioympäristö. Avauksia aluekehityksen näkymättömään dynamiikkaan*, s. 172–201. Tampere: Tampere University Press.
- 2005. Kunta ja kulttuurin talous. Tulkintoja kulttuuripääoman ja festivaalien aluetaloudellisesta merkityksestä. Tampere: Tampere University Press.
- Kallberg, Ulla 1981. Kustavin talonpoikaispurjehduksesta 1860–915. Turun yliopiston kansatieteen laitoksen toimituksia 8. Turku: Turun yliopisto, kansatiede.
- Kangas, Anita 2002. Alueellisen taidepolitiikan syklit. – *Taiteen mahdollisuuksista enemmän. Taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelmaehdotuksen oheisjulkaisu*, s. 32–38. Helsinki: Opetusministeriö.

- Kangas, Anita & Hirvonen, Johanna 2001. Kulttuuriprojekti. Euroopan unionin rakennerahastot, kulttuuri ja alueet. Opetusministeriön EU-rakennerahastot -julkaisu 7 /2001. Helsinki: Opetusministeriö, EU-rakennerahastot.
- Kaukiainen, Yrjö 1970. Suomen talonpoikaispurjehdus 1800-luvun alkupuoliskolla (1810–1853). Historiallisia tutkimuksia julkaissut Suomen historiallinen Seura LXXIX. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Keesing, Roger M. 1994. Theories of Culture Revisited.– Robert Borofsky (ed. by), *Assessing Cultural Anthropology*, s. 301–312. New York et al.: McGraw-Hill, Inc.
- Kilpi, Volter 1934. Kaaskerin Lundström. – Volter Kilpi, Pitäjän pienimpiä, saaristoväkeä arkisillaan, s. 295–346. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- 1987 (1917). Kansallista itsetutkistelua. Suomalaisia kulttuuri-ääriviivoja. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- 1997 (1933). Alastalon salissa. Kuvaus saaristosta I. Kolmas painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- 1998 (1937). Kirkolle. Kuvaus saaristosta. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Kilpinen, Erkki 1998. Creativity is coming. – *Acta Sociologica. Journal of the Scandinavian Sociological Association*, s. 173–179.
- Kirveensuu, Anna & Räsänen, Riitta 2000. Suomalainen kylä kuvattuna ja muisteltuna. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 777. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2005. Muisteltu ja kuvattu suomalainen kylä – toimintasuunnitelma moniaineistosen ja monimetodisen tutkimustekstin luomiseksi. – Pirjo Korkiakangas & Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin*, s. 89–103. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry.
- Kiuru, Elina 1999. Esineet etnologiassa. – Bo Lönnqvist & Elina Kiuru & Eeva Uusitalo (toim.), *Kulttuurin muuttuvat kasvot, johdatusta etnologiatieteisiin*. Tietolipas 155, s. 219–231. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Klinkman, Sven-Erik 2005. Hans Martins nygamla skärgård. – *Skärgård 1/2005. Tidskrift utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi*, s. 36–39.
- Knapas, Rainer & Forsgård, Nils Erik 2002. Kulttuuri ja Suomi 1720-luvulta 1870-luvulle. – Rainer Knapas & Nils Erik Forsgård (toim.), *Suomen kulttuurihistoria 2, Tunne ja tieto*, s. 12–19. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Knuuttila, Maarit 2006. Kansanomainen keittämisen taito. *Kansatieteellinen Arkisto* 50. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Koivunen, Hannele 1997. Hiljainen tieto. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Kolbe, Laura & Kervano Nevanlinna, Anja 2003. Eurooppalainen Suomi. – Anja Kervanto Nevanlinna & Laura Kolbe (toim.), *Suomen kulttuurihistoria 3, Oma maa ja maailma*, s. 12–25. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Kolehmainen, Jari 2004. Instituutioista yksilöihin: Paikallisen innovaatioympäristön kolme tasoa. – Markku Sotarauta & Kati-Jasmin Kosonen (toim.), *Yksilö, kulttuuri ja innovaatioympäristö. Avauksia aluekehityksen näkymättömään dynamiikkaan*, s. 35–56. Tampere: Tampere University Press.
- Kontakt och konflikt i skärgården 1989. *Nordenskiöld-samfundets tidskrift* 49 supplementum: ”Kontakt och konflikt i skärgården”. Nordiskt symposium om skärgårdsfrågor 20.–21.9.1986, Hanaholmens Kulturcentrum för Sverige och Finland, Esbo, Finland. Arrangerat av Nordenskiöld-samfundet i Finland r.f. och Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, med stöd av UNESCO-kommissionen i Finland. Helsingfors: Nordenskiöld-samfundet i Finland r.f.
- Konttinen, Riitta 2001. *Sammon takojat. Nuoren Suomen taiteilijat ja suomalaisuuden kuvat*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Korhonen, Teppo 1985. *Kansakulttuurin juuret. – Suomen historia 2. Keskiäika, valtaistuininriitojen ja uskonpuhdistuksen aika, kansakulttuurin juuret*, s. 348–413. Espoo: Weilin & Göös.
- Kramsch, Claire 1999. *Thirdness: The Intercultural Stance*. – Torben Vestergaard (ed. by), *Language, Culture and Identity. Language & Cultural Contact* 27, s. 41–58. Aalborg: Aalborg University Press.
- Kristeva, Julia 1991. *Strangers to Ourselves*. Käännös Leon S. Roudiez. New York: Columbia University Press.
- Kroeber, A. L. & Kluckhohn, Clyde 1952. *Culture. A Critical Review of Concepts and Definitions*. Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology, Harvard University, Vol. XLVII – No. 1. Cambridge, Massachusetts, U.S.A.: Peabody Museum.
- Kupiainen, Jari 1997. *Antropologin suorituspaheet Salomonsaarilla*. – Anna Maria Viljanen & Minna Lahti (toim.), *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kentätyöstä*, s. 213–222. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura.
- Kuula, Arja 2006. *Yksityisyyden suoja tutkimuksessa*. – Jaana Hallamaa & Veikko Launis & Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.), *Etiikkaa Ihmistieteille. Tietolipas* 112, s. 124–140. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kuusterä, Antti (toim.) 2002. *Suuryritys ja sen muodonmuutos, Partekin satavuotinen historia*. Parainen: Partek Oyj Abp.
- Lappalainen, Mirkka 2002. *Aatelisvallan kulmakivet ja aateliskulttuurin murros*. – Tuomas M. S. Lehtonen & Timo Joutsivuo (toim.), *Suomen kulttuurihistoria 1, Taivas ja maa*, s. 254–264. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Laurell, Seppo 1999. *Suomen majakat, Finaska fyrar, Finnish lighthouses*. Helsinki: Nemo, Merenkulkulaitos.

- Lederman, Rena 1990. *Pretexts for Ethnography: On Reading Fieldnotes*. – Roger Sanjek (ed. by), *Fieldnotes. The Makings of Anthropology*, s. 71–91. Ithaca & London: Cornell University Press.
- Lehtimaa, Raimo & Nurminen, Hanna 1996. *Saaristolaisen käsikirja. Kokemäki: Satakunnan Painotuote Oy*.
- Lehtipuro, Outi 2003. *Voiko perinnettä kerätä? ”Maailman suurin Kansanrunousarkisto” ja kansanrunoudentutkimus toisensa haastajina*. – Pekka Laaksonen & Seppo Knuutila & Ulla Piela (toim.), *Tutkijat kentällä. Kalevalaseuran vuosikirja 82*, s. 13–33. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehtonen, Tuomas M. S. 2002a. *Suomi, Ruotsi ja läntinen kirkko*. – Tuomas M. S. Lehtonen & Timo Joutsivuo (toim.), *Suomen kulttuurihistoria 1, Taivas ja maa*, s. 84–99. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- 2002b. *Kirkko ja kruunu*. – Tuomas M. S. Lehtonen & Timo Joutsivuo (toim.), *Suomen kulttuurihistoria 1, Taivas ja maa*, s. 104–111. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- 2002c. *Reformaatio*. – Tuomas M. S. Lehtonen & Timo Joutsivuo (toim.), *Suomen kulttuurihistoria 1, Taivas ja maa*, s. 237–250. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Lehtosalo-Hilander, Pirkko-Liisa 1984. *Keski- ja myöhäinen rautakausi*. – Eero Laaksonen & Erkki Pärssinen & Kari J. Sillanpää (toim.), *Suomen historia 1. Kivikausi, pronssikausi ja rautakauden alku, keski- ja myöhäisrautakausi*, s. 251–405. Helsinki: Weilin & Göös.
- Lettenen, Eva (toim.) 1999. *Ossian Kuusisen maailma. SEILI Archipelago Research Institute Publications 1*. Turku: Turun yliopisto, Saaristomeren tutkimuslaitos.
- 2004. *Saaristolaisen kokemus omasta kulttuuristaan. Eläminen merestä ja meren kanssa*. Turun yliopiston julkaisuja, *Annales Universitatis Turkuensis*, sarja c, osa 221. Turku: Turun yliopisto.
- Lindberg, Magdalena 2003. *Sommarparadiset Saverkeit. Om territoriella aktörer och utveckling på en plats*. Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja B 49. Helsingfors: Helsingfors universitet, Geografiska institutionen.
- Lindholm, Tore 2000. *Algblomningar och andra algproblem*. – *Skärgårdsmiljöer – nyläge, problem och miljöer*, s. 57–63. Åbo: Nordiska ministerrådets skärgårdssamarbete.
- Lindqvist, Yrsa 2001. *Bastun och finlanssvenskarna*. – Anna-Maria Åström & Bo Lönnqvist & Yrsa Lindqvist, *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytisk perspektiv*. *Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 633. Folkklivsstudier XXI*, s. 359–382. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

- Lindroos, Paula 2002. Skärgårdsinstitutet i projektens tidevarv. – Skärgård 2–3/2002. Tidskrift utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, s. 11–14.
- Lotman, Yuri M. 1990. Universe of the Mind. A Semiotic Theory of Culture. Translated by Ann Shukman. London & New York: I.B. Tauris & Co. Ltd Publishers.
- Lukala, Marianne 1986. Dalsbruk 1686–986. Dalsbruk: Ovako.
- Luoto, Ilkka 2006. Paikan tekstit ja narratiivinen jännite, kuusi maaseutukylää Suomessa ja Skotlannissa. – Terra 118: 3–4 2006.
- Löfgren, Orvar 1977. Fångstmän i industrisamhället. En halländsk kustbygds omvandling 1800–970. Skrifter utgivna av Etnologiska sällskapet i Lund. Lund: LiberLäromedel.
- 1993. Livet som etnolog. – Lena Gerholm (red.), Etnologiska visioner, femton forskare reflekterar kring sitt ämne, s. 246–260. Stockholm: Carlssons.
- 2005. Upplevelseindustrin skall få landet att leva upp. – Axess 2005: 4 (Maj), s. 31–34.
- Lönnqvist, Bo 1980. Skärgårdsbebyggelse och skärgårdskultur i Nyland. Kustbygd, Folklivsstudier XIII. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 489, s. 127–197. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- 1981a. Svenskfinland och kulturkrets läran. – Ivar Nordlund (red.), Fynd och forskning. Till Ragna Ahlbäck 17.7.1981. Meddelanden från folk kultursarkivet 7, s. 69–103. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet.
- 1981b. Suomenruotsalaiset. Kansatieteellinen tutkielma kieliryhmästä. Jyväskylä: Gummerus.
- 1983a. Kulttuurin käsite kulttuuriantropologian kannalta. – Historian päivät 6.–7.11.1982. Historiallinen Arkisto 81, s. 95–104. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- 1983b. Folkkulturen i svenskhetens tjänst. – Max Engman & Henrik Stenius (red.), Svenskt i Finland 1. Studier i språk och nationalitet efter 1860. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland Nr 511, s. 178–205. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet.
- 1984. Språkgränsen – fiktion eller verklighet? – Max Engman & Henrik Stenius (red.), Svenskt i Finland 2. Demografiska och socialhistoriska studier. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland Nr 519, s. 267–279. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet.
- 1999. Mitä etnologia on? – Bo Lönnqvist & Elina Kiuru & Eeva Uusitalo (toim.), Kulttuurin muuttuvat kasvot, johdatusta etnologiatieteisiin. Tietolipas 155, s. 13–33. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2001a. Språkgränsen som kulturellt och ideologiskt fenomen. – Anna-Maria Åström & Bo Lönnqvist & Yrsa Lindqvist, Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytisk perspektiv. Skrifter utgivna av Svenska litteratur-

- sällskapet i Finland nr 633. *Folkklivsstudier XXI*, s. 149–160. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- 2001b. Myten om den finlandssvenska familjen. – Anna-Maria Åström & Bo Lönnqvist & Yrsa Lindqvist, *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytisk perspektiv*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 633. *Folkklivsstudier XXI*, s. 26–36. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- 2001c. Etnisk kodifiering som symboliskt kapital. Det visuella som identitetsskapelse. – Anna-Maria Åström & Bo Lönnqvist & Yrsa Lindqvist, *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytisk perspektiv*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 633. *Folkklivsstudier XXI*, s. 253–258. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- 2003. Paradigma ja kenttä. – Pekka Laaksonen & Seppo Knuutila & Ulla Piela (toim.), *Tutkijat kentällä. Kalevalaseuran vuosikirja 82*, s. 34–43. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2006. *Kulttuuri maaseudun toimintaryhmien kehittämisohjelmissa*. Maija Niskavirta / Kulttuuriteemaryhmä. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 7/2006. Helsinki: Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä & Opetusministeriö.
- Malaska, Pentti 1991. *Economic and Social Evolution: The Transformational Dynamic Approach*. – Ervin Laszlo (ed. by), *The New Evolutionary Paradigm. The World Futures General Evolution Studies, Vol. 2*, s. 131–155. New York et al.: Gordon and Breach Science Publishers.
- Masonen, Jaakko & Hakkarainen, Mika & Lehtonen, Anitta & Salminen, Tapio 1990. *Suuri Postitie Varsinais-Suomessa. Tien linjaus, ajoitus ja nykyinen käyttö*. Turku: Varsinais-Suomen seutukaavaliitto.
- Mattila, Johanna 2000. *Eutrofiering i skärgården. – Skärgårdsmiljöer – nyläge, problem och miljöer*, s. 15–23. Åbo: Nordiska ministerrådets skärgårdssamarbete.
- Merrel, Floud 1995. *Peirce's Semiotics Now. A Primer*. Toronto: Canadian Scholars' Press Inc.
- Metzger, Adolf A. 1948. *Kalksten och kalkindustri i skärgården. – Skärgårdsboken*. Utgiven av Nordenskiöld-Samfundet i Finland, s. 689–699. Helsingfors: Söderström & C:o Förlagsaktiebolag.
- Mikkola, Kauri 1975. *Några speciella drag i skärgårdens insektfauna. – Skärgård i omvandling. Miljö och människa i Finlands skärgård*. Utgiven av Nordenskiöld-samfundet i Finland, s. 37–38. Borgå: Rabén & Sjögren.
- Moilanen, Laura-Kristiina & Sulkunen, Susanna 2006. *Johdanto: Aika ja identiteetti. – Laura Kristiina Moilanen & Susanna Sulkunen (toim.), Aika ja identi-*

- teetti. Katsauksia yksilön ja yhteisön väliseen suhteeseen keskiajalta 2000-luvulle. *Historiallinen Arkisto* 123, s. 7–34. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Montin, Kim 1996. Stadsbor i skärgårdsnatur – en återblick. – *Skärgård* 4/1996. Tidskrift utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, s. 29–33.
- Moore, Henrietta L. & Sanders, Todd 2006a. *Anthropology and Epistemology*. – Henrietta L. Moore & Todd Sanders (ed. by), *Anthropology in Theory. Issues in Epistemology*, s. xi–xvi. Malden, USA & Oxford, UK & Carlton, Australia: Blackwell Publishing Ltd.
- 2006b. General Introduction. – Henrietta L. Moore & Todd Sanders (ed. by), *Anthropology in Theory. Issues in Epistemology*, s. 1–21. Malden, USA & Oxford, UK & Carlton, Australia: Blackwell Publishing Ltd.
- Moring, Beatrice 1994. Skärgårdsbor. Hushåll, familj och demografi i finländsk kustbygd på 1600-, 1700- och 1800-talen. Bidrag till kännedom av Finlands nature och folk 145. Helsingfors: Finska Vetenskaps-Societen.
- Mårtenson, Lasse 2001. En nytjärad eka doftar på svenska. – *Skärgård* 1–2/2001. Tidskrift utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, s. 31–33.
- Mäkinen, Vesa 1981. Zachris Topelius ja Maamme kirja. – *Maamme kirja. Ennen myöhemmän ajan lisäyksiä ja uudelleen kuvitettuna*. Paavo Cajanderin suomennoksen pohjalta toimittanut Vesa Mäkinen, s. III–XIV. Porvoo, Helsinki, Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Nerdrum, Monica 1998. *Skärgårdskvinnor, Tradition, modernitet och diversitet*. Åbo: Åbo Akademis Förlag.
- Nordin, Urban 1994. Fritidsbebyggelse för skärgårdsbor? Studier av fritidsboendets betydelse för sysselsättningen i Blidö församling, Norrtälje kommun 1945–1987. *Meddelanden serie B* 86. Stockholm: Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet.
- 1997a. Humlan flyger? Skärgårdshandlarnas strategier, problem och möjligheter. *Meddelanden nr* 100. Stockholm: Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet.
- 1997b. Skärgården i storstadens skugga. Arbetsvillkor och försörjningsstrategier i storstadsnära glesbygdssområden. Exemplet Stockholms skärgård under efterkrigsstiden. *Meddelanden nr* 102. Stockholm: Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet.
- Nurminen, Hanna 1997. *A Project on Archipelago Culture*. Käsikirjoitus.
- (toim.) 2002a. *Elämää ja elämyksiä saaristossa. Näkökulmia kestävään matkailuun*. Turku: Kirja-Aurora.
- 2002b. *Kulttuuritapahtuma ja kestävä matkailu*. – Hanna Nurminen (toim.), *Elämää ja elämyksiä saaristossa. Näkökulmia kestävään matkailuun*, s. 177–191. Turku: Kirja-Aurora.

- Nygren, Anja 1997. Antropologi toiseuden rakentajana? – Anna Maria Viljanen & Minna Lahti (toim.), *Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä*, s. 158–165. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura.
- Nykysuomen sanakirja 1959. Viides osa. Valtion toimeksiannosta teettänyt Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki, Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- 1996. *Lyhentämätön kansanpainos, osa V. Valtion toimeksiannosta teettänyt Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Neljästoista painos*. Porvoo, Helsinki, Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Nymark Jansson, Gabriella & Heinonen, Sami & Bröckl, Birgitta 2006. *Tio år i samma båt, historia, projekt, resultat, framtid. Kymmenen vuotta samassa veneessä, historia, hankkeita, tuloksia, tulevaisuus*. Parainen: I samma båt – samassa veneessä rf ry.
- Ohlson, Birger 1975. *Finlands skärgård som en del av jordens arkipelager. – Skärgård i omvandling. Miljö och människa i Finlands skärgård*. Utgiven av Nordenskiöld-samfundet i Finland, s. 11–14. Borgå, Rabén & Sjögren.
- Olsson, Pia 2005. Tutkijan vastuu ja velvollisuus – tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. – Pirjo Korhokangas & Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin*, 281–290. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry.
- Ordbok över svenska språket 1977. Utgiven av Svenska Akademien. Tjugosjunde bandet. Lund: AB PH. Lindstedts univ.-bokhandel.
- Parmentier, Richard J. 1994. *Signs in Society. Studies in Semiotic Anthropology*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- Peirce, Charles S. 1992 (1868). *On a New List of Categories*. – Nathan Houser & Christian Kloesel (ed. by), *The Essential Peirce. Selected Philosophical Writings*. Vol. 1 (1867–1893), s. 1–10. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- 1994 (1931–1958). *The Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. John Deely (ed. by), *The electronic edition reproducing Vols. I–VI ed. Charles Hartshorne and Paul Weiss, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1931–1935, Vols. VII–VIII ed. Arthur W. Burks, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1958*.
- Pelto, Pertti J. & Pelto, Gretel 1975. *Intra-cultural diversity: some theoretical issues*. – *American Ethnologist. A journal of the American Anthropological Association*, Vol. 2, N:o 1, s. 1–18.
- Pennanen, Jukka 1986. *Talviapajilla. Ammattimaisen talvinuottauksen sata vuotta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 445. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Penttilä, Tapio 1989. *Utredning över närings- och företagsverksamheten i Egentliga Finlands skärgård. Rapport 2/1989*. Åbo: Åbo universitet, Skärgårdens utvecklingsprojekt.
- Petrisalo, Katriina 2001. *Menneisyys matkakohteena. Kulttuuriantropologinen ja historiatieteellinen tutkimus perinnekulttuurin hyödyntämisestä matkailuteollisu-*

- nessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 802. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Peuhkuri, Timo 2004. Tiedon roolit ympäristökiistassa. Saaristomeren rehevöityminen ja kalankasvatus julkisen keskustelun ja päätöksenteon kohteena. Turun yliopiston julkaisuja sarja C, osa 220, Scripta Lingua Fennica Edita. Turku: Turun yliopisto.
- Pirnes, Esa 2002. Taidepolitiikka muuttuvassa kulttuuripolitiikassa. – Taiteen mahdollisuuksista enemmän. Taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelmaehdotuksen oheisjulkaisu, s. 18–31. Helsinki: Opetusministeriö.
- Pirttimäki, Paavo 1994. Ohjelmaperusteisen aluepolitiikan käynnistyminen. – Erja Horttanainen (toim.), Uudet aluepoliittiset säädökset. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Pitkänen, Ritva Liisa 1985. Turunmaan saariston suomalainen lainanimistö. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 418. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Polanyi, Michael 1969. Personal Knowledge. Towards a Post-Critical Philosophy. Third impression. London: Routledge & Kegan Paul.
- Pratt, Mary Louise 1992. Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation. London: Routledge.
- Puranen, Clara Henriksdotter 2004. Högsåra. Suomenos Juha Ruusuvoori. Högsåra: Högsåra byalag rf.
- Raunio, Mika 2004. Yhteisevoluutio osaajien työmarkkinoiden ylikansallistumisessa. – Markku Sotarauta & Kati-Jasmin Kosonen (toim.), Yksilö, kulttuuri ja innovaatioympäristö. Avauksia aluekehityksen näkymättömään dynamiikkaan, s. 57–87. Tampere: Tampere University Press.
- Ritzer, George & Liska, Allan 1997. 'McDisneyization' and 'Post-tourism'. Complementary perspectives on contemporary tourism. – Chris Rojek & John Urry (ed. by), Touring Cultures. Transformations of Travel and Theory, s. 96–109. London and New York: Routledge.
- Rojek, Chris 1997. Indexing, Dragging and the Social Construction of Tourist Sights. – Chris Rojek & John Urry (ed. by), Touring Cultures. Transformations of Travel and Theory, s. 52–74. London and New York: Routledge.
- Rubin, Anita 2000. Growing up in social transition: in search of a late-modern identity. Turun yliopiston julkaisuja, sarja B, osa 234, Humaniora. Turku: Turun yliopisto.
- Ruohonen, Ilkka 1997. Etäisyyden ja läheisyyden peili. – Anna Maria Viljanen & Minna Lahti (toim.), Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä, s. 69–76. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura.
- Ruotsala, Helena 2002. Muuttuvat palkiset. Elo, työ ja ympäristö Kittilän Kyrön palkikunnassa ja Kuolan Luujärven poronhoitokollektiiveissa vuosina 1930–1995. Kansatieteellinen arkisto 49. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

- 2005. Matkoja, muistoja, mielikuvia – kansatieteilijä kentällä. – Pirjo Korhokangas & Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.), Polkuja etnologian menetelmiin, 45–76. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry.
- Räsänen, Matti 1989. Kansankulttuuri kansakunnan identiteetit rakennuspuuna. – Teppo Korhonen & Matti Räsänen (toim.), Kansa kuvastimessa. Etnisyys ja identiteetti. Tietolipas 114, s. 10–28. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Räsänen, Matti & Räsänen, Riitta 1982. Ihminen fyysisen ympäristön viitekehyksessä. – Päivikki Suojanen & Lassi Saressalo (toim.), Kulttuurin kenttätutkimus. Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen julkaisuja 9, Kulttuuri ja kieli 1, s. 39–49. Tampere: Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos.
- Salminen, Laura 1993. Johdatus Euroopan yhteisön aluepolitiikkaan ja aluepoliittisiin instrumentteihin – kooste aiheeseen liittyvistä ajankohtaisista kirjoituksista ja kirjallisuudesta. Hämeen lääninhallituksen julkaisusarja 1993:34. Hämeenlinna: Hämeen lääninhallitus.
- Salo, Unto 1984. Pronssikausi ja rautakauden alku. – Eero Laaksonen & Erkki Pärssinen & Kari J. Sillanpää (toim.), Suomen historia 1. Kivikausi, pronssikausi ja rautakauden alku, keski- ja myöhäisrautakausi, s. 101–248. Helsinki: Weilin & Göös.
- 1990. Åbolands skärgård och Finlands förhistoria. – Skärgård 2/1990. Teemanumero esihistoriasta. Tidskrift utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, s. 20–23.
- Saltzman, Katarina 2001. Inget landskap är en ö. Dialektik och praktik i öländska landskap. Lund: Nordic Academic Press.
- Sanjek, Roger 1991. The Ethnographic Present. – *Man, The Journal of the Royal Anthropological Institute*, 26 (4), s. 607–628. London: Royal Anthropological Institute.
- Sarja, Mikko 1995. Kansallisen ja Euroopan unionin ohjelmaperusteisen aluepolitiikan yhteensovittaminen. Tunturi-Lappi -projektin julkaisuja 4. Rovaniemi: Pandecta Oy.
- Schybergson, Per 2002. ”Paraisten Kalkki olen minä”, Emil Sarlin 1875–1956. – Antti Kuusterä (toim.) Suuryritys ja sen muodonmuutos, Partekin satavuotinen historia, s. 13–46. Parainen: Partek Oyj Abp.
- Seigel, Jerrolds 2005. *The Idea of Self. Thought and Experience in Western Europe since the Seventeenth Century*. Cambridge et al.: Cambridge University Press.
- Shore, Chris 2000. *Building Europe. The Cultureal Politics of European Integration*. London & New York: Routledge.
- Siikala Anna-Leena 1997. Toisiinsa virtaavat maailmat. – Anna Maria Viljanen & Minna Lahti (toim.), Kaukaa haettua, kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä, s. 46–68. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura.
- Siikala, Anna-Leena & Uljašev, Oleg 2003. Maailmojen rajoilla. Muuttuvaa hantikultuuria kohtaamassa. – Pekka Laaksonen & Seppo Knuutila & Ulla Piela (toim.),

- Tutkijat kentällä. Kalevalaseuran vuosikirja 82, s. 130–147. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Siikala, Jukka 1997. Kulttuurin käsite ja etnografian ongelma. – Anna Maria Viljanen & Minna Lahti (toim.), Kaukaa haettua, kirjoituksia antropologisesta kenttätöystä, s. 20–34. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura.
- Siivonen, Katriina 1998. Saaristotietoa koululaisille – virtuaalisesti. – Tiedotustutkimus 1/1998, s. 102–105.
- 2002. Kulttuuri – matkailun hyödyke vai paikallista elämää? – Nurminen, Hanna (toim.), Elämää ja elämyksiä saaristossa. Näkökulmia kestäväan matkailuun, s. 37–50. Turku: Kirja-Aurora.
- 2006. Kulttuuritoiminnalla kulttuurisesti kestäväan kehitykseen, esimerkkinä osallistava alueellinen kulttuuristrategiatyö Varsinais-Suomesta. – Katriina Siivonen (toim.), Kulttuurista kestävyttä, s.14–31. Helsinki: Ethnos ry.
- Siivonen, Katriina & Grönholm, Björn 2002. Framtidsscenarioer för Åboland. Projektets slutrapport. Tutu-publikationer 9/2002. Åbo: Framtidsforskningsinstitutet vid Åbo handelshögskola & Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi.
- Singer, Milton 1984. Man's glassy essence. Explorations in Semiotic anthropology. *Advances in Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press.
- Sintonen, Teppo 1999. Etninen identiteetti ja narratiivisuus. Kanadan suomalaiset miehet elämsä kertojina. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos: SoPhi.
- Sirelius, U. T. 1906–1908. Suomalaisten kalastus, osat 1–3. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 116. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sjöholm, Carina 2002. Moderna skärgårdsbor i gammal kultur. Skrifter utgivna av Bohusläns museum och Bohusläns hembygdsförbund nr 73. Göteborg: Bohusläns museums förlag.
- Skärgård 2/1990. Teemanumero esihistoriasta. Tidskrift utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi.
- 1/2006. Tema: Skärgårdens nya konstellationer. Tidskrift utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi.
- Skärgård i omvandling 1975. Skärgård i omvandling. Miljö och människa i Finlands skärgård 1975. Utgiven av Nordenskiöld-samfundet i Finland. Borgå: Rabén & Sjögren.
- Skärgårdsboken 1948. Utgiven av Nordenskiöld-Samfundet i Finland. Helsingfors: Söderström & C:o Förlagsaktiebolag.
- Snellman, Hanna 2003. Kansa tietää! – Pekka Laaksonen & Seppo Knuutila & Ulla Piela (toim.), Tutkijat kentällä. Kalevalaseuran vuosikirja 82, s. 44–61. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Sotarauta, Markku 1996. Kohti epäselvyyden hallintaa. Pehmeä strategia 2000-luvun alun suunnittelun lähtökohtana. *Acta Futura Fennica* No 6. Helsinki: Tulevaisuuden tutkimuksen seura.
- Storå, Nils 1966. Äggsläven och grisselkroken. – *Budkavlen*, organ för Brages sektion för folklivsforskning och Institutet för nordisk etnologi vid Åbo Akademi 1964–1965, s. 193–225.
- 1968. Massfångs av sjöfågel i Nordeurasien. en etnologisk undersökning av fångstmetoderna. *Acta Academiae Aboensis*, Ser. A, Humaniora, humanistiska vetenskaper, socialvetenskaper, teologi, Vol. 34 nr 2. Åbo: Åbo Akademi.
- 1975. Etnologisk skärgårdsforskning. – *Historisk Tidskrift för Finland*, Årg. 60, 1975, s. 83–84.
- 1979. Finländskt strömmingfiske, teknisk utveckling och social differentiering. *Norveg, tidkrift for folkelivsgranskning* 22, s. 137–176.
- 1980. Skärgården – forskningsobjekt och turistmål. – *Skärgård 1980*, Specialnummer. Tidskrift utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi.
- 1983. Mångsyssleriet i skärgården förr. Sammandrag av föredrag vid seminarium i Houtskär 8–9 juli 1983. – *Skärgård 3/1983*. Tidskrift utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, s. 12–16.
- 1985a. Adaptive Dynamics and Islands Life, Resource use in the Åland Islands. – *Trends in Finnish Ethnology. Studia Fennica, Review of Finnish Linguistics and Ethnology* 30, s. 113–144. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1985b. Insamling av vass och dun i Finlands svenskbygder och på Åland. – *Resurser, strategier, miljöer. Etnologiska uppsattser av Nils Storå utgivna den 29 maj 1993*, s. 163–179. (Ilmestynyt aiemmin teoksessa *Från Kulturdagarna i Bonäs bygdegård* den 25 och 26 juni 1984. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien.) Åbo: Åbo Akademi.
- 1988. Havet som skiljer och förenar. – *Över Ålands hav. Ålänningarnas handel med Stockholm. Glimtar ur Ålands folkkultur* 3, s. 5–19. Mariehamn: Ålands landskapsstyrelse, museibyran.
- 1990. Sälrodd, bräddlöpning och långfärd. Kring fångstkulturen i Kvarkenområdet. – *Österbotten. Österbottnisk årsbok 1989–1990. Skrifter utgivna av Svensk-Österbottniska samfundet* 46, s. 227–247. Vasa: Svensk-Österbottniska samfundet.
- 1992. Vinterns tjänliga isar. Om isen som resurs. – *Svenska landsmål och svenskt folkliv*, tidkrift utgiven av Dialekt och folkminnesarkivet i Uppsala 1991, s. 115–133.
- 1996. Anpassning, variation och förändring. Maritim antropologi i Skärgårdshavet. *Ledaren*. – *Skärgård 4/1996*. Tidskrift utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, s. 3.

- 2003. Fiskets Åland och fiskarkulturen. Skrifter utgivna av Ålands kulturstiftelse XVI. Mariehamn: Ålands kulturstiftelse.
- Storå, Nils & Fagerlund, Rainer & Hackman, John 1980. Humanistisk-vetenskapliga sektionens rapport. – Skärgård 1980, Specialnummer. Tidskrift utgiven av skärgårds-institutet vid Åbo Akademi, s. 29–30.
- Stähle, Pirjo 2004. Itseuudistumisen dynamiikka: Systeemiajattelu kehitysprosessien ymmärtämisen perustana. – Markku Sotarauta & Kati-Jasmin Kosonen (toim.), Yksilö, kulttuuri ja innovaatioympäristö. Avauksia aluekehityksen näkymättömään dynamiikkaan, s. 222–255. Tampere: Tampere University Press.
- Stähle, Pirjo & Wilenius, Markku 2006. Luova tietopääoma. Tulevaisuuden kestävä kilpailuetu. Helsinki: Edita.
- Suojanen, Päivikki 1997. Työkaluna tutkijan persoona. – Anna Maria Viljanen & Minna Lahti (toim.), Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätyöstä, s. 149–157. Helsinki: Suomen Antropologinen Seura.
- Suomen kielen perussanakirja 1994. Kolmas osa. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1994.
- Suomen tilastollinen vuosikirja 1903. Uusi sarja, ensimmäinen vuosikerta 1903. Helsinki: Tilastollinen päätoimisto.
- 1912. Uusi sarja, kymmenes vuosikerta 1912. Helsinki: Tilastollinen päätoimisto.
- 1922. Uusi sarja, kahdeskymmenes vuosikerta 1922. Helsinki: Tilastollinen päätoimisto.
- 1933. Uusi sarja, XXXI, vuonna 1933. Helsinki: Tilastollinen päätoimisto.
- 1943. Uusi sarja, XL, vuonna 1942. Helsinki: Tilastollinen päätoimisto.
- 1953. Uusi sarja, XLVIII, vuonna 1952. Helsinki: Tilastollinen päätoimisto.
- 1963. Uusi sarja, LVIII, vuonna 1962. Helsinki: Tilastollinen päätoimisto.
- 1973. Uusi sarja, LXVIII, vuonna 1972. Helsinki: Tilastokeskus.
- 1982. Uusi sarja, LXXVII, vuonna 1981. Helsinki: Tilastokeskus.
- 1991. 86.vuosikerta (uusi sarja), 1991. Helsinki: Tilastokeskus.
- 1996. 91.vuosikerta (uusi sarja), 1996. Helsinki: Tilastokeskus.
- 2001. 96. vuosikerta (uusi sarja), 2001. Helsinki: Tilastokeskus.
- 2005. 100. vuosikerta (uusi sarja) 2005. Helsinki: Tilastokeskus.
- Suvanto, Seppo 1985. Keskiäika. – Suomen historia 2. Keskiäika, valtaistuinriitojen ja uskonpuhdistuksen aika, kansankulttuurin juuret, s. 9–225. Espoo: Weilin & Göös.
- Svenskt i Finland 1994. Helsingfors: Svenska Finlands folkting.
- Svensk ordbok 1986. Utarbetat vid Språkdata, Göteborgs universitet. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Sääskilähti, Nina 1999. Kansan kulttuurista arkipäivän merkityksiin. – Bo Lönnqvist & Elina Kiuru & Eeva Uusitalo (toim.), Kulttuurin muuttuvat kasvat, johdatusta et-

- nologiatieteisiin. Tietolipas 155, s. 145–154. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Talve, Ilmar 1979. Suomen kansankulttuuri. Historiallisia päälinjoja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 355. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tarasti, Eero 1990. Johdatusta semiotiikkaan. Esseitä taiteen ja kulttuurin merkkijärjestelmistä. Helsinki: Gaudeamus.
- Taxell, Christoffer 1989. Samhällsutvecklingen och skärgården. – Nordenskiöld-samfundets tidskrift 49 supplementum: ”Kontakt och konflikt i skärgården”. Nordiskt symposium om skärgårdsfrågor 20.–21.9.1986, Hanaholmens Kulturcentrum för Sverige och Finland, Esbo, Finland. Arrangerat av Nordenskiöld-samfundet i Finland r.f. och Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, med stöd av UNESCO-kommissionen i Finland, s. 52–57. Helsingfors: Nordenskiöld-samfundet i Finland r.f..
- Thornström, Carl-Gustaf 1978. Bakom stagnationen. Lokalsamhället och omvärlden i en svensk skärgårdsby 1500–1975. Uppsala: Uppsala universitet.
- Tiittula, Liisa & Ruusuvuori, Johanna 2005. Johdanto. – Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.), Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus, s. 9–21. Tampere: Vastapaino.
- Tikkanen, Henrik 1970. Minun saaristoni. Suomennos Elvi Sinervo. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- 2002 (1968). Min älskade skärgård. Borgå: Söderström & C:o Förlags AB.
- Tikkanen, Toivo 1973. Rannikkokalastuksemme koneellistumisesta 1870-luvulta 1920-luvulle. – Scripta Ethnologica 29, Turun yliopiston kansatieteen laitoksen julkaisuja. Turku: Turun yliopisto, kansatiede.
- Tontti, Jarkko 2005. Olemisen haaste – 1900-luvun hermeneutiikan päälinjat. – Jarkko Tontti (toim.), Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta, s. 50–81. Tampere: Vastapaino.
- Topelius, Z. 1875. Läsebok för de lägsta läroverken i Finland. Andra Kursen. Boken om Vårt Land. Helsingfors: G. W. Edlunds förlag.
- 1876. Lukukirja alimmaisille oppilaitoksille Suomessa. Toinen jakso. Maamme kirja. Suomentanut Joh. Bäckwall. Helsinki: G. W. Edlund.
- 1981. Maamme kirja. Ennen myöhemmän ajan lisäyksiä ja uudelleen kuvitettuna. Paavo Cajanderin suomennoksen pohjalta toimittanut Vesa Mäkinen. 59. painos, tämän laitoksen toinen painos, teoksen teksti perustuu lähinnä 16. suomenkieliseen painokseen, joka ilmestyi 1899. Porvoo, Helsinki, Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- 1983. Boken om vårt land. Nyillustrerad utgåva, texten redigerad av Helena Solstrand, med inledning av Matti Klinge. Första nyillustrerade upplagan, efter den

- fisnka nyutgåvan 1981, texten är ett varsamt moderniserad version av den sjätte upplagan, 1890. Borgå, Helsingfors, Jockas: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Tuomi-Nikula, Outi 1982. Keskipohjalaisen kalastajan vuosi. Keski-Pohjanmaan suomenkielisen rannikon ammattimaisen kalastuksen ja hylkeenpyynnin muuttuminen 1800- ja 1900-luvulla. Kansatieteellinen Arkisto 32. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Tuovinen, Tapani 2002. The burial cairns and the landscape in the archipelago of Åboland, SW Finland, in the bronze age and the iron age. *Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora* 46. Oulu: Oulun yliopisto.
- Tylor, Edward B. 1903 (1871). *Primitive Culture. Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art, and Custom.* Vol I. Fourth edition, revised. London: John Murray.
- Töysä, Harri 1991. Sananen eräiden semiotiikkatermien suomalaisista vastineista. – *Synteesi* 1–2, s. 205–206.
- Uexküll, Thure 1981. The Sign Theory of Jakob von Uexküll. – Martin Krampen & Klaus Oehler & Roland Posner & Thomas A. Sebeok & Thure von Uexküll (ed. by), *Classics of Semiotics*, s. 147–179. New York: Plenum Press.
- Uppäck museer i Åboland & Puhti-projekti & Turun maakuntamuseo & Forum Marinum 1999. Puskpröoti kohti Juutinraumaa – Med stäven mot väst. Uusikaupunki: Newprint Oy.
- Urry, John 2002. *The Tourist Gaze. Second Edition.* London: Sage.
- Uusikylä, Kari 2002. Onko Suomessa sijaa luovuudelle? – Taiteen mahdollisuuksista enemmän. Taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelmaehdotuksen oheisjulkaisu, s. 5–6. Helsinki: Opetusministeriö.
- Uusitalo, Eeva 1999. Empirian ja teorian välimaastossa: mitä etnologi tekee? – Bo Lönnqvist & Elina Kiuru & Eeva Uusitalo (toim.), *Kulttuurin muuttuvat kasvot, johdatusta etnologiatieteisiin.* *Tietolipas* 155, s. 203–218. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Uusitalo, Eero 1998. Elinvoimaa maaseudulle. Miksi kenelle ja miten? *Maaseutupolitiikan perusteet.* Helsinki: Otava.
- Vainio, Juhani 1981. Flyttningsrörelse och avfolkning i syvästra Finlands skärgård (Korpo, Rimito och Merimasku 1950–1974). Turun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja N:o 92. Turku: Turun yliopisto, maantieteen laitos.
- Vartiainen, Perttu 1998. Suomalaisen aluepolitiikan kehitysvaiheita. *Aluekehitysosaston julkaisu* 6/1998. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Vasenkari, Maria 1996. Mitä se sanoo? Mistä se kertoo? Dialoginen näkökulma kenttätutkimusaineiston tuottamiseen. Tuija Hovi & Lotte Tarkka (toim.), *Uskontotiede – folkloristiikka, kirjoituksia opinnäytteistä.* *Etiäinen* 3, s. 84–109. Turku: Turun yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos.

- Vasström, Ulf 1973. Fisket på Enklinge, organisation och struktur. Rapport från Kulturhistoriska institutionen vid Åbo Akademi nr. 2. Åbo: Åbo Akademi.
- Vayda, Andrew P. 1994. Actions, Variations, and Change: The Emerging Anti-Essentialist View in Anthropology. – Robert Borofsky (ed. by), *Assessing Cultural Anthropology*, s. 320–330. New York et al.: McGraw-Hill, Inc.
- Veivo, Harri & Huttunen, Tomi 1999. *Semiotiikka. Merkeistä mieleen ja kulttuuriin*. Helsinki: Edita.
- Vikström, Matts 1994. Skärgårdsvägen i Åboland. Turunmaan Saaristotie. Tiemuseon julkaisuja 10. Turku: Tielaitos, Turun tiepiiri.
- 1995. I vägtrafikens tjänst. Landsvägsfärjorna och färjkarlarna utanför Egentliga Finlands kust 1920–1960. Tielikenteen palveluksessa. Varsinais-Suomen rannikon maantielossit ja lossimiehet 1920–1960. Tiemuseon raportteja 2/1995. Turku: Tielaitos, Turun tiepiiri.
- Vilkuna, Kustaa 1932. Suomen vanhimman puunjalostusteollisuuden historiaa. Vakkasuomalaisten puuastiateollisuudesta. – Ylipainos aikakauslehdestä Suomen Puu n:o 24, 1931 ja n:o 1, 1932. Helsinki: Frenckellin Kirjapaino Osakeyhtiö.
- 1956. Kallan kalastajayhdyskunta. Eripainos Suur-Kalajoen historiasta. Kokkola: Keski-Pohjanmaan kirjapaino Oy.
- 1962. Talviapajan avaaminen Rymättylän vesillä. – Sananjalka 4/1962, Suomen Kielen Seuran vuosikirja, s. 36–61.
- Virtanen, E.A. 1938. Varsinais-Suomen yhteiskunnallista kansankulttuuria. Varsinais-Suomen historia II, 2. Porvoo, Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Vuorela, Irmeli 1984. Viljelyn aloittaminen. – Suomen historia 1. Pronssikausi ja rautakauden alku, keski- ja myöhäisrautakausi, s. 158–159. Helsinki: Weilin & Göös.
- Wallén, Holger 1932. Språkgränsen och minoriteterna i Finlands svenskbygder omkr. 1600–1865. Åbo: Åbo tryckeri och tidnings aktiebolag.
- Wickström, Johan 1975. Befolkningen under ett halvt sekel i sydvästra Finlands skärgård. – Skärgård i omvandling. Miljö och människa i Finlands skärgård. Utgiven av Nordenskiöld-samfundet i Finland, s. 107–116. Borgå: Rabén & Sjögren.
- Wikgren, Bo-Jungar 1987. Skärgårdsinstitutet – idén och verkligheten. – Skärgård, 2/1987. Tidskrift utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, s. 8–11.
- Wilenius, Markku 1997. Faust on Wheels. Conceptualizing Modernization and Global Climate Change. Dissertation. Commentationes Scientiarum Socialium 52. Helsinki: Finnish Society of Sciences and Letters.
- 2004. Luovaan talouteen. Kulttuuriosaaminen tulevaisuuden voimavarana. Helsinki: Edita.
- Wolf-Knuts, Ulrika 1995. Den mångbottnade identiteten. – Krister Ståhlberg (red.), *Finlandssvensk identitet och kultur*, s. 1–24. Åbo: Åbo Akademi.

- 1998. Finns den åboländska identitetet? – Laboratorium för folk och kultur 2/1998, Bulletin utgiven av Brages sektion för folklivsforskning, s. 8–12.
- Zilliacus, Kurt 1989. Skärgårdsnamn. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 558. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- 1999. Käkäräinen kansani. – Lea Rojola (toim.), Suomen kirjallisuushistoria 2, Järkiuskosta vaistojen kapinaan, s. 76–77. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Åström, Anna-Maria 2001a. Kulturmöten och kulturell kontrastering. – Anna-Maria Åström & Bo Lönnqvist & Yrsa Lindqvist, Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytisk perspektiv. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 633. Folklivsstudier XXI, s. 53–57. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- 2001b. Är en dubbelidentitet möjlig? – Anna-Maria Åström & Bo Lönnqvist & Yrsa Lindqvist, Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytisk perspektiv. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 633. Folklivsstudier XXI, s. 37–49. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- 2001c. Strömmingsmarknaden som identitetssymbol. – Anna-Maria Åström & Bo Lönnqvist & Yrsa Lindqvist, Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytisk perspektiv. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 633. Folklivsstudier XXI, s. 290–312. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- 2005. Den etnologiska forskningsprocessen – en djupdykning i mentala och materiella sfärer. – Pirjo Korkiakangas & Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.), Polkuja etnologian menetelmiin, 25–42. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry.
- 2006. Kulttuuri – rakenne, sisältö vai prosessi? – Katriina Siivonen (toim.), Kulttuurista kestävyttä. Ethnos-toimite 12, s. 80–88. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry.
- Öhman, Martin 1994. Utö, elämää meren ehdoilla. Suomennos Helena Sjöberg. Helsinki: Metsähallitus, Saaristomeren puistoryhmä.
- 1995. Meri yhdistää. Valtiollinen yhteysalusliikenne Varsinais-Suomen saaristossa 1920–1995. Turku, Merenkululaitos, Saaristomeren merenkulkupiiri.
- 1996. Miehet leidarilla. Luotsaustoiminta Saaristomerellä 1696–1996. Suomennos Juha Puroila. Turku: Merenkululaitos, Saaristomeren merenkulkupiiri.
- 2000. Skärgårdshavets biosfärsområde – verksamhet i gång på nytt. – Skärgård 4/2000. Tidskrift utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, s. 67–71.
- 2004. Lots- och fyrplatsen Utö – porten till Finland. – Skärgård, 2/2004. Tidskrift utgiven av skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, s. 8–24.

Svensk sammanfattning

SKÄRGÅRDSIDENTITETER SOM STRÖMMAR AV TECKEN

Vardag och lokalt utvecklingsarbete i Egentliga Finland under en brytningstid präglad av globaliseringen

Finland blev medlem av Europeiska unionen 1995. Då väckte frågorna om de finskspråkiga och de svenskspråkiga ställning och samarbete en livlig diskussion i Egentliga Finlands skärgård i synnerhet bland dem som var aktiva inom utvecklingsarbetet som integrerats till Europeiska unionen. Den här iakttagelsen fick mig att ställa frågan om hur medlemskapet i Europeiska unionen påverkar relationen mellan språkgrupperna inom området och att påbörja denna forskning. Under arbetets gång har frågeställningen utvecklats. Forskningsfrågorna är följande:

- Vad knyter människor till sin boningsort i Egentliga Finlands skärgård? Vilken betydelse har etnicitet, de finska och svenska språken, lokalitet och skärgård för människor som lever på detta tvåspråkiga område?
- Vilka lokala kulturdrag visar sig vara viktiga i utvecklingsarbetet i Egentliga Finlands skärgård? Vilka lokala identiteter skapar den nationella och den europeiska administrationens utvecklingsprogram och via dem finansierade projekt utrymme för i skärgården?
- Hurdan är relationen mellan de betydelse som lokalitet, etnicitet och identitet får å ena sidan i lokalt utvecklingsarbete, å andra sidan bland människor som lever sin vardag i skärgården?

Forskningsmaterialet är insamlat i slutet av 1990-talet och i början av 2000-talet. Det består av intervjuer och observationer gjorda huvudsakligen i Egentliga Finlands skärgård. Materialet är insamlat bland både vanliga skärgårdsbor och bland personer som är aktiva inom lokalt utvecklingsarbete. En del av de sistnämnda lever i skärgården.

Sjöområdet i Egentliga Finland omfattar 10 000 km² med över 22 000 öar. En del av öarna är stora och bördiga och lämpar sig för jordbruk. Av öarna har 75 procent en areal på under en hektar och flertalet av dem är ytterst karga. Skärgårdsområdet är indelat i 18 kommuner och invånarantalet på öarna är ca 20 000. Åtta av områdets kommuner har svenskspråkig majoritet. Det betyder att de finska och svenska språkgruppernas proportionella andelar är motsatta i jämförelse med hela Finland där 5,6 procent av invånarna är svenskspråkiga. Levnadsförhållandena har förändrats i Egentliga Finlands skärgård till följd av moderniseringsprocessen. Jordbruk, fiske och sjöfart är inte lönsamma i samma utsträckning som tidigare. På grund av det här sjönk invånarantalet kraftigt under 1900-talet. Sedan 1970-talet har invånarantalet dock hållit sig relativt stabilt. Andelen invånare med jordbruk och fiske som huvudnäring har sjunkit. Servicebranschen är den mest expansiva näringsgrenen. Levnadsförhållandena har förändrats snabbt, men samtidigt lever flera gamla kulturella vanor kvar i området.

Den kulturteoretiska utgångspunkten i den här undersökningen utgörs av enskilda individer. Arbetet grundar sig främst på socialantropologerna Fredrik Barths och Ulf Hannerz teorier samt på Charles S. Peirces semiotik. Enligt den kulturteori som i undersökningen utvecklats med utgångspunkt i dessa teorier observerar människan sin omgivning, tolkar den och är verksamma i den med hjälp av tecken. Varje individ handlar på sitt eget sätt, men i kontinuerlig interaktion med andra människor och med sin omgivning. Varje tecken består av en triadisk relation mellan tecknet i människosinnet (interpretant), tecknets materiella uttrycksform (representamen) och tecknets objekt. Tecknen kan existera som medvetna symboler och sålunda i tredjehet (thirdness) enligt Peirces terminologi. Men tecknen kan existera också som omedvetna vanor och intryck och befinner sig i det fallet i förstahet (firstness) och andrahet (secondness) och som tyst kunskap i interaktionsprocesser. I interaktionen anknyter ett tecken till ett annat och det i sin tur anknyter vidare till ytterligare tecken, vilket formar en process kallad semiosis.

I denna semiosisprocess existerar kultur primärt som ett kontinuerligt synkront varierande och diakront föränderligt globalt nätverk som skrider fram i tiden. Inom den förmedlas kulturella drag beständigt från en människa till en annan samtidigt som dessa drag småningom förändras. Detta sker dels via sedvanlig tyst kunskap, dels via explicit uttryckta symboler. Ingen del av nätverket av tecken uppfattas och förverkligas exakt på samma sätt av de människor som är relaterade till det. Ingen kan dock heller finna sig utanför det gemensamma nätverket. När vissa människor är relativt mycket i interaktion med varandra, uppstår likhetens förtätningar i den globala semiosisprocessen, dvs. relativt homogena kulturer med svävande gränser. Dessa varierar och förändras kontinuerligt. Likaså innehåller dessa överallt ständigt mera både globala och lokala drag, när den globala interaktionen förtätas till följd av globaliseringen. Varje människa kan höra till flera sådana kulturer både samtidigt och efter varandra. Detta är den andra existensformen som kulturen antar. Den tredje existensformen som kulturen antar är medvetenheten om den egna kulturella särarten. Då uttrycker sig kulturen i tredjehet som explicita symboler och berättelser som skapar och uttrycker särarten. Kulturer existerar då som sammanhang eller begränsade helheter som består av grupper av människor eller ibland också som ett geografiskt område som uppfattas som gruppens eget. Symboler som beskriver sådana kulturer utgör likväl en del av den globala semiosisprocessen. Därför förändras och varierar symbolerna, för att därefter bli sedvanliga och åter igen medvetna och explicita symboler i den växelverkan som den globala semiosisprocessen utgör.

Enligt Fredrik Barths analytiska modell utformas det vardagliga livet på mikronivå som en interaktionsprocess som kan beskrivas som semiosis. På mellannivå producerar och utnyttjar lokala organisationer symboler som ger uttryck för den kultur som anses representera deras verksamhetsområde. Med hjälp av dessa symboler har organisationerna ambitionen att förtäta gemenskaps känslan mellan människorna som lever inom ett visst område samt att befrämja den verksamhet som organisationen arbetar för inom området. På den

nationella och internationella makronivån fungerar organisationer som genom lagstiftning och resursfördelning skapar förutsättningar för organisationer på mellanivå och därigenom styr deras verksamhet. Också på makronivå fastställer organisationerna betydelsen hos symbolerna som uttrycker den egna kulturens särart – med målet att befrämja organisationernas verksamhet.

Människor känner samhörighet med olika kulturella entiteter genom en identifikationsprocess. I denna identifikationsprocess finns för det första individens uppfattning om sin egen tillvaro som enskild individ. Den uppfattningen manifesteras främst i förståhet och formar grunden för identifikationen. För det andra existerar identiteter i form av tyst kunskap och vanemässiga symboler i den interaktiva identifikationsprocessen inom de kulturella likhetens förtätningar. För det tredje är identiteter medvetenhet om symbolisk särart i relation till något som anses vara annorlunda.

Under den pågående brytningstiden i informationssamhället har Europeiska unionen som mål att utveckla och förstärka europeiska områden i en allt mer globaliserad värld. Det här gäller också för nationella och regionala organisationer som integrerats till unionen. Representanter för Egentliga Finlands skärgård strävar bland annat efter att producera symboliska hållpunkter för identiteter. Målet är att förstärka ekonomiska aktiviteter i den globala konkurrensen i enlighet med Europeiska unionens regional- och kulturpolitik.

I Egentliga Finlands skärgård finns otaliga sätt att gestalta å ena sidan själva skärgården med dess gränser, å andra sidan den individuella uppfattningen och erfarenheten av skärgården. Även i sin vidaste bemärkelse omfattar skärgården inte stora öar som befinner sig nära fastlandet. Sammanfattningsvis kan man definiera skärgården som ett kontinuum, som i sin största utsträckning omfattar nästan alla öar inom havsområdet. Enligt de strängaste definitionerna består skärgården endast av de yttersta öarna som man når endast med egen båt eller möjligen med en förbindelsebåt eller en färja, men inte dem som man når över en bro. Till kraven hör också att öarna har fast bosatta invånare som härstammar från skärgården och som är kapabla att klara sig i skärgårdens hårda omgivning. Sammanfattningsvis är således enligt dessa kriterier den yttre skärgården i symbolisk bemärkelse mera skärgård än den inre skärgården. Detta kontinuum rymmer i sig ett flertal olika skärgårdar som definieras olika av olika enskilda individer. Uppfattningen om vad skärgården omfattar kan variera också hos samma individ, beroende på situationen. Uppfattningarna är i ständig förändring, även om förändringen är än så liten. I synnerhet nya broar eller färjelägen för med sig förändringar i definitionen av den symboliskt verkliga skärgården. I huvudsak formades individens uppfattning om skärgården genom bekanta vardagliga vanor och aktiviteter på områden där individen brukade röra sig samt genom en avgränsning mot det okända som fanns utanför dessa områden. De okända områdena kunde bestå också av skärgårdsområden där man huvudsakligen talade det språk som inte är ens eget. Då definierades det egna området inte med medvetna symboler i tredjehet, utan i andrahet genom bekanta aktiviteter och vanor. Utöver den yttre

skärgården utgjorde också språkgränsen en symbolisk gräns som antingen avgränsade den egna skärgården eller utgjorde en del av dess karakteristik. I de sistnämnda fallen var den egna skärgården tvåspråkig och språkgränsen var en av dess särdrag.

Institutionellt har skärgården sedan början av 1900-talet definierats av skapandet av finlandssvenskheten, som symboliseras av bland annat skärgården. Sålunda har skärgården på den symboliska nivån varit svenskspråkig, fast den finskspråkiga skärgårdsbefolkningen har levt sin vardag på finska i sina kommuner i motsvarande förhållanden som den svenskspråkiga i sina. På 1900-talet har svenskspråkiga aktiviteter dominerat skärgårdspolitikerna och områdets regionalpolitik. Språkpolitiken har praktiserats genom skärgårdspolitik, något som ändå inte har uttryckts öppet i tredjehand. Skärgården som en symbol för finlandssvenskar har blivit vanemässig administrativ och politisk praktik. Den kommer till uttryck som tyst kunskap som uthålligt upprepar sig själv och styr utvecklingsarbetet, men som inte resulterar i någon öppen diskussion eller medveten dialog. Vanemässiga symboler av det här slaget är sålunda ytterst starka. Det nya, till den Europeiska unionen integrerade utvecklingsarbetet gav den finskspråkiga skärgården ett större behov än tidigare att framstå som skärgård även i symbolisk mening, inte bara i vardaglig bemärkelse. Med hjälp av en egenartad skärgårdskultur var det möjligt att erhålla förhållandevis stora mängder utvecklingsfinansiering från nationella och europeiska källor. Samtidigt var det dock svårt att bryta den vanemässiga administrativa och politiska praktiken som upprepade skärgårdens svenskspråkiga karaktär och samarbetsmönster. Detta kom tidvis fram i polemiken som handlade om språkgruppernas ställning i utvecklingsarbetet. I det nya EU-Finland var språkfrågan inte ett diskussionsämne i skärgårdens vardag på mikronivå, utan på mellannivå i olika organisationer. European Small Islands Federation grundades i början av 2000-talet och utgjorde en ny form av samarbetsorgan. Medlemmarna bestod av några europeiska stater och deras skärgårdsområden. Från Egentliga Finland var i synnerhet representanter över språkgränsen från den yttre skärgården aktiva i den. I den här verksamheten som kopplar ihop aktiviteter på mellan- och makronivåer, tycks den i vardagen starka symbolen – yttre skärgården – vara starkare än skärgårdens tidigare institutionellt starka symboliska finlandssvenskhet samt den så småningom symboliskt förstärkta finskspråkiga skärgården.

I skärgårdens vardagliga kultur förbinder sig människor starkast till sitt eget skärgårdsområde genom dess natur. För det första består identifikationen till skärgården av tecken som beskriver skärgården och närsamhällets vanor i förstahet och andrahet. De fungerar i form av tyst kunskap vilket gör dem svåra att fånga i ord. Då och då lyfts dessa tecken upp till medvetna symboler i tredjehand. Symbolerna uttrycker simultant vacker och grym skärgårdsnatur, öarnas stränder som gränser, friheten att arbeta och att definiera sitt eget sätt att leva inom dessa gränser samt vikten av de kunskaper som man erhållit genom livet på öarna – kunskap som symboliskt besegrar den externa tjänstemanna- och boklärdomen. Kultur och identiteter är ständigt i rörelse, också i skärgården. Ett dominerande

drag i skärgårdsidentiteter är dock att man själv vill definiera förändringarna som sker inom öarnas symboliskt viktiga gränser. Naturen godkänner man dock som en faktor som styr och definierar verksamheten och identifikationen. Inflytandet är likväl ändå mångsidigt och sker i många riktningar både på det lokala planet men också i mer omfattande globala nätverk.

Många av dem som är verksamma i utvecklingsarbetet bor i skärgården. De lever, förnimmer, iakttar och handlar som delar av dess grundläggande semiosisprocess på mikro-nivå. De förverkligar dock också organisationernas målsättningar i sin verksamhet på mellannivå. Dessa målsättningar finns dels i andrahet som vanemässiga tecken som inte är medvetna tankar och som möjligen också har förmedlats till dem som tyst kunskap utan att de själva blivit medvetna om dem. Delvis kan sådana symboler bli förmedlade i form av tyst kunskap. En del av de praktiker som stöder den skärgårdssymbolik som är viktig för Svenskfinland har uppkommit på det här sättet. I vissa sammanhang uttrycktes verksamheten i organisationerna mycket tydligt. Verksamheten ställdes i opposition till den vardagliga semiosisprocessen i skärgården med det bestämda målet att förändra processens riktning. Den lyfte också fram väsentliga drag i skärgårdsidentiteterna, till exempel det förgångna skärgårdslivet med till det anknutna skärgårdskunskaper. Dessa hade en stor betydelse för de lokala människorna, även om de inte ville att skärgårdens utveckling skulle begränsa sig endast till vårdandet och bevarandet av den förgångna skärgårdslivsformen. Utvecklingsprojekt agerade delvis också på medvetet plan emot de lokala skärgårdsidentiteterna. Detta skedde till exempel då man utvecklade utbildningen på skärgårdsområdet eller när man skapade nya nätverk för samarbete. Då kom åtgärderna som initierades utifrån i konflikt med skärgårdsbornas identitet och självbestämmanderätt över sin egen livsform på sitt eget område. Åtgärderna rubbade också den sköra sociala balansen i skärgårdskommunerna. Dessa åtgärder lyckades dock skapa ny verksamhet samt nya samarbetsrelationer, om man kunde anpassa dem tillräckligt till de väsentliga dragen hos skärgårdsidentiteterna. Delvis kolliderade de projektproducerade skärgårdssymbolerna omedvetet med centrala drag hos skärgårdsidentiteterna. I dessa fall byggde man upp en image som bestod av element som var främmande för de lokala identiteterna. Detta gjorde man delvis med hjälp av auktoriteter som kom utanför skärgården, vilket redan i sig stod i konflikt med många skärgårdsidentiteter. Detta förorsakade en ordlös erfarenhet av en bortförsäljning av skärgården.

Överlag har den Europeiska unionens kultur- och regionalpolitik som mål att skapa nya identiteter till stöd för nya ekonomiska förutsättningar i regionerna. EU uppmanar till identitetsförstärkande verksamhet, men bortser i sin målsättning från verksamhet som strävar efter interaktion mellan uttryck för olika identiteter inom lokalsamhällets vardagliga praktiker. EU-politiken motverkar dock inte heller dylika verksamhetsformer, om man vill förverkliga dem i projekten och om de i övrigt förverkligar EU-politikens mål.

För att kunna analysera denna helhet är det väsentligt att betrakta utvecklingsarbetet som sker i projekt och organisationer som en del av kulturen, inte bara som en aktör som utvecklar och utnyttjar kulturen. Identiteter och identifikationsprocesser har en stor betydelse både för enskilda människor som lever sin vardag på mikronivå och för organisationer som är aktiva på mellannivå. Dessa är i oundviklig interaktion med varandra. Det kulturellt hållbara utvecklingsarbetet ger akt på kulturen på sina olika nivåer. Detta bör ske så att man beaktar både kulturens ordlösa och vanemässiga former liksom dess klart yttrade symboliska former. Den andra principen i det kulturellt hållbara utvecklingsarbetet är att olika organisationer bör beakta andra kulturellt definierade grupper och områden enligt de definitioner som de själva använder i definitionen av sina egna motsvarande grupper och områden. Ingen har rätt att trakta efter kulturdrag som också förekommer på annat håll. Likaså har ingen aktör i utvecklingsarbetet rätt att ensam använda kulturell definitionsakt.

English summary

ARCHIPELAGO IDENTITIES AS STREAMS OF SIGNS

Everyday life and local development in Southwest Finland⁸⁴⁸ as a part of global transition

Finland has been a member of the European Union since 1995. At that time, the status of the Swedish and Finnish language groups and cooperation between them in the archipelago in Southwest Finland became the subject of intensive dialogue. This occurred particularly among those people engaged in development work that had been integrated into the European Union. This observation led me to ask myself what kind of impact membership of the European Union has towards the relationship between different language groups in the area in question, and this was the starting point for this research. During my work it became evident that the research questions should be the following:

- What are the issues that bind people to their own home places in the Southwest Finland archipelago? What are the meanings of ethnicity, the Swedish and Finnish languages, locality and archipelago for those people living in this bilingual archipelago area?
- What kind of local cultural traits become important in local development in the Southwest Finland archipelago? For local identities of what kind do the development programmes of the European Union, the national administration and the projects financed under their auspices create living space in the archipelago?
- What is the relationship between those meanings that regionality, ethnicity and identity receive, on the one hand, from regional development work and, on the other, from the everyday lives of the people themselves in the archipelago?

The research material was gathered through interviews and observations made in the Southwest Finland archipelago at the end of the 1990s and at the beginning of the 2000s. Fieldwork was carried out both among ordinary people living in the archipelago and those people serving there in matters concerning local development. Some of the latter were resident in the archipelago.

The region of Southwest Finland includes a sea area of 10,000 km² with over 22,000 islands. It includes, on the one hand, large, fertile islands suitable for agriculture. On the other hand, 75% of the islands have a surface area of under one hectare, and many of these are also barren. The area is divided up into 18 municipalities, and the population of the islands is approximately 20,000. A majority of people living in eight of these municipalities have Swedish as their mother tongue, thus the relation between Finnish and Swedish in this area is the opposite to that of Finland as a whole, wherein the propor-

848 I use here the appellation Southwest Finland, as opposed to other names in present use, to mean the area in which the Regional Council of Southwest Finland functions. This name will be an essential part of a framework in which those activities related to the archipelago area in Southwest Finland are the object of this research.

tion of the Swedish speaking population is 5.6%. The living conditions in the Southwest Finland archipelago have changed in the course of the modernisation process. The former sources of livelihood, mainly agriculture, fishing and rural shipping, are no longer as profitable for the inhabitants. As a result, during the 20th century, the population fell steadily. Nevertheless, since the 1970s, the size of the population has remained relatively stable. The number of people dependent on fishing and agriculture for their livelihood has fallen considerably. The most extensive branch of industry is currently the services. Although living conditions have been changing rapidly, many old cultural traits are still practiced in some form.

The starting point for the cultural theory in this research is the individual human being. The theory is based mainly on the viewpoints expressed by the social anthropologists Fredrik Barth and Ulf Hannerz, as well as on the semiotics of Charles S. Peirce. According to this theory, people observe their own environment, interpret it and act in it in their own manner with the help of signs, in continuous interaction with other people and the environment. Related to every sign is a triadic combination which includes firstly, the sign in the human mind itself, the interpretant, secondly, the material manifestation of the sign, the representamen, and thirdly, the object of the sign. Signs can be conscious symbols and, in that way, in thirdness according to the terminology of Peirce. But they can also be unconscious habitual signs or impressions, and, in that case, in firstness or secondness and acting as tacit knowledge in interaction processes. In interaction, signs are connected to other signs and form chains, and this is the process of semiosis.

In the process of semiosis, the primary form of the existence of culture is a global network of signs, changing diachronically in time and varying synchronically in space. In it cultural traits transfer continuously from one person to another. In this process there is both continuity and change. The transfer appears partly as tacit knowledge, partly as conscious symbols. From the network of signs it is impossible to find a part that would be known and realised by different people as an exactly similar whole. Nobody can, however, be separate from it. When some people interact with each other relatively closely, condensations of similarity that are relatively homogeneous cultures with wavering borders of some kind, emerge in the global process of semiosis. These vary and change continuously. Through globalisation, interaction everywhere consists more and more of both local and global traits. Every human being can be a part of several cultures of this kind both simultaneously and consecutively. This is the secondary form of existence of culture. The third form of existence of culture is consciousness of one's own cultural distinctiveness. This appears in thirdness as symbols and stories telling about this distinctiveness. In this form cultures exist as ideas about wholes with clear borders, and they are connected to certain groups of people and perhaps also to a geographical area which they see as their own. Symbols of this kind are nonetheless parts of the global process of semiosis, and they

change and vary, becoming unconscious habits and again conscious symbols in the global interaction process of semiosis.

According to the analytical model of Fredrik Barth applied in this research, it is possible to define everyday life at a micro-level among individual human beings as the global process of semiosis. On the middle level local organisations produce and use symbols telling about the distinctive culture of their own area. With the help of these symbols their aim is to strengthen the feeling of togetherness of the people living there and to promote activities that correspond to their goals. On the national and international macro-level, functioning organisations provide the basis for activities in local organisations through legislation and the distribution of resources. According to these, organisations determine those symbols that best express their own distinctive cultures in promoting their activities.

The feeling of belonging to different cultural wholes is actualised through the process of identification. In this process identities are firstly a feeling of being one's self. This feeling is manifest mostly in firstness and forms a basement for identification. Secondly, identities exist as tacit knowledge and habitual symbols in the interactive process of identification as a part of the cultural condensation of similarity. Thirdly, identities are consciousness of symbolical distinctiveness in relation to something that seems to be different.

In this time of transition during the information age the aim of the European Union and those national and regional organisations that are integrated into it, is to develop and strengthen the European regions in the globalising world. Among other things, the Southwest Finland archipelago strives to produce symbolic fasteners for identities. With the help of these, the aim is to strengthen economic activities in global competition in accordance with the regional and cultural politics of the European Union.

There are several different ways in which, firstly the archipelago and its borders and secondly the experience of one's own archipelago area, take shape in habitual everyday life in the Southwest Finland archipelago. Even in the broadest sense the archipelago does not include any large islands situated close to the mainland. In all, the archipelago can be defined as a continuum, which in its largest sense covers almost all of the islands in the surrounding sea. The strictest definition would be that the archipelago only includes those islands that can be reached in one's own boat or perhaps by ferry, but not by bridge. It is also necessary for people to live there throughout the year, and these people should have their familiar roots in the archipelago. They should also be able to survive in the demanding environment of the archipelago. All told, according to these criteria the outer archipelago is symbolically a more proper archipelago than the inner archipelago. Inside of a continuum there are several different smaller archipelagoes. Even one and the same person can define them in varying ways in different situations. Ideas about the archipelago concept continuously change, and especially new bridge or ferry connections cause reappraisals of definitions even as to what the proper symbolic archipelago is. Mostly one's own archipelago was

outlined as having familiar areas related to everyday activities, thoroughfares and waterways, while other areas remained unfamiliar. Unfamiliar areas could also consist of archipelago districts wherein one's own mother tongue was not used as the majority language. In cases such as these one's own area was not defined in thirdness in terms of conscious symbols, rather in secondness as familiar, habitual activities. Like the outer archipelago, the language border was also mentioned as a symbolic border. In this case it was a border around one's own archipelago area or inside of it. In the latter case one's own archipelago was bilingual and the language border was one of its characteristics.

Since the beginning of the 20th century the archipelago has been defined in an institutional way through the formation of the Swedish-speaking Finns into an ethnic group of their own. The archipelago became one of its symbols. Thus, in symbolic way the archipelago has been a Swedish-speaking area, although in the Finnish-speaking archipelago municipalities people live in the same natural and socio-cultural environment in their everyday life as do those who inhabit the Swedish-speaking areas of the archipelago, that is, even though do they speak Finnish. In the 20th century, Swedish-speaking activities have dominated archipelago politics and local development in the archipelago areas. Thus, language policy has been realised through archipelago politics, which has not been expressed for everyone as open symbols in thirdness. The archipelago as a symbol of the Swedish-speaking Finns has been customised in administrative and political practices by means of tacit knowledge with strong continuity and this has guided the activities of the developers of the region, although not resulting in conscious dialogue. Symbols of this kind are thus very influential. Along with the work of development now integrated into the European Union the Finnish-speaking population in the archipelago had more reason than ever to appear as an archipelago in the symbolic sense also, not just in respect of the practical matters of everyday life. It has been possible to acquire more resources for local development than earlier from the European Union and national sources by exploiting the archipelago's own distinctive culture. Nevertheless, at the same time the conventional practices of the administrative and political elite regarding the symbolic Swedish-speaking nature of the archipelago and structures for cooperation have been difficult to change. This has been visible in disputes that have occurred every now and then in those activities that concern regional archipelago development. The language issue has not been a topic of discussion in everyday life at the micro-level in the archipelago; rather this has occurred on the middle level in different organisations among archipelago developers. At the beginning of the 21st century a new kind of cooperation commenced. This was in the form of the European Small Islands Federation, in which some European states were members with their archipelago areas. It was the representatives of the outer archipelago of Southwest Finland who turned out to be the activists in this organisation, even across the language barrier. In this way, in this activity functioning both at the middle and macro-levels, the outer archipelago, symbolically strong in everyday affairs at micro-level, emerges as stronger in

comparison with the actual symbolic Swedish-speaking character of the archipelago, at least up to now in the sphere of organisations and of the gradually strengthening symbolic Finnish-speaking character of the archipelago.

In the everyday archipelago culture, nature is the element which ties people most strongly to their own archipelago area. All in all, identification with the archipelago is a function of the existing signs of firstness and secondness, which describe those practices related to nature and the community. These operate as tacit knowledge, which is sometimes difficult to grasp and describe in words. In some contexts these signs are elevated to thirdness as conscious symbols. Symbols of this kind are at the same time the beautiful and violent nature of the archipelago, the shores of islands forming borders, the freedom to work and define one's own way of life inside these borders, and the skills and knowledge learned on the islands, which are able to conquer the administrative and literal knowledge defined outside of them. Culture and identities are in constant motion, also in the archipelago. Moreover, a very prevalent element in these identities is the will of the archipelago people to define changes themselves within the shores of the islands. Nature is an acceptable and strong definer of actions and identities. However, impacts are given and received in many ways both from the local and the global interaction networks.

Many of those who are engaged in the local development of the archipelago also live in the area. Thus, they sense, perceive and act as a part of its basic semiotic process at the micro-level. They, however, also realise in their activities the different goals of organisations on the middle level. These goals partly function as habitual signs in secondness, which are not conscious in the mind of developers and which have perhaps also been transferred to them in organisations as tacit knowledge without any consciousness of these signs. To some extent these can also be held as tacit knowledge. Some of the practices sustaining the symbolic Swedish-speaking archipelago were signs of this kind. In other contexts, the actions of organisations were clearly expressed. These positioned themselves consciously in opposition to the semiosis of everyday life in the archipelago with the goal of bringing some changes to it. Partly, these actions emphasised essential traits from everyday-life identities in the archipelago. These were, for instance, the value of the former form of life, and archipelago skills and knowledge that were part of it. They had deep meaning for local people, although these local people did not wish to limit the development of the archipelago only to the protection and preservation of a past way of life. In some respect, the aims of the development projects were consciously opposed to the local archipelago identities. This was the case, for instance, in projects in which the goal was to further develop education in the archipelago or to create new forms of cooperation in the area. Then, for many people, these activities began to overstep important island boundaries where there existed a will to define life forms inside of these boundaries without impact from the outside authorities. These began also to overstep the area, in which a difficult social balance of archipelago communities was being maintained. However, novel practices and relations

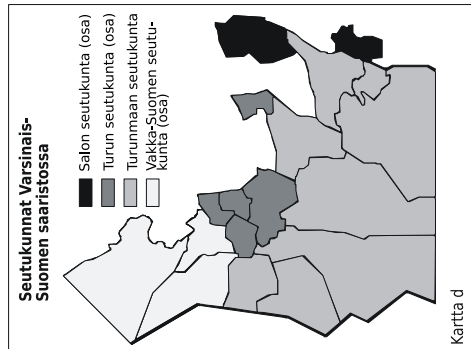
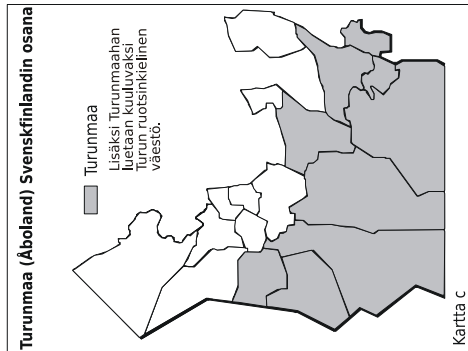
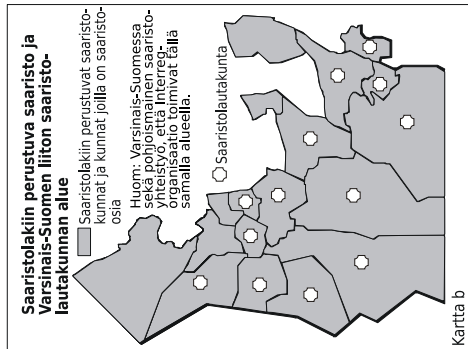
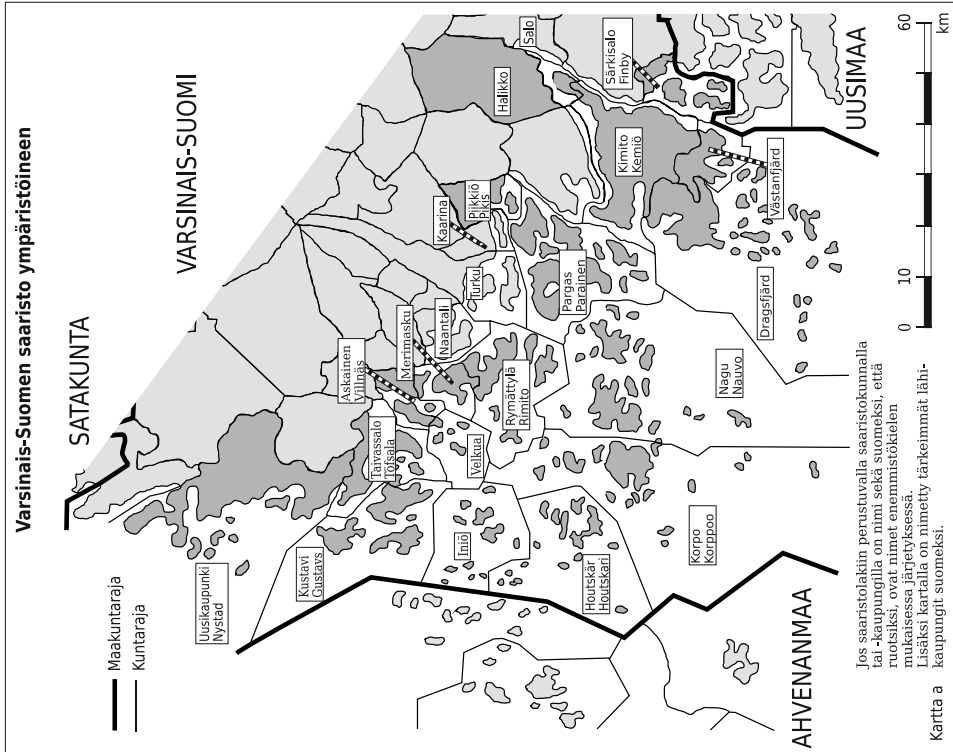
in cooperation were established, if these activities could be successfully combined with the central traits of the archipelago identities. To some degree, the symbols which picture the archipelago and that were produced by the projects collided unconsciously with some of the essential traits of the archipelago identities. When this took place, these projects generated archipelago images by using somewhat unfamiliar elements for local identities. This was also performed with the help of outside authorities, which in itself is a source of conflict with many archipelago identities. This produced a non-verbal experience; that these projects were selling off the archipelago.

As a whole, it is the goal of the culture and regional policy of the European Union to produce new local identities for supporting local development and for creating new economic possibilities in the European regions. This policy encourages activities of this kind without mentioning as a target the creation of interaction with different local identities on the level of local everyday practices. This policy does not, however, reject outright activities of this kind, if developers take them into consideration and adopt European regional and cultural policy in other respects.

To be able to analyse this whole, it is essential to look at the local development work with its projects and organisations as a part of culture, not only as an actor who uses and develops culture. Identities and processes of identification have value both for individual human beings living their everyday lives at the micro-level and for organisations functioning on the middle level. They are in inevitable interaction with each other. Firstly, culturally sustainable development takes into consideration all cultural processes functioning on the micro-, middle, and macro-levels. This must be done both in those cultural forms which function as non-verbal habits, and those cultural forms which are clearly expressed as symbols. Secondly, culturally sustainable development has as a principal the notion that it is necessary to take into consideration also other areas or groups of people in definitions of one's own culture. None of these groups have the right to declare that some cultural traits belong only to them, if other groups display similar traits in their everyday lives. Neither has any actor in local development the sole right to define the culture of its target region.

Liitteet

Varsinais-Suomen saaristo ja aluekehitystyön organisaatioiden toiminta-alueet

Tutkimusalueen nykyisten kuntien ja kaupunkien alueiden väestömäärät 1900–2004

Vuosi	1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980	1989	1995	2000	2004
Nykyiset varsinaiset saaristokunnat													
Dragsfjärd (Dragsfjärdi) ¹	5826	6464	7050	7050	5569	5780	5328	4863	4646	4053	3773	3505	3378
Houtskari	1991	2083	1993	1908	1722	1352	1110	822	732	733	718	693	674
Iniö	805	815	830	794	755	598	443	316	256	262	256	237	253
Korpoo (Korpo, Korpo)	2631	2730	2597	2466	2172	2013	1655	1224	1088	1137	1086	975	889
Kustavi (Kivimaa)	2519	2634	2447	2348	2051	2005	1800	1503	1285	1147	1067	1008	941
Nauvo (Navo)	3524	3623	3613	3206	2726	2422	2094	1483	1399	1435	1444	1447	1443
Rymättylä	2657	2749	2780	2767	2585	2756	2288	1733	1736	1877	1909	1973	1999
Velkua	566	618	572	513	461	348	275	191	133	222	240	252	233
Yhteensä	20519	21716	21882	21052	18041	17274	14963	12135	11275	10866	10493	10090	9810

Nykyiset kunnat ja kaupungit joissa on saaristo-osia

Askainen	1280	1239	1374	1199	986	1230	1080	890	802	908	927	913	938
Halkko ²	6729	7417	7733	8153	9044	8522	7986	7526	7893	8485	8663	8999	9491
Kemiö	5973	6444	6543	6492	5762	5968	5011	4090	3521	3405	3403	3329	3301
Merimasku	1057	1031	1010	949	847	936	817	693	719	1175	1293	1385	1513
Parainen ³	7491	8435	9355	10153	10367	10689	10389	10670	11088	12093	12079	11943	12024
Pilkkio	2296	2360	2483	2513	2385	4095	4816	5042	5491	6107	6369	6571	6836
Särkisalo (Finby, Finby)	1701	1800	1808	1931	1931	2051	1667	1218	937	846	809	751	710
Taivassalo	2872	3234	3238	3242	2985	3043	2729	2263	2012	2016	1896	1821	1762
Uusikaupunki ⁴	12870	13581	12910	12740	11897	12675	11618	13465	17326	18435	17590	17019	16260
Västanafjärd (Vestanafjärd, Vestanafjärd)	1635	1773	1694	1547	1547	1595	1255	994	855	900	865	829	812
Yhteensä	43904	47314	48148	48919	47751	50804	47368	46851	50644	54370	53894	53560	53647
Kaikki yhteensä	64423	69030	70030	69971	65792	68078	62331	58986	61919	65236	64387	63650	63457

¹ 1900–1960 Dragsfjärden ja hititeen yhtein laskeuu väkiiuu

² 1900–1960 Halkon ja Angelneman yhtein laskeuu väkiiuu

³ 1960 ja 1960 Paraisen kaupungi ja maalastakunnan yhtein laskeuu väkiiuu

⁴ 1900 Uudenkaupungi, Uudenkaupungi maaseurakunnan, Lokalahden, Pyhämaan luodon ja Uudenkirkon yhtein laskeuu väkiiuu

1910 Uudenkaupungi, Uudenkaupungi maalaakunnan, Lokalahden, Pyhämaan (entinen Pyhämaan luoto) ja Uudenkirkon yhtein laskeuu väkiiuu

1920 ja 1930 Uudenkaupungi, Uudenkaupungi maalaakunnan, Lokalahden, Pyhämaan ja Uudenkirkon yhtein laskeuu väkiiuu

1940 Uudenkaupungi, Uudenkaupungi maalaakunnan, Kalamin (entinen Uusikirkko), Lokalahden ja Pyhämaan yhtein laskeuu väkiiuu

1950 ja 1960 Uudenkaupungi, Uudenkaupungi maalaakunnan, Kalamin, Lokalahden ja Pyhämaan yhtein laskeuu väkiiuu

1970 Uudenkaupungi, Kalamin, Lokalahden ja Pyhämaan yhtein laskeuu väkiiuu

1980 Uudenkaupungi ja Kalamin yhtein laskeuu väkiiuu

1989: maassa asuu väestö 31.12.1989 kaikkiaan, Suomen tilastollinen vuosikirja 1991, 48–52.

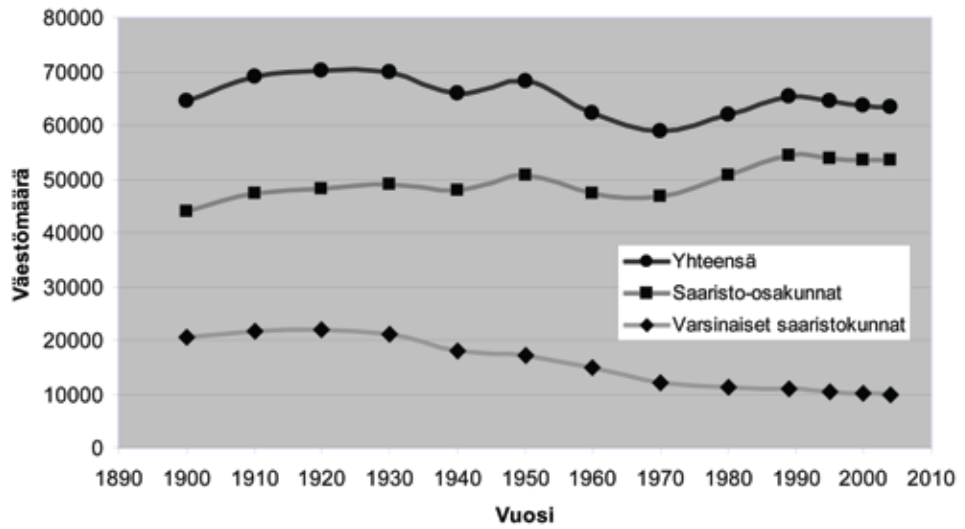
1970: väestilästenä 31.12.1970, väkiiuu kaikkiaan, Suomen tilastollinen vuosikirja 1973, 14–19.

1960: maassa asuu väestö 31.12.1960 kaikkiaan, Suomen tilastollinen vuosikirja 1962, 14–18.

1950: väestö 31.12.1950 kaikkiaan, Suomen tilastollinen vuosikirja 1956, 56–60.

2004: väestö 31.12.2004 kaikkiaan, Suomen tilastollinen vuosikirja 2001, 80–83.

Tutkimusalueen nykyisten kuntien ja kaupunkien alueiden väestömäärät 1900-2004

Liite 3

Tutkimusalueen nykyisten kuntien ja kaupunkien alueiden vuosien 1900, 1995 ja 2004 ruotsinkielisen väestön lukumäärät ja prosenttiosuudet alueiden koko väestöstä

Vuosi	1900	1995	2004
-------	------	------	------

Ruotsinkielisten määrä nykyisissä varsinaisissa saaristokunnissa

	Lukum.	%	Lukum.	%	Lukum.	%
Dragsfjärd (Dragsfjärdi) ¹	4730	75,7	2901	76,9	2597	76,9
Houtskari	1908	95,8	646	90,0	590	87,5
Iniö	697	86,6	215	84,0	186	73,5
Korppoo (Korpoo)	2490	91,6	802	73,8	656	73,8
Kustavi (Kivimaa)	56	2,2	10	0,9	19	2,0
Nauvo (Navo)	3079	87,4	1101	76,2	1046	72,5
Rymättylä	41	1,5	22	1,2	21	1,1
Velkua	33	5,8	1	0,4	1	0,4
Yhteensä	13034	63,5	5698	54,3	5116	52,2

Ruotsinkielisten määrä nykyisissä kunnissa ja kaupungeissa joissa on saaristo-osia

	Lukum.	%	Lukum.	%	Lukum.	%
Askainen	21	1,6	9	1,0	9	1,0
Haiikko ²	146	2,2	64	0,7	83	0,9
Kemiö	4217	70,6	2292	67,4	2130	64,5
Merimasku	5	0,5	17	1,3	16	1,1
Parainen	5859	78,2	6788	56,2	6558	54,5
Piikkiö	42	1,8	79	1,2	110	1,6
Särkisalo (Finbyy)	545	32,0	109	13,5	82	11,5
Taivassalo	21	0,7	9	0,5	13	0,7
Uusikaupunki ³	616	4,9	95	0,5	78	0,5
Västanfjärd (Vestanfjärdi)	1532	93,7	792	91,6	712	87,7
Yhteensä	13004	29,6	10254	19,0	9791	18,3

Kaikki yhteensä	26038	40,4	15952	24,8	14907	23,5
------------------------	--------------	-------------	--------------	-------------	--------------	-------------

1900: Suomen tilastollinen vuosikirja 1903, 13–14

¹ 1900 Dragsfjärdin ja Hiittisten yhteen laskettu väkiluku

1995: Suomen tilastollinen vuosikirja 1996, 56–60

² 1900 Halikon ja Angelniemen yhteen laskettu väkiluku

2004: Suomen tilastollinen vuosikirja 2005, 92–94

³ 1900 Uudenkaupungin, Uudenkaupungin maaseurakunnan, Lokalahden, Pyhämaan luodon ja Uudenkirkon yhteen laskettu väkiluku

KANSATIETEELLINEN ARKISTO

Volkskundliches Archiv

- Band 1** (1934). Vanhaa Hauhoa (Altes Hauho). 333 S., 74 Abb. (Vergriffen).
- Band 2** (1937). 1. Sulo Haltsonen, Suomalaisista taikamerkeistä. Kansatieteellinen tutkielma (Über finnische Zauberzeichen. Volkskundliche Untersuchung). S. 1–109. 2. Arvo T. Inkilä, Puintihäkki, Suomalaisen riihikaluston erikoisuus (Das Dreschgestell, eine Besonderheit des finnischen Darrengeräts). S. 1–31. 3. Toivo Vuorela, Heinänteosta Etelä-Pohjanmaalla (Über die Heuernte in Süd-Ostbottnien). S. 1–30. 4. Toivo Vuorela, Karjan istuttamisesta uuteen olinpaikkaan Suomen kansan taikuudessa (Über die Gewöhnung von Vieh an den neuen Aufenthaltsort in der Magie des finnischen Volkes). S. 1–31. T. I. Itkonen, Pyhämaan vanhoja rakennuksia (Alte Gebäude von Pyhämaa). S. 1–65. Deutsche Referaten S. 1–9. (Vergriffen).
- Band 3** (1939). Kansatieteellisiä muistiinpanoja Ilomantsin itäkylistä. Deutsches Referat: Ethnographische Aufzeichnungen über die östlichen Dörfer von Ilomantsi. 330 S., 185 Abb. (Vergriffen)
- Band 4** (1940). Olaf Lindtorp, Finnskogens folk (Das Volk des Finnenwaldes in Norwegen). 117 S. (Vergriffen).
- Band 5** (1942) 1. T. I. Itkonen, Suomen ruuhet. Deutsches Referat: Finnische Einbäume und Plattkähne. 172 S., 95 Abb. 2. Hilikka Vilppula, Luuvariihi, sen levinneisyys ja eri tyypit Suomessa. Deutsches Referat: Die finnische rihi – Darre mit der Tenne. 62 S., 5 Karten, 28 Abb. (Vergriffen).
- Band 6** (1944). Esko Aaltonen, Länsi-Suomen yhteismyllyt. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. Deutsches Referat: Die Westfinnischen Gemeinmühlen. Sozialgeschichtliche Untersuchung. 448 S., 11 Abb. und Karten (Vergriffen).
- Band 7** (1946). Toini-Inkeri Kaukonen, Pellavan ja hampun viljely ja muokkaus Suomessa. Kansatieteellinen tutkimus. Deutsches Referat: Anbau und Bearbeitung von Flachs und Hanf in Finnland. Volkskundliche Untersuchung. 315 S., 8 Karten, 82 Abb. (Vergriffen).
- Band 8** (1950). E. A. Virtanen, Itäkarjalaisten kalastusoikeudesta ja yhtiöistä. Etnososiologinen tutkimus. Deutsches Referat: Über Fischereirecht und Fischereigesellschaften des Ostkarelier. Ethnosozilogische Untersuchung. 423 S., 8 Karten, 10 Abb. (Vergriffen).
- Band 9** (1952). Niilo Valonen, Geflechte und andere Arbeiten aus Birkenrindensteifen unter besonderer Berücksichtigung finnischer Tradition. 341 S., 260 Abb. und Karten.
- Band 10** (1955). Hilikka Vilppula, Das Dreschen in Finnland. 320 S., 131 Abb. und Karten.
- Band 11** (1956) Veera Vallinheimo, Das Spinnen in Finnland unter besonderer Berücksichtigung schwedischer Tradition. 287 S., 116 Abb. und Karten.
- Band 12** (1956) Erkki Ala-Könni, Die Polska-Tänze in Finnland. Eine ethnomusikologische Untersuchung. 202 S.
- Band 13** (1957). Ilmari Manninen, 1. Fortbewegungs- und Transportmittel. 2. Die Kleidung. 178 S., 279 Abb. 14 Tafeln. Theodor Schvindt, Matkamuistoja Tverin Karjalasta 1882 (Reiseerinnerungen aus Twer-Karelien 1882). Deutsches Referat. 57 S., 56 Abb.
- Band 14** (1960). 1. Asko Vilkuna, Suomalaisen karjasuojan vaiheita. Deutsches Referat: Zur Geschichte des finnischen Viehstalls. 284 S., 121 Abb. 2. B. F. J. Hermann, Nachrichten von den vorzüglichsten Inseln im Finnischen Meerbusen 1786. Neu herausgegeben von Sulo Haltsonen. 30 S. (Vergriffen).
- Band 15** (1961). 1. Asko Vilkuna, Karjan kesäsuojista ja laiduntamisesta Pohjanmaalla. Deutsches Referat: Sommerkuhstalle und Weidegangssitten in Ostbottnien. 212 S., 117 Abb. 2. Toini-Inkeri Kaukonen, Alusvaipat eli villalakanat. Deutsches Referat: Zur Geschichte der finnischen wollenen Bettücher. 118 S., Abb., 13 Karten. (Vergriffen)
- Band 16** (1962). Pertti J. Pelto, Individualism in Skolt Lapp Society. 261 p., 57 photographs, 14 maps (Out of print).

- Band 17** (1964). Veikko Anttila, Suomen kotiseuduntutkimus 1894–1920 ja kansanperinteen joukkokeruun alkuhistoria. Deutsches Referat: Die finnische Heimatforschung in den Jahren 1894–1920 und die Anfänge der Geschichte des Massensammelns von Volksüberlieferung. 258 S., 14 Abb., 3 Karten. (Vergriffen).
- Band 18** (1967). 1. Riitta Pyökkänen, Ryijyperinteitä 1500- ja 1600-luvulta. English Summary: Ryijy-rug Traditions from the 16th and 17th Centuries. 106 p., 43 photographs, 1 plate. 2. Anna-Liisa Voittosaari, Marien ompelukirjonta. Deutsches Referat: Die Stickerei der Tscheremissen (Mari). 68 S., 48 Abb., 4 Tafeln (Vergriffen).
- Band 19** (1967). Veikko Anttila, Järvenlaskuyhtiöt Suomessa. Kansatieteellinen tutkimus. Deutsches Referat: Die Seesenkungsgenossenschaften in Finnland. Ethnologische Untersuchung. 360 S., 14 Karten und 26 Abb.
- Band 20** (1968). Greta Karste-Liikkanen, Pietari-suuntaus kannakselaisessa elämänkentässä 1800-luvun loppupuolelta vuoteen 1918. Deutsches Referat: St. Petersburg im Leben der Karelischen Landenge vom ausgehenden 19. Jh. bis zum Jahre 1918. 322 S., 140 Abb. und Karten. (Vergriffen).
- Band 21** (1970). Maija-Liisa Heikinmäki, Die Gaben der Braut bei den Finnen und Esten Teil I. 268 S., 26 Karten, 40 Abb.
- Band 22** (1971). Maija-Liisa Heikinmäki, Die Gaben der Braut bei den Finnen und Esten. Teil II. Brauchformen, Motive der Traditionsträger und die diesbezüglichen Veränderungsprozesse. 163 S., 5 Karten.
- Band 23** (1972). Juhani U. E. Lehtonen, U. T. Sirelius ja kansatiede. Deutsches Referat: U. T. Sirelius und die Ethnologie. 304 S., 39 Abb. und Karten.
- Band 24** (1972). Bo Lönnqvist, Dräkt och mode i ett landsbygdssamhälle 1870–1920. English Summary: Dress and Fashion in a Rural Community. 400 p., 188 photographs. (Out of print).
- Band 25** (1975). Matti Räsänen, Vom Halm zum Fass. Die volkstümlichen alkoholarmen Getreidegetränke in Finnland. 296 S., 17 Karten, 6 Tafeln und 68 Abb.
- Band 26** (1975). Ethnologische Nahrungsforschung – Ethnological Food Research. Vorträge des zweiten internationalen Symposium für ethnologische Nahrungsforschung, Helsinki 1973. 340 S., 50 Abb. und Karten.
- Band 27** (1975). Juhani U. E. Lehtonen, Kansanomaisen ravustus ja rapujen hyväksikäyttö Suomessa. Deutsches Referat: Der volkstümliche Krebsfang und die Verwendung von Krebsen in Finnland. 160 S., 13 Karten, 32 Abb.
- Band 28** (1977). Kaisu Jaakkola, Muuttuva joulu. Kansatieteellinen tutkimus. English Summary: The Changing Christmas. An Ethnological Study. 372 p., 5 maps, 127 photographs. (Out of print).
- Band 29** (1978): Osmo Vuoristo, Suomalaiset haarikka-astiat. Deutsches Referat: Die Trinkgefäße vom haarikka-Typ in Finnland. 295 S., 72 Abb., 53 Karten.
- Band 30** (1979). Jukka Pennanen, Muikkuapajilla. Puruveden ammattimainen talvinuottakalastus 1900-luvun alusta 1970-luvun puoliväliin. English Summary: Professional Winter seine-fishing on Lake Puruvesi from 1900 to the '70s. 343 p, 20 maps, 174 photographs. (Out of print).
- Band 31** (1980). Leena Sammallahti, Suomalainen kansanomaisen jalaskehto. Deutsches Referat: Die finnischen volkstümliche Kufenwiege. 269 S., 100 Abb., 7 Bildtafeln, 32 Karten.
- Band 32** (1982). Outi Tuomi-Nikula, Keskipohjalaisen kalastajan vuosi. Keski-Pohjanmaan suomenkielisen rannikon ammattimaisen kalastuksen ja hylkeenpyynnin muuttuminen 1800- ja 1900-luvulla. Deutsches Referat: Der Jahreslauf des mittelostbottnischen Fischers. Veränderungen im gewerbmässigen Fisch- und Robbenfang an der finnisch-sprachigen Küste Mittelostbottniens im 19. und 20. Jahrhundert. 392 S., 52 Abb., 15 Karten, 36 Zeichnungen, VIII Anhänge.
- Band 33** (1985). Pekka Leimu, Pennalismi ja initiaatio suomalaisessa sotilaselämässä. English Summary: Hazing and initiation as social and historical phenomena in Finnish military life. 330 p., 5 photographs, 6 drawings, 21 tables.
- Band 34** (1985). Eero Sappinen, Pohjois-Pohjanmaan maaseutupappiloiden rakennukset 1600-luvun lopulla. Deutsches Referat: Die Landpfarrhöfe in Nord-Ostbottnien Ende des 17. Jahrhunderts. 167 S.

- Band 35** (1989). Sinikka Mäntylä, Länsipohjalainen kaappikello. Innovaatiosta folklorismiin. English Summary: The Longcase Clock in Northwestern Finland and Northern Sweden. From Innovation to Folklorism. 228 p., 45 fig., 7 maps.
- Band 36** (1989). Virpi Nurmi, Lasinvalmistajat ja lasinvalmistus Suomessa 1900-luvun alkupuolella. English Summary: Glassworkers and glass manufacturing in Finland during the early 20th century (1900–1930). An ethnological study of work and workers. 186 p., 80 photographs, 1 map, 25 fig.
- Band 37** (1991). Teppo Korhonen, Kuisti. Kansatieteellinen tutkimus. English Summary: The Porch. An Ethnological Study. 645 p., 313 photographs or drawings, 10 figures and 21 maps.
- Band 38** (1992). Bo Lönnqvist, Ting, rum och barn. Historisk-antropologiska studier i kulturella gränser och gränsöverskridande. English Summary: Things, Space and Children. 429 p., 246 photographs.
- Band 39** (1992). Janne Vilkuna, Suomalaiset vainajien karsikot ja ristipuut. Kansatieteellinen tapatutkimus. English Summary: The Karsikko and Cross-Tree Tradition of Finland. 210 p., 80 photographs, 10 figures and 20 maps.
- Band 40** (1994). Pirkko Sallinen-Gimpl, Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen. English Summary: Cultural identity and cultural clash: the resettled Karelians in Finland. 416 p., 50 photographs, 10 figures and 20 maps.
- Band 41** (1996). J. Juhani Kortessalmi, Pohjois-Vienan poronhoito. Talonpoikien poronhoidon alue, ominaislaatu, ikä, alkuperä ja kehityslinjat vuoteen 1922. English Summary: Peasant Reindeer Breeding in Northernmost Russian Karelia: Its Origins and Development up to 1922. 564 p., 58 photographs, 15 drawings, 20 maps. Резюме на русском языке: Оленеводство в северной части Беломорской Карелии: Ареал, специфика, возраст, происхождение и развитие крестьянского оленеводства вплоть до 1922 года. 564 стр., 58 фотогр., 15 рис., 20 карт.
- Band 42** (1996). Pirjo Korhokangas, Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa. English Summary: The Childhood of Memory. The agrarian ethos in the recollection of childhood work and play. 352 p., 63 photographs, 1 map.
- Band 43** (1997). Sanna Kaisa Spoof, Savikkojen valtiat. Jokelan Tiilitehtaan sosiaalinen ja fyysinen miljöö. English Summary: Living off clay. The social and physical milieu of a Finnish one-company town. 365 p., 71 photographs, 14 figures and 9 maps.
- Band 44** (1999). Sirkka-Liisa Ranta, Kirkonkylä Päijänteen kainalossa. Kuhmoisten keskustaajaman muutos 1900-luvulla. English Summary: Changes in a Finnish parish village in the 1990's. 337 p., 193 photographs, 8 drawings or figures and 5 maps.
- Band 45** (1999). Pia Olsson, Eteen vapahan valkean Suomen. Kansatieteellinen tutkimus lottatoiminnasta paikallisella tasolla vuoteen 1939. English Summary: For Finland – White and Free. An ethnological study of the Lotta Svärd women's auxiliaries at local level up to 1939. 280 p., 49 photographs, 7 figures and 2 maps.
- Band 46** (2000). Eero Sappinen, Arkielämän murros 1960- ja 1970-luvuilla. Tutkimus suomalaisen työväestön elämäntavoista ja niiden paikallisista raumalaisista piirteistä. English Summary: Change in everyday life in the 1960s and 1970s. A study of workers' ways of life in Finland and local Rauma traits. 509 p., 48 photographs, 18 figures and 1 map.
- Band 47** (2000). Päivi Aikasalo, Seuratkaamme järkevää ja terveellistä muotia. Naisten pukeutumisihanteet ja vaatevalinnat 1920-luvulta 1960-luvun lopulle. English Summary: Let's follow the sensible and healthy fashion. Women's clothing ideals and clothing choice in the 1920s–1960s. 320 p., 59 photographs and 6 tables.
- Band 48** (2001). Tea Seppälä, Das Erbe des Winzers. Weinbau und weinbautechnische Neuerungen am Oberrhein von 1833 bis 1913. English Summary: The winegrowers legacy. Innovations in viticulture and viticultural techniques in the Upper Rhine from 1833 to 1913. 430 p., 114 photographs or drawings, 2 tables and 7 maps.
- Band 49** (2002). Helena Ruotsala, Muuttuvat palkiset. Elo, työ ja ympäristö Kittilän Kyrön paliskunnassa ja Kuolan Luujärven poronhoitokollektiiveissa vuosina 1930–1995. Резюме на русском языке: Изменяющееся оленеводство. Работа и окружающая среда в оленеводческом объединении Кюрё в Киттиля и оленеводческих коллективах в районе Ловозера Кольского полуострова с 1930 по 1995 гг. 472 стр., 125 фотогр., 11 карт. English Summary: Reindeer herding in transition. Reindeer herding in the reindeer herders association of Kyrö in Kittilä,

Finland and in the collectives of Lovozero on the Kola Peninsula, Russia from 1930–1995. 472 p., 125 photographs or drawings, 15 tables or figures and 11 maps.

Band 50 (2006). Maarit Knuuttila, Kansanomainen keittämisen taito. English Summary: Cooking, Tradition and Kitchen Women's Nation. 336 p., 22 photographs.